

Частина 1

ФІНАНСИ ТА ОБЛІК В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА БЕЗПЕКОВИХ РИЗИКІВ

збірник матеріалів

**Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів і молодих вчених**

**Тернопіль
2025**

УДК 336:657:364(477)
ISBN 978-966-654-798-2

**Всеукраїнська науково-практична конференція
студентів і молодих вчених**

**«ФІНАНСИ ТА ОБЛІК В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ
ТА БЕЗПЕКОВИХ РИЗИКІВ»**

м. Тернопіль, 27 травня 2025 р.

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Андрій КІЗИМА, декан факультету фінансів та обліку ЗУНУ, к.е.н., доцент

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Володимир ГОРИН, заступник голови, д.е.н., проф., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія;

Зоряна ЛОБОДИНА, д.е.н., проф., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія;

Володимир МУРАВСЬКИЙ, д.е.н., проф., професор кафедри обліку і оподаткування;

Наталія ЗАРУДНА, к.е.н., доц., доцент кафедри обліку і оподаткування;

Галина КУЛИНА, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу;

Ірина ОМЕЦІНСЬКА, к.е.н., доц., доцент кафедри обліку і оподаткування;

Світлана САВЧУК, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія;

Ірина ФЕДОРОВИЧ, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу;

Марія ШЕСТЕРНЯК, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансового контролю та аудиту.

Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні

Вченої ради факультету фінансів та обліку ЗУНУ

(протокол № 7 від 26 травня 2025 р.).

Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків: збірн. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 27 трав. 2025 р.). Ч. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2025. 639 с.

Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків» об'єднує результати досліджень вітчизняних науковців, здобувачів вищої освіти та практиків, присвячені актуальним проблемам розвитку фінансів та обліку. У виданні розглянуті теоретичні та прикладні аспекти функціонування публічних фінансів, розвитку фінансової грамотності населення, трансформації обліково-аудиторської діяльності, сучасного стану та тенденцій розвитку фондового, банківського і страхового ринків. Особливу увагу приділено питанням соціального забезпечення в умовах соціально-економічної нестабільності. Матеріали збірника можуть бути корисними для науковців, викладачів, студентів економічних спеціальностей, фахівців у сфері фінансів, обліку та публічного управління.

За редакцію, зміст і достовірність даних, а також встановлення фактів плагіату матеріалів, розміщених у збірнику конференції, відповідальність несуть автори та наукові керівники.

© ЗУНУ, 2025

ЗМІСТ

Секція 1

АУДИТ ТА КОНТРОЛЬ ЗА ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ: СУЧАСНІ ПРАКТИКИ, ІННОВАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Бак Наталія, Петровська Дар'я

КОНТРОЛЬ НА ВІДСТАНІ: ЯК ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЗМІНЮЄ АУДИТ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ.....	21

Данькових Наталія

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО АУДИТУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	24

Зіник Юлія

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ПРОЦЕСІВ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ: МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ.....	27

Копець Марія

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОЗОРОСТІ БЮДЖЕТУ....	30

Лучко Михайло, Медвідь Владислав

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ НА МАКРОЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ АУДИТУ.....	33

Савонік Ангеліна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СФЕРАХ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА АУДИТУ.....	37

Саченко Світлана

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	40

Черешнюк Оксана

АУДИТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТІВ В УМОВАХ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПІДХОДИ.....	43

Шестерняк Марія, Бербека Мар'яна

КОНТРОЛЬ І АУДИТ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ.....	46

Шестерняк Марія, Королішин Максим

ВПЛИВ ЯКОСТІ АУДИТУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ.....	50

Секція 2

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ В СИСТЕМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

<i>Абрамова Алла</i> ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОСТІР ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ.....	54
<i>Бак Наталія, Пацан Юлія</i> ІНВЕСТИЦІЇ В ІНФРАСТРУКТУРУ ЯК ДРАЙВЕР СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	57
<i>Бартошик Ольга</i> СВІТОВИЙ ПРАГМАТИЗМ НАДАННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙ З ПИТАНЬ АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ І ПОДАТКОВИХ ПЛАТЕЖІВ.....	60
<i>Білик Валентин, Федак Юрій</i> АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	63
<i>Блащизин Сергій</i> УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖМИТСЛУЖБИ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ДО І ПІСЛЯ 2022 РОКУ.....	65
<i>Будьонков Богдан</i> ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	68
<i>Була Павло</i> АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ КРИЗИ ТА ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	71
<i>Булавинець Вікторія, Нескормюк Владислава</i> ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ.....	74
<i>Булавинець Олександр</i> ПОВЕДІНКОВІ ВИМІРИ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФЕРТІВ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ.....	79
<i>Васютинська Людмила, Колопенюк Євгеній</i> ЕНЕРГЕТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄС ТА РОЛЬ ФІСКАЛЬНИХ ВАЖЕЛІВ.....	83
<i>Васютинська Людмила, Крамар Ілля</i> ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	86
<i>Герчаківський Святослав, Вознюк Софія, Стецик Ігор</i> ОРІЄНТИРИ КАДРОВОГО ОНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МИТНИЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	89

Герчаківський Святослав, Голембійовська Андріана, Грицуляк Андріана НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ.....	91
Герчаківський Святослав, Зубик Сергій, Джумак Ярослав ПАРАДИГМА ПРОТИДІЇ МИТНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	93
Герчаківський Святослав, Новак Олександр, Чорноус Віталій ФІСКАЛЬНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РИЗИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ.....	95
Гринчишин Святослав ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ФІНАНСУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТІВ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ.....	97
Дем'янишин Василь, Дем'янишин Василь ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ.....	101
Дзюблюк Олександр НЕОБХІДНІСТЬ КООРДИНАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ І МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ.....	105
Жук Остап РОЛЬ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ.....	108
Іванова Анна, Кийко Володимир АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	110
Калюжна Юлія ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА СТРАТЕГІЇ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ.....	113
Кириленко Ольга, Баран Микола ПЕСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	115
Ковалевський Павло ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІКУ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ.....	118
Коваль Світлана, Вітко Андрій ФІНАНСОВО-ПОДАТКОВИЙ МЕХАНІЗМ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	121
Карасій Вікторія, Савчук Світлана РОЛЬ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	124

Круп'як Ірина, Кульба Ніна НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УКРАЇНІ.....	126
Легкоступ Ігор, Стахова Софія БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ У ПЕРІОД ВІЙНИ: ПОРІВНЯННЯ США ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ.....	129
Лушней Тетяна, Лободін Руслан, Лушней Юрій, Гембаровський Андрій СУЧАСНІ РЕАЛІЇ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ.....	133
Марченкова Софія КРИВА ФІЛІПСА ЯК ІНСТРУМЕНТ АНАЛІЗУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ.....	137
Мигович Оксана ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	140
Мирончук Анастасія АДАПТАЦІЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО НОВИХ ВИКЛИКІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	145
Мудрий Тарас ОГЛЯД ФІСКАЛЬНИХ МЕХАНІЗМІВ ПІДТРИМКИ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ В КРАЇНАХ ЄС.....	147
Неділько Денис ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У СФЕРІ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ: ПОДАТКОВІ СТИМУЛИ ТА СПЕЦІАЛЬНІ РЕЖИМИ.....	150
Потрапелюк Микола ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДОМОГОСПОДАРСТВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	153
Савчук Світлана, Мізюк Анастасія ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ.....	155
Сидор Ірина, Паньків Назарій СВІТОВИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ: ПРИКЛАДИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	158
Скакун Вікторія БЮДЖЕТНА СИСТЕМА ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	164
Стащук Олена, Кузьмич Анастасія ДОХОДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ: ПРОБЛЕМИ МОБІЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЗБІЛЬШЕННЯ.....	166

Фурда Діана МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	169

Хрущ Ярослав ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	171

Чичура Марія SWOT-АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	177

Шулюк Богдана, Буряк Тетяна РЕАЛІЗАЦІЯ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	179

Секція 3

РОЗВИТОК ОБЛІКУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Бандура Оксана ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ.....	183

Бекесевич Тарас ОЦІНКА ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ.....	185

Боберський Олег ІНТЕГРАЦІЯ ПОКАЗНИКІВ КОМПЛАЄНС В ОБЛІКОВУ СИСТЕМУ.....	187

Борикайло Тарас ВПЛИВ ГАЛУЗІ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ НА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК.....	189

Borovets Anna DEVELOPMENT OF ACCOUNTING IN THE DIGITALIZATION ENVIRONMENT.....	191

Будняшевський Микола УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	193

Гавришків Святослав ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ І МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ЗА НИМИ.....	195

Гришук Максим ПОНЯТТЯ ТА СПІЛЬНІ РИСИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВА.....	197

Гуменна-Дерій Марія ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ТЕОРІЙ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНИЙ ПЕРІОД.....	200
Даньчук Ігор ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОБЛІКУ У ЖИТЛОВО- КОМУНАЛЬНІЙ СФЕРІ.....	203
Дерій Василь, Микицька Тетяна ОБЛІК ТА ЗВІТНІСТЬ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ І ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ.....	205
Дзера Анастасія ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ В ОБЛІКУ: ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	208
Довгий Іван ФОРМИ І МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ БУДІВЕЛЬНИХ КОНТРАКТІВ.....	213
Дубно Вікторія ОБЛІК ЗБИТКІВ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ ТА ПЕРЕДУМОВИ ЇХ КОМПЕНСАЦІЇ	216
Журавель Григорій, Люба Андрій ДО ПИТАННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ВИТРАТ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	218
Жураковська Ірина ВИКОРИСТАННЯ ПОЛОЖЕНЬ НОВОЇ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ ОБҐРУНТУВАННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОБЛІКУ.....	220
Задорожний Сергій СТРУКТУРА І ОБЛІК ВИТРАТ НА ЗДІЙСНЕННЯ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ.....	223
Зарудна Наталія, Дерейчук Олексій ВИТРАТИ В УМОВАХ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ.	226
Зарудний Віктор ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ В ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	228
Злагода Вікторія ОБЛІК ДОХОДІВ І ВИТРАТ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БУДІВНИЦТВІ: ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ.....	230
Злепко Андрій ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АВТОМОБІЛЬНОГО ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТУ.....	233

<i>Кацюбій Ігор</i> ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ТЕРМІН ДІЇ ЯКИХ ЩЕ НЕ НАСТАВ: НОВА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ.....	235
<i>Кіндзерський Іван</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В БУДІВЕЛЬНІЙ ІНДУСТРІЇ.....	239
<i>Коваль Вероніка</i> ПРОГНОЗУВАННЯ ВИТРАТ, ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ.....	242
<i>Криницький Богдан</i> ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ОБЛІК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	245
<i>Кулинич Мирослава</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ: ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ.....	247
<i>Лебедик Петро</i> ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕКЛАМНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ НОВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ.....	249
<i>Ломінський Володимир</i> ВИТРАТИ З ПОЗИЦІЇ ОБЛІКУ ДІЯЛЬНОСТІ ІТ-КОМПАНІЙ.....	252
<i>Мазурик Віталій</i> УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТА НЕВИЗНАЧЕНОСТЮ ЗА ДОПОМОГОЮ СТРАТЕГІЧНОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	254
<i>Мархівка Олег</i> НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ В ІТ-БІЗНЕСІ.....	257
<i>Мединський Володимир</i> НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ.....	259
<i>Мельничук Інна, Півторак Вікторія</i> ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ АКТИВІВ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: МЕТОДОЛОГІЯ, ОБЛІК РЕЗУЛЬТАТІВ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ.....	261
<i>Мінковський Петро</i> ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ПРОЦЕСУ ПОСТАЧАННЯ СИРОВИНИ У БУДІВЕЛЬНОМУ ВИРОБНИЦТВІ.....	264
<i>Мужевич Наталія, Козоріз Іванна</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ІЗ ПРАЦІВНИКАМИ ЗА СЕРЕДНІМ ЗАРОБІТКОМ ПРИ НАРАХУВАННІ ВІДПУСКНИХ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	266

<i>Одарчук Володимир</i> ГЛОБАЛЬНІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ.....	269
<i>Омецінська Ірина, Швець Валентина</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ МАШИН ТА ОБЛАДНАННЯ НА ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	271
<i>Пастернак Ігор, Пастернак Юрій</i> ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА ОЦІНКИ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ.....	273
<i>Подставин Владислав</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	275
<i>Prykhodko Daryna</i> ACCOUNTING AND REPORTING REFORMING IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE.....	277
<i>Ревега Олег</i> ФІНАЛІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ЕЛЕКТРОННИХ ТРАНСАКЦІЙ.....	279
<i>Рибак Ростислав</i> ПОНЯТТЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	281
<i>Римар Галина</i> ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ.....	283
<i>Романів Ростислав, Загурська Мар'яна</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ РІШЕНЬ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОБУДОВУ ОБЛІКУ.....	286
<i>Руда Юлія</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	289
<i>Savonik Anhelina</i> CHARACTERISTICS AND ACCOUNTING OF BANK LOANS.....	291
<i>Савчук Віталій</i> ІННОВАЦІЙНІ РИЗИКИ: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ВИДИ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ОБЛІКУ.....	293
<i>Саламанюк Арсен</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК УКРАЇНИ.....	296
<i>Stetsiuk Ilyia</i> RECRUITMENT OF DEPOSITS BY BANKS AND THEIR ACCOUNTING IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW.....	299

Строценъ Андрій ДИЗАЙН ТА ТЕСТУВАННЯ ОБЛІКОВИХ МОДЕЛЕЙ У ПОЛІГРАФІЇ.....	301
Трипалюк Андрій ПЕРЕДУМОВИ ОБЛІКУ ВЕНЧУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	305
Фаріон Володимир, Вознюк Тетяна СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	307
Шевченко Катерина, Бідненко Роман ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	309
Шевчук Назарій ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОБЛІКУ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ.....	312
Шматковська Тетяна ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННІ: РЕАЛІЗАЦІЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	314
Шпак Володимир ОБЛІКОВА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	317
Яцишин Світлана НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНСОЛІДАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ.....	321
Яцишин Світлана, Микицька Анастасія ОБЛІК ТА КОНТРОЛЬ ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ.....	326

Секція 4

СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Алексєєва Ірина АДАПТАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ПРОСТОРУ ДО ПОТРЕБ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: УРБАНІСТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ.....	330
Арзянцева Дар'я, Ниник Яна ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	332
Бандурка Максим ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНОЮ СОЦІАЛЬНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ.....	335

Баран Софія БАР'ЄРИ ДОСТУПУ ДО ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ТЕХНОЛОГІЇ ПОДОЛАННЯ.....	338
Боднарчук Віолета СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ЙОГО РОЛЬ В ЕКОНОМІЧНІЙ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ.....	340
Дунайчик Руслан ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА НАСЕЛЕННЯ ЧЕРЕЗ ОНЛАЙН- ПЛАТФОРМИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	343
Журавель Олена, Хорольський Микита ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	345
Зеленецький Андрій РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ.....	347
Злочевська Соломія РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ.....	350
Карп'юк Аліна ВОЛОНТЕРСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕХАНІЗМИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	353
Качур Віктор ПРОБЛЕМИ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ.....	355
Комаровський Віталій СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ ТА ПРОГРАМИ ЯК МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.....	358
Костецький Володимир, Барвінська Вікторія РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	361
Кошак Андрій СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	365
Кулина Галина, Барвінська Вікторія СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	368
Лаган Тетяна ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ.....	372

Лазарчук Тетяна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	375

Литвинюк Юрій

БІДНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ ТА ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ ЇЇ РІВНЯ В УКРАЇНІ.....	378

Лиха Ірина

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ ТА КООРДИНАЦІЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	380

Літвін Іванна

СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ З ПІДТРИМКИ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: ДОСВІД УКРАЇНИ.....	383

Лось Софія

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВІЙНИ: ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ТА ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ.....	386

Павлюк Софія

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	388

Потіха Вероніка

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.....	392

Семків Микола

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	394

Ткачук Наталя, Антуф'єв Тарас

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	396

Фічак Аліна

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ У ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	399

Чубик Уляна

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕГРАЦІЇ ВETERANІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	401

Шаланкевич Олександра

СВІТОВА ПРАКТИКА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ТА ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЇ ВETERANІВ ВІЙНИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ВІТЧИЗНЯНИХ УМОВАХ.....	403

Юрчак Ольга СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ...	406

Яценко Іванна ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПОСЛУГ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	408

Секція 5

ТРИЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО, СТРАХОВОГО ТА ФОНДОВОГО РИНКІВ ЗА СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Бабій Михайло ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ.....	411

Батьківська Вероніка ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОГО, СТРАХОВОГО ТА ФОНДОВОГО РИНКІВ В УКРАЇНІ.....	415

Бендерська Тетяна БАЛАНС СТАБІЛЬНОСТІ, ЛІКВІДНОСТІ ТА ДОВІРИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	417

Бишевська Діана ЦИФРОВІ БАНКИ (НЕОБАНКИ) В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	420

Бурбела Алла, Камінна Ольга ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	422

Вітів Богдан ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЯК ВЕКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ.....	425

Водяницька Олена ЦИФРОВІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....	427

Гандзюк Вікторія УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ БАНКІВСЬКОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ.....	430

Гладиш Анатолій, Чайковський Ярослав ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ CREATIO В АТ АКБ «ЛЬВІВ».....	434

Єднак Аліна СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	437

Забчук Галина, Кравчук Олег СТРАТЕГІЇ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	440
Загуровська Вікторія ПЛАТІЖНА СИСТЕМА SEPA В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ФІНАНСОВОМУ ПРОСТОРІ.....	443
Захарчук Оксана ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	445
Заянчуковська Анастасія ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ФАКТОРУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО, СТРАХОВОГО ТА ФОНДОВОГО РИНКІВ ЗА СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ.....	448
Іващук Ольга, Король Олег УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	451
Кастранець Мар'яна ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	454
Котик Ольга, Гомоль Діана КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	457
Кривко Ольга ВИКЛИКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЛЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО, СТРАХОВОГО ТА ФОНДОВОГО РИНКІВ.....	460
Криса Каріна ДО ПИТАННЯ РОЛІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА СУЧАСНОМУ ФІНАНСОВОМУ РИНКУ.....	463
Кубіна Анна СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ..	466
Кулина Галина, Кусень Анастасія КІБЕРСТРАХУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ДАНИХ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.....	469
Лабудяк Олександра ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КЛАСІВ ДОВГОСТРОКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ.....	472
Лобунець Максим ФІНАНСОВІ РЕГУЛЯЦІЇ В ЕПОХУ ІННОВАЦІЙ: ЯК КРАЇНИ АДАПТУЮТЬСЯ ДО НОВИХ ВИКЛИКІВ.....	475

Лозовський Андрій ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	477
Луців Богдан, Яцковей Ірина ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ.....	479
Михайлюк Володимир ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....	482
Пакош Ангеліна ВЗАЄМОДІЯ СТРАХОВОГО РИНКУ З БАНКІВСЬКИМ ТА ФОНДОВИМ РИНКАМИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	485
Плетюк Вікторія АНАЛІЗ РИЗИКУ СТРАХОВИХ ШАХРАЙСТВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....	487
Присяжнюк Юлія БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....	489
Саз Ірина ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ, ПІДТРИМКИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ СУЧАСНИХ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ.....	491
Угрин Богдан, Маховський Іван ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МУЛЬТИНАЦІОНАЛЬНИМИ КОРПОРАЦІЯМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ.....	494
Федорович Ірина, Палямар Серій РОЛЬ КРЕДИТНИХ СПІЛОК У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНІ.....	497
Фурман Денис АСПЕКТИ НЕЛІНІЙНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ.....	500
Хайдарі Анастасія ДІЯЛЬНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ.....	504
Хомин Ірина ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ.....	507
Чайковський Євген МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ПРОДАЖУ РОЗДРІБНИХ БАНКІВСЬКИХ ПРОДУКТІВ ЯК ЧИННИК ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	510

Шляга Вікторія

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИКІВ: ІННОВАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ.....	513

Щербіюк Амір

ЕКОНОМІЧНИЙ КАПІТАЛ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ БАНКУ.....	515

Секція 6

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Бак Наталія, Ісепенко Василь

МІКРОІНВЕСТИВАННЯ ЯК СПОСІБ АКТИВІЗАЦІЇ РОЛІ НАСЕЛЕННЯ У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	520

Бак Наталія, Харовська Анна

ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, АДАПТАЦІЯ, УРОКИ.....	523

Булавинець Вікторія, Дерлиця Артур

ПЕРСПЕКТИВИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД...	526

Вдович Володимир, Черевко Віталій

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ.....	532

Гой Олександр

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УКРАЇНІ.....	535

Горин Володимир, Гармановський Василь

ВЕКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ.....	543

Гуляєв Юрій

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.....	550

Долюк Алла, Костинюк Віталій

РОЗВИТОК САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	552

Долюк Алла, Слободянюк Тетяна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГРАМИ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ.....	555

Долюк Алла, Челоян Антон

ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ ОСВІТИ.....	558

Задорожний Владислав ДЕРЖАВНІ ТА НЕДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УКРАЇНІ.....	562
Квасниця Оксана, Петручок Дмитро ВЕКТОРИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ВТРУЧАННЯ.....	564
Кириленко Ольга, Константинов Дмитро ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	571
Климів Андрій НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ..	574
Клочан Вікторія РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	577
Крушинська Алла, Мельник Софія ІНФЛЯЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОБРОБУТ НАСЕЛЕННЯ.....	580
Литвинюк Юрій ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ.....	582
Лобур Діана КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗМЕНШЕННЯ РИЗИКІВ ШАХРАЙСТВА.....	585
Марусяк Наталія, Шацьких Любов СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ.....	587
Маслій Вадим, Шеханін Олександр ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ: ОГЛЯД КЛЮЧОВИХ ПІДХОДІВ І МОДЕЛЕЙ.....	589
Мудрий Олександр ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ СПОЖИВЧИХ ПРІОРИТЕТІВ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	594
Обшарська Вікторія ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА МОЛОДІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	599
Олексюк Олександра ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НА ПОВОЄННИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ.....	602

<i>Опанасюк Сергій, Клімов Дмитро</i> КРЕДИТНА ПОВЕДІНКА УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	605
<i>Петрушка Олена, Івасечко Андрій</i> ПОДАТКОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН.....	609
<i>Русін Віктор, Фіщук Анатолій</i> ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГІВ ТА ІГРОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У КОНТЕКСТІ «НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ДО 2030 РОКУ».....	615
<i>Савчук Вадим, Багрій Володимир</i> ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ДОМІНАНТА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....	618
<i>Савчук Світлана, Бесащук Марія</i> ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТІЙКОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	622
<i>Сидор Ірина, Сиротюк Андрій</i> УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА У ПІДВИЩЕННІ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДІ.....	624
<i>Терещенко Владислав</i> СУЧАСНА ПРАКТИКА РОЗКРИТТЯ ФІНАНСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	630
<i>Угрин Володимир, Павлюк Володимир</i> СВІТОВИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ГЕЙМІФІКОВАНИХ ЦИФРОВИХ ДОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	633
<i>Шулюк Богдана, Снігур Іван</i> ЕТАПИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСІВ.....	636

Секція 1

АУДИТ ТА КОНТРОЛЬ ЗА ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ: СУЧАСНІ ПРАКТИКИ, ІННОВАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Наталія Бак

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці

Дар'я Петровська

студентка гр. 372-2,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці

КОНТРОЛЬ НА ВІДСТАНІ: ЯК ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЗМІНЮЄ АУДИТ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

У сучасну цифрову епоху традиційні методи аудиту публічних фінансів вже не відповідають викликам, з якими фахівці стикаються систематично. Зі зростанням обсягів фінансової інформації, потребою у швидкому її аналізі та теперішнім вимогам прозорості постає необхідність у залученні інноваційних інструментів у сфері контролю. Штучний інтелект (далі – ШІ) – одна з ланок, яка стрімко змінює підходи до обробки масивів даних, даючи змогу здійснювати аналітику на новому рівні, мінімізувати людський фактор помилок і забезпечити контроль у режимі реального часу через автоматизацію процесів збору та обробки інформації.

Впровадження ШІ призведе не лише до роботизації процедур, але й до трансформації самого підходу до контролю. Аудит на основі ШІ дозволить як аналізувати вибіркові фінансові операції, так і обробляти усі транзакції в реальному часі із влаштованим фільтруванням та виявленням аномалій, шахрайства чи інших підозрілих дій. Згідно з аналітичним звітом KPMG, завдяки автоматизації процесів зменшуються ризики, пов'язані з людською похибкою, та фахівці з аудиту можуть зосередитися на найважливіших даних з метою ефективного виконання роботи та розвитку компанії [3]. Такі інструменти, як автоматичне виявлення відхилень, цифрові слідові ланцюги та поведінкові моделі витрат, дають можливість здійснювати аудит не виключно ефективно, а також проактивно.

Одна з ключових переваг використання ШІ в аудиті публічних фінансів – його здатність не просто аналізувати дані, а ще й створювати прогностичні моделі. До основних переваг залучення ШІ також відносять підвищену точність обробки даних, здатність прогнозувати тенденції й наслідки бюджетних рішень, аналізувати ризики в реальному часі та ухвалювати кращі рішення на основі складного аналізу.

Уже існують успішні приклади впровадження ШІ в публічному секторі в зарубіжних країнах. Зокрема, уряд Великої Британії застосовує інструмент ШІ для аналізу відповідей громадськості на публічні консультації. За оцінками урядових служб, це дозволило скоротити витрати на понад 20 млн фунтів стерлінгів на рік і значно прискорити обробку великої кількості даних [4]. Іншим прикладом використання системи ШІ урядом є віртуальний асистент у Нідерландах, що знизив навантаження близько 1000 працівників, збираючи дані з документів і попередніх запитань, а також формулюючи на їх основі відповіді [2].

Ефективність використання ІІІ у фінансовому контролі можна спостерігати на прикладі Фінляндії: вона залучила RPA у 2015 році з метою автоматизації рутинних завдань у фінансовому та HR-секторах, таких як обробка рахунків, управління інформацією про постачальників та балансування бухгалтерських даних. Наразі система визначає понад 200 детальних застосувань автоматизації, включаючи перевірку балансових рахунків після звітного періоду, моніторинг рахунків за дорожні витрати, автоматизацію обробки заробітної плати тощо [6].

Разом з тим, використання ІІІ в публічному аудиті супроводжується низкою викликів. До переліку головних перешкод, з якими стикатимуться після впровадження ІІІ органи державного фінансового контролю, потрібно включити:

- ризик алгоритмічної упередженості, при якому ІІІ може відтворювати системні помилки чи набути прихованої дискримінації, якщо системи навчаються на історичних даних. Саме тому уряди країн ЄС, США та Канади наразі працюють над розробкою етичних стандартів використання ІІІ у публічному секторі [5];

- недостатня кількість кваліфікованих ІТ-спеціалістів, які зможуть правильно налаштувати систему та вирішувати тимчасові неполадки;

- загроза кібербезпеці, що потребуватиме залучення додаткових коштів для встановлення якісної системи захисту, адже її порушення може підірвати й довіру громадян до механізмів контролю;

- відсутність підготовки працівників до використання ІІІ в аудиті, що, як наслідок, призведе до додаткових витрат на навчання по використанню технологій;

- побоювання персоналу щодо звільнення, що напряду впливатиме на якість виконаної ними роботи;

- невпевненість у конфіденційності даних та точності обробки даних [1].

Для України, яка перебуває в стані трансформації системи публічних фінансів, розвиток цифрових інструментів моніторингу є ключовим чинником стабілізації, ефективності та відновлення довіри до влади [1]. Враховуючи потужну цифровізацію державного управління в останні роки, зокрема запуск систем ProZorro, Spending.gov.ua та Є-дата, наступним логічним кроком було б застосування ІІІ не лише для збору та публікації даних, але й до контролю за витратами. Наприклад, ІІІ може автоматично аналізувати всі державні закупівлі, порівнюючи їх з ринковими цінами, виявляти схеми дроблення контрактів або завищення вартості. Це дозволило б підвищити якість контролю в режимі реального часу та знизити б навантаження на органи державного фінансового контролю, не чекаючи на щорічні перевірки Рахункової палати або Державної аудиторської служби України.

Підсумовуючи, зауважимо, що ІІІ стає новою ланкою розвитку аудиту публічних фінансів. Завдяки його здатності обробляти великі масиви даних, аналізувати й виявляти приховані ризики та працювати безперервно, відкривається можливість формування більш прозорої, ефективної та оперативної системи державного фінансового контролю. Важливо розуміти, що успішне впровадження ІІІ буде забезпечене тільки за умов правильної стратегії його

використання, контролю, навчання фахівців та захисту етичних і правових засад аудиту.

Головне – пам’ятати, що реальні люди продовжуватимуть панувати над ШІ, а залучення такого цифрового механізму – це лише інструмент для формування глибшого розуміння фінансового стану держави та окремих її інституцій, зниження навантаження на фахівців та послаблення людського фактору помилок в аудиті, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності обробки даних у системі публічних фінансів.

Список використаних джерел:

1. Козенков Д. Є., Каут О. В., Шпортко Г. Ю. Цифровий фінансовий моніторинг як інструмент прийняття рішень у публічному управлінні. *Економічний простір*. 2025. № 200. С. 289-296. URL: <http://economicspace.pgasa.dp.ua/article/view/329220/318832> (дата звернення 19.05.2025).
2. Як різні країни розвивають національний штучний інтелект для ефективнішої роботи уряду. *Тексти*. URL: <https://texty.org.ua/articles/114815/yak-rizni-uryady-rozvyvayut-nacionalnyj-shtuchnyj-intelekt-dlya-efektyvnishoyi-roboty-uryadu-ukrayiny-v-comu-spyску-nemaye/> (дата звернення 19.05.2025).
3. AI and technology in Audit. *KPMG*. URL: <https://kpmg.com/xx/en/what-we-do/services/audit/ai-and-technology.html> (дата звернення 19.05.2025).
4. Humphrey to the rescue: UK Gov seeks to save millions by using AI tool to analyze input on thousands of consultations. *TechRadar Pro*. URL: <https://www.techradar.com/pro/humphrey-to-the-rescue-uk-gov-seeks-to-save-millions-by-using-ai-tool-to-analyse-input-on-thousands-of-consultations> (дата звернення 19.05.2025).
5. Use of artificial intelligence in government. *National Audit Office*. URL: <https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2024/03/use-of-artificial-intelligence-in-government.pdf> (дата звернення 19.05.2025).
6. Using Artificial Intelligence in Public Financial Management. *OECD*. URL: [https://one.oecd.org/document/GOV/SBO\(2024\)14/en/pdf](https://one.oecd.org/document/GOV/SBO(2024)14/en/pdf) (дата звернення 19.05.2025).

Наталія Данькових
студентка гр. ОАДФКзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Марія Шестерняк

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО АУДИТУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Система державного аудиту є ключовим інструментом забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності використання публічних фінансів. В умовах постійних трансформацій державного управління та глобальних викликів, таких як війна, пандемія, економічна нестабільність, питання ефективного контролю за бюджетними ресурсами набуває виняткової актуальності. Особливу увагу в цьому контексті привертає досвід інших країн, зокрема Польщі та Німеччини, які сформували ефективні інституційні механізми контролю за публічними фінансами.

Загальновідомо, що державний аудит визначається як незалежна перевірка використання бюджетних ресурсів, спрямована на підвищення ефективності управління державними коштами. У публічному секторі аудит виконує не лише контрольну, а й аналітично-консультативну функцію, формуючи передумови для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

На міжнародному рівні діяльність органів державного аудиту регламентується стандартами INTOSAI [1], які передбачають дотримання принципів незалежності, прозорості, об'єктивності та професіоналізму.

Проведені дослідження показують, що перші спроби організованого державного фінансового контролю в Україні датуються початком 1990-х років. Впродовж наступних десятиліть відбулося кілька хвиль реформ, зокрема створення Рахункової палати [2] як вищого органу незалежного фінансового контролю та трансформація Державної контрольно-ревізійної служби у Державну аудиторську службу України [3].

Серед позитивних тенденцій розвитку системи державного аудиту в Україні варто відзначити поступову адаптацію міжнародних стандартів аудиту, зокрема положень INTOSAI [1], що сприяє уніфікації підходів до здійснення аудиторських процедур. Важливим кроком стало запровадження різних типів аудиту - фінансового, комплаєнс- та операційного, що дозволяє комплексно оцінювати використання публічних ресурсів з урахуванням ефективності, законності та доцільності. Крім того, активно розвиваються інформаційні системи для збору, обробки та аналізу аудиторських даних, що створює підґрунтя для підвищення прозорості та обґрунтованості аудиторських висновків.

Разом з тим, у вітчизняній системі державного аудиту зберігається низка системних проблем, які стримують її інституційний розвиток. Зокрема, актуальним залишається питання забезпечення реальної незалежності органів виконавчої влади, що здійснюють контрольні функції. Відсутнім є також кадровий дефіцит, а саме – нестача висококваліфікованих фахівців, здатних

здійснювати аудит за сучасними методиками. Наявна нормативно-правова база часто є фрагментованою, що ускладнює реалізацію цілісної політики у сфері аудиту. Крім того, рівень імплементації рекомендацій, сформованих за результатами аудиторських перевірок, залишається низьким, що знижує загальну результативність контрольної діяльності.

Для подолання зазначених викликів доцільним є вивчення зарубіжного досвіду організації державного аудиту, зокрема практик країн Європейського Союзу, які досягли високого рівня ефективності та інституційної спроможності у сфері контролю за публічними фінансами.

Для прикладу розглянемо систему державного аудиту в Польщі. Органом вищого аудиту в цій країні є Найвища контрольна палата (Najwyższa Izba Kontroli, NIK) [4], яка наділена широкими повноваженнями та функціонує незалежно від виконавчої гілки влади. Основні напрями діяльності NIK охоплюють аудит бюджетних установ, органів місцевого самоврядування, системні перевірки ефективності реалізації державних програм, а також підготовку та оприлюднення звітів, що є у відкритому доступі для громадськості. Така модель сприяє посиленню прозорості, підзвітності та довіри суспільства до державних інституцій.

Не менш показовим є приклад Німеччини, де також сформована високоефективна система державного аудиту з чіткими стандартами інституційної незалежності та професійного контролю.

Аналіз системи державного аудиту в Німеччині дозволяє виявити ефективні інституційні підходи до контролю за публічними фінансами. Органом вищого аудиту в цій країні є Федеральна аудиторська палата (Bundesrechnungshof) [5], яка має статус конституційного органу, що гарантує її повну інституційну незалежність. Діяльність установи ґрунтується на трьох основних критеріях: економічності, ефективності та результативності використання бюджетних ресурсів. До ключових особливостей Bundesrechnungshof також належать регулярна взаємодія з парламентом та високий рівень автоматизації аудиторських процедур, що забезпечує прозорість і підвищує якість контролю.

Розвиток системи державного аудиту в Україні є невід'ємною складовою процесу модернізації державного управління та забезпечення ефективного контролю за використанням публічних фінансів. Вищезазначене дозволяє стверджувати, що попри наявність позитивних тенденцій, таких як адаптація міжнародних стандартів, розширення типів аудиту та цифровізація процедур, вітчизняна система державного аудиту зіштовхується з низкою суттєвих викликів. Зокрема, йдеться про обмежену інституційну незалежність контрольних органів, кадровий дефіцит, фрагментарність нормативно-правової бази та низький рівень реалізації аудиторських рекомендацій.

Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду, зокрема моделей, реалізованих у Польщі та Німеччині, свідчить про наявність ефективних практик організації державного аудиту. До таких належать: повна незалежність органів контролю від виконавчої влади, активна взаємодія з парламентом, високий рівень прозорості

звітності, акцент на ефективність використання бюджетних коштів та широке впровадження цифрових технологій.

На основі викладеного пропонуємо наступні напрями вдосконалення державного аудиту в Україні, серед яких:

- 1) законодавча гармонізація з європейськими підходами;
- 2) інституційне посилення Державної аудиторської служби України, зокрема шляхом підвищення її незалежності та підзвітності парламенту;
- 3) розвиток цифрових інструментів та аналітичних платформ на базі відкритих даних;
- 4) активізація міжнародного співробітництва та запозичення найкращих практик через міжінституційну взаємодію;
- 5) підвищення професійного рівня аудиторів шляхом участі в міжнародних освітніх і сертифікаційних програмах.

Таким чином, імплементація європейського досвіду та системний підхід до реформування української системи державного аудиту створюють передумови для підвищення її прозорості, підзвітності та довіри з боку суспільства, що є критично важливим у сучасних умовах воєнного та поствоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. INTOSAI. International Standards of Supreme Audit Institutions. URL: <https://www.intosai.org/focus-areas/audit-standards.html> (дата звернення 22.05.2025 р.)
2. Про Рахункову палату: Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 36, ст.360), (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 01.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>
3. Державна аудиторська служба України. *Офіційний сайт*. URL: <https://dasu.gov.ua/>
4. Supreme Audit Office (NIK) / Najwyższa Izba Kontroli (NIK). *Official website*. URL: <https://www.nik.gov.pl>
5. Federal Audit Office / Bundesrechnungshof. *Official website*. URL: <https://www.bundesrechnungshof.de>
6. Аудит в умовах сталого розвитку: колективна монографія / О. А. Петрик та ін.; за заг. ред. проф. О. А. Петрик. К.: КНЕУ, 2021. 231 с. URL: surl.li/hkhzpx
7. Погрішук Г. Б., Головай Н. М. Сучасні проблеми та перспективи розвитку державного фінансового контролю в Україні. *Економіка та суспільство*, 2022. Випуск 46. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2077/2005>
8. Шестерняк М. М. Проблемні питання розвитку аудиту та формування його теорії. *Розвиток науки і аудиторської діяльності в Україні за 20 років: Матер. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 26-27 квітня 2013 р.)*. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. С. 133-135. URL: surl.li/fdrtmn

Юлія Зіник

студентка гр. ОАДФКзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Марія Шестерняк

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ПРОЦЕСІВ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ: МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ

У сучасних умовах посилення вимог до ефективного управління публічними фінансами особливої ваги набуває впровадження інструментів внутрішнього аудиту, здатних забезпечити обґрунтованість управлінських рішень, прозорість і результативність використання бюджетних ресурсів. З огляду на це, актуальним є дослідження можливостей застосування внутрішнього аудиту процесів виробництва та реалізації продукції в контексті публічного сектору, де зростає потреба у впровадженні ефективних механізмів контролю на всіх етапах формування та реалізації державних (муніципальних) програм. Трансформація управлінських практик у державному секторі передбачає адаптацію інструментарію корпоративного управління, зокрема внутрішнього аудиту, що довів свою ефективність у бізнес-середовищі, до потреб публічного адміністрування. Такий підхід сприяє зниженню фінансових ризиків, підвищенню якості управлінських рішень та формуванню довіри до інституцій влади.

З огляду на це, доцільним є звернення до досвіду приватного сектору, де внутрішній аудит уже зарекомендував себе як ефективний інструмент управління, здатний забезпечити підвищення продуктивності та зниження операційних ризиків.

Внутрішній аудит у приватному секторі інтегровано в систему корпоративного управління як інструмент забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності діяльності. Його мета – незалежна оцінка ефективності бізнес-процесів, управління ризиками, відповідності нормативним вимогам, виявлення порушень та недоліків [1; 2].

У виробничій сфері аудит охоплює:

- оцінку ефективності використання ресурсів (сировина, енергія, праця);
- контроль за дотриманням виробничих стандартів та оптимізація логістичних процесів;
- аналіз реалізації продукції – виявлення ризиків у каналах збуту, управління дебіторською заборгованістю;
- аудит витрат і прибутковості – розрахунок собівартості, рентабельності продукції. Ці процеси детально документуються, що дозволяє ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення та запобігати фінансовим втратам [2].

Накопичений досвід функціонування внутрішнього аудиту у виробничих процесах приватного сектору може бути корисним для удосконалення механізмів контролю в державному управлінні. Особливої уваги потребує адаптація

зазначених підходів до умов публічних фінансів, де існує низка системних проблем, що ускладнюють ефективне використання ресурсів.

Практика показує, що у сфері публічних фінансів ключовими проблемами залишаються неефективність витрат, низький рівень контролю та відсутність мотивації до результативного управління ресурсами.

Звернемо увагу, що «внутрішній аудит в органах державного сектора є одним із базових компонентів європейської моделі державного внутрішнього фінансового контролю (*Public Internal Financial Control – PIfC*). Згідно із вимогами законодавства України внутрішній аудит повинен бути впроваджений у діяльність розпорядників бюджетних коштів як державного бюджету, так і місцевих бюджетів для підвищення рівня прозорості в управлінні бюджетними коштами, управлінської підзвітності керівників різних рівнів, їх відповідальності за забезпечення ефективної діяльності бюджетної установи» [3, с. 3]¹.

У цьому контексті внутрішній аудит здатен відіграти важливу роль, особливо з огляду на такі аспекти:

1. *Ризик-орієнтований підхід*. Визначення й оцінка ризиків при виконанні бюджетних програм, державних закупівлях, управлінні майном дозволяє зосередити ресурси на найбільш вразливих ділянках.

2. *Моніторинг ефективності*. Запровадження індикаторів результативності (*KPI*), аналогічних до бізнес-середовища, може стати основою для оцінки впливу витрат бюджету на досягнення соціально-економічних цілей.

3. *Цифровізація аудиту*. Використання аналітичних платформ, електронного документообігу, технологій *Big Data* і штучного інтелекту відкриває нові можливості для підвищення прозорості та аналітичної глибини аудиту.

4. *Аудит процедур і управлінських рішень*. Упровадження процесного підходу дозволяє не лише виявляти порушення, а й аналізувати доцільність, ефективність і економність управлінських рішень у сфері державного управління.

5. *Інституційні умови для впровадження*. Для адаптації зазначених підходів до потреб публічного сектора необхідні: розвиток законодавчої бази щодо внутрішнього аудиту в органах державної влади та на державних підприємствах; підготовка кадрів із урахуванням найкращих міжнародних практик; впровадження єдиної методології внутрішнього контролю та аудиту; зміна культури управління: від формального контролю – до проактивного управління ризиками.

Таким чином, на основі вищевикладеного можна зробити висновок, що внутрішній аудит процесів виробництва та реалізації продукції, ефективно апробований у приватному секторі, має значний потенціал для застосування у сфері управління публічними фінансами. Його впровадження дозволяє підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів, забезпечити прозорість управлінських процесів, зміцнити фінансову дисципліну та підзвітність органів державної влади.

Застосування ризик-орієнтованого підходу, індикаторів результативності, цифрових технологій та процесного аналізу рішень сприяє підвищенню

¹ Матеріали розроблено експертами Проекту «ЄС для підсилення державних фінансових систем місцевих урядів» за підтримки Європейського Союзу.

аналітичної якості внутрішнього аудиту в державному секторі. Разом з тим, для досягнення очікуваного ефекту необхідне створення відповідних інституційних умов: оновлення законодавчої бази, формування єдиної методології внутрішнього контролю та аудиту, професійна підготовка аудиторів і трансформація управлінської культури в бік проактивного управління.

Отже, адаптація інструментарію внутрішнього аудиту виробничих процесів до потреб публічного адміністрування є актуальним напрямом удосконалення системи державного фінансового контролю, що відповідає вимогам сучасного етапу розвитку публічних фінансів.

Список використаних джерел:

1. COSO. COMMITTEE OF SPONSORING ORGANIZATION. Internal Control – Integrated Framework (2013). *Official website*. URL: <https://www.coso.org/>
2. Про затвердження Стандартів внутрішнього аудиту. *Офіційний сайт Державної аудиторської служби України*. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/1620>
3. Внутрішній аудит: від теорії до практики. *Практичний посібник для розпорядників бюджетних коштів місцевих бюджетів*. URL: surl.li/lnmhtml
4. Коблянська Г. Ю., Бобошко В. С. Організація внутрішнього аудиту на підприємстві. *Облік і фінанси АПК: освітній портал*. Міжнародний інститут аудиту. URL: <https://magazine.faa.org.ua/organizaciya-vnutrishnogo-audit-na-pidpriemstvi.html> (дата звернення 23.05.2025 р.)
5. Шестерняк М., Пастернак М. Окремі аспекти організації внутрішнього аудиту на підприємстві. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія: матеріали Х Ювілейної Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 17 грудня 2021 р.)*. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 142-145. URL: <http://surl.li/mpkva>

Марія Копець

студентка гр. ОАДФКзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Марія Шестерняк

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОЗОРОСТІ БЮДЖЕТУ

Фінансовий контроль є одним із ключових інструментів забезпечення ефективного, законного та цільового використання бюджетних ресурсів. В умовах воєнного стану, економічної нестабільності, обмежених фінансових можливостей та зростання обсягів міжнародної допомоги питання прозорості бюджету набуває особливої актуальності. Прозорість і підзвітність публічних фінансів значною мірою визначаються якістю функціонування системи фінансового контролю, яка повинна не лише фіксувати порушення, а й запобігати їм, сприяти підвищенню ефективності управління державними ресурсами, зміцненню довіри суспільства до бюджетної політики держави.

Загальновідомо, що фінансовий контроль – це сукупність заходів з перевірки законності, доцільності та ефективності формування, розподілу та використання бюджетних коштів. Основними суб'єктами державного фінансового контролю в Україні є Рахункова палата України [1], Державна аудиторська служба України [2], внутрішні служби аудиту в органах виконавчої влади, а також парламентські структури контролю.

Вітчизняну систему державного фінансового контролю в Україні можна назвати трирівневою, що включає: 1) зовнішній контроль; 2) внутрішній аудит; 3) внутрішній контроль. Зовнішній контроль є найбільш розвинутий та характеризується найвищим рівнем централізації та фіскальної спрямованості. Натомість, у центр європейської контрольної системи покладено внутрішній аудит та внутрішній контроль як складові державного внутрішнього фінансового контролю, що дозволяє створити сприятливі умови для уникнення фінансових порушень у бюджетній сфері, підвищити ефективність використання бюджетних коштів та державного майна, відповідальність та підзвітність керівників підприємств, установ, організацій у системі державного управління [3].

Завдання фінансового контролю полягає не лише у перевірці обґрунтованості та законності витрат, а й у розробленні рекомендацій, спрямованих на вдосконалення системи фінансового менеджменту. У цьому контексті прозорість бюджету слід розуміти як забезпечення відкритого, повного та своєчасного доступу громадськості й усіх зацікавлених сторін до інформації про бюджетні процеси, обсяги та напрями використання публічних коштів, а також до результатів проведених контрольних заходів.

Після 2022 року система державного фінансового контролю в Україні зазнала низки змін. З одного боку, зросло навантаження на органи контролю в умовах воєнного стану. З іншого – посилилися вимоги до прозорості, зумовлені необхідністю звітувати перед міжнародними донорами. Війна призвела до

зміщення пріоритетів у розподілі бюджетних коштів, що потребує оперативного та гнучкого контролю, здатного виявляти ризики у реальному часі.

У 2023-2024 рр. активізувалося впровадження цифрових рішень у сфері контролю. Зокрема, розвиток електронної системи *Prozorro* [4]², *Є-data* [5]³, інтеграція з *Порталом відкритих даних* [6]⁴, автоматизація внутрішнього аудиту – усе це підвищує рівень прозорості та дозволяє громадськості здійснювати моніторинг фінансів у режимі реального часу.

Прозорість бюджету передбачає надання суспільству зрозумілої, своєчасної та достовірної інформації про джерела надходжень, напрями витрат, результати аудиту та виявлені порушення. Фінансовий контроль виконує цю функцію шляхом:

- публічних звітів, представлених Рахунковою палатою України, Державною аудиторською службою України, тощо;
- використання ІТ-рішень для візуалізації даних;
- зворотного зв'язку з громадськістю;
- моніторингу ефективності бюджетних програм.

На рівні державної політики фінансовий контроль дозволяє не лише забезпечити відповідальне управління коштами, а й підвищити довіру до державних інституцій, сприяє боротьбі з корупцією, формує підґрунтя для довгострокового стратегічного планування.

З огляду на те, фінансовий контроль виступає фундаментальним елементом забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності бюджетної системи, особливо в умовах воєнного стану, коли навантаження на державні ресурси та контрольні органи зростає в рази. Вітчизняна модель державного фінансового контролю демонструє поступову еволюцію – від традиційного постфактум-контролю до інтегрованої, ризик-орієнтованої та цифровізованої системи управління публічними фінансами.

Сучасні виклики зумовили необхідність підвищення гнучкості контрольних процедур, впровадження новітніх інформаційних технологій, налагодження ефективної комунікації з громадськістю та донорами, що разом забезпечує високий рівень бюджетної прозорості. Інституційне посилення внутрішнього аудиту, розвиток електронних систем моніторингу та звітності (*Prozorro*, *Є-data*, *Портал відкритих даних*) сприяють запобіганню порушенням і підвищенню ефективності управління бюджетними коштами.

Отже, фінансовий контроль слід розглядати не лише як механізм виявлення порушень, а як дієвий інструмент забезпечення прозорості бюджету, що формує довіру до держави, підтримує макроекономічну стабільність та сприяє стратегічному розвитку України у післявоєнний період.

² Електронна система публічних закупівель *Prozorro* – це онлайн-платформа, де державні та комунальні замовники оголошують тендери на закупівлю товарів, робіт і послуг, а представники бізнесу змагаються на торгах за можливість поставити це державі.

³ *Є-data* – платформа відкритих даних у сфері публічних фінансів.

⁴ Портал відкритих даних – єдиний державний веб-портал відкритих даних, який створено на вимогу Закону України «Про доступ до публічної інформації» та постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних».

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Рахункову палату» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 36, ст.360), (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 01.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>
2. Державна аудиторська служба України. *Офіційний сайт*. URL: <https://dasu.gov.ua/>
3. Шестерняк М. М. Державний фінансовий контроль в Україні: проблеми глобалізації. *Актуальні проблеми державного фінансового контролю та аудиту в Україні: Матеріали круглого столу*, (м. Тернопіль, 3 березня 2015 р.). ТНЕУ. Тернопіль, 2015. С. 74-81. URL: surl.li/sqcyux
4. Prozorro. *Офіційний сайт*. URL: <https://prozorro.gov.ua/about>
5. Є-data. Інформаційно-аналітична система «Прозорий бюджет». *Офіційний сайт*. URL: <https://edata.gov.ua/>
6. Портал відкритих даних. *Офіційний сайт*. URL: <https://data.gov.ua/>
7. Закон України «Про публічні закупівлі» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 9, ст.89), (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 23.10.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
8. Закон України «Про доступ до публічної інформації» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314), (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 08.10.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

УДК: 657, 316

Михайло Лучко

д.е.н., професор кафедри фінансового контролю та аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Владислав Медвідь

студент гр. ОО-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ НА МАКРОЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ АУДИТУ

Зовнішня фінансова допомога є ключовим чинником для підтримки макроекономічної стабільності України, особливо в умовах війни, руйнування інфраструктури, економічного спаду та скорочення бюджетних надходжень. Водночас потреби у видатках державного бюджету різко зросли – на оборону, гуманітарну допомогу, підтримку внутрішньо переміщених осіб, виплату пенсій та соціальної допомоги. В такій критичній ситуації саме зовнішня фінансова допомога стала одним із ключових чинників підтримки макроекономічної стабільності України.

Вплив міжнародної фінансової допомоги на боргову безпеку України потребує ретельного наукового аналізу. З одного боку, зовнішні фінансові впливання допомагають компенсувати дефіцит державного бюджету і підтримують ключові сектори економіки, з іншого боку, збільшення зовнішнього боргу посилює ризик боргової залежності та може вплинути на макроекономічну стабільність у довгостроковій перспективі. Врахування цих аспектів є важливим для формування ефективної боргової політики держави [1].

Україна отримує зовнішнє фінансування з різних джерел, зокрема від Міжнародного валютного фонду, Європейського Союзу, Світового банку, урядів США, Канади, Японії, Великої Британії та інших країн. Значна частина цієї допомоги надходить у формі грантів і пільгових кредитів, а також у вигляді технічної підтримки та гуманітарних програм. Крім того, країни-партнери створили спеціальні платформи для координації допомоги Україні, що дозволяє ефективніше розподіляти ресурси.

Одним із найважливіших наслідків зовнішньої фінансової підтримки стало забезпечення бюджетної стабільності. У 2023 році більше половини видатків державного бюджету покривалися саме за рахунок міжнародної допомоги. Це дало змогу уряду зберегти виплату пенсій, зарплат працівникам бюджетної сфери, профінансувати медичні та освітні послуги, а також підтримати внутрішньо переміщених осіб. Без цих ресурсів держава не змогла б виконувати свої базові функції. Важливу роль відіграла зовнішня допомога і у стабілізації валютного ринку. Надходження валюти до державного бюджету та до резервів Національного банку України дозволили зміцнити міжнародні резерви, стабілізувати курс гривні та зменшити інфляційні ризики. У результаті вдалось

уникнути масштабної девальвації та паніки на фінансовому ринку, що в умовах війни могло б мати катастрофічні наслідки.

У 2020 році зовнішні запозичення становили 232,4 млрд грн, основними кредиторами були МВФ (55,2 млрд грн), ЄС (35,4 млрд грн), Світовий банк (8,2 млрд грн), а також інші фінансові інституції та інвестори, зокрема за рахунок єврооблігацій, які разом забезпечили 133,6 млрд грн. У 2021 році обсяги запозичень дещо зменшилися до 192,8 млрд грн, оскільки знизилася потреба у кризовому фінансуванні країна вже почала бороти наслідки COVID19. МВФ збільшив підтримку до 92,2 млрд грн, а ЄС та Світовий банк разом надали 25,5 млрд грн. Інші джерела становили 75,1 млрд грн. Різке зростання фінансування відбулося у 2022 році – 612,2 млрд грн, що більш ніж утричі перевищує показник попереднього року. Це було викликано повномасштабною війною та необхідністю покриття критичних видатків держави. Найбільшим кредитором став ЄС, надавши 256,4 млрд грн, МВФ виділив 88,2 млрд грн, а Світовий банк – 82,7 млрд грн. Інші джерела, включаючи двосторонні позики від Канади, Японії та інших держав, склали 184,9 млрд грн. У 2023 році зовнішні запозичення досягли 1 151,6 млрд грн, що майже вдвічі перевищує показник 2022 року. Основним донором став ЄС (714,9 млрд грн), який реалізовував нові програми макрофінансової допомоги. МВФ виділив 164,0 млрд грн, а Світовий банк – 188,1 млрд грн. Інші джерела склали 84,6 млрд грн. У 2024 році зовнішні запозичення зросли до 1 874,4 млрд грн. Найбільшу частку фінансування знову забезпечив ЄС (567,8 млрд грн), що включає позики в рамках механізму Ukraine Facility. МВФ продовжив надавати підтримку у розмірі 215,6 млрд грн, а Світовий банк профінансував проекти на 198,9 млрд грн. Найбільше зросла частка інших джерел – 892,1 млрд грн, що включає єврооблігації, двосторонні позики та додаткові кредитні лінії [2].

Крім фінансової підтримки, міжнародні партнери стимулюють проведення важливих структурних реформ. Умовами отримання коштів часто є зобов'язання уряду реалізовувати заходи з підвищення прозорості, боротьби з корупцією, зміцнення верховенства права та реформи управління державними фінансами. Такий підхід не лише забезпечує стабільність у короткостроковій перспективі, а й створює передумови для довгострокового розвитку країни. Водночас, активне використання зовнішньої фінансової допомоги створює низку ризиків. По-перше, це залежність державного бюджету від іноземних джерел, що робить економіку вразливою до змін у політичній кон'юктурі західних країн. По-друге, значна частина допомоги надається у вигляді кредитів, що збільшує рівень державного боргу і навантаження на майбутні покоління. По-третє, надмірна залежність від донорів може послабити стимули до розвитку внутрішніх джерел фінансування.

Також, особливої уваги потребує ефективність використання зовнішніх ресурсів. Згідно міжнародних стандартів організації INTOSAI, ISSAI, аудит ефективності використання міжнародної допомоги – це процес оцінки того, наскільки ефективно та ефективно використовуються кошти та ресурси, надані міжнародними донорами. Такий аудит може включати перевірку фінансової звітності, аналіз досягнення поставлених цілей та оцінку впливу на цільові групи населення.

Основні аспекти аудиту ефективності використання міжнародної допомоги включають:

1. **Фінансовий аудит.** Перевірка правильності та точності фінансової звітності, а також відповідності витрат встановленим бюджетам та вимогам донорів.

2. **Аудит відповідності.** Оцінка дотримання умов та вимог, встановлених донорами, а також національного законодавства та міжнародних стандартів.

3. **Аудит ефективності.** Аналіз того, наскільки досягнуто поставлені цілі та завдання, а також оцінка впливу проектів на цільові групи населення.

4. **Аудит управління ризиками.** Оцінка систем управління ризиками та внутрішнього контролю, а також їх ефективності у запобіганні та виявленні можливих порушень.

5. **Соціальний та екологічний аудит.** Оцінка впливу проектів на соціальне та екологічне середовище, а також дотримання принципів сталого розвитку.

Аудит ефективності використання міжнародної допомоги допомагає забезпечити прозорість та підзвітність у використанні коштів, а також підвищити ефективність та ефективність проектів, фінансованих міжнародними донорами.

У воєнних умовах, коли контроль за витратами обмежений, існує ризик нецільового використання коштів або навіть корупції. Це може підірвати довіру донорів і поставити під загрозу подальшу підтримку. Саме тому вкрай важливо забезпечити прозорість, публічну звітність і незалежний аудит всіх видів міжнародної допомоги. Важливо розуміти, що зовнішня фінансова підтримка є тимчасовим інструментом стабілізації. Україна не може нескінченно покладатися на допомогу партнерів. Поступово має відбутися перехід до моделі, в якій основні бюджетні потреби покриваються за рахунок внутрішніх доходів, інвестиційної активності та економічного зростання. Для цього необхідно створювати сприятливе середовище для бізнесу, стимулювати інновації, забезпечити верховенство права та продовжити інтеграцію до європейського економічного простору.

Отже, зовнішня фінансова допомога відіграє вирішальну роль у забезпеченні макроекономічної стабільності України під час війни. Вона дозволяє уникнути колапсу бюджетної системи, забезпечити базові соціальні функції держави та підтримати проведення важливих реформ. Однак довгострокова фінансова стабільність неможлива без розвитку внутрішнього економічного потенціалу, підвищення ефективності управління ресурсами та зміцнення державних інституцій, ефективного управління та довгостроковій економічній стратегії, орієнтованій на сталий розвиток.

Список використаних джерел:

1. Чеберяко О., Герус Д. Вплив міжнародної фінансової допомоги на боргову безпеку України в умовах широкомасштабної війни. *Світ фінансів*. 2025. № 1 (82). С. 69-84. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1784/1788>

2. Скрильов В. Вплив міжнародної фінансової допомоги на стійкість державних фінансів України. *Ефективна економіка*. 2025. № 1. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/6059/6123>
3. Николайчук Н. Роль іноземної фінансової допомоги у стабілізації української економіки в умовах повномасштабної війни протягом 2022-2023 років. Кваліфікаційна робота бакалавра спец. 051: Економіка. К.: НУ «Києво-Могилянська академія», 2024. 62 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5adba654-6d39-4ae1-a5ad-39919f844353/content>

Ангеліна Савонік

студентка гр. ОіО-41,

Національний університет водного господарства

та природокористування, м. Рівне

Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Антонюк

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СФЕРАХ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

На сьогодні впровадження та використання штучного інтелекту (ШІ) в різних сферах людської діяльності є провідними напрямками розвитку. Сучасні технології дозволяють спрощувати, а інколи й автоматизувати ту людську діяльність, що колись передбачала витратити велику кількість годин та/або персоналу. На підставі аналізу наукових публікацій останніх двох років можна стверджувати, що активно розпочалось обговорення використання ШІ в аудиторській практиці та в обліку [1-6]. «Інтеграція цифрових технологій у бухгалтерській практиці не лише підвищила ефективність і точність, але й здійснила революцію в стратегічних підходах до ведення бізнесу» [4].

Очікується, що «подальше впровадження ШІ може забезпечити додаткову глобальну економічну активність на рівні близько 13 трильйонів доларів в усьому світі до 2030 р., або приблизно на 16% більший сукупний ВВП у порівнянні із поточними показниками. Основними факторами цього зростання є автоматизація виробничих процесів, яка до 2030 р. може зрости на 11%, або близько 9 трлн дол. США у світі» [6]. Особливістю впровадження штучного інтелекту для вирішення бізнес-задач є можливість аналізувати велику кількість даних, узагальнювати інформацію, проводити аналіз, виконувати процедури перевірки та аналізу, оцінювати ризики під час виконання аудиторських завдань, здійснювати презентацію даних, що впливає на економію часу та ресурсів бухгалтерів та аудиторів. Перспектива впровадження штучного інтелекту для бізнесу ґрунтується не лише на автоматизації деяких завдань, а й на оновленому веденні бізнесу та пристосувань до сучасних умов [7]. В першу чергу, у сфері аудиту, штучний інтелект почали використовувати компанії «Великої Четвірки». Прикладом застосування штучного інтелекту в своїй діяльності постає аудиторська компанія Deloitte, яка для аналізу та перевірки документів на виявлення відмінностей та розбіжностей від типових форм або інших вимог до оформлення застосовує програму Agrus [2].

Використання штучного інтелекту має як переваги, так і недоліки, що несе за собою певні ризики. До переваг можна віднести економію часу, меншу імовірність помилок через відсутність людського фактору. При правильних та чітких командах штучний інтелект може забезпечити точність, а отже і надійність перевірки, оскільки буде відсутній «людський» фактор, що може призвести до помилок. Але окрім значних переваг використання штучного інтелекту має недоліки та проблеми використання. Однією з проблем є інтеграція ШІ із іншими бухгалтерськими програмами ERP- та CRM-системами впровадженими на підприємствах. І якщо

сучасні ERP- та CRM-системи надають можливість хоча б частково інтегрувати штучний інтелект, то програми призначені безпосередньо для бухгалтерського обліку або ж аудиту – ні. Якщо ж впровадження таких програм і буде можливим, це вимагатиме значного фінансування. Незважаючи на розвиток професії аудитора або ж професійного бухгалтера застосування штучного інтелекту в професії вимагатиме додаткових знань, вмінь та навичок. Для здобуття таких навичок необхідне фінансування, а також час. Іншою проблемою при використанні штучного інтелекту є дотримання принципу конфіденційності, який є ключовим для професії аудитора та бухгалтера. Першорядне значення конфіденційності в бухгалтерському обліку полягає в її ролі як основи професії, де захист конфіденційності інформації клієнтів є не просто професійним обов'язком, а й фундаментальним елементом довіри. Штучний інтелект, покращуючи прийняття рішень та пропонуючи персоналізований досвід, викликає занепокоєння щодо збору даних, непрозорих алгоритмів та потенційного неправомірного використання особистої інформації [5]. Часто штучний інтелект засовується для пошуку джерел інформації та визначення певних категорій. У такому разі ризиком застосування ШІ стає упереджене ставлення штучного інтелекту до інформації яка надходить для опрацювання. Оскільки часто ШІ «пристосовується» до користувача та його вимог, згодом адаптація зможе перетворитися в упередженість, а отже призвести до не коректності аналізу.

Використання штучного інтелекту в бухгалтерському обліку та аудиті, незважаючи на всі проблеми його впровадження має в собі великі перспективи. Великі компанії передбачають, що через 10 років наступне покоління аудиторів та професійних бухгалтерів буде повністю використовувати штучний інтелект в своїй діяльності.

Список використаних джерел:

1. Розіт Т. В., Мурадова К. З. Штучний інтелект в аудиті і бухгалтерському обліку. *Ефективна економіка*. 2024. № 4. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.76>
2. Beryl Odonkor, Simon Kaggwa, Prisca Ugomma Uwaoma, Azeez Olanipekun Hassan, Oluwatoyin Ajoke Farayola. The impact of AI on accounting practices: A review: Exploring how artificial intelligence is transforming traditional accounting methods and financial reporting. *World Journal of Advanced Research and Reviews*. 2024. No. 21(01). P. 172–188. URL: <https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.21.1.2721>
3. Schweitzer B. Artificial Intelligence (AI) *Ethics in Accounting Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, JAEPP*. 2024. No. 25 (1). P. 67. URL: <https://doi.org/10.60154/jaep.2024.v25n1p67>
4. Використання технологій на основі штучного інтелекту в аудиті. Kreston.ua. URL: <https://kreston.ua/vykorystannia-tekhnohiiy-na-osnovi-shtuchnoho-intelektu-v-audyti/>

5. Штучний інтелект у сфері професійних послуг: революція змін. BDO в Україні. 2024. URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/news-2/2024/artificial-intelligence-in-professional-services-a-revolution-of-change>
6. Штучний інтелект: можливості, ризики та регулювання фінансових послуг. Міжнародна аудиторська компанія BDO. *BDO в Україні*. 2023. URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2023/artificial-intelligence-opportunity,-risk,-and-regulation-in-financial-services>

Світлана Саченко

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансового контролю та аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В сучасних умовах, коли підприємства стикаються з необхідністю оптимізації ресурсів і підвищення результативності внаслідок складного економічного становища виникає необхідність збільшення уваги до управління процесами та ефективності і доцільності операцій у внутрішньому аудиті. Насамперед це пов'язано з воєнними діями, що призвели до кризових явищ в економіці, зменшення платоспроможності покупців, значного зменшення існуючих споживачів внаслідок їх еміграції. Така ситуація значно вплинула на дохід вітчизняного бізнесу, чим зумовила необхідність оптимізувати наявні бізнес-процеси на підприємствах. Водночас, внутрішній аудит відіграє все важливішу роль не лише як контрольний інструмент, а й допомагає виявляти дублювання функцій, надлишкові витрати та неефективні процеси.

Управління процесами та визначення ефективності операцій є одним із ключових напрямів внутрішнього аудиту, який фокусується не лише на дотриманні процедур, а й на оцінці доцільності, ефективності та економічності бізнес-процесів. Аудитори не просто перевіряють факти, а намагаються дати практичну оцінку продуктивності діяльності підприємства.

Вітчизняні науковці Т. В. Ковальова, А. П. Абрамов, М. І. Гордієнко зазначають, що під час аудиту аналітика даних суттєво покращує управління ризиками, адже компанії можуть швидше виявляти загрози, діяти на випередження й знижувати ризики для бізнесу. Використання прогностичних моделей, побудованих із застосуванням технологій машинного навчання, дає змогу передбачати фінансові та операційні ризики, що сприяє підвищенню стійкості й ефективності бізнесу [3, с. 19]. Такий підхід стає особливо актуальним у сучасних умовах, адже лише протягом 2025 року 119895 підприємств припинили свою діяльність, а відкрилось 81928 одиниць [4]. На кожне нове підприємство припадає півтора закритих бізнеси.

На відміну від інших видів, управлінський аудит зосереджується переважно на нефінансовій інформації з метою оцінки ефективності управлінських рішень [1, с. 13]. Аудит операційного управління включає аналіз численних контрольних точок, що визначаються з урахуванням специфіки управлінських процесів. Ці контрольні точки виступають ключовими індикаторами ефективності функціонування системи операційного управління. Вони дають змогу виявляти проблемні місця, покращувати бізнес-процеси та сприяти досягненню стратегічних цілей. Незважаючи на галузеву специфіку, існує низка універсальних показників, які часто використовуються в аналізі ефективності операційного управління, зокрема, прибуток, рентабельність та інші показники якості виробництва [1].

Під час оцінки ефективності операційної діяльності важливо виявити наявність надлишкових витрат, дублювання функцій і ознак неефективності. Надлишкові витрати можуть виникати у разі придбання товарів чи послуг за завищеними цінами порівняно з ринковими, здійснення витрат, що не мають прямого зв'язку з основною діяльністю, а також унаслідок зайвих погоджень, які лише уповільнюють діяльність. Дублювання функцій спостерігається, коли аналогічні завдання виконуються різними підрозділами. Додатково, застаріле програмне забезпечення або застарілі методи управління також можуть негативно впливати на загальну продуктивність і швидкість виконання завдань.

Зважаючи на це, у таблиці 1 запропоновано перелік основних напрямів дослідження ефективності операцій системи управління.

Таблиця 1

Основні напрями дослідження ефективності операцій системи управління

№ з/п	Напрями дослідження	Мета дослідження
1.	Виокремлення і дослідження основних бізнес-процесів підприємства	Ідентифікувати основні та додаткові бізнес-процеси підприємства
2.	Інтерв'ю з керівниками підрозділів	Визначити проблемні місця з метою виявлення дублювання функцій
3.	Перевірка документообігу	Виявити наявність зайвих або повторних етапів
4.	Аналіз витрат за основними напрямками	Виявити надлишкові або нецільові витрати
5.	Ефективність діяльності підрозділів	Порівняти з галузевими нормами або попередніми періодами роботи
6.	Автоматизація процесів	Встановити наявність ручної роботи, що підлягає оптимізації

Сучасний внутрішній аудит виконує функцію незалежної оцінки надійності та ефективності ключових систем організації, зокрема систем внутрішнього контролю та управління ризиками, а також сприяє удосконаленню управлінських рішень. За твердженням Є. В. Гавриличенко і О. А. Андренко, його роль поступово виходить за межі традиційного аналізу операційних, і фінансових і ризиків, охоплюючи також стратегічні ризики. У зв'язку з цим створення і розвиток внутрішнього аудиту на українських підприємствах має залишатися актуальним напрямом, що заслуговує на посилену увагу з боку управлінців. Українська практика внутрішнього аудиту має потенціал до подальшого зростання та адаптації відповідно до глобальних стандартів і викликів [2, с. 186].

Отож, економічна нестабільність і воєнні дії актуалізували потребу в управлінні бізнес-процесами, оптимізації витрат і підвищенні ефективності діяльності підприємств. Відтак, внутрішній аудит набуває стратегічного значення, виходячи за межі класичних перевірок і дедалі більше фокусується на аналітиці, продуктивності, доцільності та ефективності управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Басін А. О. Внутрішній аудит ефективності операційного управління підприємств ІТ індустрії в умовах диджиталізації. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 11. С. 10-21

2. Гавриличенко Є. В., Андренко О. А. Внутрішній аудит в Україні: еволюція, проблемні аспекти та перспективи розвитку. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 55. С. 183-188
3. Ковальова Т. В., Абрамов А. П., Гордієнко М. І. Оптимізація внутрішнього аудиту за допомогою аналітики великих даних. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 10. С. 16-21.
4. На 44% більше фопів закриваються цього річ, ніж у 2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/foponomics-2025-4>

Оксана Черешнюк

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансового контролю та аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

АУДИТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТІВ В УМОВАХ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПІДХОДИ

У сучасних умовах вітчизняний менеджмент стикається з дедалі більшими викликами, пов'язаними з обмеженістю ресурсів, необхідністю забезпечення прозорості, а також зростаючими очікуваннями громадськості щодо ефективності діяльності державних і муніципальних установ. У цьому контексті реалізація проектів у державному секторі набуває особливої актуальності як інструмент цілеспрямованого, структурованого та результативного управління публічними фінансами. Проектний підхід дозволяє суб'єктам державного сектору економіки та бюджетним установам швидше реагувати на виклики часу, забезпечувати чітке планування, контроль за витратами і досягати очікуваних результатів. Зокрема, проекти у сферах інфраструктури, цифровізації, енергозбереження, охорони здоров'я чи освіти дають змогу системно вирішувати суспільно значущі проблеми та підвищувати довіру громадян до держави. Аудит проектів проводиться з метою оцінки ефективності, результативності та відповідності реалізації проекту встановленим цілям, бюджетним обмеженням, строкам і нормативним вимогам. Особлива увага приділяється оцінці ефективності проектного управління, визначенню загроз і ризиків, а також формуванню рекомендацій щодо підвищення результативності діяльності в умовах публічного адміністрування.

Особливістю аудиту проектів є те, що такий вид діяльності є тимчасовим та має свої цілі, терміни та властиві ризики. Тому застосування типових підходів до аудиту проектів є неможливим. Вітчизняні науковці С. Д. Бушуєв, Б. Ю. Козир і А. А. Запривода зазначають, що стратегічний аудит проектів проводиться на етапі, коли проект вже сформовано, затверджено та перебуває в процесі реалізації. Основна мета такого аудиту – оцінити, наскільки фактична реалізація проекту відповідає умовам зовнішнього середовища, враховує його динаміку, дії конкурентів і вимоги регуляторів як у поточній ситуації, так і в перспективі [1, с. 22].

Під час аудиту аналізується відповідність управлінських рішень затвердженій стратегії проекту, а також її адаптованість до змін у середовищі. За результатами оцінки можуть бути сформовано висновки про відповідність вимогам зовнішнього середовища, що вже зазнало змін протягом реалізації проекту та управлінські рішення з метою зміцнення контролю за виконанням стратегічних цілей [3].

Під час проведення аудиту проектів доцільно оцінити не лише факт реалізації запланованих заходів, але й рівень ефективності, результативності, своєчасності виконання та якості досягнутих результатів. Для цього застосовується система ключових показників ефективності, яка дозволяє сформувати об'єктивну і комплексну оцінку. Показники ефективності дають змогу

визначити, наскільки витрати були раціональними. Зокрема, аналізується співвідношення фактичних витрат до запланованого бюджету, вартість одиниці досягнутого результату, а також загальна економічна доцільність витрат для досягнення планового ефекту.

Оцінка своєчасності реалізації ґрунтується на порівнянні фактичних термінів виконання із календарним планом. Аудитори звертають увагу на кількість перенесених етапів, рівень дотримання графіка та відсоток завершення ключових компонентів у встановлені строки. Якість результату аналізується з точки зору відповідності технічним вимогам, стандартам та очікуванням цільової аудиторії. Для цього використовуються дані про кількість доопрацювань або дефектів, результати контролю якості та рівень задоволеності споживачів.

Системне застосування таких показників у межах аудиту дозволяє не лише оцінити досягнення формальних результатів, а й виявити проблеми при плануванні, реалізації та контролі за проектами, що, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності майбутньої діяльності.

Одним із ключових етапів реалізації проекту є управління ризиками, що зменшує імовірність неочікуваних фінансових витрат, дотримання термінів реалізації та якісного кінцевого результату чи продукту. Г. В. Даценко зазначає, що після проведення оцінки ризиків у межах внутрішнього аудиту важливо обрати відповідну стратегію реагування. Управління ризиками може здійснюватися через їх уникнення, прийняття або зниження, що дозволяє мінімізувати ймовірність невиявлення суттєвих викривлень. Водночас процес управління ризиками не обмежується лише безпосередньою реакцією на них – він охоплює комплекс заходів, спрямованих на забезпечення досягнення цілей підприємства, ґрунтуючись на принципах ефективності та оперативності реагування на потенційні загрози [2, с. 10].

Відтак, можна стверджувати, що в сучасних умовах реалізація проектів у державному секторі є важливим інструментом підвищення ефективності управління ресурсами, забезпечення прозорості та досягнення стратегічних цілей. Водночас аудит проектів виступає ключовим механізмом забезпечення обґрунтованості управлінських рішень, дотримання термінів, вимог законодавства і обмежених грошових ресурсів. Системна оцінка ефективності, результативності, своєчасності та якості виконання проектів на основі ключових показників дозволяє виявляти проблеми, формувати рекомендації та вдосконалювати процеси управління. Особлива увага при цьому має приділятися ризик-орієнтованому підходу, що передбачає не лише реагування на загрози, а й їхнє попередження через впровадження цілісної системи управління ризиками. Таким чином, аудит проектів у публічному секторі не лише забезпечує контроль, а й виступає стратегічним інструментом покращення державного управління.

Список використаних джерел:

1. Бушуєв С. Д., Козир Б. Ю., Запривода А. А. Стратегічний аудит інфраструктурних проектів та програм. *Управління розвитком складних систем*. 2019. Вип. 38. С. 20-28

2. Даценко Г. В. Управління ризиками при проведенні внутрішнього аудиту на підприємстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 5-10
3. Сапоговська О. В. Аналітичне забезпечення аудиту інвестиційних проектів. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 19, № 1. С. 200-205

Марія Шестерняк

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансового контролю та аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Мар'яна Бербека

студентка гр. ОАДФКм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

КОНТРОЛЬ І АУДИТ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ

Воєнні дії на території України зумовили безпрецедентні виклики для функціонування як суб'єктів господарювання, так і системи публічних фінансів у цілому. Зокрема, зміна економічного середовища, зниження платоспроможності контрагентів, дефіцит оборотного капіталу, порушення логістичних ланцюгів постачання та необхідність оперативного перегляду фінансових стратегій – усе це створює нові ризики у сфері управління грошовими потоками підприємств. У таких умовах особливого значення набувають ефективні механізми контролю та аудиту грошових потоків, здатні забезпечити не лише фінансову стійкість підприємств, а й стабільність публічних фінансів.

Як стверджує М. Дерій, «грошовий потік з точки зору обліку – це налагоджений, послідовний процес надходження і вибуття грошових коштів в готівковій та безготівковій формі, що підлягає документальному оформленню (у прибуткових і видаткових касових ордерах, платіжних дорученнях, інших платіжних документів, Звіті про рух грошових коштів) і належному руху документів» [1, с. 61].

На рисунку 1 представлено схематичне визначення поняття «грошовий потік». Даний рисунок свідчить про те, що саме грошовий потік забезпечує рух грошових коштів.

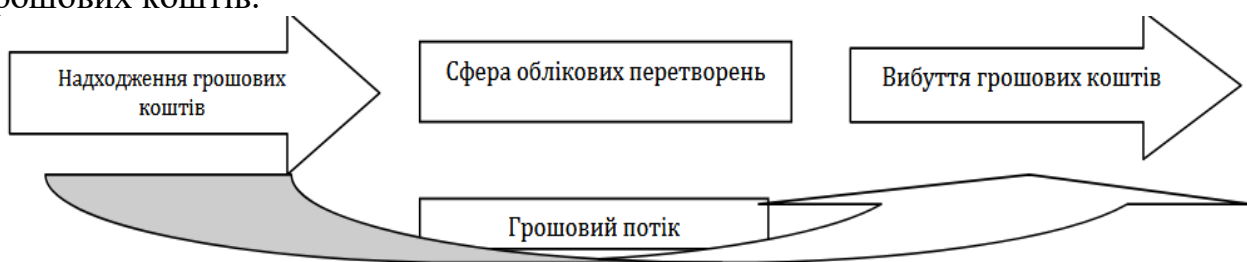

Рис. 1. Визначення поняття «грошовий потік» [1, с. 61]

Практика свідчить, що успішне функціонування підприємства та здійснення його господарської діяльності неможливе без ефективного використання грошових коштів, які є важливою частиною його активів. Грошові кошти відіграють ключову роль не лише у бухгалтерському обліку, а й аналізі та аудиті, а також є критерієм оцінки для інших облікових об'єктів. Значення та роль грошей у процесі функціонування господарюючого суб'єкту незаперечні, оскільки вони охоплюють всі етапи облікового циклу, включаючи постачання запасів і сировини, виробництво, надання послуг, реалізацію продукції та отримання доходів.

Грошові потоки підприємства відображають реальний рух грошових коштів і є чутливими до зовнішніх впливів. Нестабільність надходжень та зростання витрат знижують можливості суб'єктів господарювання щодо своєчасного виконання податкових зобов'язань, сплати зборів та інших платежів до бюджету. Це, своєю чергою, зменшує фіскальні надходження, ускладнюючи виконання державою соціальних, оборонних та інфраструктурних зобов'язань у період воєнного стану.

Система контролю грошових потоків у таких умовах повинна мати адаптивний характер. Йдеться не лише про формальний облік, а й про запровадження процедур прогнозування, аналізу та верифікації джерел доходів і напрямів витрат. Посилення внутрішнього контролю дозволяє підприємствам швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища, запобігати шахрайству, уникати надмірних витрат та забезпечувати ефективне використання фінансових ресурсів.

Зважаючи на високий рівень невизначеності в умовах воєнного стану, слід не лише оперативно реагувати на фінансові ризики, а й глибоко розуміти фінансові процеси, які відбуваються у середині підприємства. У цьому контексті вагоме значення має аналітична складова управління грошовими потоками, яка дозволяє не лише оцінити поточний стан підприємства, а й прогнозувати його фінансову стійкість у майбутньому.

Відповідно, аналізу грошових потоків відводиться важлива роль, позаяк неможливо ефективно управляти ними без проведення ґрунтовної оцінки. Аналіз проводиться, як правило, на основі фінансової звітності, яка дає можливість оцінити динаміку, структуру грошових потоків, їх ефективність використання в контексті минулих подій господарської діяльності підприємства. Аналіз грошових потоків господарюючого суб'єкту дає можливість здійснювати абсолютно обґрунтовані прогнози на майбутнє, роботи розрахунок потоків у наступних періодах, приймати управлінські рішення у поточному періоді, коригувати рух грошових потоків на підприємстві на підставі відхилень факту від плану тощо [2].

З позиції аудиту, ключовим завданням стає перевірка достовірності інформації про грошові потоки в умовах обмеженого доступу до первинних документів, руйнування частини матеріально-технічної бази або неможливості проведення аудиту на місцях. У відповідь на це виникає потреба у застосуванні дистанційних аудиторських процедур, використанні цифрових інструментів, аналізу великих масивів даних (*Big Data*) та ризик-орієнтованого підходу до аудиту. Доцільним є також поєднання елементів фінансового та операційного аудиту, що дозволяє комплексно оцінити управління грошовими потоками та його вплив на загальну фінансову безпеку підприємства.

О. Рябчук та Є. Мосійчук у своїй науковій праці зазначають, що умови воєнного стану формують безпрецедентні виклики для підприємств, ставлячи під загрозу їхню фінансову стабільність. В умовах невизначеності, руйнування економічної інфраструктури та глибоких потрясінь зростає роль аудиту фінансової стійкості. Такий аудит дає змогу виявити рівень фінансових ризиків, оцінити ефективність управління фінансами та здатність підприємства адаптуватися до

кризових ситуацій. Крім того, він є інструментом для аналізу потенціалу підприємства щодо продовження діяльності в умовах надзвичайного стану. Вони вважають, що фінансова стійкість підприємств – це комплексна характеристика, яка відображає здатність підприємства ефективно управляти своїми фінансовими ресурсами, підтримувати оптимальну структуру капіталу та забезпечувати стабільне зростання, навіть в умовах кризових явищ [3].

Фінансова стійкість підприємства значною мірою визначається фактичним рухом грошових коштів, що відображається через грошові операції у бухгалтерському обліку. Відтак, вивчення процесів надходження та вибуття коштів є ключовим для оцінки платоспроможності та ліквідності підприємства. Це дасть змогу реально оцінити фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання [4].

Крім того, зростає значення прозорості фінансової інформації. Упорядкована, структурована звітність про грошові потоки підприємств є важливим джерелом для державних органів у процесі моніторингу економічної активності, оцінки податкового потенціалу та планування бюджетної політики в умовах обмежених ресурсів. Відповідно, якісний аудит таких звітів сприяє прийняттю обґрунтованих рішень на рівні держави.

Таким чином, контроль і аудит грошових потоків підприємств у період воєнного стану слід розглядати не лише як інструменти підтримки їхньої фінансової стійкості, а як критично важливі чинники забезпечення макрофінансової стабільності та сталого функціонування системи публічних фінансів. Вони виконують функцію індикаторів фінансових ризиків, своєчасне виявлення та аналіз яких створює передумови для прийняття обґрунтованих превентивних управлінських рішень як на мікрорівні – у межах окремих суб'єктів господарювання, так і на макрорівні – у контексті формування державної фіскальної політики. Удосконалення підходів до моніторингу, аналізу та аудиту грошових потоків має базуватись на принципах адаптивності, цифрової трансформації, інтеграції ризик-орієнтованих інструментів та аналітичної інтерпретації фінансових даних.

Перспективним науково-прикладним напрямом подальших досліджень є розробка комплексної методики оцінювання якості управління грошовими потоками підприємств у контексті їх впливу на фіскальну стабільність та бюджетну стійкість держави в умовах надзвичайних ситуацій та воєнних загроз.

Список використаних джерел:

1. Дерій М. Дефініції «грошові кошти» і «грошові потоки»: відмінності та взаємозв'язок. *Економічний аналіз*. 2010. Вип. 6. URL: surl.li/tanhjq
2. Мулик Т. О. Організація аналізу грошових потоків на підприємстві. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1442/1387>
3. Рябчук О. Г., Мосійчук Є. О. Аудит фінансової стійкості підприємств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2025. Випуск 73. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5791>

4. Рябчук О. Г., Коротаєва І. Р. Особливості та проблеми аудиту грошових коштів у касі та на рахунках суб'єкта господарювання у банку. *Вісник ХДУ. Серія Економічні науки*. 2018. Т. 2, № 29. С. 181-184.
5. Шестерняк М. М., Пастернак М. В. До питання оцінки фінансового стану. *The 8th International scientific and practical conference «Distance learning in universities and modern problems»* (November 07-10, 2023) Budapest, Hungary. International Science Group. 2023. P. 75-79. URL: surl.li/ynmfzc

Марія Шестерняк

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансового контролю та аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Максим Королішин

студент гр. ОАДФКм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВПЛИВ ЯКОСТІ АУДИТУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ

У сучасних умовах воєнного стану та глибокої економічної турбулентності проблема формування обґрунтованої бюджетної політики набуває критичного значення. Одним із ключових чинників, що визначає ефективність бюджетного планування, є якість фінансової звітності підприємств, зокрема показників їхніх фінансових результатів. У цьому контексті якісний аудит виступає інструментом, який не лише забезпечує достовірність облікових даних, а й сприяє зміцненню довіри до фінансової інформації як з боку суб'єктів господарювання, так і з боку органів публічного управління.

Фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання є інтегральним показником, на формування якого впливають не лише виробничі та управлінські фактори, але й чинники, що визначають підходи до їх розрахунку та математичного обґрунтування. Для всіх видів суб'єктів господарювання прийнята єдина система фіксації, систематизації та узагальнення інформації про факти господарського життя – господарські операції, яка ґрунтується на методологічних засадах функціонування системи бухгалтерського обліку [1, с. 35].

Таким чином, достовірність показників фінансової звітності, зокрема фінансових результатів, має не лише внутрішнє значення для підприємства, але й вагоме фіскальне навантаження, оскільки впливає на обсяг податкових надходжень до бюджету. За таких умов важливим є аналіз взаємозв'язку між якістю аудиту фінансової звітності та ефективністю бюджетного планування.

Фінансові результати підприємств (прибуток або збиток) є основою для визначення об'єкта оподаткування та формування податкових надходжень, що у свою чергу безпосередньо впливає на обсяг фіскальних ресурсів бюджету. За даними Міністерства фінансів України [2], у 2022-2024 роках понад 35% надходжень до зведеного бюджету формуються за рахунок податку на прибуток підприємств. Водночас ефективність прогнозування цих надходжень істотно залежить від точності та достовірності фінансової звітності. Аудит як незалежна перевірка має на меті виявити викривлення, помилки та потенційні маніпуляції, що можуть призвести до фіскальних втрат.

Звернемо увагу, що при здійсненні аудиторської перевірки важливо правильно організувати роботу аудитора та виокремити основні етапи аудиторського контролю, а саме: *планування аудиту* (включає визначення обсягу завдань та ресурсів для проведення аудиторської перевірки); *збір і аналіз інформації* (передбачає збирання та перевірку фінансової інформації, зокрема

книги обліку, фінансові звіти, бухгалтерську документацію тощо); *оцінка внутрішнього контролю* (передбачає проведення аналізу систем внутрішнього контролю підприємства для визначення ефективності його роботи та виявлення можливих ризиків); *проведення аудиторської перевірки* (включає детальний аналіз окремих фінансових операцій та процесів); *формування аудиторського висновку та рекомендацій* (передбачає підготовку звіту за результатами аудиторської перевірки, в якому висвітлюються виявлені недоліки, ризики та рекомендації щодо їх усунення); *підписання аудиторського звіту* (включає закріплення висновків аудитора з підписом та печаткою аудиторської фірми); *спілкування з управлінським апаратом після проведення аудиторської перевірки* (передбачає комунікацію між аудитором та керівництвом підприємства щодо обговорення виявлених проблем та планування заходів щодо їх вирішення). Після завершення аудиторської перевірки аудитори можуть зробити висновки про те, чи є фінансова звітність підприємства достовірною та відповідною чинним нормативно-правовим актам [3, с. 78-79].

Проведені дослідження показують, що на підприємствах, де аудит здійснюється відповідно до Міжнародних стандартів аудиту (МСА) (зокрема, МСА 540 (переглянутий) «Аудит облікових оцінок та пов'язані з ними розкриття інформації»⁵), точність оцінки фінансових результатів зростає на 18-25%, а ймовірність помилок у визначенні податкових зобов'язань знижується в середньому на 30% [4]. Це прямо пов'язано з тим, що аудит забезпечує прозорість принципів визнання доходів і витрат, обґрунтованість нарахованих резервів та достовірність фінансових прогнозів.

Удосконалення системи державного аудиту також сприяє підвищенню ефективності бюджетного процесу. Зокрема, відповідно до рекомендацій програми SIGMA [5] для країн з перехідною економікою, якість аудиту в публічному секторі має ґрунтуватися на ризик-орієнтованому підході, аналізі фінансової поведінки підприємств – отримувачів бюджетних коштів, а також на використанні інструментів цифрового аудиту (*Data Analytics, AI-Audit Tools та ін.*).

Крім того, як свідчить досвід країн ЄС, дані зовнішнього аудиту використовуються не лише для фіскального контролю, а й як вхідна інформація для побудови макроекономічних моделей, що застосовуються у процесі довгострокового бюджетного планування. Вітчизняний контекст вимагає інтеграції аналогічних підходів на рівні Міністерства фінансів України, Державної аудиторської служби України та Державної податкової служби України.

У воєнних умовах аудит набуває нових функцій – антикризових і стабілізаційних. Він виступає інструментом виявлення системних фінансових ризиків, зокрема недостовірного звітування, прихованих збитків або штучного зниження прибутку з метою ухилення від оподаткування. Як наслідок, якісний аудит фінансових результатів здатен не лише виявляти проблеми на рівні окремих

⁵ Міжнародний стандарт аудиту МСА 540 (переглянутий) «Аудит облікових оцінок та пов'язані з ними розкриття інформації» слід читати разом із МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту».

підприємств, а й надавати органам влади змогу адаптувати бюджетну політику до реального стану економіки.

Отже, підвищення якості аудиту фінансових результатів підприємств є вагомим чинником посилення достовірності фінансової звітності, що безпосередньо впливає на точність бюджетного прогнозування та ефективність фіскальної політики. У воєнних умовах роль аудиту суттєво трансформується: він стає не лише інструментом контролю, а й засобом виявлення фінансових ризиків, адаптації бюджетної політики до реального стану економіки та зміцнення макроекономічної стабільності. Удосконалення аудиторських процедур, впровадження Міжнародних стандартів аудиту та цифрових технологій сприятимуть підвищенню прозорості, обґрунтованості й адаптивності бюджетного процесу.

Список використаних джерел:

1. Євдокименко В. К., Кузь В. І. Особливості аудиту фінансових результатів в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Збірник наукових праць. Економічні науки*. Чернівці: Книги – XXI, Випуск 15. 2019. С. 34-46. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1923?show=full>
2. Міністерство фінансів України. *Офіційний сайт*. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/> (дата звернення 21.05.2025 р.)
3. Шестерняк М. М., Волошин А. В. Аудиторський контроль як інструмент забезпечення надійності та об'єктивності фінансової звітності підприємств. *Актуальні проблеми економіки та суспільства в сучасному світі: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. / Східноєвропейський центр наукових досліджень* (Черкаси, 26 квітня 2024 р). Research Europe, 2024. С. 77-80. URL: <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2024/05/re-26.04.2024.pdf>
4. Міжнародні стандарти аудиту. *Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, видання 2020 року. Частина I, Частина II, Частина III*. URL: https://mof.gov.ua/uk/international_quality_control_standards_quality_management_audit_review_other_assurance_and_related_services-779 (дата звернення 21.05.2025 р.)
5. SIGMA Papers. Improving Public Audit Practices in Transitional Economies. *OECD Publishing*. URL: <https://ideas.repec.org/s/oec/govaac.html> (дата звернення 21.05.2025 р.)

Секція 2

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ В СИСТЕМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Алла Абрамова

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОСТІР ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

Податкова система, будучи основою фінансового сектору державного управління та забезпечуючи переважну частку бюджетних доходів, визначається інституціональним простором свого функціонування. Практикою доведено, що системами з міцними інститутами забезпечення сприяє успіх, адже є потужна основа створення сприятливих податкових умов економічного зростання бізнесу, зростання довіри до органів ДПС, партнерського податкового клімату, високої податкової культури, а головне комфортному та ефективному процесу мобілізації податкових надходжень та, зокрема, податкового адміністрування та реалізації податкової політики загалом. Зменшення рівня податкової заборгованості, простоти та податкової прозорості ведення бізнесу, задоволення потреб та очікувань платників податків тощо, можливо досягнути за умови створення та функціонування інституційного податкового простору податкової системи держави.

Таким простором визнається політико-економічним середовищем, у якому відбувається взаємодія державних інституцій, податкових органів, бізнесу та громадськості на основі правильно сформованої нормативної бази, рівня довіри до уряду, корупційної практики, природних правил та норм поведінки, інституційної пам'яті суб'єктів господарювання. Загалом, дане середовище забезпечує ефективність реалізації податкової політики та сприяє стійкому зростанню доходів державного бюджету.

Традиційний механізм впливу інституційного середовища на розвиток податкової системи та суб'єктів бізнесу в Україні через специфіку формування поведінки та стабільного середовища продемонстровано на рис. 1.

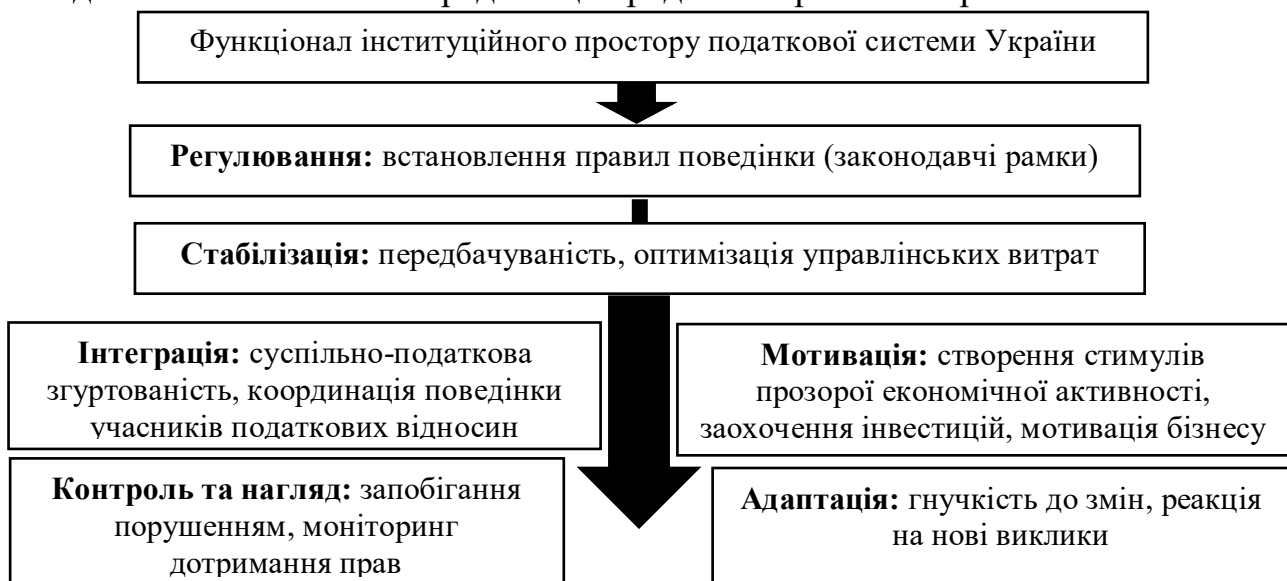

Рис. 1. Механізм впливу інституційного середовища на розвиток податкової системи та бізнесу

Результативним показником функціонування інституційного середовища є обсяги податкових надходжень до бюджетів та показники виконання планових показників. Ведучи мову про вітчизняний досвід функціонування у 2020-2024 років, простежується позитивна динаміка зростання податкових платежів (крім 2022 року): з 1136,68 млрд грн у 2020 році до 2088,28 млрд грн у 2024 році, що на 951,6 млрд грн, або на 183,7% більше за значення базового періоду (рис. 2).

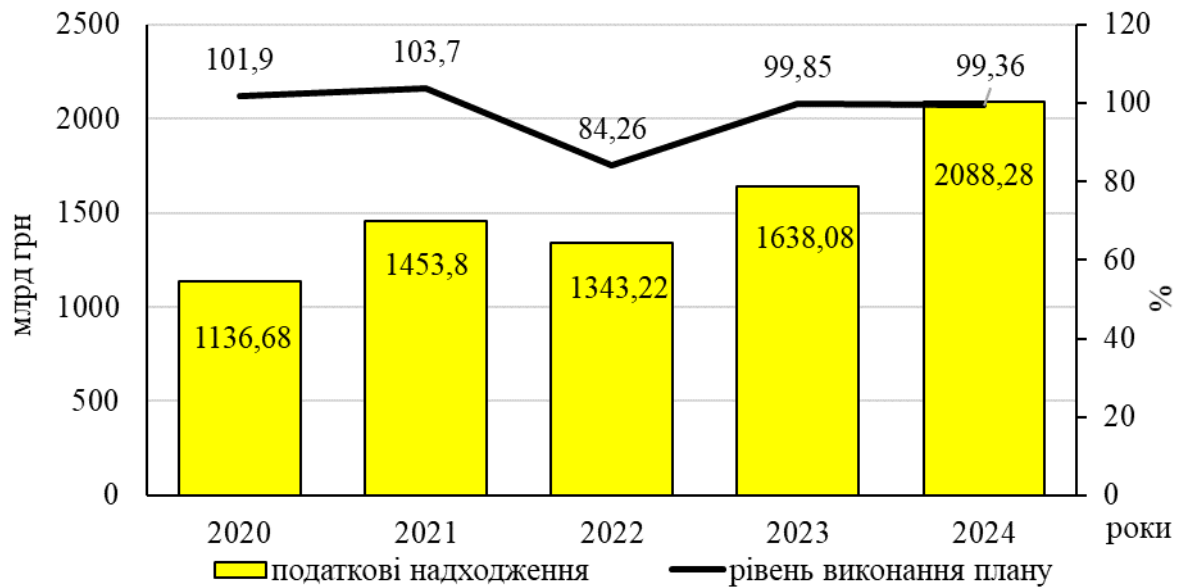

Рис. 2. Динаміка податкових надходжень до Зведеного бюджету України у 2020-2024 роках та рівень виконання їх планових показників

Планові показники перевиконано у 2020-2021 роках, за наслідками військового вторгнення лише у 2024 році відбулося наближення до рівня 100%.

Тому, вважаємо за необхідне заявити про необхідність визначення та запровадження сучасних напрямів удосконалення інституційного середовища податкової системи України. Основними з них повинні стати:

1. Постійна цифровізація та автоматизація процесів управління (електронний документообіг, розширення функціоналу електронного кабінету платника), впровадження сучасних ІТ-систем для обробки податкової інформації та аналізу (великі дані, штучний інтелект для виявлення ухилення від сплати податків), інтеграція систем обміну даними з іншими державними реєстрами (реєстри МВС, Міністерства юстиції Кераїни, Державної статистичної служби).

2. Підвищення інституційної спроможності ДПС шляхом її реформування з акцентом на боротьбу з корупцією, підвищення професіоналізму персоналу, провадження незалежного моніторингу діяльності податкових органів та впровадження системи оцінки ефективності працівників, удосконалення сервісної функції ДПС (переорієнтація з фіскального на партнерський підхід).

3. Гармонізація з податковим законодавством ЄС шляхом впровадження положень BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) відповідно до міжнародних стандартів прозорості, узгодження податкової системи зі стандартами Співтовариства (зокрема ПДВ, трансфертне ціноутворення та адміністрування),

участь у міжнародному обміні податковою інформацією (CRS, FATCA) тощо.

Таким чином, інституційний простір є вирішальним фактором ефективності сучасної податкової системи. Від її якості залежить довіра до держави, соціальний діалог і модернізація економічних інститутів.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт: Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/struktura/>.
2. Податки і збори: сучасні тенденції та перспективи / А. М. Вдовиченко та ін.; за заг. ред. В. М. Мазярчука. Київ: ФОП Лопатіна О.О., 2021. 392 с.
3. Тарасюк М. Формування доходів бюджету в умовах трансформації економіки. *Вісник Київського нац. торг.-екон. ун-ту*. 2021. № 5. С. 63-71.

Наталія Бак

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці

Юлія Пацан

студентка гр. 372-2,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці

ІНВЕСТИЦІЇ В ІНФРАСТРУКТУРУ ЯК ДРАЙВЕР СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Сучасна економіка вимагає сталого зростання, заснованого не лише на короткострокових прибутках, але й на довгострокових стратегічних інвестиціях. Один з ключових чинників, що забезпечують економічну стабільність і розвиток, - інвестиції в інфраструктуру. Завдяки ним посилюється конкурентоспроможність країни, підвищується рівень життя громадян та активізується сприяння подальшій інтеграції національного господарства в глобальну економічну систему.

Інфраструктурні проекти відіграють критично важливу роль у забезпеченні ефективності економічної діяльності. За оцінками Світового банку, кожен долар, вкладений в інфраструктуру, може приносити до 4 доларів економічного зиску в довгостроковій перспективі [4]. Такий мультиплікаційний ефект пояснюється зростанням продуктивності, зниженням логістичних витрат, розширенням доступу до ринків і новими робочими місцями.

Також інвестиції в інфраструктуру прямо впливають на результативність соціальної політики держави. Якісні дороги, школи, лікарні, водопостачання та зв'язок забезпечують населенню доступ до базових послуг, зменшують нерівність між регіонами й підвищують вартість людського капіталу.

В 2022 році, після повномасштабного вторгнення, Україна зіштовхнулася з катастрофічним руйнуванням інфраструктури. За даними Київської школи економіки, станом на вересень 2023 року сукупні прямі збитки становили \$151,2 млрд, а на початку 2025 року ця сума перевищила \$170 млрд, що на \$12,6 млрд більше, ніж роком раніше [3]. Основними сферами руйнувань стали житлові будинки, транспортна мережа та енергетичні об'єкти.

Житловий фонд зазнав найбільших збитків - близько \$60 млрд, пошкоджено або зруйновано приблизно 236 тисяч житлових будівель, серед яких 209 тисяч приватних будинків, 27 тисяч багатоквартирних будинків і 600 гуртожитків [3]. Найсильніші руйнування зафіксовані у Донецькій, Харківській, Луганській, Київській, Чернігівській і Херсонській областях [3].

Транспортна інфраструктура втратила близько \$38,5 млрд [3]. Пошкоджено понад 26 тисяч кілометрів автомобільних доріг; зазнали втрат об'єкти залізничного, авіаційного та портового сполучення. Знищення легкових автомобілів стало додатковим ударом по мобільності населення (близько 260 тисяч автомобілів було знищено або пошкоджено).

Енергетичний сектор постраждав у результаті прямих атак, унаслідок яких повністю зруйновано Каховську та Дніпровську ГЕС, Трипільську та Зміївську

ТЕС, а також постраждали інші генеруючі потужності, високовольтні підстанції та об'єкти нафтогазової інфраструктури. Ці збитки оцінюються у \$14,6 млрд [3].

Серйозних збитків зазнала й економіка в цілому – щонайменше 500 великих і середніх підприємств як приватної, так і державної форми власності було зруйновано або серйозно пошкоджено. Значна частина виробничих потужностей або втрачена, або потребує повної модернізації.

Водночас процес відновлення інфраструктури відкриває можливості для реалізації принципів сталого розвитку – не просто відбудови, а модернізації з урахуванням сучасних стандартів. Уряд України за підтримки міжнародних партнерів, таких як Світовий банк, Європейський інвестиційний банк, USAID, започаткував ряд програм, спрямованих на зелену трансформацію інфраструктури, цифровізацію транспортних систем і розвиток децентралізованої енергетики. Наприклад, ініціатива Rebuild Ukraine передбачає впровадження стандартів енергоефективності та цифрової прозорості у державних проєктах.

Відбудова зруйнованих об'єктів відбувається навіть під час бойових дій, хоча й локально. Системний підхід до відновлення має стати одним із пріоритетів державної політики. Саме комплексність і прозорість приваблюють міжнародних інвесторів, які прагнуть співпрацювати з надійними забудовниками, проєктними організаціями та виробниками будматеріалів. Важливо створити партнерську екосистему із прозорими закупівлями, корпоративним управлінням і контролем якості, що відповідає європейським стандартам.

На урядовому рівні необхідно продовжувати реформи, започатковані до війни, гармонізувати законодавство з європейським, впроваджувати європейські системи сертифікації, розвивати приватизацію, посилювати антикорупційні й судові реформи. Для прозорості процесу відбудови розроблено програму DREAM, що дозволяє громадянам, донорам, чиновникам і бізнесу відстежувати ремонт і реконструкцію пошкоджених об'єктів у режимі реального часу [2].

Особливу увагу слід приділяти стандартам ESG – це принципи управління, які допомагають досягати залученості компанії у вирішення екологічних, соціальних та управлінських проблем [2]. Ці критерії вже сьогодні стали базою для ухвалення інвестиційних рішень. Відповідність цим нормам підвищує привабливість проєктів для інвесторів і фінансових установ. Бізнес повинен формувати довгострокові ESG-стратегії, реалізовувати ініціативи з охорони довкілля, боротьби зі змінами клімату, зниження вуглецевого сліду, безпеки виробництва, дотримання корпоративних норм і прав людини.

Крім того, розвиток індустріальних парків - ще один інструмент для сталого економічного відновлення. Ці парки створюють сприятливе середовище для залучення інвесторів, надаючи їм доступ до необхідної інфраструктури, пільгових умов оподаткування, спрощених адміністративних процедур і підтримки з боку держави.

Такі парки сприяють локалізації виробництва, що знижує залежність від імпорту, розвиває внутрішній ринок і посилює технологічний потенціал країни. Створення нових робочих місць у межах таких кластерів дозволяє активізувати економіку регіонів, зменшити безробіття серед внутрішньо переміщених осіб і

підтримати соціальну стабільність. Водночас відбувається модернізація логістичної інфраструктури, яка є критично важливою для ефективного функціонування виробництва, торгівлі та експорту.

Станом на початок 2025 року урядом України було затверджено понад 100 індустріальних парків [1]. У минулому році – запущено 31 ПП, окремі з яких мають спеціалізацію, наприклад, агропереробка, машинобудування, ІТ, відновлювана енергетика. Це дозволяє розвивати галузеву експертизу та стимулювати інноваційний розвиток як окремих територій, так і держави в цілому.

Отже, інвестиції в інфраструктуру є не лише інструментом економічного відновлення, але й стратегічною основою для побудови сталого майбутнього України. З огляду на посилення вимог інвесторів до екологічних, соціальних та управлінських стандартів (ESG), інтеграція цих принципів у процес відновлення повинна відбуватися вже сьогодні. Потреба в модернізації та підвищенні якості інфраструктурних послуг відкриває широкі можливості для залучення приватного капіталу, розвитку державно-приватного партнерства та впровадження європейських стандартів. У результаті, післявоєнна Україна може трансформуватися на потужний європейський регіональний хаб для інфраструктурних інвестицій, що сприятиме довгостроковому зростанню, інтеграції до ЄС і підвищенню рівня добробуту громадян.

Список використаних джерел:

1. Букатюк У. До кінця року уряд може виключити з реєстру 15 індустріальних парків – Мінекономіки. URL: bit.ly/43mJdNg (дата звернення: 18.05.2025)
2. Тимошенко А. Приватні інвестиції в повоєнну відбудову України: як світ готовий допомогти. URL: <https://mind.ua/openmind/20260132-privatni-investiciyi-v-povoennu-vidbudovu-ukrayini-yak-svit-gotovij-dopomogti> (дата звернення: 18.05.2025)
3. Фінансовий клуб. Збитки України від війни зросли до \$170 млрд – KSE. URL: <https://www.finclub.net/news/zbytky-ukrainy-vid-viiny-zrosly-do-usd170-mlrd-kse.html> (дата звернення: 18.05.2025)
4. World Bank Group. Lifelines for Better Development. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/06/19/lifelines-for-better-development> (дата звернення: 18.05.2025)

Ольга Бартошик

студентка гр. ФФАМ-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., доцент Федір Ткачик

СВІТОВИЙ ПРАГМАТИЗМ НАДАННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙ З ПИТАНЬ АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ І ПОДАТКОВИХ ПЛАТЕЖІВ

У сучасних умовах глобалізації, цифровізації та посилення фіскального тиску зростає потреба в ефективній взаємодії між податковими та митними органами з платниками податків і зборів. Одним із ключових інструментів такої взаємодії є консультації, які не лише забезпечують інформаційну підтримку, а й формують довіру до системи оподаткування та митного адміністрування. Світовий досвід показує, що якісні консультаційні сервіси знижують рівень помилок у звітності, зменшують кількість спорів і підвищують рівень добровільного виконання зобов'язань.

Метою роботи є аналіз зарубіжних підходів до консультування платників податків і учасників зовнішньоекономічної діяльності, визначення їхньої ефективності та можливості імплементації в українських реаліях.

З теоретичної точки зору, консультаційна підтримка – це сукупність інформаційних, правових та технологічних послуг, що надаються державними або приватними інституціями з метою пояснення податкового чи митного законодавства, правил його застосування, а також допомоги у заповненні форм, обчисленні платежів, реєстрації тощо [1]. Основними функціями консультаційної діяльності митних та податкових органів є такі: зменшення адміністративного навантаження; формування податкової культури та правової обізнаності; зниження конфліктності взаємовідносин із фіскальними інституціями; запобігання порушенням з питань оподаткування та митної справи [2].

На основі моніторингу світового досвіду констатуємо про наявність наступних моделей консультування у сфері адміністрування митних і податкових платежів:

1. Сервісно-орієнтована модель (OECD, Німеччина, Канада), якій притаманні такі ознаки:

- податкові органи мають інформаційні хаби, контакт-центри, онлайн-чати, спеціалізовані розділи для новачків;
- персоналізовані рекомендації (наприклад, CRA в Канаді через «MyAccount»);
- юридично захищене консультування (платник не несе відповідальності, якщо діяв за офіційною консультацією) [3].

2. Партнерська модель (Швеція, Фінляндія), яка проявляється в таких основних домінантах:

- митні та податкові органи виступають радниками, а не лише контролерами;
- застосовується принцип «довіра перш за все»;

– діє податковий омбудсмен (Tax Ombudsman, Taxpayer Advocate, Skatte ombudsmannen, який виконує функцію незалежного посередника (медіатора) між платником податків і фіскальними органами [4].

3. Приватно-консультативна модель (США, Великобританія), що трансформується такими аспектами:

- значна роль ліцензованих податкових консультантів (tax advisors, CPAs);
- існують бази рішень IRS (наприклад, Revenue Rulings) та HMRC guidance;
- держава встановлює стандарти, але більшість консультацій надається через незалежний ринок [5].

Констатуємо, що у країнах з розвинуеною системою зовнішньоекономічної діяльності митні брокери (customs brokers) відіграють ключову роль не лише у практичному оформленні експортно-імпорتنих операцій, а й у наданні консультаційних послуг для бізнесу. Їхня діяльність регламентується національним законодавством і часто ліцензується державними органами. В Канаді фірми-члени Canadian Society of Customs Brokers (CSCB) активно проводять навчання, вебінари, розробляють довідкові матеріали та консультаційні послуги з оцінки ризиків, класифікації товарів і аналізу міжнародних угод (CETA, USMCA). В Австралії митні брокери зобов'язані дотримуватися стандартів Australian Border Force і проходити періодичне оновлення знань. Вони консультують щодо е-оформлення, дозволів, санітарних вимог тощо [6].

Світова практика доводить, що якісні консультації у сфері митної та податкової справи – це не витрати бюджету, а інвестиції в податкову дисципліну.

Таким чином, на основі проведеного дослідження було систематизовано пропозиції для розвитку системи консультування з питань митної та податкової справи в Україні, а саме: розширити практику письмових консультацій із правовим захистом платника; інтегрувати інтелектуальні підказки в е-сервіси (чат-боти, шаблони для ФОП та суб'єктів ЗЕД); створити прозору базу податкових рішень із обов'язковим урахуванням у практиці; регламентувати роботу незалежних консультантів (за прикладом США, Великобританії); запровадити роль податкового омбудсмена; активізувати призначення митних брокерів як суб'єктів консультування, удосконалити систему сертифікації та підвищити їхню взаємодію з бізнесом і органами Держмитслужби тощо.

Список використаних джерел:

1. Modern Ukrainian Financial Science: Theoretical Paradigm & Practical Concept of Public Finance: Monograph / V. Fedosov, A. Krysovaty, V. Oparin, P. Yukhymenko. Draft2Digital Publishing House, Oklahoma City, 2024. 447 p.
2. Bird R. M., Zolt E. M. Redistribution via Taxation: The Limited Role of the Personal Income Tax in Developing Countries. *UCLA Law Review*. 2005. Vol. 52 (6). P. 1627–1695.
3. Tax Administration 2021: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies. URL: <https://www.oecd.org>

4. Фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2024. 632 с.
5. Desyatnyuk O., Krysovatyu A., Shuliuk B., Tkachyk F., Maslii V. Empirical Aspects of the Influence of the Cooperation of Fiscal Institutions on Property Tax Administration. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 2 (61). P. 102-114.
6. Герчаківський С. Д., Сідляр В. В. Ухилення від оподаткування малого та середнього бізнесу: особливості схем в ЄС та проєкція на Україну. *Фінанси України*. 2024. № 4. С. 109-126.

Валентин Білик

здобувач ступеня третього ступеня PhD,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юрій Федак

здобувач ступеня третього ступеня PhD,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Сучасні загрози, з якими стикається Україна, спричиняють серйозні соціально-економічні потрясіння. Пандемія COVID-19, що розпочалась у 2019 році, та повномасштабна війна з 2022 року посилили нестабільність, призвели до руйнування інфраструктури, збільшення кількості загиблих, поранених, осіб з інвалідністю, втрати житла та масового переміщення населення. Ці обставини обумовили необхідність перегляду соціальної політики держави, зокрема, її фінансового забезпечення.

У сучасних умовах соціальна політика держави охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя населення та мінімізацію соціальних ризиків. Аналіз національного досвіду свідчить, що основними напрямками державного фінансування є соціальний захист, охорона здоров'я та освіта, а ключовими джерелами ресурсів виступають державний і місцеві бюджети, а також фонди соціального страхування.

Фінансова підтримка соціальної сфери охоплює значну частку зведеного бюджету країни. При цьому державний бюджет фінансує приблизно 16% соціальних витрат, тоді як місцеві бюджети забезпечують понад 56%. Суттєву частину цих коштів складають субвенції з державного бюджету на виконання делегованих повноважень. Частка соціальних витрат у структурі ВВП становить близько 15%. Попри складні обставини останніх років, фінансування соціальної сфери в абсолютних цифрах зростає, однак пріоритети зміщуються в бік критично важливих напрямів, через що реалізація деяких культурних та освітніх програм призупинена.

Система соціального страхування в Україні функціонує за принципами страхування, де обсяг внесків корелює з обсягом можливих виплат. У 2020–2024 роках спостерігається зростання фінансових ресурсів фондів соціального страхування, зокрема за рахунок державного субсидування для покриття дефіцитів. Це свідчить про підвищення соціальних ризиків, зумовлених як внутрішніми економічними труднощами, так і зовнішніми шоками.

Сьогодні важливим завданням є пошук додаткових альтернативних джерел фінансування послуг соціального призначення. Детальний аналіз тематичних публікацій [1; 2; 3] та власні міркування з цього приводу дозволили до них віднести:

– партнерство між державою і приватним сектором, яке дозволяє реалізовувати соціально значущі проекти спільними зусиллями;

- добровільне страхування, коли громадяни або роботодавці самостійно укладають угоди на випадок настання соціальних ризиків;
- благодійна допомога від міжнародних або локальних фондів, що спрямовується на підтримку вразливих категорій населення;
- соціальні інвестиційні інструменти, зокрема соціальні облігації, які передбачають фінансування проєктів з умовою повернення інвестицій за умови досягнення результатів;
- додаткові можливості для місцевих бюджетів у вигляді місцевих податків, оренди майна, грантів та облігацій;
- міжнародна технічна та фінансова допомога, яка спрямовується на розвиток соціальної інфраструктури;
- корпоративна соціальна відповідальність, коли бізнес самостійно підтримує соціальні ініціативи.

Аутсорсинг у фінансуванні соціальних послуг – це механізм, за якого держава передає надання певних соціальних послуг приватним або неприбутковим організаціям (НУО, благодійним фондам, підприємствам) на контрактній основі. При цьому фінансування залишається за державою, але послуги фактично надає виконавець поза межами державного сектору.

Таким чином, подальшими напрямками удосконалення фінансового забезпечення соціальної політики мають бути:

- підвищення соціальних стандартів до рівня, що відповідає реальним умовам життя;
- активне залучення бізнесу до реалізації соціальних проєктів через ДПП та аутсорсинг;
- оптимізацію податкового регулювання, зокрема через запровадження прогресивного оподаткування доходів громадян;
- розширення діалогу між державою, приватним сектором та громадянським суспільством щодо формування ефективної фінансової політики.

Усе зазначене має стати основою для стабілізації соціальної ситуації та підвищення якості життя населення в умовах сучасних викликів і загроз.

Список використаних джерел:

1. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 96-102.
2. Сидор І. П. Моніторинг планування видатків місцевих бюджетів: ключові аспекти удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 21. С. 85-89.
3. Сидор І. П., Федак Ю. С. Фінансове забезпечення реалізації державної соціальної політики в контексті сучасних викликів у сфері публічних фінансів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 10. С. 22-29.

Сергій Блащишин

студент гр. ФМСм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Оксана Десятнюк

УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖМИТСЛУЖБИ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ДО І ПІСЛЯ 2022 РОКУ

Митні платежі є основою діяльності Державної служби і складають не менше третини доходів державного бюджету. Слід зазначити, що структура національної економіки та система державного оподаткування в Україні мають свої особливості. Фіскальна функція, а також фіскальні ризики у сфері зовнішньоекономічної діяльності, з якими стикаються працівники парламентських органів України перед закінченням своїх повноважень, досягають високих значень

Якщо порівняти митні платежі, їхню частку у формуванні фінансових ресурсів державного бюджету України з 2018 до 2021 року, тобто до повномасштабного вторгнення росії на територію України, побачимо фактичне збільшення зазначених показників. Тобто, порівняно з 2018 роком, митні платежі 2021 року, акумульовані у державному бюджеті України, зросли на 34,7%. Обсяг митних платежів в абсолютному вираженні збільшився із 370,2 млрд грн у 2018 році – до 498,5 млрд грн. 2021 року. Те саме можна сказати і про частку митних платежів у структурі доходів Державного бюджету України. Протягом аналізованого періоду до повномасштабного вторгнення Росії на територію України цей показник становив 38,3%. Так, для порівняння, у той же час у Франції цей показник становив 28%, у Польщі – 27,1%, Німеччини – 18,4%, Чехії – 16,5%, Угорщини – 11,1%, Естонії – 5,8%, Італії – 3,6%, США – 1,4%, США – 1,4% [1, с. 70].

Порівняно з іншими платежами, які формують дохідну частину державного бюджету, а саме неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, цільові фонди, митні платежі забезпечували формування 37–40% доходів державного бюджету.

Згідно з світовою практикою, 80% дохідна частина бюджету повинна формуватися за рахунок податкових надходжень. Податкові платежі у структурі доходів бюджету коливалися з 81% у 2018 році до 85% у 2021 році. Якщо проаналізувати частку митних платежів у структурі податкових надходжень, то вона поступово зменшилась упродовж 2018–2021 років від 49,1% (2018 р.) до 45,1% (2021 р.). Така ситуація з точки зору поступової побудови довгострокової збалансованої системи дохідної бази бюджету та посилення значення прямого оподаткування є загалом позитивною [2, с. 47].

З 2022 року, коли відбулося повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України та введення воєнного стану на всій території України, помітно знизилися такі показники у абсолютному значенні, як обсяг оподаткованого імпорту та обсяг надходжень митних платежів у структурі доходів Державного бюджету України. Така ситуація призвела до істотного зменшення

частки митних платежів у структурі доходів Державного бюджету України, з 39,9% у 2017 році до 17,2% у 2023 році.

Разом з тим, у 2022-2023 роках спостерігалось стрімке зростання доходів державного бюджету України, незважаючи на скорочення усіх митних платежів, порівняно з попередніми роками, зокрема з 2021 роком: податкові надходження скоротилися на 14,2%, надходження від акцизного податку – на 47,7%, ПДВ – на 33,5%, мито – на 31,3%.

Україні вдалося уникнути економічного колапсу завдяки фінансовій допомозі від закордонних країн та міжнародних організацій. У 2022 році частка міжнародної допомоги становила 26,9% доходів державного бюджету, а у 2023 році відповідно – 16,2%. Слід відмітити, що на рівень реального зростання дохідної бази бюджету вплинуло також високий рівень індексу споживчих цін у 2022 році (20,2%) [1, с. 67; 2, с. 48-50].

Можна зробити висновок, основною функцією у діяльності митних органів України є фіскальна, а це означає, що державний бюджет України дуже залежить від надходжень митних платежів. Місія митних органів у наповненні державного бюджету дуже часто корелюється із невиправданим фіскальним тиском на бізнес. Останнє призводить до неправильних рішень про визначення митної вартості товарів та визначення коду товару, а також відмов у митному оформленні товарів, щодо яких були присвоєні пільги та преференції.

Подолання контрабанди є актуальною для України та може призвести до суттєвого зростання доходів бюджету. Різні схеми контрабанди становлять щорічно приблизно від 3,2 млрд дол. США у 2018 р. до 3,9 млрд дол. США у 2021 році. Якщо б перекрити навіть 20% існуючих каналів контрабанди – це б, за оцінками експертів, призвело до додаткових надходжень до бюджету [1, с. 68-70].

Аналіз та українська практика показує, що дохідна частина бюджету України залежить від митних надходжень, що впливає на забезпечення фінансування функцій держави. Така залежність бюджету країни від надходжень від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності створює труднощі із забезпеченням фінансування своїх державних завдань. Українська митна система, на думку Г. Бобрижної, є «митниця для уряду», а не для суб'єктів ЗЕД, адже фіскальні органи виконують переважно фіскальну функцію, а діяльність держмитниці перебуває на стадії створення або становлення.

Світова практика показує, що діяльність митних органів у розвинених державах світу сфокусована на реалізації захисної та регулятивної функцій, автоматизації та цифровізації митних процесів, широкому застосуванні митних спрощень, розвитку митного пост-аудиту та системи управління ризиками, а не на фіскальній функції. Експерти Всесвітньої митної організації зазначають, що такі митні системи створені для учасників зовнішньоекономічної діяльності, адже максимально забезпечують їхні потреби. Іншими словами, місія митних органів спрямована не на забезпечення надходжень митних платежів до державного бюджету.

Список використаних джерел:

1. Сочка К. А., Палінчак М. М. Митні платежі як фіскальний інструмент держави: тенденції та виклики поточного періоду. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія: міжнародні економічні відносини і світове господарство. 2023. Випуск 48. С. 65-72.
2. Разумей Г. Ю., Разумей М. М. Фіскальні ризики у ракурсі функцій та завдань державної Митної служби України. *Науковий погляд: економіка та управління*. Серія: Міжнародні економічні відносини і світове господарство. 2020. №2 (68). С. 43-50.

Богдан Будьонков

студент гр. ФМПС-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Малий і середній бізнес є важливою складовою регіонального розвитку, сприяючи економічній стабільності та соціальній рівновазі. Його діяльність забезпечує товарне наповнення ринку, розширення виробництва та збільшення доходів, ґрунтуючись на принципах диверсифікації. Однак цей сектор залишається особливо чутливим до змін у політичній та економічній ситуації.

Воєнний стан, запроваджений в Україні через повномасштабну агресію росії, змушує підприємців адаптуватися до нових реалій. Бізнесу необхідно оперативно реагувати на зовнішні загрози, а також активізувати свою діяльність задля зміцнення економічної стійкості держави, що є важливим чинником у протидії агресору.

В умовах сучасних викликів ефективний розвиток малого та середнього підприємництва та відновлення його соціально-економічного потенціалу потребує значної державної підтримки. Важливим елементом цього процесу є реформування податкової системи, яке має на меті створення сприятливих умов для розширення бізнесу, стимулювання підприємницької активності та залучення нових інвестицій.

Національна економіка України представлена суб'єктами малого, середнього та великого бізнесу, що охоплюють як фізичних осіб, так і юридичні особи різних організаційно-правових форм. Мале та середнє підприємництво виступає ключовим драйвером економічного зростання, адже його стабільне функціонування сприяє підтримці здорової конкуренції в бізнес-середовищі, створенню нових робочих місць та зміцненню економічної стабільності країни [1, с. 13].

Розвиток цього сектора потребує комплексного підходу, що включає не лише податкові стимули, а й удосконалення регуляторної політики, зниження адміністративних бар'єрів та забезпечення доступу до фінансових ресурсів. За умови ефективної державної підтримки малий та середній бізнес може стати фундаментом для прискорення відновлення економіки та зміцнення її стійкості перед зовнішніми загрозами.

За даними Державної служби статистики, малий і середній бізнес домінує в економіці України, становлячи 99,98% від загальної кількості підприємців – як юридичних осіб, так і ФОПів. На цей сектор припадає 65% загального обсягу продажів. Однак ще під час пандемії COVID-19 у сфері МСП спостерігалися негативні тенденції, такі як зниження ділової активності, скорочення рівня прибутковості, що призвело до зменшення податкових надходжень та зниження інвестиційної привабливості.

Підтримка українського бізнесу є критично важливою для забезпечення економічної стійкості країни та її здатності протистояти викликам війни. Попри складну ситуацію, держава продовжує впроваджувати доступні заходи, спрямовані на допомогу підприємствам, що зіткнулися з труднощами.

Суб'єкти малого підприємництва мають можливість обирати між загальною та спрощеною системою оподаткування, залежно від специфіки їхньої діяльності. Спрощена система поділяє платників на чотири групи та містить обмеження щодо видів діяльності, рівня отриманого доходу та кількості найманих працівників [2, с. 45].

Спрощена система оподаткування є ключовим елементом державної політики, оскільки надходження єдиного податку спрямовуються до місцевих бюджетів, що відіграє значну роль у регіональному розвитку. Дієвість цього механізму підтверджується стабільним зростанням обсягу податкових платежів щороку.

Для забезпечення оптимального податкового навантаження варто розробити систему ставок єдиного податку, адаптовану до особливостей економічної діяльності малого та середнього бізнесу, що функціонує в стратегічно важливих секторах національної економіки. Диференційований підхід сприятиме ефективному розвитку підприємництва та підвищенню його внеску в економічну стабільність країни.

Отже, основним інструментом підтримки ефективного функціонування малого та середнього підприємництва є фіскальна система, реформування якої має бути спрямоване на створення сприятливих умов для ведення бізнесу шляхом запровадження стимулюючих податкових механізмів.

Податкове стимулювання повинно передбачати надання окремих преференцій у процесі справляння податків, водночас забезпечуючи стабільні надходження за рахунок зростання ділової активності підприємств.

Посилення розвитку малого та середнього бізнесу, який вирізняється гнучкістю, мобільністю та здатністю швидко адаптуватися до змін економічного середовища, є важливим чинником зниження соціальної напруженості та зміцнення економічної безпеки держави [3, с. 28].

Відтак, малий і середній бізнес в Україні відіграє критичну роль у забезпеченні економічної стабільності, соціальної рівноваги та розвитку регіонів. У контексті війни він зазнає значних труднощів, однак завдяки своїй гнучкості здатен швидко адаптуватися до нових умов. Відновлення та стимулювання цього сектору потребує комплексної державної підтримки, зокрема податкових стимулів, спрощення регуляторних процедур і забезпечення доступу до фінансових ресурсів.

Податкова система має стати дієвим інструментом стимулювання підприємницької активності, забезпечуючи сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу. Впровадження диференційованого підходу до єдиного податку, орієнтованого на специфіку діяльності підприємств у ключових секторах економіки, дозволить зміцнити економічну безпеку держави, підвищити

конкурентоспроможність бізнесу та сприяти прискореному економічному відновленню України.

Список використаних джерел:

1. Гетьманцев Д. О., Близнюк С. І. Податкові стимули в системі державної підтримки підприємництва. *Фінанси України*. 2022. №9. С. 12–24.
2. Сторожук Л. В. Податкове регулювання малого бізнесу в Україні: сучасний стан та перспективи. *Економіка та держава*. 2022. №11. С. 44–48.
3. Іващенко О. В. Удосконалення податкової політики для малого бізнесу в умовах воєнного стану. *Бізнес-інформ*. 2023. № 4. С. 27–33.

Павло Була

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ КРИЗИ ТА ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Воєнна агресія РФ проти України істотно вплинула на економіку держави, зокрема на систему публічних фінансів. Одним із найбільш уразливих рівнів залишаються територіальні громади, які зіштовхнулися з різким зростанням соціальних витрат, втратами інфраструктури та частини податкової бази. Водночас саме громади стали основними виконавцями кризового реагування, мобілізуючи доступні ресурси для забезпечення гуманітарних потреб, базових послуг та підтримки економічної активності на місцевому рівні.

Проблематика фінансового забезпечення місцевого самоврядування в умовах кризи активно досліджується українськими вченими. Так, І. Філімошкіна розглядала питання фінансової децентралізації та перерозподілу ресурсів між рівнями бюджету [5], О. Марценюк, О. Гуменна та Т. Деньдобра акцентували увагу на перспективах фінансової самодостатності громад [6], а В. Горин і С. Савчук аналізували резерви зростання фінансових ресурсів в умовах воєнного стану [7]. Серед інших дослідників варто відзначити В. Мельника, Т. Зінчук, С. Пилипця, Л. Алещенко та інших, які вивчали теоретичні й прикладні аспекти бюджетного планування, інвестиційного потенціалу та оцінки фінансової спроможності громад [5;8]. Однак, актуальність теми зумовлює потребу в подальшому аналізі підходів до управління публічними фінансами саме в умовах тривалого воєнного конфлікту та у фазі післявоєнної реконструкції.

Згідно з даними Міністерства фінансів України, загальний фонд місцевих бюджетів України демонструє відносну стабільність: у 2022 році до нього надійшло 398,1 млрд грн, у 2023 році – 441,9 млрд грн, у 2024 році – 451,0 млрд грн, а за перший квартал 2025 року – 115,6 млрд грн [1; 2]. Основними джерелами надходжень залишаються податок на доходи фізичних осіб (257,5 млрд грн у 2024 р.), єдиний податок (69,1 млрд грн), плата за землю (39,3 млрд грн), акциз (27,8 млрд грн) та податок на прибуток підприємств (27,1 млрд грн) [1].

Водночас ця динаміка не є однорідною. Значна кількість громад виявилися фінансово вразливими – у 2023 році понад 29% із них мали критичний або низький рівень спроможності, при тому що більше третини досягли високого рівня [3]. Різкий перерозподіл ресурсів, переміщення населення, зміна податкових умов та видатків потребують нових стратегічних рішень у сфері бюджетного управління.

На цьому тлі зростає значення впровадження адаптивних фінансових стратегій. Йдеться насамперед про перехід до гнучкого бюджетування з можливістю оперативного коригування видатків відповідно до змін середовища.

Додатково важливими є створення резервних фондів для покриття непередбачених витрат, зокрема в гуманітарній, медичній та інфраструктурній сферах. Диверсифікація джерел доходів громад – як через розширення місцевого оподаткування, так і через активне залучення грантів, субвенцій, благодійної допомоги – також є критичною для виживання на місцях.

Прозорість і підзвітність у використанні коштів набувають особливого значення в умовах постійного бюджетного дефіциту. Сучасні цифрові інструменти (системи моніторингу бюджету, відкриті платформи тощо) дають змогу як органам самоврядування, так і громадянам ефективно контролювати планування та використання ресурсів, що підвищує довіру до влади та відкриває нові можливості для фінансування.

У період відбудови економіки України на перший план виходить питання інноваційних фінансових інструментів. Зокрема, муніципальні облігації дозволяють громадам акумулювати кошти на довгострокові інвестиційні проєкти, такі як відновлення інфраструктури, модернізація ЖКГ та транспортної системи. Державно-приватне партнерство надає змогу об'єднувати ресурси місцевої влади та приватного бізнесу задля реалізації спільних проєктів. Крім того, активна політика залучення інвестицій – через створення сприятливого правового середовища, податкові пільги, адміністративний супровід – є одним із головних чинників зростання економічного потенціалу громад у повоєнний період [3; 4].

В умовах воєнного стану та економічної нестабільності територіальні громади України опинилися перед викликом забезпечення фінансової спроможності за обмежених ресурсів. Проведений аналіз засвідчив, що попри позитивну динаміку доходів місцевих бюджетів у 2022-2025 роках, значна частина громад залишається фінансово вразливою через втрату податкової бази, зростання соціальних потреб і дисбаланс між доходами та видатками.

Актуальними для сучасного фінансового управління є такі підходи, як адаптивне бюджетування, створення резервних фондів, диверсифікація доходів, прозорість фінансових процесів і залучення зовнішнього фінансування. У післявоєнний період ключовими механізмами відновлення мають стати муніципальні облігації, державно-приватне партнерство та активна інвестиційна політика. Ефективне управління фінансами на місцевому рівні вимагає поєднання оперативного реагування на виклики з довгостроковим стратегічним плануванням. Саме територіальні громади повинні стати осередками стійкого розвитку, демонструючи інституційну спроможність, прозорість і ініціативність у відновленні країни.

Список використаних джерел:

1. Виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. Міністерство фінансів України. URL:
https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_2024_r_do_zagalnogo_fondu_mistsevikh_b_iudzhativ_nadiishlo_451_mlrd_grn_na_856_mlrd_bilshe_nizh_u_2023_r-4980

2. Надходження до місцевих бюджетів у I кварталі 2025 року. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/886899.html>
3. Довженко В. А., Першко Л. О., Сус Ю. Ю. Планування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. № 13. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-13-02-02>
4. Економічна стійкість України та антикорупційна реформа. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). URL: <https://www.oecd.org/uk/about/news/press-releases/2025/05/ukraine-s-economic-resilience>
5. Філімошкіна І. О. Фінансові ресурси місцевих органів влади в умовах фіскальної децентралізації: дис. ... канд. екон наук. спец.: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / КНЕУ ім. В. Гетьмана. К., 2018. 299 с.
6. Марценюк О., Гуменна О., Деньдобра Т. Перспективи зміцнення фінансової самодостатності територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 51. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2505>
7. Горин В. П., Савчук С. В. Резерви нарощування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2023. № 13. С. 11-20. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48273>
8. Пилипець С. І., Любка В. В. Фінансові аспекти сільських територіальних громад: сучасний стан. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Економіка. 2024. Вип. 1 (63). С. 116–120.

Вікторія Булавинець

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Владислава Нескоромюк

студентка гр. ФФ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Інвестиції є однією із ключових складових сучасного фінансового ринку. Ефективний розвиток будь якої країни неможливий без активної інвестиційної участі. Одним із основних факторів, що забезпечує надходження інвестиційних ресурсів в країну, є її інвестиційний клімат, результативними показниками якого є обсяги іноземних інвестицій та їхнє ефективне використання. Однак, сприятливий інвестиційний клімат неможливо створити без відповідної державної політики, яка має бути спрямована на забезпечення прийнятних економічних, правових та організаційних умов задля залучення іноземних інвестицій.

Розвиток економіки України завжди був нерозривно пов'язаний з інвестиційними процесами, які є рушійною силою її інтеграції у світове господарство. Впродовж останнього десятиліття, попри негативний вплив багатьох факторів, таких як політична й економічна нестабільність, військові дії на сході країни, корупція, тінізація економіки, невдалі реформи тощо, в Україні були спроби сформувати необхідне підґрунтя для стабільного економічного розвитку та підвищення її інвестиційної привабливості. А зважаючи на євроінтеграційний курс України, інвестиційний клімат набув визначального характеру щодо забезпечення її конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Однак, з початком російського повномасштабного вторгнення в Україну, на деякий час, фактично припинилася будь яка інвестиційна діяльність. Сучасний стан її інвестиційної активності формується під впливом глибоких внутрішніх трансформацій та зовнішніх загроз і викликів, серед яких визначальними залишаються повномасштабна війна, економічна нестабільність та потреба в глибоких структурних реформах.

Попри все це, Україна залишається інвестиційно привабливою країною адже вона багата на такі мінеральні ресурси, як уранові, титанові, марганцеві, залізні та ртутні руди. Країна посідає четверте місце у світі за загальною вартістю природних ресурсів, маючи 22 трлн м³ запасів сланцевого газу та 33,9 млрд тон запасів вугілля. Крім того, Україна є провідною країною за експортом продукції агропромислового виробництва: насіння соняшнику, пшениці, ячменю, сої, курячого м'яса тощо. І навіть незважаючи на таку значну інвестиційну привабливість, обумовлену багатими природними ресурсами, вигідним географічним положенням, наявністю родючих ґрунтів, високим науково-технічним потенціалом і розвиненою інфраструктурою, інвестиційний клімат України залишається складним. Тому, проблема покращення інвестиційного

середовища задля повоєнної відбудови є для неї надзвичайно важливою й актуальною.

Проте, світова практика свідчить, що «темпи економічного відновлення після спалаху війни можуть бути різними і залежать, серед інших чинників, від тривалості та інтенсивності конфлікту, обсягу зовнішньої підтримки для відновлення та інституційних умов» [1]. Україні доцільно вивчити досвід Західної Німеччини, Італії, Японії, Південної Кореї та Ізраїлю, де однією з умов швидкого економічного відновлення були саме інвестиції. Однак, пряме копіювання зарубіжного досвіду ринкової трансформації для України неприйнятне, тому необхідно здійснити ґрунтовний аналіз та найбільш повне врахування соціально-економічної дійсності, менталітету, досвіду попередніх економічних реформ та закономірностей світового розвитку.

Незаперечним є той факт, що для відновлення інвестиційної привабливості України їй знадобиться значна допомога закордонних партнерів та тривалий період часу, однак, це дасть змогу вибудувати таку модель інвестиційних відносин, яка відповідатиме сучасним світовим реаліям та сприятиме зростанню зацікавленості до нашої держави зі сторони іноземних інвесторів.

Сьогодні основними проблемами, що стримують притік іноземного капіталу, є воєнний стан, високі ризики, пов'язані з руйнуванням інфраструктури, окупацією територій, а також невизначеність щодо гарантій збереження інвестицій. Крім того, серйозною перешкодою є недосконалість податкової системи, зокрема високі ставки податку на прибуток і ПДВ порівняно з сусідніми країнами, а також значна кількість інших податкових платежів.

Суттєвими проблемами залишаються корупція, низька прозорість прийняття рішень, слабкий захист прав інвесторів і нереформована судова система. Ці чинники знижують довіру до державних інституцій та унеможливають довгострокове планування інвестиційних проєктів. Важливо також зазначити, що внаслідок війни значно постраждали окремі галузі економіки, зокрема металургія та важка промисловість, які до 2022 року займали максимальну частку у ВВП України та експортних операціях і були лідерами за обсягами залучених інвестицій. Багато підприємств, розташованих на тимчасово окупованих територіях, зупинили свою діяльність, що спричинило масовий відтік капіталу та скорочення експортного потенціалу країни.

Попри це, починаючи з 2023 року, спостерігаються ознаки поступової стабілізації Індекс інвестиційної привабливості України у 2024 році зріс до 2,49 бала з 5 можливих, що свідчить про обережний оптимізм серед іноземних інвесторів. За даними Європейської Бізнес Асоціації, 70% компаній, які вже ведуть бізнес в Україні, планують нові інвестиції, незважаючи на ризики, пов'язані з воєнними діями [2]. Це стало можливим завдяки активній роботі уряду України та міжнародних партнерів, зокрема Світового банку, Європейського Союзу, МВФ і USAID, у сфері створення умов для страхування воєнних ризиків.

Особливої уваги заслуговує комплексна детальна програма підтримки економіки України на період 2024-2027 рр. Затверджена урядом Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього

підприємництва на період до 2027 року, передбачає імплементацію Регламенту Європейського Союзу 2020/852 (Регламенту Таксономії ЄС) щодо створення основи для сприяння сталому інвестуванню. Впровадження Таксономії ЄС має важливе значення для реалізації Паризької Угоди і Європейського Зеленого Курсу, розвитку ринків сталих інвестицій, протидії «грінвошингу» та впровадження практик відповідального ведення бізнесу[3]. Як бачимо, Україна, попри війну, ставить перед собою амбітну, втім цілком реалістичну мету: до 2032 року здійснити «інвестиційний» стрибок до економіки, що розвивається. Оскільки багато країн цивілізованого світу оголосили про намір приєднатися до реконструкції України та фінансування галузей народного господарства, то сьогодні на порядку денному стоїть питання забезпечення підтримки зацікавленості потенційних інвесторів до майбутніх проєктів з відновлення української економіки. Для залучення іноземних інвесторів створено унікальну електронну платформу Advantage Ukraine, на якій зібрано понад 500 інвестпроєктів і можливостей у 10-ти галузях економіки. Кожен потенційний інвестор, зареєструвавшись на платформі, отримає вичерпну інформацію про можливості інвестування, конкретні проєкти та вигоди, які матиме від вкладання в економіку України.

Окрім того, Україна та Сполучені Штати Америки підписали стратегічну угоду про створення Інвестиційного фонду відбудови та партнерство у сфері критичних корисних копалин, яка передбачає:

- гарантії рівноправного партнерства;
- відсутність боргових зобов'язань України;
- збереження у державній власності компаній, таких як «Укрнафта» чи «Енергоатом»;
- захист державного контролю над ресурсами;
- наповнення Фонду за рахунок доходів від нових ліцензій на розробку родовищ;
- залучення інвестицій і технологій за підтримки американського агентства DFC;
- податкові пільги для внесків до Фонду як в Україні, так і у США [4].

Варто зазначити, що для України важливими є як іноземні, так вітчизняні інвестиції, однак українські економічні реалії (руйнівний вплив війни на стан вітчизняних галузей господарства, а відповідно – і брак ресурсів у вітчизняних підприємств) свідчать про те, що варто зосереджуватися саме на іноземному або ж змішаному інвестуванні. Найбільш привабливою формою інвестування в Україні є прямі іноземні інвестиції.

Стрімке зростання ПІІ спостерігалось у 2019 та 2021 рр., що може бути наслідком стабілізації інвестиційного клімату в Україні, а найбільшого рівня впродовж 2016-2022 рр. вони досягли у 2021 р., тобто перед початком повномасштабної війни. Зменшення обсягів ПІІ у 2014-2015 рр. пов'язане з початком війни росії проти України, 2020 р. – зі світовою пандемією й сповільненням економічної активності в усьому світі, 2022 р. – із повномасштабним загарбницьким вторгненням РФ в Україну. Але навіть 2022 р.,

попри величезні загрози та невизначеність продовження бізнесу в Україні, зарубіжні інвестори не припинили свою діяльність, а 2023 р. – навіть збільшили її масштаби, що свідчить про довіру інвесторів і привабливість української економіки. У 2024 році прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україну становили \$3,33 млрд, що на 25,8% менше, ніж у 2023 році. З цієї суми \$2,38 млрд припадає на реінвестування доходів [5].

Обсяг капітальних інвестицій у 2024 році в Україні зріс на 35,1% і становив 534,4 млрд грн. Це свідчить про активізацію внутрішніх інвестиційних процесів та відновлення економічної діяльності [6].

Обсяг анонсованих та завершених угод злиття та поглинання (М&А) в Україні у 2024 році становив \$1,2 млрд. Найбільшу активність спостерігали в ІТ-секторі, будівництві та агропромисловому комплексі [7].

У 2024 році Європейський Союз запустив ініціативу Ukraine Investment Framework (UIF), яка передбачає надання гарантій на 7,8 млрд євро та грантів на 1,5 млрд євро для залучення приватних інвестицій в Україну [8]. Це сприятиме залученню нових інвесторів та підтримці економічного відновлення країни. «Для реалізації проєктів з відновлення країни потрібно 170 млрд євро прямих іноземних інвестицій та 325 млрд євро внутрішніх приватних інвестицій» [9].

Перспективним напрямом в інвестиційній тематиці є імпактінвестування, яке передбачає впровадження інвестиційних проєктів, націлених на отримання екологічних і соціальних ефектів. Такі проєкти поки що не дуже цікавлять вітчизняних інвесторів, але в багатьох розвинених країнах їм приділяють пильну увагу й надають вагомий підтримку з боку урядів. Значущість імпактного інвестування зросла під час війни, оскільки, за рекомендаціями міжнародної організації економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР), ризик інвестування в країни, які перебувають у воєнному стані або в процесі постконфліктного відновлення, визначають трьома характеристиками: ступінь тяжкості негативного впливу, його масштаб та невідправний характер [10]. В Україні, яка прямує до цивілізованого європейського суспільства, імпакт-інвестування має отримати свою вагу, державну підтримку й бути забезпечене відповідними науковими розробками. Також перспективними напрямками для інвесторів в період післявоєнного відновлення України є агросектор, відновлювана енергетика, ІТ-технології тощо.

Дослідження сучасних українських реалій щодо інвестиційної привабливості України дало можливість сформулювати наступні висновки:

- виснажена війною вітчизняна економіка не в змозі самостійно забезпечити інвестиційні потреби, тому основним двигуном і фінансовим джерелом ефективної відбудови мають стати саме іноземні інвестиції;
- інвестування в українську економіку в післявоєнний період є найперспективнішим шляхом її відбудови;
- Україна має певну інвестиційну привабливість для зарубіжних інвесторів, що пов'язано з її геополітичним розміщенням, забезпеченістю природними ресурсами, порівняно дешевою, але кваліфікованою робочою силою;

– український уряд досить відповідально й рішуче підійшов до розробки й запровадження комплексної економічної парадигми відновлення країни, у складі якої інвестиційна компонента відіграє важливу роль;

– будь-які інвестиційні програми в першу чергу мають ураховувати економічні інтереси потенційних інвесторів і бути націленими на їх відповідне забезпечення, тому необхідно сформулювати сприятливе й зрозуміле (якщо мова йде про зарубіжних інвесторів) для них бізнесове середовище.

Отже, незважаючи на серйозні виклики, Україна демонструє поступове покращення інвестиційного клімату. Позитивними тенденціями є зростання індексу інвестиційної привабливості, активізація міжнародної підтримки та впровадження механізмів страхування інвестицій. Однак післявоєнне відновлення та модернізація української економіки, оновлення виробничих потужностей, впровадження інновацій, передових технологій, а також інтеграція у світову економічну систему потребують значних інвестиційних ресурсів, тому Українському уряду та науковій спільноті є ще над чим працювати.

Список використаних джерел:

1. Темпи відновлення економіки України залежатимуть від ходу війни – МВФ. URL: <https://pravda.com.ua/news/2023/11/8/706350/>
2. Інвестиційний клімат в Україні покращується. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/investycijnyj-klimat-v-ukrayini-pokrashhuyetsya-70-opytanyh-kompanij-investuvatymut-v-ukrayinu-popry-vijnu>
3. Забезпечення належного впровадження таксономії сталої діяльності ЄС. URL: <https://fiee-manifesto.eu/ukrainian-ukr/zabezpechennya-nalezhnogo-vprovadzhennya-taksonomiyi-staloyi-diyalnosti-ies.html>
4. Україна і США підписали стратегічну Угоду про корисні копалини. URL: <https://suspilne.media/1007245-ukraina-i-ssa-pidpisali-ugodu-pro-korisni-kopalini/>
5. Іноземні інвестиції в Україну впали торік на чверть. У Мінекономіки обіцяли зростання на 20%. URL: <https://censor.net/biz/news/3544844/inozemni-investytsiyi-v-ukrayinu-vpaly-u-2024-rotsi-popry-obitsyanky-minekonomiky>
6. Капітальні інвестиції в Україні у 2024 році зросли на 35% – до 534,4 млрд грн. URL: <https://open4business.com.ua/kapitalni-investytsiyi-v-ukrayini-u-2024-roczy-zrosly-na-35-do-5344-mlrd-grn/>
7. Ринок інвестицій та М&А в Україні 2024: інвестиції заради виживання URL: <https://inventure.com.ua>
8. Ковель П. М. Аналіз надходження прямих іноземних інвестицій в Україну. *Бізнес Інформ*. 2024. №3. С. 87–95. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-87-95>
9. Дайджест відновлення України Ukraine recovery digest. №71. URL: https://rdo.in.ua/sites/default/files/pdf/digest71_ukr.pdf
10. Глобальний ринок імпорт-інвестицій та потенціал до зростання в Україні URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/23-05-22-2/>

Олександр Булавинець

к.е.н., докторант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий консультант: д.е.н., професор Андрій Крисоватий

ПОВЕДІНКОВІ ВИМІРИ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФЕРТІВ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Формування ефективної системи публічних фінансів неможливе без урахування поведінкових характеристик учасників економічного процесу. Традиційні підходи до аналізу соціальних трансфертів ґрунтуються переважно на раціоналістичних моделях, в основу яких покладена ідея про людину раціональну (*homo economicus*). Це поняття вперше запропоноване Дж. С. Міллем, визначало уявлення про людину як про істоту, що діє винятково раціонально, прагне максимізувати власну вигоду та ухвалює рішення на основі логічної послідовності дій, стабільних уподобань та повної інформованості. Однак сучасні дослідження в галузі поведінкової економіки переконливо свідчать про те, що реальні рішення індивіда зазвичай не відповідають цьому ідеальному уявленню через когнітивні викривлення, обмежену раціональність, емоційний вплив та соціальний контекст поведінки. Як зазначав представник поведінкової економіки, лауреат Нобелівської премії Г. Саймон, замість «раціональної людини» ми маємо справу з обмежено раціональною людиною (*bounded rationality*), яка ухвалює власні рішення в умовах неповної інформації та когнітивних обмежень [3]. Це зумовлює необхідність розгляду поведінкових аспектів у процесі проектування, реалізації та оцінювання соціальних трансфертів.

Соціальні трансфери є важливим компонентом механізму забезпечення економічної безпеки, зниження масштабів нерівності та підтримання соціальної справедливості. Їх суспільне призначення полягає не лише у перерозподілі ресурсів на користь вразливих категорій населення, але й у стимулюванні певних моделей поведінки реципієнтів, що покликані забезпечити досягнення бажаних соціально-економічних результатів. У цьому контексті важливим є розуміння того, яким чином психологічні характеристики індивідів, соціальні норми, уявлення про справедливість й довіра до інституцій впливають на сприйняття та ефективність соціальних трансфертів.

Серед ключових поведінкових особливостей, які впливають на ефективність соціальних трансфертів, є ефект фреймінгу. Залежно від того, як саме подається інформація про такий трансферт, його сприйняття реципієнтом може змінюватись. Як підкреслюють В. Д. Бернгайм та Д. Таубінський, «поведінкові особливості споживачів можуть значно впливати на оптимальні параметри податкової та трансфертної політики» [1]. Наприклад, одна й та ж сума соціального трансферту може сприйматися як подарунок, заслужена винагорода або компенсація втрат, що, відповідно, зумовлює різні моделі поведінки щодо звернення за цією формою соціального забезпечення. У практичній площині це означає, що параметри

соціальної політики мають враховувати не лише обсяги та структуру соціальних трансфертів, але й способи комунікації з бенефіціарами.

Не менш важливим поведінковим виміром соціальних трансфертів є вплив соціальних норм та групової поведінки на їхнє функціонування. Люди схильні орієнтуватися на поведінку інших при прийнятті власних рішень. Це означає, що у середовищі, де соціальні трансферти сприймаються як легітимний і заслужений механізм соціальної підтримки, рівень участі у відповідних програмах буде вищим. Як зазначає В. Горин, навіть після десятиліть переходу до ринкових відносин, у вітчизняному суспільстві зберігають підтримку ідеї патерналізму, провідної участі держави у формуванні добробуту населення [4]. І навпаки, якщо у суспільстві домінує негативне ставлення до соціальних виплат як прояву «утриманства», паразитування на державній допомозі, то під суспільним тиском, остерігаючись осуду оточуючих, індивіди можуть відмовлятися від звернення за ними навіть за наявності об'єктивної потреби у підтримці. Ці чинники спотворюють ефект від функціонування системи соціальних трансфертів, обмежують чи не виправдано розширюють показники охоплення нею суспільства.

Поведінкові чинники мають вагомe значення у контексті стимулювання працевлаштування, що є одним із пріоритетів сучасної соціальної політики. Так, традиційні моделі передбачають, що скорочення розміру соціальних виплат або ускладнення умов для їхнього призначення автоматично спонукатиме реципієнтів шукати роботу. Проте реальна поведінка людей значною мірою залежить від того, як вони сприймають потенційні вигоди від працевлаштування порівняно з безумовною соціальною допомогою. Наявність психологічного «ефекту втрати», коли втрата права на соціальний трансферт сприймається більш болісно, ніж еквівалентні йому вигоди від працевлаштування, може зумовити парадоксальну ситуацію, коли індивіди уникають змін свого поточного стану, що загрожують позбавленням їх мінімальної фінансової стабільності за рахунок трансферту, навіть якщо ці зміни матимуть позитивні фінансові наслідки у довгостроковому вимірі [2].

Безпосередньо впливає на ефективність реалізації програм соціальних трансфертів також довіра до державних інституцій. За умов високого рівня довіри до механізмів соціального захисту громадяни схильні більш лояльно сприймати політику перерозподілу, через сплату податків брати участь у фінансуванні соціальних програм. Натомість недовіра до держави та її інститутів породжує ухилення від участі у формуванні бюджетних ресурсів через сплату податків та, водночас, позитивне ставлення до програм соціальних трансфертів як до способу «забрати своє, тоді коли всі чиновники крадуть». Отже, формування позитивного соціального капіталу, прозорість діяльності органів публічної влади, послідовна комунікація з громадськістю у сфері соціальної політики є критично важливими для підвищення ефективності програм соціальних трансфертів.

Урахування поведінкових аспектів може стати дієвим при вдосконаленні процесу таргетування соціальних трансфертів. Наприклад, замість виключно формальних критеріїв на кшталт рівня доходу реципієнта чи його родини, наявності дітей тощо, при визначенні права на призначення соціального трансферту можуть застосовуватися додаткові показники, що враховують психологічний стан індивіда,

його готовність до змін, ступінь соціальної інтеграції. Такий підхід дозволяє більш точно і справедливо спрямовувати ресурси на тих, хто дійсно потребує підтримки, розглядає соціальні трансферти не як постійне джерело доходу, а як засіб для ліквідації причини перебування у скрутному становищі. Одночасно це дасть можливість знизити ймовірність зловживань та хибного таргетування соціальних трансфертів.

Поведінкові аспекти також мають значення у контексті довгострокового впливу соціальних трансфертів. Існує ризик формування залежності від допомоги, особливо у випадку безумовності її призначення та відсутності супровідних заходів активізації. Однак зарубіжні дослідження показують, що за правильної архітектури програм, яка поєднує матеріальну підтримку з освітніми, консультативними та інфраструктурними компонентами, соціальні трансферти можуть виступати чинником соціальної мобільності, розширюючи можливості реципієнтів у пошуку шляхів довгострокового вирішення проблем власної економічної неспроможності. У цьому випадку індивіди отримують не лише тимчасове полегшення від власних фінансових проблем, але й інструменти для виходу зі стану бідності.

Ефективність використання соціальних трансфертів у системі публічних фінансів значною мірою залежить від здатності держави впроваджувати інноваційні підходи при проектуванні ймовірних результатів від впровадження тих чи інших форм соціальних трансфертів. Зокрема, для аналізу реакції населення на різні форми соціальної підтримки можуть застосовуватись методи експериментальної економіки, зокрема рандомізовані контрольовані випробування. Це створює умови для обґрунтованого прийняття рішень на основі емпіричних даних, а не лише політичних чи ідеологічних міркувань.

Поведінкові підходи відкривають більш широкі можливості для розвитку системи соціальних трансфертів. Зокрема, використання ефекту «підштовхування» (nudge), тобто м'якого стимулювання бажаної поведінки без обмеження свободи вибору, може значно підвищити ефективність відповідних програм. Встановлення автоматичного зарахування до програм соціальної підтримки з можливістю відмови замість потреби активного подання заявки, нагадування про можливість участі, або надання візуальних підказок щодо економічних переваг працевлаштування – усе це сприяє більш повному охопленню цільових груп і підвищенню результативності заходів.

Таким чином, вивчення поведінкових вимірів соціальних трансфертів має важливе значення для забезпечення ефективності функціонування цієї системи у складі публічних фінансів. Їх ігнорування призводить до зниження ефективності бюджетних витрат на соціальний захист населення, формування залежності від соціальних виплат, зростання соціальної напруги та втрати довіри до державних інституцій. Натомість, інтеграція поведінкових підходів у процеси проектування та реалізації програм соціальних трансфертів дає можливість забезпечити не тільки їх більшу відповідність потребам вразливих верств населення, але й оптимізувати використання бюджетних ресурсів та сприяти сталому розвитку суспільства. У контексті сучасних викликів, включно з повномасштабною війною, економічною турбулентністю, демографічними змінами та зростанням масштабів нерівності, роль

поведінкових інструментів у сфері соціального захисту лише зростатиме, що зумовлює необхідність подальших досліджень і експериментів у цій царині.

Список використаних джерел:

1. Bernheim B. D., Taubinsky D. Behavioral Public Economics. *NBER Working Paper*. 2019. No. 24828.
https://www.nber.org/system/files/working_papers/w24828/w24828.pdf
2. Malmendier U., Hamilton L. New Lessons from Behavioral Economics. *IMF Finance & Development*, March 2024. URL:
<https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2024/03/New-lessons-from-behavioral-economics-Malmendier-Hamilton>
3. Simon H. A. Models of Man: Social and Rational: Mathematical Essays On Rational Human Behavior In a Social Setting. New York: Wiley, 1957. 287 p. URL: <https://www.beyondintractability.org/bksum/simon-models>
4. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту в світлі інституційного підходу до наукового пізнання. *Агросвіт*. 2020. № 10. С. 57–64. DOI: [10.32702/2306-6792.2020.10.57](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.10.57)

Людмила Васютинська

к.е.н., доцент, професор кафедри фінансів,

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Євгеній Колопенюк

аспірант,

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

ЕНЕРГЕТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄС ТА РОЛЬ ФІСКАЛЬНИХ ВАЖЕЛІВ

Енергоемність ВВП України в 2-3 рази перевищує середні показники країн ЄС. Це є не просто технічною характеристикою, а фундаментальною економічною та стратегічною проблемою, що безпосередньо впливає на конкурентоспроможність країни. Ця залежність простежується через:

1. Прямий вплив на собівартість та ціноутворення. Використання застарілої інфраструктури та неефективних технологій призводять до надмірного споживання енергоносіїв, підвищуючи витрати на виробництво товарів і послуг.

2. Обмеження інвестиційної привабливості. Висока енергоемність впливає на обсяг постійних витрат, знижуючи інвестиційну привабливість вітчизняних підприємств та економіки в цілому.

3. Залежність від імпорту енергоносіїв. Висока потреба в енергоресурсах, особливо при нестачі власного видобутку, посилює залежність України від імпорту енергоносіїв. Це не тільки створює постійний відтік валюти з країни, але й робить економіку вразливою до геополітичних ризиків, коливань світових цін та монопольного тиску з боку країн-постачальників. Така вразливість знижує енергетичну безпеку держави.

Україна, як підписант Угоди про асоціацію з ЄС і Договору про Енергетичне Співтовариство, зобов'язана виконувати Директиву 2012/27/ЄС, що передбачає скорочення енергоспоживання на 20% до 2030 року. Податкові стимули, такі як зниження ПДВ на енергоефективне обладнання чи звільнення від податку на прибуток для «зелених» проєктів, а також залучення пільгових кредитів через реалізацію бюджетних програм та грантів можуть прискорити імплементацію цих стандартів [1-2].

Відповідно до завдань Національного плану відновлення України до 2032 року впровадження енергоощадних заходів у житловому секторі може скоротити споживання енергоресурсів на 30%, що не лише зменшить залежність від імпортованих енергоносіїв, але й знизить фінансове навантаження на населення та бізнес. Використання фіскальних важелів, таких як податкові пільги, субсидії та грантові програми для компаній, що інвестують у енергоефективні технології, є вагомим стимулом прискорення цього процесу. Ці інструменти не лише сприяють виконанню міжнародних стандартів, але й створюють економічні, екологічні та соціальні переваги (табл. 1).

Міжнародні донори, такі як ЄБРР, Світовий банк і ПРООН, надають кредити та гранти для енергоефективних проєктів, часто поєднуючи їх із податковими

пільгами для зниження фінансового навантаження. Наприклад, програма ЄБРР IQenergy компенсує частину витрат на термомодернізацію, а податкові стимули можуть додатково здешевити фінансування ініціатив для бізнесу та домогосподарств.

Таблиця 1

Переваги, обмеження і перспективи застосування фіскальних важелів у забезпеченні енергоефективності в Україні

Фіскальні важелі	Переваги	Обмеження	Перспективи
Пільгові кредити	Пільгове кредитування дозволяє знизити бар'єри щодо підвищення енергоефективності у сфері малого та середнього бізнесу, а також населення через компенсацію частини відсотків за банківськими кредитами, узятими для проєктів енергоефективності	Бюрократичні процедури та низька поінформованість знижують доступність до отримання банківських кредитів за умов їх здешевлення через державну підтримку.	Розширення програм пільгового кредитування на місцевий рівень (наприклад, для модернізації водопостачання і водовикористання). Залучення приватних банків для масштабування.
Гранти та субсидії	Фінансування енергоефективності через державні програми для проєктів з енергоефективності, особливо для малих та середніх підприємств.	Пріоритетом фінансування є оборона та низький обсяг доходів місцевих бюджетів, а також значний дефіцит державного бюджету обмежують джерела фінансування проєктів енергоефективності.	Можливість залучення додаткових джерел фінансування: ДПП, гранти, кредити міжнародних фінансових інститутів, облігаційні позики
Податкові пільги і стимули	Зниження ставки ПДВ на енергоефективне обладнання, звільнення від податку на прибуток для «зелених» проєктів, відшкодування ПДВ для енергоефективних компаній (ЕСКО) та митні пільги стимулюють залучення інвестицій у енергоефективні проєкти	Податкові пільги надаються на короткі терміни у зв'язку з наслідками війни. Низька доступність пільг для малих і середніх підприємств. Складність адміністрування та бюрократичні бар'єри. Неадаптованість законодавства.	Розвиток механізму податкового кредитування для компаній, які здійснюють інвестування у енергоефективні технології. Збільшення термінів фіскального стимулювання.

Зростання цін на енергоносії спонукає населення та бізнес до енергоощадних рішень. Програма «Теплі кредити», що завершилась у 2021 р., показала доцільність введення податкових стимулів, таких як зниження ставки ПДВ на енергоефективне обладнання до 7% чи звільнення від податків для ЕСКО-проєктів.

З огляду на вище зазначене вважається за необхідне зосередити зусилля на пошуку дієвого механізму фінансування програм і проєктів, які спрямовані на підвищення енергоефективності, застосовуючи широкий фіскальний

інструментарій. Зокрема, доцільно розширити можливості Державного фонду енергоефективності з огляду на швидке відновлення та децентралізацію, а саме:

- запровадити програми, що сприяють терміновій відбудові та модернізації критичної інфраструктури, енергетичних об'єктів та житлового фонду, одночасно інтегруючи принципи енергоефективності та децентралізації;
- стимулювати фінансування проєктів з децентралізованою генерацією через пропозицію широкого спектру фіскальних інструментів для реалізації таких ініціатив;
- розробити програму щодо надання державних гарантій для ЕСКО з метою заохочення останніх до реалізації проєктів, спрямованих на забезпечення енергоефективності.

З точки зору правового регулювання механізму забезпечення енергоефективності вважається за доцільне гармонізувати українське законодавство, яке регулює правовідносини в сфері енергоефективності з вимогами Угоди про асоціацію з ЄС, Договору про Енергетичне Співтовариство та Директиви 2012/27/ЄС з метою впровадження ефективних фінансових інструментів політики ЄС. Це сприятиме виконанню міжнародних зобов'язань, реалізації пріоритетів Національного плану відновлення та сталому розвитку країни.

Європейський досвід, зокрема успішні моделі фінансування енергоефективності в країнах ЄС, може слугувати основою для розширення фіскального інструментарію в Україні, забезпечуючи доступ до міжнародного фінансування від ЄБРР, Світового банку та інших інституцій. Інтеграція вимог енергоефективності до умов отримання цих коштів є стратегічно важливою, особливо з огляду на перспективу членства в ЄС. Ефективне застосування фіскальних інструментів сприятиме не лише економії ресурсів, але й створенню нових робочих місць, зниженню викидів парникових газів і зміцненню економіки України в умовах повоєнної відбудови.

Список використаних джерел:

1. Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on energy efficiency. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0027>
2. Про Національний план дій з енергоефективності до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1803-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1803-2021-%D1%80>

Людмила Васютинська

к.е.н., доцент, професор кафедри фінансів,

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Ілля Крамар

аспірант,

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Фінансова спроможність територіальних громад є ключовим елементом ефективного місцевого самоврядування, особливо в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Органи місцевого самоврядування повинні мати здатність ефективно управляти місцевими фінансами, забезпечувати достатні ресурси для виконання власних і делегованих повноважень, а також задовольняти потреби населення громади у суспільних благах.

Повномасштабна війна з росією суттєво вплинула на економічний розвиток територіальних громад, спричинивши руйнування виробничої та соціальної інфраструктури, а також масову міграцію населення, що поглибило територіальні дисбаланси. Ці фактори значно послабили фінансову спроможність громад, підвищивши ризики економічної нестабільності, спричинивши зменшення податкових надходжень.

Для подолання цих викликів громадам необхідно спрямувати зусилля на зміцнення своєї фінансової спроможності, застосовуючи комплексний підхід для забезпечення стійкого функціонування й розвитку місцевого самоврядування в умовах значних економічних і соціальних викликів. Цей підхід охоплює кілька ключових взаємопов'язаних блоків:

1. Розширення бази оподаткування:

– впровадження сучасних ІТ-рішень для синхронізації баз даних, зокрема, Державної податкової служби, Державного земельного кадастру, Держреєстру речових прав на нерухоме майно та ін., з метою виявлення всіх об'єктів оподаткування та забезпечення повноти надходжень податків та зборів;

– регулярне оновлення нормативної грошової оцінки землі, що належить до компетенції місцевих органів влади з метою коригування несправедливих диспропорцій в оподаткуванні та орендній платі, спричинених застарілими даними, а також забезпечення об'єктивного відображення ринкової вартості земельних активів;

– регулярний перегляд та індексація існуючих лімітів доходу для кожної групи платників єдиного податку з врахуванням реальних економічних умов, але без перешкод для масштабування та зростання малого та середнього бізнесу;

- вдосконалення механізму адміністрування місцевих податків і зборів та формування дієвого контролю за їх стягненням, що передбачає розширення повноважень органів місцевого самоврядування з огляду на розподіл функцій з адміністрування податків між органами місцевого самоврядування і державною

владою, зокрема щодо розв'язання питань у напрямках: а) формування цифрових реєстрів майна та налагодження обліку платників податків; б) створення достовірного і повного інформаційного забезпечення об'єктів оподаткування та перегляд бази оподаткування, враховуючи ринкову кон'юнктуру; в) посилення співпраці податкових органів та органів місцевого самоврядування.

На підтвердження висунутої тези М. Д. Пасічний Р. О. Обухов звертають увагу на посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування у сфері «справляння місцевих податків – насамперед податку на майно» з метою обміну недохідною інформацією й «використання цифрових продуктів», що сприятиме, на думку авторів, «розширенню бази оподаткування» [1].

2. Розвиток податкового стимулювання:

- запровадження спеціальних пільг ФОП, які інвестують частину свого прибутку у модернізацію, розвиток власного виробництва через впровадження інноваційних технологій і створення робочих місць;

- надання податкових канікул або пільгових умов для новостворених стартапів на спрощеній системі протягом перших років їхньої діяльності для укріплення їх фінансового стану;

- запровадження додаткових знижок або пільг для ФОП, які реалізують заходи з енергоефективності або впроваджують відновлення державної енергії;

3. Оптимізація видатків місцевих бюджетів:

- аналіз та оптимізація витрат на утримання апарату управління, комунальних закладів та підприємств з метою вивільнення коштів для розвитку;

- дотримання принципів прозорості та ефективності в публічних закупівлях через використання електронних систем (Prozorro) для мінімізації корупційних ризиків та економії бюджетних коштів.

4. Управління комунальним майном:

- проведення інвентаризації, оцінка та раціональне використання комунальних об'єктів (передача в оренду, приватизація невикористаних об'єктів) для отримання додаткових доходів до бюджету;

- розробка земельного кадастру громади, ефективне використання земель (надання в оренду, продаж через прозорі аукціони), що формує вагомі джерела доходів місцевих бюджетів.

5. Вдосконалення міжбюджетних відносин та державна підтримка:

- забезпечення прозорого та об'єктивного механізму вирівнювання фінансової спроможності громад через базові та реверсні дотації, з урахуванням специфіки воєнного стану (наприклад, навантаження на громади-хаби для ВПО);

- забезпечення достатнього обсягу та прозорого розподілу цільових субвенцій з державного бюджету на відновлення зруйнованої інфраструктури, житлового фонду та соціальних об'єктів;

- розвиток горизонтальних міжбюджетних відносин через законодавче заохочення угод про співробітництво між об'єднаними територіальними громадами;

– створення «фондів солідарності» з метою інвестиційної підтримки фінансово спроможними територіальними громадами громад, які потребують інвестицій для своїх проєктів, на основі гарантій держави або співфінансування.

6. Розширення можливостей територіальних громад щодо залучення кредитних і позикових ресурсів:

– надання рівноправного доступу всім територіальним громадам до отримання кредитних і позикових ресурсів через подолання бар'єрів (зокрема, законодавчих і бюрократичних);

– стимулювання ринку муніципальних облігацій з метою фінансового забезпечення інфраструктурних і «зелених» проєктів через створення механізмів часткового гарантування місцевих запозичень (особливо для громад, що постраждали від війни або мають низький кредитний рейтинг) з боку держави або спеціалізованих фондів для зниженню проєктних ризиків.

Для організацій роботи з оцінювання фінансової спроможності громад, розробки рекомендацій та моніторингу ефективності бюджетної політики доцільним є створення аналітичних центрів з метою забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування якісною, об'єктивною та своєчасною аналітичною інформацією й рекомендаціями щодо зміцнення фінансової спроможності територіальних громад. Це дозволить перейти від реактивного управління до стратегічного планування, а відтак сприятиме підвищенню ефективності управління місцевими бюджетами.

Реалізація запропонованих напрямків щодо зміцнення фінансової спроможності територіальних громад на основі комплексного і системного підходів сприятиме їх сталому розвитку.

Список використаних джерел:

1. Пасічний М. Д., Обухов Р. О. Фінансова спроможність територіальних громад у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку. *Бізнес-інформ*. 2024. № 4. С. 221-229. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2024&abstract=2024_4_0_221_229

Святослав Герчаківський

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Софія Вознюк

студентка гр. ФМПСм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ігор Стецик

студент гр. ФМПСм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОРІЄНТИРИ КАДРОВОГО ОНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МИТНИЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної війни перед системою митних органів постало ряд важливих проблем і однією з таких є кадровий дефіцит та оновлення у митних органах України. Ключовими причинами цієї проблеми стали: 1) закриття чи переведення на «простій» пунктів пропуску на північних, східних та південних кордонах країни через обстріли, наближеність до зон бойових дій (спричинили до переміщення/звільнення частини митників); 2) мобілізація та військова служба (значна кількість працівників митних органів була мобілізована до лав Збройних Сил України або інших військових формувань для захисту країни); 3) внутрішні та зовнішні міграційні процеси (військові події спричинили значне переміщення за межі та в середині країни, що призвело до звільнення чи переміщення частини митників); 4) надмірність навантаження (через переорієнтацію логістичних шляхів та необхідність контролю за гуманітарною допомогою, озброєнням та іншими критично важливими вантажами, навантаження на митників в пунктах пропуску західних областей країни значно зросло); 5) низький рівень матеріального стимулювання (низькі заробітні плати призвели до плинності кадрів на митницях); 6) низький престиж професії (дискредитація професії та корупційні ризики, які зростають в умовах війни спричинили до зниження мотивації до працевлаштування на українській митниці).

Напрямами наукових досліджень і розробок з питань актуальності реформування митних органів України та їх кадрового оновлення займалися насамперед І. Бережнюк, О. Гончарук, І. Квеліашвілі, Т. Корнева, В. Ченцов, Д. Приймаченко, Г. Шамборовський, Л. Івашова, Л. Кийда, І. Назарова, А. Семенов та інші науковці. Проте, проблематика досліджуваної теми актуалізується, виходячи із умов нестабільності фінансово-економічного та військово-політичного середовища України, а також посиленням кадрового дефіциту в системі митних органів.

Дефіцит кадрів є серйозною проблемою для української економіки в умовах війни, що ускладнює відновлення та подальший розвиток країни. Розв'язання цієї проблеми потребує комплексних заходів, спрямованих на підтримку повернення мігрантів, перекваліфікацію та професійну адаптацію населення, а також

оптимізацію процесів бронювання військовозобов'язаних для забезпечення функціонування критично важливих галузей.

На сьогодні ця проблема актуальна і для системи митних органів. Протягом 2024 року та на початку 2025 року в Держмитслужбі відбуваються процеси, які можна охарактеризувати як кадрове оновлення та реформування. Ось деякі ключові аспекти. У вересні 2024 року Верховна Рада ухвалила Закон №6490-д, спрямований на кадрове перезавантаження митниці. Він передбачає зміни в процедурах відбору та призначення керівництва митниці, а також проведення одноразової атестації митників. Також прийнято Закон №3977-IX про перевірку митників на доброчесність та моніторинг їхнього способу життя.

Вважаємо, що підхід, який запроваджено законодавцем є правильним, адже спрямований на «кадрове перезавантаження», зокрема:

- передбачається прозорий конкурс на посаду голови Державної митної служби (ДМС) за участі міжнародних організацій. Конкурсна комісія складатиметься з представників Кабінету Міністрів України та міжнародних партнерів, причому більшість матимуть міжнародні представники;
- забезпечується політична незалежність голови ДМС, адже звільнення голови ДМС можливе на підставі негативного висновку незалежного аудиту;
- планується переатестація всіх працівників, адже протягом 18 місяців після призначення нового голови ДМС має відбутися переатестація всіх працівників митних органів, включаючи перевірку на доброчесність, а неуспішне проходження атестації є підставою для звільнення;
- реалізується участь міжнародних партнерів в атестації, бо половину членів атестаційних комісій для керівних посад обиратимуть міжнародні організації за пропозиціями бізнес-спільноти;
- закон також передбачає підвищення рівня заробітних плат працівників митних органів;
- запроваджується щорічний зовнішній незалежний аудит ефективності діяльності митних органів.

На нашу думку, представлені законодавчі ініціативи дозволять радикально оновити кадрові ресурси на вищих щаблях управлінської вертикалі митних органів, адже закон є комплексним заходом, спрямованим на реформування Державної митної служби шляхом оновлення керівного складу, перевірки професійної придатності та доброчесності працівників, а також підвищення прозорості та ефективності роботи митниці за підтримки міжнародних партнерів.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів: Закон України від 17.09.2024 р. № 3797-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3939-IX>

Святослав Герчаківський

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андріана Голембійовська

студентка гр. ФМПСм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андріана Грицуляк

студентка гр. ФМПСм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ

В умовах війни від ефективності перетину митного кордону може залежати не тільки наповнення бюджету, рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності, а й стан забезпечення Збройних Сил України. Розвиток митного обслуговування дуже впливає на можливість досягнення ринкового успіху імпортованих або експортованих товарів. За відсутності сучасного митного обслуговування, особливо у випадках тривалого митного оформлення або неналежного зберігання, товар може повністю або частково втратити свою споживчу цінність, стати неконкурентоспроможним і в результаті виявитися непотрібним покупцеві.

Відносини у сфері митного посередництва регулюються цілим спектром правових механізмів (цивільно-правових, адміністративно-правових, митних). Інструменти цивільно-правового впливу зрівнюють права кожної зі сторін, закріплюють за кожною зі сторін обов'язок дотримання встановленого регламенту під час проходження митних процедур. Однак потрібно зробити наголос на тому, що нормативно-правове забезпечення митного посередництва в Україні потребує оновлення та приведення до норм європейського митного законодавства.

Проблематика митного посередництва в Україні представлена в працях Є. Бондаренка, О. Гончарук, Т. Корневої, А. Войцещука, В. Ченцова та інших науковців. Проте, проблематика досліджуваної теми актуалізується у зв'язку із вимогами щодо євроінтеграції і уніфікації норм митного законодавства України і ЄС.

Спеціальний статус митного посередника – професійного посередника в галузі митної справи – включає підстави набуття такого статусу, особливості правосуб'єктності, в тому числі деліктоздатності. У галузі митної справи з учасниками зовнішньоекономічної діяльності та іншими особами, що переміщують товари через митний кордон, активно взаємодіють суб'єкти, які складають митну інфраструктуру, а також митні посередники. Вони відіграють роль узаконених посередників між особами, що переміщують товари через митний кордон, і митними органами. Їхні взаємини з декларантами та іншими зацікавленими особами (як фізичними, так і юридичними) будуються на договірній основі, що врегульовано на рівні Митного кодексу України [1] та низки інших нормативних актів.

Сьогоднішня реформа митного представництва в Україні є важливим аспектом загальної реформи митної служби, спрямованої на підвищення ефективності, прозорості та наближення до стандартів Європейського Союзу. Останні зміни в законодавстві, зокрема Закон № 3926-IX, вносять поняття митне представництво, аналогічне до того, що існує в ЄС. Це означає, що митний брокер (митний представник), уповноважений іншою особою, може здійснювати митні формальності (наприклад, заповнювати митні декларації та сплачувати митні платежі) через: 1) пряме представництво, адже брокер представляє свого клієнта від його імені та діє виключно як агент, не несучи відповідальності під час митного оформлення; 2) непряме представництво, оскільки брокер діє від свого імені, але в інтересах клієнта, і несе солідарну відповідальність з клієнтом за сплату митних платежів.

Особливості щодо легалізації діяльності митних посередників визначені на рівні ЄС. У ЄС визначення митного представника викладено в розділі 1 ст. 5 Митного кодексу ЄС, де вказується, що будь-яка особа, яка взаємодіє з митницею, має право призначити для такої взаємодії свого представника [2]. Митним представником є будь-яка особа, призначена іншою особою для виконання дій і формальностей, що вимагаються відповідно до митного законодавства при її взаєминах з митними органами.

Оскільки на рівні ЄС утримання фахівця з митних операцій в штаті є економічно невиправданим для більшості учасників зовнішньоекономічної діяльності, в ЄС був створений інститут представництва інтересів заінтересованих осіб – митні агенти. Причому митним представником може стати і фізична, і юридична особа.

В Україні для здійснення діяльності митного брокера необхідно отримати авторизацію, яка замінить попередню систему дозволів. Компанії, які отримають авторизацію від Державної митної служби, матимуть спрощений шлях до отримання статусу авторизованого економічного оператора (АЕО), що спрощує митні процедури. Важливо зазначити, що триває процес гармонізації митного законодавства України з нормами ЄС, що є ключовим для євроінтеграції. Реформа митного представництва є одним із кроків у цьому напрямку.

Отже, реформа митного представництва в Україні спрямована на впровадження європейських стандартів у сфері митного оформлення, розширення можливостей для бізнесу через залучення професійних митних представників, підвищення рівня відповідальності та прозорості в митній сфері, сприяння отриманню статусу АЕО для надійних компаній, наближення митної системи України до стандартів ЄС в рамках євроінтеграції.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495–VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44–45, 46–47, 48. Ст. 552.
2. Бондаренко І. О. Організаційно-правові засади надання митних послуг. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2006.

Святослав Герчаківський

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Сергій Зубик

студент гр. ФМПСм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ярослав Джумак

студент гр. ФМПСм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПАРАДИГМА ПРОТИДІЇ МИТНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Митна злочинність – це особливий вид злочинності, що обумовлює її виникнення особливої системи заходів, засобів та методів боротьби з нею. У світі є ряд нормативних актів, що врегульовують особливості протидії митним злочинам: Конвенція ООН 2000 року, Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 09.06.1977 р. До них слід додати ще й ті, що знайшли своє закріплення в угодах, укладених КМУ та митною службою з відповідними структурами зарубіжних країн. Це зокрема передбачено ст. 19 Конвенції ООН «Спільне розслідування», в якій закріплено, що держави-учасниці розглядають можливість укладання двосторонніх або багатосторонніх угод чи домовленостей, в силу яких у зв'язку зі справами, що є предметом розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду в одній або декількох державах, заінтересовані компетентні органи можуть створювати органи з проведення спільних розслідувань. Конвенція пропонує проводити деякі специфічні оперативно-слідчі дії, що входять до операції, контрольована поставки за згодою заінтересованих держав-учасниць. Тобто специфіка митної злочинності об'єктивно обумовлює пошук і специфічні шляхи її протидії. Більш того, митна злочинність досить постійно змінюється, зокрема, під впливом митної та кримінальної політики, тому змінюється (або повинен змінюватися) механізм цієї протидії. А це потребує постійного спостереження за станом, динамікою, структурою та географією цієї групи злочинів.

Питання протидії та запобігання злочинності в митній сфері неодноразово потрапляли у поле зору різних фахівців, зокрема їм приділяли увагу Ю. Антонян, А. Войцешук, І. Іващук, В. Воднік, Н. Кузнєцова, О. Кулик, О. Литвинова, С. Лукашевич, Н. Мельничук. Проте, проблематика досліджуваної теми актуалізується, виходячи із особливих умов повномасштабної війни в Україні та зростанням кількості митних деліктів.

Війна в Україні суттєво вплинула на всі сфери життя, включно з митною сферою, створивши нові виклики та змінивши характер митної злочинності. Протидія цим злочинам в умовах воєнного стану є критично важливим завданням

для забезпечення економічної безпеки держави та запобігання незаконному обігу товарів, зброї та інших небезпечних предметів.

На нашу думку, до характерних рис митної злочинності в умовах війни в Україні можна віднести: зростання контрабанди, адже війна створює сприятливі умови для контрабанди товарів, зокрема підакцизних (алкоголь, тютюн, паливо), наркотичних засобів, зброї та боєприпасів, тому змінюються маршрути контрабанди, активізуються нелегальні переміщення через неконтрольовані ділянки кордону та лінію зіткнення; маніпуляції з гуманітарною допомогою, бо недобросовісні особи можуть використовувати спрощені процедури ввезення гуманітарної допомоги для незаконного збагачення; нелегальне вивезення товарів, що мають стратегічне значення або культурну цінність.

Зазначені риси митної злочинності посилюються зловживаннями посадових осіб митниць службовим становищем, адже в умовах хаосу та великого навантаження на митні органи зростає ризик корупційних дій та зловживань з боку посадових осіб.

До основних напрямів протидії митній злочинності в умовах війни потрібно віднести наступні: 1) посилення контролю на кордоні через збільшення присутності прикордонників та митників, використання технічних засобів контролю (сканери, системи відеоспостереження), обмін інформацією з суміжними країнами та міжнародними організаціями; 2) посилення контролю за гуманітарною допомогою через впровадження чітких механізмів обліку та розподілу гуманітарної допомоги, проведення перевірок її цільового використання, запровадження відповідальності за нецільове використання; 3) активізація оперативно-розшукової діяльності за допомогою виявлення та припинення діяльності організованих злочинних груп, які займаються митною злочинністю, проведення спеціальних операцій; 4) посилення внутрішньої безпеки митних органів, а саме запобігання корупції серед посадових осіб митних органів, проведення службових розслідувань, впровадження механізмів внутрішнього контролю; 5) обмін інформацією, проведення спільних операцій з митними та правоохоронними органами інших країн, залучення міжнародної допомоги; 6) впровадження та вдосконалення автоматизованих систем митного контролю, аналіз ризиків з використанням штучного інтелекту, електронний обмін даними.

Важливо зазначити, що протидія митній злочинності в умовах війни є складним та багатогранним завданням, яке потребує комплексного підходу, скоординованих дій усіх зацікавлених органів та постійного вдосконалення методів роботи.

Список використаних джерел:

1. Хараберюш О. І. Протидія контрабанді в Україні: оперативно-розшуковий аспект: монографія. К.: ВД «Дакор», 2015. 416 с.

Святослав Герчаківський

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Олександр Новак

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Віталій Черноус

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІСКАЛЬНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РИЗИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ

В умовах повномасштабної війни фінкальний простір України формується з врахуванням значної кількості ризиків та викликів, на основі взаємодії між органами державної влади й місцевого самоврядування та економічними суб'єктами у процесі розподілу, перерозподілу фінансових ресурсів та формування нових фондів грошових коштів. Правовий режим воєнного стану визначає сутнісну особливість такого простору, що полягає в обов'язковій регламентації та реалізації зазначеними органами покладених на них функцій. Зважаючи на такі аргументи, проведення теоретичних та прикладних досліджень щодо особливостей формування фінкального простору держави в умовах війни є актуальними та потрібними.

Вітчизняними науковцями активно досліджуються питання формування фінкального простору держави, зокрема потрібно зробити наголос на науковому доробку Т. Єфименко, О. Десятнюк, О. Затонацької, А. Крисоватого, Є. Кузькіна, Б. Пшик, О. Степанової, І. Цимбалюк, К. Шапошникова та ін. Однак потрібно констатувати, що теоретичних досліджень фінкального простору держави в умовах війни є недостатньо.

Вважаємо, що фінкальний простір держави в умовах війни – це її здатність фінансувати свої видатки, особливо військові та соціальні, не ставлячи під загрозу макроекономічну стабільність та довгострокову фінансову стійкість. Війна кардинально змінює пріоритети та можливості держави у сфері публічних фінансів і на це потрібно зважати органам державної влади та місцевого самоврядування при формуванні та використанні обмежених бюджетних ресурсів.

Фінкальний простір є одним з основних компонентів економічного простору будь-якої країни і посідає своє місце в його структурі. Безпосередньо цей вид простору пов'язаний із виникненням та розвитком фінансових відносин у суспільстві, розподілом та перерозподілом грошових коштів між економічними суб'єктами.

Розглянемо сутність такого простору та конкретизуємо його змістовні ознаки. Досить цікавий підхід висловлений автором про те, що поняття «фінкальний» розглядають переважно у межах дослідження фінкальної політики держави, особливостей її формування і реалізації. Міжнародний валютний фонд

пропонує такий вид політики розглядати так: фінансова політика – це використання державних видатків та оподаткування для здійснення впливу на економічні процеси у державі [1].

Отже, фінансовий простір являє собою простір взаємодії економічних суб'єктів у процесі формування державних видатків шляхом оподаткування господарської діяльності таких суб'єктів.

До основних ризиків функціонування фінансового простору України під час війни віднесемо наступні: 1) різке зростання видатків на оборону та безпеку. Це є безумовним пріоритетом, що вимагає значних фінансових ресурсів. В Україні, наприклад, значна частина бюджету (понад 50%) спрямовується на оборону та безпеку; 2) зменшення доходів. Війна руйнує виробничі потужності, перериває логістичні ланцюжки, спричиняє міграцію населення та знижує економічну активність, що призводить до падіння податкових надходжень. Закриті порти та зниження обсягів торгівлі основними експортними товарами також негативно впливають на доходи бюджету; 3) збільшення бюджетного дефіциту. Невідповідність між зростаючими видатками та зменшеними доходами призводить до значного дефіциту бюджету. Україна стикається з великим бюджетним дефіцитом, який значною мірою покривається за рахунок зовнішньої допомоги; 4) зростання державного боргу. Для фінансування дефіциту держава змушена активно залучати позики, як внутрішні, так і зовнішні. Це призводить до стрімкого збільшення державного боргу, що створює ризики для майбутньої фінансової стабільності та потребує значних витрат на його обслуговування; 5) обмеженість внутрішніх джерел фінансування. В умовах війни внутрішні ринки капіталу часто є нерозвиненими або не мають достатніх ресурсів для покриття потреб держави. Це робить країну більш залежною від зовнішньої фінансової допомоги; 6) необхідність підтримки соціальної сфери. Окрім військових потреб, держава повинна забезпечувати соціальні виплати, пенсії, медичне обслуговування та інші життєво важливі послуги для населення, що також створює тиск на фінансовий простір.

Ми вважаємо, що ключовими пріоритетами розширення фінансового простору України в умовах війни мають стати: мобілізація внутрішніх ресурсів через підвищення ефективності податкової системи, боротьбу з «тіньовою» економікою, оптимізацію витрат та залучення внутрішніх запозичень (наприклад, через військові облігації); залучення міжнародної фінансової допомоги, яка є критично важливим джерелом фінансування в умовах значного дефіциту; проведення структурних реформ, які сприятимуть економічному зростанню та збільшенню податкової бази у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Якушко І. В. Фінансовий простір національної економіки. *Науковий вісник ОНЕУ*. 2022. № 11-12. С. 75-81.

Святослав Гринчишин

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Віктор Русін

ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ФІНАНСУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТІВ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ

У ХХІ столітті питання інфраструктури постає як не лише техніко-економічне, але і стратегічне – у контексті національної безпеки, кліматичної стабільності, енергетичної автономії, соціальної справедливості та глобальної інтеграції. Ефективне фінансування інфраструктурних проєктів стало центральним елементом сучасної економічної політики держав, транснаціональних корпорацій і міжнародних інституцій. У цьому контексті простежується складна і водночас закономірна еволюція економічних підходів до фінансування, що відображає зміну ідеологій, управлінських моделей, технологічних інновацій та глобальних викликів.

Перший етап цієї еволюції охоплює переважно період до середини ХХ століття, коли домінував централізований державний підхід. У межах кейнсіанської економічної парадигми уряди розвинених країн активно фінансували великі інфраструктурні проєкти (автомагістралі, мости, гідроелектростанції, залізниці), що розглядалися як мультиплікатори зростання, засоби територіального вирівнювання та інструменти зниження безробіття. Державні бюджети відігравали вирішальну роль у створенні базової інфраструктури, вважаючи її суспільним благом. Прикладами такого підходу є «New Deal» у США (1930-ті роки), відбудова Європи в повоєнний період та індустріалізація в СРСР і країнах Східного блоку.

Проте з 1970-х років централізоване фінансування почало втрачати ефективність. Зростання дефіциту державних бюджетів, інфляційні кризи, зниження продуктивності державних капіталовкладень та зростання боргового навантаження стимулювали пошук альтернатив. На цьому етапі формується нова парадигма – державно-приватне партнерство (ДПП), яка передбачає делегування частини функцій держави приватному сектору при збереженні стратегічного контролю. Такий підхід отримав найбільше поширення в інфраструктурній політиці Великобританії, Австралії, Канади, Чилі, Південної Кореї.

Важливим етапом у розвитку фінансових моделей стало впровадження проектного фінансування (*project finance*), де джерелом повернення інвестицій виступає грошовий потік, створений самою інфраструктурною одиницею. Це зменшувало фіскальний тиск на державу, водночас вимагаючи складних юридичних, фінансових і управлінських механізмів: створення SPV (спеціальних компаній для реалізації проєкту), залучення гарантій, рейтингування проєктів. Інфраструктура почала розглядатися як окремий клас активів, привабливий для інституційних інвесторів, зокрема пенсійних фондів, які потребують довгострокових стабільних доходів.

Паралельно із трансформацією фінансових моделей у XXI столітті суттєво зросла роль міжнародних фінансових організацій. Такі установи, як Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Азійський банк розвитку (АзБР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Міжнародна фінансова корпорація (МФК) та інші, поступово перетворилися не лише на джерела фінансових ресурсів, але й на провайдерів технічної допомоги та регуляторів екологічних, соціальних і правових стандартів у сфері інфраструктури. З середини 2000-х років активно впроваджуються принципи ESG – екологічного, соціального та корпоративного управління, які інтегруються у всі етапи підготовки, реалізації та оцінки інфраструктурних проєктів.

У XXI столітті спостерігається чітке зрушення в бік стійкого, довгостроково орієнтованого фінансування інфраструктури. Після фінансової кризи 2008 року, яка продемонструвала обмеженість традиційних механізмів інвестування, країни G20 ініціювали концепцію *Infrastructure as an Asset Class*, спрямовану на зниження бар'єрів для приватного капіталу та формування нового ринкового підходу до інфраструктурних активів. З 2015 року, у зв'язку з підписанням Паризької кліматичної угоди та впровадженням Цілей сталого розвитку ООН, фінансування стало активніше переорієнтовуватись на «зелені» та соціально значущі напрями. За даними OECD, лише у 2022 році випущено зелених облігацій на понад 1,35 трлн дол. США, що свідчить про масштабність зрушень у практиках фінансування [1, с. 21]. Зокрема, інтенсивно розвиваються ринки зелених облігацій, інфраструктурних фондів сталого розвитку, а також механізми інвестування з соціальним ефектом (*impact investing*).

Упродовж останніх років фінансування інфраструктурних проєктів демонструє стійку тенденцію до зростання, незважаючи на загальноекономічну волатильність, коливання процентних ставок, посилення інфляційного тиску та геополітичну нестабільність. Водночас зростає інституціоналізація та стандартизація «зелених» фінансових інструментів, зокрема: регулятори впроваджують системи таксономії сталих економічних активностей, з'являються нові формати звітності, а також інструменти, що поєднують фінансові та нефінансові результати, зокрема облігації, пов'язані з досягненням сталих цілей (*sustainability-linked bonds*). Очікується, що ці тенденції поглиблюватимуться у найближчі роки, сприяючи формуванню довготривалої, відповідальної та адаптивної системи фінансування інфраструктурних проєктів. Регуляторні органи в багатьох країнах започатковують стандартизацію вимог до «зелених» активів, розробляються таксономії сталих видів економічної діяльності, що забезпечує більшу прозорість і довіру інвесторів. У перспективі очікується посилення інтеграції принципів сталості в інфраструктурну політику, що стане основою для переходу до низьковуглецевої, цифрової та інклюзивної економіки.

Щодо України, після 2022 року інфраструктура постає не просто як інструмент розвитку, а як умова виживання та відновлення. За оцінками Світового банку, лише на реконструкцію об'єктів інфраструктури потрібно понад \$400 млрд [2, с. 14]. У цьому контексті, як зазначають В. В. Сичова і Т. О. Самофалова, державно-приватне партнерство виступає не просто інструментом залучення

капіталу, а мобілізаційним механізмом, що забезпечує консолідацію ресурсів держави, бізнесу та громадянського суспільства в умовах обмеженого бюджетного простору. На думку авторів, сучасне ДПП має включати інноваційний, освітній та цифровий компоненти, що забезпечує не лише фізичну відбудову, але й відтворення людського капіталу та інституційної спроможності, а також дозволяє реалізовувати проєкти на основі принципів відкритості та результативності [3]. Водночас, ДПП містить у собі й такі ризики, як фрагментарність законодавства, слабкі механізми реалізації угод, корупція та низька ефективність публічного управління, що потребують системного реформування. Тому, слід враховувати й загрози новітніх моделей, а саме: зниження ролі держави в управлінні стратегічними об'єктами, ризики послаблення конкуренції та прозорості в управлінні інфраструктурними активами, потенційну нерівність у доступі до послуг, збільшення технологічної та фінансової залежності. Це вимагає запровадження багаторівневих систем контролю, посилення підзвітності, інтеграції принципів відкритих даних та інституційної модернізації. Це вимагає запровадження багаторівневих систем контролю, посилення підзвітності, інтеграції принципів відкритих даних та інституційної модернізації.

У сучасних умовах глобальної нестабільності, посилення екзогенних загроз (зокрема пандемій, геополітичних конфліктів, кліматичних катастроф), фінансування інфраструктурних проєктів перетворюється на інструмент забезпечення національної та глобальної стійкості. Тому, все частіше об'єктом інвестування стають не лише класичні транспортні або енергетичні об'єкти, а й «невидима» інфраструктура: цифрові мережі, системи кібербезпеки, енергозберігаючі технології, гуманітарна логістика.

Отже, підсумовуючи відзначимо, що сучасна еволюція підходів до фінансування інфраструктурних проєктів демонструє складний перехід від ієрархічно-централізованих до динамічно-мережевих фінансових моделей. Формується новий баланс між державою, ринком і технологіями. Це створює не тільки унікальні можливості, але й вимагає глибокого переосмислення ролі держави як координатора та гаранта суспільного інтересу у глобальному інфраструктурному середовищі. Еволюція підходів до фінансування інфраструктурних проєктів не лише змінює економічні моделі, а й суттєво впливає на публічну політику держав. Залучення приватного капіталу, поширення принципів сталого розвитку та інституціоналізація нових фінансових інструментів трансформують роль держави – від безпосереднього інвестора до стратегічного координатора, регулятора та гаранта суспільного інтересу. Це вимагає перегляду пріоритетів, зміцнення інституційної спроможності та адаптації політики до нових глобальних викликів.

Список використаних джерел:

1. OECD. Report on green, social and sustainability bonds issued by multilateral development banks and its use for infrastructure financing. Paris: OECD Publishing, 2023. 65 p. URL:

[https://one.oecd.org/document/DAF/CMF/AS\(2023\)3/REV2/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/CMF/AS(2023)3/REV2/en/pdf) (Дата звернення: 20.05.2025)

2. World Bank Group, European Commission, UNDP. Ukraine – Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4): February 2022 – December 2024. Washington. The World Bank. 2025. 195 p. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099022025114040022> (Дата звернення 20.05.2025)
3. Сичова В. В., Самофалова Т. О. Державно-приватне партнерство у повоєнному відновленні України. *Державне будівництво*. 2023. № 2 (34). С. 125–141 URL: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-10> (Дата звернення: 20.05.2025)

Василь Дем'янишин

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Василь Дем'янишин

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

Відповідно до Бюджетного кодексу України бюджетними установами вважають «...органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими» [1]. Якісне виконання своїх функцій бюджетними установами можливе за наявності джерел їхнього фінансування у достатньому обсязі.

В економічній літературі під фінансуванням бюджетних установ розуміють процес виділення фінансових ресурсів з державного або місцевих бюджетів розпорядникам бюджетних коштів усіх рівнів шляхом безповоротного і безоплатного надання таких ресурсів на проведення заходів, передбачених бюджетами. Підставою для бюджетного фінансування є затверджений відповідний бюджет та бюджетний розпис. Процес бюджетного фінансування здійснюється органами Державного казначейства України у встановленому Бюджетним кодексом України порядком.

Науковці і практики при досліджуванні фінансування бюджетних установ виділяють різні наукові підходи, серед яких можемо виділити такі [2; 3]:

1. Системний підхід – полягає у здійсненні фінансування з позицій системи, яка враховує такі важливі елементи, як джерела, форми, методи, інструменти фінансування залежно від специфіки об'єкта.

2. Об'єктний підхід – полягає у чіткому визначенні об'єктів, які забезпечують процес фінансування, зокрема: бюджетні установи; фінансові ресурси; процес формування, розподілу, використання фінансових ресурсів.

3. Процесний підхід – полягає у визначенні сукупності та послідовності заходів, умов, що дають змогу ефективно забезпечити процес бюджетного фінансування.

4. Затратний підхід – полягає у розрахунку затрат бюджетних установ за рахунок фінансових ресурсів, спрямованих на забезпечення функціонування кожної бюджетної установи.

5. Методологічний підхід – передбачає, з одного боку, застосування методологічних підходів до процесу фінансування бюджетних установ, а з іншого – вплив цього фінансування на забезпечення соціально-економічного розвитку країни та відповідних адміністративно-територіальних утворень.

6. Функціональний підхід – полягає у сукупності функцій, які використовуватимуться у процесі фінансування з метою отримання кінцевого результату.

7. Організаційний підхід – полягає у наявності цілісної організаційної системи, яка включає форми, методи, інструменти, важелі, нормативно-правове забезпечення, що дають можливість оптимально спланувати обсяги та джерела фінансових ресурсів, оптимально їх розподілити й використати на передбачені цілі.

Залежно від підпорядкування бюджетні установи фінансуються з різних бюджетів. Так, установи загальнодержавного підпорядкування свої видатки покривають за рахунок Державного бюджету України. Установи місцевого підпорядкування фінансуються з місцевих бюджетів. Кошти бюджетів в цьому випадку діляться на ресурси загального фонду бюджету та спеціального фонду бюджету.

В економічній літературі часто виділяють два джерела фінансових ресурсів бюджетних установ: бюджетне фінансування, що є зовнішніми надходженнями; самофінансування, що є внутрішнім надходженнями. Внутрішніми надходженнями вважають власні надходження бюджетних установ, які відповідно до Бюджетного кодексу включають «...надходження, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт та цільових заходів, гранти, дарунки та благодійні внески, а також надходження від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності» [1]. Однак власні надходження не є джерелом самофінансування, оскільки вони сплачуються до спеціального фонду відповідних бюджетів і тільки після цього повертаються бюджетним установам як кошти спеціального фонду. Тому фактично бюджетні установи не можуть самостійно розпоряджатися та використовувати такі кошти на свій розсуд поза сферою бюджетного контролю.

Кожне з цих джерел має свої особливості, переваги, недоліки, які впливають на процес діяльності бюджетних установ. Залежно від умов функціонування цих установ співвідношення між коштами загального і спеціального фондів будуть різними. Найбільша частка надходжень спеціального фонду має місце у бюджетних установах загальнодержавного рівня, оскільки дані установи мають дуже широкі можливості заробляти такі кошти. У бюджетних установах місцевого підпорядкування частка коштів спеціального фонду у загальному обсягу фінансових ресурсів є значно меншою і не відіграє особливого значення як джерело фінансування.

Відповідно до фінансової стратегії України, розпорядники бюджетних коштів зобов'язані активізувати роботу по збільшенню власних надходжень. Завдання такого характеру визначені такими основними урядовими документами: «Стратегія розвитку системи управління державними фінансами» схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1.08.2013 р. № 774 [4]; «Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки» схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 р. № 142-р. [5]; «Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і

цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2030 року» схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467-р. [6]; «Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки» схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р. [7].

В цих та інших урядових документах звернено увагу на наявність розбалансованості та диспропорцій серед всіх основних джерел фінансових ресурсів, включаючи й бюджетні установи. Це, на нашу думку, сприяє збільшенню ризиків наявності дефіциту фінансових ресурсів для задоволення потреб бюджетних установ у забезпеченні їхньої фінансово-господарської діяльності. Характерними недоліками у цьому питанні є незадовільний стан бюджетного фінансування, відсутність належних обсягів фінансових ресурсів для оновлення, технічного переозброєння матеріальної бази установ, збільшення внутрішніх та зовнішніх, об'єктивних та суб'єктивних фінансових викликів, загроз, ризиків, що сприяють негативним явищам у сфері діяльності бюджетних установ. На нашу думку, такі недоліки і проблеми можна об'єднати у певні групи:

1. Недосконалість бюджетного законодавства, яке не дає можливість бюджетним установам ефективно маневрувати своїми коштами, що погіршує стимулювання бюджетних установ до активного пошуку конкретних напрямів збільшення частки та обсягів власних надходжень, підвищення ефективності і результативності їхнього використання.

2. Дуже регламентований перелік джерел фінансових ресурсів, порядок їхнього планування та використання.

3. Наявність великої кількості внутрішніх та зовнішніх, об'єктивних та суб'єктивних викликів, загроз, ризиків у сфері фінансово-господарської діяльності бюджетних установ, що негативно впливає на виникнення дефіциту фінансових ресурсів, зниження якості надання цими установами публічних послуг.

Вважаємо важливими напрямками вдосконалення джерел та порядку фінансування бюджетних установ такі:

– розширення прав всіх розпорядників бюджетних коштів стосовно формування і використання фінансових ресурсів, особливо власних надходжень;

– встановлення для певних груп розпорядників бюджетних коштів оптимальних пропорцій між коштами загального та спеціального фондів у процесі бюджетного планування та виконання бюджетів і кошторисів бюджетних установ;

– надання права всім бюджетним установам розміщувати свої тимчасово вільні кошти в комерційних банках за умови відсутності заборгованості по розрахунках з усіма суб'єктами;

– заборону державним органам влади та місцевого самоврядування вилучати кошти бюджетних установ у доходи відповідних бюджетів, особливо після закінчення бюджетного року.

Вирішення цих та інших проблем, пов'язаних з вдосконаленням джерел фінансування бюджетних установ, на нашу думку, сприятиме підвищенню ефективності використання державних фінансових ресурсів, покращенню якості діяльності бюджетних установ та надання суспільних послуг відповідним

категоріям споживачів, виведенню всіх бюджетних установ на якісно новий, вдосконалений рівень функціонування відповідно до стратегічних орієнтирів соціально-економічного розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
2. Волохова І., Лебеденко А. Джерела та форми фінансового забезпечення діяльності бюджетних установ. *Модерні фінанси: глобальні виклики і сучасні тренди*: монографія / за ред. д. е. н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Економічна думка, 2024. С. 62-73. URL: <http://monography.wunu.edu.ua/index.php/ed/catalog/book/4/chapter/9>.
3. Іванисько Н. М. Теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. Вип. 1 (107). С. 156–162. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-1\(107\)-156-162](https://doi.org/10.26642/ema-2024-1(107)-156-162).
4. Стратегія розвитку системи управління державними фінансами. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1.08.2013 р. № 774. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-p#Text>.
5. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 р. № 142-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p>.
6. Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2030 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-p#Text>.
7. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-p#Text>.

Олександр Дзюблюк

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

НЕОБХІДНІСТЬ КООРДИНАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ І МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Фіскальна і монетарна політика є двома потужними інструментами державного регулювання, що використовуються урядами та центральними банками для реалізації стратегічних цілей впливу на економічний розвиток країни. Відмінності між ними полягають не лише у методах та інструментах реалізації, але й у суб'єктах, що здійснюють відповідну політику. Фіскальна політика здійснюється урядом, а монетарна політика належить до компетенції центрального банку, а тому від здатності цих двох ключових державних інституцій скоординувати зусилля щодо реалізації відповідних механізмів регулювання залежить успішність як фіскальних, так і монетарних напрямів впливу на перебіг економічних процесів, оскільки обидва ці напрями державного регулювання використовують інструменти, дія яких перебуває у сфері грошових відносин, однак за різними напрямками.

Монетарне і фіскальне регулювання економіки, будучи ключовими важелями передачі імпульсів державного впливу на реальний сектор, в останні десятиліття стали одними із найважливіших напрямів стабілізації економічної ситуації, стимулювання господарської активності і платоспроможного попиту, а також ефективного донесення відповідних пакетів урядової допомоги до їхніх одержувачів – підприємств і домашніх господарств. Адже глобалізаційні процеси, поглиблення інтеграції національних господарств у світову економіку і міжнародний розподіл праці, розширення торговельних і фінансових зв'язків між країнами стали факторами багаторазового посилення негативного впливу кризових явищ і макрофінансової нестабільності на діяльність усіх без винятку економічних агентів.

Монетарна політика зводиться до економічного регулювання через механізми зміни пропозиції (маси) грошей та їх ціни (проценти) на грошовому ринку. Збільшення пропозиції грошей, за інших рівних умов, зумовлює зниження процента та зростання інвестицій, а також зростання платоспроможного попиту на ринках. Усе це на коротких часових інтервалах пожвавлює кон'юнктуру ринків і посилює стимули до розширення виробництва. Фіскальна політика зводиться до економічного регулювання через механізми оподаткування, інших вилучень до централізованих фондів фінансових ресурсів, фінансування витрат держави, пов'язаних з виконанням нею своїх суспільних функцій. Ця політика забезпечує можливість безпосередньо впливати як на сукупний попит, так і на сукупну пропозицію. Якщо рівень фіскальних вилучень доходів економічних суб'єктів зростає, це зменшує їхні можливості і послаблює стимули до нарощування інвестицій, розширення виробництва, що пригнічує сукупну пропозицію та економічну активність. Якщо ж зростають витрати на фінансування державного

споживання, то це веде до збільшення номінального національного доходу та сукупного платоспроможного попиту на ринках, що активізує їх кон'юнктуру і певною мірою сприяє розвитку виробництва.

Отже необхідність координації фінансової і монетарної політики визначається тим, що ці дві політики відіграють взаємодоповнюючі ролі. Уряд здатен впливати на структуру попиту через зміну оподаткування і бюджетних видатків, тоді як центральний банк керує грошовою масою та інфляційними очікуваннями, забезпечуючи довгострокову стабільність економіки. Важливим є координація цих політик задля досягнення спільних макроекономічних цілей – повної зайнятості, стабільної інфляції та сталого зростання. Однак якщо фінансова політика націлена передусім на зниження рівня безробіття, забезпечення соціальних потреб та стимулювання економіки через державні інвестиції, то монетарна політика має за мету цінову стабільність (контроль над інфляцією), стабільність фінансової системи, підтримання стабільного обмінного курсу та загальної економічної стабільності. За таких умов фінансова політика має більш прямий соціально-економічний вплив і є політично залежною, оскільки реалізується через рішення уряду і парламенту. Натомість монетарна політика, яка здійснюється центральним банком, зазвичай є більш незалежною, технічною та зосереджена на довгостроковій стабільності економіки, зокрема боротьбі з інфляцією.

Важливість координації фінансової і монетарної політики також визначається у відмінностях між інструментами, котрі використовуються для відповідного державного впливу на економіку. Фінансова політика зосереджується передусім на державних витратах, що передбачають фінансування соціальних програм, інфраструктури, освіти, охорони здоров'я тощо, а також на оподаткуванні, що включає зміни податкових ставок, введення або скасування податків, податкові пільги. Монетарна політика охоплює регулювання процентних ставок, які впливають на доступність кредитів для бізнесу і населення, вплив на динаміку валютного курсу, що позначається на платіжному балансі і динаміці зовнішньоекономічної діяльності, а також операції з цінними паперами, що передбачають купівлю-продаж державних облігацій для регулювання ліквідності. Тому від вміння уряду та центробанку знайти спільну мову скоординувати свої зусилля залежить результативність всієї економічної політики держави, оскільки без такого взаєморозуміння центральний банк не може належним чином контролювати інфляцію, а уряд – забезпечити стійкість державних фінансів.

Разом з тим, взаємодоповнююча роль фінансової та монетарної політики може бути реалізована у тому разі коли погоджується політика обмеження або політика стимулювання за обидвома цими напрямками державного регулювання. Так, у разі стимулюючої державної політики якщо уряд при реалізації фінансової політики нарощує обсяги витрат на фінансування державного споживання, то це веде до збільшення номінального національного доходу та сукупного платоспроможного попиту на ринках, що активізує їх кон'юнктуру і певною мірою сприяє розвитку виробництва. При реалізації стимулюючої монетарної політики якщо центральний банк збільшує пропозицію грошей, то це зумовлює зниження

процентної ставки та зростання інвестицій, а також зростання платоспроможного попиту, що в результаті пожвавлює кон'юнктуру ринків і посилює стимули до розширення виробництва, але може прискорити інфляцію.

У разі реалізації обмежувальної фіскальної політики якщо уряд підвищує рівень фіскальних вилучень із загального обсягу доходів економічних агентів, то це зменшує їхні фінансові можливості і послаблює стимули до нарощування інвестицій, розширення виробництва, що пригнічує сукупну пропозицію та економічну активність. При проведенні обмежувальної монетарної політики якщо центральний банк скорочує пропозицію грошей, то це зумовлює підвищення процентних ставок, падіння рівня інвестицій, а також зменшення платоспроможного попиту на ринках, що пригнічує економічну кон'юнктуру, але сприяє зниженню цін і обмеженню інфляційних процесів.

Особливістю кожного із даних напрямів реалізації монетарної і фіскальної політики є неминучі наслідки, які обрання певного курсу монетарного регулювання чинить на фіскальний сектор та навпаки. Адже як монетарна так і фіскальна політика мають у своєму розпорядженні достатньо широкий спектр інструментів, які залежно від стратегічних цілей держави можуть спрямовуватися на експансію, рестрикцію, або на певні структурні зміни у фінансовому або реальному секторі економіки. При цьому потрібно пам'ятати, що застосування тих чи інших комбінацій монетарної та фіскальної політики здатні призвести до різноманітних, а почасти і навіть негативних результатів, зокрема, як до дестабілізації макрофінансового середовища і грошового обігу, так і до дестимулювання інвестиційної і бізнесової активності. Тому, попри інституційну і законодавчо закріплену незалежність центрального банку і уряду у процесі реалізації монетарної і фіскальної політики, виникає об'єктивна необхідність реалізації ефективної взаємодії двох цих напрямів регулювання задля забезпечення синергетичного ефекту та досягнення стратегічних цілей державної економічної політики загалом. Дані обставини визначають важливість злагодженої роботи ключових державних інституцій у процесі застосування грошово-кредитних і податково-бюджетних важелів впливу на перебіг економічних процесів і життя суспільства.

Список використаних джерел:

1. Дзюблюк О. В. Теоретичні аспекти координації монетарної і фіскальної політики як необхідної умови забезпечення макрофінансової стабільності. *Світ фінансів*. 2024. №2. С. 8-27.
2. Дзюблюк О. Особливості трансмісійного механізму монетарної політики в Україні в умовах воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2023. Т. 33. № 3. С. 247-256.

Остап Жук

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

РОЛЬ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ

У сучасних умовах воєнного стану в Україні, ефективне управління публічними фінансами відіграє вагомий роль у функціонуванні як економіки країни загалом, так і окремих державних інституцій. Податковий контроль є одним із найважливіших інструментів забезпечення фінансової стабільності, економічного розвитку, акумулювання дохідних джерел бюджетів різних рівнів у будь-якій розвинутій країні. Особливо це стосується України, де будь-які зовнішні загрози та виклики, недоопрацювання у сфері податкового контролю справляють безпосередній вплив на належне функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування. Податковий контроль, як складова фінансового контролю, виступає важливим елементом забезпечення фіскальної безпеки країни.

Як свідчить вітчизняна практика, в державі актуальним постає невідкладне вирішення проблеми щодо забезпечення на належному рівні податкового контролю, що, в першу чергу, проявляється в ухиленні від сплати податків, тінізації економіки, а також у неефективному адмініструванні податкових надходжень. Це відповідно зумовлює зниження довіри до податкової системи та недоотримання відповідних джерел надходжень до бюджету тощо.

У той же час, в Україні особливо в період війни, все ж реалізовано низку реформ, що посилили контрольні функції Державної податкової служби. Зокрема, впровадження електронного адміністрування ПДВ, автоматизованих систем ризик-орієнтованого аудиту та відкриття податкових даних сприяють прозорості та ефективності податкової роботи, здійснено низку заходів для детінізації бізнесу у сферах, які раніше перебували «у тіні».

Крім того, спостерігається постійна інтеграція в Україні позитивного світового досвіду, зокрема Польщі, Німеччини та інших країн, які демонструють надзвичайну важливість цифровізації контролю та інтеграції баз даних, що значно знижують рівень порушень та підвищують добровільність податкового декларування.

Вважаємо доцільним вивчення досвіду Естонії, в якій запроваджено повністю цифрову систему податкового адміністрування. У результаті чого понад 95% декларацій подаються онлайн, а кількість перевірок зведено до мінімуму завдяки довірчій моделі.

Крім того, особливої уваги заслуговує міжнародна співпраця в частині податкового адміністрування. Зазначимо, що Україна є учасницею Програми BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), ініційованої ОЕСР. Відповідно участь у міжнародних ініціативах дозволяє державі не лише покращувати контроль, а й адаптувати сучасні інструменти управління публічними фінансами.

Тому, в контексті зазначеного, вважаємо за доцільне з метою підвищення ефективності податкового контролю в Україні:

- посилити аналітичну спроможність ДПС шляхом подальшого розвитку та впровадження впровадження Big Data та AI;
- удосконалити механізми обміну інформацією з фінансовими установами;
- запровадити публічні критерії ризику для суб'єктів господарювання.

На нашу думку, реалізація зазначених заходів сприятиме не лише збільшенню податкових надходжень, але й посилить довіру бізнесу, громадян та міжнародних організацій до держави, що є передумовою стабільного розвитку публічних фінансів та спрямування інвестицій у вітчизняну економіку. Адже саме прозорість і справедливість у функціонуванні податкової системи є тими факторами, що визначають довіру бізнесу та громадян до держави.

Зважаючи на умови воєнного стану в Україні та подальше повоєнне відновлення, надалі актуальним є формування ефективної системи податкового контролю, яка не тільки виконує фіскальну функцію, а й стимулює економічну активність. Таким чином, податковий контроль має розвиватися в напрямку ризик-орієнтованості, цифрової трансформації та підвищення прозорості.

Список використаних джерел:

1. Гайдук І. П. Податковий контроль в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Фінанси України*. 2023. № 1. С. 45–53.
2. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
3. Tax Administration 2022: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies.

Анна Іванова

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Володимир Кийко

студент гр. ФМПС-42,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У сучасних умовах податок на додану вартість (ПДВ) відіграє ключову роль у забезпеченні економічної стабільності та обороноздатності України. Цей податок є одним із основних джерел податкових надходжень до державного бюджету, що спрямовуються, зокрема, на фінансування сектору національної безпеки та оборони. У контексті реалізації фіскальної політики, підвищення ефективності адміністрування ПДВ розглядається як один із пріоритетних напрямів податкової роботи. Завдяки механізму нарахування на всіх етапах виробництва та реалізації товарів і послуг ПДВ виконує як фіскальну, так і контрольну функцію. Водночас недосконалість процедур формування податкового кредиту створює низку труднощів для платників податків.

Механізм справляння ПДВ в Україні базується на принципі ланцюгового перенесення податкового зобов'язання на кінцевого споживача, оскільки на кожному етапі створення доданої вартості формується податковий кредит. Характерною особливістю системи є використання податкових накладних, які підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН). Лише зареєстрована накладна підтверджує право на податковий кредит.

Впровадження цифрових технологій в податкову роботу сприяло суттєвому скороченню часу на подання податкової звітності, зокрема, що стосується адміністрування ПДВ. Впровадження електронних сервісів, таких як «Електронний кабінет платника податків» та автоматизовані системи реєстрації дозволили скоротити час оформлення податкових накладних в середньому до 60 хвилин. Проте актуальною залишається проблема блокування податкових накладних автоматизованою системою СМКОР через наявність «ризикових» критеріїв. Це зумовлює затримки в обігу ПДВ, спричиняє часові розриви та призводить до «вимивання» оборотних коштів підприємств.

Система моніторингу відповідності податкових накладних (СМКОР) перевіряє документи за низкою критеріїв [1]. У разі невідповідності податкова накладна блокується, а платник змушений подавати пояснення й підтверджувальні документи. На практиці це часто призводить до безпідставного блокування навіть тих накладних, що є ідентичними раніше зареєстрованим, ускладнюючи формування податкового кредиту добросовісним платникам. Процедура оскарження таких рішень є тривалою та неефективною, а критерії ризику – надто загальними та не враховують специфіку окремих галузей.

Згідно даних Державної податкової служби України в лютому 2025 року здійснила реєстрацію 17,8 мільйона податкових накладних (табл. 1).

Таблиця 1

Статистика адміністрування ПДВ

Показник	Станом на 01.03.2024	Станом на 01.03.2025	Темп зміни
Кількість платників ПДВ	249 500	246 000	-1,4%
Сума ПДВ у накладних, поданих на реєстрацію в лютому	204,6 млрд грн	234,4 млрд грн	+14,5%
Кількість накладних, поданих на реєстрацію	23,8 млн	24,7 млн	+4,0%
у т.ч. автоматично зареєстровані	17,1 млн	17,8 млн	+3,6%
зареєстровані за ознаками позитивної історії	5,4 млн	6,2 млн	+13,6%
кількість заблокованих накладних	180 000	98 000	-45,5%
частка заблокованих накладних	0,75%	0,40%	-46,7%
сума заблокованого ПДВ	4,8 млрд грн	2,5 млрд грн	-47,9%
кількість платників із блокуванням	24 500	18 300	-25,2%

Джерело: складено автором на основі даних [2]

У лютому 2025 року 18 300 платників ПДВ отримали відмову в реєстрації податкових накладних – це 7,4% від загальної кількості платників. Хоча відбулося зменшення цього показника на 2,4% порівняно з 2024 роком, загальні тенденції вказують на необхідність вдосконалення процедур адміністрування.

Практика адміністрування ПДВ в Україні базується на електронному поданні звітності, однак відсутність механізму оперативного інформування, подібного до практики ЄС, створює складнощі у виявленні шахрайських схем [3]. Імплементация поточного контролю за операціями у відповідності до стандартів ЄС дозволить податковим органам оперативно виявляти порушення без надмірного втручання в роботу бізнесу.

Оскільки національна податкова політика спрямована на інтеграцію з існуючою системою у Європі, це вимагає адаптації процедур адміністрування ПДВ. У країнах ЄС активно застосовуються системи цифрової звітності, що забезпечують високу прозорість і контроль. Так, з початку 2025 року в ЄС впроваджено систему Digital Reporting Requirements, яка передбачає ведення електронного обліку операцій у реальному або близькому до реального часу [4].

До прикладу, у Польщі основним інструментом електронної звітності з ПДВ є система SAF-T (Standard Audit File for Tax), яка передбачає подання структурованих податкових даних для цілей аудиту та контролю [5]. Це забезпечує глибокий та системний аналіз податкових операцій. Подання структурованих даних звітності полегшує автоматизований аналіз і контроль з боку податкових органів. Основною перевагою такої форми є те, що податковий орган одразу має усі необхідні підтверджуючі документи та не вимагає додаткового уточнення від декларанта.

Автоматизація процесів формування та реєстрації податкових накладних є ключовим чинником забезпечення прозорості адміністрування ПДВ. Проте важливо, щоб технічні інструменти не створювали зайвих перешкод для

добросовісного бізнесу. Вдосконалення механізмів електронного адміністрування ПДВ в Україні має включати:

- усунення недоліків у функціонуванні СМКОР;
- перегляд критеріїв ризику з урахуванням галузевої специфіки;
- створення прозорих та ефективних процедур аналізу і оскарження;
- впровадження оперативного контролю у реальному часі;
- розширення використання ERP-систем та інтеграція з європейськими ІТ-платформами.

Такі заходи, на нашу думку, сприятимуть підвищенню податкової дисципліни, збереженню обігових коштів підприємств, прозорості бізнесу та зміцненню національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Критеріїв ризиковості платника податку на додану вартість та Критеріїв ризиковості здійснення операцій: Наказ Міністерства фінансів України від 12.12.2022 № 827. Київ: Мінфін України, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1657-22#Text>
2. Скільки ПН та РК заблоковано у березні 2025 року: свіжі дані від ДПС. Новини ДТКТ. 2025. 3 квітня. URL: news.dtki.ua/taxation/pdv/98451-skilki-pn-ta-rk-zablokovano-u-berezni-2025-roku-svizi-dani-vid-dps
3. Державна податкова служба України. Щодо особливостей подання податкової звітності з ПДВ. Київ: ДПС України, 2023. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentri/novini/668443.html>
4. EDICOM Group. ViDA: The European Union Promotes B2B Electronic Invoicing. Valencia: EDICOM, 2023. URL: <https://edicomgroup.com/blog/vida-the-european-union-promotes-b2b-electronic-invoicing>
5. EDICOM Group. What is the SAF-T System? Valencia: EDICOM, 2022. URL: <https://edicomgroup.com/learning-center/what-is-electronic-tax-declaration/what-is-saft-system>

Юлія Калюжна

студентка гр. ФФ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Валігура

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА СТРАТЕГІЇ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Післявоєнне відродження України вимагає системного підходу до формування фінансової політики, здатної забезпечити стабільне економічне зростання, соціальну підтримку населення та модернізацію ключових секторів економіки. У цьому контексті особливого значення набувають ефективні фінансові інструменти та стратегічне планування, які повинні поєднувати внутрішні можливості країни з ресурсами міжнародної допомоги. Формування дієвої моделі фінансового відновлення є одним із головних чинників успішної трансформації економіки у повоєнний період.

Сьогоднішня фінансова ситуація важка, але до переваг варто віднести активну підтримку міжнародних партнерів, динамічну цифровізацію фінансового сектору, використання державних облігацій для фінансування відновлювальних проєктів та зростаюча роль малого бізнесу [2]. Проте держава також стикається з неабиякими викликами: високі ризики для інвесторів і потреба одночасно фінансувати відновлення та підтримувати соціальні програми, недовірою до державних фінансових інституцій, значним борговим навантаженням та обмеженими бюджетними можливостями. Попри ці труднощі, спостерігаються позитивні зміни, зокрема активно працюють державні програми пільгового кредитування бізнесу (програми пільгового кредитування «5-7-9%»), впроваджуються цифрові сервіси (як-от Дія), створюються спеціальні фонди для фінансування відбудови із залученням міжнародних партнерів.

На нашу думку, подальший успіх залежатиме від кількох ключових кроків:

1. Розвиток публічно-приватного партнерства яке базується на співпраці державного сектору з бізнесом, з метою реалізації спільної мети в умовах ефективного використання можливостей та ресурсів. Це дозволить знизити навантаження на державний бюджет та залучити приватний капітал. В процесі взаємодії шляхом публічно-приватного партнерства між партнерами розподіляються ризики, інвестиції, та отриманий результат співпраці. В сучасних умовах військового стану для економічного розвитку та відновлення країни є важливим залучення приватних інвестицій з метою ефективною реалізації суспільно значущих проєктів використовуючи механізми публічно приватного партнерства [1]. Це вимагає прийняття законодавчих змін щодо спрощення процедур. Німеччина після Другої світової війни (1948–1955 рр.) активно залучала приватний капітал для відбудови міст і транспортної системи через механізми спільного фінансування [2].

2. Держава має робити ставку на внутрішнього інвестора. Потрібно створити середовище, в якому український підприємець буде зацікавлений інвестувати свої

зароблені гроші в національну економіку, а не намагатися вивозити прибутки за кордон. Проводити активізацію внутрішніх інвестицій. Розвиток внутрішнього капіталу зробить економіку стійкішою до зовнішніх шоків. Вкладання коштів у виробництво українськими інвесторами є одним з найкращих рецептів оздоровлення української економіки. Більше того, в умовах масового безробіття український інвестор – це представник малого й середнього бізнесу, який не тільки забезпечує роботою працівників, але й створює перспективні умови для розвитку різних галузей народного господарства. Першочерговими діями держави повинні стати заходи, які будуть спрямовані на повернення довіри населення до банківської сфери, яке вкладаючи свої заощадження, підтримує реальний сектор економіки, що, у свою чергу, надасть змогу банкам отримати додаткові ресурси, які вони зможуть направити, наприклад, на кредитування, завдяки яким малі та середні підприємства отримували б доступні кредити під розвиток свого бізнесу.

3. Іноземні інвестиції надзвичайно важлива складова, але без захисту капіталу ризик залучення великих інвесторів є дуже низьким, тому Україна повинна активніше співпрацювати з міжнародними страховими агентствами, такими як MIGA (Міжнародне агентство гарантування інвестицій) та DFC (Корпорація фінансування розвитку США) [3]. У 1990-х роках Польща активно залучала іноземні інвестиції, використовуючи гарантії MIGA для страхування політичних ризиків і зараз це одна з провідних країн Європи.

Такі заходи дозволять забезпечити стабільне фінансування відбудови і створити нову, сучасну українську економіку, проте реалізація цих рекомендацій можлива за умови політичної волі, збереження макрофінансової стабільності та ефективного управління міжнародною допомогою. Важливо, не копіювати закордонний досвід буквально, а адаптувати його до українських реалій.

Список використаних джерел:

1. Драчук Ю. З. Визначення змісту терміна «публічно-приватне партнерство у сфері інноваційного розвитку промисловості». *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2019. № 9. С. 98–104.
2. Світовий банк. Доповідь про економічний стан України: оцінка збитків та потреб після війни. 2023. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062823034041908/pdf/P18017401fe8430010af21016afb4ebc8c4.pdf>.
3. GOLAW. Гарантії та страхування іноземних інвестицій в Україну в 2024 році URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/garantiyi-ta-strahuvannya-inozemnih-investicij-v-ukrayinu-v-2024-rocz/>

Ольга Кириленко

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Микола Баран

аспірант,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПЕСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ

До найважливіших стратегічних документів, які стосуються вдосконалення державної податкової політики, належить ухвалена у 2023 році Національна стратегія доходів до 2030 року [1]. Стратегічними цілями даного документа визначено:

- забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності через збереження рівня мобілізації доходів та зменшення потреби у зовнішньому фінансуванні;
- забезпечення адаптації законодавства України до законодавства ЄС та виконання міжнародних зобов'язань України в частині митної і податкової політики та адміністрування;
- зміцнення доброчесності та довіри до контролюючих органів через посилення антикорупційних заходів та підвищення прозорості і ефективності процедур управління;
- підвищення рівня дотримання податкового та митного законодавства платниками податків та контролюючими органами;
- створення та впровадження сучасних цифрових рішень у сфері податкового та митного адміністрування.

Центральне місце в Національній стратегії доходів до 2030 року посідають питання вдосконалення податкового адміністрування. Причому даний напрямок реформування податкової політики представлений в розрізі заходів, які спрямовані на: посилення доброчесності; підвищення рівня дотримання податкового законодавства; розвиток цифровізації та забезпечення якісної інформаційної бази; вдосконалення організаційного та кадрового забезпечення Державної податкової служби України.

Попередження та зменшення корупційних ризиків в діяльності податкових органів проводиться, зокрема, за допомогою виконання цілей ухвалені Антикорупційної програми Державної податкової служби та її подальшої актуалізації. Передбачено проведення регулярної оцінки якості послуг, які надають податкові органи, та виявлення невирішених проблем, що є в їх діяльності, зокрема, за допомогою налагодження дієвого взаємозв'язку між платниками податків і працівниками ДПС. У цьому плані планується проведення широкого опитування платників податків з метою більш глибокого вивчення їхньої думки. Важливо, що поставлено за мету оприлюднювати результати опитування та проводити публічне звітування посадовців про вжиті заходи. Такі міри, на наш погляд, сприятимуть

покращенню процесу адміністрування податків, що в кінцевому випадку забезпечить виконання запланованих показників надходжень до бюджету.

Актуальним напрямком забезпечення дотримання законодавства у сфері оподаткування є запровадження системи управління податковими ризиками або комплаєнс-ризиками на основі розроблених концептуальних підходів. Для цього необхідно вносити зміни в організаційну структуру Державної податкової служби. Передбачається вдосконалення процедур організації та проведення документальних і фактичних податкових перевірок. В цьому контексті продовжується розробка новітніх IT-продуктів, за допомогою яких буде відбуватися обробка даних для цілей аудиторського контролю. Передбачено, що подання аудиторського висновку стане обов'язковим для великих платників податків, зокрема платників ПДВ. Новітні підходи щодо застосування програмних продуктів і автоматизації процедур контрольної роботи передбачаються і у сфері податкового контролю трансфертного ціноутворення.

Важливим резервом для покращення адміністрування податків є підвищення рівня прозорості у сфері контрольної роботи, обмін інформацією з податковими органами інших країн, фінансовими органами в Україні. Для того, щоб такий обмін був ефективний, необхідно застосовувати єдині стандарти податкової звітності, адаптовані до зарубіжних вимог. Обмін інформацією з зарубіжними податковими органами і органами контролю також передбачається здійснювати на основі розроблених новітніх програмних продуктів.

Важливим інформаційним підґрунтям для подальшого вдосконалення податкового адміністрування в Україні повинна стати розробка нормативно-правових актів у багатьох сферах оподаткування, де сформувалися певні прогалини або з'являються нові тенденції, що потребують нормативного впорядкування. Зокрема, це стосується операцій з реалізації пального та спирту, обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів і рідин, які використовуються в електронних сигаретах. Потребують нормативного впорядкування окремі питання щодо адміністрування податкового боргу фізичних та юридичних осіб. В цьому напрямку необхідна більш дієва взаємодія податкових і казначейських органів, а також банків. Потребують суттєвого удосконалення технології, що стосуються передачі даних від реєстраторів розрахункових операцій (РРО) до податкових органів. Без серйозного інформаційного і технічного супроводу повномасштабне запровадження РРО неможливе, а це обмежує перспективи щодо збільшення податкових надходжень.

Вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності податкових органів та діджиталізація передбачає вирішення таких проблем, як:

- об'єднання інформаційних даних учасників системи управління державними фінансами, таких як Державна податкова служба, Державна митна служба, Міністерство фінансів, Державна казначейська служба України;
- управління інформаційною безпекою в установах, які здійснюють комп'ютерний та програмний супровід податкового адміністрування. Запровадження низки стандартів щодо їхньої діяльності та її сертифікація;
- гарантування безпеки та захищеності даних, які надходять у їх розпорядження. В сформованій єдиній інформаційній системі управління

державними фінансами повинен бути окремий захищений масив даних, що стосуються кодування і декодування різноманітної вихідної інформації платників податків для того, щоб створити необхідну базу для проведення контрольної роботи органами податкової служби.

Українська система адміністрування податків, зокрема ПДВ, повинна бути інтегрована до європейської системи. Це забезпечить доступ до даних щодо сплати і відшкодування ПДВ, спостереження за рухом підакцизних товарів тощо.

Підґрунтям для проведення усіх реформ є вдосконалення організаційної структури та кадрове забезпечення. Для цього необхідно провести аналіз діяльності Державної податкової служби та її територіальних органів з метою визначення вузьких місць і проблем, які є в організаційній та кадровій структурі, штатних розписах апарату та територіальних органів в контексті оптимізації чисельності працівників. Підрозділи податкових органів повинні мати певні гарантії незалежності для запобігання і виявлення можливих корупційних дій, розвитку системи відомчого контролю за діяльністю як структурних підрозділів ДПС, так і їх територіальних органів. Необхідно, щоб всі структури ДПС – від центрального апарату і до територіальних структур – діяли як єдине ціле. Дане питання набуває особливої актуальності в роботі територіальних органів ДПС з великими платниками податків.

В період післявоєнного відновлення економіки перед працівниками податкової служби виникають нові завдання, спрямовані на докорінне оновлення роботи, відновлення офісів на тимчасово окупованих територіях, забезпечення перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників на постійній основі, а також заохочення індивідуальних траєкторій професійного розвитку кожного працівника. Без висококваліфікованих кадрів забезпечити успіх запланованих реформ неможливо. У зв'язку з цим необхідно розробити і запровадити систему управління ефективністю персоналу державної податкової служби України.

Окремим напрямком діяльності щодо покращення податкового адміністрування є вдосконалення процедур митного адміністрування за такими напрямками, як: посилення антикорупційної складової, підвищення рівня довіри платників податків до митних органів, співпраця митниці з бізнесом, розвиток міжнародного співробітництва у митній справі та оподаткуванні зовнішньоекономічної діяльності, інституційний розвиток митних органів, вдосконалення програмного забезпечення митної справи та діджиталізація митного контролю.

Виконання поставлених в Стратегії завдань створить необхідне підґрунтя для повоєнного відновлення української економіки та прискорення процесів євроінтеграції.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія доходів до 2030 року. Міністерство фінансів України.
URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf

Павло Ковалевський

студент гр. ФФАм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІКУ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

В умовах глобальних екологічних викликів, зокрема швидкої зміни клімату, деградації природних ресурсів, зменшення біорізноманіття та зростання обсягів забруднення довкілля, постає необхідність переосмислення традиційних підходів до управління природокористуванням. Поглиблення екологічної кризи змушує як наукову спільноту, так і органи влади шукати нові інструменти, що дадуть можливість гармонізувати економічний розвиток з екологічною безпекою. Одним із таких інструментів є екологічне оподаткування, яке виконує роль не лише фіскального важеля, а й регулятора екологічно відповідальної поведінки. Воно дозволяє провести внутрішнє оцінювання екстерналій, які виникають у процесі господарської діяльності, що завдає шкоди навколишньому середовищу. Вперше ці ідеї були представлені у наукових працях А. Пігу, який запропонував концепцію оподаткування негативних зовнішніх ефектів задля компенсації суспільству їхніх негативних наслідків.

Суть екологічного оподаткування полягає у встановленні податкових платежів на забруднення, видобуток невідновлюваних природних ресурсів, викиди парникових газів та інші форми екологічно шкідливої діяльності. Це створює економічні стимули для підприємств знижувати рівень негативного впливу на довкілля, модернізувати виробництво, впроваджувати екологічно чисті технології та інвестувати у джерела відновлюваної енергетики. Таким чином, екологічний податок стає своєрідною ціною за використання спільного природного ресурсу або за його деградацію. У підсумку змінюється структура витрат підприємств, відбувається перерозподіл інвестицій на користь більш екологічно ефективних напрямів діяльності, а також формується нова система пріоритетів у стратегіях сталого розвитку.

Крім безпосереднього стимулювання суб'єктів господарювання до зміни їх виробничої поведінки, екологічне оподаткування забезпечує акумулювання коштів для фінансування природоохоронних заходів. У разі ефективного розподілу цих надходжень держава має змогу підтримати екологічні ініціативи, розвивати інфраструктуру поводження з відходами, покращувати якість водопостачання, озеленювати міста, модернізувати енергетику та транспортну систему. Особливо важливою є також функція екологічного оподаткування як індикатора цінової чутливості населення та бізнесу до екологічних факторів, що дозволяє моделювати споживчу поведінку та переорієнтовувати її у бік екологічно відповідального споживання.

Світова практика переконливо доводить високу ефективність екологічного оподаткування при його належному правовому й адміністративному оформленні.

Зокрема, у країнах Європейського Союзу цей механізм є ключовим елементом політики Green Deal. Наприклад, у Швеції введення вуглецевого податку у 1990-х роках сприяло значному скороченню викидів CO₂, не вплинувши на темпи економічного зростання. Успішні приклади поєднання фіскальних та регуляторних функцій екологічних податків демонструють також Данія, Фінляндія, Нідерланди, Німеччина. Отримані від екологічних податків надходження до бюджету були спрямовані у проекти розвитку відновлюваної енергії та громадського транспорту, що стало додатковим позитивним чинником впливу на економіку і довкілля. Однак для досягнення справедливості податкової системи слід зважати, щоб екологічне оподаткування не завдавало надмірного податкового навантаження на населення з низькими доходами. У багатьох країнах частину надходжень від екологічного оподаткування компенсують населенню у вигляді зниження інших податків або субсидій на енергоефективність.

Україна також має певні напрацювання у сфері екологічного оподаткування, зокрема запроваджено податок на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, скиди у водні об'єкти, розміщення відходів. Проте існуюча система податкового регулювання природокористування залишається малоефективною через низькі ставки екологічного податку, слабку податкову дисципліну, недостатню прозорість розподілу коштів, а також відсутність прямого зв'язку між сплаченим податком і отриманими екологічними вигодами [2]. Попри поступове підвищення ставок екологічного податку, вони залишаються значно нижчими за середні показники Європейського Союзу, де середня ставка становить близько 49 євро за тонну CO₂, тоді як в Україні – приблизно 0,72 євро за тонну [1]. Понад те, частина коштів від сплати екологічного податку надходить до загального фонду бюджету, а отже використовується не за цільовим призначенням. Це підриває довіру суспільства до цього інструменту екологічного оподаткування, знижує його мотиваційний ефект та нівелює регуляторний потенціал.

Останні законодавчі зміни свідчать про намір інтегрувати екологічні аспекти у фіскальну політику. Закон України «Про управління відходами», який набрав чинності у 2023 році, гармонізує систему управління відходами з директивами ЄС, вводячи нові класифікації небезпечних та не небезпечних відходів та передбачаючи зміни до Податкового кодексу України для відображення цих змін [3]. Крім того, Міністерство фінансів ініціювало зміни до Податкового кодексу України з метою узгодження його норм з Законом України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення», який набуде чинності в серпні 2025 року [4]. Ці зміни вимагатимуть від платників податків розраховувати зобов'язання з екологічного податку на основі даних з інтегрованих екологічних дозволів, що забезпечить більш об'єктивну оцінку впливу на довкілля та сприятиме дотриманню екологічних стандартів.

У контексті євроінтеграційних прагнень України та необхідності виконання міжнародних екологічних зобов'язань постає потреба у продовженні реформування системи екологічного оподаткування. Варто переглянути діючі ставки податків з урахуванням фактичного рівня забруднення, впровадити диференційований підхід для різних секторів економіки, посилити фінансову і

кримінальну відповідальність за недотримання екологічного законодавства. Доцільно також запровадити нові податкові інструменти, зокрема вуглецеве мито, податки на пластик, шум, світлове забруднення, забруднення ґрунтів. Інституційна спроможність органів влади має бути посилена завдяки створенню спеціалізованих аналітичних структур, здатних прогнозувати ефекти податкових новацій і координувати політику у сфері охорони довкілля.

Отже, екологічне оподаткування є потужним економічним інструментом, що дозволяє поєднати цілі зростання економіки та збереження природного середовища. Воно виступає дієвим механізмом впливу на економіку природокористування, орієнтуючи її на принципи сталості, ефективності та екологічної відповідальності. Екологічне оподаткування переслідує не лише фінансову мету, а й виконує важливу трансформаційну функцію – формування нової екологічної культури виробництва та споживання. Успішність цих фінансових інструментів значною мірою залежить від наявності політичної волі в органах публічної влади, науково обґрунтованого підходу, активної участі громадськості, а також тісної взаємодії між урядом, бізнесом і науковою спільнотою. Для України це не лише виклик, а й можливість закласти підґрунтя для екологічно та економічно збалансованого майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Mengden A. Carbon Taxes in Europe, 2024. Tax Foundation Europe. URL: <https://taxfoundation.org/data/all/eu/carbon-taxes-europe-2024/>
2. Горин В. П., Лободіна З. М., Булавинець В. М. Інструментарій публічних фінансів у реалізації моделі зеленої економіки: теоретична візія та проблеми ефективності. *Світ фінансів*. 2024. Вип. 4 (81). С. 18-35. DOI: 10.35774/SF2024.04.018
3. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 р. № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>
4. Уряд схвалив зміни до Податкового кодексу щодо контролю промислового забруднення. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3978453-urad-shvaliv-zmini-do-podatkovogo-kodeksu-sodo-kontrolu-promislovogo-zabrudnenna.html>

Світлана Коваль

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Вітко

здобувач ступеня доктор філософії,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНСОВО-ПОДАТКОВИЙ МЕХАНІЗМ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Російська військова агресія проти України, що триває з 2014 р. та особливо загострилася у 2022 р., створила безпрецедентні виклики для національної економіки. Руйнування інфраструктури, втрата виробничих потужностей, масова міграція та дефіцит бюджету значно послабили економічний потенціал країни. Водночас відновлення економіки, модернізація та стійке зростання вимагають не лише зовнішньої допомоги, а й мобілізації внутрішніх ресурсів через ефективну фінансово-податкову політику.

Інвестиції в умовах війни є не лише економічним, а й політичним індикатором довіри до держави. Саме тому питання формування фінансово-податкового механізму, який стимулює інвестиційне зростання, є надзвичайно актуальним. Збалансований підхід до податкового навантаження, податкові стимули, фінансова підтримка підприємств та прозора фіскальна політика – усе це повинно стати основою економічної стратегії воєнного та післявоєнного періодів.

Після повномасштабного вторгнення у 2022 р. обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну суттєво скоротився [4]. За даними Національного банку, в 2022 р. інвестиції переважно були пов'язані з реінвестованим прибутком, а не з новими капіталовкладеннями. Погіршення безпекової ситуації, руйнування логістики та виробничих ланцюгів, висока інфляція, а також зниження купівельної спроможності – усе це посилює інвестиційні ризики.

Попри це, Україна зберігає потенціал для економічного зростання: це наявність освіченого трудового ресурсу, вигідне географічне розташування, підтримка міжнародних партнерів та поступова адаптація економіки до воєнних умов.

Фінансово-податковий механізм – це сукупність інструментів бюджетної, податкової та фінансової політики, що спрямовані на створення сприятливих умов для залучення інвестицій. Під час війни його завдання полягає не лише в стимулюванні інвестицій, а й у збереженні стабільності державних фінансів, підтримці малого та середнього бізнесу, пристосування податкової системи до нинішніх потреб.

Основними компонентами такого механізму є:

- податкові стимули: пільги, відтермінування сплати податків;
- бюджетна підтримка інвестиційних проєктів;
- гарантії та страхування інвестицій в умовах війни;

– фінансові інструменти розвитку (кредити, субсидії, компенсації відсотків) [1].

У 2022–2024 рр. урядом було вжито низку кроків для зниження податкового навантаження на бізнес, зокрема:

- запровадження податкових пільг для малого бізнесу;
- скасування перевірок та штрафних санкцій на час воєнного стану;
- відтермінування податкових зобов'язань для підприємств, що постраждали від бойових дій;
- зниження ставки ПДВ на окремі види пального та енергоресурсів [3].

Ці заходи були спрямовані передусім на підтримку платоспроможності бізнесу та збереження робочих місць. Водночас в умовах дефіциту бюджету та значних військових витрат постає питання ефективності та тривалості податкових стимулів.

Незважаючи на прогресивні кроки, в Україні залишаються проблеми, що стримують інвестиційне зростання: нестабільність податкового законодавства (часті зміни створюють невизначеність для інвесторів); недостатність державних гарантій для іноземних інвесторів; слабкий розвиток державно-приватного партнерства; корупційні ризики та непрозорість процедур виділення бюджетної підтримки; обмежений доступ малого бізнесу до кредитування та інвестиційного фінансування.

На нашу думку, інвестиційному зростанню України сприятимуть: продовження дії спрощеного оподаткування для малого бізнесу, запровадження інвестиційного податкового кредиту, податкові канікули для стратегічних секторів (оборонної промисловості, енергетики, аграрного виробництва). Особливої ваги набуває надання податкових пільг для підприємств, що реалізують проекти за підтримки ЄС, Світового банку, ЄБРР та спільне фінансування відновлювальних проєктів у регіонах, що постраждали від війни [2, с. 26].

Підсумовуючи зазначимо, що фінансово-податковий механізм є ключовим інструментом забезпечення інвестиційного зростання в умовах війни. Економічна підтримка бізнесу, стабільність податкових правил, запровадження пільг та гарантій, спрямованих на зниження інвестиційних ризиків – усе це дозволяє стимулювати ділову активність, зберегти робочі місця та закласти фундамент для післявоєнного відновлення України. У нинішніх умовах податкова політика має бути не лише фіскальним інструментом, а й засобом стимулювання інвестицій, зростання продуктивності та інновацій.

Список використаних джерел:

1. Коваль С. Л., Вітко А. В. Фінансовий механізм інвестиційного зростання в Україні. *Ефективна економіка*. 2025. № 1. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/5585/5641>. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.65>
2. Коваль С. Л., Мельничук Ю. Д. Теоретичні аспекти податкового регулювання. *Світ фінансів*. 2025. № 1 (82). С. 21–30. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/54363>. DOI: 10.35774/sf2025.01.021

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
4. Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2002 по 2024 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/>

Вікторія Карасій

студентка гр. ФМ-32/1,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Світлана Савчук

к.е.н. доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РОЛЬ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної військової агресії проти України важливого значення набуває раціональне управління державними фінансовими ресурсами. Публічні фінанси, як система мобілізації, розподілу та використання коштів держави й органів місцевого самоврядування, є базисом для збереження економічної стійкості, ефективної підтримки Збройних Сил України, а також задоволення соціальних потреб громадян [1]. Їхня роль полягає не лише у фінансуванні нагальних потреб, а й у забезпеченні довготривалої стратегії економічної стабільності в умовах обмежених ресурсів.

У воєнний час вони трансформуються у стратегічний інструмент державного управління, адаптований до кризових умов. Зокрема, зростає частка витрат на національну безпеку, соціальне забезпечення, охорону здоров'я, а також підтримку економічно активних суб'єктів. Така трансформація є вимушеним кроком у відповідь на зовнішню загрозу та економічний тиск.

Основні фінансові потоки державного бюджету зосереджено на забезпеченні оборонної функції держави, підтримці соціально вразливих груп населення та відновленні критичної інфраструктури. За офіційними даними Міністерства фінансів України, понад 50% державних видатків у 2024 році спрямовано на сектор оборони та безпеки [2]. Одночасно значна увага приділяється виплатам переселенцям, компенсаціям за зруйноване житло, медичному обслуговуванню та субсидіям.

Крім того, у межах фіскальної політики впроваджуються стимули для малого та середнього бізнесу – звільнення від оподаткування, державні гарантії на кредити, механізми компенсації частини відсотків.

В умовах війни Україна змушена опиратися не лише на внутрішні ресурси, а й на значну міжнародну підтримку. Надходження від МВФ, Світового банку, ЄС та США забезпечили понад 40% загального обсягу фінансування державного бюджету в 2023 році [3]. Ці ресурси використовуються як для покриття дефіциту бюджету, так і для стабілізації платіжного балансу.

Уряд реалізує програму бюджетної стабільності, яка передбачає оптимізацію видатків, цифрову прозорість використання коштів (через систему «Spending.gov.ua»), та посилення контролю з боку міжнародних донорів.

Серед основних загроз – нестабільність податкової бази через скорочення економічної активності, зростання державного боргу, ризики корупції, а також необхідність термінової модернізації фінансових інститутів. За оцінками

Національного банку України, державний борг у 2024 році перевищив 90% ВВП, що створює ризики для фінансової безпеки в середньостроковій перспективі [4].

З метою мінімізації загроз уряд вживає заходів щодо реформування податкової служби, переходу на прозорі електронні платформи адміністрування та активної взаємодії з міжнародними аудиторами.

Після завершення активних бойових дій публічні фінанси будуть основним джерелом фінансування масштабного відновлення країни. Йдеться про проекти реконструкції інфраструктури, підтримку реінтеграції деокупованих територій, стимулювання залучення інвестицій та реалізацію зобов'язань у рамках європейської інтеграції [5]. Пріоритетним у цьому процесі стане залучення приватного капіталу під державні гарантії, розвиток державно-приватного партнерства та використання спеціальних фондів відновлення.

Отже, публічні фінанси в умовах війни перетворилися на головний інструмент адаптації економіки до надзвичайних умов. Їх ефективне використання дозволяє державі забезпечувати обороноздатність, підтримувати соціальну стабільність, залучати зовнішні ресурси та готувати основу для повоєнного розвитку. У найближчій перспективі необхідним є посилення контролю за цільовим використанням бюджетних коштів, збільшення ефективності податкового адміністрування та налагодження партнерства з міжнародною фінансовою спільнотою.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
2. Міністерство фінансів України. Звіт про виконання бюджету за 2023–2024 роки. URL: <https://mof.gov.ua/uk/zvity>
3. Світовий банк. Ukraine Economic Update (2024) URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>
4. Національний банк України. Інфляційний звіт (січень 2024 р.) URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2024-roku>
5. Програма ЄС «Ukraine Facility». 2023 р. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

Ірина Круп'як

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ніна Кульба

студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УКРАЇНІ

Одним із ключових факторів забезпечення макроекономічної стабільності в Україні є управління державним боргом. Від способу врегулювання боргової проблеми залежать стабільність національної валюти, рівень відсоткових ставок, інвестиційний клімат, бюджетна дієздатність країни, стан її валютних резервів, характер поведінки кожного сегменту фінансового ринку. При цьому, неефективність механізму управління державним боргом виявляється вже на етапі його обслуговування та погашення. Відтак, наявність державного боргу зумовлює необхідність здійснення щорічних відсоткових платежів, які фінансуються за рахунок доходів бюджету, податкових надходжень. У довгостроковому періоді зростання боргу порушує збалансованість бюджету та призводить до його дефіциту із негативними соціальними-економічними й фінансовими наслідками. Внаслідок значних боргових виплат обмежуються джерела внутрішнього інвестування, скорочуються можливості для підтримання споживання, що може призвести до боргової кризи держави. Вищезазначене актуалізує доцільність оптимізації механізму управління державним боргом в Україні, оскільки належне функціонування механізму управління державним боргом перешкоджатиме виникненню кризових боргових ситуацій та пікових навантажень на бюджет у зв'язку з обслуговуванням державного боргу, сприятиме розвитку економіки.

В умовах війни боргова ситуація в Україні характеризується: суттєвим зростанням державних позик через зниження податкових надходжень та збільшення військових видатків; використанням державних запозичень для покриття дефіциту державного бюджету внаслідок збільшення витрат на оборону; девальвацією національної валюти, що призводить до нарощення державного боргу та витрат на його обслуговування; зростанням дохідності облігацій зовнішньої позики на вторинному ринку; випуском внутрішніх військових облігацій та залученням емісійних ресурсів НБУ для підтримання необхідних обсягів розміщення облігацій; інтенсифікацією фінансової підтримки від зовнішніх кредиторів [2]. Посиленню існуючих тенденцій сприяли також недостатньо розвинутий фондовий ринок; перевищення зовнішніх запозичень над внутрішніми; збільшення ризиків державного боргу; недосконалий механізм взаємовідносин державних структур щодо управління боргом; рівень прозорості боргової політики; висока вартість залучення коштів.

Оптимізація механізму управління державним боргом в Україні полягає в прийнятті нових ефективних рішень у цьому напрямку та передбачає пошук

вигідних умов запозичень кредитних ресурсів на основі мінімізації витрат щодо обслуговування боргу. Досягнення цієї стратегічної цілі забезпечує економію коштів державного бюджету, а також процес стимулювання інвестиційної діяльності, зростання середнього рівня добробуту за рахунок пожвавлення темпів економічного зростання та проведення структурної перебудови національної економіки.

Зменшення критичного боргового навантаження України доцільно здійснювати з урахуванням наявної структури державного боргу, значу частку якого складає зовнішній борг, зокрема кредити міжнародних фінансових організацій та єврооблігаційні позики. В такому контексті доцільною є реструктуризація боргу в напрямку реалізації пріоритетних завдань: збільшення акумуляції державного боргу в національній валюті; забезпечення довгострокового фінансування, рівномірного обслуговування та погашення державного боргу; скорочення частки заборгованості, необхідної для погашення у короткостроковому періоді; переважання внутрішніх позик над зовнішніми; здійснення пошуку пільгових джерел наповнення бюджету; стимулювання на внутрішньому ринку попиту на державні цінні папери; впровадження та застосування методу «цільових орієнтирів» при оцінці ефективності боргової політики; відмова від залучень міжнародних фінансово-економічних та організацій розвитку, які супроводжені додатковими умовами кредитування, що призводять до обмеження економічної та політичної залежності держави. залучення інвесторів до вкладання коштів у облігації, номіновані в гривнях. Разом з тим, задовольняючи потреби держави у додаткових фінансових ресурсах, облігації внутрішньої позики виконують також роль інструменту забезпечення надійного активу та орієнтиру для відсоткових ставок на всіх сегментах фінансового ринку, важеля грошово-кредитної політики і політики управління банківською ліквідністю. Використання внутрішніх державних запозичень сприяє також поглибленню ринку капіталів і грошового ринку, підвищенню рівня приватних заощаджень та інвестицій.

Оптимізація механізму управління державним боргом передбачає: посилення прозорості державних фінансів за рахунок введення паралельного обліку операцій та боргових зобов'язань установ, дефіциту бюджету за касовим методом та методом нарахувань для сектора загальнодержавного управління, законодавчого уточнення сутності видів та обліку квазіфіскальних операцій, що здійснюються в цьому секторі; вдосконалення процесу надання державних гарантій в Україні шляхом встановлення верхньої межі відповідальності Уряду при настанні гарантійного випадку та кількісних обмежень їх обсягу; підвищення рівня координації у сфері боргової безпеки між Урядом, Національним банком України, Міністерством фінансів України, Державною службою фінансового моніторингу України [3].

Таким чином, оптимізація механізму управління державним боргом сприятиме оптимальному співвідношенню між інвестиціями, економічним зростанням та внутрішніми й зовнішніми запозиченнями, забезпеченню платоспроможності держави, пошуку реальних джерел фінансування. В такому

контексті важливе значення має розробка середньострокової боргової стратегії, використання запозичень для цілей розвитку, стимулювання ділової активності, діагностика структури боргу та орієнтація на внутрішній ринок.

Список використаних джерел:

1. Богдан Т. П. Державний борг і позики під час війни та методи їх поствоєнного врегулювання. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 27-45.
2. Круп'як І. Й. Державні запозичення у забезпеченні сталого економічного розвитку України. *Модерні фінанси: глобальні виклики і сучасні тренди: монографія* / за ред. А.І. Крисоватого. Тернопіль: Економічна думка, 2024. 1011. С. 708-717. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/52866>
3. Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2021-2024 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 р. № 1291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1291-2021-%D0%BF>

Ігор Легкоступ

к.е.н., асистент кафедри фінансів і кредиту,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

Софія Стахова

студентка гр. 272-2,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ У ПЕРІОД ВІЙНИ: ПОРІВНЯННЯ США ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Бюджетний дефіцит під час війни є нормальним явищем для економіки держави, адже зазвичай країна здійснює набагато більші видатки, особливо військові, ніж у мирний час. Бюджетний дефіцит – певний стан бюджету, коли його видатки перевищують надходження, а тому уряд країни вимушений шукати додаткові джерела надходжень. До чого тут США та Україна? Вони мають декілька спільних аспектів під час війни, а саме: зростання видатків, а особливо на оборону, що значно збільшує витрати бюджету; дефіцит – обидві країни зазнали нестачі коштів під час війни; необхідність додаткового фінансування, що вказує на те, що країна має знайти додаткові джерела надходжень, адже вона не зможе самостійно забезпечувати свою діяльність. Під час повномасштабного вторгнення США стали головним фінансовим донором для України: сума допомоги станом на 2025 рік становить 115 млрд євро [6]. Отож, розглянемо, який бюджетний дефіцит під час Другої світової війни мали США, а також, який дефіцит має Україна під час повномасштабного вторгнення.

Сполучені Штати Америки вступили в Другу світову війну в 1941 році, і війна мала суттєвий вплив на економічну ситуацію країни. Створення бюджетного дефіциту в країні було спричинено тим, що війна вимагала від Уряду значних витрат на військову промисловість, озброєння, мобілізацію армії. Військові витрати стали основними в статті бюджету. Під час Другої світової війни видатки у США зросли до 37% ВВП у 1943-1945 роках, тоді як податки, що збиралися до федерального бюджету напередодні війни, не перевищували 7% ВВП [1]. Дефіцит федерального бюджету США за 1920-2012 рр. зображено на рис. 1.

На графіку зображено те, що протягом вісімдесяти років найбільший дефіцит у частці ВВП США зазнали в 1941-х роках, що було спричинено зростанням фінансування видатків під час Другої світової війни [2]. Зрозуміло, щоб покрити цей дефіцит країна змушена підвищувати податки або здійснювати запозичення. США під час війни здебільшого фінансували дефіцит через внутрішні запозичення: казначейські зобов'язання, які купували внутрішні інвестори та Федеральна резервна система, яка викупляла частину випусків за низькими ставками. Також, боргове фінансування військових витрат США (близько 25%) було профінансовано за рахунок дрібних приватних інвесторів.

Значна частина військових витрат (близько 40%) було профінансовано за рахунок підвищення податків, адже рівень податкових надходжень до ВВП

збільшився утричі. На початку війни в 1941 році податкові надходження федерального бюджету становили – 7,6%, а до кінця війни в 1945 році – 20,4%. Наслідком боргового фінансування стало накопичення відкладного інфляційного потенціалу, що спричинило інфляцію у США в 1947 році, яка становила 20%, але водночас висока інфляція спричинила пом'якшення боргового тягаря на економіку [1]. Отже, бюджетний дефіцит у США, спричинений Другою світовою війною, змусив уряд держави залучати фінансові ресурси для покриття дефіциту, що спричинило боргове навантаження та зростання інфляції.

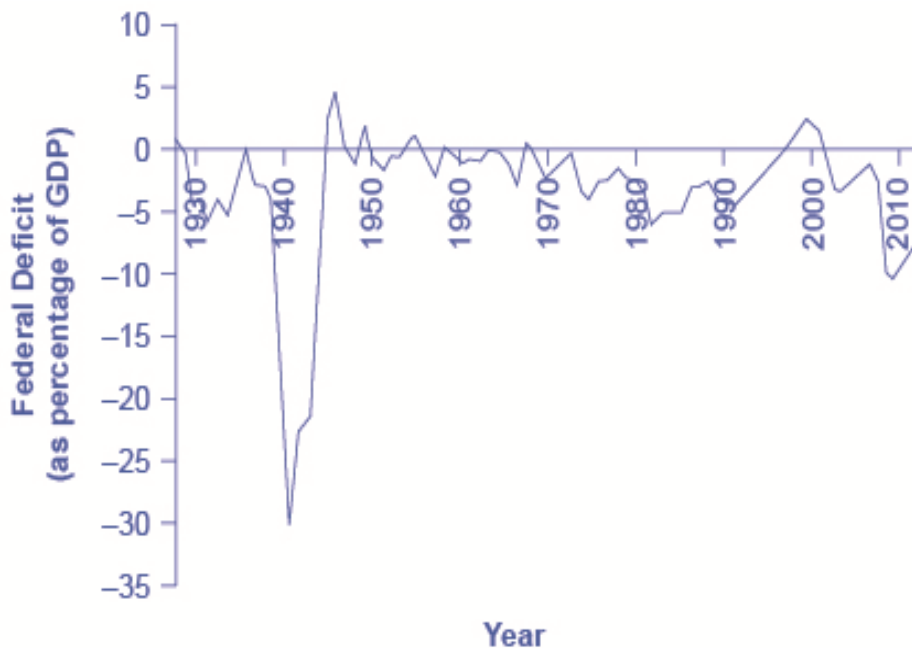

Рис. 1. Динаміка дефіциту та надлишків федерального бюджету США у 1930-2012 рр., % до ВВП [2]

Повномасштабне вторгнення в Україну розпочалося 24 лютого 2022 року, що спричинило збільшення видатків на оборону, виготовлення зброї та утримання армії, яка зможе дати відсіч ворогу. Станом на 2025 рік бюджетний дефіцит України становить 1,8 трлн грн, або 23,5-24,5% ВВП, адже за 2024 рік загальні видатки держбюджету зросли на 20% і становили 4,5 трлн грн [4]. Динаміка дефіциту державного бюджету України за 2004-2025 рр. зображена на рис. 2.

З цього графіка можна побачити те, що за 20 років найбільший бюджетний дефіцит спостерігається під час повномасштабного вторгнення і коливається від 17% до 24% ВВП [7]. Цей дефіцит спричинений тим, що більшість надходжень до бюджету спрямовані на сферу “Оборони” (частка становить 50-52% від загального обсягу видатків).

Значну частку доходів Державного бюджету України під час війни складає допомога від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій (у 2024 році до бюджету надійшло 473,9 млрд грн, що на 40 млрд грн перевищило відповідний показник у 2023 році – 433,9 млрд грн), але всі ці кошти можуть бути використані лише на покриття соціальних потреб країни.

**Рис. 2. Дефіцит Державного бюджету України
протягом 2004-2025 рр., млрд грн [7]**

Проте, основним джерелом доходів бюджету залишаються податкові надходження, а особливо: військовий збір, який в основному спрямований на фінансування армії (його частка складає 5% від доходів населення), податок на додану вартість, який приносить у бюджет найвищу суму надходжень (зовнішній ПДВ у 2024 році становив 466,1 млрд грн, а внутрішній – 268,3 млрд грн), а також непрямий акцизний податок, який у 2024 році склав 210,4 млрд грн [5].

Фінансування дефіциту бюджету відбувається за допомогою випуску Урядом ОВДП та зовнішніх позик (Уряд України з початку повномасштабного вторгнення зміг залучити 1 128 004,7 млн грн; 8 801,2 млн дол. США та 2 659,5 млн євро), що допомагає забезпечити макрофінансову стійкість і є запобіжником для емісійного фінансування дефіциту бюджету [3]. Отже, сьогодні бюджетний дефіцит України в більшості фінансується за рахунок позикового фінансування, завдяки чому економічна ситуація нашої країни є стабільною.

Бюджетний дефіцит для країн, які перебувають у стані війни, є нормальний явищем економіки, адже держава змушена посилено фінансувати свою оборону, аби мати змогу воювати. Досвід США в Другій світовій війні показує, що потрібно знаходити інструменти покриття цього дефіциту, зазвичай усе починається з того, що країна підвищує податкові надходження, згодом випускає цінні папери, які купують, як громадяни країни, так й іноземні інвестори. Досвід України показує, що міжнародна підтримка та допомога є важливим аспектом для виживання країни, яка щодня бореться за свою свободу та місце на карті світу, адже це допомагає країні покривати її дефіцит та стимулювати економіку до процвітання і перспектив розвитку.

Список використаних джерел:

1. Гетманцев Д. Податок на перемогу, або як фінансуються війни? Повчальна арифметика для України. *Главком*. 2024. 18 квітня. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/podatok-na-peremohu-abo-jak-finansujutsja-vijni-povchalna-arifmetika-dlja-ukrajini-1026433.html> (дата звернення: 20.05.2025).
2. Дефіцит, надлишок і державний борг. *LibreTexts*. URL: https://ukrayinska.libretexts.org/Доколеджна_освіта/Економіка/04%3A_Державна_політика_та_економіка/4.05%3A_Дефіцит%2C_надлишки_та_державний_борг (дата звернення: 20.05.2025).
3. З початку 2025 року уряд залучив від продажу/обміну ОВДП на аукціонах майже 104 млрд грн, а загалом упродовж воєнного стану – понад 1 561 млрд грн. *НБУ*. 2025. 2 квітня. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/z-pochatku-2025-roku-uryad-zaluchiv-vid-prodaju---obminu-ovdp-na-auksionah-mayje-104-mlrd-grn-a-zagalom-uprodovj-voyennogo-stanu--ponad-1-561-mlrd-grn> (дата звернення: 21.05.2025).
4. Мануїлов О. Дефіцит бюджету в 2024 році скоротився на 3% ВВП, – оцінка Forbes Ukraine. *Forbes*. 2025. 9 січня. URL: <https://forbes.ua/news/defitsit-byudzhetu-u-2024-rotsi-skorotivsya-na-3-vvp-otsinka-forbes-ukraine-09012025-26155> (дата звернення: 21.05.2025).
5. Огляд виконання Державного бюджету України на 2024 рік та рекомендації для 2025 року. *НІСД*. 2025. 30 квітня. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ohlyad-vykonannya-derzhavnoho-byudzhetu-ukrayiny-na-2024-rik-ta> (дата звернення: 21.05.2025).
6. Хто із союзників надав найбільшу допомогу Україні? *Слово і діло*. 2025. 18 лютого. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/02/18/infografika/ekonomika/xto-soyuznykiv-nadav-najbilshu-dopomohu-ukrayini> (дата звернення: 20.05.2025).
7. Як змінився дефіцит українського державного бюджету за останні 20 років. *УНН*. 2024. 28 грудня. URL: <https://unn.ua/news/yak-zminiuvavsia-defitsyt-ukrainskoho-derzhavnoho-biudzhetu-za-ostanni-20-rokiv> (дата звернення: 21.05.2025).

Тетяна Лушней

студентка гр. ФФ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Руслан Лободін

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юрій Лушней

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Гембаровський

студент гр. СЗм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Зоряна Лободіна

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

В умовах сучасних реалій війни та складної економічної ситуації в країні, яка характеризується обмеженістю публічних фінансових ресурсів, зниженням економічної активності суб'єктів національної економіки, спостерігається значне зростання кількості осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок втрати роботи, житла або працездатності. Ці обставини є викликом як для системи соціального захисту населення, так і для сфери публічних фінансів. З огляду на необхідність забезпечення інклюзивного розвитку держави та наближення соціальних стандартів до вимог Європейського Союзу, актуалізується питання ефективного функціонування чинної системи соціального захисту населення шляхом адаптації інструментів фінансування соціального захисту до умов, спричинених воєнним станом, в контексті необхідності мінімізації соціального відторгнення населення.

Видатки Державного та місцевих бюджетів України на соціальний захист населення у 2024 р. зросли до 521208,2 млн грн у 1,45 разу порівняно з 2024 р. (рис. 1). Основним джерелом фінансування були кошти Державного бюджету України: у 2021 р. їхня частка становила 92,19% у видатках зведеного бюджету на соціальний захист населення, у 2022 р. – 93,59% з тенденцією до зменшення цього показника у 2023 р. до 91,27% та у 2024 р. до 89,03%.

Порівняно із стабільним збільшенням абсолютного обсягу видатків бюджету держави на соціальний захист населення, їхня частка у ВВП після збільшення у 2022 р. на 2,1 в.п. порівняно з 2021 р. знизилася до 6,81% у 2024 р. Це ще більше ускладнює проблему недостатнього фінансування соціальних потреб населення.

Щодо функціональної структури бюджетного фінансування соціального захисту населення (рис. 2), то найбільше коштів було витрачено на соціальний захист пенсіонерів: у 2021 р. – 58,98%, у 2022 р. – 53,61%, у 2023 р. – 55,65% та у 2024 р. – 55,26%. Другими за обсягом видатків на соціальні цілі були видатки на соціальний захист інших категорій населення: у 2021 р. – 20,55%, у 2022 р. –

34,32%, у 2023 р. – 30,46% та у 2024 р. – 21,15%. Це, як правило, «видатки на потреби людей, які потрапили у складні життєві обставини (у тому числі ВПО), підтримка малозабезпечених родин (у тому числі житлові субсидії та оплата пільг на житлово-комунальні послуги), соціальний захист дітей та сімей, соціальний захист осіб з інвалідністю» [3].

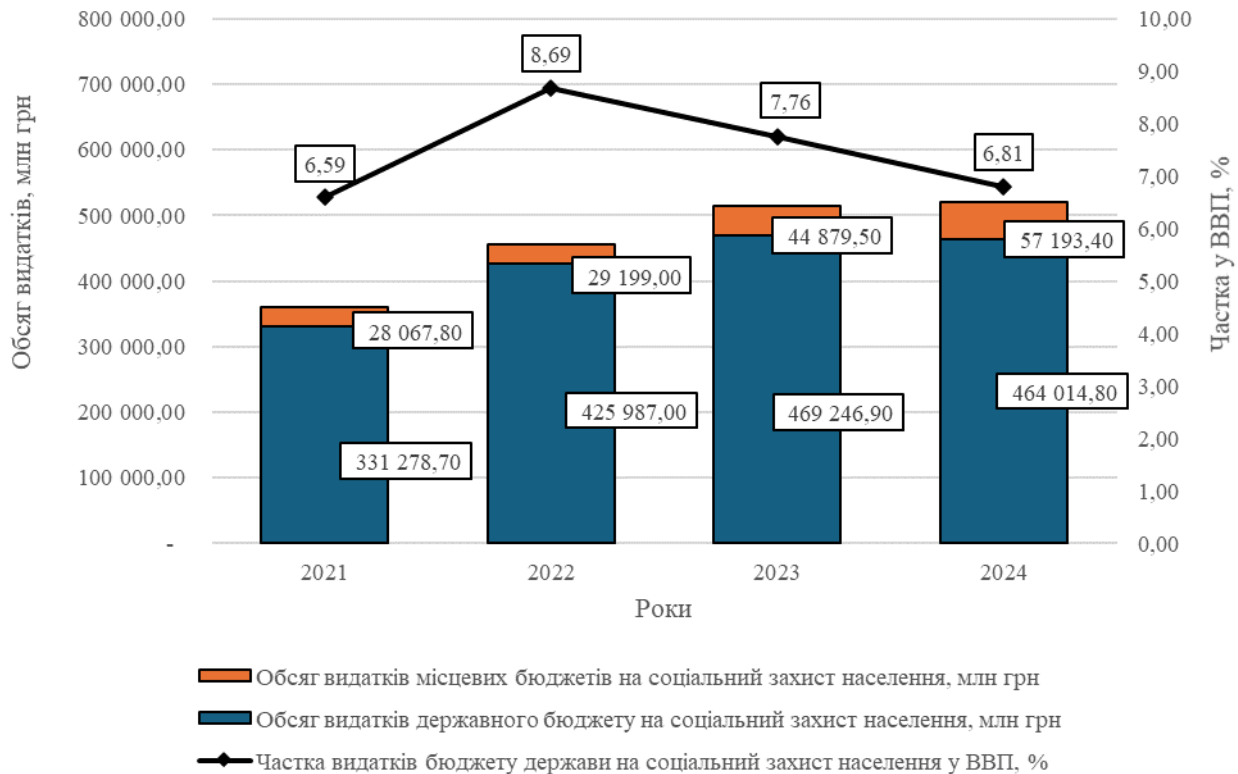

Рис. 1. Динаміка видатків Державного та місцевих бюджетів України на соціальний захист населення та їхньої частки у ВВП у 2021–2024 рр.

Джерело: складено за даними [1; 2].

Підсумовуючи, зазначимо, що низька ефективність функціонування системи соціального захисту в Україні зумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, частка видатків на соціальний захист населення щодо ВВП України є значно нижчою порівняно з показниками країн Європейського Союзу. По-друге, обсяг цих видатків на душу населення також є помірним. Крім того, попри наявність розгалуженого переліку соціальних пільг, відсутній ефективний механізм адресності їх надання, мають місце зловживання при отриманні пільг та соціальних виплат, що призводять до неефективного використання бюджетних коштів. Внаслідок цього, система соціального захисту в Україні не здатна повною мірою виконувати покладені на неї завдання.

Крім того, з огляду на значний перманентний дефіцит Державного бюджету України, фінансування пенсій, житлових субсидій, допомоги дітям, малозабезпеченим сім'ям, особам з інвалідністю та внутрішньо переміщеним особам здійснюється за рахунок міжнародних партнерів. Це підтверджує доцільність підвищення ефективності видатків бюджетів на соціальний захист населення та вимагає не лише перегляду існуючих принципів його

функціонування, але й впровадження нових європейських підходів до управління цією сферою.

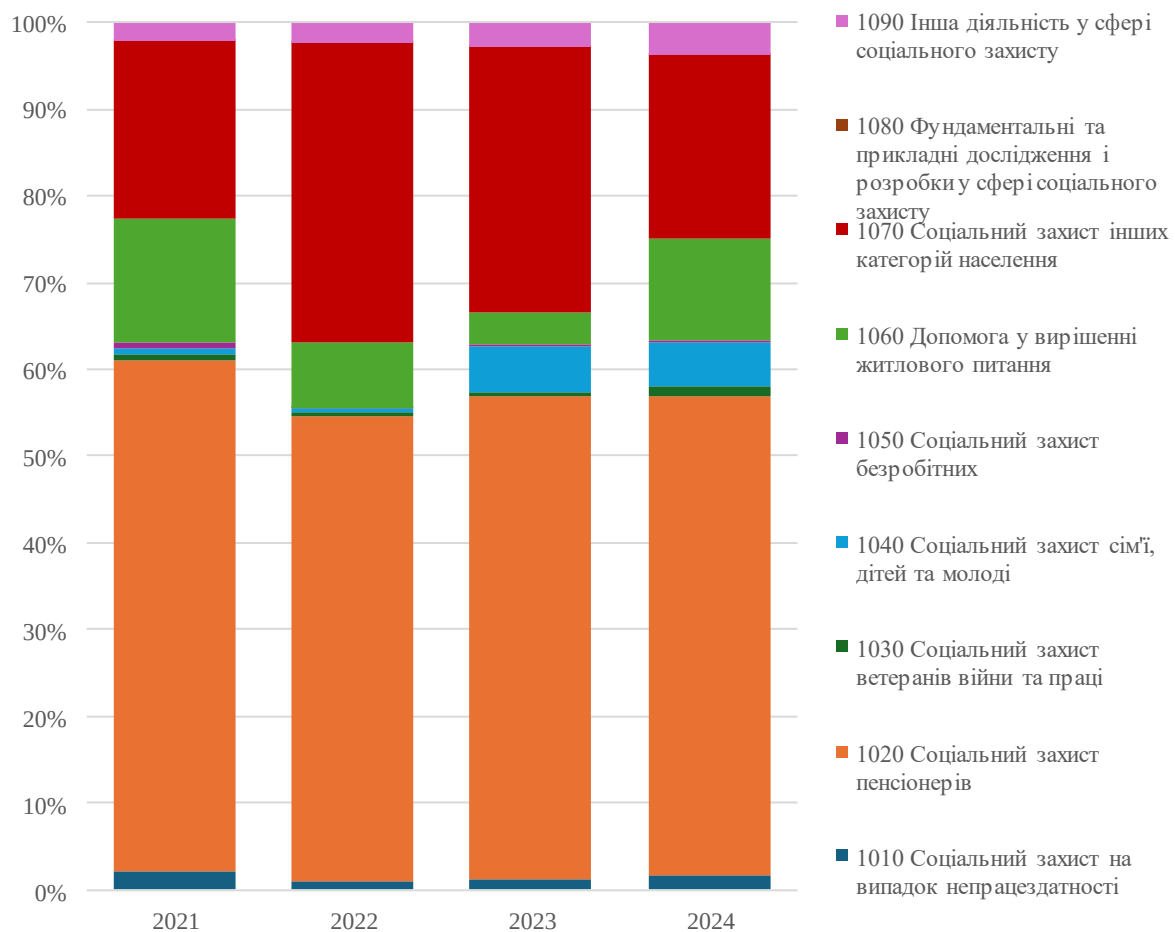

Рис. 2. Динаміка структури видатків Державного та місцевих бюджетів України на соціальний захист населення у ВВП у 2021–2024 рр., %

Джерело: складено за даними [1].

Тому пріоритетними напрямами фінансової політики у сфері соціального захисту України має бути:

- адаптація та підвищення ефективності системи соціального захисту з урахуванням викликів воєнного часу та вимог ЄС, гармонізація соціальних стандартів із європейськими;
- залучення додаткових джерел фінансування, зокрема коштів «Європейського соціального фонду +», для зменшення навантаження на бюджет та впровадження європейських практик;
- розвиток ринку праці, підприємництва, створення робочих місць та покращення умов праці для підвищення соціальної захищеності населення через нові проєкти, інструменти фінансування та грантові програми, а також адаптацію ринку праці для людей з інвалідністю.

Список використаних джерел:

1. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

2. Валовий внутрішній продукт за 2021–2024 рр. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Козарезенко Л., Савченко Н., Кукурудз О. Фінансове забезпечення державних соціальних гарантій в умовах соціально-економічних трансформацій. *Економіка та суспільство*. 2024. №66. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-74>.

Софія Марченкова

студентка гр. ФБССФР,

Хмельницький університет управління

та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Ткачук

КРИВА ФІЛІПСА ЯК ІНСТРУМЕНТ АНАЛІЗУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Сьогодні Україна переживає значні соціальні, політичні та економічні потрясіння, що суттєво підвищують ризики дисбалансу в економічній системі. Ключовим елементом управління економічної ситуації є контроль інфляційних процесів, адже між рівнем інфляції та безробіттям існує обернений зв'язок: збільшення рівня безробіття часто супроводжується зниженням рівня інфляції та навпаки. Саме таку залежність пропонуємо відслідкувати за допомогою кривої Філіпса.

Метою нашого дослідження є обґрунтування зв'язку між рівнем інфляції та сталим економічним розвитком на основі використання кривої Філіпса.

Сталий розвиток економіки країни – це розвиток, який в її межах об'єднує в одне ціле екологічні, економічні та соціальні аспекти життєдіяльності суспільства [1]. Це передбачає макроекономічну стабільність, де держава за допомогою різноманітних інструментів фіскальної та монетарної політики забезпечує контроль над рівнем інфляції. Якщо центральний банк держави не вживає відповідних антиінфляційних заходів, це може спричинити наступні наслідки:

- знецінення соціальних виплат та бюджетних трансфертів;
- ускладнення аналітичного прогнозування державних витрат;
- зниження рівня іноземних інвестицій, через нестабільність економічної ситуації;
- зниження купівельної спроможності громадян;
- знецінення національної валюти.

У свою чергу, уряд може використовувати інструменти фіскальної політики – податки, для налагодження економічних циклів та впливу на співвідношення між інфляцією та безробіттям.

Сталий економічний розвиток передбачає не лише економічне зростання, але й досягнення макроекономічної стабільності. Одним з базових компонентів цієї стабільності є контроль над рівнем інфляції та безробіття – показниками, які відіграють значущу роль на добробут населення в країні. У цьому контексті політика держави має спиратися на інструменти, що дозволяють прогнозувати і балансувати ці показники.

Крива Філіпса – це графічне відображення зворотної залежності між рівнем безробіття й темпом інфляції, що відображено на рис. 1.

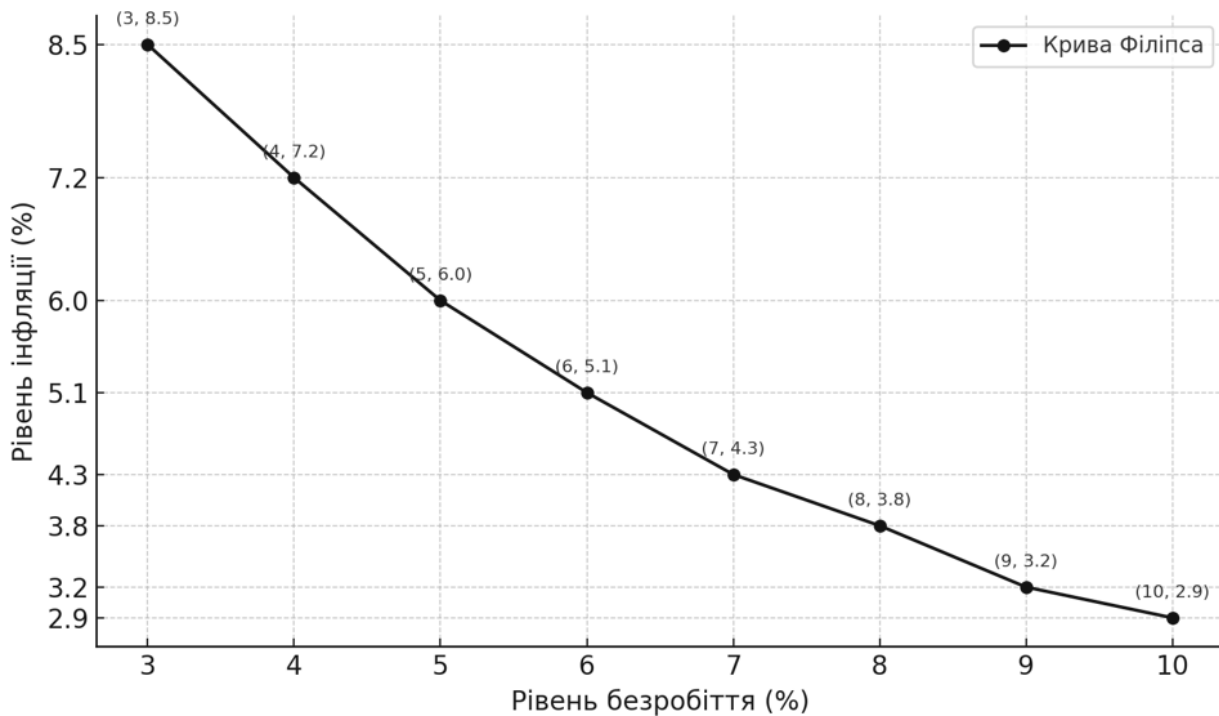

Рис. 1. Крива Філіпса

Джерело: побудовано автором на основі [2].

На рис. 1 ми можемо детальніше відслідкувати залежність рівня інфляції та безробіття. При низькому рівні безробіття на ринку праці виникає дефіцит робочої сили, тому роботодавці змушені підвищувати заробітну плату, щоб зацікавити працівників. Це призводить до зростання витрат підприємства на оплату праці, що, відповідно, зумовлює підвищення собівартості товарів та їх ціни реалізації. В сукупності це і є однією з причин виникнення інфляції.

Регулювання такої ситуації може здійснюватися урядом за допомогою інвестицій у розвиток «зеленої економіки», створюючи при цьому робочі місця, які не будуть обтяжувати та перегрівати її. Також за допомогою адресної підтримки населення є можливість забезпечити соціальну стабільність без стимулювання зростання рівня інфляції.

Зауважимо, що взаємозв'язок між інфляцією та безробіттям, виступає ключовою частиною більшості макроекономічних моделей. В сучасних дослідженнях такий зв'язок пояснюється в концепціях поведінкової економіки через рівень ділової активності, що, у свою чергу, формується на основі песимістичних та/або оптимістичних очікувань суб'єктів господарювання щодо перспектив розвитку та результатів власного бізнесу, споживчих настроїв тощо [3, с. 82].

Сталий розвиток економіки держави вимагає контролю над інфляцією та безробіттям. Розуміння цього зв'язку дозволяє політикам приймати обґрунтовані рішення щодо монетарної та фіскальної політики, спрямовані на досягнення оптимального балансу між стабільністю цін та рівнем зайнятості населення. Центральний банк може регулювати облікову ставку не лише для стримування інфляції, а й враховуючи рівень безробіття серед вразливих верств населення. Також, використовуючи дані про фактичні рівні безробіття та інфляції, уряд може

збільшувати свої витрати коли рівень інфляції на низькому рівні та зменшувати їх відповідно до зростання інфляційного тиску. Це дозволяє довгостроково планувати розвиток економіки без навантаження на економічну систему.

Таким чином зазначимо, що аналіз кривої Філіпса дозволяє ефективно прогнозувати та регулювати рівень зростання цін та рівень зайнятості населення. Ці макроекономічні індикатори безпосередньо мають вплив на забезпечення сталого економічного розвитку. Застосування цієї моделі допомагає державі забезпечити соціальну рівновагу без надмірного інфляційного тиску.

Список використаних джерел:

1. Загорський В. С. Потенціал сталого розвитку еколого-економічної системи. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2020. Вип. 3 (143). С. 9-17.
2. Гавриш В. П. Основи макроекономічної теорії: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2011. 253 с.
3. Левковська Л. В., Козак Л. В., Місай В. В. Макроекономічне моделювання в Україні на основі поведінкової економіки. *Наукові записки НаУ «Острозька академія»*. 2023. № 31 (59). С. 79-84.

Оксана Мигович

студентка гр. ПОФГзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Андрій Крисоватий

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Продовження повномасштабної війни в Україні супроводжується не лише економічними втратами, але й зменшенням демографічного потенціалу країни через масову еміграцію працездатного населення. Наслідком таких процесів є погіршення фінансових можливостей солідарної складової пенсійної системи, яка базується на засадах солідарності поколінь й перерозподілу коштів. Через зменшення кількості працюючого населення, збільшення частки пенсіонерів та значні економічні втрати, спричинені воєнними діями солідарна система зазнає посиленого фіскального навантаження, стає все менш ефективною у питанні забезпечення гідного рівня життя громадян після настання пенсійного віку. Більш того, постійне поглиблення дисбалансу між пенсійними виплатами та надходженнями до солідарної системи ставить питання про її банкрутство, що загрожує зниженням добробуту значної частини населення України.

За цих обставин все більшої важливості набуває розвиток альтернативних програм забезпечення матеріального добробуту людей похилого віку, в першу чергу недержавних схем пенсійних виплат. Недержавне пенсійне забезпечення може нівелювати вплив демографічного чинника на розміри пенсійних виплат, стати ефективним механізмом зниження ризиків бідності для непрацездатних громадян, забезпечуючи їм додаткове джерело доходу. Економічні ризики, які супроводжують військові реалії України, актуалізують питання пошуку каналів диверсифікації джерел матеріального забезпечення населення. Накопичувальна добровільна пенсійна складова пенсійної системи дає можливість кожній особі самостійно формувати заощадження на майбутнє, зменшуючи невизначеність щодо рівня життя у майбутньому.

Поряд з індивідуальними перевагами, недержавне пенсійне забезпечення має вагомий потенціал як механізм акумулювання фінансових ресурсів для потреб розвитку країни. Пенсійні накопичення можуть інвестуватися у проекти довгострокового характеру, що сприяють зростанню національної економіки, створенню нових робочих місць та розвитку фінансового ринку. Розширення участі населення у недержавних схемах пенсійного забезпечення має також позитивний вплив на фінансову безпеку домогосподарств, адже дає можливість знизити рівень залежності особистого добробуту пенсіонерів від пенсійних виплат з солідарної пенсійної системи [7].

Серед проблемних моментів діяльності системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні в економічній літературі визначають недостатню увагу до диверсифікації інвестиційного портфеля пенсійних активів, що підвищує ризики управління пенсійними накопиченнями. За словами Н. Скоробогатової,

економічною наукою напрацьовано широкий спектр прийомів та методичних підходів, застосування яких дає можливість зменшити ризики і нейтралізувати їхній негативний вплив на дохідність інвестиційного портфелю. Серед них найбільшу увагу вчена пропонує приділяти диверсифікації ризиків, що дає можливість зменшити негативні наслідки дії внутрішніх економічних чинників [6, с. 195]. Цю позицію поділяє П. Пузирьова, яка рекомендує для зниження ризику втрати коштів через невдалі інвестиції впроваджувати більш гнучкі стратегії інвестування пенсійних накопичень [5]. Актуальність проблеми підтверджується нераціональністю структури інвестиційного портфелю фондів недержавного пенсійного забезпечення, у складі якого державні боргові цінні папери складають близько половини сукупного обсягу.

Вагому увагу проблемі диверсифікації пенсійних активів недержавних пенсійних фондів приділяють в зарубіжній науці. Л. Дефо та Л. Де Мур для цієї мети пропонують використовувати прийом вкладання коштів в альтернативні активи, до яких належать твори мистецтва, коштовності, дорогоцінне каміння, антикваріат тощо. Увага до цього напрямку інвестування пенсійних накопичень зростає із зниженням процентних ставок за фінансовими інструментами [1, с. 1426]. Незважаючи на оригінальність цієї пропозиції, вважаємо її для нашої країни малоприйнятною. Розвиток ринку альтернативних інвестицій можливий у країнах із високими стандартами життя, де вагома частина населення володіє значними фінансовими можливостями, шукаючи способів їхнього вкладення. За цих обставин підвищується інтерес заможної частини суспільства до творів мистецтва та інших культурних цінностей як об'єктів інвестування. В Україні цей ринок нерозвинений з об'єктивних причин, тому вкладання пенсійних накопичень у ці об'єкти означає вивезення фінансових ресурсів за межі країни з відповідними негативними наслідками для вітчизняної економіки.

Окремою проблемою розвитку недержавного пенсійного забезпечення є визначені законодавством обмеження щодо напрямів інвестування пенсійних активів. Вони передбачають, що пріоритет при вкладанні пенсійних накопичень необхідно віддавати придбанню боргових цінних паперів уряду та міжнародних фінансових організацій, банківським депозитам чи грошовим документам, а саме депозитним чи ощадним сертифікатам. Натомість, питома вага інвестицій у ризикові фінансові активи, такі як корпоративні цінні папери компаній, які не пройшли процедуру лістингу, нерухоме майно чи банківські метали у структурі активів недержавних пенсійних фондів має бути відносно низькою. Також варто звернути увагу на обмеження рівня концентрації активів у фінансових інструментах одного емітента на рівні не більше 5% від підсумку, що додатково знижує ризик портфелю [4].

Оцінюючи визначені законодавством обмеження щодо структури активів недержавних пенсійних фондів, можемо їх визначити як причину та наслідок недостатнього рівня розвитку фондового ринку в Україні. У зарубіжних країнах недержавні пенсійні фонди є одними із найбільших учасників фондового ринку [8]. Натомість, в Україні через незначний фінансових потенціал цих фондів сегмент корпоративних цінних паперів на фондовому ринку розвивається слабо.

Через відсутність альтернативи та встановлені обмеження, недержавні пенсійні фонди концентрують пенсійні накопичення у боргових цінних паперах уряду, а також банківських депозитах. Це відповідає консервативній інвестиційній стратегії, яка забезпечує низький рівень ризику втрат, але водночас не забезпечує високої доходності інвестицій. Хоча слід визнати, що в роки війни військові облігації уряду України є одними із найбільш привабливих фінансових інструментів за критерієм співвідношення ризик – доход. Прибутковість цих цінних паперів у 2024 році перевищила індекс споживчих цін, що свідчить про реальний приріст вартості пенсійних накопичень. Проте цей рівень прибутковості ОВДП є радше винятком із правила, тому у післявоєнний період можна очікувати його різкого зниження. Відповідно, недержавні пенсійні фонди будуть змушені шукати нові об'єкти інвестування пенсійних накопичень, щоб забезпечити їхню доходність на рівні, вищому за темпи інфляції.

Комплексною проблемою, яка стримує розвиток недержавних пенсійних програм є недосконале інституційне забезпечення діяльності відповідних фондів. На думку С. Зубика, «недоліками вітчизняної моделі діяльності недержавних пенсійних фондів є: відсутність фінансової та інших видів відповідальності засновників цих фондів перед учасниками; невизначеність концепції фідучіарних обов'язків керівних органів фондів; невідповідність системи управління фондами сучасним вимогам корпоративного управління в частині внутрішнього нагляду, прозорості організаційної структури та системи внутрішнього контролю» [2]. Ці інституційні вади формують передумови для ігнорування інтересів учасників при управлінні фінансовими ресурсами недержавних пенсійних фондів та їхній діяльності виключно в інтересах засновників цих структур. У випадку конфлікту інтересів засновників і учасників недержавного пенсійного фонду це може стати причиною зловживань й навіть втрати пенсійних накопичень. Такі інституційні прогалини знижують інтерес до недержавних пенсійних фондів з боку суб'єктів господарювання, які розуміють ризик втрати пенсійних внесків свої працівників, а в їхньому вирішенні закладені перспективи активізації участі бізнес-структур та населення у схемах недержавного пенсійного забезпечення.

Крім недержавних пенсійних фондів, перспективи у зміцненні позицій недержавного пенсійного забезпечення в Україні має також розвиток сегменту послуг пенсійного страхування на страховому ринку. На думку А. Крушинської та І. Кравець, страхові компанії володіють безумовними перевагами порівняно з іншими суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення. Особливий інтерес пенсійні плани страхових компаній становлять для корпоративного сектору, адже завдяки своїй гнучкості дають можливість врахувати їхні побажання при розробці страхових продуктів пенсійного забезпечення. Якщо у недержавних пенсійних фондах пенсійні накопичення є власністю працівників, то у випадку з угодами пенсійного страхування у страхових компаніях можна передбачити перехід цих накопичень у власність застрахованої особи після відпрацювання в компанії певного терміну чи досягнення показників ефективності [3].

Спірним моментом цієї пропозиції є можливість умисного маніпулювання показниками для зменшення зобов'язань перед працівником з його пенсійного

забезпечення, що потребує розроблення запобіжників. Інша перевага страхових організацій у недержавному пенсійному забезпеченні полягає у високому рівні відкритості роботи, вищих показниках їхньої прибутковості через відсутність правових обмежень щодо інвестування пенсійних коштів, наявності механізму гарантування пенсійних заощаджень завдяки постійному моніторингу з боку НБУ та операціям перестрахування. Реалізація цих переваг потребує активних маркетингових дій, підвищення обізнаності населення з пенсійними планами страхових компаній та їхніми перевагами. Збільшення уваги до страхових компаній у сфері недержавного пенсійного забезпечення вимагає розширення асортименту пенсійних страхових програм для повнішого врахування інтересів учасників, запровадження більш прозорих умов надання анuitетів та пенсійних виплат, поліпшення комунікації з потенційними клієнтами, а також постійної уваги до фінансової стабільності самих страхових компаній [5].

Значущим питанням розвитку недержавного пенсійного забезпечення є підвищення фінансової обізнаності суспільства про переваги пенсійних схем, а також низький рівень фінансової грамотності про особливості оцінювання показників діяльності недержавних пенсійних фондів для вибору тих чи інших фінансових продуктів (пенсійних планів). Незнання таких моментів породжує недовіру населення до недержавного сегменту пенсійного забезпечення, адже у вітчизняному суспільстві міцно вкорінене переконання про те, що найбільш надійними є пенсійні програми держави. Поширений принцип інертності при вирішенні життєвих проблем, слабка індивідуальна відповідальність, а також сподівання на державу у питанні пенсійного забезпечення стають додатковими бар'єрами, які стримують участь населення у недержавних пенсійних програмах.

Протидіяти такій ситуації можливо через активну просвітницьку роботу щодо донесення до суспільства переваг участі у недержавних пенсійних схемах, поширення знань про принципи вибору пенсійного фонду, оцінювання ризиків і доходності укладання різних фінансових планів. Розуміння цих моментів дає змогу оцінити переваги й недоліки різних пенсійних програм, а також вибрати фонд, який відповідає особистим фінансовим цілям та рівню ризикованості. Рациональний підхід до аналізу таких даних, як історія діяльності фонду, рівень його доходності, витрати на адміністрування та механізми гарантій сприяє ухваленню зважених рішень щодо розміщення пенсійних накопичень. Отож, фінансова грамотність є важливим інструментом підвищення ефективності та надійності системи недержавного пенсійного забезпечення через усвідомлені та раціональні рішення громадян.

Список використаних джерел:

1. Defau L., De Moor L. The investment behaviour of pension funds in alternative assets: Interest rates and portfolio diversification. *International Journal of Finance & Economics*, John Wiley & Sons, Ltd. 2021. Vol. 26(1). P. 1424–1434.
2. Зубик С. Пенсійна реформа: чи «потягнуть» її недержавні фонди. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/02/17/145533637/>

3. Крушинська А., Кравець І. Недержавне пенсійне страхування як перспективний напрям соціальної політики України. *Університетські наукові записки*. 2022. № 1-2 (85-86). С. 160-176.
4. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>
5. Пузирьова П. В. Сутність та значення діяльності основних учасників недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 2 (284). С. 83-98. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/28751>
6. Скоробогатова Н. Є. Методи управління економічними ризиками в умовах військового стану. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 8 груд. 2022 р. Київ, 2022. С. 195–196.
7. Соціальне страхування: підруч. / за ред. О. П. Кириленко та В. С. Толуб'яка. Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ, 2016. 516 с.
8. Толуб'як В. С., Горин В. П. Зарубіжний досвід пенсійних реформ: уроки та висновки для України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 765-771.

Анастасія Мирончук

студентка гр. ФМСзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Угрин

АДАПТАЦІЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО НОВИХ ВИКЛИКІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З початком повномасштабної війни в Україні митна система зіткнулася з новими викликами, які значно вплинули на її роботу, ефективність і здатність забезпечувати економічну безпеку держави. У відповідь на ці зміни митні органи були змушені негайно адаптуватися до нових обставин. Деякі працівники були евакуйовані з небезпечних районів, інші перейшли до Сил оборони України, а сама організація перейшла на цілодобовий режим роботи [1]. Втрата контролю над частиною кордону, фізичне знищення або пошкодження інфраструктури та значне ускладнення логістики були результатами війни. У результаті закриття морських портів Росією, більшість транспортних потоків були переправлені на захід, що збільшило навантаження на пункти пропуску з країнами ЄС та Молдовою [1]. Ускладнення для експорту українських товарів, особливо агропродукції, було спричинено обмеженнями інфраструктури залізничного та автомобільного транспорту, що призвело до глобальної загрози продовольчій безпеці.

В умовах війни зросли ризики контрабанди, нелегального переміщення товарів, а також поширення тіньових схем. Спрощення ввезення військових вантажів і гуманітарної допомоги, хоча й було необхідним, створило додаткові можливості для зловживань і ухилення від сплати митних платежів [3]. Оскільки контроль за дотриманням митних правил ускладнився, а навантаження на персонал значно збільшилося, зросли й корупційні ризики. Водночас Україна зіткнулася з кібератаками та інформаційними загрозами з боку держави-агресора, які поставили під загрозу стабільність інформаційних систем митниці.

Попри всі ці виклики, митна система України не лише зберегла свою функціональність, а й продовжила реформування. Відбувається імплементація норм Митного кодексу ЄС, розвивається інфраструктура на західному кордоні, впроваджуються нові цифрові рішення для підвищення прозорості та ефективності процедур. Важливим кроком стало приєднання до «митного безвізу» (NCTS), що спростило транзит товарів до країн ЄС і зменшило кількість формальностей на кордоні. Проте, існуюча система спрощень, яка не завжди передбачає належну перевірку безпеки та надійності вантажів, створює сприятливі умови для тіньового бізнесу та незаконних схем, що негативно впливає на імідж і безпеку України в очах європейських партнерів [2].

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що митна система України продемонструвала здатність до швидкої адаптації та впровадження сучасних методів у відповідь на нові загрози. Співпраця з міжнародними партнерами активно розвивається, що дозволяє обмінюватися досвідом і покращувати ефективність контролю за переміщенням товарів. Автоматизація процедур і

цифрові рішення зменшують вплив людського фактору та роблять роботу митних органів більш прозорою. Але для того, щоб митна система була більш стійкою, необхідно розвивати кадровий потенціал, удосконалювати інфраструктуру та розширювати антикорупційні інструменти. Лише комплексний підхід дозволить мінімізувати ризики, забезпечити стабільність надходжень до бюджету та підтримати економічну безпеку України навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. ДС редакція. Реформування в умовах війни. Чим унікальний досвід української митниці – DSnews.ua. «Ділова столиця» українською – найсвіжіші новини України та світу. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/blog/reformuvannya-v-umovah-viyni-chim-unikalniy-dosvid-ukrajinskoji-mitnici-11122023-492248>
2. Митний безвіз: що це та як працює спільний транзит. Rates – Manage Your Finances Smartly. URL: <https://rates.fm/ua-uk/expert-opinion/mitnij-bezviz/>
3. Курилюк Ю. Контрабанда як негативний чинник економічної безпеки держави. *Migration & Law*. 2024. Вип. 4, Т. 6. С. 7–18.

Тарас Мудрий

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ОГЛЯД ФІСКАЛЬНИХ МЕХАНІЗМІВ ПІДТРИМКИ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ В КРАЇНАХ ЄС

Проблематика переходу до зеленої економіки стає дедалі актуальнішою у світовому контексті через загострення екологічних викликів, прискорення кліматичних змін, вичерпання природних ресурсів, деградацію біорізноманіття та забруднення довкілля. Європейський Союз виступає одним з глобальних лідерів у сфері формування та реалізації політик сталого розвитку, акцентуючи увагу на системній трансформації економіки в напрямі декарбонізації, енергоефективності та ресурсозбереження. Одним з ключових інструментів цієї трансформації є фіскальна політика – система податків, субсидій та бюджетного перерозподілу, що спрямована на стимулювання екологічно відповідальної поведінки суб'єктів господарювання, зниження негативного впливу на довкілля та підтримку зеленої модернізації економіки.

Починаючи з 1990-х років, країни Європейського Союзу поступово формують фіскальний інструментарій, орієнтований на досягнення екологічних цілей. Він включає насамперед екологічне (або «зелене») оподаткування, екологічні субсидії, систему торгівлі квотами на викиди парникових газів (EU ETS), а також регіональні програми фінансування сталих ініціатив. Особливого значення фіскальні інструменти набули в контексті реалізації Європейського зеленого курсу (European Green Deal) – стратегічного курсу ЄС, прийнятого у 2019 році, що має на меті досягнення кліматичної нейтральності континенту до 2050 року.

Серед основних фіскальних механізмів підтримки зеленої економіки в ЄС вирізняють екологічні податки, що мають стимулюючий і регуляторний характер. Такі податки є засобом внутрішнього ціноутворення на екологічні зовнішні ефекти, як-от забруднення повітря, зміна клімату, виснаження ресурсів. Основні категорії зелених податків у ЄС включають: податки на енергію, податки на транспорт (з урахуванням екологічного класу авто), податки на викиди CO₂, податки на використання природних ресурсів та відходи. Такі податки функціонують у більшості країн-членів ЄС і мають різні ставки, бази оподаткування та структуру пільг [1, с. 83].

Наприклад, вуглецевий податок (carbon tax) функціонує у Швеції, Данії, Фінляндії, Ірландії, Франції, Іспанії, Португалії, Естонії та низці інших країн. Найбільш показовим є приклад Швеції, де ще у 1991 році було запроваджено вуглецевий податок у розмірі 23 євро за тону CO₂. Станом на 2023 рік його ставка перевищує 114 євро за тону – це найвищий рівень у світі. Водночас економіка країни продовжує демонструвати стабільне зростання, а викиди парникових газів скоротилися майже на 30% з моменту введення податку. Подібні результати досягнуто і в Ірландії, де частина доходів від вуглецевого податку спрямовується на

соціальну підтримку вразливих верств населення, що мінімізує соціальні ризики такої політики.

Крім податків, в ЄС широко застосовують екологічні субсидії та інвестиційні стимули. Держави-члени впроваджують програми підтримки впровадження енергоефективних технологій, модернізації житлового фонду, встановлення сонячних панелей, електротранспорту, розвитку циркулярної економіки. Так, Німеччина через державний банк розвитку KfW пропонує низьковідсоткові кредити на енергомодернізацію приватних будинків. У Нідерландах діє система податкових пільг для підприємств, які інвестують у «зелені» технології. У Франції та Бельгії значну частину державної підтримки спрямовано на розвиток громадського транспорту з нульовим рівнем викидів [4, с. 149].

Значну роль у формуванні ринкових сигналів щодо екологічної поведінки підприємств відіграє Система торгівлі квотами на викиди парникових газів ЄС (EU ETS). Запроваджена у 2005 році, вона охоплює понад 10 000 підприємств з галузей енергетики, промисловості та авіації. Механізм функціонує за принципом «cap-and-trade»: встановлюється граничний обсяг викидів (cap), а підприємства можуть купувати або продавати квоти (allowances). Якщо підприємство зменшує свої викиди – воно може продати надлишкові квоти; якщо перевищує ліміт – змушене купити додаткові. Таким чином формується ринок вуглецевих одиниць із власною ціною, що зростає у відповідь на обмеження обсягів квот [2, с. 84].

У 2021 році середня ціна на викиди CO₂ в межах EU ETS перевищила 60 євро/тонну, що значно посилило фіскальний тиск на вуглецевоемні сектори. Частина доходів від аукціонів з продажу квот надходить до бюджету ЄС і держав-членів, а також фінансує «Інноваційний фонд» і «Модернізаційний фонд» — два ключові інструменти підтримки зеленої трансформації в країнах з нижчим рівнем доходів, зокрема у Східній Європі [3, с. 42].

Останнім нововведенням фіскальної політики ЄС є СВАМ (Carbon Border Adjustment Mechanism) – механізм вуглецевого коригування на кордоні, який набере чинності поступово з 2026 року. Його мета – вирівняти умови конкуренції між виробниками в ЄС, які платять за викиди, і імпортерами продукції з країн, де таких зобов'язань немає. СВАМ передбачає сплату імпортерами еквівалентного «вуглецевого мита» за товари у визначених секторах (сталі, цемент, добрива, електроенергія, алюміній тощо). Це фіскальний механізм, який має не лише регуляторну, а й бюджетну функцію, адже формуватиме нове джерело надходжень до бюджету ЄС.

Окрему увагу у межах фіскальних механізмів заслуговує принцип екологічної податкової реформи (Environmental Tax Reform – ETR). Він передбачає заміщення частини податкового навантаження з традиційних джерел (праця, капітал) на податки, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища. Це дозволяє досягти подвійного ефекту — зменшити екологічне навантаження та стимулювати зайнятість або інвестиції. Такий підхід реалізовано у низці країн, зокрема в Нідерландах, Німеччині, Швейцарії [2, с. 84].

Втім, ефективність фіскальних інструментів значною мірою залежить від умов їх запровадження, політичної волі, рівня адміністративної спроможності,

ступеня громадської підтримки, наявності компенсаторних механізмів. Наприклад, негативним ефектом деяких зелених податків є їх регресивний характер, адже вони можуть непропорційно впливати на домогосподарства з низькими доходами. Для пом'якшення таких ефектів країни ЄС застосовують системи соціальної компенсації – через трансфертні платежі, адресні субсидії, податкові пільги.

Іншим викликом є інституційна координація, оскільки екологічні фіскальні механізми часто перетинаються з енергетичною, транспортною, промисловою політикою, і потребують узгодженості між різними рівнями влади та зацікавленими сторонами. Успішне функціонування таких механізмів також потребує прозорості у використанні надходжень – суспільна довіра до екоподатків суттєво зростає, коли кошти спрямовуються на фінансування помітних зелених проєктів, а не розчиняються в загальному фонді бюджету.

У цілому, фіскальні механізми, що застосовуються в країнах ЄС, демонструють високу гнучкість та адаптивність до змінних умов. Вони поєднують регуляторні, стимулювальні та розподільчі функції. Їх впровадження супроводжується розвитком правової бази, цифрових інструментів моніторингу, розширенням кліматичних фінансів. Успіх європейських країн у сфері екологічного оподаткування та бюджетного стимулювання трансформацій відкриває простір для міждержавної кооперації, включно з країнами, що прагнуть євроінтеграції.

Вивчення досвіду фіскальної підтримки зеленої економіки в країнах ЄС має важливе значення для України, яка перебуває в процесі адаптації свого законодавства до *acquis communautaire* та визначила зелений курс одним із пріоритетів післявоєнного відновлення. Гармонізація фіскальних підходів, зокрема у сфері оподаткування викидів, енергоефективності, підтримки ВДЕ, є необхідною умовою для подальшої інтеграції України в європейський ринок та досягнення цілей сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Білокінна І. Зелена економіка як вимога часу та основа успішного післявоєнного відновлення країни. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2023. № 316(2). с. 79-88.
2. Глущенко А. В. Особливості реалізації зеленого курсу в країнах ЄС на прикладі Румунії та Польщі: уроки для України. *Економічний простір*. 2024. № 192. С. 82-86.
3. Дима В. В. Міжнародний досвід застосування стимулюючих механізмів розвитку «зеленої» економіки. *Вчені записки ТНУ*. 2019. № 30. С. 39-45
4. Живко М. А. Ефективність інвестицій у зелену економіку для підвищення корпоративної соціальної відповідальності. *Інноваційна економіка*. 2024. № 1. С. 144-152.
5. Скоробогатова Н. Є. Імплементация досвіду ЄС щодо переходу до міської зеленої економіки як модель післявоєнного відновлення українських міст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 44. С. 96-102.

Денис Нєдєлько

аспірант,

Національний університет водного господарства

та природокористування, м. Рівне

Науковий керівник: *д.е.н., професор Ольга Осадча*

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У СФЕРІ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ: ПОДАТКОВІ СТИМУЛИ ТА СПЕЦІАЛЬНІ РЕЖИМИ

Креативні індустрії виступають важливим напрямом соціально-економічного розвитку України, адже сприяють зростанню продуктивності, зайнятості населення та загальній конкурентоспроможності національної економіки. Упродовж 2019-2023 років частка цього сектора у структурі валового внутрішнього продукту України характеризувалась коливаннями: якщо у 2019 році вона становила 5,63%, то у 2021 році досягла максимального показника – 6,07%, однак у наступні роки відбулося стрімке зниження – до 3,37% у 2022 році та до 2,43% у 2023 році. Така динаміка зумовлена значним впливом військових дій та економічної нестабільності, що негативно позначилися на креативному секторі [31].

У цих умовах особливого значення набуває державна підтримка, зокрема фінансові стимули, закріплені у чинному податковому законодавстві. Так, Податковий кодекс України передбачає знижену ставку податку на додану вартість у розмірі 7% для певних видів діяльності у сфері креативної економіки. Серед них – театральні, оперні, балетні, музичні, хореографічні, циркові вистави, покази кінопрем'єр, виступи професійних артистичних колективів та інші культурно-мистецькі заходи. Крім того, ця ставка поширюється на демонстрацію музичних творів, проведення екскурсій у музеях, зоопарках, на території заповідників, а також на публічний показ фільмів, адаптованих для осіб із порушенням зору чи слуху, та реалізацію квитків на спортивні події національного і міжнародного рівнів (ст. 193.1 ПКУ) [32].

До 31 грудня року, в якому припиняється або скасовується воєнний стан, зберігається дія податкової пільги щодо звільнення від ПДВ операцій, пов'язаних із постачанням національних фільмів, а також виробництвом та дублюванням фільмів державною мовою на території України. Ця норма також охоплює збереження, реставрацію та архівування національної кінематографічної спадщини (пункт 12 підрозділу 2 розділу XX ПКУ) [32].

З огляду на провідну роль ІТ-сектору у структурі креативної економіки України, заслуговує на увагу особливий режим оподаткування, який набув чинності з 14 серпня 2021 року після прийняття Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [33]. Цей нормативно-правовий акт започаткував інституційне регулювання, спрямоване на підтримку ІТ-галузі шляхом впровадження спеціального правового режиму «Дія.Сіті», офіційно запущеного 8 лютого 2022 року.

Метою створення «Дія.Сіті» є формування сприятливого середовища для ведення діяльності ІТ-компаній, а також стимулювання притоку інвестицій у сектор. При цьому резидентами режиму можуть бути лише юридичні особи, зареєстровані на території України, незалежно від фактичного місцезнаходження господарської діяльності.

У контексті функціонування спеціального правового режиму «Дія.Сіті» до юридичних осіб, які претендують на набуття статусу резидента, висувається низка нормативно визначених критеріїв відповідності. Зокрема, обов'язковою умовою є провадження видів економічної діяльності, що класифікуються відповідно до визначених законодавством ІТ-КВЕДів. Крім того, резидент повинен забезпечувати середній розмір щомісячної винагороди працівникам та залученим гіг-спеціалістам на рівні не нижчому за еквівалент 1200 євро.

Ще однією обов'язковою вимогою є дотримання мінімального кадрового складу: середньооблікова чисельність штатних працівників і гіг-спеціалістів компанії має становити не менше дев'яти осіб. Водночас структура доходів підприємства повинна відповідати кваліфікаційному критерію: не менше 90% загального обсягу мають формувати доходи, одержані від видів діяльності, що відповідають умовам резидентства, – у розрахунку як за перші три місяці, так і за перший рік перебування у режимі.

Також передбачено дотримання вимоги відсутності негативних ознак фінансово-господарської діяльності, серед яких, зокрема, наявність податкової заборгованості, що перевищує розмір десяти мінімальних заробітних плат, і строк існування якої становить понад 30 календарних днів (станом на 1 січня поточного року відповідно до законодавчо встановленого рівня мінімальної заробітної плати).

Фіскальні стимули для резидентів «Дія.Сіті» є суттєвими. Зокрема, передбачено можливість співпраці з працівниками на основі трудових договорів, гіг-контрактів або цивільно-правових угод із ФОП. Гіг-контракт, як нова правова конструкція, поєднує у собі елементи трудових і цивільно-правових відносин і передбачає соціальні гарантії, зокрема виплати у разі тимчасової непрацездатності чи вагітності. Структура гіг-контракту обов'язково включає перелік завдань, строки, винагороду, умови припинення та відповідальність сторін.

Відповідно до чинного законодавства, після завершення співпраці особи, що працювали на підставі трудових договорів або гіг-контрактів у межах режиму «Дія.Сіті», мають право на отримання допомоги з безробіття. З 1 січня 2025 року набули чинності зміни до Податкового кодексу України, які запровадили пільги для компаній-резидентів: звільнення від оподаткування витрат на медичне страхування та пенсійне забезпечення (в межах 30% від заробітної плати), а також звільнення операцій з передачі коштів і ресурсів на потреби Збройних Сил України та гуманітарної допомоги.

Для спеціалістів, які здійснюють професійну діяльність у межах компаній-резидентів правового режиму «Дія.Сіті», законодавством України передбачено особливий порядок оподаткування їх доходів, який суттєво відрізняється від загальної системи оподаткування фізичних осіб. Зокрема, встановлено пільгову

ставку податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) у розмірі 5%, а також обов'язковий військовий збір у такому ж розмірі – 5%. У сукупності це формує ефективне податкове навантаження на рівні 10%.

Такий підхід до фіскального регулювання має не лише фіскальну доцільність, а й виконує важливу соціально-економічну функцію, оскільки стимулює легалізацію доходів фахівців у сфері ІТ та інших галузей креативної економіки. На відміну від загального режиму оподаткування найманих працівників, за яким базова ставка ПДФО становить 18%, а ставка військового збору – 1,5%, запропоноване навантаження в межах «Дія.Сіті» є більш привабливим з точки зору особистої вигоди платника податків.

Крім того, у межах цього режиму значно знижується ймовірність застосування схем ухилення від оподаткування через використання фізичних осіб-підприємців (ФОП), оскільки нова система фактично врівноважує податкові умови співпраці за гіг-контрактами із найпоширенішими формами ФОП-моделі. При цьому працівники та гіг-спеціалісти отримують розширений спектр соціальних гарантій, яких традиційно позбавлені ФОП – зокрема, страхові виплати у разі тимчасової непрацездатності, вагітності та пологів, а також доступ до допомоги по безробіттю після завершення співпраці.

Узагальнюючи, встановлене у «Дія.Сіті» податкове навантаження у розмірі 10% не лише створює фіскальні стимули для залучення кваліфікованої робочої сили в ІТ-галузі, а й формує конкурентну альтернативу традиційним трудовим відносинам, забезпечуючи баланс між податковою ефективністю для держави та економічною доцільністю для платника.

Таким чином, у період глибоких соціально-економічних трансформацій та викликів, пов'язаних із воєнним станом і кризовими явищами, креативні індустрії потребують системного державного супроводу. Перегляд підходів до їх фіскальної підтримки, а також запровадження інституційних механізмів стимулювання, таких як спеціальний режим «Дія.Сіті», створює необхідне регуляторне середовище для розвитку відповідних секторів. Пільгові ставки ПДВ для культурних ініціатив, звільнення кінематографічних послуг від оподаткування, податкові стимули для ІТ-компаній у межах «Дія.Сіті», а також нові форми правової взаємодії із фахівцями (гіг-контракти) дозволяють не лише зберігати, а й розвивати креативний потенціал національної економіки. Розширення таких інструментів має ґрунтуватися на системному аналізі їх ефективності та подальшій адаптації до сучасних умов трансформації ринку праці, цифровізації бізнесу та інтеграції України у глобальний простір креативної економіки.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Економічна статистика. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm.
2. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

Микола Потрапелюк

аспірант кафедри фінансів,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Стащук

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДОМОГОСПОДАРСТВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У сучасному світі панує переконання, що основою сталого розвитку є громадяни, домогосподарства та громади, які несуть відповідальність за власні фінанси та можуть активно впливати на ринок фінансових послуг. Раціональна фінансова поведінка домогосподарств сприяє їхній стійкості та значно зменшує потребу у використанні соціальної допомоги від держави. Для розвитку домогосподарств важливо, щоб їхня фінансова поведінка була передбачуваною та адекватною зовнішнім змінам, сприяючи стійкості до воєнних загроз. У протилежній ситуації на фінансовому ринку зростатиме паніка, що може призвести до дестабілізації фінансової системи, виникнення нових ризиків та загроз через обмеження ресурсів, які за певних умов можна було б інвестувати в національну економіку. Це знизить загальну стійкість окремих домогосподарств та фінансової системи країни. У воєнний час посилюється взаємодія між різними моделями фінансової поведінки населення, стійкість окремих домогосподарств та стабільність національної економічної системи [1, с. 42].

У країнах ЄС, США та інших розвинених державах існують різноманітні моделі захисту доходів і заощаджень населення, включаючи механізми страхування, підтримки платоспроможності, контролю над борговим навантаженням та розвитку фінансової грамотності. Роль держави у підтримці фінансової стабільності та безпеки домогосподарств у різних країнах ЄС має відмінний контекст. Розглянемо їх основні напрямки.

Так, Британія опублікувала свою нову економічну стратегію «Відбудуємо краще» (Build Back Better) [2] у березні 2021 р., в якій спостерігається колаборація фінансів бізнесу, держави та громадян, що створює модель фінансової стратегії підвищення якості життя населення. Це забезпечується такими інструментами, як: місцеві інвестиції з використанням ресурсів з низки фондів (UK-wide Levelling Up Fund, UK Shared Prosperity Fund, Towns Fund and High Street Fund); краудфандинговий механізм для залучення приватних інвестицій та фінансування «зелених» проектів; інвестиції приватного сектору в місцеву економіку та інфраструктурні проекти, а також придбання консалтингових послуг для підтримки розвитку інфраструктурних проектів; трансформація підходу до освіти шляхом впровадження передових технологій та реформування технічної освіти; підтримка доступу до фінансування інновацій у швидкозростаючі підприємства. Очікується, що загальний рівень життя у Великій Британії зросте завдяки збільшенню уваги та фінансування регіонального розвитку: відродженню знедолених міст, розвитку регіональних доріг та комунікацій, допомозі людям у пошуку роботи та пересуванні по країні шляхом забезпечення належної роботи цифрових та транспортних зв'язків, створенню вільних портів у країні тощо.

У вересні 2020 р. уряд Франції представив План перезавантаження відновлення: відбудуємо Францію 2030 (France Relance recovery plan: building the France of 2030) [3]. В ньому подано пункти, які демонструють державну політику щодо підвищення рівня життя населення країни за такими напрямками:

- компонент «зменшення податків на виробництво». Податки на виробництво знижують конкурентоспроможність французьких компаній. У Франції у 2018 році вони становили 3,2% ВВП, порівняно із середнім показником 1,6% по Європейському Союзу. З метою підвищення привабливості Франції та заохочення створення промислових компаній, ці податки були зменшені на 10 млрд євро на рік з 1 січня 2021 року;

- компонент «Солідарність» передбачає інвестиції в розмірі 36 млрд євро в людський капітал. Ця частина Плану відновлення спрямована на зменшення нерівності та підтримку молодих і вразливих громадян, які потребують роботи;

- компонент «Підвищення кваліфікації та трансформація професійного навчання» передбачає збільшення доступності навчання для працівників та трансформацію системи професійного навчання, спрямованої на зміцнення позицій Франції як лідера в галузі цифрових технологій та освітніх інновацій;

- компонент «Стажування для молоді у сфері стратегії важливого та швидкозростаючого сектору». На відповідні цілі було виділено суму в розмірі 1,6 мільярда євро, які будуть використані для забезпечення доступу молоді до різних підготовчих курсів.

Фінансова безпека домогосподарств є критично важливою для забезпечення економічної стійкості як на мікро-, так і на макрорівні. Як демонструє міжнародна практика, стратегічна роль держави полягає не лише у регуляції фінансового сектору, але й у створенні умов для підвищення фінансової спроможності громадян. Досвід Великої Британії та Франції свідчить про ефективність поєднання інструментів державної підтримки, інвестицій у людський капітал, цифрову трансформацію освіти та регіонального розвитку. Такі заходи не лише підвищують якість життя, але й формують передумови для стійкої фінансової поведінки населення, що в умовах криз і збройних конфліктів є запорукою фінансової стабільності всієї країни.

Список використаних джерел:

1. Заяць В. Фінансова поведінка домогосподарств у контексті їх резильєнтного розвитку. Демографія та соціальна економіка. 2024, № 1 (55). С. 41-58. URL: <https://surl.lu/etuffi> (дата звернення 03.05.2025)
2. «Build BackBetter» (Britain's economic development strategy). Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/61d6e011d3bf7f0548ec1332/SUMMARY_REPORT_BUILD_BACK_BETTER_BUSINESS_COUNCIL_.pdf (дата звернення 04.05.2025)
3. «Відбудуємо Францію 2030». (Стратегія розвитку Франції на період до 2030 р.). URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/economic-diplomacy-foreign-trade/promoting-france-s-attractiveness/france-reliance-recovery-plan-building-the-france-of-2030/> (дата звернення 04.05.2025).

Світлана Савчук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Анастасія Мізюк

студентка гр. ФМ-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ

Визначальну роль у забезпеченні ефективного функціонування митної системи України та її здатності реагувати на сучасні виклики має належне нормативно-правове регулювання діяльності митних органів. Саме результативність Ефективність організації цієї системи тісно пов'язана з рівнем сформованості її правового забезпечення, яке повинно враховувати як національні інтереси, так і міжнародні зобов'язання.

Як свідчить вітчизняна практика, основним нормативно-правовим документом, який регулює митну сферу в Україні, виступає Митний кодекс України. У ньому визначено основоположні засади функціонування митної системи, окреслено компетенції митних органів, а також передбачено порядок здійснення митного контролю, митного оформлення та справляння відповідних митних платежів.

Окрім Митного кодексу, нормативно-правова база діяльності митних органів охоплює:

1. Митний тариф України – встановлює розміри митних ставок на різні види товарів, що імпортуються або експортуються.
2. Інші закони та підзаконні акти – регулюють окремі аспекти митної діяльності, такі як валютний контроль, боротьба з контрабандою та ін.
3. Міжнародні договори – забезпечують гармонізацію митної політики України з міжнародними стандартами та процедурами.

Зазначені документи регламентують правила переміщення товарів через митний кордон, визначають митні режими, умови надання митних пільг, а також встановлюють відповідальність за порушення митного законодавства.

Державна митна служба виступає стратегічною складовою управлінського апарату, адже виконує основні функції з контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон, а також забезпечує формування вагомої частини доходів державного бюджету. Результативне функціонування цієї інституції забезпечується також лише за умови наявності детально визначених правових механізмів і процедур, що регламентують її компетенції та координацію з іншими органами влади.

У контексті активізації євроінтеграційного курсу Україна здійснює модернізацію митного законодавства шляхом його гармонізації з нормативно-правовими стандартами Європейського Союзу. Такий процес включає

запровадження сучасних підходів до митного адміністрування, розширення використання електронних систем обміну інформацією, оптимізацію митних процедур, що, у свою чергу, сприяє скороченню адміністративних бар'єрів і підвищенню швидкості обслуговування учасників зовнішньоекономічної діяльності.

З огляду на внутрішні виклики та зовнішні загрози, митні органи України виконують важливу роль у запобіганні незаконному переміщенню заборонених категорій товарів, зокрема зброї, наркотичних засобів та стратегічно важливої продукції. У період воєнного стану їхня роль набуває ще більшого значення, адже митна служба поєднує фіскальні завдання з функціями, спрямованими на забезпечення національної безпеки.

В сучасних умовах у сфері митного регулювання спостерігається низка позитивних тенденцій, зокрема активне впровадження цифрових інструментів, таких як електронне декларування, автоматизовані системи управління ризиками та платформа «єдине вікно». Застосування цих інновацій сприяє зменшенню впливу людського чинника, підвищенню швидкості митних процедур і посиленню прозорості контрольних механізмів.

Водночас у функціонуванні митної системи все ще існують окремі проблемні аспекти. Одним із основних викликів є невідповідність між положеннями Митного кодексу та нормативно-правовими актами нижчого рівня, що зумовлює правову невизначеність і ускладнює практичне застосування чинного законодавства.

Крім того, окремі елементи технологічного забезпечення митних процедур залишаються технічно застарілими, що знижує ефективність контролю та створює передумови для зростання обсягів незаконного переміщення товарів.

Вирішення виявлених проблем потребує комплексної модернізації нормативно-правового середовища, зокрема гармонізації підзаконних актів із положеннями Митного кодексу України та нормами, передбаченими законодавством Європейського Союзу.

Крім того, необхідним постає посилення інтеграції сучасних технологічних рішень, розширення автоматизації процедур митного контролю та забезпечення налагодження ефективної системи взаємодії між митними органами та іншими державними інституціями. Важливою складовою трансформації митної служби є належна підготовка та підвищення кваліфікації персоналу. Формування професійного кадрового потенціалу, що поєднує ґрунтовні знання в сфері митного права з володінням цифровими інструментами, є невід'ємною умовою для впровадження якісних змін у системі митного адміністрування.

Таким чином, забезпечення функціонування прозорої та результативної митної системи, орієнтованої на відповідність європейським та міжнародним стандартам, передбачає комплексне оновлення нормативно-правової бази, впровадження сучасних технологічних рішень та послідовне зміцнення кадрового потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Європейська комісія. Митний кодекс Європейського Союзу: Регламент (ЄС) № 952/2013 Європейського парламенту та Ради від 9 жовтня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text
2. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua>.
3. Про затвердження Положення про Державну митну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF>

Ірина Сидор

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Назарій Паньків

студент гр. ФПФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ: ПРИКЛАДИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Фінансове забезпечення соціальної функції держави визначається напрямами реалізації соціальної політики держави, специфіка застосування якої залежить від історичних, демографічних, соціальних, культурних, ментальних, економічних та багатьох інших чинників. У світі сформувалися ряд моделей соціальної політики, серед яких найбільш провідними є такі її типи: нордичний (соціал-демократичний) тип, консервативний (європейський) тип та ліберальний (англосакський) тип. Світові моделі соціальної політики відображають різні підходи країн до забезпечення соціального захисту громадян, регулювання ринку праці та розподілу ресурсів. Найбільш поширені підходи класифікуються за типологією, розробленою Еспінг-Андерсеном, детальний огляд яких пропонуємо розглянути нижче на підставі опрацьованих літературних джерел [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10].

Основними характеристиками нордичного (соціал - демократичного) типу соціальної політики є універсальний доступ до соціальних послуг, високий рівень державного фінансування, прогресивне оподаткування, активна роль держави у регулюванні соціальних нерівностей. Нордичний тип соціальної політики є однією з найпередовіших моделей, що базується на принципах універсальності, високої соціальної солідарності та активної ролі держави у забезпеченні добробуту громадян. Розглянемо ключові аспекти та приклади світового досвіду цієї моделі.

Основними принципами такої моделі фінансування напрямів соціального призначення є:

- *універсальність і рівність*: держава гарантує рівний доступ до охорони здоров'я, освіти, соціального страхування та інших соціальних послуг для всіх громадян, незалежно від доходу чи соціального статусу. Це сприяє зменшенню нерівності та забезпеченню високого рівня довіри до системи;

- *фінансування через прогресивне оподаткування*: нордичні країни характеризуються високими податковими ставками, що дозволяє державі збирати значні кошти для фінансування соціальних програм. Хоча це іноді викликає дебати щодо рівня оподаткування, результатом є високий рівень соціального захисту;

- *інтегрованість та координація*: системи соціального захисту нордичних країн інтегровані між собою, що дозволяє ефективно управляти як соціальними витратами, так і економічним розвитком. Це включає тісну взаємодію між різними державними установами, місцевими органами влади та профспілками;

– *активна політика на ринку праці*: держави впроваджують програми, спрямовані на підтримку зайнятості, перепідготовку кадрів та стимулювання мобільності робочої сили. Це дозволяє швидко адаптуватися до змін на ринку праці та підтримувати високий рівень зайнятості.

Ключовими елементами у цій системі є: охорона здоров'я: безкоштовний або субсидований доступ до медичних послуг забезпечує громадянам можливість отримати якісну допомогу незалежно від фінансових можливостей. Наприклад, у Швеції та Фінляндії надається широкий спектр послуг від первинної допомоги до спеціалізованої медицини; освіта: держава забезпечує безкоштовну або майже безкоштовну освіту на всіх рівнях, що стимулює розвиток людського капіталу та сприяє соціальній мобільності. Особливо виділяється фінансова підтримка студентів та доступ до якісної дошкільної освіти; соціальне страхування і пенсійне забезпечення: система передбачає високий рівень соціальних виплат, які гарантують стабільність доходів у разі безробіття, хвороби чи старості. Пенсійні системи нордичних країн орієнтовані на забезпечення гідного рівня життя для літніх громадян; підтримка сім'ї та гендерна рівність: щедрі програми по догляду за дітьми, включаючи тривалі оплачувані відпустки для батьків (іноді з обов'язковою нероздільною частиною для кожного з батьків), сприяють не лише підвищенню рівня народжуваності, а й забезпечують рівні можливості для жінок та чоловіків; активна ринкова політика: державні програми спрямовані на перепідготовку робітників, підвищення кваліфікації та підтримку підприємництва. Це дозволяє зменшити структурну безробіття та адаптуватися до економічних криз.

Назвемо кілька прикладів з практики окремих країн. Відомий своїм комплексним підходом до охорони здоров'я та освіти, Швеція підтримує високий рівень соціального забезпечення завдяки великому обсягу державних витрат, фінансованих через прогресивне оподаткування. Програми з підтримки сімей та гендерної рівності є яскравими прикладами інтегрованої соціальної політики. Завдяки багатим природним ресурсам та продуманій системі розподілу доходів, Норвегія забезпечує високий рівень соціального захисту, вкладаючи значні кошти в охорону здоров'я, освіту та соціальне страхування. Ефективна робота державних інституцій дозволяє країні підтримувати один із найвищих стандартів життя у світі. Данська модель характеризується високим рівнем соціальної довіри, активною політикою на ринку праці та значними державними витратами на соціальні програми. Данія відома ефективною системою підтримки безробітних, яка поєднує фінансову допомогу з активними програмами перекваліфікації та працевлаштування. Фінляндія має одні з найкращих освітніх систем у світі, що є однією з головних складових нордичної моделі. Додатково, фінська система охорони здоров'я та соціального забезпечення спрямована на забезпечення рівного доступу до послуг для всіх громадян, що сприяє зниженню соціальної нерівності [2; 6; 9].

Таким чином, нордична модель соціальної політики демонструє успішний приклад інтегрованого підходу, де держава активно бере участь у забезпеченні добробуту громадян. Завдяки високим податкам, широкому колу соціальних

послуг та активній політиці на ринку праці, країни цього типу досягають високих показників якості життя та соціальної справедливості. Цей досвід є прикладом для інших держав, що прагнуть побудувати більш ефективні та інклюзивні системи соціального захисту.

Наступним типом соціальної політики є реалізація консервативної (європейської) моделі, основними характеристиками якої є соціальний захист, пов'язаний з трудовим статусом і сімейною структурою. Система часто базується на обов'язкових внесках до соціального страхування, де виплати залежать від заробітку та стажу. Консервативний тип соціальної політики, який іноді називають континентально-європейською моделлю, формується на основі традиційних сімейних цінностей, зв'язку соціального захисту з трудовим стажем та принципу субсидіарності. Ця модель базується на ряді ключових елементів, що визначають характер державної допомоги та організацію соціальної системи.

Основними принципами консервативного типу соціальної політики є:

- *принцип сімейності та традиційних ролей*: соціальні виплати часто прив'язуються до сімейного статусу та традиційних ролей. Державна допомога орієнтована на підтримку традиційної родини, де основна роль у забезпеченні добробуту покладається на сімейні структури;

- *страхова модель соціального забезпечення*: система фінансується за рахунок обов'язкових страхових внесків, які сплачуються роботодавцями та працівниками. Розмір виплат залежить від розміру внесків, що означає збереження індивідуальних соціальних прав, обумовлених попереднім трудовим стажем;

- *децентралізація та регіональне управління*: соціальна політика може частково регулюватися на регіональному рівні, що дозволяє враховувати місцеві традиції та потреби. Це забезпечує певну гнучкість, але й зберігає вплив традиційних інститутів на розподіл ресурсів;

- *підтримка корпоративних і професійних груп*: часто система побудована таким чином, щоб зберегти стабільність соціального статусу професійних груп. Профспілки, професійні асоціації та роботодавці мають активну роль у формуванні системи соціального страхування [4; 7; 10].

Світові приклади практичного застосування напрямів цієї політики можна розглянути за наступними країнами. Німеччина має добре розвинену систему обов'язкового соціального страхування, що охоплює пенсійне, медичне, безробіття та доглядове страхування. Виплати залежать від внесків, сплачених протягом трудового життя. Держава забезпечує субсидії для сімей із дітьми, але основна відповідальність за соціальний захист переважно лежить на сімейних структурах. Французька система базується на обов'язкових внесках роботодавців та працівників, що забезпечує доступ до широкого спектру соціальних послуг, включаючи пенсії та допомогу по безробіттю. Окрім універсальних програм, держава виплачує різноманітні допомоги сім'ям, враховуючи традиційну роль родини як основного осередку соціального забезпечення. Італійська модель зберігає сильний зв'язок між соціальним забезпеченням і сімейною структурою. Система орієнтована на підтримку тих, хто має стабільний трудовий стаж, а виплати застраховані за рахунок внесків, сплачених протягом життя. Австрійський

досвід характеризується високою регіональністю, де соціальна допомога тісно пов'язана з професійними асоціаціями, що впливають на визначення рівня допомоги.

Консервативна модель соціальної політики відображає специфіку європейських традицій та соціальних структур, де роль сім'ї та робочого стажу мають вирішальне значення для визначення рівня соціального захисту. Попри ряд переваг, ця модель стикається з викликами адаптації до сучасних економічних та соціальних змін. Розуміння даної моделі допомагає порівняти її з іншими типами соціальної політики та визначити шляхи можливого реформування в контексті глобалізаційних процесів.

Наступним типом є ліберальна (англосаксонська) модель соціальної політики, основними характеристиками якої є мінімальне втручання держави, акцент на ринкові механізми, заснований на засобах перевірки потреби – допомоги, що часто є засобами *means-tested*. Соціальна політика спрямована на стимулювання самостійності громадян і збереження ринкової конкуренції. Зокрема:

- *мінімальне державне втручання*: у ліберальній моделі соціальна політика розробляється з акцентом на ринкову економіку. Держава виступає в ролі останнього засобу підтримки, забезпечуючи допомогу тим, хто потрапив у скрутне становище, але загалом покладається на ринкові механізми для стимулювання економічної активності;

- *Means-tested допомога*: соціальні виплати та допомога надаються за критерієм потреби, що означає, що лише певна категорія осіб має право на отримання підтримки. Це дозволяє зосередити державні ресурси на тих, хто дійсно потребує допомоги, але водночас може створювати «ступінчастість» у системі допомоги;

- *стимулювання самостійності*: основна мета – заохочення громадян до активного пошуку роботи та самостійного забезпечення своєї життєдіяльності. Система часто включає елементи «workfare», тобто вимогу активної участі у програмах перекваліфікації або працевлаштування для збереження допомоги;

- *обмеження державних витрат*: держава обмежує обсяг соціальних витрат, зберігаючи бюджетний баланс. Це проявляється у нижчому рівні податкового навантаження порівняно з моделями, що забезпечують всеохоплюючі соціальні гарантії (наприклад, нордична модель) [1; 6].

Базовими елементами даної моделі виступають: соціальні виплати: допомога, зазвичай, обмежена за розміром і тривалістю. Виплати можуть включати допомогу по безробіттю, соціальне страхування та допомогу малозабезпеченим сім'ям. Ці виплати є умовними та спрямованими на тимчасову підтримку до повернення до активного ринку праці; охорона здоров'я: хоча в деяких країнах (наприклад, Великобританія) існує система національної охорони здоров'я (NHS), яка надає послуги майже безкоштовно, рівень державних витрат у цій сфері все ж нижчий, ніж у країнах з більш розвиненими соціальними державами. Система охоплює базовий набір послуг, але приватний сектор відіграє значну роль; освіта та соціальна мобільність: ліберальна модель надає пріоритет

розвитку приватного сектора в освіті. Державна участь обмежується фінансуванням базових освітніх програм, тоді як додаткові послуги часто забезпечуються приватними організаціями, що стимулює конкуренцію і вибір; ринкові стимули: політика спрямована на створення умов для активної участі громадян у ринку праці, що включає підтримку підприємництва, програми перекваліфікації та стимулювання мобільності робочої сили. Це допомагає зменшити залежність від державної допомоги в довгостроковій перспективі.

Для прикладу, США традиційно характеризуються ліберальною моделлю соціальної політики, де держава обмежується наданням допомоги тим, хто опинився у скрутному становищі, а основна підтримка базується на приватних ініціативах. Система допомоги по безробіттю, соціальне страхування та програми підтримки малозабезпечених – це приклади умовної допомоги, що стимулюють повернення до активної роботи. Великобританія має NHS як приклад державної системи охорони здоров'я, але у багатьох інших сферах соціальної політики держава відіграє роль «безпекового мережива». Допомога надається за критерієм потреби, а ринкові механізми активно стимулюють розвиток приватного сектору в освіті та інших сферах. Хоча Канада відома своєю системою охорони здоров'я з елементами універсальності, в інших соціальних сферах країна застосовує більш ринково-орієнтований підхід, де державна підтримка поєднується з приватними ініціативами. Це створює гібридну систему, де базові послуги гарантуються державою, а додаткові можливості забезпечуються через конкуренцію.

Ліберальна англосаксонська модель соціальної політики робить акцент на ринкових механізмах, обмеженій державній допомозі та стимулюванні самостійності громадян. Попри економічну гнучкість та збереження бюджетної дисципліни, модель стикається з викликами у вигляді соціальної нерівності та потенційних пасток бідності. Досвід країн, таких як США, Велика Британія та Канада, демонструє, що баланс між ринковими інструментами та державною підтримкою є ключовим для забезпечення соціальної стабільності та економічного зростання [3; 5; 8].

Таким чином, кожна з цих моделей формувалася історично та враховує культурні, економічні та політичні особливості держав. Нордичний тип орієнтований на максимальну універсальність і рівність, консервативний – на збереження традиційних соціальних структур, ліберальний – на стимулювання індивідуальної ініціативи через ринкові механізми. Ці моделі допомагають зрозуміти різні стратегії забезпечення соціального добробуту та можуть бути адаптовані відповідно до національних особливостей та потреб населення.

Список використаних джерел:

1. Бортник С. М., Сєвідова І. О. Забезпечення організаційно-правових умов фінансування соціальної сфери України. *Право і безпека*. 2023. № 3 (90). С. 9-21.
2. Волошина О. О., Ковальова М. Ю., Боженко В. Є. Стан і тенденції розвитку фінансового забезпечення соціального захисту в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3 (61). С. 190-197.

3. Гордієнко Л. А. Зарубіжний досвід фінансування соціальних програм та особливості його впровадження в Україні. *Економічний вісник*. 2020. Вип. 4. С. 25-33. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/322563623.pdf>
4. Драган І., Даций Н., Орлова Н. Світовий досвід реалізації державної політики фінансового забезпечення галузі охорони здоров'я та надання медичних послуг. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2023. № 3. URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/471>
5. Зюзін В. О. Світовий досвід фінансування соціальних програм. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7275>
6. Плотка Л. В. Закордонний досвід реалізації державної соціальної політики. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 11. С. 133-138.
7. Пріхно І. М. Застосування світових тенденцій фінансування соціальної сфери в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 7. С. 322-327.
8. Сидор І. П. Моніторинг планування видатків місцевих бюджетів: ключові аспекти удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 21. С. 85-89.
9. Сидор І. П. Домінанти впливу макроекономічних показників на добробут нації. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 16. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-16>. С. 795-802.
10. Федорович І. М. Функціонування фондів соціального страхування у міжнародному контексті: ключові особливості та порівняльний аналіз. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4147/4077>

Вікторія Скакун

студентка гр. 13ф,

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ганна Коцюрубенко

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У сучасних умовах затяжної воєнної агресії, енергетичної вразливості, глобальних рецесійних тенденцій і кліматичних загроз бюджетна система постає не просто як інструмент фінансового управління, а як критичний центр прийняття стратегічних рішень. Вона перетворюється на індикатор здатності держави не тільки забезпечити функціонування базових сфер, але й сформулювати довгострокову візію розвитку. У фокусі цієї візії – цілі сталого розвитку (ЦСР), які з 2015 року стали універсальним орієнтиром для країн із різним рівнем економічного потенціалу [2].

Українська бюджетна система сьогодні діє у виключно складному середовищі: її ресурсна база суттєво звужена, а видаткова частина працює в умовах постійного дефіциту. Проте саме в таких умовах виявляється справжня ефективність: чи здатна держава, навіть у нестабільності, зберігати стратегічну раціональність – тобто підтримувати ті напрями розвитку, що забезпечують не виживання, а модернізацію. Сталість розвитку у цьому сенсі – це не теоретична категорія, а реальний тест на здатність мислити не лише короткостроковими бюджетними циклами, а й через призму трансформаційних процесів [1].

Аналітичні дослідження демонструють, що ті держави, які інтегрували цілі сталого розвитку у свою фіскальну політику (Словаччина, Швеція, Канада), зуміли сформувати бюджети, стійкі до зовнішніх криз: вони інвестують не в латання дефіцитів, а у підвищення потенціалу економіки, людського капіталу, екологічної безпеки. В Україні цей підхід лише формується. Системне врахування ЦСР у бюджетному процесі поки що залишається фрагментарним – найчастіше декларативним. І саме це сьогодні варто оцінювати не як провину, а як виклик для наукового та управлінського середовища [4, с. 139-141].

Існує глибокий взаємозв'язок між інституційною якістю бюджетної системи та її здатністю підтримувати цілі сталого розвитку. Наразі ключова проблема полягає у тому, що інструментарій бюджетного планування не прив'язаний до чітких соціально-економічних результатів. Витрати формуються за залишковим принципом, а структура бюджетних програм не містить прив'язки до довгострокових результатів, таких як зменшення викидів, розвиток зеленої енергетики, модернізація освітньої інфраструктури чи цифровізація публічного управління [3].

У цьому контексті особливої уваги потребує місцева бюджетна політика. Саме на рівні громад концентрується значна частина завдань сталого розвитку – екологічна безпека, доступ до базових послуг, розвиток транспорту, модернізація житлово-комунальної інфраструктури. Проте механізми фінансового забезпечення

цих функцій не є стабільними. Проблема полягає не тільки у нестачі ресурсів, а у відсутності передбачуваності, що унеможливорює довгострокове планування. Місцеві бюджети потребують не дотаційної моделі, а стратегічного партнерства з центральною владою, де кожна інвестиція розглядається через призму результату для громади й країни в цілому [1].

Реалізація цілей сталого розвитку через бюджетну систему потребує не лише перегляду пріоритетів витрат, а й формування нових принципів фіскального управління. Йдеться про впровадження інтегрованого бюджетування, коли на етапі розробки програм вбудовується оцінка впливу на соціальну рівність, екологічну ситуацію, зайнятість. Такий підхід не лише змінює структуру бюджету, а й посилює відповідальність за результати [5].

Не менш значущим залишається питання прозорості й залучення громадян до процесу бюджетування. Без діалогу з суспільством неможливо говорити про реальну орієнтацію бюджету на сталі цілі. Досвід окремих українських міст, які запровадили бюджети участі або відкриті платформи звітності, свідчить про те, що інституційна відкритість посилює ефективність витрат та зміцнює довіру до держави – що в умовах нестабільності є безцінним ресурсом.

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що бюджетна система в Україні має потенціал стати платформою для реалізації цілей сталого розвитку, проте для цього потрібна не лише політична воля, а системна реформа фіскального управління. Йдеться не про заміну одного інструменту іншим, а про зміну парадигми: від латання криз до програмного розвитку. Саме це стане ознакою того, що фінансова політика більше не є заручником турбулентності, а стає її аналітичною відповіддю.

Список використаних джерел

1. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/> (дата звернення: 17.05.2025).
2. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=6f446a44-9bba-41b0-8642-8db3593e696e&title=NatsionalnaDopovid-tsiliStalogoRozvitku-Ukraina-> (дата звернення: 17.05.2025).
3. Integrated National Financing Framework for Sustainable Development. *SDG Integration*. URL: <https://sdgintegration.undp.org/INFF> (date of access: 17.05.2025).
4. Blöndal Jón R. (ed.) OECD Journal on Budgeting. 2020. Vol. 20 (2). URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/07/oecd-journal-on-budgeting-volume-2020-issue-2_e16d963a/59ff7e16-en.pdf
5. Ukraine – Public expenditure review: restructuring government expenditures. *World Bank*. URL: <https://documents.worldbank.org/pt/publication/documents-reports/documentdetail/966181468778817214/ukraine-public-expenditure-review-restructuring-government-expenditures> (date of access: 17.05.2025).

Олена Стащук

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Анастасія Кузьмич

студентка гр. ФіК-42,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ДОХОДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ: ПРОБЛЕМИ МОБІЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЗБІЛЬШЕННЯ

В умовах повномасштабної війни росії проти України акумулювання фінансових ресурсів до бюджетів різних рівнів набуває особливого значення. Перед урядом постає надзвичайно складне завдання: необхідність суттєвого нарощення видатків (зокрема на оборону) за умов обмежених джерел залучення ресурсів. Ситуація ускладнюється різними чинниками, зокрема такими, як зниження економічної активності суб'єктів господарювання, тінізація економіки, інфляція та девальвація національної валюти, політична нестабільність та зміни в оподаткуванні. За таких обставин механізми формування доходної частини державного бюджету потребують глибокого, комплексного і стратегічного перегляду.

Відповідно до Бюджетного кодексу України доходи бюджету – кошти, які формуються з податкових, неподаткових та інших видів надходжень, що здійснюються на безповоротній основі відповідно до законодавчих норм України [1]. Серед усіх складових бюджету саме податкові надходження відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової спроможності держави. Вони є стабільним та передбачуваним джерелом бюджетних ресурсів, що дає змогу планувати видатки та реалізовувати соціально-економічну функцію держави.

Аналізуючи динаміку податкових надходжень до державного бюджету України протягом 2022-2024 рр. (рис. 1), можна стверджувати, що їх загальний обсяг у 2023 році порівняно з 2022 роком зменшився на 0,7%. Проте у 2024 році спостерігається суттєве зростання на 40,4 % порівняно з 2023 роком, що свідчить про активізацію економіки та зростання фіскальної спроможності держави. Податки на доходи фізичних осіб показали стабільне зростання протягом трьох років: у 2023 році приріст становив 20,4%, а в 2024 – ще 82,7%. Податок на прибуток підприємств у 2023 році дещо зменшився, але у 2024 продемонстрував значне зростання, що пов'язано з відновленням прибутковості бізнесу після складного 2022 року. Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів у 2023 році зросла на 36,4%, внаслідок зростання рентної плати за користування надрами загальнодержавного значення, однак у 2024 році ця стаття доходів зменшилась на 40,4%. Внутрішні податки на товари та послуги, які є важливим джерелом надходжень, скоротилися в 2023 році на 0,5%, але в 2024 показали позитивну динаміку (30,4%), зокрема за рахунок зростання акцизів та ПДВ.

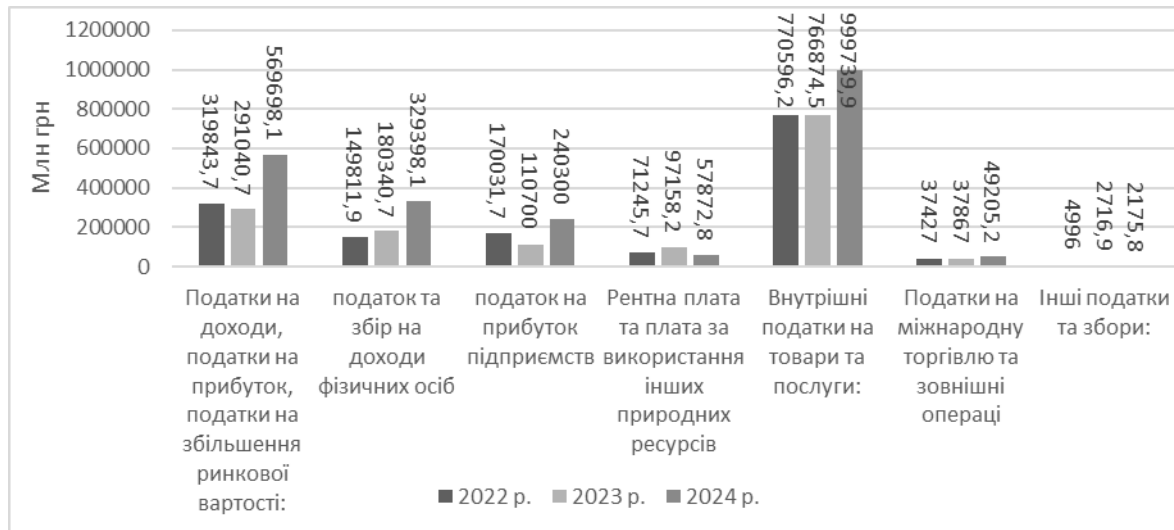

Рис. 1. Динаміка податкових надходжень до державного бюджету України за 2022-2024 роки

Джерело: [2; 3]

Інші податки та збори показали стає зменшення, що, ймовірно, пов'язано з їх незначною часткою у загальній структурі доходів та можливою оптимізацією податкової системи.

Досліджуючи неподаткові надходження, можна помітити, що впродовж 2022–2024 років загальний обсяг неподаткових надходжень демонструє коливання: у 2023 році спостерігалось зменшення на 5,8% порівняно з 2022 роком, тоді як у 2024 році вони зросли на 16,3%. Доходи від власності та підприємницької діяльності у 2023 році суттєво знизилися на 22,9%. Причинами такого зменшення стало збитковість та зупинка діяльності державних підприємств, втрата активів на окупованих територіях, скорочення прибутку держкомпаній. Проте, у 2024 році відбулося часткове відновлення на 14,9%, що пов'язано з поступовим відновленням економіки.

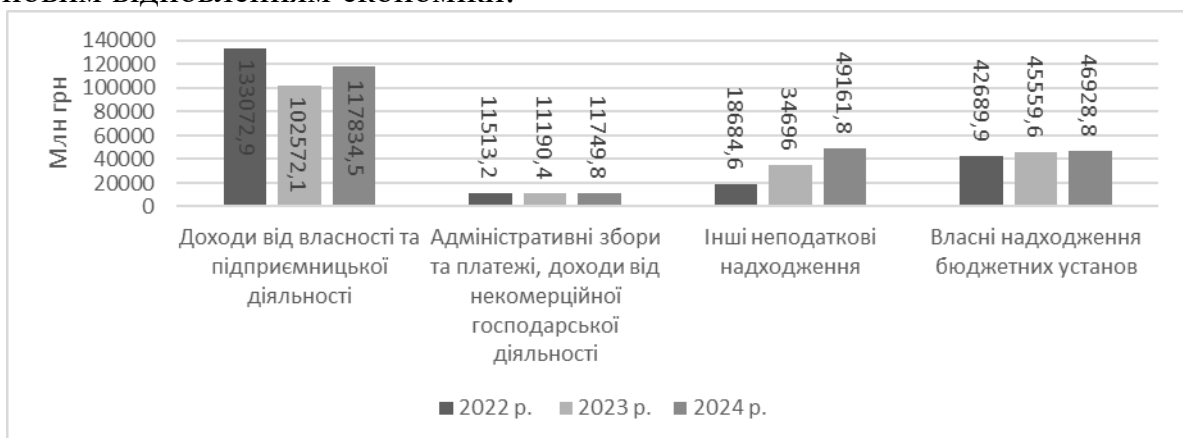

Рис. 2. Динаміка неподаткових надходжень до державного бюджету України за 2022-2024 роки

Джерело: [2; 3]

Адміністративні збори та доходи від некомерційної діяльності залишаються відносно стабільними з незначним зростанням у 2024 році на 5%, внаслідок

покращенням адміністрування та розширенням спектра платних послуг. Також зростають власні надходження бюджетних установ, що свідчить про активізацію платних послуг у сферах освіти, медицини, культури тощо, а також про запровадження нових механізмів залучення коштів.

Незважаючи на зростання сукупних доходів державного бюджету України у 2024 році, спостерігається низка системних проблем, що ускладнюють ефективну мобілізацію фінансових ресурсів, зокрема: високий відсоток тіньової економіки, скорочення кількості платників податків, недосконалий механізм контролю за виконанням бюджетних програм і відсутність реальної персональної відповідальності посадових осіб за досягнення запланованих фінансових показників, зниження митних та експортних надходжень, нестабільність законодавчої бази.

Таким чином, наявність проблем суттєво обмежує потенціал мобілізації доходів. У цьому контексті підвищення доходної частини бюджету можливе за кількома ключовими напрямками:

- зменшення рівня тіньової економіки шляхом впровадження сучасних цифрових інструментів адміністрування податків;
- перегляд підходів до мобілізації неподаткових джерел доходів;
- лібералізація та активізація інвестиційної діяльності;
- проведення аналізу ефективності існуючих податкових пільг та скасування неефективних або тих, що створюють можливості для зловживань;
- створення сприятливих умов для започаткування та ведення бізнесу, що сприятиме створенню нових робочих місць та розширенню податкової бази.
- перегляд бюджетної політики з точки зору результативності. Необхідно впровадити механізми оцінювання ефективності витрат і персональної відповідальності за досягнення цільових показників доходів;
- активізація міжнародної фінансової підтримки, особливо у вигляді грантів, а також ефективне управління запозиченнями, спрямовуючи їх не лише на фінансування дефіциту, а й на структурні реформи, які можуть розширити дохідну базу в довгостроковій перспективі.

Отже, збільшення доходів державного бюджету не може обмежуватись лише зростанням податкового навантаження. Натомість, ефективним шляхом є поєднання фіскальних реформ, діджиталізації, стимулювання інвестиційної активності, зниження рівня тіньової економіки та раціонального управління державними ресурсами.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 20.05.2025).
2. Доходи. Open budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (дата звернення: 12.04.2025).
3. Доходи держбюджету України. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (дата звернення: 12.04.2025).

Діана Фурда

студентка гр. ФФ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., викладач Тетяна Валігура

МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Після завершення активної фази війни перед Україною постане масштабний виклик щодо відновлення економіки, соціальної інфраструктури та фінансової системи. Цей процес не може обмежуватися лише компенсацією втрат: він має бути спрямований на модернізацію економіки, підвищення її стійкості, інноваційний розвиток та адаптацію до умов глобальної конкуренції. Для досягнення цієї мети необхідним є ефективне використання фінансових інструментів і стратегій у межах узгодженої державної політики.

Одним із ключових джерел ресурсів для відновлення є міжнародна фінансова допомога. Зокрема, інструмент Ukraine Facility, затверджений Європейським Союзом, передбачає надання Україні 50 мільярдів євро протягом 2024–2027 років. Ці кошти спрямовуються на підтримку макрофінансової стабільності, модернізацію державного управління, розвиток інфраструктури, реформу судової та антикорупційної систем. Програма також містить інвестиційний компонент, який дозволяє мобілізувати приватний капітал через гарантії та технічну підтримку.

Крім зовнішньої допомоги, вагоме значення мають внутрішні ресурси. Залучення коштів шляхом розміщення державних облігацій, зокрема військових, стало важливим джерелом фінансування бюджету у воєнний час [1]. У майбутньому держава має продовжити стимулювання інвестування в державні інструменти, розвивати внутрішній ринок капіталу та запроваджувати податкові й регуляторні стимули для бізнесу та інвесторів.

Центральною ланкою економічного відновлення є малий і середній бізнес (МСБ), який забезпечує гнучкість економіки, створення робочих місць і динамічний розвиток регіонів. Підтримка МСБ через державні грантові програми, мікрофінансування, доступ до пільгових кредитів і бізнес-інкубатори має бути в центрі фінансової стратегії. Також необхідно сприяти їхньому доступу до цифрових послуг, міжнародних ринків і логістичних сервісів [4].

Цифровізація фінансової системи – ще один визначальний чинник ефективного відновлення. Запровадження електронних платформ контролю за витратами, зокрема таких як «Дія», «DREAM» та інших спеціалізованих сервісів, дозволяє відстежувати рух фінансів від донорів до бенефіціарів, забезпечувати прозорість витрат, зменшувати корупційні ризики. Цифрові інструменти також підвищують ефективність координації між державними структурами, бізнесом та громадянським суспільством.

Особливу роль відіграє розробка нової економічної стратегії України. Вона має ґрунтуватися на довгостроковому баченні розвитку, враховувати потреби

євроінтеграції, адаптацію до змін клімату, соціальну інклюзію та розвиток людського капіталу [5, с. 83]. Важливим є також залучення громадськості, бізнес-асоціацій, експертного середовища та міжнародних партнерів до формування та реалізації такої стратегії. Її впровадження можливе лише при умові інституційної спроможності держави, ефективного державного управління та дотримання принципів верховенства права.

Таким чином, післявоєнне відродження України – це не лише відновлення зруйнованої інфраструктури, а й можливість для глибокого переосмислення економічної моделі розвитку країни. Ефективне поєднання зовнішніх фінансових джерел, зокрема підтримки ЄС, міжнародних фінансових організацій і донорських фондів, із внутрішніми ресурсами, такими як державні облігації, підприємництво та людський капітал, є передумовою стійкого економічного зростання [2].

Ключову роль у цьому процесі відіграє фінансова стратегія, орієнтована на прозорість, інклюзивність і цифровізацію. Розвиток інноваційних цифрових платформ дозволяє контролювати витрати, залучати інвестиції та зміцнювати довіру до державних інституцій. Підтримка малого і середнього бізнесу – це не лише джерело робочих місць, а й основа для створення нової економіки, орієнтованої на сталий розвиток, децентралізацію та економічну самостійність регіонів [3, с. 50].

Формування довгострокової економічної стратегії, яка враховує виклики війни, досвід європейських країн і потенціал цифрової трансформації, є визначальним фактором для майбутнього України. Успішна реалізація післявоєнного відновлення залежить від політичної волі, узгодженості між різними секторами влади та суспільства, а також від здатності системно впроваджувати реформи, що забезпечують ефективне управління й соціальну справедливість.

Список використаних джерел:

1. Базиліук А. В., Губенко В. Д. Систематизація фінансових інструментів забезпечення інвестиційних стратегій відновлення підприємства. URL: <https://zenodo.org/records/14599982>
2. Інструмент «Ukraine Facility». European Commission. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_uk?utm_source=chatgpt.com
3. Мунько А. Розвиток методології дослідження публічного управління фінансово-економічною безпекою держави. *Науковий вісник: державне управління*. 2024. № 2 (16). С. 45-59.
4. Шаповал Н., Федосєнко М., Грибановський О., Терещенко О. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/povoyenne-vidnovlennya-ukrayini-novi-rinki-ta-tsifrovi-rishennya/>
5. Yanchuk A. O. Economic strategy of post-war recovery as a basis for ensuring national interests. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences*. 2024. No. 5. P. 88-94.

Ярослав Хрущ

студент гр. ФПФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Оксана Квасниця

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Особливістю проведення наукових досліджень в сучасній фінансовій науці є домінування діалектичного підходу до наукового пізнання, відповідно до якого будь-яке явище чи процес, що виступає об'єктом наукового інтересу, вивчається невіддільно від середовища, у якому вони функціонують. Це пояснюється тим аргументом, що внутрішні та зовнішні чинники не тільки визначають поточні характеристики об'єкта пізнання, але й можуть впливати на його розвиток у майбутньому. У діалектиці причинно-наслідкові зв'язки характеризує принцип детермінізму, який притаманний також фінансовій політиці держави. З одного боку, ця політика має відображати не тільки суспільні інтереси й очікування, але й враховувати стан економіки та багато інших чинників, бути гнучкою щодо змін у процесах і явищах довколишньої дійсності. В умовах глобальної нестабільності фінансова політика держави має відповідати принципу адаптивності до нових реалій, тобто передбачати оперативне корегування цілей та інструментарію їх досягнення з метою упередження ризиків і загроз стабільності економіки та рівню добробуту суспільства.

У науковій літературі, де предметно відображені особливості застосування системного підходу в економічних дослідженнях, представлено різні ознаки для структуризації середовища як сукупності чинників, які оточують систему і з якими вона взаємодіє. Відповідно до поширених методик аналізу середовища, у його складі виокремлюють політичні, економічні, соціальні, технологічні чинники. Поряд із сферою виникнення і предметною ознакою, чинники середовища фінансової політики держави доцільно розмежовувати за іншими ознаками: за формою вияву – на формальні (які мають вираження у законодавстві чи в інших явищах, тобто формальну організацію) та неформальні (діють приховано, у формі стереотипів, неформальних стандартів поведінки чи цінностей). Також важливо ідентифікувати чинники середовища за характером їхнього впливу на позитивні (зумовлюють покращення організації фінансових відносин, підвищення рівня ефективності розподільчих процесів в економіці) та негативні (руйнівним чином впливають на фінансову політику, генеруючи загрози стабільному фінансовому становищу суб'єктів економіки). Усебічне вивчення середовища фінансової політики держави дає можливість домогтися високого рівня її адаптивності до зовнішніх впливів, ефективності щодо регулювання фінансових відносин.

Характеризуючи внутрішні чинники фінансової політики держави, до них найперше належать процеси та явища економічного походження, оскільки від стану економіки та фінансової системи безпосередньо залежать поточні цілі органів влади щодо регулювання фінансових відносин, вибір інструментарію для

їхньої реалізації. Не менш вагомий вплив здійснюють чинники неекономічного походження, які також через суспільні інтереси та настрої спонукають суб'єктів фінансової політики держави реагувати у формі корегування її цілей. Отож, до найважливіших внутрішніх чинників фінансової політики держави економічного походження належать:

- економічний потенціал держави, а саме обсяг ВВП, структура економіки, розвиток виробничого сектору, рівень інвестиційної активності та інноваційний потенціал. Чим більш розвиненою і багатогалузевою є економіка держави, тим більш складною і різноспрямованою є фінансова політика, яку реалізують на усіх рівнях публічної влади, тим складніші методи та інструменти управління нею отримують застосування. Наприклад, у рік початку повномасштабної війни ВВП України скоротився на 29,2%, що негативно вплинуло на можливості держави щодо наповнення бюджету й стало вагомою причиною розширення зовнішніх запозичень. Водночас, за оцінками експертів, своєчасність та ефективність дій держави у фіскальній сфері (впровадження ліберального режиму оподаткування, скасування податкових перевірок та ін.) дали можливість уникнути ще більшого падіння економіки, яке на початку війни прогнозувалось на рівні не менше 50% від її обсягу. Серед причин значного падіння економіки також визначають її монополізовану структуру з високою часткою галузей важкої промисловості та аграрного сектору, нерозвиненість малого бізнесу, який швидше адаптується до ризиків. високий рівень резильєнтності малого бізнесу спонукав уряд розпочати програми розширення доступу його до фінансування, щоб надати імпульсу до відновлення позитивної економічної динаміки;

- стан системи публічних фінансів, а саме ефективність методів формування і розподілу бюджетних ресурсів, збалансованість бюджетів різних рівнів, якість бюджетного планування і прогнозування; обґрунтованість податкової політики, стабільність фіскальних правил, розвиток податкової культури та дисципліни платників податків; рівень боргового навантаження на економіку, структура та вартість обслуговування боргових зобов'язань держави. Так, жорсткий дефіцит бюджетних ресурсів у державному бюджеті для фінансування потреб оборони на фоні марнотратства коштів бюджету органами місцевого самоврядування став головним мотивом законодавчих новацій, які передбачали перерозподіл доходів між рівнями бюджетної системи з 2023 року. Надмірними втратами доходів бюджету також було продиктоване скасування у 2023 році більшості податкових новацій, які були впроваджені з початком масштабної війни. Одним із головних чинників цієї групи, які впливають на фінансову політику держави є надмірні темпи нарощування державного боргу, що зумовлюють зростання витрат на його обслуговування. Внаслідок форсованого зростання внутрішнього державного боргу та супутніх йому витрат до кінця 2024 року можливості залучення коштів на внутрішньому ринку були практично вичерпані [7], що змушує уряд шукати нові можливості покриття дефіциту бюджету;

- розвиток фінансового ринку і стан банківської системи, бо ліквідність, стабільність і доступність кредитних ресурсів визначають фінансові можливості як держави, так і суб'єктів господарювання, а також впливають на інвестиційний

клімат у країні. Більш того, стан банківської системи може провокувати ризики для інших сфер фінансової системи, зокрема публічних фінансів. Під час кількох банківських криз (2008-2009 рр., 2014-2016 рр.) держава змушена була вживати заходів для порятунку системно важливих банків, спрямовуючи кошти бюджету на їхню докапіталізацію. Тільки у 2015 році на підтримку АБ «Приватбанк» з бюджету було витрачено 116 млрд грн, а всього станом на кінець 2021 року – понад 370 млрд грн, або 21 млрд дол. США [4]. Така потреба у коштах змусила уряд здійснити емісію облігацій, що додатково наростило обсяги державного боргу. Також низька ємність внутрішнього фінансового ринку є причиною того, що у структурі державних запозичень превалюють зовнішні позики, водночас через неможливість залучення бізнесом коштів через механізм емісії цінних паперів на фондовому ринку держава для стимулювання економічної активності змушена запроваджувати альтернативні схеми розширення доступу до позик (наприклад, Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%»).

Значення неекономічних внутрішніх чинників для формування фінансової політики держави особливо зросло з початком масштабної війни. До цієї групи чинників належать:

– соціально-демографічна ситуація в країні, зокрема рівень народжуваності, зайнятості, демографічна структура населення, міграційні процеси та ін. Процес депопуляції в Україні триває впродовж кількох десятиріч, однак з початком повномасштабної війни внаслідок вимушеної еміграції населення країни разово скоротилось на майже 5 млн осіб, що складає 12% від довоєнної чисельності мешканців [6]. Продовження масштабної війни у наступні роки стало причиною продовження негативної динаміки зовнішньої міграції, що причиняє скорочення трудового потенціалу країни та підриває перспективи відновлення її економіки. Виїзд працездатного населення разом з неповнолітніми дітьми спричинив також радикальні зміни у демографічній структурі України, зростання питомої ваги пенсіонерів, що посилило навантаження на пенсійну систему при звуженні бази формування її доходів. За оцінками експертів, втрата трудового потенціалу через міграцію спричинює відповідні втрати ВВП на рівні 3,9-6,3% від довоєнного рівня економіки. Усі ці тенденції безпосередньо впливають як на потенціал для формування доходів держави, так і напрями та обсяги використання її ресурсів;

– політична стабільність, інституційна спроможність та якість публічного управління, адже від рівня ефективності інституційних механізмів, відкритості прийняття рішень з різних питань фінансової політики, правової визначеності та антикорупційної політики залежить рівень довіри суб'єктів економіки до рішень та дій держави, у тому числі у фінансовій сфері. Серед «традиційних» проблем фінансової політики держави визначають правовий хаос, невпорядкованість та безсистемність вітчизняної правової бази, яка регламентує фінансові відносини в Україні, суперечність положень різних правових актів, що не тільки вносить невизначеність в управлінські рішення, але й створює сприятливе середовище для корупції, фінансових правопорушень. Сюди також варто долучити такий чинник, як якість судової системи та забезпечення верховенства права, оскільки високий рівень недовіри до судової гілки влади, неможливість захистити свої права у

законний спосіб спонукають бізнес переходити у тіньовий сектор, що веде до бюджетних втрат й звуження фінансових можливостей держави [3];

– культурні особливості, менталітет суспільства та його згуртованість, оскільки рівень соціальної напруги, протестні настрої, розшарування населення за доходами безпосередньо впливають на легітимність і сприйняття фінансової політики держави. Соціально стабільне суспільство легше сприймає фіскальні реформи, оптимізацію бюджетних видатків або податкові зміни. Усталені норми фінансової поведінки (ставлення до ухилення від сплати податків, використання можливостей для отримання соціальних виплат), ставлення населення до ролі держави в економіці визначають суспільний запит на проведення певного типу фінансової політики. Наприклад, впродовж десятиліть вітчизняне суспільство дотримувалось позиції про особливу роль держави у забезпеченні добробуту усіх верств населення, через що в Україні збереглася громіздка система соціальних трансфертів, яка охоплювала більшість громадян і потребувала значних обсягів фінансування. Питання параметрів соціальних виплат та соціальних пільг часто ставали об'єктом маніпуляцій під час виборчих кампаній та інструментом для отримання електоральної підтримки. Внаслідок стійкого запиту на патерналізм і «паразиткування» на бюджетних коштах держава втрачала фінансові можливості реалізувати програми підтримки економіки, її структурної перебудови чи інших дій, спрямованих на прискорення розвитку країни.

Не меншу вагу при визначенні пріоритетів фінансової політики держави мають зовнішні чинники, які породжені за межами країни. Їх значення особливо зросло в останні роки, коли з початком масштабної війни без допомоги інших країн-партнерів Україна не змогла б протистояти більш потужному агресору, а у соціальному вимірі можна було очікувати катастрофічних наслідків. Зовнішні чинники фінансової політики держави тісно пов'язані з динамікою світової економіки, міжнародних фінансових ринків та геополітичної ситуації, відіграють визначальну роль у контексті адаптації фінансової політики до глобальних викликів і ризиків. Серед найбільш значущих із них доцільно виділити:

– тенденції розвитку глобальної економіки, кон'юнктура зовнішніх ринків та рівень залучення економіки країни до міжнародних економічних відносин. Так, циклічність міжнародних фінансових ринків, зміна цінової кон'юнктури на ринках енергоресурсів, товарних та сировинних ринках суттєво впливають на стан платіжного балансу, курс національної валюти та визначають параметри макроекономічного планування і прогнозування. Для країн, активно залучених до міжнародної торгівлі обсяги бюджетних надходжень значною мірою залежать від попиту на експортні товари, стабільності потоків імпорту, торгових бар'єрів, митних угод та дій партнерських чи конкурентних країн. Значна залежність країни від зовнішньої торгівлі вимагає проведення продуманої монетарної політики для збереження стабільності валютного курсу, упередження значного торговельного дефіциту, відтоку капіталу, забезпечення стійкості банківської системи, зниження впливу циклічних коливань на зовнішніх ринках капіталів і товарів на стійкість фінансової системи;

– участь країни у процесах міжнародної інтеграції, масштаб співпраці з міжнародними фінансово-кредитними інституціями. Зокрема, участь держави у міжнародних угодах про вільну торгівлю, кредитних угодах та екологічних пактах формує вимоги до прозорості, стабільності й передбачуваності фінансової політики держави. Проголошений курс на європейську інтеграцію означає також прийняття фіскальних правил, спільних для країн спільноти. Зокрема, усі країни ЄС відраховують частину власних бюджетних доходів для утворення спільного бюджету ЄС, кошти якого використовують для реалізації загальноєвропейських цільових програм в аграрному секторі, реалізації проєктів розвитку, фінансову підтримку слабших в економічному ракурсі країн та інші цілі. Поряд з цим, для країн членів ЄС притаманні тенденції фіскальної гармонізації, тобто зближення основних рис податкових систем, підходів до фіскального адміністрування. Тому участь в інтеграційному об'єднанні вимагатиме перебудови фінансової політики держави відповідно до європейської практики.

Для України одним із найвагоміших чинників зовнішнього характеру є співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема МВФ, Світовим банком, ЄБРР та іншими структурами. Історія співпраці з ними розпочалась з проголошенням незалежності країни, а сам факт її здійснення є свідченням для іноземних інвесторів про можливість і перспективи взаємодії з країною. Попри кількарізний невдалий досвід виконання програм фінансування через відмову урядів України від виконання вимог МВФ, з початком масштабної війни саме ця фінансово-кредитна інституція надала за програмою розширеного фінансування EFF найбільшу підтримку нашій державі [2]. Це дало можливість зберегти стійкість фінансової системи й забезпечити фінансування невійськових потреб держави, уникнути катастрофічних соціальних наслідків. Особливістю співпраці з цими структурами є те, що угоди про фінансування також супроводжуються вимогами про проведення структурних реформ для збалансування бюджету, зменшення фіскальних розривів, «оздоровлення» фінансової системи. Ці вимоги закладають у пріоритети фінансової політики держави, які є дороговказом для проведення реформ у фінансовій системі;

– технологічні зміни і глобальна конкуренція інновацій, адже зростаючий вплив цифровізації, автоматизації та інноваційних розробок у світовій економіці вимагає від держави гнучкості у проведенні фінансової політики, інвестування коштів у розвиток високотехнологічних галузей, впровадження фіскальних та інших інструментів їхнього стимулювання [1]. Поряд з цим, поширення цифрових технологій у всі сфери життя спонукає державу до цифровізації управлінських процесів у сфері публічних фінансів, зокрема при адмініструванні фіскальних платежів чи реалізації бюджетних програм. Це забезпечує посилення прозорості й ефективності управління фінансами, підвищує довіру до органів публічної влади з боку суспільства.

В сучасних умовах інтегральним чинником, який поєднує внутрішні та зовнішні риси та радикальним чином впливає на фінансову політику держави є повномасштабна війна. За цих умов держава змушена кардинально перебудувати власну фінансову політику, що виявляється як через зміну структури джерел

формування її ресурсів, так і в перегляді напрямів їхнього використання. Серед найважливіших питань, які уряд змушений вирішувати в умовах війни є пошук додаткових джерел бюджетних ресурсів, відмова від фінансування бюджетних програм розвитку, переформатування соціальних видатків для забезпечення підтримки внутрішньо переміщених осіб, тих, хто втратив майно і здоров'я через воєнні дії. Водночас, важливим завданням фінансової політики уряду є розробка інструментів стимулювання економічного зростання, адже скорочення обсягу зовнішньої фінансової допомоги ставить питання про мобілізацію внутрішніх резервів забезпечення фінансової спроможності країни.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П. Фінансові аспекти системи державних закупівель. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 6. С. 65-73.
2. Горин В. П., Квасниця О. В., Романків А. А. Тенденції фінансування бюджетного дефіциту та пріоритети боргової політики України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2023. №9. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2152/2179>
3. Горин В. П., Тиник Ю. М. Перспективи зміцнення фінансового патріотизму суспільства у контексті інституційних реформ та зміцнення довіри до держави. *Агросвіт*. 2025. № 6. С. 75-82.
4. Державні банки: валіза без ручки. URL: <https://cost.ua/derzhbanky/>
5. Кравчук Н. Я., Горин В. П., Ясеновська Т. Б. Фінанси: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 432 с.
6. Михайлишин Д. Усе менше охочих повертатися. Як змінилися настрої українських біженців. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/03/25/711576/>
7. Можливості для залучення коштів на внутрішньому ринку через ОВДП майже вичерпано, — Мінфін. URL: https://censor.net/biz/news/3511559/mojlyvosti_dlya_zaluchennya_koshtiv_cherez_ovdp_mayije_vycherpano_minfin

Марія Чичура

аспірантка кафедри фінансів,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Стащук

SWOT-АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У контексті децентралізації влади та посилення ролі місцевого самоврядування, зростає значення фінансової безпеки територіальних громад як передумови їхнього стабільного функціонування. Одним з дієвих інструментів оцінки внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на фінансову стійкість територіальних громад, є SWOT-аналіз. У даному контексті особливої актуальності набувають питання формування ефективних стратегій розвитку ТГ, що повинні базуватися на досконалому аналізі передумов формування таких стратегій. Ефективні стратегії містять вдосконалення економічної диверсифікації, раціональне використання природних ресурсів, покращення соціальної інфраструктури та сприяння участі громадян у процесах прийняття рішень [1].

Питання формування ефективних стратегій розвитку територіальних громад знаходиться в площині дослідження таких науковців, як Р. Грінченко, О. Бабій, Г. Кошельок, В. Літвінова [2] І. Грищенко, М. Кулаєць [3]; О. Шевченко, Ю. Лісневська [4]; О. Берданова, В. Вакуленко, І. Валентюк, А. Ткачук [5]; М. Бриль [6] та ін. Більшість науковців при формуванні стратегій розвитку територіальних громад не враховують прикладних аспектів використання різних методів досліджень та розглядають проблеми формування стратегій розвитку територіальних громад на теоретичному рівні.

Для проведення SWOT-аналізу необхідне визначення слабких й сильних сторін фінансової безпеки ТГ, з цією метою потрібно:

- визначити перелік факторів, за допомогою яких буде здійснено оцінку;
- визначити, що є сильною, а що – слабкою стороною для кожного фактору;
- кількісно оцінити пріоритети факторів.

Так, у ході нашого дослідження ми виявили, що до сильних сторін територіальних громад варто віднести такі чинники: сучасна система управління фінансами, функціонування та розвиток місцевих підприємств, інтеграція з міжнародними фондами, наявність локальних ініціатив і проектів, наявність бюджетної автономії, гнучкість і адаптивність, децентралізація та фінансова автономія.

Слабкими сторонами (Weaknesses) у забезпеченні фінансової безпеки територіальних громад, на наш погляд, є: недосконала структура доходів, залежність від трансфертів із державного бюджету, низький рівень інвестиційної привабливості територіальної громади, низький рівень розвитку економіки громади, низький рівень фінансової грамотності населення, неефективне використання бюджетних коштів, нерозвинена інфраструктура тощо.

Можливостями розвитку територіальних громад та забезпечення їх

фінансової безпеки в Україні (Opportunities) є участь у державних та міжнародних програмах, впровадження електронного бюджетування, відкритих даних та цифрових сервісів для підвищення прозорості, підзвітності та ефективності управління фінансами територіальних громад, екологічна сталість і «зелена» економіка, розвиток малого та середнього бізнесу, розвиток міжнародної торгівлі (особливо у прикордонних регіонах).

Загрозами фінансовій безпеці територіальних громад (Threats) є макроекономічна нестабільність, тривалі військові дії, демографічні проблеми, зростання соціальних витрат, залежність від конкретних галузей або підприємств.

Отже, SWOT-аналіз фінансової безпеки територіальних громад в Україні допомагає оцінити поточний стан фінансової ситуації на місцях, визначити сильні сторони, виявити слабкі місця, а також розкрити потенційні можливості та загрози. У результаті можна розробити стратегії, спрямовані на посилення фінансової безпеки територіальних громад, підвищення ефективності управління їх фінансами та зменшення ризиків у майбутньому, однак, для отримання максимально об'єктивної оцінки цей інструмент краще використовувати в поєднанні з маркетинговими та іншими дослідженнями.

Список використаних джерел:

1. Стащук О. Бюджетна ефективність територій в умовах децентралізації. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2021. № 1 (25). С. 98-104. URL: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-01-98-104> (дата звернення: 20.05.2025).
2. Грінченко Р., Бабій О., Кошельок Г., Літвінова В. Прикладні аспекти використання swot-аналізу при формуванні стратегії розвитку територіальних громад. *Галицький економічний вісник*. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu Galician economic journal, No 3 (88) 2024 ISSN 2409-8892. Web: <http://galicianvisnyk.tntu.edu.ua>.
3. Gryshchenko I. M., Kulaiets M. M. Development of the capacity of territorial communities. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2 (1). С. 98–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/-nvp_2018_2%281%29__15
4. Shevchenko O., Lisnievska Y. Improvement of the system of strategic planning of the socio-economic development of territorial communities. *Dnipro Academy of Continuing Education Herald*. Series: Public Management and Administration. 2023. No. 1 (1). P. 36–40. URL: <https://doi.org/10.54891/2786-698X-2023-1-7>.
5. Берданова О., Вакуленко В., Валентюк І., Ткачук А. Стратегічне планування розвитку ОТГ. Київ, 2017. 116 с.
6. Бриль М. Стратегія – основа становлення та розвитку ОТГ. *Місьцеве самоврядування*. 2018. № 5. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2018/may/issue-5/article-36538>. (дата звернення: 18.02.2024).

Богдана Шулюк

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Тетяна Буряк

студентка гр. ФМПС-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РЕАЛІЗАЦІЯ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна на території України посилила економічні дисбаланси, які суттєво вплинули на всі сфери фінансової системи держави. В умовах воєнного стану зросли видатки державного бюджету, передусім на оборону, гуманітарну підтримку населення та відновлення критичної інфраструктури. Водночас спостерігалось зменшення дохідної частини бюджету внаслідок зниження ділової активності, руйнування промислових об'єктів та вимушеної міграції населення, що зумовило збільшення бюджетного дефіциту.

Ефективна реалізація боргової політики набуває особливої важливості для забезпечення макроекономічної стабільності, збереження кредитоспроможності країни та зміцнення довіри міжнародних партнерів. Тому актуальними питаннями сьогодення є розкриття основних тенденцій здійснення боргової політики країни, здійснення аналізу її впливу на економічну безпеку держави та визначення напрямів удосконалення на сучасному етапі державотворення. Адже оцінювання боргової ситуації дозволяє мінімізувати ризики та максимально використати наявні можливості для економічного розвитку та підвищення рівня життя населення в умовах військових реалій.

За умови ефективного використання, державний борг може бути потужним інструментом для спрямування витрат у реальний сектор економіки, що сприяє розширенню виробництва, стимулюванню попиту та збільшенню ВВП. Водночас військові потреби значно підсилюють бюджетне навантаження, змінюючи структуру боргу – зокрема його внутрішню та зовнішню складові.

Структура державного та гарантованого боргу України відображає переважну частку зовнішніх зобов'язань, яка на кінець 2022 року становила 64,12% загального боргу [1]. Аналізуючи дані за 2019–2024 роки, можна відзначити, що сумарний обсяг державного та гарантованого боргу зріс більш, ніж на 174% [1], що свідчить про суттєве зростання боргового навантаження та посилення ролі боргових фінансових механізмів у підтримці економічної стабільності країни.

Однією з особливостей боргової політики України є унікальні умови залучення кредитних ресурсів. Ця ситуація відкрила можливості отримання кредитів на пільгових умовах із тривалими термінами погашення. Основною причиною цього є прагнення провідних демократичних держав і міжнародних фінансових інституцій підтримати Україну, що зазнала неспровокованої агресії з боку росії. Зокрема, Україна отримує кредити та гранти від МВФ та Світового

банку для покриття військових та гуманітарних витрат. Окрім планових запозичень, країна залучає екстрені кредити для оперативного реагування на невідкладні потреби, що може спричиняти додаткове боргове навантаження [3].

У межах міжнародної співпраці було досягнуто домовленості про призупинення виплат за державним боргом до кінця 2023 року із країнами Великої сімки та членами Паризького клубу кредиторів. Крім того, для забезпечення економічної стійкості та розвитку Україні було надано фінансову допомогу у формі грантів, загальна сума яких склала 480,6 млрд грн [3]. Ці кошти стали важливим джерелом фінансування соціальних програм, включаючи освіту, охорону здоров'я та соціальний захист населення.

Зростання внутрішнього боргу може бути пов'язане з випуском облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), які спрямовуються на фінансування державних видатків, таких як соціальні ініціативи, інфраструктурні проєкти та стратегічні економічні заходи. Такий підхід може слугувати інструментом стабілізації економіки у воєнний період та сприяти її відновленню після завершення бойових дій [2].

Невелике зростання гарантованого державою боргу свідчить про обережний підхід до надання державних гарантій, що демонструє прагнення уряду мінімізувати фінансові ризики в умовах війни та економічної нестабільності. Це стратегія, спрямована на збереження макроекономічної стабільності та послаблення боргового навантаження у довгостроковій перспективі.

Питання державного боргу, його структури та механізмів обслуговування в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим. Збройний конфлікт потребує значних фінансових ресурсів, які часто забезпечуються державними запозиченнями, що суттєво впливають на зростання боргового навантаження. Проведення ефективної боргової політики потребує ретельного планування, міжнародної співпраці та збереження фіскальної дисципліни для мінімізації економічних та соціальних наслідків. Відтак задля її вдосконалення доцільним є:

1) створення й дотримання середньострокової стратегії управління державним боргом (наприклад, на 5 років) із чітко визначеними орієнтирами щодо структури, обсягу та вартості. Адже наявність чіткої стратегії забезпечує передбачуваність державної політики для інвесторів, міжнародних партнерів та внутрішніх суб'єктів економічних відносин, що сприяє стабільності ринку і зниженню вартості запозичень;

2) зменшення частки зовнішніх боргових зобов'язань у загальній структурі державного боргу, що сприятиме зниженню залежності від зовнішніх кредиторів;

3) активізація залучення коштів на внутрішньому ринку шляхом випуску військових облігацій для фізичних та юридичних осіб, зокрема зі спрощеним механізмом придбання через мобільні додатки банків. Це дозволить зменшити залежність від зовнішніх джерел фінансування, заощадити валютні резерви, підвищити фінансову участь населення та бізнесу у фінансуванні державних потреб під час війни;

4) надання пріоритетності в залученні пільгового кредитування, яке здебільшого має нижчі процентні ставки та триваліші терміни погашення. Також

супровід таких програм включає технічну допомогу, що підвищує ефективність управління фінансовими ресурсами;

5) тимчасове замороження або реструктуризація зовнішнього боргу. Необхідним є проведення перемовин з міжнародними кредиторами про тимчасове призупинення виплат за зовнішніми боргами чи реструктуризацію з фокусом на післявоєнний період. Тимчасове призупинення виплат дасть змогу спрямувати кошти на першочергові потреби (оборону, підтримку населення, критичну інфраструктуру);

6) застосування фінансових інструментів (форвардних контрактів, опціонів тощо) для страхування валютних ризиків за зовнішніми борговими зобов'язаннями;

7) забезпечення прозорості та підзвітності щодо структури, обсягів та умов запозичень, а також ефективності використання залучених коштів. Це дасть змогу підвищити довіру до уряду з боку громадськості та інвесторів, забезпечити результативність управління боргом. Водночас транспарентність використання коштів зменшує ризики корупції та нецільового використання.

Отже, вдосконалення боргової політики України є першочерговим завданням до зміцнення економічної безпеки та забезпечення фінансової стійкості держави в умовах воєнного стану. Реалізація запропонованих заходів сприятиме зменшенню боргового навантаження, підвищенню ефективності управління державним боргом та створенню сприятливих умов для сталого розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>
2. Довгалюк В., Фурсов К. Основні загрози борговій безпеці України. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/280.pdf>
3. Жарикова А. Відновлення української наукової інфраструктури коштуватиме 1,3 млрд дол. – ЮНЕСКО. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/03/12/711029>

Секція 3

РОЗВИТОК ОБЛІКУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Оксана Бандура
студентка гр. ПОс-31,
Тернопільський національний
технічний університет ім. І. Пулюя, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Кундеус

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Відомо, що сутність бухгалтерського обліку полягає в систематичному і безперервному спостереженні за господарською діяльністю підприємства. У цьому контексті надзвичайно важливо забезпечити достовірність, об'єктивність та своєчасність облікової інформації, яка використовується для формування фінансової звітності. Проте враховуючи перебування України в умовах військового стану інколи ускладнює це завдання бухгалтерського обліку. У сучасних умовах господарювання забезпечення високої якості бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту є не лише технічною або процедурною необхідністю, а стратегічним ресурсом, що формує довіру, підвищує конкурентоспроможність підприємства та сприяє його довгостроковій стабільності й розвитку. Тому підвищення якості бухгалтерського обліку стає одним із ключових завдань для ефективного управління будь-якою організацією. Проте на цьому шляху існує низка проблем, які можна умовно поділити на організаційні, методологічні, кадрові, технічні та законодавчі.

Ми спостерігаємо недосконалість вітчизняної нормативно-правової бази, адже часті зміни у законодавстві створюють плутанину й ускладнюють стабільне ведення обліку. Наявність колізій між податковим та бухгалтерським обліком або відсутність чітких інструкцій щодо застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності для малого і середнього бізнесу створюють додаткові перешкоди у виконанні законодавчих норм у сфері обліку.

Через обмеженість фінансових ресурсів помітне й використання застарілого або невідповідного програмного забезпечення. Брак у практичному застосуванні інтегрованих систем знижує оперативність та точність даних. Окрім того серед працівників старшого покоління спостерігається обмежена цифрова грамотність працівників бухгалтерії.

Потребує уваги й кваліфікація бухгалтерів. Недостатня підготовка фахівців до змін у законодавстві чи переходу на Міжнародні стандарти фінансової звітності може обмежувати підприємства при виході на міжнародний рівень чи при отриманні іноземних інвестицій. Кваліфікаційні вимоги до працівників сьогодні законодавчо не зобов'язують до систематичного і періодичного підвищення кваліфікації, що призводить до використання застарілих підходів до обліку.

Відсутність або слабкість систем внутрішнього аудиту та контролю також важливий обмежувальний фактор, що породжує неврегульованість процедур перевірки достовірності фінансової інформації. Для цього потрібно посилити контроль за помилками або зловживаннями.

Прояви організаційної неефективності характеризуються недостатньою взаємодією між бухгалтерським і управлінським персоналом. Помітна розпорошеність облікових функцій у великих організаціях, а то й критична недооцінка ролі бухгалтерського обліку у стратегічному управлінні.

І у теперішніх умовах присутні психологічні та етичні аспекти. З одного боку тиск з боку керівництва на бухгалтерів з метою викривлення звітності та порушення етичних стандартів обліку. А з іншого боку втома, стрес через умови військового стану та перевантаження фахівців через високий обсяг рутинної роботи.

Враховуючи наведені вище проблеми потрібно впроваджувати та шукати напрями їх вирішення. В першу чергу – це удосконалення законодавства з урахуванням сучасних потреб бізнесу. Однозначно, це автоматизація облікових процесів і впровадження інноваційних технологій (наприклад, штучного інтелекту). Сприяння підвищенню кваліфікації бухгалтерів та адаптація до нових стандартів. Також слід приділяти особливу увагу розвитку внутрішнього контролю та етичної культури в компанії. А для прийняття ефективних управлінських рішень вищою ланкою управління – слід максимально інтегрувати бухгалтерський облік з управлінськими рішеннями, щоб зробити його не лише «звітним», а й аналітичним інструментом.

Отже у воєнний час бухгалтерський облік – це не просто цифри. На нашу думку, якщо в умовах невизначеності зберігається порядок хоча б у фінансах – це додає відчуття стабільності; довіри до керівництва підприємства чи громади та професійної гідності для самих бухгалтерів. Тобто це інструмент оборони, довіри й майбутнього відновлення. Тому він має бути: прозорим (для зовнішнього контролю); оперативним (для швидкого прийняття рішень) та надійним (як гарантія безпеки і відповідальності). Вдосконалення бухгалтерського обліку під час війни – це не лише про технічну точність, а про стратегію виживання, відповідальність перед партнерами та підготовку до післявоєнного відновлення. Тому потрібно дотримуватися принципу «Бухгалтерія має працювати навіть під час повітряної тривоги без ризику для життя та здоров'я своїх працівників» (для цього використовувати хмарні сервіси («М.Е.Дос», «Сота», «1С:Підприємство» в хмарі), які дозволяють працювати з будь-якої точки країни чи світу; створювати резервні копії даних у хмарних сховищах (Google Drive, Dropbox, локальні сервери) та забезпечити доступ до систем ключовим працівникам навіть у разі евакуації. Повинен просуватися перехід підприємств на електронний документообіг, щоб зменшити залежність від паперових архівів; упорядкувати всі документи, створити чітку систему цифрової класифікації, забезпечивши електронні підписи для керівників і бухгалтерів. Тому, з одного боку, вдосконалити облік під час війни означає переосмислити бухгалтерію як інструмент національної безпеки, довіри та стійкості. З іншого боку – бухгалтерія в цифрі це: менше людських помилок, швидші рішення, безпека даних, зручність аудиту, ефективне управління ризиками, прозорість перед державою, інвесторами, донорами.

Тарас Бекесевич

студент гр. ОМОм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Омецінська

ОЦІНКА ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Оцінка відіграє ключову роль у системі бухгалтерського обліку, оскільки забезпечує вимірювання об'єктів обліку у грошовому вираженні. Без процесу оцінювання неможливо відобразити господарські операції у звітності, сформувані достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства, його результати діяльності та зміни в капіталі. Саме завдяки оцінці стає можливою уніфікація даних, що надходять до системи обліку з різних джерел.

Основною метою оцінки є встановлення реальної вартості активів, зобов'язань, капіталу, доходів і витрат підприємства. Це дозволяє користувачам фінансової звітності приймати обґрунтовані управлінські рішення. Належна оцінка є важливою для забезпечення прозорості, достовірності та порівнюваності облікової інформації.

У міжнародному контексті оцінка відіграє особливу роль у гармонізації облікових систем. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) акцентують увагу на необхідності об'єктивної та ринково обґрунтованої оцінки, яка забезпечує порівнюваність даних між підприємствами різних країн. Саме тому бухгалтер повинен мати не лише технічні знання, а й глибоке розуміння економічної сутності оцінюваних об'єктів.

У бухгалтерському обліку використовуються різні види оцінки залежно від її мети, змісту та контексту: первісна (історична) вартість, справедлива вартість, чиста вартість реалізації, відновлювана вартість тощо.

Щодо запасів, то порядок їх визнання, оцінки та відображення в бухгалтерському обліку регулюють Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, зокрема МСБО 2 «Запаси». Слід зауважити, що «запаси – це активи, які: а) утримуються для продажу у звичайному ході бізнесу; б) перебувають у процесі виробництва для такого продажу або в) існують у формі основних чи допоміжних матеріалів для споживання у виробничому процесі або при наданні послуг» [1]. В науковій літературі існують різні підходи до трактування виробничих запасів, як складової частини запасів. Так, Т. В. Польова та Т. С. Охрей вказують, що «виходячи з аналізу різних думок та визначень запасів у науковій літературі, зауважимо, що під виробничими запасами для цілей бухгалтерського обліку варто розуміти матеріальні ресурси (активи), які надійшли на підприємство для їх використання у господарській діяльності та які в майбутньому забезпечать отримання економічних вигід, і їхня вартість буде перенесена на виготовлену продукцію в одному операційному циклі» [2, с. 125].

Оцінка виробничих запасів є важливою складовою обліку підприємств. Від правильності оцінки залежить достовірність собівартості реалізованої продукції,

валового прибутку та фінансового результату. Згідно з МСБО 2, запаси мають оцінюватися за найменшою з двох величин: собівартістю або чистою вартістю реалізації. Такий підхід дозволяє уникнути завищення активів підприємства та забезпечує достовірність облікових даних, що особливо важливо для зовнішніх користувачів фінансової звітності – інвесторів, кредиторів, партнерів. Собівартість запасів включає витрати на придбання, витрати на переробку та інші витрати, понесені з метою приведення запасів у стан, придатний до використання чи продажу. У виробничому процесі це може охоплювати вартість сировини, оплату праці виробничого персоналу, амортизацію обладнання, енерговитрати, оренду виробничих приміщень та інші загальновиробничі витрати.

МСБО 2 дозволяє застосовувати кілька методів оцінки собівартості виробничих запасів при їх вибутті: метод середньозваженої собівартості та метод ФІФО (перший прибув – перший вибув). Метод середньозваженої собівартості передбачає визначення середньої вартості одиниці запасів на основі загальної вартості придбаних запасів та їх кількості. Метод ФІФО базується на припущенні, що перші запаси, які надійшли на склад, є першими, що будуть використані у виробництві або реалізовані. Обидва методи відповідають принципу обачності та забезпечують достовірне формування фінансової звітності.

«Враховуючи те, що великі підприємства в Україні вже використовують МСБО і МСФЗ, доцільно відмовитись від жорсткої регламентації обліку і удосконалити НП(С)БО, гармонізувавши їх з міжнародними стандартами. Це сприятиме полегшенню співпраці вітчизняних підприємств з іноземними партнерами щодо обліку та відображення інформації про операції з купівлі-продажу виробничих запасів у фінансовій звітності» [1, с. 76].

Отже, оцінка в бухгалтерському обліку є не просто технічною процедурою, а важливою частиною облікового процесу, який впливає на прийняття управлінських рішень. Дотримання вимог МСБО при оцінці виробничих запасів сприяє об'єктивному формуванню фінансової звітності, підвищує прозорість обліку, а також забезпечує порівнянність показників між підприємствами різних країн.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text
2. Польова Т. В., Охрей Т. С. Методично-організаційні особливості обліку виробничих запасів підприємств. *Економічний простір*. 2020. № 160. С. 124-128.
3. Гончарук С. М., Бойко О. О. Сучасний стан та напрямки вдосконалення обліку виробничих запасів за національними і міжнародними стандартами. *Молодий вчений*. 2023. № 7. С. 74-78.

Олег Боберський

аспірант кафедри фінансового контролю та аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Михайло Лучко

ІНТЕГРАЦІЯ ПОКАЗНИКІВ КОМПЛАЄНС В ОБЛІКОВУ СИСТЕМУ

Вбудованість комплаєнсу в облікову систему означає інтеграцію політик, процедур та контрольних механізмів дотримання нормативних вимог безпосередньо в облікові, фінансові та управлінські процеси підприємства. Це передбачає, що дотримання законодавства, внутрішніх регламентів і зовнішніх стандартів відбувається не окремо, а як невід'ємна частина щоденної операційної діяльності. Завдяки такій інтеграції комплаєнс стає автоматизованим елементом системи, а правила і обмеження враховуються під час кожної фінансової операції, формування звітності чи прийняття управлінського рішення. Це значно знижує ризик порушень, підвищує прозорість бізнес-процесів і сприяє формуванню стійкої системи внутрішнього контролю.

Н. В. Сметаніна та Д. І. Попова стверджують, що комплаєнс дозволяє перейти від зовнішнього контролю, що здійснюється контролюючими органами і суспільством, до ефективної внутрішньої системи контролю та управління, а саме комплаєнс-менеджменту. У межах цього підходу відбувається виявлення, попередження та усунення порушень законодавства, етичних норм і внутрішніх стандартів. Комплаєнс допомагає краще розуміти вимоги законодавства та корпоративні стандарти, тим самим сприяючи їх дотриманню та реалізації очікувань керівництва. У сучасних умовах запровадження дієвих комплаєнс-програм в українських компаніях є одним із найефективніших способів запобігти корупції у приватному секторі, мінімізувати ризики та захистити інтереси бізнесу [3, с. 267].

Т. М. Мельник і А. А. Олійник зазначають, що основною метою комплаєнс ризик-менеджменту є створення можливості досягнення стратегічних цілей шляхом сприяння керівництву приймати кращі рішення [2, с. 31].

У більшості організацій комплаєнс-програма включає комплекс політик, що забезпечують дотримання етичних, правових та корпоративних норм. До них належать: кодекс корпоративної етики, політики чесної конкуренції, протидії відмиванню коштів, регулювання подарунків і запрошень, повідомлення про порушення, врегулювання конфлікту інтересів, захисту активів і конфіденційності інформації. У сукупності ці політики сприяють прозорості, запобігають зловживанням і формують довіру до компанії з боку співробітників, партнерів і клієнтів [1, с. 140].

Впровадження системи комплаєнс в облікову систему може мати кілька аспектів, а саме бізнес-процеси є регламентованими, контроль здійснюється автоматично в обліковому програмному забезпеченні, автоматично висвітлюється інформація про ризики та інші. Найперше усі облікові операції на підприємстві можуть здійснюватися відповідно до затверджених внутрішніх правил,

визначених в обліковій політиці. Окрім цього система відповідності може визначати додаткові внутрішні норми, а саме обсяг витрат, закупівель чи управління активами. Це забезпечує єдиний підхід до ведення обліку та дотримання встановлених стандартів. Водночас облікова система повинна мати налаштування контрольних механізмів щодо повноважень користувачів: чітко визначено, хто має право створювати, погоджувати, проводити або вносити зміни до операцій. Така рольова модель гарантує розподіл відповідальності, знижує ризик зловживань і сприяє підвищенню надійності фінансової інформації.

Важливою складовою інтегрованої системи комплаєнсу в облікову систему є наявність вбудованих сигналів про ризики, які автоматично реагують на нетипові або потенційно небезпечні операції. Система генерує повідомлення користувачу у разі спроби здійснення підозрілої дії, наприклад, укладення угоди з контрагентом, що має сумнівну репутацію або фігурує в переліках ризикових суб'єктів. Крім того, усі дії користувачів фіксуються в журналах змін, що дозволяє здійснювати ретельний моніторинг, оцінку відповідності та, за потреби, проводити внутрішні розслідування. Такий підхід підсилює прозорість облікових процесів і забезпечує оперативне виявлення та запобігання порушенням.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що вбудованість комплаєнсу в облікову систему є ключовим чинником підвищення прозорості, контрольованості та надійності діяльності підприємства. Інтеграція політик, процедур і контрольних механізмів у облікові процеси дозволяє не лише автоматизувати дотримання законодавчих і внутрішніх вимог, а й зменшити ризики порушень та зловживань. Комплаєнс стає інструментом внутрішнього управління, який забезпечує дотримання економічних та правових норм, підвищує довіру до компанії з боку партнерів і суспільства, а також підтримує досягнення стратегічних цілей через обґрунтовані управлінські рішення. Наявність чітко регламентованих бізнес-процесів, обмеження повноважень користувачів і автоматичного виявлення ризику формує ефективну систему внутрішнього контролю, що здатна оперативно виявляти проблеми та забезпечувати стабільність функціонування підприємства в умовах економічної невизначеності.

Список використаних джерел:

1. Іванов В. Б. Впровадження системи комплаєнс у підприємствах транспорту та логістики. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27 (1). С. 139-143.
2. Мельник Т. М., Олійник А. А. Впровадження моделі комплаєнс менеджменту в Україні в умовах війни та післявоєного відновлення. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2023. № 12. С. 28-40.
3. Сметаніна Н. В., Попова Д. І. Значення впровадження комплаєнс-програм для зростання прозорості українського бізнесу. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 266-269.

Тарас Борикайло

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Муравський

ВПЛИВ ГАЛУЗІ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ НА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Галузь вантажних перевезень є однією з ключових у забезпеченні функціонування економіки, оскільки формує логістичну основу для постачання сировини, товарів та готової продукції між суб'єктами господарювання. Цей сектор охоплює автомобільні, залізничні, морські та авіаційні перевезення і має справу з великими обсягами операцій, які характеризуються високою мобільністю, сезонністю та залежністю від зовнішніх факторів. Така специфіка діяльності значною мірою впливає на організацію бухгалтерського обліку підприємств, що здійснюють вантажні перевезення, і вимагає адаптації облікової політики до потреб галузі.

Вантажні перевезення як сфера діяльності вирізняються високою динамікою операцій та багатокомпонентністю витрат, що вимагає відповідної деталізації обліку. Основними характеристиками, що впливають на бухгалтерський облік у цій галузі, є велика частка змінних витрат, пов'язаних з експлуатацією транспортних засобів, значні витрати на паливе, ремонт, страхування, оплату праці водіїв, а також на зношення основних засобів. Усе це потребує чіткого облікового контролю за витратами за маршрутами, рейсами або транспортними одиницями. У структурі витрат домінують прямі виробничі витрати, однак важливу роль відіграють і непрямі витрати, пов'язані з управлінням автопарком, логістикою, диспетчерськими службами, ліцензуванням та дотриманням вимог безпеки. Це зумовлює необхідність використання елементів калькуляції собівартості, зокрема нормативного обліку, обліку за замовленнями або рейсами, а також впровадження систем управлінського обліку для розрахунку маржинального прибутку за кожною логістичною операцією. Крім того, бухгалтерський облік у вантажних перевезеннях тісно пов'язаний з договірною діяльністю, оскільки перевезення здебільшого здійснюються на підставі договорів транспортного експедирування, логістичних контрактів або довгострокових угод про співпрацю. Це зумовлює необхідність документального підтвердження кожної операції, правильного визнання доходів і витрат, а також обліку податкових наслідків. Особливої уваги потребує облік ПДВ у частині транзитних та міжнародних перевезень, де можуть діяти пільги або спеціальні правила оподаткування.

Суттєвим фактором є також облік основних засобів, насамперед рухомого складу – вантажівок, локомотивів, контейнерів, морських суден тощо. Через високу вартість і швидке фізичне або моральне зношення, підприємства змушені регулярно проводити переоцінку активів, враховувати зменшення корисності, здійснювати ремонтно-обслуговувальні витрати, а також формувати резерви на

капітальний ремонт або технічну модернізацію. Це вимагає детального обліку амортизації, поділу витрат на капітальні та поточні, а також впровадження ефективної системи інвентаризації рухомого складу.

Іншою особливістю є необхідність обліку простоїв, форс-мажорів, витрат на штрафи, зберігання вантажу, компенсацій клієнтам у разі пошкодження чи втрати товару. Такі випадки нерідко мають непередбачуваний характер і впливають як на прибутковість, так і на правові та облікові зобов'язання підприємства. З цієї причини підприємства вантажних перевезень часто застосовують облік резервів на покриття майбутніх витрат та оцінюваних зобов'язань. В умовах цифровізації галузі важливого значення набуває інтеграція бухгалтерського обліку з логістичними системами управління, GPS-навігацією та системами електронного документообігу. Це дозволяє автоматизувати облік рейсів, маршрутів, витрат пального, нарахування заробітної плати водіям за пробіг, облік часу простоїв і прискорити складання звітності. Такі технології не лише підвищують точність обліку, а й слугують основою для оперативного прийняття управлінських рішень.

Додаткові аспекти, що значною мірою впливають на бухгалтерський облік у сфері вантажних перевезень, пов'язані з багатовалютністю розрахунків, міжнародними стандартами звітності та вимогами до екологічної відповідальності. Оскільки підприємства вантажного транспорту часто працюють у міжнародному середовищі, зокрема виконують перевезення за кордон, у них виникають облікові ситуації, пов'язані з операціями у різних валютах, коливанням валютних курсів, визнанням курсових різниць та ризиків. Це вимагає не лише знання відповідних норм бухгалтерського обліку, а й систематичного моніторингу валютних ринків та своєчасного переоцінювання активів і зобов'язань у фінансовій звітності. Також важливо враховувати сезонність перевезень, що може істотно впливати на рівень доходів та витрат у різні періоди року. Це створює необхідність планування та обліку операцій з урахуванням сезонних коливань попиту, оптимізації маршрутів, структури витрат, використання ресурсів, а також формування резервів у періоди пікового навантаження або зниження обсягів діяльності. Важливу роль відіграє також облік взаємовідносин з клієнтами та підрядниками, оскільки частину операцій підприємства можуть делегувати зовнішнім логістичним операторам, експедиторам, субпідрядникам. У таких випадках виникає необхідність у чіткому розмежуванні витрат і доходів між основним виконавцем і залученими сторонами, правильному оформленні первинної документації, обліку агентських операцій, комісійної винагороди та непрямих витрат, які розподіляються між замовленнями.

Отже, галузь вантажних перевезень формує низку специфічних облікових вимог, які охоплюють детальний облік витрат за маршрутами, складний облік основних засобів, договірні зобов'язання, специфіку оподаткування та потребу в інтеграції з логістичними інформаційними системами. Ефективне ведення бухгалтерського обліку у цій сфері є критично важливим для забезпечення рентабельності, зниження витрат, дотримання законодавства та підвищення конкурентоспроможності транспортних підприємств.

Anna Borovets

Student of group AaA-51m,

National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

Supervisor: Doctor of Economics, Professor Olha Pavelko

DEVELOPMENT OF ACCOUNTING IN THE DIGITALIZATION ENVIRONMENT

In today's environment digital transformation is a global trend that covers all sectors of the economy, including public administration, education, healthcare, industry and business. Ukraine is no exception to this process. The introduction of digital technologies is becoming a catalyst for improving competitiveness, management efficiency, and the quality of services. Digitalization is particularly noticeable in the accounting sector, where it significantly changes traditional approaches to accounting [1]. The digital transformation of accounting is not only about automating certain functions, but also about changing the entire accounting paradigm. It involves the integration of innovative technologies such as artificial intelligence (AI), blockchain, cloud computing, big data analytics, machine learning, and robotic process automation, which provide fundamentally new approaches to the collection, processing, analysis, and presentation of financial information [2]. Under such conditions, the accountant is transforming from an executor to an analyst which forms a new role for the accounting profession in the digital age.

One of the main advantages of digitalization is the increased accuracy and speed of financial data processing. Automated accounting systems significantly reduce the risk of human error, simplify the reporting process, and speed up the accounting of business transactions. The introduction of digital solutions also allows for real-time analytical information on the financial condition of the enterprise, which contributes to making informed management decisions. Artificial intelligence is increasingly being used in accounting systems. Examples include automated recognition and classification of primary documents, invoice processing, payment monitoring, cash flow forecasting, and accounts receivable management. AI allows not only to process incoming information but also to detect deviations from the norms, generate reports based on templates, and offer optimal financial planning options [3]. Blockchain is another innovative tool with the potential to transform accounting. Its main advantages are the immutability of records, decentralization, transparency of transactions, and the possibility of automation through smart contracts. This technology can provide continuous audit trail of financial transactions, simplify the audit process, and increase trust in accounting data.

The use of cloud services such as Xero, QuickBooks Online, FreshBooks, Zoho Books and domestic services such as “Buhgalteriya online” or “Sota” allows businesses to reduce infrastructure costs, provide continuous access to accounting data, and simplify the exchange of information between departments and with regulatory authorities. These services are also often integrated with banking systems, CRM and ERP, which increases the efficiency of business processes. Despite the numerous benefits of digitalization, its implementation in accounting practice faces a number of challenges. One of the most acute is the low level of digital competencies of

accountants. Many professionals, especially the older generation, do not have the proper training to work with the latest IT systems, which leads to resistance to innovation. The fragmentation of the legal framework also remains a problem. There is no comprehensive regulatory framework for the use of AI, blockchain, or automated accounting systems in Ukraine. This creates legal uncertainty and risks for businesses seeking to innovate. In addition, digital services do not always take into account the peculiarities of national accounting standards, which makes it difficult to integrate them into small businesses. Another challenge is cybersecurity. With the growth in the number of online transactions, the amount of accounting data stored in cloud storage, and the use of open APIs, the risk of unauthorized access, data loss, or cyberattacks increases. To overcome these risks, businesses should invest in data protection, backup and raising employees' awareness of digital hygiene.

Successful digital transformation of accounting requires a phased and comprehensive approach. First of all, companies should audit their needs and current IT solutions to determine the appropriate areas of digitalization. An important step is to choose the software that matches the scale of the business, industry specifics, and accounting standards. The human factor plays a key role in digital transformation, so it is advisable to invest in the professional development of accountants, organize advanced training courses, trainings on the latest technologies, and encourage the acquisition of international certificates (ACCA, CIMA, DipIFR) that cover digital aspects of accounting. It should also be noted that for many Ukrainian companies, especially microenterprises and rural businesses, the cost of implementing modern digital solutions remains too high. It is equally important to update the state policy in the field of accounting, software standardization, data protection, and the development of digital infrastructure, including Internet coverage in rural areas. Thus, the digitalization of accounting in Ukraine opens up significant opportunities to improve the quality of financial information, management efficiency, transparency of reporting, and reduce administrative burden. At the same time, its implementation requires a systematic approach, adaptation of the regulatory framework, development of digital skills of accountants, and technological modernization of enterprises. Only if the existing challenges are overcome digital transformation will truly contribute to the development of a modern and flexible accounting system in Ukraine.

References:

1. Kuz V. I. Development of Accounting in the Conditions of Digitalization of Economic and Administrative Processes. *Business Inform magazine*. 2021. No. 6. pp. 197-204.
2. Dovbush A., Belova I. Development of accounting in the conditions of digitalization of the economy. *Information technology and economic security*. 2023. No. 2. pp. 176-181.
3. Rudenko S. V., Pogribnyak D. Accounting in the context of digitalization. *Repository Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics*. URL: https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25654/1/Погрібняк,_Руденко_стаття_1.pdf.

Микола Будняшевський

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., доцент Олег Шевчук

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

У сучасних умовах цифровізації господарських процесів, коли економічні системи дедалі більше інтегруються в глобальні інформаційні мережі, особливого значення набуває проблема ефективного управління нематеріальними активами підприємств. Зміна парадигми економічного розвитку, що відбувається під впливом стрімкого технологічного прогресу, вимагає не лише переосмислення ролі інтелектуального капіталу, а й формування нових підходів до управлінського обліку, здатного адекватно відображати економічну сутність активів, які не мають фізичної форми, але створюють значну додану вартість. У контексті цифрової економіки, де дані, алгоритми, репутація, бренди, патенти, авторські права й інші нематеріальні ресурси стають ключовими факторами конкурентоспроможності, управлінський облік нематеріальних активів перетворюється на не просто необхідний елемент корпоративного управління, а на стратегічний інструмент прийняття рішень.

Проблематика управлінського обліку нематеріальних активів у цифрову епоху пов'язана не тільки з технічною складністю їх ідентифікації, вимірювання та контролю, але й з відсутністю усталених методологічних підходів, які б могли забезпечити об'єктивність та порівнюваність даних у динамічному середовищі. На відміну від фінансового обліку, що зорієнтований на зовнішню звітність і суворо регламентований стандартами, управлінський облік виконує внутрішньоорієнтовану функцію, даючи змогу менеджменту оперативно аналізувати ефективність використання ресурсів, у тому числі й нематеріальних, для досягнення довгострокових цілей. Зважаючи на це, виникає необхідність у побудові адаптивних моделей обліку, які враховували б специфіку цифрових активів, таких як програмне забезпечення, бази даних, цифрові платформи, а також інституціоналізовані знання у вигляді корпоративної культури, ліцензій або ноу-хау.

Особливу складність становить оцінка вартості нематеріальних активів, оскільки в умовах цифрової трансформації значна частина з них створюється в межах підприємства, не маючи ринкових аналогів або прозорої цінової історії. Водночас, саме ці активи дедалі частіше визначають потенціал до зростання, інноваційності та здатності до стратегічної адаптації. Тому управлінський облік, як система збору, аналізу та інтерпретації інформації, має бути зорієнтований на розкриття не стільки формальних облікових показників, скільки внутрішньої логіки створення вартості через нематеріальні компоненти.

У цьому контексті актуальними стають підходи, засновані на побудові інтелектуальних панелей управління, що інтегрують фінансові та нефінансові

індикатори, аналіз сценаріїв та ризиків, а також методи бенчмаркінгу, які дозволяють здійснювати порівняння ефективності управління нематеріальними активами в галузевому або міжгалузевому контексті.

Крім того, зростає значення нематеріальних активів, пов'язаних із людським капіталом, зокрема компетенцій працівників, організаційного знання, бренду роботодавця та корпоративної культури. Хоча ці компоненти складно виразити у грошовому еквіваленті, і вони рідко визнаються активами у фінансовій звітності, їхній вплив на стратегічну ефективність підприємства є безперечним. Саме тому в межах управлінського обліку виникає потреба в розробці інструментів, здатних вимірювати ці ресурси у функціональному, а не лише у вартісному вимірі, наприклад, через індекси задоволеності персоналу, коефіцієнти залучення або динаміку ефективності внутрішнього навчання.

Не менш важливим аспектом управлінського обліку нематеріальних активів у цифрову епоху є питання контролю прав на інтелектуальну власність, яка, часто перебуваючи у віртуальному просторі, піддається підвищеним ризикам несанкціонованого використання. Відповідно, управлінський облік має інтегрувати функції моніторингу, аудиту та захисту активів, що базуються на авторському праві, ліцензійних угодах або патентних заявках. Застосування цифрових інструментів – таких як блокчейн або системи цифрових підписів – може стати вагомим підсиленням управлінської функції, адже вони дозволяють фіксувати історію змін, передачі прав та збереження оригінальності цифрових об'єктів.

Також варто звернути увагу на важливу роль, яку відіграє аналітика великих даних у контексті нематеріальних активів. З одного боку, дані самі по собі стають ресурсом із високим потенціалом монетизації, з іншого – інструментом, що дозволяє покращити якість управлінських рішень. У межах управлінського обліку це означає необхідність формування нових моделей обліку, здатних працювати з об'ємами неструктурованої інформації, витягувати з неї релевантні індикатори ефективності та інтегрувати їх у загальну систему управління. У цьому сенсі роль обліковця трансформується: від виконавця фіксуючих функцій до аналітика, здатного працювати з предикативними алгоритмами, машинним навчанням і системами підтримки прийняття рішень.

Отже, управлінський облік нематеріальних активів у цифровій економіці не може залишатися в межах традиційної облікової парадигми. Його розвиток вимагає не лише інструментального оновлення, але й глибокого переосмислення ролі обліку як чинника стратегічного управління. В епоху, коли цінність компаній дедалі менше залежить від матеріальних ресурсів і дедалі більше – від здатності генерувати, обробляти та використовувати інформацію, формування ефективної системи управлінського обліку нематеріальних активів стає визначальним чинником успішного функціонування підприємств. Саме завдяки такій системі управлінці можуть своєчасно виявляти точки зростання, оптимізувати інвестиційні рішення та забезпечувати довготривалу конкурентоспроможність в умовах цифрової революції.

Святослав Гавришків

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Василь Дерій

ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ І МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ЗА НИМИ

Витрати на виробництво продукції промислових підприємств є сукупністю всіх витрат підприємства, що воно здійснює для виробництва і збут власної продукції. Такі витрати поділяються на прямі (матеріальні витрати, витрати на оплату послуг для потреб виробництва, витрати на оплату праці) і непрямі (загальновиробничі витрати, амортизація) витрати підприємства.

Матеріальні витрати є витратами на сировину та матеріали, паливо, енергетичні й інші матеріальні ресурси, що застосовуються під час виробничої діяльності. Витрати на оплату послуг для потреб виробництва є витратами на оплату послуг за використання виробничих засобів, що не є власністю підприємства, а сторонніх організацій. До складу витрат на оплату праці відносять заробітну плату працівників, відрахування на соціальні заходи й інші витрати, що пов'язані із оплатою праці.

До складу загальновиробничих витрат входять накладні витрати на організацію виробничого процесу, управління ним, утримання й експлуатацію машин та обладнання, а також інші витрати, що безпосередньо не пов'язані із виробничою діяльністю, проте потрібні для економічної діяльності підприємства. Амортизаційні відрахування означають витрати, що пов'язані зі зношенням необоротних активів підприємства. До складу інших операційних витрат зараховують витрати на енергетичні ресурси, транспортні витрати, витрати на страхування, маркетингові послуги й інші витрати, що не належать до основних витрат [2].

Економічний аналіз витрат підприємства дає змогу встановити резерви з метою зменшення його витрат, поліпшення ефективності виробничої й усієї економічної діяльності підприємства загалом. Для прикладу, у підприємствах з промислового перероблення молока, виробництва масла і сиру в Україні структура операційних витрат на виробництво промислової продукції у 2023 році була такою: матеріальні витрати і витрати на оплату послуг для потреб виробництва склали 89,6%, амортизаційні відрахування – 2,1%, витрати на оплату праці – 6,6%, відрахування на соціальні заходи – 1,4%, інші операційні витрати – 0,3% [1].

Контроль витрат на виробництво продукції в промисловому підприємстві є визначальним чинником оцінювання його економічної ефективності. Нині – у період воєнного стану і відбудови України, промислові підприємства зобов'язані ретельно планувати, обліковувати та аналізувати витрати з метою підтримання належної конкурентоздатності і високої рентабельності.

Спробуємо представити провідні методи контролю за витратами на виробництво продукції із практики їх застосування у молокопереробному промисловому підприємстві: нормативний метод контролю, методи бюджетного та факторного контролю, ABC-метод, метод ФВА (функціонально-вартісного аналізу) і зіставний метод контролю (бенчмаркінг).

Нормативний метод контролю за витратами на виробництво продукції в молокопереробному промисловому підприємстві дає змогу шляхом порівняння фактичних витрат із встановленими нормами таких витрат. Так, для прикладу, можна контролювати обсяг натуральних витрат цільного молока (літрів) на 1 кг масла. Внаслідок перманентного порівняння можна виявити перевитрати або економію цільного молока на 1 кг виробленого вершкового масла.

Метод бюджетного контролю дає змогу шляхом зіставляти витрат із бюджетними лімітами. Так, для прикладу, за допомогою бюджетного контролю витрат на питну воду для процесу пастеризації молока. Бюджетний контроль попереджує перевищення затвердженого бюджету.

Метод факторного аналізу дає змогу встановити міру впливу відповідних чинників на зміну витрат. Так, для прикладу, можна провести аналіз причин збільшення собівартості білого йогурту. Під час факторного аналізу виявляють ключові чинники впливу на результативний показник.

ABC-метод забезпечує розподілення витрат за процесами чи видами продукції. У разі потреби, можна провести калькуляція витрат на пастеризацію та охолодження молокопродуктів. ABC-метод дає змогу найбільш точно обчислити собівартість кожного виду молочної продукції.

Метод ФВА (функціонально-вартісного аналізу) дає змогу проаналізувати витрати за функціями й їх оптимізувати. Так, для прикладу, можна переглядати витрати на упаковку молочної продукції за умови збереження або навіть покращення якості цієї упаковки. Метод ФВА забезпечує зменшення витрат за умови збереження або навіть покращення споживної цінності.

Зіставний метод контролю (бенчмаркінг) за витратами застосовують для зіставлення витрат одного підприємства чи цеху з іншими підприємствами або цехами. Так, для прикладу, можна провести аналіз витрат на 1 т вершкового масла у зіставленні з галузевим стандартом. Зіставний метод контролю (бенчмаркінг) за витратами дає змогу виявити відставання у певних витратах і щодо них запровадити передовий прогресивний досвід.

Отже, раціональне застосування згаданих вище методів дає змогу промисловим підприємствам і, зокрема молокопереробним, суттєво зменшувати витрати, поліпшувати ефективність економічної діяльності молокопереробних підприємств і адаптуватись до ринкових умов, воєнних викликів та ризиків.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати».

Максим Грищук

студент гр. МЕНзі-41,

Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту ЗУНУ,

м. Івано-Франківськ

Науковий керівник: к.е.н., доцент Оксана Ваку

ПОНЯТТЯ ТА СПІЛЬНІ РИСИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах сучасної економіки, що характеризується високим рівнем конкуренції та динамічними змінами зовнішнього середовища, ефективне управління персоналом стає одним із основних факторів успіху підприємства. Кадрова політика як інструмент реалізації стратегічних цілей підприємства набуває особливого значення, оскільки саме людські ресурси є основним джерелом конкурентних переваг та інноваційного розвитку. Хоча кадрова політика належить до сфери управління персоналом, а облік – до бухгалтерії та контролю, вони тісно пов'язані між собою через кілька ключових точок дотику.

Ефективність роботи підприємства значною мірою залежить від організованості та злагодженості трудового колективу, що функціонує як єдина команда. Отже, багато керівників та власників компаній ставлять високі вимоги до розробки та реалізації кадрової політики. При цьому важливо, щоб кожне підприємство у формуванні своєї кадрової політики враховувало соціальну та економічну стратегію свого розвитку. «Основною метою кадрової політики є забезпечення оптимального балансу між процесами оновлення та збереження кількісного та якісного складу персоналу відповідно до потреб самого підприємства, а також вимог чинного законодавства та стану ринку праці» [1, с. 34].

Отже, кадрова політика визначає потребу в персоналі, рівень кваліфікації, можливості підвищення зарплати. А завдання обліку – фіксувати витрати на персонал, включаючи: навчання; рекрутинг; соціальні програми; адаптацію нових працівників тощо.

Водночас кадрова політика має бути інтегрована у загальну стратегію підприємства, щоб максимізувати ефективність використання трудових ресурсів та визначити їх потрібну кількість. Така політика сприяє професійному підбору співробітників, забезпечує раціональний розподіл обов'язків, що веде до повної реалізації їхнього трудового потенціалу та максимізації результатів їхньої роботи. Отже, основна мета кадрової політики будь-якої компанії, незалежно від її розміру, має полягати у підвищенні конкурентоспроможності її співробітників та, відповідно, ефективності роботи підприємства загалом.

Поняття «кадрова політика» має різні трактування. У загальному розумінні вона представляє собою систему норм і правил, що формулюються для того, щоб дії людських ресурсів відповідали стратегічним цілям компанії. Це означає, що всі аспекти роботи з персоналом, такі як розробка штатного розпису, набір співробітників, атестація та підвищення кваліфікації, мають плануватися як на

оперативному, так і на стратегічному рівні та відповідати загальним цілям організації. «Сутністю кадрової політики є така робота з персоналом, яка відповідає концепції розвитку організації, тобто кадрова політика – складова частина стратегічно орієнтованої політики організації» [6, с. 707].

У більш вузькому сенсі, кадрова політика включає конкретний набір правил, рекомендацій і обмежень, які регулюють відносини між співробітниками та підприємством. Саме таку думку вказує і О. О. Кравченко: «Під кадровою політикою організації, як правило, розуміється система правил, відповідно до якої діють люди, що входять в організацію [2, с. 357].

На думку В. А. Стец, І. І. Стец, М. Ю. Костючик, «кадрова політика підприємства – це цілісна кадрова стратегія, яка об'єднує різні форми кадрової роботи, стилі її проведення в організації і плани використання робочої сили» [4, с. 124].

На думку деяких дослідників, кадрова політика означає «сукупність принципів, методів, форм організаційного механізму з формування, відтворення, розвитку та використання персоналу, створення оптимальних умов праці, його мотивації та стимулювання» [3, с. 27]. Це визначення підкреслює, що кадрова політика сприймається як із процесуального, і зі структурного погляду, представляючи їх у статичному і динамічному аспектах.

Безліч економістів стверджують, що це визначення найчіткіше і стисло описує цю економічну категорію, відбиваючи її внутрішні зв'язки й залежності. Крім того, кадрова політика тісно пов'язана з управлінням персоналом організації, як це вказується у визначенні, наголошуючи, що стратегічні завдання управління реалізуються через кадрову політику. Кадрова політика визначає систему оплати праці, преміювання, надбавки, графік роботи тощо. Бухгалтерський облік реалізує це на практиці: розраховує заробітну плату, податки, соціальні внески, відпустки, лікарняні. Наприклад: якщо в кадровій політиці передбачено бонуси за перевиконання плану - бухгалтерія зобов'язана це врахувати при нарахуваннях.

Основні аспекти кадрової політики включають загальне управління людськими ресурсами підприємства; ефективний підбір та розміщення персоналу; створення кадрового резерву для просування найбільш підготовлених співробітників на ключові позиції; проведення оцінки та атестації працівників відповідно до внутрішніх стандартів; безперервне навчання та професійний розвиток персоналу; мотивація та стимулювання працівників для підвищення їх продуктивності. Вказані аспекти можуть визначати і складові кадрової політики, зокрема до її складу науковці відносять: «політика набору, відбору та розстановки кадрів; політика профорієнтації, адаптації та підвищення кваліфікації кадрів; політика зайнятості; політика управління службовим зростанням; політика стимулювання; соціальна політика» [5, с. 119].

Отже, кадрова політика є невід'ємною складовою стратегії розвитку підприємства, яка визначає основні принципи, методи та форми організаційного механізму з формування, відтворення, розвитку та використання персоналу. Вона інтегрується в загальну стратегію підприємства для максимізації ефективності використання трудових ресурсів. Основною метою кадрової політики є

забезпечення оптимального балансу між процесами оновлення та збереження якісного і кількісного складу персоналу відповідно до потреб підприємства, вимог законодавства та ситуації на ринку праці. Сучасні підприємства прагнуть залучати висококваліфікованих працівників, які ідентифікують себе з інтересами компанії. При цьому взаємозв'язок між кадровою політикою і обліком є прямолінійним, оскільки перша – формує принципи управління людьми, а облік – відображає це в документах і звітах. У момент визначення стратегії мотивації, розвитку персоналу облік фіксує витрати на реалізацію цих стратегій. Та й загалом кадрова політика оптимізує людські ресурси, а облік – оптимізує витрати на них.

Список використаних джерел:

1. Білявський В. М., Шуліковська К. В. Основні аспекти формування ефективної кадрової політики сучасних підприємств. *Підприємництво та інновації*. 2022. Вип. 25. С. 33-40.
2. Кравченко О. О. Роль кадрової політики на підприємстві. *Економіка і суспільство*. 2016. № 3. С. 355-359.
3. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 308 с.
4. Стец В. А., Стец І. І., Костючик М. Ю. Менеджмент персоналу: навч. посіб. для студентів економічних спеціальностей. Тернопіль: Лілея, 1996. 180 с.
5. Хміль Ф. І. Управління персоналом: підручник. К: Академвидав, 2006. 488 с.
6. Шаповал О. А. Кадрова політика та шляхи її покращення. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. С. 706-709.

Марія Гуменна-Дерій

д.е.н., доцент, професор кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ТЕОРІЙ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНИЙ ПЕРІОД

У нинішніх умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій, цифровізації економіки й глобалізації фінансових ринків питання щодо трансформації облікової інформації набуває особливої актуальності. Еволюція наукових теорій бухгалтерського обліку відображає зміну парадигм: від класичного підходу до обліку, як засобу реєстрації господарських фактів, до концепції стратегічного управлінського інструменту. Таким чином з'являються нові моделі бухгалтерського обліку, які формуються під впливом: глобальних підходів, застосування фінансових та нефінансових показників, автоматизації фінансових операцій, появи криптовалют, тощо.

Професор С. Ф. Легенчук провів аналіз поглядів дослідників стосовно подальшого розвитку бухгалтерського обліку. Він зазначив, що «вчених об'єднано у дві групи: традиціоналісти (стоять на позиції необхідності збереження існуючої теоретичної структури та принципів бухгалтерського обліку); кардиналісти (підтримують позицію необхідності докорінного реформування системи бухгалтерського обліку та розробки її нового теоретичного підґрунтя)» [3, с. 328].

Звідси, вважаємо, що право на дослідження проблемних питань системи обліку, аналізу, звітності та оподаткування мають, як традиціоналісти, так і кардиналісти. Адже нові знання базуються на старих знаннях. Звідси, вважаємо за необхідне дослідити еволюційні підходи розвитку облікової інформації до того стану в якому вона функціонує нині. До основних віх еволюції інформації в бухгалтерському обліку можна віднести наступні: ранній період, період формування основ, період становлення науки, період стандартизації та глобалізації, період стрімкого розвитку ринкової економіки та інформаційних технологій.

Ранній період (до XV ст.) передбачав одержання інформації в текстовій та цифровій формах на клинописних табличках, рахівницях, тощо. Інформація відображала практичну діяльність Стародавніх Греції, Риму, Месопотамії, Китаю.

Період формування основ системи обліку (XV-XVIII ст.) характеризується тим, що інформація почала відображатись за схемою подвійного запису. Інформація про облікові дані набула термінологічного характеру. Крім цього, інформація про облік почала застосовуватись в міжнародній торгівлі.

Період становлення науки (XIX ст.) передбачає теоретичне дослідження інформації про бухгалтерський облік, розвиток облікових систем. Інформація вдосконалювалась в освіті і професіоналізації з бухгалтерського обліку. Формуються професійні спільноти бухгалтерів, які прагнуть досліджувати інформацію та науку про бухгалтерський облік.

Період стандартизації та глобалізації (XX ст.) характеризується появою основ систематизації інформації про бухгалтерський облік та поява перших стандартів з бухгалтерського обліку. Інтеграція інформації про економічні і фінансові науки. Комп'ютеризація інформації про системи бухгалтерського обліку та розвиток інформації про міжнародні стандарти з бухгалтерського обліку.

Період стрімкого розвитку ринкової економіки та інформаційних технологій (XXI ст.) відзначається стрімкою цифровізацією облікової інформації. Відображення інформації у фінансовій та нефінансовій звітності.

Загалом, під інформацією розуміють сукупність відомостей про певні об'єкти, явища чи процеси, які отримуються, зберігаються, накопичуються, перетворюються, примножуються з метою управління ними та раціонального використання. Якщо в стародавні часи інформація надходила в текстовій, числовій формах, то нині ми одержуємо інформацію в формі графіків, аудіо та відео та через застосування відповідних програмних продуктів. Таким чином, формується нове постіндустріальне суспільство та розвиток наукових теорій з бухгалтерського обліку в постіндустріальному просторі.

Професори З.-М. В. Задорожний та В. З. Семанюк вважають, що «дослідження облікової науки та практики в різні історичні періоди за різних суспільних станів і технологічних укладів дає змогу виокремити три формаційні періоди розвитку обліку як науки: доіндустріальний, індустріальний, постіндустріальний» [2].

Один із провідних вчених-дослідників постіндустріального суспільства Д. Белл зазначив, що необхідно «встановити п'ять компонентів терміну «постіндустріальне суспільство»: 1. Економічна ділянка: перехід від товаровиробничої до обслуговуючої економіки; 2. Поділ населення за родом занять: перевага професійно-технічного класу; 3. Осьовий принцип: провідна суспільна роль теоретичного знання; 4. Орієнтація на майбутнє: контроль технології і технологічної оцінки; 5. Ухвалення рішень: створення нової «інтелектуальної технології» [1, с. 208].

До основних рис постіндустріального суспільства та його впливу на бухгалтерський облік нині варто віднести наступні:

1. Інформація є основним ресурсом постіндустріального суспільства. Вона впливає на виробничі та невиробничі галузі економіки, тому важливо забезпечити ефективний збір, накопичення, передачу та аналіз інформації через застосування інформаційних ресурсів. Здійснюється формування інтегрованої звітності.

2. Домінування сфери послуг над виробництвом матеріальних благ супроводжується збільшенням частки працівників у сфері послуг над промисловістю. В обліку такі зміни відображаються через специфіку формування обліку витрат та доходів.

3. Інноваційні та інвестиційні проекти набувають нового значення. Мають відповідне відображення у бухгалтерському обліку, міжнародній стандартизації обліку й потребують належного контролю.

4. Децентралізація виробництва супроводжується застосуванням гнучких виробничих систем. Використовуються хмарні технології, прикладні програмні забезпечення з бухгалтерського обліку.

5. Глобалізація супроводжується тим, що виникає потреба в появі міжнародного обліку, який передбачає застосування Міжнародних стандартів з фінансової звітності та Міжнародних стандартів з бухгалтерського обліку.

Удосконалення бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки є надзвичайно актуальним через значні трансформації, які відбуваються в сучасній економіці. Постіндустріальна економіка характеризується пріоритетом інформаційних технологій, інновацій, інтелектуальних ресурсів та послуг над традиційним виробництвом, що вимагає адаптації бухгалтерського обліку до нових викликів і потреб бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія. К.: Либідь, 1996. С. 194-250. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bell_Daniel/Prykhid_postindustrialnoho_suspilstva_fr.pdf.
2. Задорожний З.-М., Семанюк В. З. Розвиток облікової науки у світлі економічних та соціальних трансформацій. *Вісник економіки*. 2021. № 3. С. 110-124. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/44383>
3. Легенчук С. Ф. Бухгалтерське теоретичне знання: від теорії до метатеорії: моногр. Житомир: ЖДТУ, 2012. 336 с.

Ігор Даньчук

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Муравський

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОБЛІКУ У ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНІЙ СФЕРІ

Формування цифрової економіки вимагає трансформації надання житлово-комунальних послуг. Житлово-комунальна сфера є однією з найважливіших складових соціальної інфраструктури, що безпосередньо забезпечує базові потреби населення – постачання води, тепла, електроенергії, вивезення сміття, утримання житлового фонду тощо. Водночас ця галузь характеризується високим рівнем регуляції, складною структурою послуг, великою кількістю споживачів та застарілою технічною базою. Саме тому цифровізація діяльності житлово-комунальних підприємств і модернізація бухгалтерського обліку постає сьогодні як стратегічна необхідність для підвищення прозорості, ефективності управління та поліпшення якості обслуговування споживачів.

Процес цифровізації житлово-комунальної сфери охоплює впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всі етапи виробничого та управлінського циклу підприємства – від обліку споживання ресурсів і розрахунків з населенням до планування ремонтних робіт, формування тарифів і складання звітності. Цифрові інструменти дають змогу суттєво підвищити точність і своєчасність облікових даних, автоматизувати рутинні процеси, мінімізувати людський фактор і зменшити кількість помилок у первинній документації. Однією з найпоширеніших форм цифровізації є використання автоматизованих систем обліку комунальних послуг, які забезпечують дистанційне зчитування показників лічильників, ведення особових рахунків, розрахунок платежів і формування рахунків для споживачів. Це суттєво змінює як організацію первинного обліку, так і систему внутрішнього контролю, оскільки зникає потреба в паперових носіях і ручному введенні даних. Водночас виникає необхідність в оновленні облікової політики підприємства та визначенні відповідальних за контроль за цифровими обліковими системами.

Цифровізація також охоплює бухгалтерський і податковий облік, що реалізується через впровадження ERP-систем, електронного документообігу, хмарних сервісів для зберігання та обробки фінансових даних. Для житлово-комунальних підприємств це означає можливість оперативного формування звітності, своєчасного нарахування амортизації, обліку витрат за видами послуг, об'єктами, районами, а також ефективного контролю за дебіторською заборгованістю. Зокрема, важливою є можливість інтеграції облікової системи з банківськими сервісами та державними реєстрами, що пришвидшує обробку платежів, зменшує навантаження на бухгалтерію та мінімізує ризики шахрайства. Окремої уваги заслуговує питання цифрової взаємодії з мешканцями – створення особистих кабінетів, мобільних застосунків, чат-ботів для передачі показників,

оплати рахунків, подачі звернень та скарг. Такі сервіси не лише підвищують рівень довіри до підприємств, а й формують єдину базу даних для аналітичного обліку, що дозволяє визначати проблемні зони, контролювати обсяг споживання ресурсів, прогнозувати доходи і витрати. На основі зібраної інформації можна здійснювати планування фінансових потоків, формувати обґрунтовані бюджети та управляти інвестиційними програмами підприємства.

Особливість цифровізації у житлово-комунальній сфері полягає також у тісному зв'язку з державною політикою. Впровадження державних реєстрів нерухомості, відкритих платформ, цифрових кадастрів та реєстрів споживачів змінює вимоги до обліку: облік основних засобів, договорів, субсидій, соціальних пільг повинен вестися не лише в бухгалтерській системі, а й бути узгодженим із національними цифровими системами. Це створює виклик у вигляді необхідності стандартизації форматів обміну даними, уніфікації ідентифікаторів об'єктів і споживачів, а також дотримання вимог кібербезпеки і захисту персональних даних. Ще одним важливим аспектом цифровізації у житлово-комунальній сфері є автоматизація внутрішнього контролю та аудиту. Завдяки цифровим системам підприємства можуть впроваджувати алгоритми виявлення аномалій у споживанні ресурсів, контролювати відповідність фактичних витрат до планових, а також формувати попередження про порушення платіжної дисципліни, помилки в нарахуваннях або відхилення в обліку матеріальних цінностей. Це дозволяє своєчасно виявляти внутрішні ризики та підвищує рівень довіри до облікових даних з боку керівництва та зовнішніх контролюючих органів. Крім того, цифрові рішення відкривають можливості для удосконалення обліку витрат за центрами відповідальності. Наприклад, за допомогою облікових систем можна детально відслідковувати витрати окремих цехів, підрозділів, ділянок або навіть бригад, що дозволяє глибше аналізувати структуру витрат, виявляти неефективні ділянки та приймати обґрунтовані управлінські рішення. У контексті житлово-комунального підприємства це може стосуватися витрат на обслуговування конкретного будинку, району або об'єкта благоустрою, що особливо важливо при роботі в умовах децентралізації або надання послуг на договірній основі.

Однак поряд з перевагами цифровізації виникає й низка проблем: висока вартість впровадження ІТ-рішень, брак фахівців, які поєднують знання бухгалтерії та цифрових технологій, а також опір змінам з боку персоналу. Тому цифрова трансформація обліку має супроводжуватися навчанням, оновленням посадових інструкцій, адаптацією нормативної бази і формуванням нової корпоративної культури. Отже, цифровізація діяльності у житлово-комунальному секторі істотно трансформує систему бухгалтерського обліку, перетворюючи її з традиційного засобу фіксації операцій на сучасний інструмент аналітики, управління та взаємодії з громадянами. Вона забезпечує прозорість, ефективність, швидкість обробки інформації та підвищує якість управлінських рішень. Проте для повноцінного ефекту цифрових змін необхідно системно підходити до оновлення облікових процесів, технічного забезпечення та кадрового потенціалу підприємств житлово-комунального господарства.

Василь Дерій

д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Тетяна Микицька

студентка гр. ОО-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОБЛІК ТА ЗВІТНІСТЬ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ І ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Сільське господарство передбачає здійснення процесів висаджування, догляду та збирання урожаю продукції рослинництва і вигодовування, догляду та отримання продукції тваринництва. Водночас, до аграрного сектора входить увесь ланцюг формування доданої вартості, від безпосереднього процесу виробництва продукції рослинництва і тваринництва та до її збуту на місцевих, всеукраїнських і міжнародних ринках. Проблеми обліку та звітності у сільському господарстві відображені в працях українських вчених-обліковців К. Безверхого, Ю. Бездушної, І. Белебехи, М. Бондара, Р. Бруханського, Ф. Бутинця, Л. Гуцаленко, М. Дем'яненка, В. Дерія, В. Жука, І. Журавської, І. Замули, Т. Камінської, Г. Кірейцева, М. Коцупатрого, О. Панадія, В. Плаксієнка, М. Проданчука, Н. Правдюк, В. Рожелюк, П. Саблука, І. Садовської, О. Сокола, Н. Семенишеної, Н. Тлущкевич, П. Хомина, В. Шевчука та інших.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у 2022 році суттєво вплинуло на сільське господарство. Зокрема, «у 2022 році кількість функціонуючих підприємств у галузі сільського, лісового та рибного господарства зменшилася з 51,8 тис. до 35,6 тис., тобто майже на третину. Кількість фізичних осіб-підприємців у галузі скоротилася на 11,3%. Кількість підприємств, які займалися рослинництвом зменшилася у 2022 році з 40,6 тис. до 28,0 тис. (-31,2%), тваринництвом – з 3,7 тис. до 2,6 тис. (-28,9%)» [3]. М. Несмачна та Я. Красновська, які представляють головний сайт для агрономів «SuperAgronom.com», заявляють, що «за 3 роки повномасштабного вторгнення російських загарбників в Україну втрачено 1261 аграрних підприємств... Прямі втрати сільського господарства України за 2022-2023 роки – 10,3 млрд дол. США, а непрямі втрати за 2022-2024 роки – 69,8 млрд дол. США... Найбільші втрати у сільському господарстві спричинені мінуванням територій, обстрілами і, як наслідок, втратою складських приміщень, збіжжя, техніки і навіть працівників. Збитки у сфері тваринництва, аквакультури та рибальства також значні. Окремою проблемою став дефіцит працівників» [4].

Проведений фахівцями-аграрниками аналіз основних показників розвитку аграрного сектора України впродовж 2024 року та їх змін стосовно минулого звітного року показав таке: «За результатами 2024 року валовий збір пшениці майже не змінився від показника 2023 року, обсяги виробництва кукурудзи знизилися на 14%, соняшнику – на 15%, гречки – на 37%. Аналіз експорту сільськогосподарської продукції та продуктів переробки демонструє перспективні

товари та експортні напрямки. Відбулось збільшення обсягів та розширення географії експорту яєць, яблук, кондитерських виробів» [1].

В сільському господарстві бухгалтерський облік має низку основних функцій, включно з підтриманням ефективної економічної діяльності сільськогосподарських суб'єктів підприємницької діяльності (СПД), контролем за раціональним використанням наявних ресурсів, дотриманням норм податкового законодавства, інтеграцією різних організаційно-методичних підходів до сучасного менеджменту.

Бухгалтерський облік у сільському господарстві є системою збирання, фіксування, підсумування та аналізу показників, що характеризують економічну діяльність аграрних холдингів, сільськогосподарських підприємств, фермерських та селянських господарств тощо. Цей бухгалтерський облік сприяє розвитку контролю за наявністю та рухом ресурсів функціонуючого СПД, оцінці його реального фінансового стану і встановлення ефективності кожного виду виробництва, структурного підрозділу та суб'єкта підприємницької діяльності загалом.

Основними принципами бухгалтерського обліку є: повне висвітлення та автономність, послідовність і безперервність, нарахування та відповідність доходів і витрат, а також єдиний грошовий вимірник [7].

Бухгалтерський облік в сільському господарстві має свої специфічні риси, що пов'язують із сезонністю сільськогосподарського виробництва, багатомісячним його циклом, місцевими природно-кліматичними умовами, а також обов'язковою вимогою відображення операцій з довгостроковими і поточними біологічними активами.

Облік у сільському господарстві вимагає особливого підходу зі здійснення облікової політики, використання деяких методів оцінки сільськогосподарської продукції, витрат та фінансових результатів від сільськогосподарської діяльності. Заслужовує на увагу бухгалтерів і податковий облік, зокрема чинного до тепер спеціального режиму оподаткування для сфери сільського господарства [6]. До слова, варто нагадати, що «сільськогосподарські підприємства, які є платниками фіксованого сільськогосподарського податку, сплачують також: податок на додану вартість, податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, збір за забруднення навколишнього природного середовища тощо. За новим варіантом журнально-ордерної форми обліку, для обліку названих податків призначено Журнал-ордер № 3 с.-г. та Відомість № 3.5 с.-г. аналітичного обліку розрахунків з бюджетом» [5].

Щодо управлінського обліку, то на думку академіка В. М. Жука, «в аграрному секторі економіки України важливо посилити вплив на організацію внутрішньогосподарського (управлінського) обліку підприємств шляхом розробки і затвердження в нормативному порядку методологічних засад і єдиних методик відображення і аналізу економічної інформації. Реалізація означених заходів можлива через розробку і затвердження галузевого стандарту управлінського обліку. Стандарт повинен містити типові методики з організації управлінського обліку, інструкції по визначенню собівартості продукції (робіт, послуг),

фінансового результату від господарської діяльності, проведення економічного аналізу» [2]. Згодом такий стандарт був втілений в життя.

Системні заходи із запровадження в Україні цифрових інформаційно-облікових технологій, автоматизованих систем управління виробництвом та збутом, міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (фінансової звітності) суттєво покращили якість і оперативність отримання обліково-звітної інформації у сільському господарстві. Водночас, в сільському господарстві виникають нові виклики цифровізованої економіки, що пов'язані із внутрішніми та зовнішніми кіберзагрозами; браком висококваліфікованих кібербезпековиків і оновленням для них спеціальних технічних знань; фінансування закупівлі найновіших видів комп'ютерів та прикладних програмних продуктів до них тощо.

Отже, облік та звітність у сільському господарстві під час воєнного стану і відбудови України – важливі сервісно-інформаційні функції у системі менеджменту суб'єктів підприємництва цієї ключової галузі агропромислового комплексу України. Ефективне ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в сільському господарстві є надійною гарантією його успішного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Аналіз аграрних ринків України за 2022-2024 роки. Вплив війни та основні зміни. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/analiz-agrarnyh-rynkov-ukrainy-za-2022-2024-gody-vliyanie-voyny-i-klyuchevye-izmeneniya>.
2. Жук В. М. Концептуальні засади розвитку управлінського обліку в аграрному секторі економіки. *Стратегія розвитку України*. 2009. Вип. 1-2. С. 437-441.
3. За перший рік війни кількість діючих сільськогосподарських підприємств зменшилася майже на третину – Інститут аграрної економіки. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/presrelease/3698-za-pershyy-rik-viyny>.
4. Несмачна М., Красновська Я., SuperAgronom.com. Агросектор України після трьох років війни: втрати і виклики. 24 лютого 2025 р. <https://superagronom.com/articles/771-agrosector-ukrayini-pislya-troh-rokiv-viyni-vtrati-i-vikliki>.
5. Огійчук М. Ф., Шев'якова Т. П., Мещеряков В. Є. Податковий облік на сільськогосподарських підприємствах в системі реєстрів журнально-ордерної форми обліку. *Облік і фінанси*. 2010. Вип. 2. С. 39-44.
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.
7. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV.

Анастасія Дзера

студентка гр. ЕКО-31с,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

Науковий керівник: д.е.н., професор Наталія Струк

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ В ОБЛІКУ: ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Економічна нестабільність суттєво впливає на рівень трансакційних витрат у національній економіці. В Україні сьогодні простежується зростання трансакційних витрат суб'єктів господарювання, що пояснюється змінами у ринковому середовищі, інституційною трансформацією, процесами корпоратизації та приватизації підприємств, а також ускладненням договірних відносин і пошуком ринків збуту.

Зростання трансакційних витрат зумовлене такими факторами [2]:

- підвищенням рівня спеціалізації в економіці;
- збільшенням складності обмінів і неоднорідності учасників угод;
- нестабільністю складу контрагентів;
- розпорошеністю інформації про партнерів;
- зростанням ризику провалу координації в системі добровільних обмінів.

В умовах економічної нестабільності, особливо в країнах із трансформаційною економікою, відсутність ефективних інститутів і правової бази призводить до збільшення витрат для виконання угод, страхування ризиків, а також до появи неформальних бартерних операцій як засобу мінімізації трансакційних витрат. Водночас, надмірні трансакційні витрати свідчать про неефективність взаємодії між суб'єктами господарювання, суспільством та державою, що негативно впливає на економічний розвиток. Саме тому вивчення трансакційних витрат і їх оптимізація в умовах економічної нестабільності є важливим завданням для підвищення ефективності господарської діяльності та забезпечення стабільності бізнесу [9].

Теорія трансакційних витрат започаткована Рональдом Коузом у 1937 році. Він охарактеризував трансакційні витрати як витрати, пов'язані з пошуком інформації, укладанням контрактів та контролем їх виконання. Р. Коуз пояснив, що фірма виникає тоді, коли внутрішні витрати організації угод менші за трансакційні витрати на ринку [4].

Джером Норт розвинув цю ідею, розподіливши загальні витрати на трансформаційні (пов'язані з виробництвом) і трансакційні (пов'язані з укладанням і виконанням угод). Він підкреслював, що трансакційні витрати включають витрати на оцінку об'єктів обміну та забезпечення дотримання прав власності, що є основою формування інститутів. Разом із Траном Еггерстоном, виділив класифікацію основних видів трансакційних витрат, які включають [5]:

- витрати на пошук інформації;
- витрати на переговори і укладання контрактів;
- витрати на контроль і забезпечення виконання угод;

– витрати, пов'язані з ризиками і опортуністичною поведінкою.

Трансакційні витрати охоплюють як офіційні, так і неофіційні витрати, що виникають у процесі здійснення господарських операцій. Офіційні, або прямі витрати – такі, що мають чітке грошове вираження і відображаються у бухгалтерському обліку, наприклад, витрати на оформлення документів, юридичні послуги, оплату посередників. Неофіційні, які ще називають непрямими, витрати часто приховані, включають збитки від опортуністичної поведінки партнерів, неформальні платежі, втрати через порушення умов угод або затримки. Такі непрямі витрати важко формалізувати, проте вони суттєво впливають на загальний рівень трансакційних витрат і ефективність діяльності підприємств [5].

Інституційне середовище відіграє важливу роль у формуванні трансакційних витрат. У стабільних і розвинених інституційних умовах, де діють чіткі правила, ефективна судова система та механізми захисту прав власності, трансакційні витрати є меншими. Натомість, в умовах економічної нестабільності, характерної для країн із трансформаційною економікою, слабкість інституцій призводить до зростання витрат через підвищені ризики, потребу додаткового контролю, поширення неформальних угод і опортуністичної поведінки. Це ускладнює господарську діяльність і знижує її ефективність. Через те, що:

– по-перше, підвищені ризики і невизначеність змушують бізнес витратити більше ресурсів на захист своїх інтересів, – це можуть бути додаткові юридичні послуги, страхування, контроль за партнерами, що збільшує загальні витрати і зменшує прибутковість;

– по-друге, потреба у додатковому контролі, перевірках уповільнює процес прийняття рішень і виконання угод, що знижує оперативність і гнучкість підприємства у реагуванні на ринкові зміни;

– по-третє, поширення неформальних угод і опортуністичної поведінки зменшує довіру між учасниками ринку, що веде до частих конфліктів, розірвання контрактів і додаткових витрат на врегулювання суперечок.

Внаслідок цього, всі ці фактори створюють додаткові перепони для ефективної організації виробництва і збуту, зменшують інвестиційну привабливість і уповільнюють економічний розвиток [6].

Облік трансакційних витрат має специфічні методологічні особливості. Оскільки такі витрати часто розподілені між різними статтями та не завжди мають прямий грошовий вимірник, важливо розробити системний підхід до їх ідентифікації, класифікації та оцінки. Для цього застосовують групування витрат за економічними елементами, аналіз функціональних ланцюжків трансакцій і місця їх виникнення. Важливим є впровадження внутрішнього контролю та аудиту для мінімізації ризиків і неефективних витрат. Також науковці підкреслюють потребу адаптації облікових систем для забезпечення прозорості та достовірності інформації про трансакційні витрати, що є основою для прийняття управлінських рішень з оптимізації витрат [1; 10].

Економічна нестабільність суттєво впливає на трансакційні витрати підприємств. У періоди кризи зростає невизначеність, посилюються валютні коливання, змінюється регуляторне середовище. Усе це змушує підприємства

витрачати більше ресурсів на укладення, забезпечення та контроль виконання угод. Такі витрати можуть перевищувати виробничі та значно ускладнюють процес ухвалення управлінських рішень. Підвищення ризиків призводить до зростання витрат на юридичний супровід, перевірку контрагентів, захист прав у разі порушень умов договору. Особливо це актуально при нестабільній або неефективній правовій системі, коли керівники бізнесу змушені вдаватися до неформальних методів взаємодії. У таких випадках виникають приховані витрати – неофіційні платежі, «довірчі» домовленості, неформальні гарантії.

У нестабільній економіці поширюються бартерні операції як альтернатива грошовим розрахункам через нестачу ліквідності або недовіру до фінансової системи. Такі операції також супроводжуються додатковими транзакційними витратами – на оцінку обміну, оформлення домовленостей та контроль. Таким чином, економічна нестабільність спричиняє як зростання офіційних витрат, так і появу неофіційних механізмів координації, що ускладнює як облік, так і управління витратами [3; 7].

З огляду на виклики, пов'язані з підвищенням транзакційних витрат у нестабільному середовищі, особливої уваги набуває пошук дієвих інструментів для їх оптимізації. Облік у цьому контексті відіграє ключову роль, оскільки саме через нього можливо виявляти, оцінювати та впливати на витрати, пов'язані з укладенням і супроводом господарських угод. Організація обліку транзакційних витрат на різних етапах господарської діяльності передбачає систематичне відображення таких витрат у обліковій політиці підприємства, з урахуванням специфіки виробничих, збутових та адміністративних процесів. Тому треба чітко класифікувати транзакційні витрати за етапами їх виникнення, що дає змогу отримувати повну і достовірну інформацію для аналізу та управління. Наприклад, на етапі виробництва це можуть бути витрати для укладення договорів із постачальниками, на етапі збуту – витрати для пошуку і перевірки клієнтів, а на етапі адміністрування – витрати для контролю і аудиту. Такий підхід сприяє плануванню, контролю й оптимізації транзакційних витрат, підвищуючи ефективність господарської діяльності [4].

Використання інформаційних систем для збору та аналізу транзакційних витрат є важливим інструментом підвищення прозорості і оперативності обліку. Сучасні програмні продукти дають змогу автоматизувати процеси збору даних, вести аналітичний облік за центрами відповідальності, формувати звіти та моніторити витрати у режимі реального часу. Це дає змогу виявляти неефективні витрати, оперативно реагувати на зміни і приймати обґрунтовані управлінські рішення. Впровадження таких систем особливо актуальне в умовах економічної нестабільності, коли транзакційні витрати можуть швидко змінюватися [5; 10].

Для належного розвитку інноваційної діяльності важливо своєчасно ухвалювати нові технічні рішення, характерними особливостями яких є оригінальність та рівень транзакційних витрат. Тому доцільно вести окремий облік транзакційних витрат, використовуючи робочий план рахунків та інформаційні технології. «Для уникнення дублювання інформації в обліку, рекомендується забезпечити введення систематичного обліку транзакційних

витрат у єдиній базі даних, яка передаватиме таку інформацію у підсистеми: управлінського обліку, фінансового обліку та для потреб оподаткування» [8].

Впровадження внутрішнього контролю та аудиту є ключовим заходом для зниження опортуністичної поведінки партнерів і мінімізації пов'язаних із цим трансакційних витрат. Система внутрішнього контролю включає заходи щодо перевірки достовірності інформації, дотримання умов договорів, своєчасності розрахунків і відповідності процедур встановленим нормам. Регулярний аудит уможливорює вчасне виявлення порушень, ризиків неефективності, що дає змогу своєчасно коригувати діяльність і знижувати ймовірність збитків від опортунізму. Такий підхід підвищує довіру між діловими партнерами і сприяє стабільності господарських відносин [4].

Роль інституційних реформ і правового регулювання у зменшенні трансакційних витрат полягає у створенні ефективного правового поля, яке забезпечує захист прав власності, чіткість і передбачуваність правил ведення бізнесу, а також механізми вирішення спорів. Реформи, спрямовані на підвищення прозорості, боротьбу з корупцією і вдосконалення судової системи, сприяють зниженню ризиків і зменшенню потреби у неформальних угодах та додаткових витратах на контроль. Таким чином, інституційні зміни є фундаментальним фактором для оптимізації трансакційних витрат і підвищення конкурентоспроможності підприємств [4; 5].

Отже, трансакційні витрати є важливою складовою діяльності підприємств, особливо в умовах економічної нестабільності. Організація їх обліку на різних етапах господарської діяльності, а також використання сучасних інформаційних систем дають змогу підвищити прозорість і оперативність аналізу, що сприяє оптимізації витрат і прийняттю ефективних управлінських рішень. Впровадження внутрішнього контролю і аудиту сприяє зниженню ризиків, пов'язаних із опортуністичною поведінкою ділових партнерів, а також мінімізувати додаткові витрати.

Водночас, інституційні реформи та вдосконалення правового регулювання є визначальними факторами зменшення трансакційних витрат. Створення стабільного і прозорого правового середовища підвищує довіру між учасниками ринку, знижує ризики та сприяє ефективному функціонуванню бізнесу. Таким чином, комплексний підхід до обліку, контролю та інституційних змін є запорукою підвищення ефективності господарської діяльності суб'єктів господарювання в складних економічних умовах.

Список використаних джерел:

1. Бонарев В. Відображення збору й обробки інформації про трансакційні витрати в системі обліку. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-37>.
2. Іваницька О. Трансакції як витрати експлуатації економічної системи. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2014. №11. С. 203-208.

3. Іщенко Я. П., Цимбалюк Н. О., Козловський С. Г. Трансакційні витрати корпоративних підприємницьких структур: організаційний аспект управлінського обліку. *Agrosvit*. 2024. № 5. С. 106–117. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.5.106>
4. Левченко Н. Організація обліку трансакційних витрат підприємства. *Сталий Розвиток Економіки*. 2013. Т. 1, № 18. С. 249–253.
5. Гайдуцький П. І. Облік трансакційних витрат вагомий фактор конкурентоспроможності в сучасній економіці. *Облік і фінанси АПК*. 2012. № 3. С. 9-19.
6. Макалюк І. В. Проблеми виявлення трансакційних витрат в інформаційній системі бухгалтерського обліку підприємства. *Ефективна економіка*. 2013. №2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1814>.
7. Склярук Т. В. Дослідження інституціонального середовища, яке впливає на формування трансакційних витрат. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2009. Вип. 19.9. С. 222–226.
8. Струк Н. С. Обліково-аналітична інтерпретація та основні напрями контролю трансакційних витрат у інноваційній діяльності підприємства. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2017. № 9 (251). С. 151–174.
9. Ховрак І. В. Трансакційні витрати національної економіки в умовах глобалізації інформаційного простору. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3690>.
10. Шигун М. М. Методичні підходи до бухгалтерського обліку трансакційних витрат. *Міжнародний збірник наукових праць*. 2011. № 3(15). С. 30–35. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b517f20c-2cd8-4405-bdc7-18c155f6e072/content>.

Іван Довгий

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Василь Дерій

ФОРМИ І МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ БУДІВЕЛЬНИХ КОНТРАКТІВ

Контроль за виконанням будівельних контрактів є багаторівневою системою, котра має передбачати контрольні заходи юридичного, фінансового, технічного та управлінського спрямування. Дуже добре, коли можна системно поєднати під час здійснення контролю за виконанням будівельних контрактів внутрішній моніторинг, державний нагляд і технічний аудит на базі цифрових контрольно-інформаційних.

В будівельній галузі економіки України за відношенням до суб'єкта підприємницької діяльності, що виконує будівельно-монтажні роботи, можуть здійснювати внутрішній та зовнішній контроль за виконанням будівельних контрактів.

Внутрішній контроль, як перша форма контролю, передбачає, що контрольні заходи здійснюються будівельною організацією чи замовником будівельно-монтажних робіт, які виконує ця організація за попередньо узгодженим будівельним контрактом.

Зовнішній контроль, як друга форма контролю, може здійснюватись сторонніми органами (представниками держави чи місцевих органів влади, аудиторськими фірмами, працівниками структур технічного нагляду).

Водночас, окрім внутрішнього і зовнішнього контролю, за напрямками виконання будівельно-монтажних робіт в межах чинних будівельних контрактів можна здійснювати такі форми як: фінансовий контроль, технічний контроль та державний нагляд (ДІАМ).

Фінансовий контроль. Під час проведення фінансового контролю контрольні заходи спрямовані на перевірку обґрунтованості мети, об'єкта і джерел фінансування, правильності складання та цільового використання отриманих з державного чи місцевого бюджету коштів. Фінансовий контроль за будівельними контрактами є система заходів, що спрямовані на перевірку та оцінювання фінансової діяльності, котру пов'язують із будівельною діяльністю з метою забезпечення ефективного використання бюджетних коштів і максимального зменшення потенційних ризиків.

Внутрішній фінансовий контроль має на меті здійснення внутрішньої перевірки і проведення контролю за фінансовими операціями, що пов'язані з конкретним будівельним проектом. До переліку питань для організації внутрішнього фінансового контролю можуть входити питання контролю: за відповідними доходами та витратами (видатками), за платежами різних рахунків будівельній організації від контрагентів або рахунків будівельної організації для контрагентів тощо.

Зовнішній фінансовий контроль здійснюють для оцінювання стану фінансової діяльності, що пов'язана з будівельними контрактами, насамперед, у тому разі, коли вони фінансуються з державного бюджету, та дотримання вимог законодавства у сфері фінансового права. Головним органом у системі органів державного фінансового контролю в Україні є Державна аудиторська служба України. Метою фінансового контролю є потреба у забезпеченні ефективного використання бюджетних коштів, здійсненні превентивних заходів із запобігання фінансовим правопорушенням, перевірці дотримання договорів і фінансових правил, оцінюванні стану фінансової дисципліни, виявленні й усуненні недоліків [1].

Технічний контроль. Має на меті оцінювання якості виконаних будівельною організацією будівельно-монтажних робіт, а також чи відповідає якість, надійність і безпека об'єкта будівництва вимогам, що зазначені у проєктно-кошторисних документах.

Державний нагляд (ДІАМ). Такий державний нагляд означає здійснення державного архітектурно-будівельного нагляду за дотриманням вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, стандартів і правил уповноваженими органами містобудування та архітектури. Йдеться і про державний нагляд за виконанням будівельно-монтажних робіт в межах чинних будівельних контрактів, який здійснюють структурні підрозділи Державної інспекції архітектури та містобудування України. Зокрема, ДІАМ має право проводити перевірки: «відповідності будівельних матеріалів, виробів і конструкцій, що використовуються під час будівництва об'єктів, вимогам стандартів, норм і правил згідно із законодавством; дотримання порядку обстеження та паспортизації об'єктів, а також здійснення заходів щодо забезпечення надійності та безпеки під час їх експлуатації» [2] і т. д.

Важливим завданням технічного контролю є не лише встановити дефекти, а і не допустити їх ще на ранніх стадіях. Водночас, доцільно робити все так, щоб виконувались будівельно-монтажних робіт виконувались на належному рівні. Основними методами контролю за виконанням будівельних контрактів є такі методи: документальний контроль, інспекційний (виїзний) контроль, фотозвітність і відеонагляд, технічний аудит, системи електронного контролю, метод порівняння з планом-графіком.

Документальний контроль передбачає перевірку різних актів і угод, кошторисів та журналів виконаних робіт (ЖБК), сертифікатів і накладних до підписання актів виконаних робіт (КБ-2в, КБ-3). Під час застосування цього методу аудиту важливо враховувати вимоги положень НП(С)БО 18 «Будівельні контракти» та МСБО 11 «Будівельні контракти» [3; 4].

Інспекційний (виїзний) контроль забезпечує проведення візуальних перевірок стану справ на будівельному майданчику, плановий або позаплановий контроль під час будівельно-монтажних робіт (БМР).

Фотозвітність та відеонагляд дає змогу здійснювати фото- і відеофіксацію процесу виконання БМР, онлайн-контроль для проєктів, що реалізуються у віддалених населених пунктах чи поруч з ними.

Технічний аудит передбачає залучення експерта-інженера чи експерта з технічного нагляду до перевірки відповідності проєкту будівництва технічним стандартам, нормам.

Фінансовий аудит має на меті оцінку ефективності використання бюджетних коштів, перевірку доцільності проведення авансових платежів, складання різних актів під час виконання БМР з державним фінансуванням або державними інвесторами.

Системи електронного контролю застосовують CRM та ERP, BIM-моделі, передбачають електронний документообіг і допускають електронні підписи, проводять цифровий моніторинг, дотримуються прозорості і надають перевагу швидкості отримання інформації.

Метод порівняння з планом-графіком дає змогу порівнювати стан реального виконання БМР із графіком процесу будівництва. Такий контроль можна проводити щотижня або щомісяця залежно від вимог контрагентів.

Додатковими інструментами контролю за виконанням будівельних контрактів можна вважати: графіки PERT та Gantt (з метою ведення візуального контролю за термінами виконання будівельних контрактів), система «Прозорро» (для отримання контрактів за державним замовленням), BIM (Building Information Modeling) (з метою контролю виявлення сумісності між проєктними, будівельними та кошторисними управлінськими рішеннями).

Таким чином, основними формами контролю за виконанням будівельних контрактів вважають: внутрішній та зовнішній контроль, фінансовий і технічний контроль, державний нагляд за виконанням будівельних контрактів. Основними методами контролю за виконанням будівельних контрактів є такі методи: документальний контроль, інспекційний (виїзний) контроль, фотозвітність і відеонагляд, технічний аудит, системи електронного контролю, метод порівняння з планом-графіком, а додатковими: графіки PERT, Gantt, система «Прозорро» та BIM (Building Information Modeling).

Список використаних джерел:

1. Положення про Державну аудиторську службу України, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43.
2. Положення про Державну інспекцію архітектури та містобудування України, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 р. № 1340.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 11 «Будівельні контракти».
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 18 «Будівельні контракти».

Вікторія Дубно

студентка гр. ОО-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Зарудна

ОБЛІК ЗБИТКІВ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ ТА ПЕРЕДУМОВИ ЇХ КОМПЕНСАЦІЇ

Війна в Україні, розпочата російською федерацією, завдала катастрофічних збитків, що потребують комплексного обліку та ефективних механізмів компенсації для подальшого відновлення країни. Військові дії спричиняють багатоаспектні збитки, що вимагають достовірного обліку та комплексного аналізу з урахуванням юридичних, економічних та соціальних наслідків. Дослідження цієї проблематики є фундаментальним для розробки стратегії повоєнного відновлення та подальшого розвитку економіки постраждалої держави.

Визначення «збитків» варіюється залежно від контексту (юридичного, економічного, соціального) та включає прямі та непрямі втрати, упущену вигоду, моральну та екологічну шкоду. Законодавство України, зокрема Постанова КМУ №326 від 20.03.2022 р. та затверджена спільним наказом Міністерства економіки України і Фонду державного майна України Методика визначення шкоди та обсягу збитків №3904/1223 від 18.10.2022 р., пропонує рамки для класифікації та оцінки збитків, але потребує подальшого уточнення, особливо щодо непрямих втрат та упущеної вигоди [1; 2].

Достовірний облік збитків вимагає первинної фіксації та оцінки, використовуючи різні методи, включаючи аналітичну, стандартизовану та незалежну оцінку, а також судову експертизу. Державні реєстри та платформи, такі як «Росія заплатить», відіграють важливу роль у консолідації інформації, але потребують подальшої інтеграції та розвитку. Важливим є забезпечення єдиного підходу до оцінки для всіх категорій постраждалих (фізичні особи, бізнес, держава). На мікрорівні підприємствам необхідно ретельно документувати збитки, використовуючи інвентаризацію, офіційні довідки, фото- та відеофіксацію, а також заяви до реєстру пошкодженого майна. Важливим є відображення гуманітарної та фінансової допомоги, кредитів на відновлення, витрат на релокацію та відновлення документації.

Аналіз міжнародної практики, включаючи діяльність Міжнародного кримінального суду, Європейського суду з прав людини та досвід Великої Британії щодо компенсацій іракським громадянам, демонструє різноманітність механізмів компенсації. Досвід Цільового фонду для потерпілих при Міжнародному кримінальному суді є показовим прикладом успішної реалізації компенсаційних механізмів. Україна активно використовує наявні механізми, включаючи подачу позовів до рф та звернення до Європейського суду з прав людини. Однак, існують виклики, пов'язані з ефективністю міжнародних організацій та складністю конфіскації активів агресора.

Для оптимізації системи обліку та компенсації збитків, завданих внаслідок агресії, пропонується комплексний підхід, що базується на централізації та автоматизації процесів. Реалізація передбачає створення єдиної інтегрованої електронної платформи з державними реєстрами, використовуючи передові технології, такі як штучний інтелект та аналіз великих даних (Big Data). Ключовим аспектом є стандартизація методології оцінки збитків, що враховує різні категорії потерпілих та види збитків, включаючи прямі та непрямі втрати, упущену вигоду та довгострокові наслідки. Залучення незалежних експертів забезпечуватиме об'єктивність та неупередженість оцінки, що сприятиме підвищенню довіри до результатів і розвитку міжнародної співпраці. Впровадження сучасних технологій, таких як штучний інтелект, Big Data та блокчейн, забезпечить автоматизацію процесів, поглиблений аналіз даних та прозорість процедур.

Компенсації фінансуватимуться через спеціально створений міжнародний фонд, формування якого передбачає використання конфіскованих російських активів, репарацій та добровільних внесків, а також запровадження спрощеної процедури отримання компенсації. Важливим кроком є розробка міжнародно-правового механізму стягнення репарацій, що може включати створення спеціального трибуналу або використання існуючих міжнародних судових інстанцій.

Удосконалення системи обліку та компенсації збитків є критично важливим для повоєнного відновлення України. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме створенню прозорої, ефективної та справедливої системи, що забезпечить справедливість для всіх постраждалих та стане основою для відбудови країни. Впровадження сучасних технологій та міжнародна співпраця відіграють ключову роль у цьому процесі.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, Постанова КМУ №326 від 20.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.
2. Про затвердження Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності, Наказ № 3904/1223 від 18.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#Text>.

Григорій Журавель
к.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Андрій Люба
аспірант,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ДО ПИТАННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ВИТРАТ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В нинішніх умовах господарювання питання обліку і контролю витрат господарської діяльності є надзвичайно важливим для всіх суб'єктів підприємництва. Поставлені питання є актуальними тому, що величина багатогранних витрат впливає на формування прибутку і представляє собою головний резерв підвищення його рівня. Залежно від умов діяльності витрати можуть мати як продуктивний, так і непродуктивний характер. Бути контрольованими і неконтрольованими. Сучасні системи управління вимагають найбільш ефективного підходу до вибору методу обліку і контролю витрат. Методика обліку витрат потребує змін, пов'язаних із розширенням інформації про об'єкти обліку, надання гнучкості існуючих і використання нових інформаційних систем обліку і контролю витрат підприємства.

Для вироблення ефективної системи обліку і контролю витрат важливе місце відводиться дослідженню їх складу, впливу зміни умов діяльності на їх поведінку, величини впливу на результати виробництва. В процесі дослідження витрат їх класифікують за окремими принциповими ознаками. Економічно обґрунтована класифікація витрат дає можливість вивчити їх склад, економічний зміст, поведінку і забезпечити систему контролю їх рівня.

Після переходу економіки України на ринкові умови діяльності вітчизняні науковці і практики виробили ефективні системи управління витратами, досконало дослідивши структуру можливих витрат підприємства. Однак, на наш погляд, окремі витрати залишилися поза увагою дослідників і практиків.

За видами діяльності витрати поділяють на витрати від звичайної діяльності та надзвичайної діяльності. В свою чергу витрати, що виникають в процесі звичайної діяльності, можна поділити на витрати від операційної (основної та іншої), інвестиційної, фінансової та іншої діяльності. Відповідно, витрати, пов'язані з операційною діяльністю, групують за встановленими ознаками. За доцільністю проведення їх поділяють на продуктивні (ефективні) та непродуктивні (неефективні). Продуктивними є витрати, які доцільні для даних умов виробництва, тобто передбачені технологією та організацією виробництва. Вони формують вартість і споживну вартість продукції. Виникнення непродуктивних витрат пов'язане з недоліками в технології та організації виробництва та праці. Непродуктивні витрати – це витрати на невиробничу діяльність і непланові витрати, що виникають внаслідок неналежної організації виробництва та праці. До непродуктивних витрат належать: оплата простоїв,

доплати за наднормову роботу; понаднормативні втрати від браку та псування цінностей; збитки від списання недоамортизованих основних фондів, нестач матеріалів, від стихійних лих, штрафи та інші економічні санкції; втрати від списання безнадійних боргів тощо. Непродуктивні втрати зараховують до фактичної собівартості, або списують на результати господарської діяльності [1].

Дослідження вказують на те, що непродуктивні витрати розпилені і виникають на багатьох місцях (центрах) відповідальності і відображаються на різних бухгалтерських рахунках: 24 «Брак у виробництві», 38 «Резерви сумнівних боргів», 39 «Витрати майбутніх періодів», 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів», більшості рахунків 9 класу «Витрати діяльності». За таких умов ускладнюється оперативний контроль їх виникнення. Як наслідок вони стають неконтрольованими. В умовах існуючих комп'ютеризованих інформаційних систем доцільно на підприємствах розробити їх можливий перелік і локалізувати в окрему форму внутрішньої звітності. Контроль непродуктивних витрат є важливим резервом підвищення ефективності підприємницької діяльності. Головна спрямованість управління витратами підприємств, полягає в оптимізації використання ресурсів підприємства. Система управління витратами підприємства може вважатися досить ефективною лише у тому разі, коли вона дає змогу не лише раціонально використовувати наявні ресурси, а й забезпечувати активний системний пошук можливостей подальшого зниження витрат і, відповідно, забезпечувати ефективний розвиток підприємства.

До іншої звичайної діяльності належать витрати, пов'язані з фінансовою та інвестиційною діяльністю. До фінансової діяльності відносяться витрати на оплату процентів за користування кредитами, витрати за випущеними облігаціями, тощо та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу. Названі витрати обліковуються на бухгалтерських рахунках 95 «Фінансові витрати» і 96 «Втрати від участі в капіталі». Зазначимо, що окремі науковці до витрат фінансової діяльності не зараховують витрати спільної та інвестиційної діяльності. Вони їх відносять до витрат інвестиційної діяльності, облік яких провадиться на рахунку 96 «Втрати від участі в капіталі» [2]. На нашу думку, витрати на інвестиційну діяльність слід обліковувати на рахунку 15 «Капітальні інвестиції» в розрізі окремих субрахунків.

Впорядкування обліку окремих витрат звичайної діяльності дасть змогу підвищити ефективність управління витратами господарської діяльності суб'єктів підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1. Редколегія: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
2. Бухгалтерський облік: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Л. Г. Ловінська та ін. К.: КНЕУ, 2002. 370 с.

Ірина Жураковська

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛОЖЕНЬ НОВОЇ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ ОБҐРУНТУВАННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОБЛІКУ

В 90-х роках ХХ століття економічна наука визнала, що для економічних досліджень необхідна нова теорія, яка визнає «існування та значення людини» [1]. В основі таких досліджень реакція людей на ті чи інші дії, вказівки, законодавство. Дослідження доводять, що раціональні закони не працюють, так як під впливом психологічних та емоційних факторів людина діє нераціонально.

Малий бізнес має безліч особливостей в організаційному, економічному аспектах, ключовим з яких є те, що власники здебільшого задіяні в управлінні. Тому на рішення в бізнесі має вплив «поведінка» власника, топ менеджменту. Спрощений облік на практиці сформувався на підприємствах малого бізнесу, незважаючи на те, що на законодавчому рівні він можливий тільки для тих, що перебувають на спрощеній системі оподаткування. Існують суттєві відмінності в організації, документуванні, використанні бухгалтерських рахунків та ін., які потребують розуміння і врегулювання на законодавчому рівні.

Окремі аспекти використання положень нової поведінкової економіки в бухгалтерському обліку і звітності досліджувались О. Джонсон та ін. [2], Омотайо та Ошо [3], М. Белло [4], В. Семанюк та Н. Марчишина [5] та ін

Метою нашого дослідження є виділення причинно-наслідкових зв'язків виникнення спрощеної системи обліку відповідно до положень нової поведінкової економіки.

О. Джонсон та ін. [2] поведінковий підхід використовує для аналізу людської поведінки при прийнятті рішень у сфері бухгалтерського обліку, беручи до уваги реакцію користувачів на показники звітності, судження щодо суттєвості даних фінансової звітності. Омотайо та Ошо [3] представляючи позитивну теорію бухгалтерського обліку, пояснюють, чому бухгалтерська практика є такою, якою вона є. Доводять, що акціонери, регулятори та менеджери є раціональними і прагнуть оптимізувати свою корисність. В. Семанюк та Н. Марчишина [5] зосередили дослідження на виявленні основних психологічних і соціальних факторів, що визначають процеси прийняття управлінських рішень в облікових системах.

Р. Таллер в своїй теорії нової поведінкової економіки сформулював наступні ключові положення, які ми можемо використати також для обґрунтування існування спрощеної системи обліку, тобто такої яка вже функціонує на малих підприємствах на практиці.

По-перше, це обмежена раціональність, яка полягає в тому, що люди не завжди діють за вказівками розуму, часто використовують «евристики» (прості правила прийняття рішень), що призводить до систематичних помилок. Прикладом є надання більшої цінності тим речам, які є у власності в порівнянні з

іншими. Підтвердженням цього є також народна мудрість «краще синиця в руках, ніж журавель в небі». Але одночасно це підтверджує той факт, що для малого бізнесу існують складнощі в провадженні нових програмних рішень, інвестування в новітні технології. Державні програми, які націлені просто на навчання бізнесу новим технологіям, не дадуть результат, поки чітко не буде прораховано скільки прибутку нововведення дасть вже в найближчому майбутньому. Щодо спрощеної системи обліку прикладом є невикористання частини документів, формальний підхід до облікової політики, хоча вони вимагаються законодавством, небажання вкладати в кошти в ті речі, які не зрозумілі і до яких рідко або ніколи не звертаються на практиці. Вихід із ситуації – модель облікової політики для малого бізнесу.

По-друге, самоконтроль і внутрішній конфлікт. Р. Талер запровадив модель розщеплення особистості на «планувальника» та «виконавця», де перший мислить раціонально, а другий піддається миттєвим спокусам. Такі особливості названо терміном «ментальний облік» [1], адже люди схильні розділяти гроші за умовними категоріями, що впливає на фінансові рішення. Однакові суми сплачених податків, отриманих податкових пільг, прибутку згідно теорії по вартості дуже відрізняються. Якщо податкові пільги пов'язані зі складними розрахунками, спеціальними процедурами отримання і т.д. їх цінність для малого бізнесу зменшується. Тому для спрощеного обліку всі розрахунки мають бути дійсно зрозумілими без гіпотетичної «справедливої вартості», оцінки майбутніх зобов'язань, забезпечень, резервів і т.д. Вихід із ситуації – перегляд НП(С)БО 25 для мікропідприємств.

По-третє, Р. Талер розвинув концепцію «підштовхувань»: невеликі зміни в архітектурі вибору, що допомагають людям приймати кращі рішення без примусу. Прикладом наводив автоматичну участь у пенсійному плані, що збільшує кількість людей, що заощаджують. Сервіси «Дія» в Україні значно спростили і покращили багато рішень для малого бізнесу, що зробили їх більш ефективними. В цьому ж напрямку важливо продовжувати подальші кроки, зокрема уніфікація форм і типів документів.

По-четверте, соціальні впливи. Люди часто орієнтуються на поведінку інших (нормативний та інформаційний вплив). Згідно теорії, повідомлення про те, що «більшість сусідів уже сплатили податки», стимулює до сплати. Але коли більшість сусідів «оштрафували», а саме так завершується більшість перевірок в Україні, то і очікування бізнесу відповідні. Важливо також не штрафувати, а надавати попередження в перші місяці після будь-яких нововведень. Адже більшість безкоштовних сервісів, зокрема «Електронний кабінет податків» не готовий в день прийняття закону, місцями і декілька днів, надавати послуги з його реалізації. ДПС, яка адмініструє цей сервіс, не несе відповідальність. Але, якщо платник податків не готовий до вступу в дію цього закону, його штрафують.

По-п'яте, поведінкові упередження. Вони стосуються того, що втрати переживаються сильніше, ніж отримані вигоди такої ж величини, а також відбувається переоцінка теперішніх вигод над майбутніми. Витрати на сплату податків мають бути максимально простими, щоб пришвидшити процес

розрахунку. Швидка сплата має формувати репутацію, щоб в заміні отримати якісь переваги. Прикладом є досвід Польщі, де перша податкова перевірка закінчується попередженнями і вказує на помилки підприємця, які він має усунути. В Україні бізнес не має права на помилку.

Наведені аргументи свідчать, що необхідно враховувати результати нової поведінкової економіки не лише в процесі розробки програм для підтримки малого бізнесу, але й для реформування спрощеної системи обліку. Бухгалтери-практики мають докласти значних зусиль, щоб переконати наукову спільноту у важливості врахування наслідків дій, виникнення яких обґрунтованого новою поведінковою економікою, для бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел:

1. Thaler R. H. *Misbehaving: The making of behavioral economics*. W. W. Norton & Company. 2015. 364 с.
2. Olowookere Johnson, Kolawole, Adenle Oluwatimileyin Esther, Ijaiya Muhammed Olayemi, Anyanwu Progress Onyekachi. Accounting theory: formulation and diversities in the use of accounting information. *International Journal of Management, Social Sciences, Peace and Conflict Studies (IJMSSPCS)*. 2024. Vol.7, No. 2 June, P. 29-39.
3. Osho A. E., Omotayo A. D. Emergence of accounting theory from practice towards general accounting theory in a corporate organization in Nigeria. *Journal of Economic and Sustainable Development*. 2018. No. 20 (9). P. 12-2.
4. Bello M. Basic approaches to formulation of accounting thoughts: Evidence from financial accounting framework. Departmental seminar series with the theme- History of accounting thoughts: A methodological approach. 2022, P. 6-14
5. Semaniuk V., Marchyshyn N. The Impact of Behavioural Economics Concepts on Accounting Science. *Oblik i finansi*, Institute of Accounting and Finance. 2025. issue 1, pages 5-14.

Сергій Задорожний

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Ярослав Крупка

СТРУКТУРА І ОБЛІК ВИТРАТ НА ЗДІЙСНЕННЯ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Для структуризації витрат при здійсненні автоперевезень використовуються Методичні рекомендації з формування собівартості перевезень (робіт, послуг) на транспорті [1]. Їх можна застосовувати для планування, ведення обліку й калькулювання собівартості вантажних і пасажирських перевезень, виконання робіт і надання послуг, пов'язаних із транспортними процесами у транспортних та інших підприємствах, які виконують такі роботи, незалежно від форми власності й галузевого підпорядкування, з урахуванням технологічних та організаційних особливостей діяльності кожного такого підприємства.

Метою обліку витрат і визначення собівартості автоперевезень є вчасне, повне та достовірне визначення фактичних витрат на їх виконання, обрахунок фактичної собівартості окремих видів автоперевезень, здійснення контролю за використанням матеріальних, трудових і грошових ресурсів, а також для оцінювання результатів фінансово-господарської діяльності підприємств, їх структурних підрозділів, визначення ефективності роботи, виявлення резервів для економії витрат, виконання аналітичних розрахунків.

Витрати операційної діяльності автопідприємств, як і в інших галузях економіки, в бухгалтерському обліку включають операційні витрати на здійснення перевезень, адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати.

Витрати операційної діяльності автопідприємств за визначеним економічним змістом мають групуватися за такими елементами:

- матеріальні витрати;
- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи;
- амортизація;
- інші операційні витрати.

У той час до прийнятої типової номенклатури статей калькулювання можуть вноситися зміни з урахуванням організаційної структури автотранспортних підприємств, характеру та особливостей організації перевезень, питомої ваги окремих витрат у собівартості видів перевезень. Вони можуть об'єднувати кілька типових статей калькуляції в одну або виділяти з однієї типової статті кілька субстатей.

Наприклад, для підприємств перевізників автомобільного транспорту цей перелік може бути доповнений статтею «Автомобільні шини» або ж «Витрати на ремонт, технічний огляд і технічне обслуговування рухомого складу», для підприємств морського та річкового транспорту – статтею «Навігаційні витрати» та інше.

Окрім статті «Прямі матеріальні витрати», що включає вартість використаних усіх видів паливно-мастильних та інших матеріалів, а також статті «Прямі витрати на оплату праці» (усі витрати на виплату основної й додаткової заробітної плати працівникам, безпосередньо зайнятим здійсненням перевезень), досить розгалуженою є структура витрат за статтею «Інші прямі витрати». Якщо не виокремлювати окремими статтями витрати на заміну шин і ремонт автотранспортних засобів, то за цією статтею слід обліковувати:

- витрати на всі види ремонтів, технічний огляд і технічне обслуговування рухомого складу, забезпечення відповідності його технічного стану вимогам безпеки руху та іншим експлуатаційним вимогам;
- вартість запасних частин, обладнання, пального й матеріалів, які витрачаються для виконання ремонтів власними підрозділами;
- вартість ремонтних робіт та послуг, виконаних сторонніми організаціями;
- витрати на оплату праці й відповідні відрахування від неї працівників, які виконують ремонт і технічне обслуговування транспортних засобів;
- вартість інструментів, виданих для поновлення їх запасу на транспортних засобах;
- вартість матеріалів, що витрачаються на утримання законсервованих транспортних засобів, витрати на їх консервацію і розконсервацію;
- вартість матеріалів, що використовуються для ремонту, монтажу та дезінфекції побутового обладнання пасажирських салонів.

Досить об'ємною в автотранспортних підприємствах є стаття «Загальновиробничі витрати», що включає витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням виробничого процесу, зокрема:

- витрати на утримання апарату управління виробництвом (оплата праці, відрахування на соціальні заходи, витрати на оплату службових відряджень працівників апарату управління, технічне, інформаційне та інше забезпечення управління виробництвом тощо);
- амортизація основних засобів і нематеріальних активів загальновиробничого призначення;
- витрати на утримання, експлуатацію, ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів, інших необоротних активів, обладнання загальновиробничого призначення;
- витрати на утримання господарських будівель, споруд і приміщень (опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення тощо);
- витрати на охорону праці, техніку безпеки, виробничу санітарію й охорону навколишнього середовища;
- податки, збори та інше, передбачені законодавством обов'язкові платежі, які включаються до собівартості виробництва та інше.

За статтею «Автомобільні шини» доцільно відображати усі витрати, пов'язані з експлуатацією автомобільних шин, зокрема:

- витрати, пов'язані із заміною та встановленням автомобільних шин, включаючи частину транспортно-заготівельних витрат й націнки підприємств-постачальників;

– витрати, пов’язані з ремонтом та відновленням автомобільних шин.

За одиницю роботи автомобільного транспорту, як вважають окремі автори, слід брати 10 тонно-кілометрів або 10 пасажиро-кілометрів [2, с. 138]. Хоча в сучасних умовах слід враховувати ще й час перебування автомобілів в рейсі. Це стосується, найперше довготривалих маршрутів, з обов’язково відведеним часом для відстоювання транспортних засобів, дотримання нормативно встановленого часу для відпочинку водіїв тощо. Врахування часу потрібне для доставки вантажів і людей у прифронтові території, коли важко спрогнозувати потрібні для цього маршрути, витрати часу та інше.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації з формування собівартості перевезень (робіт, послуг) на транспорті, затверджені наказом Міністерства транспорту України від 05.02.2001 р., № 65. URL <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0065361-01#>.
2. Крупка Я. Д., Кулинич М. Б., Сафарова А. Т. Бухгалтерський облік за видами економічної діяльності: навч. посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 452 с.

Наталія Зарудна

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Олексій Дерейчук

аспірант,
Тернопільський національний
технічний університет ім. І. Пулюя, м. Тернопіль

ВИТРАТИ В УМОВАХ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Роль управлінського обліку в управлінні витратами в умовах війни набуває надзвичайної актуальності – і не лише в теорії, а й у реальній практиці українських підприємств, які намагаються вижити, адаптуватися та підтримати економіку країни. Управлінський облік у системі управління витратами є тим ключовим елементом для ухвалення рішень на всіх рівнях менеджменту, особливо в умовах обмежених ресурсів, економічної нестабільності чи кризи.

Однозначно управлінський облік – це не просто облік як «підрахунок», а стержень інформаційної бази для управлінських рішень, яка виявляє «слабкі місця» в структурі витрат, дає змогу аналізувати витрати за центрами відповідальності та повинна сприяти оптимізації виробництва та підвищенню прибутковості. Тобто, управлінський облік повинен дати точні відповіді на актуальні питання: «Де витрати неефективні?», «Як зменшити собівартість?», «Що варто виробляти, а що ні?».

Слушно відзначають О. Б. Пугаченко, Н. Я. Зарудна, що при організації, постановці системи та веденні управлінського обліку основну структуру формують його принципи. Тому, дотримання принципів управлінського обліку є беззаперечним в його налагодженні на підприємстві. Проте в умовах війни підприємства стикаються із рядом викликів, тому нами виділено п'ять основних причин, чому це питання особливо важливе під час війни в Україні.

Перша аксіома «ресурси обмежені – потрібно витратити з розумом». У мирний час підприємства можуть дозволити собі експериментувати, інвестувати в довгострокові проєкти. У воєнний час – кожна гривня на рахунку. Тому система управлінського обліку повинна давати чітке уявлення про те: які витрати критично необхідні, де можна зекономити, що приносить прибуток, а що «тягне на дно».

По-друге, суттєва зміна в процесах логістики, виробництва, постачання, адже підприємства релокуються, змінюють постачальників, переходять на альтернативні джерела енергії та й інші вимушені дії. Тому управлінський облік має на меті швидко переоцінювати собівартість продукції, активно розшукувати та оперативно оцінювати вигідність нових ланцюгів постачання, і однозначно приймати ефективні рішення на основі фактичних витрат у нових умовах.

По-третє, суттєве зниження платоспроможності населення, що спричиняє значний тиск на ціни та прибуток підприємств. Бізнесу доводиться працювати на межі рентабельності, часто навіть у мінус, щоб зберегти персонал і ринок. Для

цього управлінський персонал на основі інформації, що містить система обліку повинен точно розрахувати маржинальний прибуток, встановлювати ціни, які покривають хоча б змінні витрати (наприклад через аналіз маржинального прибутку – тобто використання системи direct costing), а також визначити, виробництво яких продуктів/послуг варто тимчасово зупинити. Водночас застосування й інших методів мають місце на існування та використання. Для обліку витрат за видами діяльності: слід застосовувати дуже точний метод для складних виробництв (ABC (Activity-Based Costing)). При порівнянні планових і фактичних витрат для виявлення відхилень слід користуватися правилами стандарт-костингу. Для постійного зниження витрат без втрати якості – актуальними є правила системи Kaizen costing.

По-четверте, критична необхідність оперативного реагування. Війна – це постійна непередбачуваність: обстріли, відключення електроенергії, втрата персоналу, коливання валют. Чітко організований управлінський облік повинен забезпечувати щоденний або щотижневий контроль витрат, що у подальшому дозволить переорієнтовувати бюджети в реальному часі та сформувати внутрішню політику для виживання в умовах, що склалися.

І напевне найголовніше – всебічна підтримка прозорості та довіри до своєї компанії та виготовлюваного продукту. Чимало компаній зараз співпрацюють з волонтерами, фондами, міжнародними партнерами. При цьому щоб отримати міжнародні гранти, інвестиції або гуманітарну підтримку – потрібно мати прозору систему обліку витрат, в пергу чергу на оплату праці, на логістику, на соціальні програми тощо.

Підсумовуючи наведене вище, бачимо, що війна робить витрати не просто цифрами, а питанням виживання. Особливо зараз, в умовах «економічних шоків», чітко організований управлінський облік дозволить швидко реагувати на зміну структури витрат; повинен підтримувати адаптивне планування та антикризове управління і як наслідок – дасть змогу обґрунтовувати рішення про скорочення витрат чи зміну бізнес-моделі. Управлінський облік – це точно не витрати на папірці, а жива стратегічна інформація, яка перетворює облік на головний інструмент лідерства та стабільного розвитку. Управлінський облік стає основним інструментом, який дозволяє контролювати реальність, прогнозувати кризу та приймати рішення з холодною головою навіть у гарячих точках. А його розвиток – є ключем до стійкості бізнесу, особливо в періоди нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Пугаченко О. Б., Зарудна Н. Я. Базові, специфічні, глобальні принципи управлінського обліку: склад і кількість. *Економічний простір*. 2021. № 172. С. 73-80. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/172-13>

Віктор Зарудний

студент гр. ООт-21,

ВСП ФКЕПІТ ЗУНУ, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Омецінська

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ В ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану система бухгалтерського обліку стикається з новими викликами: знищенням активів, релокацією підприємств, порушенням логістичних ланцюгів і нестабільністю законодавчого поля. Це вимагає оперативного оновлення нормативного забезпечення облікових процесів.

Основними викликами нормативно-правового забезпечення обліку є: надмірна «зарегульованість» в умовах надзвичайної ситуації (адже оголошений воєнний стан є такою надзвичайною ситуацією); недостатня гнучкість стандартів та форм звітності; відсутність спеціальних регламентів для обліку втрат, пошкоджених активів та компенсацій під час війни; повільне оновлення нормативної бази з урахуванням форс-мажорів.

На нашу думку, виникає гостра необхідність адаптації Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку до умов воєнного стану, зокрема щодо: організації обліку гуманітарної допомоги; визнання втрат від знищення або втраченого майна; тимчасового спрощення податкової та бухгалтерської звітності для підприємств із зони бойових дій. Для досягнення цієї мети слід активізувати запровадження кризового реагування та регулювання. Доцільно впровадити тимчасові нормативно-правові акти, що дозволять: використовувати спрощені форми обліку; подавати фінансову звітність у відстроченому режимі, а також легалізувати використання альтернативних методів підтвердження витрат (наприклад, фотофіксація зруйнованих активів).

Неабияку роль слід відводити питанню цифровізації в удосконаленні обліку. Для цього вітається не лише активізація електронного документообігу, а й певна інтеграція з реєстрами компенсацій та збитків. Не може залишатися поза увагою удосконалення державних платформ для подачі звітності в умовах віддаленої роботи. Виходячи із дослідження науковців [1] та аналізу діючого сьогодні нормативно-правового забезпечення [2], вважаємо слушними такі пропозиції щодо його вдосконалення в час воєнного стану.

По-перше, потрібно створити окремий нормативний документ, який регламентує ведення бухгалтерського обліку під час надзвичайних ситуацій, зокрема воєнного стану, стихійних лих, техногенних катастроф. Такий документ повинен включати: детальний порядок документування втрат активів у разі їх знищення або пошкодження; опис методики оцінки майна, що тимчасово вийшло з експлуатації або переміщене та особливості відображення в обліку гуманітарної допомоги, волонтерської діяльності. Така думка спричинена тим, що ми вважаємо, що наявні стандарти (НП(С)БО, МСФЗ) не враховують кризових обставин, що, у свою чергу, спотворює фінансову звітність підприємств, особливо в зоні бойових дій.

По-друге, законодавчо передбачити тимчасове спрощення форм податкової та фінансової звітності. Запровадження спрощених форм звітності для підприємств, що діють в умовах бойових дій або тимчасової окупації, дозволить формування мінімальний обсяг обов'язкових звітних показників або використання спрощених форм без додатків. Як варіант – заміна частини звітів декларативними формами (з подальшим уточненням після стабілізації). Така пропозиція зумовлена тим, що не всі підприємства можуть забезпечити повний обсяг первинної документації через обмеження доступу, втрату архівів або неможливість роботи персоналу.

По-третє, впровадження альтернативних (окрім звичного документального) способів підтвердження господарських операцій. Дана пропозиція передбачає дозвіл фіксації господарських подій (втрат, пошкоджень, поставок) за допомогою нестандартних джерел: через фото- та відеофіксацію з датою чи геолокацією; на основі свідчень незалежних третіх осіб (нотаріусів, місцевих органів влади) та на основі повідомлень в єдині державні реєстри та/або електронні системи. Такий спосіб відображення операцій зумовлений тим, що паперові документи часто втрачаються або не можуть бути створені вчасно, а пропоновані альтернативні докази підвищують реалістичність обліку.

По-четверте, часткова відстрочка у поданні звітності та сплаті податкових зобов'язань. Передбачення законодавчо можливості автоматичної відстрочки для подання податкової та фінансової звітності, сплати податків для підприємств у зоні бойових дій дасть їм змогу зосередитися на збереженні діяльності, а не формальностях, і зменшить тиск із боку податкових органів.

По-п'яте, подальший розвиток цифровізації бухгалтерських процесів. Ми вважаємо, що підтримка переходу на цифрові форми обліку повинна бути на державному рівні. Для цього потрібно розширювати та розвивати функціонал електронного кабінету платника; забезпечувати можливість дистанційного зберігання бухгалтерських даних у хмарних сервісах. Ідеально було б інтегрувати електронні платформи з базами Міноборони, ДСНС для обліку втрат. Цифрова трансформація зможе забезпечити гнучкість, швидкість і збереження облікових даних навіть у надзвичайних умовах.

Отже, усі вище наведені пропозиції мають базуватися на принципах гнучкості, доступності, цифровізації та справедливого підходу до постраждалого бізнесу. Це створить умови для ефективного відновлення економіки та прозорого звітування. Удосконалення нормативного забезпечення обліку в період воєнного стану – ключ до забезпечення прозорості, стабільності та довіри до фінансової інформації підприємств.

Список використаних джерел:

1. Зарудна Н. Я., Кундеус О. М., Яковець Т. А. Облік та нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності: навчальний посібник. Тернопіль: ТАЙП, 2016. 283 с.
2. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.

Вікторія Злагода

студентка гр. ОО-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., доцент Марія Гуменна-Дерій

ОБЛІК ДОХОДІВ І ВИТРАТ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БУДІВНИЦТВІ: ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ

Операційна діяльність будівельних підприємств є ключовою складовою їхнього функціонування. Саме вона забезпечує основну частину прибутків, визначає стабільність розвитку підприємства і формує основу для фінансового планування. В умовах економічної нестабільності та воєнного стану в Україні питання ефективного обліку доходів і витрат операційної діяльності стає не лише актуальним, а й критично важливим для виживання компаній у будівельному секторі.

Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [3], операційна діяльність – це основна діяльність підприємства, а також інші види, які не є інвестиційними чи фінансовими. У сфері будівництва ця діяльність охоплює проектування, зведення, реконструкцію об'єктів, використання техніки, закупівлю будівельних матеріалів. Така діяльність відрізняється тривалістю циклів, високою вартістю ресурсів і значною залежністю від зовнішніх факторів, як-от погодні умови, логістика, законодавчі зміни та військові дії.

Згідно з НП(С)БО 15 «Дохід»[4], дохід – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або ж зменшення зобов'язань, всі ці дії призводять до зростання власного капіталу за звітний період. У сфері обліку доходів будівництво має свої особливості. Головною з них є те, що доходи визнаються не лише після завершення об'єкта, а поступово – відповідно до ступеня готовності проєкту. Наприклад, якщо виконано 70% робіт, підприємство має право відобразити у звітності 70% доходу.

Для обліку доходів використовуються рахунки [1]:

- 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг» – основний рахунок для фіксації надходжень за виконані роботи;
- 71 «Інший операційний дохід» – використовується у разі отримання доходів, не пов'язаних безпосередньо з основною діяльністю;
- 681 «Розрахунки за авансами одержаними» – враховує надходження авансів від замовників, що особливо важливо в умовах передфінансування об'єктів.

Документальним підтвердженням доходів виступають акти виконаних робіт (форма КБ-2) та довідки про їхню вартість (форма КБ-3), на основі яких підприємство формує рахунки до оплати для замовника.

У свою чергу, згідно з НП(С)БО «Витрати» [5], витрати – це зменшення економічних вигод, що призводить до вибуття активів або збільшення зобов'язань, після чого відбувається зменшення власного капіталу за звітний період.

Витрати будівельних підприємств класифікуються на:

1. Прямі витрати – вартість матеріалів, зарплата робітників, витрати на експлуатацію техніки. Обліковуються за рахунками 205 «Будівельні матеріали», 661 «Розрахунки за заробітною платою» тощо.

2. Загальновиробничі витрати – охоплюють амортизацію основних засобів, витрати на охорону, комунальні послуги. Зазвичай обліковуються на рахунках 91 «Загальновиробничі витрати» та 131 «Знос основних засобів».

3. Адміністративні витрати – це витрати на керування підприємством, бухгалтерське обслуговування, юридичну підтримку (рахунок 92 «Адміністративні витрати»).

Важливим є точний розподіл витрат між конкретними об'єктами будівництва. Для цього використовуються калькуляційні картки та первинні документи, які забезпечують аналітичний облік за кожним проєктом окремо. Такий підхід дозволяє уникнути неточності у фінансовій звітності та забезпечити прозорість фінансових потоків.

Чинна система обліку має низку серйозних недоліків, які негативно впливають на ефективність фінансового управління. Однією з основних проблем є довготривалість будівельних проєктів, що ускладнює точне прогнозування та своєчасне визнання доходів.

Крім загальних проблем, сьогодні будівельні підприємства стикаються з додатковими викликами, пов'язаними з воєнним станом. Основні труднощі включають нестабільність фінансування проєктів, руйнування інфраструктури, зменшення попиту на будівельні роботи та ускладнення податкового обліку через часті зміни законодавства. Все це вплинуло на фінансові показники будівельних компаній.

Актуальними є такі шляхи вдосконалення методики обліку:

1. Запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності, зокрема МСФЗ 15 «Дохід від договорів з клієнтами» [2]. Це дозволить визнавати дохід не лише за надходженням коштів, а за виконаними зобов'язаннями, що значно точніше відображає реальну ситуацію.

2. Автоматизація облікових процесів. Доцільно впровадити галузеві програми типу BAS Будівництво або M.E.Doc Building. Перспективним є створення спеціалізованої ІТ-системи Smart Construction, яка об'єднає фінансовий облік, аналітику, управління витратами й прогнозування у режимі реального часу.

3. Календарно-крокове бюджетування – передбачає складання бюджету за етапами виконання робіт. Це дозволяє краще планувати витрати і контролювати їх на кожному кроці реалізації проєкту.

4. Формування резервних фондів і впровадження страхування техніки, об'єктів будівництва тощо, що дозволяє забезпечити фінансову стійкість у непередбачуваних обставинах, зокрема під час бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій:

- Інстр. МФУ від 30.11.1999 р. №291: станом на 13.12.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
2. Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 (МСФЗ15). Дохід від договорів з клієнтами: Міжнародний стандарт від 30.06.2017 р.: станом на 27 січня 2025 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU17027>
 3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Інстр. МФУ від 07.12.2013 р. №73: станом на 6.03.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
 4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: Наказ МФУ від 29.11.1999 р. №290: станом на 3.11.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>
 5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ МФУ від 31.12.1999 р. №318: станом на 3.11.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>

Андрій Злепко

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Муравський

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АВТОМОБІЛЬНОГО ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТУ

Підприємства автомобільного електротранспорту, що забезпечують міські та міжміські пасажирські перевезення тролейбусами, електробусами та іншими видами транспорту з електричним живленням, відіграють важливу роль у розвитку сталого міського середовища. В умовах зростаючих вимог до екологічності транспорту, підвищення енергоефективності та зменшення викидів шкідливих речовин, саме електротранспорт розглядається як ключовий напрям розвитку міської інфраструктури. Однак організація та ведення бухгалтерського обліку в цій сфері пов'язана з рядом специфічних проблем, що зумовлені як особливостями самої діяльності, так і недосконалістю нормативно-правової бази.

Одна з головних проблем обліку основної діяльності підприємств автомобільного електротранспорту – складність структури витрат. У зв'язку з високою технічною складністю електротранспорту, наявністю спеціалізованих ремонтних баз, потребою в утриманні тягових підстанцій і електромереж, витрати мають багатокомпонентний характер. До них належать витрати на електроенергію для тяги, технічне обслуговування рухомого складу, оплату праці водіїв і технічного персоналу, амортизацію, витрати на ремонт і оновлення інфраструктури, тощо. Це ускладнює облік за видами послуг та центрами відповідальності, а також потребує точного розмежування витрат між перевезеннями та допоміжними операціями.

Ще одним проблемним аспектом є облік електроенергії як основного виду палива. Його використання вимагає щоденного оперативного обліку, враховуючи погодні умови, маршрутні особливості, навантаження транспорту та технічний стан тролейбусів чи електробусів. Витрати на електроенергію мають високий вплив на собівартість перевезень, тому їх точне облікове відображення є критичним для економічного аналізу та тарифоутворення. Проте на практиці часто виникають труднощі з автоматизованим обліком фактичного споживання енергії, зокрема через технічні обмеження обладнання або недостатню інтеграцію інформаційних систем. Не менш складним є питання амортизації основних засобів, які мають високу вартість і обмежений строк корисного використання, особливо у випадку електробусів та спеціального обладнання. Часто облікова політика підприємств не враховує сучасні підходи до оновлення рухомого складу або не відображає реальних умов експлуатації транспорту.

Окремо варто зазначити складнощі в обліку доходів від основної діяльності, оскільки значна частина підприємств електротранспорту отримує компенсації з бюджету за перевезення пільгових категорій громадян. Такі компенсації мають особливий порядок нарахування і отримання, а їх несвоєчасне надходження

призводить до розривів у фінансових потоках і ускладнює планування. Водночас постійні зміни у законодавстві щодо соціальних пільг вимагають оперативного коригування облікових процедур та регулярного оновлення програмного забезпечення. Серйозною проблемою залишається також недосконалість програмного забезпечення для ведення обліку в умовах діяльності електротранспортних підприємств. Більшість типових програм не враховують специфіку тролейбусних депо, маршрутизацію, диспетчерський облік, потребу у взаємодії з енергетичними компаніями. Це призводить до необхідності ручного введення даних, дублювання функцій, зростання витрат на обробку інформації та ризику помилок.

Не можна оминати увагою і проблему кадрового забезпечення облікової функції. Через специфічність діяльності таких підприємств, фахівцям необхідно мати не лише бухгалтерські знання, а й розуміння транспортної логістики, особливостей роботи електричних систем, пільгового тарифоутворення та енергетичного аудиту. Брак підготовлених кадрів уповільнює процеси автоматизації та підвищення прозорості облікової системи. Ще одним важливим аспектом, що ускладнює облік основної діяльності підприємств автомобільного електротранспорту, є багатокомпонентність процесу надання транспортної послуги, яка охоплює не лише сам процес перевезення, а й цілий спектр супутніх операцій. До таких операцій належать підготовка транспорту до рейсу, технічний огляд, зарядка електробусів, контроль за технічним станом та організація графіків руху. Усі ці елементи потребують окремого обліку витрат за підрозділами, видами робіт та маршрутами, що вимагає детального внутрішнього обліку та належної методологічної бази.

Особливої уваги потребує облік простоїв транспорту, спричинених технічними несправностями, відсутністю електропостачання або погодними умовами. Такі простої безпосередньо впливають на продуктивність підприємства, однак часто не мають чіткого облікового відображення. Це ускладнює аналіз ефективності використання основних засобів та прийняття управлінських рішень щодо оптимізації маршрутів або модернізації рухомого складу. Крім того, в обліку має бути враховано сезонний характер навантаження на транспорт – у зимовий період витрати зростають через підвищене енергоспоживання, потребу в додатковому обслуговуванні й обігріві салонів. Без належної аналітики таких сезонних коливань підприємству складно точно планувати витрати та коригувати тарифну політику.

Таким чином, облік основної діяльності підприємств автомобільного електротранспорту характеризується високою складністю через технічні, організаційні та нормативні особливості. Для подолання існуючих проблем необхідне удосконалення облікової політики. Тільки за умов системного підходу до організації обліку підприємства електротранспорту зможуть забезпечити фінансову прозорість, обґрунтованість тарифів та стає функціонування у складному соціально-економічному середовищі.

Ігор Кацюбій

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Зеновій-Михайло Задорожний

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ТЕРМІН ДІЇ ЯКИХ ЩЕ НЕ НАСТАВ: НОВА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

У сучасному контексті фінансової звітності та бухгалтерського обліку, зобов'язання посідають центральне місце, будучи не лише одним із трьох ключових елементів фінансового стану, але й критично важливим об'єктом для достовірного відображення економічної діяльності суб'єкта господарювання. Їхня фундаментальність зумовлена багатоаспектним впливом на фінансове становище, результати діяльності та майбутні грошові потоки підприємства. Згідно з Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (НП(С)БО), зокрема НП(С)БО 11 “Зобов'язання”, зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [1]. Це визначення підкреслює їхню роль як джерела майбутніх відтоків економічних вигод.

Коректне та повне відображення зобов'язань є імперативом для забезпечення релевантної та достовірної репрезентації фінансового стану суб'єкта господарювання, його платоспроможності та здатності до фінансової стійкості в довгостроковій перспективі. Зокрема, зовнішні та внутрішні користувачі фінансової звітності, такі як інвестори, кредитори та фінансові аналітики, критично залежать від цієї інформації для формування обґрунтованих економічних рішень, здійснюючи всебічну оцінку потенційних ризиків та ідентифікуючи перспективні можливості розвитку підприємства.

Як зазначає О. В. Фоміна, зобов'язання є джерелом формування активів підприємства і, разом з власним капіталом, складають пасив балансу, відображаючи структуру фінансування діяльності. Цей взаємозв'язок є основою бухгалтерського рівняння: $\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Власний капітал}$.

Основним нормативним документом, що регламентує визнання, оцінку та розкриття інформації про зобов'язання в Україні, є Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов'язання”. Цей стандарт є ключовим для забезпечення єдиних методологічних засад обліку зобов'язань в національній практиці. НП(С)БО 11 встановлює критерії визнання зобов'язань (імовірність зменшення економічних вигод та достовірність оцінки), принципи їх первісної та подальшої оцінки, а також вимоги до розкриття інформації у примітках до фінансової звітності. Це забезпечує уніфікацію підходів до обліку. Стандарт чітко визначає, коли зобов'язання повинні бути визнані в балансі, і як вони повинні бути оцінені (за теперішньою вартістю, дисконтованою вартістю, тощо), що є важливим для об'єктивного відображення їхньої величини [1].

Згідно з НП(С)БО 11, зобов'язання для цілей бухгалтерського обліку

класифікуються на такі основні види:

1. Довгострокові зобов'язання, до яких відносяться зобов'язання, які будуть погашені після дванадцяти місяців з дати балансу або протягом операційного циклу, якщо він довший за рік.

2. Поточні зобов'язання, до яких відносяться зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

3. Забезпечення, або зобов'язання з невизначеним строком або сумою на дату балансу, які створюються для відшкодування майбутніх операційних витрат, наприклад, на оплату відпусток, гарантійні зобов'язання, реструктуризацію, виконання обтяжливих контрактів тощо.

4. Непередбачені зобов'язання, що виникають внаслідок минулих подій, і існування яких буде підтверджено тільки тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна або більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю.

5. Доходи майбутніх періодів, тобто доходи, які вже отримані, але належать до наступних звітних періодів. Хоча вони не є зобов'язаннями в класичному розумінні (не передбачають вибуття ресурсів для погашення), НП(С)БО 11 включає їх до переліку видів зобов'язань для цілей обліку [1].

Ця класифікація на даний момент є фундаментальною для правильного відображення фінансового стану підприємства у бухгалтерській звітності.

Згідно з чинними правилами бухгалтерського обліку в Україні, зобов'язання виникають, на основі бухгалтерських документів (первинних документів), які фіксують факт здійснення господарської операції [3]. Договори, хоча і є основою виникнення зобов'язань, не є первинними документами, на відміну від документів, які фіксують саму операцію. Тобто підписаний договір сам по собі, без факту виконання зобов'язань однією зі сторін (наприклад, відвантаження товару, надання послуги, перерахування авансу), не є первинним документом у розумінні Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”. Це означає, що на момент підписання договору, якщо не відбулося жодної дії, яка б змінила активи чи зобов'язання, бухгалтерські проводки не здійснюються. Однак, укладений договір, навіть якщо термін його виконання ще не настав, беззаперечно створює юридичне та економічне зобов'язання для сторін [4]. Як відмічає у своїй праці Т. Я. Бугай, підприємство, підписавши договір на купівлю товару з відстрочкою платежу, вже має намір та зобов'язання сплатити кошти в майбутньому, навіть якщо товар ще не отримано. Це зобов'язання є потенційним, але воно існує і впливає на майбутні грошові потоки та фінансовий стан підприємства, що підтверджується науковими дослідженнями в галузі обліку.

Існуюча класифікація не дозволяє відобразити ці “контрактні зобов'язання”, що може призвести до неповної картини майбутніх фінансових потоків та ризиків. Користувачі звітності не бачать повного обсягу контрактних зобов'язань, які вже укладені, але ще не відображені в балансі, що знижує прозорість [2]. Для ефективного управління фінансами та планування грошових потоків керівництву необхідно мати інформацію про всі укладені договори, які створюють майбутні

зобов'язання, навіть якщо вони ще не “матеріалізувалися” у вигляді бухгалтерських проводок. Це дозволить краще управляти ліквідністю та ризиками, а також оптимізувати операційну діяльність. Хоча принцип нарахування вимагає визнання доходів і витрат у періоді їх виникнення незалежно від надходження або сплати грошових коштів, він також передбачає відображення зобов'язань тоді, коли вони виникають внаслідок минулих подій. Підписання договору є минулою подією, яка створює майбутнє зобов'язання, що відповідає сутності принципу нарахування.

Якщо проводити аналогію з Міжнародними стандартами фінансової звітності, то міжнародні стандарти приділяють значну увагу розкриттю інформації про контрактні зобов'язання, які не відображаються в балансі, але є суттєвими для розуміння майбутніх грошових потоків. Наприклад, МСФЗ 37 “Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи” та МСФЗ 15 “Виручка за договорами з клієнтами” вимагають розкриття інформації про невиконані договори та контрактні зобов'язання [6; 7]. Хоча це не пряме визнання в балансі, але це підкреслює важливість такої інформації для користувачів.

Введення нової класифікації та виділення окремої категорії “Зобов'язання, термін дії яких ще не настав” або “Контрактні зобов'язання до виконання” дозволить підприємствам більш повно відображати свої майбутні фінансові зобов'язання, покращуючи якість фінансової інформації для внутрішніх та зовнішніх користувачів. Це сприятиме підвищенню прозорості та достовірності фінансової звітності, а також дозволить краще оцінювати ризики та можливості підприємства.

Ця категорія могла б відображатися:

- у примітках до фінансової звітності як додаткова інформація про майбутні зобов'язання за укладеними, але ще не виконаними договорами. Це дозволило б зберегти існуючі принципи первинного обліку, але розширити інформаційну цінність звітності, надаючи користувачам повнішу картину майбутніх фінансових потоків [2];

- у внутрішніх управлінських звітах для потреб менеджменту, де така інформація є критично важливою для оперативного та стратегічного планування, управління ліквідністю та ризиками [5];

- у довгостроковій перспективі, можливо, варто розглянути механізми умовного визнання таких зобов'язань у балансі (наприклад, як “контрактні зобов'язання до визнання”), якщо їх сума є суттєвою та імовірність виконання висока, з подальшим переведенням у поточні або довгострокові зобов'язання при настанні факту операції. Це вимагатиме перегляду існуючих облікових стандартів.

Визнання та класифікація зобов'язань є наріжним каменем достовірного бухгалтерського обліку. Хоча чинні стандарти чітко регламентують облік зобов'язань, існує потреба в більш глибокому відображенні зобов'язань, що виникають на підставі укладених договорів, але ще не мають факту здійсненої операції. Впровадження додаткової класифікації або розширеного розкриття інформації про “зобов'язання, термін дії яких ще не настав” або “контрактні зобов'язання до виконання” дозволить підвищити повноту та корисність

фінансової звітності для всіх її користувачів, покращити управлінське планування та сприятиме більш об'єктивній оцінці фінансового стану підприємства. Це також сприятиме зближенню національної облікової практики з міжнародними підходами до розкриття інформації про контрактні зобов'язання.

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов’язання”, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 № 20 (зі змінами).
2. Аналіз фінансової звітності підприємства (практикум): навчальний посібник / М. М. Марченко та ін.; під заг. ред. Л. В. Ширяєвої. 2-ге вид., доробл. і доп. Київ: Видавничий дім «Інтернаука», 2021. 176 с.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами).
4. Договірне право: підручник: у 2 т. Т. І. Харків: Право, 2022. 632 с.
5. Пугаченко О. Б., Зарудна Н. Я. Внутрішній контроль порядку відображення в бухгалтерському та управлінському обліку довгострокових зобов'язань. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37.
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 “Забезпечення, умовні зобов’язання та умовні активи”.
7. Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 “Виручка за договорами з клієнтами”.

Іван Кіндзерський

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Омецінська

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В БУДІВЕЛЬНІЙ ІНДУСТРІЇ

Будівельна індустрія є однією із основних галузей, яка забезпечує соціально-економічний розвиток економіки, і ключовою для інфраструктурного розвитку післявоєнної відбудови. Питання оцінки ефективності організації збутової діяльності та визначення особливостей відображення облікових даних, їх нормативно-правове забезпечення та регулювання висвітлено у працях значної кількості вітчизняних науковців зокрема О. В. Гарматюк, З.-М. В. Задорожного, В. В. Муравського, І. Я. Омецінської, О. С. Рубцової, М. В. Шашиної, Д. В. Харитоненко. Проте, зважаючи на різноманітність поглядів до встановлення критеріїв оцінки ефективності організації збутової діяльності в будівельній індустрії, а також необхідності уточнення окремих категорійних понять дослідження питання до визначення підходів оцінки ефективності збутової діяльності залишається актуальним і на даний час.

Нарощення темпів розвитку будівельних проектів потребує відповідного фінансового інвестування, а отже і забезпечення належної та ефективної організації обліку та контролю за такими інвестиціями, що впливає із змісту функцій бухгалтерського обліку [2]. Специфіка забезпечення організації бухгалтерського обліку та контролю у будівельній галузі та його відмінностей від інших галузей економіки полягає у використанні будівельними підприємствами вузькоспеціалізованих нормативно-правових актів, якими регулюється порядок відображення у обліку доходів та витрат, а також формування собівартості будівельно-монтажних робіт, зокрема: П(С)БО 18 «Будівельні контракти» та Методичних рекомендацій з формування собівартості будівельно-монтажних робіт, затверджених наказом Державного комітету України з будівництва та архітектури від 16.02.2004 №30, наказ ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 16.04.2018 № 102, яким затверджено національний стандарт України «Правила визначення вартості будівництва» ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 № 2 [2, 3].

Виходячи з аналізу положень вказаних нормативно-правових актів, витрати збутової та комерційної маркетингової діяльності відносять до витрат на збут (рахунок 93) та відображаються у сумі операційних витрат для їх врахування при розрахунку об'єкта оподаткування того періоду, у якому вони були понесені [4].

На сьогоднішній день використання різноманітних маркетингових підходів для забезпечення збутової діяльності є одним із пріоритетних напрямків у діяльності для будь якого суб'єкта господарювання, у тому числі і будівельної сфери, оскільки від цього залежить його прибуток, а тому визначення раціональної та ефективної оцінки збутової діяльності є одним із актуальних

питань наукових досліджень.

В дослідженнях О. В. Гарматюк наголошено на відсутності єдиного методологічного підходу щодо забезпечення оцінки ефективності збутової діяльності, а існуючі не є повними і всебічними. У зв'язку із чим, нею запропоновано структурувати показники оцінки за п'ятьма групами для розробки комплексу заходів підвищення ефективності збутової діяльності, зокрема за напрямками: «ресурсозабезпечення; стійкості фінансового стану і платоспроможності; ефективності використання ресурсів; прибутковості бізнесу; ефективності збутової діяльності» [1].

Поряд із цим, М. В. Шашина у своїх наукових працях зазначає, що фактично та достеменно оцінити ефективність організації збутової діяльності є складним завданням, тому її визначення можливе за допомогою розрахунку та порівняння системи показників, які характеризують ефективність діяльності підприємства, зокрема: обсягів реалізації, суми доходів та витрат, чистого прибутку у їх динаміці, тобто з цією метою запропоновано визначити критерії проведення такої оцінки на основі методу порівняння, формально-логічних та економіко-математичних методів [5].

З огляду на викладене, та зважаючи на відсутність єдиного науково обґрунтованих методичних підходів до визначення оцінки ефективності організації збутової діяльності, на нашу думку, ефективним інструментом визначення рівня організації збутової діяльності у будівельній індустрії є не тільки визначення динаміки розрахункових аналітично-фінансових показників, які відображають загальні показники діяльності підприємства. Це питання необхідно розглядати комплексно, на основі додаткових даних управлінсько-звітної інформації щодо обсягів продажу, формування цінової політики, дослідження динаміки формування попиту на ринку, можливостей впливу підприємства на собівартість, а також діяльності, у тому числі і збутової, конкурентів, їх маркетингових пропозицій. Визначення оптимальних методичних прийомів до організації на їх основі ефективної збутової діяльності є визначальним фактором для одержання підприємницького прибутку та подальшого розвитку господарської діяльності, і тому це питання, незважаючи на значний науковий доробок, залишається актуальним і на сьогоднішній день. Отже, організація збутової діяльності у будівельній індустрії та визначення критеріїв оцінки її ефективності є багатофакторним показником, який має ґрунтуватись на систематичному дослідженні статистичних та облікових даних у їх динаміці з метою формування ефективних підходів до створення відповідної управлінської системи.

Список використаних джерел:

1. Гарматюк О. В. Методичні підходи до оцінювання ефективності збутової діяльності підприємств. *Економічний простір*. 2024. №190. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-1>.
2. Задорожний З.-М., Муравський В. Проблемні питання нормативно-правового регулювання та управлінського обліку у будівництві. *Вісник економіки*. 2025. Вип. 1. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2025.01.256>.

3. Задорожний З.-М., Омецінська І. Проблемні аспекти обліку фінансових результатів у будівництві. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 3. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.03.225>.
4. Рубцова О. С. Особливості обліку витрат на маркетинг підприємств будівельної галузі. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_12_52.
5. Шашина М. В., Харитоненко Д. В. Сучасні підходи до оцінювання ефективності збутової діяльності підприємства. *Наукові перспективи*. 2023. № 2 (32). DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2\(32\)-366-376](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2(32)-366-376).

Вероніка Коваль

студентка гр. ЕКО-31с,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

Науковий керівник: д.е.н., професор *Наталія Струк*

ПРОГНОЗУВАННЯ ВИТРАТ, ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

У сучасних реаліях динамічного бізнес-середовища прогнозування витрат є визначальним інструментом для ефективного управління підприємством. Це зумовлено потребою швидкого реагування на ринкові зміни, коливання вартості ресурсів, зростаючі вимоги споживачів і вплив різних зовнішніх факторів. Завдяки прогнозуванню витрат керівники отримують можливість заздалегідь оцінити фінансовий стан компанії, ухвалювати обґрунтовані стратегічні й тактичні рішення, знижувати фінансові ризики та зміцнювати економічну стабільність.

Важливим аспектом процесу прогнозування є класифікація витрат за економічними елементами, їх джерелами, центрами відповідальності та ступенем впливу на управлінські рішення [1]. Такий підхід дає змогу не лише чітко структурувати аналіз витрат, але й ідентифікувати ті категорії, які можуть бути ефективно керовані або скориговані відповідно до стратегічних цілей компанії. Попри зазначене, структурована класифікація спрощує процес формування бюджету та підвищує точність прогнозів.

Прогнозування витрат здійснюють на основі різних методів, серед яких історичний аналіз, нормативне планування та сценарне моделювання. Історичний аналіз дає змогу розкрити тенденції на основі даних попередніх періодів, тоді як сценарне моделювання націлене на оцінку потенційних змін у зовнішньому середовищі. Вибір конкретного підходу залежить від характеру діяльності підприємства, обсягу доступної інформації, рівня ризиків і тривалості планового періоду.

Особлива увага приділяється розподілу витрат на постійні та змінні – основному компоненту маржинального аналізу. Постійні витрати залишаються сталими, незалежно від обсягів виробництва, тоді як змінні безпосередньо залежать від операційної активності. Така диференціація дає змогу точніше визначати точку беззбитковості, аналізувати прибутковість продукції та ухвалювати оптимальні рішення щодо асортименту, масштабів випуску і формування ціни.

У системі управлінського обліку прогнозування витрат реалізується через бюджетування – детальний план фінансової діяльності компанії на обраний період. У бюджеті охоплюють визначальні статті витрат, встановлюють нормативи й контролюють відхилення. У підсумку, він є надійним інструментом для планування потреби у ресурсах і моніторингу їх використання. Важливою складовою прогнозування є центри витрат, які сприяють деталізованому аналізу джерел витрат, оцінюванню результативності діяльності відповідальних осіб, виявленню можливості для їхньої мінімізації. Такий підхід сприяє прозорості

витратної структури й полегшує делегування відповідальності в межах управлінської ієрархії.

Під час ухвалення управлінських рішень прогнозування витрат є важливим інструментом аналізу ефективності інвестицій, реалізації нових проєктів або запровадження нових продуктів [2]. Достовірні дані про очікувані витрати дають змогу значно зменшити ризики та роблять стратегічні рішення більш обґрунтованими. Зокрема, оцінка витрат для нових ініціатив сприяє порівнянню потенційних доходів із передбачуваними витратами, визначенню строків окупності та критичних точок прибутковості.

В умовах нестабільної економіки та непередбачуваних коливань валютних курсів особливу увагу варто приділяти прогнозуванню витрат на закупівлю імпортованих матеріалів, логістику й податки. Для цього дедалі частіше використовують комплексні економічні моделі, де враховують інфляційні тенденції, зміну митних тарифів і кредитних ставок. Це дає змогу вибудовувати гнучкі фінансові стратегії та знижувати вплив зовнішніх впливів. Сучасні цифрові інструменти забезпечують автоматизацію процесу прогнозування витрат, підвищуючи точність розрахунків і мінімізуючи суб'єктивний чинник у прийнятті управлінських рішень.

Використання ERP-систем, BI-аналітики та технологій штучного інтелекту дає змогу моделювати численні сценарії розвитку подій із миттєвим фінансовим аналізом. Це стає особливо важливим у динамічному конкурентному середовищі, де критичною є швидкість реагування.[3]. Варто враховувати специфіку формування витрат за видами діяльності, яка визначає основні статті бюджету підприємства. У виробничій сфері визначальними, зазвичай, є витрати на сировину та енергоресурси, тоді як у сфері послуг – витрати на оплату праці. У цьому контексті цікавими та перспективними є запропоновані вченими інноваційні підходи до структурування витрат для ефективного управління бізнесом [4].

Прогнозування має зосереджуватися саме на аспектах, що найбільше впливають на фінансову модель конкретної компанії.

Прогнозування витрат виконує не лише функцію контролю, а й слугує важливим елементом стратегічного управління. Воно дає змогу оцінити не лише поточні показники, а й перспективи оптимізації – наприклад, можливості зменшення витрат завдяки вдосконаленню процесів чи впровадженню новітніх технологій. У такому випадку прогнозування перетворюється на потужний драйвер інноваційного розвитку.

Для невеликих і середніх за величиною видах бізнесу прогнозування витрат є особливо важливим через обмеженість доступних ресурсів. Добре продумана модель управління витратами допомагає уникнути зайвих витрат, раціонально розподілити фінансові ресурси та забезпечити стабільність навіть за умов жорсткої конкуренції. Проста й водночас точна система прогнозування надає керівникам потрібну гнучкість у прийнятті рішень.

Ефективне прогнозування витрат вимагає постійного оновлення вихідних даних. Зміни у виробничих обсягах, цінах на ресурси чи законодавстві повинні

швидко інтегруватися в модель. Лише таке постійне оновлення гарантує високу точність прогнозів і знижує ризики управлінських рішень. У процесі прогнозування важливо враховувати як кількісні, так і якісні показники, включаючи вплив організаційної культури, мотивацію персоналу та ефективність внутрішніх процесів. Це дає змогу отримати повну інформацію про структуру витрат підприємства, враховуючи складні за вимірюванням, але важливі аспекти функціонування бізнесу.

Зрештою, прогнозування витрат є важливим і складним процесом, що формує базис управлінських рішень на всіх рівнях. Воно сприяє підвищенню ефективності, зменшенню витрат, оптимізації ресурсів та адаптації до змін зовнішнього середовища. Для забезпечення довгострокового успіху на підприємстві треба інтегрувати прогнозування витрат не лише в управлінський облік, а й у загальну систему стратегічного менеджменту, використовуючи сучасні аналітичні підходи та технології.

Список використаних джерел:

1. Гільorme Т. В., Барміна К. О. Стратегічне прогнозування в процесі прийняття управлінських рішень щодо формування витрат на персонал. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 17. Ч. 1. С. 127-130. URL: https://www.researchgate.net/publication/341794184_Strategicne_prognozuvanna_v_procesi_prijnatta_upravlinskih_risen_sodo_formuvanna_vitrat_na_persona 1 (дата звернення: 20.05.2025).
2. Демиденко С., Бондаревська Т. Прогнозування операційних витрат сільськогосподарських підприємств як передумова прийняття управлінських рішень в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2023. № 11. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2533> (дата звернення: 20.05.2025).
3. Мошковська О. Фінансове прогнозування в системі стратегічного управлінського обліку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4288/4213>/(дата звернення: 20.05.2025).
4. Задорожний З.-М., Панасюк В., Омецінська І. Інноваційні підходи до структурування витрат з метою ефективного управління бізнесом. *Вісник економіки*. 2024. № 4. 164-178.

Богдан Криницький

студент гр. МЕНзі-41,

Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту ЗУНУ,

м. Івано-Франківськ

Науковий керівник: д.е.н., професор Галина Ляхович

ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ОБЛІК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Основною особливістю інноваційної діяльності є робота на перспективу, тобто вивчення потреб споживачів, вивчення потреби у зміні підходу до організації персоналу підприємства тощо. Також інноваційна діяльність пов'язана з економічною ризикованістю, оскільки будь-якої миті створення інноваційного продукту може спровокувати несподівані проблеми, через які доведеться збільшувати витрати, зрушувати терміни завершення тощо.

Облік інноваційної діяльності – це система збору, реєстрації, аналізу та контролю інформації про витрати, результати та джерела фінансування інноваційних процесів на підприємстві чи в організації. Він є важливим елементом управління інноваціями, оскільки дозволяє ефективно планувати й контролювати розвиток нових технологій, продуктів або послуг. Будь-яке підприємством у світі націлене на освоєння сучасних технологій та способів їх покращення для підвищення конкурентоспроможності своєї продукції, що робиться за допомогою інновацій. А для того, щоб грамотно вибудувати процес впровадження інновацій, потрібно стратегічне управління.

Інноваційна діяльність – це цілеспрямована та організована творча діяльність, що складається з сукупності різних видів робіт, взаємопов'язаних у єдиний процес сприяє повному створенню, виробництву та реалізації інновацій [1]. Вона не лише сприяє економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності, але й допомагає вирішити поточні соціальні та екологічні проблеми. Важливо, щоб компанії та підприємства усвідомили цю необхідність і активно працювали над впровадженням інновацій у свою стратегію.

Інноваційна діяльність – це важливий об'єкт управління, поряд з операційними, фінансовими та інвестиційними видами діяльності. Ефективне управління інноваціями дозволяє компаніям адаптуватися до змін на ринку, покращувати свої продукти та послуги, підвищувати конкурентоспроможність і створювати нові можливості для зростання.

Враховуючи результати досліджень науковців, узагальнено підходи за допомогою рис. 1. Представлені підходи до визначення інноваційної діяльності єдині в думці, що вона представляє собою комплекс заходів, спрямованих на розробку та впровадження інновацій. Під інноваціями передбачається реалізація нового або істотно покращеного продукту (товару, послуги) або процесу, а також нових методів продажу, організаційних структур підприємницької діяльності, організації робочих місць або зовнішніх взаємодій.

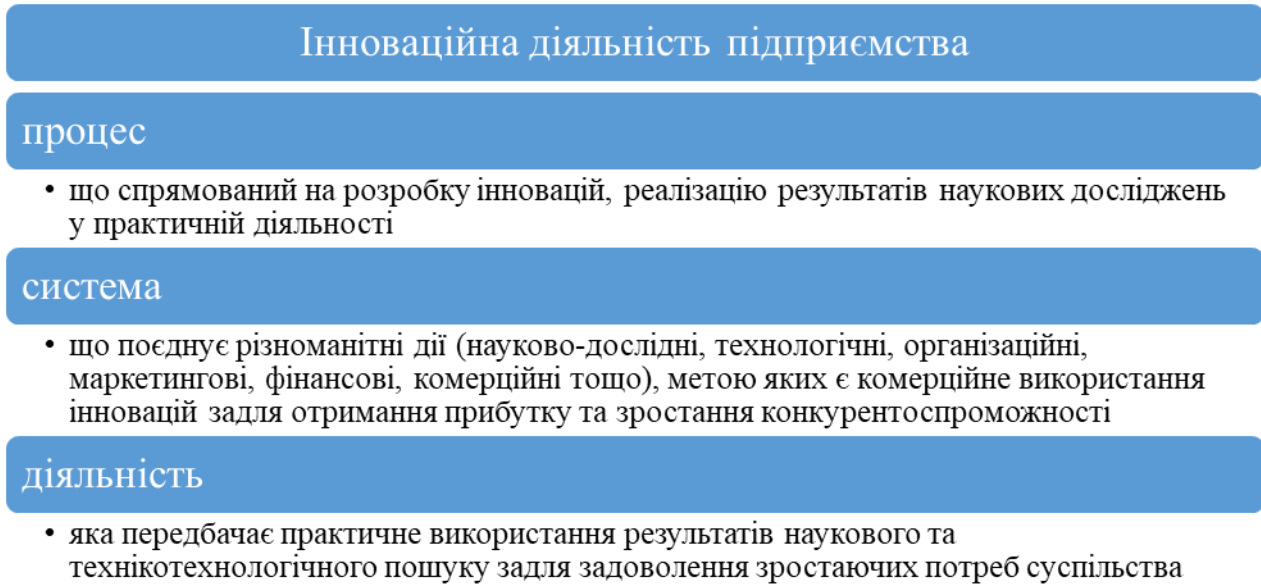

Рис. 1. Підходи до визначення поняття «інноваційна діяльність підприємства»

«В умовах воєнного стану інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств може бути складною і ризикованою. Однак, навіть в таких умовах інновації та інвестиції можуть бути вирішальними для збереження конкурентоспроможності і виживання підприємств» [2]. Криза, в якій опинилася економіка України у зв'язку з воєнним станом, з одного боку негативно позначається на виробничій діяльності підприємства, а з іншого боку, відкриває нові шляхи розвитку. Основними факторами, що перешкоджають розвитку інноваційної діяльності, є нестача коштів та висока вартість нововведень. Необхідно також зауважити, що багато підприємств відчують відсутність фінансової підтримки з боку держави, інформації про нові технології та ринки збуту, потреба в кваліфікованому персоналі також негативно впливають на розвиток інноваційної діяльності.

В умовах воєнного стану управління інноваційною діяльністю набуває особливої специфіки, пов'язаної з необхідністю подолання таких перешкод, як нестача фінансових ресурсів, висока вартість нововведень, відсутність державної підтримки, брак інформації про нові технології та ринки збуту, а також дефіцит кваліфікованого персоналу.

Отже, інновації є найважливішим фактором конкурентоспроможності, а активізація управління інноваційною діяльністю в умовах воєнного стану забезпечує конкурентні переваги підприємства.

Список використаних джерел:

1. Ілляшенко С. М. Менеджмент та маркетинг інновацій: монографія. Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. 616 с.
2. Михайлик О., Бірак Є. Інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-86>.

Мирослава Кулинич

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ: ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

У сучасному динамічному бізнес-середовищі, де конкуренція постійно зростає, а ринки стрімко змінюються, ефективне управління підприємством неможливе без своєчасної та достовірної обліково-аналітичної інформації. Цифрові технології стають невід'ємною частиною цього процесу, кардинально трансформуючи методи збору, обробки, аналізу та представлення даних. Вони надають менеджерам підприємств потужні інструменти для прийняття обґрунтованих рішень, оптимізації бізнес-процесів та підвищення загальної ефективності діяльності.

Традиційний бухгалтерський облік, який історично зосереджувався на фіксації фактів господарської діяльності, поступово еволюціонував у складну систему, що надає інформацію не лише для фінансової звітності, а й для управлінського аналізу. Цифрова трансформація прискорила цей процес, перевівши облік з ручних операцій та паперових документів у автоматизовані системи [1].

Впровадження програмного забезпечення для бухгалтерського обліку, такого як ERP-системи (Enterprise Resource Planning), стало першим кроком у цифровізації. Ці системи інтегрують різні функції підприємства – від фінансів та обліку до управління виробництвом, логістикою та персоналом – в єдину інформаційну платформу. Це дозволяє уникнути дублювання даних, підвищити їхню точність та забезпечити оперативний доступ до консолідованої інформації. Наприклад, в ERP-системі менеджер з продажу може відстежувати стан замовлень, а фінансовий директор – аналізувати рентабельність конкретних продуктів у реальному часі.

Окрім автоматизації рутинних облікових операцій, цифрові технології відкривають нові горизонти для аналізу даних. Business Intelligence (BI) системи є яскравим прикладом цього. Вони збирають, інтегрують, аналізують та візуалізують великі обсяги даних з різних джерел, перетворюючи їх на зрозумілу та корисну інформацію для прийняття рішень. За словами Т. Ковальчука [2], BI-системи дозволяють менеджерам швидко отримувати відповіді на складні питання, що стосуються ефективності бізнесу.

Аналіз великих даних (Big Data) є ще одним проривом, що впливає на формування обліково-аналітичної інформації. Це дозволяє підприємствам обробляти величезні масиви неструктурованих та структурованих даних, включаючи інформацію з соціальних мереж, датчиків, веб-сайтів тощо. Аналіз Big Data дає змогу виявляти неочевидні закономірності, прогнозувати тенденції ринку, оптимізувати ціноутворення та персоналізувати пропозиції для клієнтів. Наприклад, аналіз даних про поведінку покупців на сайті інтернет-магазину може

виявити кореляцію між певними продуктами та часом доби, що допоможе менеджерам оптимізувати рекламні кампанії.

Ключовими цифровими інструментами, які активно використовуються менеджерами для формування та аналізу обліково-аналітичної інформації є:

- Хмарні технології: Дозволяють зберігати та обробляти дані на віддалених серверах, забезпечуючи гнучкість, масштабованість та доступність інформації з будь-якої точки світу. Це особливо актуально для віддалених команд та глобальних підприємств.

- Системи візуалізації даних: Інструменти, такі як Tableau, Power BI, QlikView, перетворюють складні набори даних на зрозумілі графіки, діаграми та дашборди. Це значно спрощує сприйняття інформації та дозволяє менеджерам швидко ідентифікувати ключові показники та відхилення від планових значень.

- Штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання (МН): Ці технології здатні автоматизувати процеси аналізу даних, виявляти аномалії, прогнозувати майбутні події та навіть надавати рекомендації для прийняття рішень. Наприклад, ШІ може аналізувати фінансові потоки та виявляти потенційні ризики шахрайства, або прогнозувати попит на продукцію на основі історичних даних та зовнішніх факторів.

- Блокчейн: Хоча ця технологія ще знаходиться на ранніх стадіях застосування в обліку, вона обіцяє підвищити прозорість, безпеку та незмінність облікових записів. Децентралізована природа блокчейну може усунути потребу в посередниках, зменшити витрати та підвищити довіру до фінансових операцій.

Цифрові технології вже не є просто доповненням до облікового процесу; вони стали його серцевиною, фундаментально змінюючи підходи до формування та використання обліково-аналітичної інформації. Менеджери підприємств отримують в руки потужні інструменти, що дозволяють не тільки фіксувати минулі події, але й прогнозувати майбутні, оптимізувати бізнес-моделі та приймати стратегічні рішення на основі глибокого та всебічного аналізу даних. Успіх підприємств у сучасному економічному середовищі значною мірою залежатиме від їхньої здатності ефективно використовувати ці технології, адаптуватися до постійно змінюваних умов та перетворювати дані на цінний ресурс для досягнення своїх цілей. Подальший розвиток штучного інтелекту, блокчейну та квантових обчислень обіцяє ще більш революційні зміни у сфері обліку та аналізу, роблячи майбутнє управління бізнесом ще більш захоплюючим та інформаційно насиченим.

Список використаних джерел:

1. Кулинич М. Б., Шепелюк Н. Використання цифрових технологій у формуванні обліково-аналітичної інформації менеджерами підприємства. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, 2019. № 4(19). С.189-197.
2. Ковальчук Т. Інформаційні технології в обліку: Навчальний посібник. Київ: ЦУЛ. 2018.

Петро Лебедик

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., доцент Марія Гуменна-Дерій

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕКЛАМНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ НОВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Сучасні тенденції трансформації облікової науки, зокрема впровадження новітньої парадигми бухгалтерського обліку, відкривають нові можливості для інтеграції облікових функцій у стратегічне управління підприємством. Однією з таких сфер є рекламний менеджмент, який потребує оперативної, релевантної та багатовимірної інформаційної підтримки.

І. Я. Назарова наголошує, що традиційна методологія бухгалтерського обліку, побудована на принципах подвійного запису, документування та балансування, вже не відповідає запитам постіндустріального суспільства. Сучасна парадигма передбачає інтеграцію інтелектуального, людського та інформаційного капіталу як об'єктів обліку, застосування бездокументних форм фіксації господарських операцій, а також автоматизоване формування інтегрованої звітності. Такий підхід перетворює бухгалтерський облік із суто технічного інструменту на повноцінний соціально-економічний інститут, що забезпечує інформаційні потреби широкого кола стейкхолдерів у цифровій економіці [1].

Ю. А. Біла трактує новітню парадигму як результат еволюції облікової науки, що поєднує переваги кількох концептуальних підходів. Вона визначає облік як мультипарадигмальну систему, у якій стратегічна, інформаційна, природнича та інституційна парадигми взаємодіють для забезпечення комплексного відображення господарських процесів. Нова парадигма виходить за межі традиційної функції фіксації даних і формує основу для прогнозування, моделювання та аналітичного обґрунтування управлінських рішень у динамічному бізнес-середовищі [2].

Нова парадигма бухгалтерського обліку, сформована під впливом глобалізаційних викликів і концепції інтегрованої звітності, орієнтована на інформаційність, стратегічність і мультипарадигмальність обліку. Її реалізація передбачає:

1. Інформаційну підтримку прийняття рішень. Сучасний бухгалтерський облік еволюціонує від простого відображення витрат на рекламні кампанії до функціоналу, що забезпечує аналітичну оцінку їх рентабельності. Це досягається за рахунок впровадження систем деталізованого обліку, що дозволяють агрегувати дані не лише про прямі витрати, а й про непрямі, а також співвідносити їх з отриманими результатами (збільшення продажів, зростання впізнаваності бренду тощо). Такий підхід створює емпіричну базу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо оптимізації каналів просування, перерозподілу маркетингового бюджету та підвищення загальної ефективності рекламних зусиль.

2. Інтеграцію фінансових і нефінансових показників. Нова парадигма бухгалтерського обліку передбачає формування інтегрованої звітності, яка виходить за межі суто фінансових показників. Вона враховує вплив рекламної діяльності на нефінансові активи, такі як іміджеві ефекти. Це включає кількісну та якісну оцінку охоплення цільової аудиторії, аналіз впливу на лояльність споживачів через показники повторних покупок, індекс задоволеності клієнтів, а також динаміку бренд-капіталу. Інтеграція цих показників дозволяє отримати комплексну картину ефективності інвестицій у рекламу, відображаючи її вплив на довгострокову вартість компанії.

3. Цифровізацію та автоматизацію. Фундаментом сучасної облікової парадигми є цифровізація та автоматизація облікових процесів. Використання передових інформаційних технологій (ІТ-рішень) забезпечує можливість деталізації аналітики рекламних витрат у режимі реального часу. Це дозволяє здійснювати моніторинг витрат та їх ефективності за різними критеріями: сегментами ринку, каналами просування (наприклад, соціальні мережі, контекстна реклама, телебачення), а також за продуктами чи послугами. Такий рівень деталізації є критично важливим для оперативного коригування рекламних кампаній та максимізації їх рентабельності.

4. Гнучкість облікової політики. Адаптивність бухгалтерського обліку до швидкозмінних умов рекламного середовища є імперативом сучасності. Гнучкість облікової політики вимагає постійного врахування змін, таких як динаміка рекламних платформ (поява нових цифрових каналів, зміна алгоритмів існуючих), а також зміна поведінки споживачів (нові тренди споживання контенту, методи взаємодії з брендами). Це передбачає розробку та впровадження адаптивних облікових процедур, які відповідають цілям та завданням рекламного менеджменту, дозволяючи оперативно реагувати на ринкові виклики.

5. Контроль і стратегічний аналіз. Інструментарій нової парадигми бухгалтерського обліку розширює його функції від традиційного контролю витрат до можливостей стратегічного аналізу. Це дозволяє не лише відстежувати фактичні витрати, а й моделювати сценарії майбутніх рекламних стратегій, що передбачає використання предиктивної аналітики. Крім того, надається можливість порівнювати ефективність різних каналів просування, здійснювати прогностичну аналітику щодо очікуваних результатів рекламних кампаній та оцінювати потенційний вплив змін у маркетинговій стратегії на фінансові показники компанії. Такий комплексний підхід сприяє прийняттю стратегічних рішень, що підвищують конкурентоспроможність та довгострокову цінність бізнесу.

Новітня парадигма бухгалтерського обліку створює підґрунтя для побудови сучасної системи обліково-аналітичного забезпечення рекламного менеджменту. Її інформаційна та цифрова складові дозволяють обліку трансформуватися з обслуговуючої функції у стратегічного партнера бізнесу. Це відкриває нові можливості для підвищення ефективності використання рекламного бюджету, зміцнення бренду та забезпечення сталого розвитку підприємства в умовах динамічного ринку.

Список використаних джерел:

1. Назарова І. Я. Облікова парадигма в умовах застосування електронних інформаційних технологій. Вісник Економіки. 2023. № 2. С. 103-18.
2. Біла Ю. А. Генезис розвитку облікових парадигм: науковий аналіз. Вісник економіки. 2024. №2. С. 116–130.

Володимир Ломінський

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Валентина Панасюк

ВИТРАТИ З ПОЗИЦІЇ ОБЛІКУ ДІЯЛЬНОСТІ ІТ-КОМПАНІЙ

Інформаційні технології є однією з найдинамічніших і найперспективніших галузей сучасної економіки. ІТ-компанії займаються розробкою програмного забезпечення, обслуговуванням інформаційних систем, наданням хмарних сервісів, консалтинговими послугами у сфері цифрових рішень. Їхня діяльність характеризується високим рівнем інновацій, значною часткою нематеріальних активів та інтелектуального капіталу. В умовах високої конкуренції та швидких змін технологій ефективне управління витратами стає критично важливим для забезпечення прибутковості та стабільного розвитку ІТ-бізнесу. Саме тому обґрунтована класифікація витрат відіграє ключову роль у побудові системи обліку та управління фінансами ІТ-підприємств.

Класифікація витрат є ключовим елементом обліку діяльності ІТ підприємств, оскільки дозволяє ефективно керувати ресурсами, планувати витрати та оцінювати прибутковість проєктів. Особливості функціонування ІТ-сфери, зокрема висока частка інтелектуальної праці, значна частка витрат на персонал, гнучкі форми зайнятості та часте використання аутсорсингу, визначають специфіку підходів до обліку витрат. У діяльності ІТ-компаній витрати поділяються за різними ознаками, що дозволяє вести облік з урахуванням управлінських і фінансових потреб. За економічним змістом розрізняють прямі та непрямі витрати. Прямі витрати безпосередньо пов'язані з розробкою програмного продукту або виконанням конкретного ІТ-проєкту – до них належать витрати на оплату праці розробників, тестувальників, дизайнерів, а також витрати на програмне забезпечення, хмарні сервіси або серверні потужності, які використовуються виключно для цього проєкту. Непрямі витрати охоплюють витрати, які не можна прямо пов'язати з конкретним проєктом, наприклад, витрати на утримання офісу, зарплати адміністративного персоналу, маркетингові витрати, амортизацію обладнання тощо. За функціональним призначенням витрати ІТ-підприємства класифікуються на виробничі, адміністративні та витрати на збут. Виробничі витрати пов'язані зі створенням програмних продуктів або наданням ІТ-послуг. Адміністративні витрати включають витрати на управлінський персонал, офісне забезпечення, юридичне та бухгалтерське обслуговування. Витрати на збут охоплюють витрати на просування послуг або продуктів, участь у виставках, рекламу, ведення переговорів із замовниками. Також важливим є поділ витрат на змінні та постійні. Змінні витрати змінюються пропорційно до обсягу наданих послуг або розробленого програмного забезпечення. Постійні витрати залишаються незмінними в короткостроковому періоді незалежно від обсягів виробництва – наприклад, оренда офісу або зарплата адміністративного персоналу. Крім того, у межах управлінського обліку ІТ-

підприємства часто виокремлюють релевантні та нерелевантні витрати для прийняття рішень, а також облік витрат у розрізі центрів відповідальності, що дозволяє оцінити ефективність роботи окремих підрозділів або проєктних команд. Класифікація витрат має вирішальне значення для формування собівартості, розрахунку ціни послуг, складання бюджету та оцінки фінансових результатів, що, у свою чергу, сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень і підвищенню конкурентоспроможності ІТ-компанії.

Крім традиційної класифікації, в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та гнучких бізнес-моделей ІТ-компанії дедалі частіше застосовують класифікацію витрат за методами обліку та контролю. Одним із важливих підходів є калькулювання витрат за проєктами або за замовленнями, що характерно для компаній, які виконують індивідуальні замовлення на розробку програмного забезпечення. У такому випадку всі витрати групуються навколо конкретного проєкту: від стартових досліджень до фінального тестування і впровадження. Це дозволяє не лише точно визначити собівартість, але й порівнювати очікувану та фактичну рентабельність проєкту. Ще одним актуальним підходом є використання класифікації за центрами витрат, коли облік ведеться по окремих департаментах або командах – наприклад, розробка, підтримка, маркетинг, адміністрація. Така система дає змогу аналізувати, які структурні одиниці генерують найбільші витрати, і оптимізувати їх діяльність. В умовах масштабування бізнесу особливої ваги набуває облік витрат за місцем їх виникнення, що важливо для компаній з кількома офісами або представництвами в різних регіонах чи країнах. У свою чергу, класифікація витрат за ознакою контрольованості – контрольовані та неконтрольовані витрати – є основою для формування ефективної системи відповідальності керівників різних рівнів.

У специфічних умовах функціонування ІТ-сфери також важливо враховувати часову характеристику витрат. Зокрема, розмежування між капітальними та поточними витратами є важливим з точки зору податкового обліку та довгострокового фінансового планування. Наприклад, витрати на створення програмного продукту, який буде використовуватися протягом кількох років, можуть капіталізуватися, тоді як витрати на короткострокові задачі або технічну підтримку належать до поточних. Крім того, ІТ-компанії часто використовують класифікацію витрат за видом ресурсів: трудові, матеріальні, технологічні та інформаційні. Такий підхід дозволяє детальніше аналізувати структуру витрат та впроваджувати інструменти ресурсного планування.

З урахуванням динаміки розвитку ІТ-індустрії, широкого впровадження аутсорсингу, віддаленої роботи та використання глобальних платформ важливо впроваджувати гнучкі системи обліку витрат, які дозволяють адаптуватися до змін ринку, технологій та внутрішньої структури компанії. Правильно організована класифікація витрат забезпечує не лише прозорість фінансових процесів, а й підтримує стратегічне планування, формування обґрунтованих бюджетів, оперативне управління ресурсами та підвищення загальної ефективності ІТ-бізнесу.

Віталій Мазурик

аспірант кафедри бізнес-аналітики та інноваційного інжинірингу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Руслан Бруханський

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТА НЕВИЗНАЧЕНОСТЮ ЗА ДОПОМОГОЮ СТРАТЕГІЧНОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасних умовах глобалізації бізнес-середовище зазнає стрімких трансформацій, що супроводжуються зростанням ризиків та невизначеності. Пандемії, фінансові кризи, геополітичні конфлікти, кліматичні зміни – усе створює загрози для стабільності та ефективності функціонування підприємств. Водночас конкуренція набуває глобального масштабу, що вимагає від компаній не лише оперативної адаптації, а й випереджального стратегічного мислення. У таких умовах зростає роль стратегічного обліку як інструменту управління ризиками, що здатний забезпечити релевантну, прогнозовану та ціннісно-орієнтовану інформацію для прийняття стратегічних рішень.

Традиційні системи обліку, орієнтовані на ретроспективну інформацію, не відповідають вимогам динамічного середовища. Недостатня гнучкість, низький рівень інтеграції з аналітичними модулями, відсутність акценту на стратегічні ризики – це лише частина проблем, що обмежують здатність підприємств ефективно реагувати на виклики глобалізації [1]. У зв'язку з цим необхідним є науковий аналіз потенціалу стратегічного обліку як засобу подолання невизначеності та формування антикризових стратегій розвитку.

Стратегічний облік розглядається як концепція, що поєднує фінансові, нефінансові та перспективні показники, орієнтовані на довгострокові цілі. Він формує інформаційне підґрунтя для управлінських рішень у сфері інвестицій, інновацій, конкурентної переваги, адаптивності та сталого розвитку. За словами Р. Каплана та Д. Нортон, «традиційний облік дає змогу оцінити, як організація рухалась у минулому, тоді як стратегічний облік дає змогу оцінити, куди вона має рухатись в майбутньому» [2].

У науковій літературі стратегічний облік розглядається як міждисциплінарна категорія, що інтегрує інструменти управлінського обліку, стратегічного аналізу, ризик-менеджменту та корпоративного планування [3]. Його основні функції включають: ідентифікацію стратегічних ризиків, оцінку ймовірності та впливу, моделювання сценаріїв, стратегічне бюджетування, моніторинг ключових факторів успіху (CSF) та індикаторів ефективності (KPI).

Окрему увагу приділяється невизначеності як особливому типу ризику, що не піддається точному вимірюванню. На думку Ф. Найта, «ризик – це те, що можна виміряти, а невизначеність – це те, що не можна виміряти» [4]. Саме стратегічний облік дає змогу хоча б частково «оцифрувати» невизначеність шляхом створення альтернативних сценаріїв, адаптивних моделей поведінки та мультикритеріальної оцінки наслідків управлінських рішень.

Для подолання окреслених викликів у сфері управління ризиками та невизначеністю в умовах глобалізації необхідним є впровадження цілеспрямованих заходів як у науковому середовищі, так і в управлінській практиці. Передусім слід інтегрувати стратегічний облік у загальну систему корпоративного управління, надавши йому статус ключового джерела стратегічної інформації, що слугує базою для ухвалення рішень на рівні вищого менеджменту та наглядових органів. Це забезпечить системну координацію між фінансово-аналітичним блоком підприємства та стратегічним плануванням.

Крім того, доцільним є послідовне застосування інструментів стратегічного аналізу, зокрема SWOT-аналізу, PEST-аналізу, сценарного планування, аналізу чутливості та підходів реальних опціонів (real options). Ці методики дозволяють не лише ідентифікувати потенційні ризики, а й моделювати альтернативні варіанти розвитку подій з урахуванням мінливих зовнішніх умов.

Важливим елементом системи управління ризиками є розроблення ефективного механізму раннього попередження, що ґрунтується на моніторингу ключових показників ефективності (KPI) та виявленні слабких сигналів із зовнішнього середовища (наприклад, змін у поведінці клієнтів, постачальників або конкурентів).

Окрему увагу слід приділити формуванню сучасної інформаційної інфраструктури стратегічного обліку на основі цифрових технологій. Використання інструментів бізнес-аналітики, хмарних платформ, обробки великих масивів даних (big data) та алгоритмів штучного інтелекту дозволяє забезпечити безперервний аналіз середовища, оперативне реагування на ризики та підвищення точності стратегічних прогнозів.

Таким чином, реалізація вказаних підходів сприятиме перетворенню стратегічного обліку на ефективний інструмент мінімізації ризиків і подолання невизначеності в умовах турбулентної економіки.

Використання цифрових технологій дозволяє трансформувати стратегічний облік у проактивну систему антикризового управління. Наприклад, за даними McKinsey, компанії, що використовують data-driven стратегічне планування, в 2,5 рази частіше досягають успіху в умовах турбулентності [5]. Крім того, актуальним є формування інтегрованих моделей стратегічного обліку, які поєднують екологічні, соціальні та економічні чинники. Це відповідає концепції ESG та сталого розвитку, що визначають нові пріоритети корпоративного управління в XXI столітті.

Таким чином, моніторинг, оцінювання та урахування ризиків і невизначеності в умовах глобалізації потребує трансформації облікових систем. Стратегічний облік виступає ефективним інструментом такої трансформації, забезпечуючи підприємства інформацією, що дозволяє ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах високої динаміки середовища, а його подальший розвиток повинен ґрунтуватися на інтеграції з цифровими технологіями, аналітичними інструментами та концепціями сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Семанюк В. З. Теоретичні аспекти обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємством. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2011. Вип. 27, Ч. I. С. 164-168.
2. Kaplan R. S., Norton D. P. *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Boston: Harvard Business Press, 1996.
3. Семанюк В. З. Облік для стратегічного управління: проблеми теоретичної концептуалізації. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2012. № 722. С. 236–241.
4. Knight F. H. *Risk, Uncertainty, and Profit*. Boston: Houghton Mifflin, 1921. 381 p.
5. McKinsey & Company. *Strategic Planning in a Disruptive World*. 2022. URL: <https://www.mckinsey.com> (Дата звернення: 24.05.2025).

Олег Мархівка

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., доцент Олег Шевчук

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ В ІТ-БІЗНЕСІ

Стрімкий розвиток цифрових технологій і повсюдне проникнення інформаційних систем в економіку зумовили появу нових форм господарювання, серед яких особливе місце посідає ІТ-бізнес. На відміну від традиційних сфер діяльності, де матеріальні ресурси є домінуючим об'єктом обліку та контролю, у ІТ-секторі основними активами виступають нематеріальні ресурси – інтелектуальна власність, розробки програмного забезпечення, цифрові продукти, дані, а також людський капітал. Відповідно, методологія обліку і контролю в цій галузі потребує глибокого переосмислення та адаптації до нових умов. Саме тому визначення перспективних напрямків її розвитку набуває особливої актуальності.

Сучасний ІТ-бізнес функціонує в динамічному середовищі, яке постійно змінюється під впливом інновацій, ринкових вимог та регуляторних ініціатив. У таких умовах традиційні облікові підходи часто виявляються недостатніми для адекватного відображення реального стану справ. Насамперед це стосується обліку нематеріальних активів, які в ІТ-компаніях часто становлять основну частину вартості. Такі об'єкти, як вихідний код програмного забезпечення, мобільні додатки, алгоритми, бази даних або SaaS-платформи, потребують спеціалізованих підходів до оцінки, капіталізації витрат, амортизації та знецінення. Стандарти фінансової звітності поступово адаптуються до цих викликів, однак на практиці це потребує не лише глибоких знань у галузі обліку, а й тісної співпраці з технічними фахівцями, здатними надати оцінку сутності та вартості таких активів.

Не менш важливим напрямком є вдосконалення внутрішнього контролю в ІТ-компаніях, що працюють у гнучких організаційних структурах, зокрема у форматі проектного або дистанційного управління. У таких умовах контроль не може ґрунтуватися виключно на жорсткій ієрархії чи формальних процедурах – натомість все більшого значення набуває автоматизований контроль за процесами, що забезпечується інтегрованими інформаційними системами. Облік витрат на розробку, контроль бюджетів, відстеження продуктивності команд, розподіл часу працівників між проектами – усе це стає можливим завдяки впровадженню спеціалізованих цифрових рішень, які не лише фіксують дані, але й генерують аналітичні інсайти для прийняття управлінських рішень.

Іншим важливим аспектом розвитку обліку в ІТ-бізнесі є поява нових моделей монетизації, які впливають на структуру доходів і відповідно на принципи їх обліку. Наприклад, перехід від одноразового продажу ліцензій до підписної моделі, коли користувачі сплачують за щомісячний доступ до продукту, вимагає іншого підходу до визнання доходів. Додаткові труднощі виникають у разі надання фріміум-послуг, коли безкоштовна версія програмного забезпечення

доповнюється платним функціоналом, або у випадку використання хмарних сервісів, де послуга фактично надається впродовж певного періоду часу. Усі ці нюанси потребують не лише гнучких рішень у рамках чинних облікових стандартів, а й розробки внутрішніх політик, які враховують специфіку ІТ-продукту.

Крім того, вагоме значення набуває розвиток контролю за відповідністю облікових даних вимогам міжнародних стандартів, зокрема у контексті глобалізації ІТ-компаній. Компанії, які орієнтуються на міжнародні ринки, змушені адаптувати облікову політику до вимог стандартів IFRS або GAAP, дотримуючись при цьому податкового законодавства країн, у яких вони здійснюють операційну діяльність. Це створює складні завдання з координації обліку в мультинаціональному середовищі, що вимагає високої кваліфікації бухгалтерських служб, а також впровадження уніфікованих ERP-систем, які підтримують мультивалютність, багатомовність і можливість адаптації до різних правових систем.

Ще одним перспективним напрямком є автоматизація та цифровізація процесів аудиту й контролю, що дозволяє здійснювати перевірки на основі великих даних, машинного навчання та штучного інтелекту. Так званий «цифровий аудит» вже починає впроваджуватися у великих ІТ-компаніях, де обсяг операцій унеможливорює ефективний ручний аналіз. Завдяки цьому аудитори можуть зосередитися не на перевірці вибірки, а на аналізі всієї сукупності даних, що значно підвищує якість виявлення помилок, шахрайства або відхилень від стандартної поведінки. У результаті облік і контроль переходять на новий рівень, де якість даних, прозорість процесів і довіра до інформації стають пріоритетом.

Значний вплив на формування нових підходів до обліку й контролю в ІТ-бізнесі справляє і зростаюче значення питань кібербезпеки. У сучасних умовах, коли основні облікові процеси та документообіг відбуваються в цифровому середовищі, захист даних стає не лише технічною проблемою, але й критичним компонентом внутрішнього контролю. Несанкціонований доступ, витоки комерційної інформації, збої у хмарних системах зберігання – усе це може мати як репутаційні, так і прямі фінансові наслідки. Тому одним із пріоритетних напрямків стає формування політик інформаційної безпеки, які охоплюють не лише технічні засоби захисту, а й облікові процедури, пов'язані з доступом до даних, їхньою перевіркою, резервуванням і фіксацією змін.

З урахуванням усього зазначеного, можна зробити висновок, що розвиток обліку і контролю в ІТ-бізнесі відбувається у напрямку глибокої інтеграції з цифровими технологіями, адаптації до нових бізнес-моделей і підвищення гнучкості систем управління. ІТ-сектор, як один із найбільш інноваційних і швидкозростаючих, став не лише об'єктом, але й каталізатором трансформацій у сфері обліку. Саме тому розуміння цих тенденцій і готовність до їх впровадження є ключовими факторами успіху як для окремих компаній, так і для професіоналів, що працюють на перетині фінансів і технологій.

Володимир Мединський

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ростислав Романів

НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ

У сучасних умовах ведення бізнесу все більше компаній зіштовхуються з потребою забезпечення прозорості своєї діяльності не лише для інвесторів, а й для ширшого кола зацікавлених сторін – клієнтів, працівників, громадськості, державних органів. Зміна пріоритетів у світовій економіці, посилення вимог до екологічної та соціальної відповідальності, а також зростання ролі нефінансових факторів у формуванні вартості бізнесу призвели до розвитку нової концепції звітності – інтегрованої звітності. Вона є відповіддю на виклики часу та дозволяє компаніям системно презентувати як фінансові, так і нефінансові аспекти своєї діяльності. Необхідність формування інтегрованої звітності зумовлена потребою в цілісному уявленні про стратегічний розвиток підприємства, його здатність створювати та підтримувати вартість у перспективі.

Інтегрована звітність передбачає подання уніфікованої інформації про фінансові результати, управління ризиками, корпоративне управління, вплив на довкілля, соціальну політику, інноваційну діяльність, а також стратегічні цілі компанії. Її формування базується на концепції капіталів – фінансового, виробничого, інтелектуального, людського, соціального та природного – що дає змогу відображати усі джерела створення цінності компанії. На відміну від традиційної фінансової або нефінансової звітності, інтегрована звітність охоплює ширший спектр факторів і надає уявлення про взаємозв'язок між ними.

Необхідність запровадження інтегрованої звітності обумовлена кількома ключовими передумовами. По-перше, зростає усвідомлення бізнесом важливості сталого розвитку, що включає не лише фінансову ефективність, а й екологічну та соціальну відповідальність. По-друге, інвестори та інші зацікавлені сторони потребують більш повної інформації для прийняття рішень, оскільки фінансові показники вже не є єдиним критерієм оцінки потенціалу компанії. По-третє, розвиток цифрових технологій сприяє швидкому поширенню інформації, що підвищує вимоги до її якості, структурованості та прозорості. Крім того, гармонізація звітності на міжнародному рівні, зокрема поширення стандартів МСФЗ та рекомендацій Міжнародної ради зі стандартизації інтегрованої звітності, сприяє широкому впровадженню інтегрованої звітності у бізнес-практику провідних компаній світу.

Ще однією важливою передумовою є зміна мислення керівництва компаній щодо оцінки ефективності управління. Замість орієнтації виключно на фінансовий результат дедалі частіше на перший план виходять довгострокова стратегія, репутація, цінності, корпоративна культура та здатність адаптуватися до зовнішніх викликів. Інтегрована звітність, у цьому контексті, стає інструментом не лише

зовнішньої комунікації, а й внутрішнього аналізу, планування та управління ризиками. Її запровадження потребує тісної взаємодії між фінансовими, стратегічними, HR та PR підрозділами компанії, що вимагає високого рівня інтеграції управлінських процесів.

Інтегрована звітність ґрунтується на принципі поєднання фінансової та нефінансової інформації в єдиній системі звітування, що дає змогу сформувати повніше уявлення про діяльність підприємства, його стратегію, ризики, можливості та здатність створювати цінність у довгостроковій перспективі. Такий підхід дозволяє розкривати не лише результати, а й логіку управлінських рішень, їхню відповідність стратегічним цілям, соціальним та екологічним зобов'язанням компанії. У межах інтегрованої звітності компанія демонструє взаємозв'язок між своєю бізнес-моделлю, використовуваними ресурсами (так званими капіталами), процесами створення цінності та зовнішнім середовищем. Особливу увагу приділено ідентифікації ризиків та можливостей, що впливають на реалізацію стратегії, а також на оцінку майбутніх перспектив діяльності.

Передумови впровадження інтегрованої звітності мають як зовнішній, так і внутрішній характер. Серед зовнішніх чинників вирізняється зростаючий суспільний запит на відповідальність бізнесу щодо впливу на довкілля, соціальну сферу та корпоративну етику. Посилення регуляторних вимог, ініціативи ЄС щодо обов'язкової нефінансової звітності, впровадження принципів ESG (Environmental, Social, Governance) стимулюють компанії до переходу від фрагментарної звітності до комплексної, інтегрованої моделі. Інвестори, кредитори, рейтингові агентства, аналітики – усі дедалі більше орієнтуються на нефінансові індикатори як показники довгострокової стабільності та потенціалу зростання компанії.

До внутрішніх передумов належать потреби самих компаній у глибшому розумінні своїх процесів, покращенні комунікації між підрозділами та ефективнішому управлінні ресурсами. Інтегрована звітність вимагає синхронізації управлінської інформації, автоматизації обліку та аналітики, розвитку системи показників ефективності, що стимулює внутрішні трансформації. Запровадження такої звітності сприяє підвищенню якості управлінських рішень, оскільки змушує компанію чітко окреслити свої стратегічні орієнтири, визначити ризики і можливості, оцінити вплив своєї діяльності на зацікавлені сторони. Це також дозволяє забезпечити єдиний інформаційний простір між менеджментом, операційними структурами та зовнішнім середовищем.

Отже, інтегрована звітність – це сучасний інструмент, який дозволяє підприємствам комплексно оцінювати свою діяльність, враховуючи як фінансові, так і нефінансові аспекти створення вартості. Її формування є відповіддю на зміни у вимогах ринку, посилення суспільної уваги до питань сталого розвитку та необхідність формування довіри до бізнесу. Успішна реалізація інтегрованої звітності сприяє підвищенню інвестиційної привабливості, репутації, довгострокової стійкості компанії та є важливою складовою сучасного корпоративного управління.

Інна Мельничук

к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вікторія Півторак

студентка гр. ОО-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ АКТИВІВ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: МЕТОДОЛОГІЯ, ОБЛІК РЕЗУЛЬТАТІВ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ

В сучасних економічних умовах, цифровізації облікових процесів, посилення конкуренції і зростання вимог до прозорості та точності фінансової звітності, зростає роль системного контролю за достовірністю облікових даних на будь-якому підприємстві. Одним із найважливішим інструментом такого контролю виступає інвентаризація, яка являє собою процес фактичної перевірки наявності та стану активів і зобов'язань на підприємстві. Цей процес дозволяє вчасно виявити відхилення від даних бухгалтерського обліку та усунути їх, запобігти зловживанням, забезпечити об'єктивність інформації для покращення управлінських рішень.

«Інвентаризація – це один з елементів методу бухгалтерського обліку» [1]. Згідно із Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1] (стаття 10): «для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства зобов'язані проводити інвентаризацію, під час якої перевіряють і документально підтверджують їх наявність, стан і оцінка». Інвентаризація є важливим засобом виявлення помилок, допущених під час обліку, нестач або навпаки надлишків майна.

Також основним нормативним актом, що регулює порядок проведення інвентаризації і оформлення її результатів, є «Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань» [2]. Аналіз нормативних документів доводить, що інвентаризація виконує важливу роль не тільки у справах підвищення достовірності даних бухгалтерського обліку, а також вона є вагомим інструментом контролю матеріальних цінностей підприємства, при проведенні документальних ревізій та розслідуванні корисливих злочинів.

Виходячи з економічного змісту та значення інвентаризації для управління, можна виокремити такі її основні завдання:

- виявлення реальної наявності основних засобів, матеріальних цінностей, бланків суворої звітності, грошових коштів у касі, на реєстраційних, бюджетних, валютних та поточних рахунках;

- встановлення надлишку або нестачі цінностей і їх подальше врегулювання та відображення в обліку;

- виявлення товаро-матеріальних цінностей, які вже втратили свою первісну якість, застаріли та не використовуються.

Щодо класифікації, то інвентаризація поділяється на 4 види, а саме: за повнотою охоплення, за частотою проведення, за періодичністю та за методом

проведення [3]. Щодо організаційної ознаки, інвентаризацію поділяють на планову та позапланову. Планова проводиться у встановлені наперед терміни, що дозволяє підприємству систематично готуватись до її проведення. Що стосується позапланової інвентаризації, то вона відбувається за вимогами слідчих органів або за наказом керівника підприємства. Повна інвентаризація стосується всіх засобів та коштів підприємства, включаючи різні види майна. Часткові інвентаризації проводяться для забезпечення більшої точності звітних даних, посиленню заходів по збереженню майна, для попередження втрат і зміцнення фінансової дисципліни.

Кожна з наведених видів інвентаризації являє собою різні стратегії, які можуть використовуватись для забезпечення ефективності обліку, належного контролю матеріальних цінностей, оптимізацію управлінських процесів та мінімізацію ризиків, що виникають в процесі господарської діяльності, сприяючи загальній продуктивності, покращенню фінансового становища та прозорості операцій.

Документами, які безпосередньо складаються під час інвентаризації є: інвентаризаційний опис, акт інвентаризації, звіряльний опис та протокол інвентаризації. Результати інвентаризації відображаються в обліку наступним чином: надлишки оприбутковують, нестачі відображають як втрати підприємства або списують на винних осіб, якщо такі виявлені.

Як зазначалось раніше, існують різні види проведення інвентаризації. Зауважимо, що вивчаючи різні правові форми суб'єктів господарювання, нами було запропоновано запроваджувати відповідні терміни проведення інвентаризації. Відтак, для приватного підприємства (далі – ПП) було проводити інвентаризацію раз на рік, оскільки вони мають менш складну структуру управління та менший обсяг господарських операцій, ніж акціонерні товариства (далі – АТ) чи товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ). Річна інвентаризація є компромісним варіантом, що дозволяє з одного боку підтримувати належний контроль за активами підприємства, а з іншого – не створювати зайве навантаження на управлінський і бухгалтерський апарати. АТ характеризуються складною структурою власності, залучення значного капіталу та необхідністю суворого дотримання фінансової дисципліни. Оскільки АТ зобов'язані оприлюднювати фінансову звітність для акціонерів, інвесторів та регулюючих органів, щомісячна інвентаризація є ключовим інструментом забезпечення прозорості бухгалтерського обліку. Беручи до уваги ТОВ, то вони у більшості випадків функціонують у сферах, що потребують оперативного контролю за рухом матеріальних. Квартальна інвентаризація дозволяє запобігати фінансовим зловживанням, контролювати обіг товарів та знижувати втрати, пов'язані з крадіжками, псуванням або списанням запасів.

На нашу думку, застосування сучасних комп'ютерних технологій виступає одним із ключових напрямів удосконалення процесу проведення інвентаризації матеріально-технічних цінностей. Із впровадженням автоматизованих систем обліку стає можливим майже повністю комп'ютеризувати всі етапи інвентаризації, зокрема шляхом маркування товарів за допомогою штрих-кодів або інших ідентифікаційних засобів. Такий підхід до організації інвентаризаційних процедур

дозволяє комплексно вирішити низку актуальних проблем, серед яких – забезпечення високого рівня об'єктивності та точності отриманих результатів, істотне скорочення термінів виконання інвентаризаційних заходів, а також зменшення трудомісткості й загального обсягу ручної праці. Не менш важливим аспектом є підвищення рівня професійної підготовки персоналу. Працівники, які безпосередньо займаються обліком та управлінням основними засобами, повинні мати глибокі знання нормативно-правової бази, принципів бухгалтерського обліку, а також володіти сучасними цифровими інструментами. Регулярне проходження курсів підвищення кваліфікації, участь у внутрішніх семінарах та тренінгах сприяє формуванню культури відповідального ставлення до облікових функцій і посилює загальний контроль на підприємстві.

Таким чином, комплексне поєднання автоматизації, ефективного внутрішнього контролю, професіоналізму персоналу та налагодженого документообігу формує надійне підґрунтя для якісного проведення інвентаризації.

Отже, інвентаризація постає як важливий інструмент фінансово-господарського контролю, який забезпечує надійність облікових даних, сприяє підвищенню ефективності управління ресурсами та відіграє суттєву роль у забезпеченні стабільного функціонування підприємства. Тому інвентаризація у сучасних умовах повинна розглядатися не як формальність, а як інтегрована складова стратегічного управління активами, що сприяє підвищенню фінансової стійкості та ефективності функціонування підприємства.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV (станом на 3 вересня 2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
2. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text>
3. Крисоватий А. І., Панасюк В. М., Мельничук І. В. Основи обліку і оподаткування (е-видання): підручник ЗУНУ, 2023. 565 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48317>

Петро Міньковський

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., доцент Ірина Назарова

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ПРОЦЕСУ ПОСТАЧАННЯ СИРОВИНИ У БУДІВЕЛЬНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Процес постачання відноситься до початкової стадії кругообігу господарських засобів та усієї діяльності підприємства. Від того, наскільки ефективно буде організовано процес постачання у значній мірі залежить ефективність господарювання окремо взятого підприємства. Процес постачання – це не що інше як матеріально-технічне забезпечення діяльності підприємства.

У процесі реалізації функції матеріально-технічного забезпечення вирішуються такі основні функціональні завдання [1]:

- створення бази сировини та матеріалів, що передбачає визначення потреби у матеріальних ресурсах, вибір постачальників, узгодження умов постачання, тобто виконання функції постачання;
- формування та зберігання запасів сировини та матеріалів, що передбачає управління запасами матеріальних ресурсів;
- підготовка сировини та матеріалів до просування на робочі місця та їх своєчасне забезпечення;
- переробка та утилізація відходів основного та допоміжного виробництва.

Основною метою матеріально-технічного забезпечення в сьогодишніх умовах господарювання є отримання підприємством достатньої кількості матеріальних ресурсів відповідної якості, в необхідний час, у необхідному місці від надійних постачальників, за своєчасного виконання всіх своїх обов'язків та досягнення оптимальних сукупних витрат, пов'язаних із процесом постачання.

Характер та зміст постачання, в тому числі імпорتنих запасів, на підприємстві залежать від прийнятої системи організації руху матеріальних ресурсів. Виокремлюють такі підходи до організації руху матеріальних ресурсів:

- активна система забезпечення цехів матеріалами;
- пасивна система забезпечення робочих місць;
- система виробництва та постачання «точно за часом».

Активна система забезпечення виробничих підрозділів матеріалами, сировиною, напівфабрикатами використовується за умов масового та великого серійного виробництва із стабільною номенклатурою продукції і ритмічним споживанням. Попередня ланка (склад чи переробна дільниця) поставляють матеріали до наступного місця переробки згідно з розробленим графіком у межах запланованих обсягів.

Пасивна система забезпечення матеріалами використовується на підприємствах одиничного та дрібносерійного виробництва. Склад видає матеріали на підставі вимог цехів, які самостійно їх одержують та транспортують.

Децентралізована та централізована системи постачання матеріальних ресурсів, що передбачають їх рух за методом «від постачання до збуту», – найбільш поширені на вітчизняних підприємствах. При їх використанні управління виробництвом складається з трьох окремих частин: управління закупівлею матеріальних ресурсів, безпосередньо виробничим процесом та окремо збутом продукції. Процес планування та управління здійснюється на всіх етапах руху матеріальних ресурсів, проте не завжди зорієнтований на кінцевого споживача. Використання цих систем передбачає формування значних виробничих запасів, які забезпечують безперервність виробництва, та запасів готової продукції, яка гарантує задоволення попиту при можливих його змінах.

Найбільш прогресивним методом організації руху матеріальних ресурсів та виробництва є система «точно за часом», яка докорінно змінює традиційні уявлення про управління постачанням матеріальних ресурсів та передбачає урахування, насамперед, обсягів споживання готової продукції. Метод «точно за часом» передбачає формування виробничих запасів у межах виконання конкретного замовлення на кінцеву продукцію підприємства.

Важливе значення в організації процесу постачання відводиться бухгалтерському обліку. Саме від чіткої й достовірної його організації у значній мірі залежать кінцеві результати господарювання.

Складовими елементами організації обліку процесу постачання запасів слід вважати:

- документальне оформлення придбання запасів;
- достовірне відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку;
- забезпечення системного аналітичного обліку надходжень запасів;
- узагальнення інформації у відповідних регістрах обліку (організація синтетичного обліку);
- повний і своєчасний розрахунок за придбані запаси з постачальниками;
- належна організація обліку запасів у місцях їх зберігання (складах, цехах).

Перелічені елементи організації процесу постачання запасів є складовими фінансового обліку.

Слід зазначити, що процес постачання у значній мірі виступає і об'єктом управлінського обліку. Адже, як відомо, фактична собівартість витрачених на потреби виробництва запасів формуються саме на стадії постачання (заготівлі, придбання). Головним завданням організації управлінського обліку на даному етапі можна вважати оптимізацію, а в деяких випадках навіть мінімізацію витрат, пов'язаних з процесом постачання.

Список використаних джерел:

1. Жулавський А. Ю., Сидоренко Н. В. Організація матеріально-технічного забезпечення підприємства як об'єкт логістичних рішень. *Вісник СумДУ*. Серія «Економіка». 2011. № 2. С. 51–58.

Наталія Мужевич

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Іванна Козоріз

студентка гр. ОО-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ІЗ ПРАЦІВНИКАМИ ЗА СЕРЕДНІМ ЗАРОБІТКОМ ПРИ НАРАХУВАННІ ВІДПУСКНИХ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Рациональна організація обліку оплати праці та пов'язаних з нею розрахунків є ключовим чинником підвищення продуктивності праці, зростання обсягів виробництва, поліпшення якості, розширення асортименту та зміцнення конкурентоспроможності продукції (товарів, робіт, послуг).

Система розрахунків із працівниками становить невід'ємну частину бухгалтерського обліку підприємства. При цьому точне визначення середнього заробітку є необхідною умовою дотримання трудових прав персоналу та забезпечення фінансової стабільності підприємства. Відповідно, правильність таких розрахунків безпосередньо впливає на матеріальне становище працівників. Таким чином, питання організації обліку розрахунків за середнім заробітком є актуальним. Воно охоплює не лише правовий аспект, а й включає економічні чинники – прозорість фінансових розрахунків, відповідальне управління трудовими ресурсами та посилення соціальної відповідальності бізнесу. Удосконалення підходів до обліку у цьому напрямі сприяє ефективному управлінню витратами на оплату праці та підвищенню загальної результативності діяльності підприємства.

Середній заробіток є розрахунковим економічним показником, який використовується для визначення суми грошових виплат працівникові у випадках, регламентованих чинним трудовим законодавством, зокрема під час надання щорічної відпустки, оформлення тимчасової непрацездатності, направлення у службове відрядження тощо. Розрахунок середнього заробітку здійснюється на підставі фактично нарахованих працівникові доходів за визначений розрахунковий період (зазвичай два або дванадцять календарних місяців), відповідно до нормативно встановленої методики, яка враховує специфіку виплат і порядок їх включення до бази розрахунку.

Регулювання питань обліку і оподаткування розрахунків за виплатами працівникам здійснюється державою, а саме відповідними нормативно-правовими актами України. Аналіз законодавчої, нормативної та інструктивної баз показав, що для розрахунку виплат за середнім заробітком важливими є наступні нормативні акти:

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 100 від 08.02.1995 р. «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати» [3]. Це головний нормативний документ, що визначає механізм обчислення середньої заробітної

плати для надання щорічної та додаткової відпустки; компенсації за невикористані дні відпустки; службових відряджень та ін. Постанова містить загальні правила, формули, приклади та перелік виплат, що враховуються або не враховуються при розрахунку.

2. Кодекс законів про працю України (КЗпП) від 10.12.1971 р. № 322-VIII [2]. Зокрема статті 115, 119, 121, 122, 126 – визначають випадки, коли працівнику гарантується збереження середнього заробітку за час відрядження; за період виконання державних обов'язків та ін.

3. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР [1]. Визначає основні принципи оплати праці, структуру заробітної плати, гарантії та компенсації працівникам.

4. Листи та роз'яснення Міністерства економіки, Державної податкової служби, Мінсоцполітики (хоча вони не мають сили закону, їх часто використовують для уточнення застосування норм постанови №100 в практичній діяльності).

Зазначимо, що у вище перерахованих нормативно-правових актах поняття «середній заробіток (середньоденна заробітна плата)» застосовується виключно в контексті обчислення виплат для працівників, тому пропонуємо наступне визначення даного поняття: «середній заробіток (середньоденна заробітна плата)» – це розрахунковий показник, що визначає середній розмір заробітку працівника за один календарний день протягом розрахункового періоду. Вона використовується для нарахування виплат у випадках, передбачених законодавством (наприклад, відпускних, компенсацій за невикористану відпустку, оплати часу відрядження тощо), обчислюється на основі виплат, отриманих працівником за певний період (зазвичай 2 або 12 календарних місяців), із застосуванням встановлених методик. Для різних видів виплат – різні підходи обчислення середнього заробітку (середньоденної заробітної плати).

Основними видами виплат, що обчислюються на основі середньої заробітної плати є: відпускні виплати, лікарняні та соціальні виплати, оплата часу службових відряджень, виплати мобілізованим працівникам, оплата роботи за умовами неповного робочого дня або тижня, компенсаційні виплати у разі звільнення, оплата вимушеного прогулу. Найбільшу категорію виплат за середнім заробітком становлять відпускні виплати за їх видами. Незважаючи на значну кількість різних видів відпусток, затверджених на законодавчому рівні вважаємо за доцільне запровадити ще один вид відпустки – відпустка за вислугу років, зокрема якщо працівник працює на одному підприємстві 3 роки додавати ще 2 дні відпустки, 4 роки – 4 дні, 5 років – 6 днів. Зазначимо, що це є одним із елементів соціальної відповідальності підприємства щодо найманих працівників, які працюють на підприємстві тривалий час.

Згідно з Положенням 100, параграфом 3, п. 4 встановлено перелік виплат працівникам, які не включаються до розрахунку середньоденної заробітної плати для відпускних. Вважаємо, що виплати, пов'язані з святковими та ювілейними датами, днем народження, за довголітню і бездоганну трудову діяльність (пункт «и») та грошова винагорода за сумлінну працю та зразкове виконання службових

обов'язків (пункт «о») є такими видами доходів працівника, які доцільно враховувати при розрахунку середньоденної заробітної плати (оскільки з даних виплат утримується податок з доходів фізичних осіб та військовий збір; нараховується єдиний соціальний внесок).

В методиці обліку розрахунків з працівниками щодо відпускних виплат важливим є створення забезпечення на виплату відпусток, яке регулюється п.7 НП(С)БО 26 «Виплати працівникам» та п.13 НП(С)БО 11 «Зобов'язання», чинними постановами та законами України та є обов'язковими до виконання. Обліковуються забезпечення на субрахунку 471 «Забезпечення виплати відпусток».

Дослідивши облік та порядок нарахування оплати праці за час відпустки, встановлено, що немає єдиного підходу до вдосконалення методики аналітичного та синтетичного обліку на рахунках. Присутні певні недоліки у сучасному Плані рахунків бухгалтерського обліку, що ускладнюють порядок нарахування відпускних. З метою деталізації інформації щодо наданих відпусток та для потреб управлінського обліку пропонуємо застосовувати наступні аналітичні рахунки щодо нарахування та створення резерву на оплату відпусток:

- 6614 «Розрахунки за виплатами відпускних»;
- 4711 «Забезпечення виплат відпусток виробничому персоналу»;
- 4712 «Забезпечення виплат відпусток адміністративному персоналу»;
- 4713 «Забезпечення виплат відпусток персоналу відділу збуту».

Отже, в процесі дослідження організації обліку та порядку нарахування оплати праці за час відпустки було встановлено, що чинна система бухгалтерського обліку потребує відповідного рівня деталізації та аналітичності. Запропоновані моделі аналітичного обліку розрахунків з працівниками щодо оплати відпусток та їх використання на практиці сприятимуть забезпеченню більш прозорого, структурованого та контрольованого обліку витрат на оплату праці у розрізі функціональних підрозділів. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості управлінської інформації, ефективності планування витрат підприємства, а також забезпеченню дотримання норм чинного законодавства у сфері трудових відносин.

Список використаних джерел:

1. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс законів про працю України (КЗпП) від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати: Постанова Кабінету Міністрів України № 100 від 08.02.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%D0%BF#Text>

Володимир Одарчук

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., доцент Олег Шевчук

ГЛОБАЛЬНІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ

У сучасному світі, який дедалі частіше стикається з кризовими явищами різного характеру – від економічних і фінансових потрясінь до геополітичної нестабільності, кіберзагроз і кліматичних катастроф – система обліку й контролю перестає бути лише інструментом фіксації даних. Натомість вона дедалі більше виконує функцію основи для оперативного реагування, оцінювання ризиків та формування стратегій антикризового управління. Водночас зростає вплив глобальних загроз, які не лише ускладнюють ефективне управління кризами, але й створюють суттєві бар'єри для прозорості, точності та надійності облікової інформації.

Однією з ключових загроз виступає цифрова вразливість інформаційних систем, на яких сьогодні базуються всі основні облікові й контрольні процеси. У світі, де все частіше компанії покладаються на хмарні сервіси, централізовані бази даних та інтегровані ERP-рішення, будь-який збій, злам або витік інформації може призвести не лише до порушення безперервності обліку, але й до втрати достовірних даних, що в умовах кризи здатне мати катастрофічні наслідки. Відповідно, у структурі антикризового управління зростає значущість систем резервного копіювання, кіберзахисту, багаторівневих перевірок доступу та криптографічного контролю даних.

Іншим серйозним викликом стає інформаційна турбулентність, яка супроводжує глобальні кризи. У періоди нестабільності значно підвищується ризик маніпуляцій із фінансовими показниками, викривлення звітності, штучного заниження чи завищення облікових даних. Усе це часто спричиняється не лише свідомими діями окремих осіб, а й високим рівнем невизначеності, коли керівництво компаній приймає рішення у ситуації браку достовірної інформації або на основі неповних даних. У таких умовах облікова система має бути не просто технічно надійною, а й адаптивною до змінних обставин, з можливістю швидкого перегляду оцінок, оновлення прогнозів та відображення нових подій у реальному часі.

Зростаючою загрозою для обліку в глобальному вимірі є також розрив між локальними та міжнародними стандартами звітності, що особливо відчутно в умовах кризових трансформацій. Компанії, які ведуть діяльність у декількох країнах або орієнтуються на іноземні ринки, стикаються з необхідністю синхронізації облікових підходів, гармонізації процедур контролю та одночасного дотримання різних нормативних вимог. У період глобальної кризи, коли країни ухвалюють швидкі регуляторні зміни або запроваджують нові податкові режими, підтримка цілісної системи обліку стає особливо складною. Це може призводити

до втрати цінної інформації, невідповідності звітів або навіть санкцій з боку регуляторів.

Не менш небезпечною загрозою є й людський фактор, який у кризові періоди відіграє подвійну роль. З одного боку, саме людина залишається основною ланкою, здатною ухвалювати нестандартні рішення, інтерпретувати інформацію та гнучко реагувати на виклики. З іншого боку, в умовах стресу, зниження мотивації, звільнень або реорганізацій, істотно зростає ризик помилок, недбалості чи навіть навмисних порушень у сфері обліку. Саме тому у структурі антикризового управління зростає важливість внутрішнього аудиту, незалежного контролю та побудови довіри до фінансових процесів усередині організації.

Паралельно з цим важливо враховувати й макроекономічні загрози, що супроводжуються інфляцією, девальвацією валют, коливанням цін на ресурси та зростанням вартості кредитування. У таких умовах традиційні методи оцінки активів або зобов'язань часто втрачають свою точність. Наприклад, якщо фінансова звітність формується за історичною вартістю, вона може не відображати реального економічного становища компанії. У свою чергу, швидка переоцінка активів у нестабільному середовищі може спричинити хибні висновки щодо платоспроможності або рентабельності підприємства. Це створює новий запит на застосування методів сценарного аналізу, переоцінки на основі справедливої вартості, а також на інтеграцію економічного моделювання в облікові практики.

Особливої уваги потребують також питання контролю в умовах дистанційної роботи, яка стала звичною практикою в багатьох організаціях. Хоча віддалений формат дозволяє зберігати гнучкість і адаптивність, він водночас ускладнює контроль за дотриманням процедур, збереженням конфіденційної інформації, відповідністю фінансових операцій внутрішнім політикам. Зростає потреба у прозорих цифрових каналах комунікації, чітких регламентах доступу до систем, а також автоматизованих механізмах контролю за розподілом обов'язків і повноважень.

Отже, в умовах глобальних загроз, які супроводжують сучасні кризи, система обліку і контролю має кардинально змінити свою роль – від статичної та орієнтованої на минуле до динамічної, активної і тісно пов'язаної з процесами стратегічного управління. Надійний облік і ефективний контроль стають основою для прийняття виважених рішень, мобілізації ресурсів, комунікації з інвесторами, органами влади та суспільством. Успішне антикризове управління можливе лише за умови наявності гнучкої, адаптивної, але водночас контрольованої фінансової інфраструктури, здатної швидко реагувати на зовнішні шоки та забезпечувати обґрунтованість рішень у реальному часі.

Таким чином, подолання сучасних викликів вимагає не лише технологічних рішень, але й нової культури управління, в центрі якої – відповідальність, прозорість, аналітична глибина та стратегічне бачення. Саме ці якості мають лежати в основі трансформації обліку і контролю як інструментів, здатних не лише фіксувати кризу, а й сприяти її подоланню.

Ірина Омецінська

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Валентина Швець

студентка гр. ОО-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ МАШИН ТА ОБЛАДНАННЯ НА ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У сучасних складних умовах господарювання виробничі підприємства змушені приділяти особливу увагу ефективному використанню наявних ресурсів, в тому числі машин і обладнання. Раціональне використання технічних засобів є ключовим чинником для забезпечення безперервного виробничого процесу, зниження витрат і підвищення конкурентоспроможності підприємств. У зв'язку з цим особливого значення набуває вдосконалення обліку операцій, пов'язаних з експлуатацією машин та обладнання.

Машини та обладнання є складовою основних засобів, трактування яких відображено в Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» та Податковому кодексі України. «Основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, виконання робіт і надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально- культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік)» [2]. У Податковому кодексі України [3] звужено напрямки використання основних засобів (у господарській діяльності) та вказано вартісну межу таких активів (20000 гривень).

Для належного обліку операцій з експлуатації машин і обладнання необхідно належним чином їх класифікувати. Важливим при цьому є їх групування в залежності від етапу життєвого циклу та права власності. Погоджуємось з М. М. Матюхою та Т. С. Полежаєвою щодо доцільності поділу основних засобів, зокрема машин і обладнання, за формою експлуатації на такі групи: «на технічному обслуговуванні, в експлуатації, на поліпшенні, на консервації, на відновленні» [1, с. 88].

Облік витрат, пов'язаних з експлуатацією машин та обладнання, повинен забезпечувати можливість їх деталізації за видами машин, підрозділами підприємства, а також за центрами відповідальності. Це дозволяє здійснювати ефективний контроль за витратами та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Витрати, пов'язані з експлуатацією машин та обладнання, слід класифікувати за статтями витрат, елементами, характером впливу на обсяг виробництва, функціональним призначенням тощо.

Відповідно до Методичних рекомендацій з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості серед статей калькулювання виділяють статтю «витрати на утримання та експлуатацію устаткування». Основними

складовими таких витрат є: амортизаційні відрахування; заробітна плата; вартість паливних і мастильних матеріалів, електроенергії, запасних частин тощо; орендна плата (лізингові платежі); інші витрати.

Для обліку витрат з експлуатації машин та обладнання на практиці, як правило, виділяють субрахунок 911 «Витрати з експлуатації машин та обладнання» рахунку 91 «Загальновиробничі витрати». Такі витрати розподіляються між об'єктами витрат пропорційно до прямих витрат, відпрацьованого часу тощо. Витрати з експлуатації машин та обладнання можуть бути виділені також в окрему статтю прямих витрат. Проте, на нашу думку, це можливо лише у випадку використання відповідних машин та обладнання для виготовлення одного виду продукції.

При податкових розрахунках важливим є поділ машин і обладнання на виробничі та невиробничі. Для таких цілей пропонуємо здійснювати їх поділ на відповідних субрахунках: 1041 «Виробничі машини та обладнання» та 1042 «Невиробничі машини та обладнання».

Важливою частиною витрат з експлуатації машин та обладнання є нарахована амортизація. При цьому застосовують такі методи: прямолінійний; зменшення залишкової вартості; прискореного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробничий. Нарахування амортизації може здійснюватися з урахуванням мінімально допустимих строків корисного використання основних засобів, встановлених податковим законодавством. Для машин та обладнання цей термін складає 5 років. На нашу думку, для обладнання мінімально допустимий строк корисного використання доцільно знизити, що дозволило б своєчасно оновлювати виробниче обладнання через сучасний стрімкий розвиток науки і техніки. Нарахування амортизації для обладнання прямолінійним методом, який є найбільш поширеним на промислових підприємствах, на нашу думку, не завжди є доцільним, оскільки він не враховує моральний знос. В даному випадку варто застосовувати прискорені методи амортизації.

Таким чином, належний облік операцій з експлуатації машин та обладнання на виробничих підприємствах сприятиме забезпеченню обґрунтованості аналітичної інформації, оптимізації витрат та підвищенню ефективності використання активів.

Список використаних джерел:

1. Матюха М. М., Полежаєва Т. С. Удосконалення методики обліку основних засобів на промислових підприємствах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2023. № 10 (2). С. 86-90.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджене наказом МФУ № 92 від 27.04.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>
3. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Ігор Пастернак

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юрій Пастернак

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Ярослав Крупка

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА ОЦІНКИ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Одним з важливих завдань бухгалтерського обліку є надання інформації щодо наявності та використання основних засобів. Однак останнім часом зменшується повнота і точність цих даних. Це зумовлено в першу чергу нерегульованістю норм міжнародного та національного законодавства й постійними змінами в ньому.

В Україні врегулювання обліково-фінансової сфери діяльності здійснюється за допомогою Закону України «Про бухгалтерський облік і звітність України» [1], міжнародних та національних стандартів бухгалтерського обліку. Зокрема, що стосується обліку основних засобів, то основними нормативними актами є Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби» [2] та Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [3].

Головними питаннями щодо обліку основних засобів, що потребують додаткової уваги та удосконалення в рамках зазначених вище нормативно-правових положень є:

- встановлення часу і факту визнання об'єктів основних засобів як активів і визначення первісної вартості визнаних активів [4];
- проведення переоцінки основних засобів з метою встановлення справедливої вартості кожного об'єкта основних засобів;
- визначення стратегії амортизаційних відрахувань для окремих груп активів;
- розкриття інформації про основні засоби в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

Постійні зміни умов господарювання потребують нових підходів, принципів і методів до вирішення проблем відтворення факторів виробництва з посиленням акценту дослідження на оцінці основних засобів. Саме достовірна оцінка активів має вирішальне значення для об'єктивної характеристики ресурсів підприємства та результатів фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Оцінка основних засобів підприємства є грошовим вираженням їх вартості. Така оцінка необхідна для того, щоб правильно визначити загальний стан основних засобів, їх динаміку і структуру, розрахувати економічні показники господарської діяльності підприємства за певний період. У цьому зв'язку оцінка проводиться з метою загального обліку, встановлення ступеня зносу, планування витрат на оновлення, модернізацію та ремонт основних засобів.

Невірна оцінка основних засобів може спричинити неточне обчислення амортизації, викривлення відображення у звітності обсягів основних засобів, неправильне обчислення деяких техніко-економічних показників, які характеризують використання основних засобів (надходження, знос, коефіцієнти вибуття, показники ефективності діяльності підприємства та ін.). Саме тому питання визначення шляхів підвищення достовірності оцінки даного виду активів є актуальними і потребують ретельної уваги фахівців, зокрема науковців і практиків.

На нашу думку, для більш точної оцінки основних засобів доцільно було б поділити їх на такі групи.

- операційні, необхідні для здійснення операційної діяльності підприємства;
- інвестиційні, які утримуються для провадження інвестиційної діяльності;
- інноваційні, які використовуються для впровадження нових виробництв, що будуть приносити дохід в майбутньому.

Підводячи підсумки, ми бачимо, що нормативно-законодавча база України на даний час є недосконалою. Практичне застосування задекларованих норм в обліку вимагає суттєвих доопрацювань та доповнень з метою спрощення порядку обліку та складання фінансової звітності, а отже і покращення управління основних засобів. Тому, для такого покращення нами запропоновано удосконалити систему класифікації основних засобів.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%A1%D0%91%D0%9E%2016_ukr_2021.pdf
3. Національне положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>.
4. Гончаренко А., Мельник Т. Визнання та оцінка основних засобів підприємства за національними та міжнародними стандартами. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-11>

Владислав Подставин

студент гр. ОО-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Зарудна

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У контексті сьогоденних воєнних реалій, ефективна облікова система стає не просто інструментом звітності, а нагальною потребою для виживання та сталого розвитку малих підприємств. Малий бізнес є невід'ємною складовою економічної структури будь-якої розвиненої країни, а для України сьогодні його роль є особливою. Малі підприємства забезпечують значну частину зайнятості населення, активно наповнюють внутрішній ринок товарами та послугами, сприяють розвитку конкуренції та швидкій адаптації до змінних потреб споживачів. Проте малий бізнес стикається з безпрецедентними викликами: руйнування логістичних ланцюгів, втрата ринків збуту, зниження платоспроможності населення, а іноді й фізичне знищення виробничих потужностей. Незважаючи на це, українські малі підприємці продемонстрували неймовірну стійкість та здатність до відновлення. Вони не лише намагаються утриматися «на плаву», але й активно шукають нові можливості для розвитку, сплачуючи податки та підтримуючи економіку країни. Тому, питання організації обліку, яка дозволяє оптимізувати витрати, приймати обґрунтовані управлінські рішення та мінімізувати ризики, набуває особливої актуальності.

Структура бухгалтерського обліку формується під впливом низки ключових факторів. Перш за все, це вибір системи оподаткування – загальної чи спрощеної, що визначає обсяг облікової роботи та вимоги до звітності [1, с. 224]. Далі, важливим є визначення форми ведення бухгалтерського обліку, яка може варіюватися від самотійного ведення власником до створення повноцінної бухгалтерської служби або залучення зовнішніх спеціалістів. Вибір облікової системи – загальної чи спрощеної – також суттєво впливає на складність обліку та формат фінансової звітності. Застосування плану рахунків, можливість його спрощення або навіть ведення обліку без нього (для мікропідприємств) є ще одним важливим аспектом.

Таким чином, організація обліку на малому підприємстві – це комплексний процес, який залежить від законодавчих норм, розміру підприємства, специфіки його діяльності та управлінських потреб. Правильне розуміння цих теоретичних передумов є фундаментом для побудови ефективної облікової системи.

Аналіз наукових досліджень та практики ведення обліку на малих підприємствах в Україні показує, що єдиного універсального підходу до організації обліку не існує. Більшість визначень цього поняття сходяться на тому, що це процес впорядкування елементів облікової системи для забезпечення потреби управління достовірною фінансовою інформацією.

Сучасний стан характеризується різноманітністю підходів, що зумовлено вибором системи оподаткування, формою організації обліку та рівнем автоматизації. Платники єдиного податку першої та другої груп ведуть спрощений облік доходів, тоді як для платників третьої та четвертої груп, а також для підприємств на загальній системі оподаткування, вимоги до обліку є більш розширеними. Вибір залежить, на думку Подолянчук О.А., від обсягу господарських операцій, специфіки діяльності та наявності ресурсів [2].

Проте, аналіз виявляє і низку проблемних аспектів. Однією з ключових є недостатня увага до обліку малоцінних та швидкозношуваних предметів (МШП), що може призводити до спотворення фінансових результатів та ускладнювати контроль за їхнім використанням. Відсутність чітких критеріїв класифікації МШП, недостатня інтеграція їхнього обліку в загальну систему управління та недосконалість документообігу є типовими проблемами. Крім того, не всі малі підприємства в повній мірі використовують можливості автоматизації обліку, що призводить до неефективного використання часу та підвищує ризик помилок.

Для підвищення ефективності організації обліку на малих підприємствах необхідно вжити низку заходів. Перш за все, слід розробити чіткі та уніфіковані критерії класифікації МШП, враховуючи специфіку різних галузей. Важливо забезпечити тісну інтеграцію обліку МШП у загальну систему управління підприємством, посилити контроль за їхнім рухом та оптимізувати документообіг.

Впровадження сучасних цифрових інструментів та автоматизованих систем обліку є критично важливим для спрощення облікових процесів, мінімізації помилок та отримання оперативної фінансової інформації. Також необхідно підвищувати рівень фінансової грамотності керівників малих підприємств, щоб вони могли ефективно використовувати облікову інформацію для прийняття управлінських рішень.

Підсумовуючи, варто сказати те, що ефективна організація обліку відіграє вирішальну роль у забезпеченні сталого розвитку та підвищенні конкурентоздатності малих підприємств в Україні. В умовах воєнних викликів та економічної нестабільності, оптимізація облікових процесів, впровадження сучасних технологій та підвищення рівня фінансової обізнаності є не просто бажаними, а необхідними кроками для виживання та подальшого зростання малого бізнесу. Запропоновані шляхи вдосконалення спрямовані на те, щоб зробити облікову систему більш прозорою, ефективною та адаптованою до потреб сучасного малого підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Маркус О. В., Сахарук М. О. Особливості організації обліку у суб'єктів малого підприємництва. *Молодий вчений*. 2020. № 10 (86). С. 223-227.
2. Подолянчук О. А. Організація обліку суб'єктами малого підприємництва. *Ефективна економіка*. 2017. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5536>.

Daryna Prykhodko

Student of group AaA-41,

National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

Supervisor: Doctor of Economics, Professor Olha Pavelko

ACCOUNTING AND REPORTING REFORMING IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Nowadays, the process of accounting and reporting reforming of the banks, which was started in the period of Ukraine's independence, is actively continuing in Ukraine. In 2017, this process became more active, as fundamental changes were adopted in the accounting system in banking institutions, which affected the methodological basis for the construction of the chart of accounts, which actualized the topic of the study. In general, the following stages of reform can be distinguished:

Stage 1: Pre-Independence – accounting was rooted in the Soviet legacy with limited transparency, reflecting a centrally planned economy.

Stage 2: Early Transition (1990s). The main features of this stage: development of the concept and sequence of the reform; approval of the chart of accounts structure to meet the needs of financial reporting separately for the NBU and second-tier banks; change of approaches to the organization and maintenance of analytical accounting and financial reporting; preparation of methodological recommendations on the use of accounting records and financial reporting forms in accordance with the new chart of accounts, IAS and IFRS; testing the prepared documents in banks and making adjustments; checking the readiness of banks' computer networks.

Stage 3: Harmonization with IFRS (late 90s to the present day) [1]. Ongoing transition to IFRS has elevated transparency, risk reporting. The challenges in implementing reforms are as follows: the banking sector faces a scarcity of professionals skilled in advanced accounting and IFRS standards. Ongoing education is vital to maintain currency with evolving standards and regulatory updates. Institutions often hesitate to embrace new procedures due to established routines and uncertainty over reforms. Ensuring uniform IFRS adoption across diverse banks remains a complex regulatory challenge.

The reform of accounting in banks continues to this day, as evidenced by the introduction of the following documents into the practice of banks: Regulation on the Organization of Accounting in Banks of Ukraine No. 75 dated 04.07.2018 [2], Instruction on Cash Transactions by Banks in Ukraine No. 103 dated 25.09.2018 [3], Chart of accounts for Ukrainian banks No. 89 dated 11.09.2017 [4], etc. The adoption of the Chart of accounts for Ukrainian banks dated 11.09.2017 No. 89 [4] was made in view of the fact that in 2017, in accordance with the terms of the Association Agreement between Ukraine and the European Union, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law “On Amendments to the Law of Ukraine ”On Accounting and Financial Reporting in Ukraine”, which aims to ensure compliance of the national accounting legislation with the requirements of EU Directive No. 2013/34/EU. According to this law, banking institutions are classified as public interest entities and are required to prepare financial

statements in accordance with international financial standards. Accordingly, the adoption of a new chart of accounts was timely in September 2017. The new chart of accounts included a number of changes. For example, the classification of loans received from the NBU on as long-term and short-term was canceled. The method of obtaining loans from of the NBU (through refinancing and other loans) was clarified. There is no division of the securities portfolio into trading, available-for-sale, and held-to-maturity.

There is a classification of financial instruments at amortized cost, at fair value through profit (loss) or through comprehensive income. New groups of accounts were introduced and groups 149, 159, which reflected the amounts of provisions for financial instruments, were canceled. Class 2 does not include account groups that record provisions for loans. New account groups have been introduced in which loans are carried at amortized cost, at fair value through profit or loss, or through comprehensive income. In class 3 the division of the securities portfolio into trading, available-for-sale and held-to-maturity was abolished. The classification of securities according to the time criterion into short-term and long-term has been canceled. The classification of financial instruments at amortized cost and at fair value through comprehensive income has been expanded. Groups 319, 329, which reflected the amounts of provisions for impaired securities, were abolished.

Consequently, the commitment to complete alignment with international standards continues. The adoption of innovative technology is reshaping banking operations and customer experience. The enhanced oversight ensures sustainable banking practices and trust in the sector. Focus on workforce development is crucial for successful reforms and future growth. To summarize, the use of the new chart of accounts and reporting by banks in accordance with international standards has a number of advantages, namely: financial statements are more understandable for foreign investors; banking institutions have access to international financial capital markets; there is no need to spend money on analysis and translation of statements into standards understandable to investors; the efficiency of the audit procedure of domestic banking institutions was improved.

References:

1. Pavelko O. V. Accounting and reporting in banks: a textbook. [Electronic edition]. Rivne: NUWEE, 2022. 336 p.
2. Regulation on the Organization of Accounting in Banks of Ukraine: Resolution of the Board of the NBU No. 75 dated 04.07.2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18#Text> (date of application: 10.05.2025).
3. Instruction on Cash Transactions by Banks in Ukraine: Resolution of the Board of the NBU No. 103 dated 25.09.2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103500-18#Text> (date of application: 10.05.2025).
4. Chart of accounts for Ukrainian banks: Resolution of the Board of the NBU No. 89 dated 11.09.2017. https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/11092017_89.pdf (date of application: 10.05.2025).

Олег Ревега

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Муравський

ФІНАЛІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ЕЛЕКТРОННИХ ТРАНСАКЦІЙ

У сучасному цифровому середовищі, де електронні розрахунки, онлайн-продажі, автоматизоване постачання й обробка даних стали повсякденним явищем, роль обліку електронних транзакцій набула особливого значення. Весь процес бухгалтерського обліку таких операцій не завершується на етапі їх фіксації в облікових системах. Фіналізація забезпечує достовірність даних, прозорість діяльності підприємства та відповідність звітності нормативним вимогам. Процес фіналізації обліку електронних транзакцій передбачає низку послідовних дій. Насамперед, здійснюється узгодження облікових даних у межах систем електронної комерції, банківських виписок, платіжних шлюзів і внутрішніх бухгалтерських модулів. Автоматизовані системи інтегруються з CRM, ERP, платіжними платформами, що дозволяє уникати ручного введення даних, але водночас вимагає якісної перевірки відповідності між джерелами. Будь-яке розходження має бути виявлене, виправлене та документально підтверджене до завершення звітного періоду.

Наступним етапом є облік і розподіл доходів і витрат, пов'язаних з електронними транзакціями. Оскільки більшість таких операцій відбувається в реальному часі, на підприємстві має бути налаштована регулярна процедура облікової фіналізації – щоденна, щотижнева або щомісячна. У ході фіналізації здійснюється нарахування комісійних витрат (зокрема комісій платіжних систем), курсових різниць (при мультивалютних операціях), облік повернень, знижок, податкових зобов'язань за ПДВ чи продажів. Всі ці операції мають бути відображені у бухгалтерському обліку за принципом нарахування, незалежно від моменту фактичного руху коштів.

Важливою складовою фіналізації є також закриття облікових періодів. Перед його проведенням здійснюється звірка залишків на рахунках, оцінка дебіторської та кредиторської заборгованості, інвентаризація електронних активів (зокрема, передплачених сум, подарункових сертифікатів, бонусних балів), а також уточнення взаєморозрахунків із партнерами й клієнтами. У випадку виявлення помилок або дублів транзакцій вони мають бути своєчасно виправлені. Далі проводиться автоматичне або ручне закриття облікових регістрів, формування бухгалтерських довідок та підготовка оборотно-сальдових відомостей. Особливу увагу в процесі фіналізації слід приділяти формуванню звітності. Електронні транзакції відображаються у фінансовій, податковій, статистичній звітності підприємства, а також у внутрішній управлінській аналітиці. Для точності подання звітних форм потрібне забезпечення єдності даних між первинними системами, бухгалтерським обліком і звітними консолідованими модулями. У разі ведення обліку в міжнародних стандартах, необхідно здійснити перекласифікацію доходів і витрат, трансформацію статей балансу, консолідацію транзакцій у групі компаній.

Усі процедури фіналізації повинні бути задокументовані, а результати – затверджені відповідальними особами. З погляду внутрішнього контролю, фіналізація також передбачає підготовку до аудиту: формування журналів змін, збереження слідів редагування, архівування електронних документів і створення резервних копій облікової бази. Це необхідно для забезпечення прозорості й підтвердження достовірності відображених даних під час перевірок або зовнішнього аудиту.

Завершальним етапом фіналізації обліку електронних транзакцій є передача сформованої звітної інформації зацікавленим стейкхолдерам, кожен з яких має власні інформаційні запити, пріоритети та регуляторні вимоги. У контексті сучасного бізнес-середовища, де дані є стратегічним активом, своєчасне, точне й адаптоване подання звітності є не менш важливим, ніж саме її формування. Перш за все, ключовими отримувачами звітної інформації виступають внутрішні стейкхолдери – керівництво компанії, фінансові та операційні менеджери, відділи ризик-менеджменту. Для них звітність за електронними транзакціями є джерелом аналітики про обсяг продажів, середній чек, динаміку клієнтських операцій, ефективність каналів оплати, структуру комісійних витрат, відсоток повернень та затримок у платежах. Ця інформація використовується для оперативного прийняття рішень, планування грошових потоків, бюджетування та формування стратегії цифрової трансформації.

Окрему групу становлять зовнішні стейкхолдери – державні контролюючі органи, податкові інспекції, фінансові регулятори, аудитори. Їм звітна інформація надається у стандартизованому, регламентованому форматі відповідно до чинного законодавства. Це включає податкову звітність, звіти з ПДВ, звітність про розрахунки з нерезидентами, контроль за обігом електронних грошей або криптовалют (якщо підприємство працює з такими інструментами). У разі невідповідностей або несвоєчасного подання можуть бути застосовані штрафні санкції, тому інтеграція облікових систем із фіскальними службами є критично важливою. Також важливою є комунікація із банківськими установами та платіжними провайдерами. Це забезпечує не лише безперебійність електронних платежів, а й підтримку рівня фінансової репутації компанії у цифровій екосистемі. Крім того, в рамках політики корпоративної соціальної відповідальності та відкритості, деякі компанії передають агреговану звітну інформацію про електронні транзакції громадськості, клієнтам або партнерам. Наприклад, у звітах про сталий розвиток можуть публікуватися дані про частку безготівкових розрахунків, вплив цифровізації на зменшення викидів паперових документів, покращення доступу до фінансових сервісів.

Отже, фіналізація обліку електронних транзакцій є критично важливою ланкою сучасного бухгалтерського процесу. Вона перетворює потік розрізнених електронних даних на структуровану, контрольовану і звітну інформацію, що слугує основою для прийняття управлінських рішень, подання звітності та забезпечення довіри з боку партнерів, інвесторів і державних органів. У цифрову епоху ефективна фіналізація обліку стає запорукою не лише облікової точності, а й репутаційної надійності бізнесу.

Ростислав Рибак

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ростислав Романів

ПОНЯТТЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

У сучасних умовах постіндустріального розвитку економіки, коли значну частку доданої вартості створюють не матеріальні ресурси, а інформація, знання, послуги та інтелектуальний капітал, традиційні підходи до аналізу витрат поступово втрачають свою універсальність. У таких умовах особливого значення набуває поняття трансакційних витрат, яке розкриває економічний зміст витрат, пов'язаних не з виробництвом продукції чи послуг як таких, а з організацією, координацією та підтриманням економічної взаємодії між суб'єктами. У постіндустріальній економіці саме трансакційні витрати стають важливим індикатором ефективності функціонування ринкових механізмів і внутрішніх процесів у компаніях.

Трансакційні витрати – це витрати, пов'язані з укладанням, забезпеченням виконання та контролем за дотриманням умов угод між економічними агентами. До таких витрат належать витрати на пошук інформації, ведення переговорів, укладання договорів, забезпечення правової відповідальності сторін, контроль за виконанням зобов'язань, вирішення спорів тощо. У класичній економічній теорії трансакційні витрати довгий час залишалися поза увагою, однак із розвитком інституціональної економіки, вони почали розглядатися як ключовий елемент функціонування ринкової системи.

У постіндустріальній економіці, де основними рушіями є інформація, цифрові технології, інновації та мережеві структури, структура трансакційних витрат істотно змінюється. З одного боку, цифровізація і розвиток інтернет-технологій значно знижують витрати на пошук інформації, комунікацію та організацію угод. З іншого боку, зростає складність економічних відносин, збільшується кількість учасників трансакцій, зростає значення правових гарантій, захисту інтелектуальної власності та кібербезпеки, що, навпаки, може підвищувати певні види трансакційних витрат. Наприклад, компанії витрачають значні ресурси на забезпечення юридичної підтримки контрактів, аудит цифрових систем, розробку механізмів захисту конфіденційності даних і підтримку електронних платформ взаємодії з партнерами.

Трансакційні витрати також суттєво впливають на організаційну структуру підприємств. У ситуаціях, коли ринкові трансакції є надто витратними або ризикованими, компанії можуть приймати рішення про внутрішню інтеграцію функцій – тобто здійснювати певні процеси не через ринок, а власними силами. Це пояснює, чому в умовах високих трансакційних витрат великі корпорації прагнуть контролювати ланцюги постачання, інвестувати в створення внутрішніх платформ чи створювати вертикально інтегровані структури. Водночас, у випадках

зменшення трансакційних бар'єрів, спостерігається тенденція до децентралізації, аутсорсингу та формування гнучких мережевих моделей управління.

Особливістю постіндустріальної економіки є зростання ролі довіри, репутації, прозорості та інституційної підтримки в мінімізації трансакційних витрат. Успішні компанії не просто оптимізують виробничі процеси, а створюють ефективні механізми взаємодії із зовнішнім середовищем, що дозволяє скорочувати витрати на укладання та забезпечення угод. Саме тому розвиток правової системи, наявність надійної інфраструктури для ділової взаємодії, цифрової ідентифікації, електронного документообігу та інших інструментів зниження трансакційних бар'єрів є надзвичайно важливим для підвищення конкурентоспроможності економіки в цілому.

З позиції обліку, трансакційні витрати становлять окрему й досить складну категорію, яка не завжди чітко відображається у традиційній системі бухгалтерського обліку. Це зумовлено тим, що більшість трансакційних витрат мають нематеріальний характер, стосуються координаційних, юридичних, інформаційних або управлінських функцій, а тому часто розподіляються між адміністративними, загальновиробничими або збутовими витратами без виокремлення в обліку. В умовах постіндустріальної економіки, де значення трансакційних процесів зростає, виникає потреба у більш детальній класифікації та обліку таких витрат для цілей управлінського аналізу та прийняття рішень.

Зокрема, трансакційні витрати можуть бути відображені у бухгалтерському обліку як окремі об'єкти витрат, пов'язані з юридичним супроводом контрактів, витратами на аудит, пошук і перевірку контрагентів, ведення перемовин, захист комерційної інформації, використання посередників або платформ для укладання угод. В управлінському обліку доцільно формувати аналітичні статті трансакційних витрат за типами, напрямками (внутрішні/зовнішні) або за функціональним призначенням. Це дозволяє точніше оцінювати економічну доцільність різних моделей співпраці, наприклад: виробництва на власних потужностях або передавання функцій аутсорсинговим партнерам.

Запровадження таких облікових підходів сприяє глибшому розумінню того, які процеси є найбільш трансакційно обтяжливими, де є ризики неефективності, і які заходи можна вжити для зниження витрат або оптимізації управлінських процедур. У перспективі це створює умови для побудови більш адаптивних та інноваційних бізнес-моделей, де ключовим чинником успіху стає не лише собівартість виробництва, а й ефективність організації економічної взаємодії.

Отже, трансакційні витрати в постіндустріальній економіці виступають не другорядним, а стратегічним чинником ефективності. Їхнє розуміння дозволяє пояснити, чому деякі форми організації бізнесу, управління чи контрактних відносин виявляються ефективнішими за інші. У сучасному цифровому середовищі, де конкуренція точиться не лише за ресурси, а за швидкість, прозорість і довіру, здатність знижувати трансакційні витрати стає ключовою перевагою.

Галина Римар

к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

В сучасних умовах, коли змінюються форми зайнятості, впроваджуються цифрові технології та зростають вимоги до ефективності управління, організація й нормування праці, а також облік заробітної плати набувають особливої важливості.

Оскільки, для ефективного функціонування суб'єкта господарювання використовуються складні технології що характеризуються значною кількістю внутрішньовиробничих зв'язків та інформаційних потоків у сфері управління. Вони є основою не лише організації праці на робочих місцях, але й планування, організації виробничих процесів та управління виробництвом.

Зауважимо, що в умовах сьогодення заробітна плата трактується двояко – вона одночасно виступає як дохід та як витрати виробництва. Оскільки, з одного боку, заробітна плата є доходом найманого працівника, а з іншого – одним із елементів витрат виробництва. Відповідно, найманий працівник зацікавлений у високій заробітній платі, а роботодавець – у її зниженні. Така суперечність вирішується в результаті взаємодії попиту на працю відповідної кваліфікації з боку роботодавців і її пропозицією з боку найманих працівників, оскільки в результаті цієї взаємодії формується ринкова ціна використання найманої праці. Одночасно держава регулює ринок праці. Тому заробітна плата виступає не тільки економічною категорією, але, на наш погляд, що є суттєвим – виступає соціально-економічною категорією, оскільки, по-перше, поєднує і концентрує інтереси та потреби найманих працівників, роботодавців та держави, а по-друге – є найважливішим показником рівня життя [2].

Відповідно до Закону України «Про оплату праці» «заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу» [3].

Зауважимо, що величина заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійних та ділових якостей працівника, а також результатів його праці й господарської діяльності підприємства. «Заробітна плата – одна з найскладовіших економічних категорій і одне з найважливіших соціально-економічних явищ. Оскільки вона, з одного боку є основним джерелом доходів найманих працівників, основою матеріального добробуту членів їхніх сімей, а з іншого боку, для роботодавців є суттєвою часткою витрат виробництва і ефективним засобом мотивації працівників до досягнення цілей підприємства, то питання організації заробітної плати і формування її рівня разом з питанням забезпечення зайнятості складають основу соціально трудових відносин у суспільстві, бо включають нагальні інтереси всіх учасників трудового процесу» [2].

Впродовж багатьох років заробітна плата в Україні підтримується на соціально низькому рівні. Нині для більшості працівників вона перетворилася на невелику соціальну виплату. Особливе місце в системі оплати праці посідає мінімальна заробітна плата, що являє собою законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може проводитися оплата за виконану працівником місячну, годинну норму праці. До мінімальної заробітної не включаються доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати. Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності та господарювання.

В умовах трансформації ринку праці, діджиталізації економіки та підвищення вимог до результативності праці все більше підприємств звертають увагу на гнучкі форми та системи оплати праці, які дозволяють краще адаптувати оплату до реальних результатів роботи працівників і потреб роботодавця.

Це зумовлено потребою підвищення мотивації працівників, забезпечення результативності діяльності та адаптації до змін зовнішнього середовища. Одним із перспективних напрямів у цій сфері є використання контрактних та безтарифних систем оплати праці.

Відмітимо, що контрактна система оплати праці передбачає укладання індивідуальних трудових контрактів між роботодавцем і працівником, у яких чітко визначаються умови оплати, обсяги робіт, відповідальність та тривалість трудових відносин, дана система дозволяє:

- гнучко реагувати на потреби підприємства;
- стимулювати висококваліфікованих спеціалістів;
- встановлювати оплату праці з урахуванням рівня відповідальності та особистого внеску.

На відміну, безтарифна система оплати праці базується на розподілі фонду оплати праці між працівниками відповідно до фактичного внеску кожного в кінцевий результат діяльності. У цій системі відсутні фіксовані тарифні ставки, а рівень доходу залежить від:

- кваліфікації працівника;
- складності виконуваних робіт;
- рівня виконання встановлених показників.

При цьому окреслимо переваги гнучких систем оплати праці:

- посилення мотивації працівників до підвищення продуктивності;
- стимулювання ініціативності, відповідальності та самостійності;
- зниження впливу бюрократичних обмежень;
- адаптація до ринкових умов та економічної ситуації на підприємстві.

Проте слід враховувати й ризики, пов'язані з недосконалою нормативною базою, можливими порушеннями трудових прав працівників або складністю оцінки їхнього реального внеску в результат.

Таким чином, в сучасних умовах розвитку України облік заробітної плати суб'єктів господарювання повинен стати не лише засобом дотримання вимог чинного законодавства, а й джерелом надійної інформації для подальшого

контролю й управління фондом оплати праці. Нарахована заробітна плата працівникам підприємства має залежати безпосередньо від результатів праці та водночас впливати на її показники, стимулювати розвиток виробництва, ефективність роботи, підвищення кількісних і якісних показників праці. В цьому аспекті важливу роль відіграє інтегрована система обліку, яка об'єднує інформаційні ресурси всіх видів обліку з використанням інструментів бюджетування, аналізу і контролю, що є досить складним продуктом.

Список використаних джерел:

1. Балан О. Д., Савченко Ю. К. Оплата праці та її соціально-економічні аспекти. *Агросвіт*. 2018. №10. С. 22-26.
2. Мартин О. М. Заробітна плата як економічна категорія: соціально-економічні аспекти. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.7. С. 232-240.
3. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. №108/95-ВР зі змінами і доповненнями URL: <http://www.rada.gov.ua>
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Сергієнко О. М. Заробітна плата: еволюція поглядів та система формування. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. № 4. С. 212-219.

Ростислав Романів

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Мар'яна Загурська

студентка гр. ОО-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ РІШЕНЬ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОБУДОВУ ОБЛІКУ

Бухгалтерський облік в аграрному секторі потребує вдосконалення через специфіку сільськогосподарського виробництва, зокрема сезонність, біологічні активи та залежність від державного регулювання. Для вирішення облікових завдань необхідно гармонізувати методи обліку між різними секторами економіки, щоб забезпечити узагальнення даних для оцінки національного багатства та формування національного продукту.

Ключовою проблемою є розвиток управлінського обліку, особливо для малих виробників, які не можуть впливати на ціноутворення. Ефективний управлінський облік сприяє оптимізації внутрішніх ресурсів і підвищенню рентабельності, але його впровадження ускладнене через унікальні умови формування витрат у сільському господарстві.

Інновації відіграють важливу роль у підвищенні ефективності управлінського обліку завдяки автоматизації збору та аналізу даних. «Сучасні технології, що застосовуються в агропромисловому комплексі, включають цифрові картографічні системи, логістичні платформи (наприклад, Navizor.com), GPS-моніторинг техніки, використання дронів, аналізу ґрунтів і обробки полів, автоматизовані системи аналітики (електронні агрохімічні паспорти), мобільні додатки для контролю вантажів і комунікації, CRM- та HRM-системи, а також IT-рішення в садівництві, такі як Pantheon Farming для точного прогнозування та боротьби зі шкідниками» [4, с. 59]. Однак цифрова трансформація стикається з викликами: обмеженням фінансуванням, нестачею кваліфікованих кадрів, нерівним доступом до технологій у віддалених регіонах і необхідністю забезпечення кібербезпеки.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, «у 2021 році агропромисловий комплекс (АПК) сформував 41% від загального експорту країни. Цей показник свідчить про ключову роль АПК у зовнішньоекономічній діяльності України. Щодо внеску аграрного сектору у валовий внутрішній продукт (ВВП), точні цифри за 2021 рік варіюються залежно від методології підрахунку. Однак, за оцінками експертів, частка сільського господарства у ВВП України становила близько 10%. Згідно з даними Державної митної служби України, за підсумками 2021 року Україна експортувала агропродовольства на суму \$27,9 млрд, майже на 25 % перевищивши рекордний показник 2020 року у \$22,4 млрд» [5].

Застосування передових технологій і розвиток поглибленої переробки

сільськогосподарської сировини можуть суттєво підвищити ефективність і сприяти економічному зростанню, особливо в умовах надлишкового виробництва через логістичні обмеження, спричинені війною. Інвестиції в переробку відкривають можливості для створення продуктів із високою доданою вартістю в таких галузях, як харчова промисловість, біоенергетика, фармацевтика, будівництво та легка промисловість, що зміцнює експортний потенціал. «Для реалізації цих завдань необхідно: надавати гранти на інноваційні проекти в сфері переробки, сівозміни, агрохімікатів і використання відновлюваних джерел енергії; створювати кластери, що інтегрують науково-дослідні установи, освітні заклади, стартапи та бізнес; розвивати наукові парки з урахуванням регіональної спеціалізації. Удосконалення стандартів обліку, уточнення методології, впровадження інновацій і екологічних підходів є ключовими для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору» [4].

Крім питань управлінського обліку важливим аспектом є також вдосконалення системи фінансового обліку. Зокрема, потребує узгодження порядок заповнення фінансової звітності з вимогами Податкового кодексу України. Прикладом є пункт 144 Податкового кодексу, який встановлює мінімальний термін амортизації довгострокових активів у тваринництві (6 років), що ускладнює облік через необхідність індивідуального розрахунку вартості для кожного об'єкта. «Натомість пропонується використовувати пункт 3.17 Методичних рекомендацій від 15.05.2001 р. №132, який виключає амортизацію основного стада тварин, а різницю між первісною вартістю та виручкою від вибракування відносить до витрат виробництва» [1].

Окремі положення НП(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» не відповідають НП(С)БО 30 «Біологічні активи». Необхідно узгодити ці стандарти, зокрема щодо тлумачення сільськогосподарської продукції. В. Б. Мосаковський пропонує визначити її як «актив, отриманий в результаті сільськогосподарської діяльності, призначений для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання, оскільки деякі види продукції (коренеплоди, приріст тварин) важко відокремити від біологічних активів» [1].

Запропоноване МСБО 41 використання справедливої вартості як основного підходу до оцінки біологічних активів і сільськогосподарської продукції є малопридатним для аграрного сектору через труднощі в об'єктивному визначенні цін на продукцію з різною якісною характеристикою (наприклад, зерно з домішками або різним рівнем вологості, хміль, приріст живої маси тварин). У зв'язку з цим доцільним є застосування альтернативного підходу оцінки за виробничою собівартістю. Крім того, чинний стандарт НП(С)БО 30 потребує перегляду, зокрема в частині визнання доходу під час первісного обліку сільськогосподарської продукції, оскільки така практика може зумовлювати викривлення фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Для фермерських господарств, які подають звітність за формою №2-м, доцільно вдосконалити механізм оцінки незавершеного виробництва (зокрема, тварин і сільськогосподарської продукції) шляхом використання виробничої або

фактичної собівартості, визначеної на основі даних аналогічних господарств у межах відповідного регіону. Реалізація такого підходу потребує координації між Міністерством аграрної політики, органами державної статистики та Міністерством фінансів. У свою чергу, підприємства, що звітують за формою №50-с.-г., мають продовжувати застосування чинних методичних рекомендацій щодо калькулювання собівартості, оскільки дія НП(С)БО 30 на них не поширюється.

Таким чином, гармонізація стандартів, уточнення методології та розвиток управлінського та фінансового обліку є пріоритетними для підвищення ефективності обробки економічної інформації в аграрному секторі.

Список використаних джерел:

1. Моссаковський В. Б. Парадокси бухгалтерського обліку в Україні. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2011. № 9. С.30-35.
2. Моссаковський В. Б. Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні: [монографія] К.: Інтерпрес ЛТД, 2009. 326 с.
3. Осецький В. Л., Куліш В. А. Інноваційна індустріалізація в агропромисловому комплексі України. *Економіка АПК*. 2020. №4. С.54-65.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024р. №1351-р «Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року» URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Україна четвертий рік поспіль оновила історичний рекорд аграрного експорту – \$30 млрд. URL: https://agropolit.com/news/23079-ukrayina-chetvertiy-rik-pospil-onovila-istorichniy-rekord-agrarnogo-eksportu--30-mlrd?utm_source=chatgpt.com

Юлія Руда

студентка гр. ОО-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Сисюк

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Малий бізнес є ключовим елементом економіки України, забезпечуючи робочі місця, сприяючи інноваціям та наповнюючи місцеві бюджети. В умовах воєнного стану його значення зростає, адже він підтримує економічну стабільність та відіграє важливу соціальну роль, забезпечуючи населення товарами та послугами. Проте війна створює серйозні виклики, а саме руйнування інфраструктури, обмеження логістики, втрата ринків збуту та зниження купівельної спроможності населення. Тому актуальним є дослідження питань перспектив розвитку малого бізнесу в таких умовах, здійснення оцінки впливу війни, вивчення адаптаційних стратегій та розробка рекомендацій для його підтримки.

Малий бізнес, за визначенням, це підприємницька діяльність, яка створює до 50 робочих місць і має річний дохід до 10 млн євро [2]. Він відіграє багатогранну роль в національній економіці створюючи робочі місця та сприяє конкуренції, впроваджує інновації, насичує ринок товарами та послугами, підтримує регіональний розвиток і формує середній клас. У кризових ситуаціях, зокрема під час війни, малий бізнес є вразливим через обмежені ресурси, але водночас демонструє гнучкість та адаптивність. Основні кризові фактори включають економічну нестабільність (інфляція, зниження попиту), соціальні проблеми (міграція, дефіцит кадрів) та воєнні виклики (руйнування інфраструктури, обмеження експорту).

В Україні війна суттєво вплинула на малий бізнес. За даними 2023 року, 31,7% підприємств зупинили діяльність у 2022 році, а решта втратили значну частину обороту. Проте до кінця 2023 року 91% компаній відновили роботу, а кількість фізичних осіб-підприємців (ФОП) зросла на 10%, перевищивши довоєнний рівень. Це пов'язано з вимушеним безробіттям, спрощеною системою оподаткування та можливістю оптимізувати податки. Найбільше зростання кількості ФОП спостерігалось у західних регіонах та Києві, тоді як у прифронтових областях відбувалося скорочення [3].

Основні проблеми малого бізнесу включають економічну нестабільність, податковий тиск, обмежений доступ до фінансування, дефіцит кадрів, логістичні труднощі, конкуренцію з тіньовою економікою та корупцію [3].

Для підтримки бізнесу держава впровадила пільгове кредитування («5-7-9%»), грантові програми, податкові пільги та релокацію підприємств із небезпечних регіонів. Спрощена система оподаткування залишається привабливою, хоча у 2024 році скасовано деякі пільги, запроваджені під час війни, а контроль за сплатою податків посилюється.

Перспективи розвитку малого бізнесу в умовах війни пов'язані з адаптацією до нових реалій. Перспективними є військова економіка (виробництво дронів, тактичного спорядження), агросектор, будівництво, ІТ-сектор та сфера послуг, зокрема електронна комерція. Після війни малий бізнес стане основою економічного відновлення завдяки грантам, пільговому кредитуванню, податковим стимулам, залученню інвестицій та розвитку експорту. Цифрова економіка, зокрема автоматизація та онлайн-продажі, також матиме значний потенціал [4, с. 16-20].

Зміни в оподаткуванні, зокрема для цифрових платформ (Uklon, Bolt, Glovo, OnlyFans), можуть ускладнити роботу самозайнятих осіб, але сприятимуть прозорості [1]. Для забезпечення розвитку малого бізнесу необхідні реформи, які вбачатимуть боротьбу з корупцією, спрощення регуляторних процедур, покращення доступу до фінансування та підтримка інновацій. За належної підтримки малий бізнес зможе не лише подолати виклики, а й стати рушійною силою післявоєнного економічного відродження України.

Підсумовуючи, зазначимо, що малий бізнес залишається одним із найгнучкіших і життєздатніших секторів економіки України, здатним швидко адаптуватися до кризових умов, зокрема під час війни. Водночас саме він найбільше зазнає впливу негативних факторів, особливо від втрати матеріальних ресурсів і працівників до обмежень у логістиці та фінансах.

Урядова податкова підтримка, хоча й важлива, однак потребує подальшого вдосконалення для забезпечення довгострокової стабільності та стимулювання підприємництва. Перспективи розвитку малого бізнесу пов'язані з орієнтацією на внутрішній ринок, цифровізацією, участю в оборонній економіці та отриманням зовнішньої фінансової допомоги.

Отже, малий бізнес відіграє ключову роль у стійкості національної економіки та її майбутньому відновленні, а створення сприятливих умов для його функціонування є стратегічним завданням держави.

Список використаних джерел:

1. Bolt, Glovo, OnlyFans та інші надавачі послуг мають приготуватися до нових податків законопроект. URL: <https://finance.comments.ua/ua/news/2025/bolt-glovo-onlyfans-ta-inshi-nadavachi-poslug-mayut-prigotuvatisya-do-novih-podatviv-zakonoproekt-764543.html>
2. Класифікація підприємств. URL: https://services.dtkr.ua/catalogues/other_dov/23-klasifikaciia-pidprijemstv
3. Малий бізнес України у 2024. URL: Малий бізнес України у 2024 | Блог YC.Market.
4. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. URL: [undp-ua-smb-2024.pdf](#)

Anhelina Savonik

Student of group AaA-41,

National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

Supervisor: Doctor of Economics, Professor Olha Pavelko

CHARACTERISTICS AND ACCOUNTING OF BANK LOANS

Banking is an important component of economic development in every country. In the total set of banking operations, lending activities are one of the top priorities, as revenues from them make up the main share of the bank's income. Loans are funds borrowed to be repaid with interest over time. They play a critical role in powering economic growth by enabling investments and consumption. Key players include borrowers, lenders, and regulators. A loan (from latin “credit” – “he believes”) is a bank's borrowed capital in cash, which is transferred for temporary use to a counterparty (client or another bank) on the basis of the principles of security, repayment, maturity, payment and purposeful use. The portfolio of loans granted by banks to households in national currency increased by 24% over the year to a record UAH 268 billion. This is evidenced by the operational statistics of the National Bank of Ukraine, published on February 17, 2025. As of the end of January, the total loan portfolio of banks increased by 11.3% year-on-year to UAH 1 trillion 105 billion [1].

Classification of Loans is as follows:

- by purpose – consumer, commercial and real estate loans serve different financial need;
- by the term of use – short-term loans, long-term loans;
- by security – secured loans have collateral; unsecured do not;
- by borrower type – loans to banks, loans to business entities, loans to private individuals, loans to government authorities
- by interest rate – clients may face fixed or variable interest rates;
- by types of activity – loans to current operations, loans to investment activities;
- by the return method – loans with one-time repayment, loans with repayment in separate installments;
- by the delivery method – loans granted on a one-time basis, loans granted in separate tranches, overdraft.

Thus, there is a price range of different types of loans that can be provided to borrowers.

The main accounts for accounting for loans to legal entities according to the chart of accounts for Ukrainian banks are 2063 “Loans to operating entities granted to business entities that are carried at amortized cost” and 2083 “Mortgage loans granted to business entities carried at amortized cost” [2]. Rules for Accounting for Income and Expenses of Banks of Ukraine, approved by Resolution of the NBU Board No. 17 on February 27, 2018 determine the rules for accounting for income from credit operations of the bank [3]. When calculating interest on loans, the first day is taken into account and the last day of the loan agreement is not taken into account. In this case, the contract

start and end dates are recognized as the value dates. The terms of interest accrual are determined by the loan agreement. Instruction on Accounting for Transactions with Financial Instruments in Banks of Ukraine No 14, dated February 21, 2018 [4] is also used to record bank loans (table 1).

Table 1

Accounting for bank loans

No	The content of the operation	Debit	Credit
1.	As of the date of the loan agreement, the Bank recognized the following loan commitments	9129	990
2.	The bank's lending liability is written off on the day the borrower receives the loan	990	9129
3.	A loan was granted to an individual	2203, 2233	1001, 1002, 2620
4.	Loan granted to a business entity	2063, 2083	2600
5.	In case of granting a loan with payment of a commission that is an integral part of the loan	2063, 2083, 2203, 2233	2600, 2620, 1001, 1002
6.	Bank commission is recognized (unamortized discount on the loan)	2063, 2083, 2203, 2233	2066, 2086, 2206, 2236
7.	Loan repaid by an individual borrower	1001, 1002, 2620	2203, 2233
8.	Loan repaid by a legal entity	2600	2063, 2083

Thus, the accounting for lending transactions in banks differs significantly from the accounting for borrowed resources in companies. Accrual of income from loans involves the use of accounts 2068, 2088, 2208. On the credit side of the accounts, the following accounts are applied accordingly 6025, 6027, 6052. It depends on the type of loan in question and the borrower.

In general, the lending activity of banks is a multifaceted system with many elements. It becomes real and effective only if there is such an interest, it combines the interests of banks (accumulation of funds and their use to generate profits), business entities (financing of certain projects, their implementation and profit) and of the state (development of the country's economy etc.).

References:

1. Manuilov O. NBU records new maximum of loans to Ukrainians and acceleration of deposit growth. Forbes Ukraine. <https://forbes.ua/news/noviy-maksimum-kreditiv-ukraintsyam-ta-priskorennya-prirostu-ikhnikh-depozitiv-operativna-statistika-nbu-17022025-27253>
2. Chart of accounts for Ukrainian banks: Resolution of the Board of the NBU No. 89 dated 11.09.2017. https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/11092017_89.pdf (date of application: 10.05.2025).
3. Rules for Accounting for Income and Expenses of Banks of Ukraine: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine No 17, February 27, 2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017500-18#Text>
4. Instruction on Accounting for Transactions with Financial Instruments in Banks of Ukraine: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine No 14 dated February 21, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-18> (date of application: 11.05.2025).

Віталій Савчук

студент гр. МЕНі-41,

Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту ЗУНУ,

м. Івано-Франківськ

Науковий керівник: к.е.н., доцент Оксана Вакун

ІННОВАЦІЙНІ РИЗИКИ: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ВИДИ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ОБЛІКУ

Сучасне ділове середовище характеризується невизначеністю та високим рівнем конкурентної напруги, що створює труднощі для роботи організацій і вимагає від них гнучкості, адаптивності та інноваційного мислення. Інноваційна діяльність відіграє важливу роль у стратегічному розвитку підприємства, дозволяючи створювати конкурентні переваги та досягати лідерства на ринку. Втім, інновації супроводжуються певними ризиками, пов'язаними з невизначеністю й непередбачуваністю кінцевого результату.

Інноваційна діяльність у більшій мірі, ніж інші види діяльності, пов'язана з ризиком, оскільки повної гарантії успішного результату практично не існує. У великих підприємств цей ризик, проте, значно менший, оскільки компенсується масштабами звичайної господарської діяльності, яка зазвичай є диверсифікованою. На відміну від великих, малі фірми більш схильні до ризику. Така ситуація зумовлена, окрім особливостей самої інноваційної діяльності, високою залежністю малих фірм від змін у зовнішньому середовищі. У бухгалтерському обліку інноваційні ризики потрібно враховувати, щоб правильно оцінити вартість активів, зобов'язань та результатів інноваційної діяльності.

Інноваційні ризики виникають при впровадженні дешевшого способу виробництва товару або послуги порівняно з уже існуючими; при створенні нового товару або послуги на старому обладнанні; при виробництві нового товару або послуги за допомогою нової техніки та технології.

Для того, щоб розробляти і впроваджувати заходи зі зменшення можливих ризиків, необхідно знати, які взагалі види ризиків існують і з якими може зіштовхнутися підприємство. Найбільш поширеними є:

- ризики, пов'язані з фінансуванням інноваційної діяльності – виникають, коли організація не змогла розрахувати і залучити потрібну кількість грошових коштів для реалізації поставленої мети;

- ризики виникнення непередбачених витрат і зниження доходів – виникають у разі зростання ринкових цін на ресурси або послуги, а також можливих помилок в аналізі та прогнозуванні кон'юнктури ринків необхідних ресурсів;

- ризики, пов'язані з конкуренцією. У сучасному світі на ринку багато охочих запропонувати свій унікальний інноваційний продукт, який відрізняється якістю, корисністю, зручністю тощо. Саме тому необхідно добросовісно і якісно створювати свій товар, щоб уникнути різних проблем із споживачами і конкурентами.

У науковій літературі існує багато класифікацій ризиків. Найбільш деталізована з них розподіляє ризики на групи за наступними критеріями (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація інноваційних ризиків (узагальнено на основі [1-4])

Критерій класифікації	Типи ризиків
За сферою виникнення	Зовнішні ризики, внутрішні ризики
За видами	Ризик неплатоспроможності, інвестиційний, інфляційний, процентний, валютний, депозитний, кредитний, податковий, інноваційний, криміногенний
За об'єктом впливу	Ризик окремої операції, ризик певного виду діяльності, ризик фінансової діяльності загалом
За сукупністю інструментів	Індивідуальний, портфельний
За характером наслідків	Чистий, спекулятивний
За фінансовими наслідками	Економічні втрати, втрата вигоди, втрати і водночас додаткові прибутки
За рівнем фінансових можливостей	Допустимий, критичний, катастрофічний
За можливістю передбачення	Прогнозований (інфляційний, процентний), непрогнозований
За типом у IT-компаніях	Сервісний, технологічний, процесний
За сферою управлінських рішень у ризик-менеджменті	Взаємодія зі стейкхолдерами, розвиток технологій, інноваційне планування, інноваційний контроль

Таким чином, інноваційний ризик – це ймовірність втрат у процесі вкладення коштів підприємницькою фірмою у виробництво нових товарів і послуг, які можуть не знайти очікуваного попиту на ринку. Цей ризик тісно пов'язаний з поняттями невизначеності, факторів ризику та наслідків їх реалізації. А класифікація ризиків дозволяє системно підходити до їх управління та обліку в межах інноваційної діяльності.

Таблиця 2

Вплив різних типів ризиків на організацію їх обліку

Тип ризику	Приклад	Вплив на облік
Фінансовий	Недоотримання інвестицій або перевищення бюджету	Ризик збитків → потрібно створювати резерви або відображати збитки
Технологічний	Невдалі дослідження, поломка нової технології	Можуть бути списані витрати на НДДКР як витрати періоду
Комерційний	Продукт не знайшов попиту	Неотримання доходу → визнання знецінення нематеріальних активів
Юридичний	Порушення патентного права	Штрафи та втрати мають бути обліковані як зобов'язання
Організаційний	Невдала зміна структури чи кадрового складу	Витрати на реорганізацію → потреба в резервуванні коштів

Отже, інноваційні ризики – це потенційні загрози для інноваційного проєкту, які обов'язково мають бути враховані в обліковій системі для:

забезпечення достовірної фінансової звітності, правильного формування вартості активів, прийняття рішень на основі реальних даних.

Список використаних джерел:

1. Бикова О. О., Малашевська Н. А. Ризики в інноваційній діяльності та управління ними. *Громадське об'єднання «Вектор пошуку»*. 2017. С. 28.
2. Войнаренко М. П., Гончар О. І., Трочіковські Т. Управління ризиками в інноваційній діяльності. *Економічні проблеми інноваційної діяльності. зб. наук. праць*. 2014. С. 45-60.
3. Захарова Н. Ю. Управління ризиками на підприємстві: сутність, підходи та методи. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С. 203-209.
4. Зачосова Н. В., Ло І., Сюн Ц., Хуан Д., Дю Ю. Сучасні виклики у дослідженнях проблем менеджменту: вади управління ризиками, втрати конкурентоспроможності, недоліки управління конфліктами та невизначеність напрямів розвитку підприємств. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 11. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/172/143>.

Арсен Саламанюк

студент гр. ОМОм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Фаріон

ВПРОВАДЖЕННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК УКРАЇНИ

В умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій дедалі більше компаній обирають хмарні сервіси для організації бухгалтерського обліку. Такі рішення дають змогу автоматизувати процеси збору, обробки й зберігання облікових даних, що забезпечує суб'єктам господарювання низку переваг. Використання хмарних технологій в організації обліку, як відмічає О. О. Кушина, сприяє підвищенню ефективності фінансового менеджменту та покращенню взаємодії з органами державного контролю, зокрема податковою службою [1].

«Впровадження хмарних технологій в облікові процеси постає не лише як технологічна інновація, а як комплексна зміна парадигми управління обліковими даними, що безпосередньо впливає на ефективність функціонування підприємств, прозорість фінансової звітності та можливості управлінського контролю» [2].

Ключовою перевагою хмарних технологій є забезпечення віддаленого доступу до інформації з будь-якого пристрою, що має підключення до інтернету. Це особливо актуально для компаній з географічно розподіленою структурою або тих, що здійснюють міжнародну діяльність. Завдяки цьому працівники компанії можуть дистанційно, у режимі реального часу, переглядати фінансову звітність, контролювати зобов'язання та ухвалювати відповідні рішення.

Крім цього, як відмічають С. О. Михайловина, О. М. Матрос і О. М. Поліщук, «автоматичне оновлення програмного забезпечення в хмарних системах дозволяє підприємствам уникати витрат, пов'язаних із модернізацією локальних серверів та підтримкою програмних продуктів у відповідності до чинного податкового законодавства» [3].

«Інтеграція хмарних облікових платформ із модулями управлінського обліку, бюджетування, логістики чи HRM-системами (Human Resource Management) дозволяє створити єдиний інформаційний простір, де бухгалтерський облік виступає не лише як інструмент фіксації фактів господарської діяльності, а як активний учасник формування управлінських рішень» [4, с. 31].

З допомогою цих технологій, як відмічають М. Андроні та Л. Іонеску «забезпечується цілісність даних, скорочуються часові лаги між обліком і управлінням, а також посилюється контроль за фінансовими потоками в режимі реального часу» [4, с. 31].

Важливою перевагою хмарних сервісів є їхня здатність до взаємодії з державними платформами податкового обліку. В умовах активного розвитку електронних сервісів звітування в Україні, хмарні бухгалтерські програми значно спрощують подання податкової документації, знижуючи ризики помилок під час складання звітів. Окрім цього, «програмні рішення на основі хмарних технологій

можуть синхронізуватися з банківськими системами, що дозволяє підприємствам швидко та безпомилково здійснювати розрахунки з бюджетом і контролювати податкові платежі» [5].

Щодо впровадження хмарних технологій, то М. О. Любимов та В. А. Кулик зазначають, що «залежно від технічних потреб компанії, хмарні сервіси впроваджуються у форматі IaaS (інфраструктура як послуга), PaaS (платформа як послуга) або SaaS (програмне забезпечення як послуга): від повного управління інфраструктурою до використання готових модулів бухгалтерії, фінансового аналізу та документообігу» [6, с. 42]. Такі моделі, на думку вчених, полегшують процес масштабування, скорочують потребу у витратах на локальну ІТ-інфраструктуру та гарантують безперешкодний доступ до сервісів незалежно від географічного розташування користувача [6, с. 42].

Слід також відмітити, що на практиці впровадження хмарних технологій у бухгалтерський облік компаній здійснюється в умовах неповного та недостатньо адаптованого нормативно-правового поля. Існуюча законодавча база здебільшого базується на загальних положеннях, які не враховують особливості функціонування віддалених цифрових платформ, що використовуються для ведення облікових процесів.

Щодо застосування хмарних технологій в Європі, А. М. Шиш зазначає, що вони «характеризуються декількома ключовими особливостями, які відрізняють їх не застосування від інших регіонів, включаючи Україну» [7].

Європейський ринок хмарних рішень перебуває на вищому етапі розвитку, що зумовлено значною технологічною інтеграцією та високим рівнем інноваційності. Багато європейських компаній активно впроваджують хмарні сервіси для автоматизації облікових процесів, покращення якості обробки фінансових даних та використання сучасних аналітичних інструментів.

Регуляторна політика ЄС створює сприятливі умови для підвищення продуктивності та оптимізації витрат у сфері бізнесу. Водночас, на підприємства покладено суворі вимоги до безпеки та захисту інформації, зокрема у зв'язку з дотриманням норм Загального регламенту захисту даних (GDPR), який зобов'язує постачальників хмарних послуг забезпечувати високий рівень конфіденційності.

Ще однією специфікою є орієнтація на МСФЗ (IFRS), що зумовлено активною участю західноєвропейських компаній у глобальних ринках. Це вимагає від хмарних платформ здатності до налаштування відповідно до різних облікових систем і стандартів. Також помітна тенденція до впровадження рішень, які відповідають принципам екологічної сталості та корпоративної соціальної відповідальності, що додатково впливає на вибір цифрових інструментів для бізнесу.

Таким чином, впровадження хмарних технологій відіграє ключову роль у трансформації обліку на підприємствах. Вони сприяють підвищенню ефективності облікових операцій, гарантують належний рівень захисту даних, полегшують комунікацію з податковими службами та дозволяють зменшити витрати, пов'язані з бухгалтерським обслуговуванням. Попри певні труднощі, що можуть виникати під час їх інтеграції, застосування хмарних технологій у сфері організації обліку

поступово перетворюється на сталу практику, яка посилює прозорість та оптимізує податкові процеси в умовах цифровізації економіки. Серед перешкод до впровадження хмарних технологій виокремлено такі: відсутність правового регулювання, недостатній рівень відповідності систем вимогам з кібербезпеки, низький рівень цифрової грамотності працівників, а також слабка інтеграція з державними інформаційними платформами. Сукупність цих факторів гальмує широке впровадження хмарних технологій у сфері бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел:

1. Кушина О. О. Використання хмарних сервісів: облік та податки. Uteka. 2024. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/commerce-12-nalogi-i-otchetnost-10-ispolzovanie-oblachnyxservisov-uchet-i-nalogi>.
2. Шеверя Я. В., Яцко М. В., Мельянова Л. В. Впровадження хмарних технологій у бухгалтерський облік України. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 10. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15302198>
3. Михайловина С. О., Матрос О. М., Поліщук О. М. «Хмарні» технології як важливий аспект розвитку системи бухгалтерського обліку та оподаткування. *Ефективна економіка*. 2021. Вип. 8. С. 56-71. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2021/88.pdf
4. Andronie M., Ionescu L. The influence of cloud technology in transforming accounting practices. *Annals of Spiru Haret University. Economic Series*. 2019. Vol. 19, № 4. P. 27–34. URL: <https://www.cceeol.com/search/article-detail?id=819907>
5. Герасименко Ю. В. Облік бізнесу у хмарі: варто чи ні. *Cityhost*. 2022. <https://cityhost.ua/uk/blog/uchet-biznesa-v-oblake-stoit-ili-net.html>.
6. Любимов М. О., Кулик В. А. Можливості, загрози та перспективи використання «хмарних» технологій у бухгалтерському обліку. *Науковий вісник ПУЕТ. Серія «Економічні науки»*. 2019. № 2. С. 40–46. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/13736/1/1560-2415-1-PB.pdf>.
7. Шиш А. М. Хмарні технології у бухгалтерському обліку та фінансовому аналізі в Україні: аналіз відмінностей та стратегії адаптації до місцевого контексту. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 2. URL: <https://doi.org/10.57125/econp.2024.01.29.02>

Illya Stetsiuk

Student of group AaA-51m,

National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

Supervisor: Doctor of Economics, Professor Olha Pavelko

RECRUITMENT OF DEPOSITS BY BANKS AND THEIR ACCOUNTING IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

During the period of martial law, the Ukrainian banking system faced a number of challenges, including the need to maintain liquidity and depositors' confidence. Banks are forced to adapt their deposit attraction strategies by introducing new products and instruments. Attracting deposits has become critical to the stability of the financial sector and the economy as a whole. For households and businesses, deposits are a reliable means of preserving and increasing capital. The martial law changed the behavior of banks towards depositors, forcing them to quickly adapt their approaches to attracting funds. It is expected that in the post-war period, the role of deposits in stabilizing the banking sector, increasing confidence in financial institutions and economic recovery will become particularly important.

Under martial law, banks have adapted their deposit offerings by introducing special conditions and higher rates to attract retail and business deposits. Currently, banks offer the following types of deposits:

1. Demand deposits – funds that can be withdrawn at any time. They usually have a low or zero yield.
2. Time deposits – opened for a fixed period (from 1 to 24 months or more), with a guaranteed fixed or floating rate.
3. Savings (accumulative) deposits – allow replenishment of the deposit and, in some cases, partial withdrawal of funds without loss of interest.
4. Foreign currency deposits – less profitable, but protect against hryvnia devaluation.

Ukraine's state-owned banks, including PrivatBank, Oschadbank, Ukrgasbank, and Ukreximbank, are the largest players in the deposit market. They enjoy special trust of the population due to state guarantees. A comparison of deposit terms and conditions (as of April 2025) is shown in Table 1.

Table 1

Deposit terms of state-owned banks in Ukraine

Bank	Deposit term	Rate, %	The possibility of replenishment
PrivatBank	12 months	14,5	No
Oschadbank		14,0	Yes
Ukrgasbank		13,0	Yes
Ukreximbank		13,5	No

Note: compiled according to the official websites of banks as of April 2025.

So, a rate of 13.75% is assumed for 12-month deposits, but PrivatBank and Ukreximbank do not offer a replenishment option. This means that the depositor has no right to increase the amount of funds on the deposit.

At the same time, little-known banks offer maximum deposit rates. Such banks include those that have low recognition among the population and are not systemically important, namely: Universal Bank, Idea Bank, Ukrainian Capital, etc. It is worth remembering that favorable terms on deposits and loans should be carefully evaluated. A deposit is money in cash or non-cash form in the currency of Ukraine or in a foreign currency or bank metals that a bank has accepted from a depositor or that has been received by the depositor on a contractual basis for a specified storage period or without specifying such a period (at interest or income in another form) and is payable to the depositor in accordance with the laws of Ukraine and the terms of the agreement. Deposit transactions are accounted for in accordance with the chart of accounts [2]. This happens according to the Instruction on Accounting for Transactions with Financial Instruments in Banks of Ukraine, approved by the NBU Board Resolution No. 14 dated February 21, 2018 (table 2).

Table 2

Accounting for time deposits

No	The content of the operation	Debit	Credit
1.	Raising funds for a deposit	1001, 2600, 1200	2610, 2630
2.	Accrual of interest on a deposit	7021, 7041	2618, 2638
3.	Return of a deposit	2610, 2630	1001, 2600, 1200
4.	Refund of accrued interest	2618, 2638	1001, 2600, 1200

Currently, the main challenges for the deposit sector remain are as follows: low confidence in banks after the crisis periods; high inflation, which “eats away” at the real yield on deposits; declining interest rates as a result of the NBU's monetary policy. Despite the existing difficulties, the Ukrainian deposit market has a number of positive prospects:

1. Growth in deposit volumes as the economy stabilizes.
2. Improved financial literacy of the population, which stimulates savings.
3. Digitalization of banking services, which simplifies the process of opening deposits.
4. Innovations in deposit products – flexible deposits, bonus programs, deposits with monthly interest payments, etc.

References:

1. Pavelko O. V. Accounting and reporting in banks: a textbook. [Electronic edition]. Rivne: NUWEE, 2022. 336 p.
2. Chart of accounts for Ukrainian banks: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine No. 89 dated 11.09.2017. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/11092017_89.pdf (date of application: 10.05.2025).
3. Instruction on Accounting for Transactions with Financial Instruments in Banks of Ukraine: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine No 14 dated February 21, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-18> (date of application: 11.05.2025).

Андрій Строць

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Віта Семанюк

ДИЗАЙН ТА ТЕСТУВАННЯ ОБЛІКОВИХ МОДЕЛЕЙ У ПОЛІГРАФІЇ

Поліграфічна галузь у XXI столітті стикається з глобальними трансформаціями, зумовленими цифровізацією, зміною форматів представлення та споживання інформації, зростанням вимог до персоналізації продукції та зниженням тиражів. У таких умовах класичні системи обліку втрачають релевантність, оскільки не відображають реальну економіку поліграфічного виробництва. У більшості поліграфічних підприємств облік побудований на застарілих підходах, орієнтованих на масове виробництво. Такі системи не дозволяють здійснювати гнучке планування витрат, точно визначати собівартість малих тиражів або складних виробів, інтегрувати дані про дизайн, адаптацію форматів, цифрові сервіси. Це призводить до спотворення управлінської інформації та неефективного використання ресурсів. Відсутність облікових моделей, адаптованих до сучасної логіки створення цінності у поліграфії, зумовлює зниження конкурентоспроможності підприємств, а проблема розробки та тестування облікових моделей, адаптованих до варіативного і високотехнологічного середовища сучасного друку, набуває актуальності.

У наукових працях облікова модель розглядається як системна концепція організації облікової інформації, яка узгоджується з бізнес-моделлю підприємства і забезпечує її інформаційний супровід. У сучасній економічній науці облікова модель трактується як системний логіко-математичний або інформаційний опис господарських процесів, що реалізується засобами бухгалтерського обліку. «Облікова модель – це структура, що визначає способи визнання, оцінки, групування та представлення облікових даних у внутрішніх і зовнішніх системах звітності. Вона включає в себе логіку калькулювання собівартості, побудову центрів витрат, розподіл непрямих витрат, структуру аналітичних ознак, а також інструменти автоматизації облікового процесу» [1]. Як зазначає О. В. Ілляшенко, «дані бухгалтерського обліку є інформаційною моделлю господарської діяльності підприємства, а тому його система функціонує завдяки послідовному моделюванню господарських процесів» [2].

Модель у загальному значенні – це «логічний або математичний опис компонентів і функцій, що відображають істотні властивості об'єкта» [3]. Вона є абстракцією реального економічного середовища, що дозволяє досліджувати й контролювати господарські явища. В обліку вона виконує функцію інформаційного посередника між реальними подіями та управлінськими рішеннями. У поліграфічному виробництві модель обліку набуває особливого значення через множинність артикулів продукції, гнучкість процесів, часті переналаштування обладнання та широкий спектр дизайнерських, технічних і цифрових операцій. У такому контексті облікова модель має відображати не лише стандартні витрати, а й процеси створення доданої вартості – зокрема витрати на

розробку дизайну, адаптацію макетів під різні формати (друковані, цифрові, інтерактивні), тестування продукції, обробку правок, а також взаємодію з замовником. Таким чином, для поліграфії облікова модель повинна не лише фіксувати господарські факти, а й враховувати етапність, складність і проектну специфіку процесів, забезпечуючи детальну калькуляцію собівартості, управлінський контроль за ресурсами та підтримку рішень щодо оптимізації виробництва та сервісної пропозиції.

Особливістю моделей в управлінському обліку є їх ієрархічність і динамічність. Зокрема, модель може включати кілька рівнів: агреговану (узагальнену) модель витрат, детальні моделі витрат за видами діяльності, а також сценарні моделі прогнозу. Як підкреслює дослідник, «для дослідження складних економічних процесів створюється ієрархія взаємозв'язаних моделей – система моделей» [3].

У поліграфічній галузі це означає, що модель повинна адаптуватися до зміни тиражів, дизайну, цифрових форматів, швидкого циклу виробництва. Саме в такому середовищі управлінська облікова модель повинна поєднувати опис потоків ресурсів, етапів підготовки (дизайн, верстка, правки), а також способів калькулювання собівартості відповідно до виду продукції та каналу реалізації.

У сфері управлінського обліку, облікова модель для підприємств поліграфії повинна виконувати три ключові функції:

1. Операційне відображення витрат і доходів – модель функціонування управлінського обліку повинна ідентифікувати, фіксувати та систематизувати витрати на рівні структурних елементів (центрів витрат, замовлень, видів діяльності).

2. Аналітична підтримка прийняття рішень – модель управлінського обліку повинна містити змінні, що дозволяють прогнозувати поведінку витрат, будувати сценарії та порівнювати варіанти розвитку.

3. Адаптація до внутрішніх змін – модель має бути здатною до модифікацій відповідно до нових типів витрат, каналів створення вартості, інноваційних бізнес-моделей.

Теоретичною основою аналізу облікових моделей у поліграфії є концепція вартісного підходу до управління, де кожен процес розглядається як джерело доданої вартості. Відомі дослідники вказують, що «сучасні системи управлінського обліку повинні не лише реєструвати витрати, а й формувати підґрунтя для стратегічних рішень» [3]. У поліграфії це означає, що облік має охоплювати процеси дизайну, препрес-підготовки, адаптації під клієнта та інші нематеріальні чинники. Як зазначає В. З. Семанюк, «облікова система не лише відображає економічні реалії, а й формує управлінські уявлення про доцільність і ефективність витрат» [4]. У сучасній практиці бізнес-модель підприємства нерозривно пов'язана з його інформаційною системою, що вимагає інтеграції обліку, дизайну та технологій [5]. Для адаптації моделей управлінського обліку до потреб сучасного поліграфічного підприємства доцільно впровадити інструменти: 1) АВС-калькулювання витрат на основі процесів; 2) поділ витрат за центрами відповідальності – формат, обкладинка, макет тощо; 3) розробку цифрових

облікових моделей, інтегрованих з виробничими і дизайнерськими платформами. Як підкреслює Osterwalder, бізнес-модель – це спосіб створення, доставки та захоплення цінності, тому і облікова система має бути її інформаційним відображенням, а для поліграфічних підприємств доцільно впроваджувати функціонально-орієнтовані системи, які дозволяють розподіляти витрати відповідно до фактичних процесів. Цей підхід забезпечує точне калькулювання собівартості друкарської продукції навіть за умов високої варіативності та складності виробництва.

Проблема дизайну облікової моделі в контексті поліграфічної галузі полягає у невідповідності традиційних підходів до обліку реальній структурі створення вартості у поліграфічному виробництві. Стандартні моделі, побудовані на основі лінійного або масового виробництва, не враховують специфіки галузі, яка характеризується короткими виробничими циклами, високим ступенем кастомізації, поєднанням матеріальних і нематеріальних витрат, а також значною часткою творчої та цифрової праці. У поліграфії дизайн облікової моделі повинен враховувати кілька ключових характеристик (табл. 1).

Таблиця 1

Ключові характеристики дизайну облікової моделі в поліграфії

№ з/п	Характеристика	Суть і облікове значення
1	Проектний характер продукції	Модель має відображати витрати за індивідуальними замовленнями або партіями, а не за серійною продукцією
2	Багатоетапність і міжфункціональність	Облік витрат має бути деталізований за етапами процесу: дизайн, верстка, адаптація, друк, обробка тощо
3	Ідентифікація нематеріальних витрат	Методи моніторингу, оцінки та обліку інтелектуальних, цифрових, людських ресурсів (дизайнерські послуги, програмне забезпечення)
4	Цифрова трансформація	Модель має враховувати витрати на цифрові сервіси, платформи, адаптацію до електронних форматів
5	Аналітичність та керованість	Облікова модель повинна забезпечувати оперативну, порівняльну та управлінську аналітику на основі даних

Дизайн облікової моделі для поліграфічного підприємства має відповідати складності, гнучкості та цифровій інтеграції виробничого процесу. Лише модель, що враховує поетапність, проектну специфіку й нематеріальні складники вартості, здатна забезпечити точне управління витратами та стратегічне прогнозування ефективності. Проблема дизайну облікової моделі у поліграфії полягає у потребі перейти від статичних, агрегованих моделей до гнучких, багаторівневих систем обліку, які охоплюють матеріальні, трудові та цифрові компоненти вартості, підтримують облік за видами діяльності (ABC) та відображають логіку реального створення продукту. Без такого підходу неможливо забезпечити достовірну калькуляцію, ефективне планування і стратегічне управління у сучасному поліграфічному бізнесі.

Таким чином, дизайн і тестування облікових моделей є необхідною складовою модернізації управлінського обліку в поліграфії. Вони формують

основу для точного управління витратами, стратегічного прогнозування та адаптації до нових бізнес-реалій.

Список використаних джерел:

1. Семанюк В. З. Інформаційна теорія обліку в постіндустріальному суспільстві : монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 392 с.
2. Ілляшенко О. В. Облікові моделі: особливості створення, функціонування та видозміни. *Інноваційна економіка*. 2013. № 7 (45). С. 287–292.
3. Teece D. J. Business models, business strategy and innovation. *Long Range Planning*. 2010. Vol. 43, Issue 2. P. 172–194. URL: <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2009.07.003>
4. Семанюк В. З. Теоретичні аспекти обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємством. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2011. Вип. 27. Ч. I. С. 164–168.
5. Gassmann, Oliver, Karolin Frankenberger. *The business model navigator ePub eBook: The business model navigator: 55 models that will revolutionise your business*. Pearson UK, 2014.

Андрій Трипалюк

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ростислав Романів

ПЕРЕДУМОВИ ОБЛІКУ ВЕНЧУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах стрімкого розвитку інноваційної економіки, цифровізації та глобальної конкуренції венчурна діяльність підприємств набуває особливої актуальності. Саме вона забезпечує фінансування новаторських ідей, технологічних стартапів, проєктів із високим рівнем ризику, але й із потенційно високим рівнем доходу. Для підприємств, що здійснюють або підтримують венчурні інвестиції, виникає потреба в адекватному інформаційному забезпеченні управлінських і стратегічних рішень, що, своєю чергою, зумовлює необхідність формування відповідного обліку венчурної діяльності. Проте така діяльність має низку специфічних характеристик, які створюють особливі вимоги до її облікового відображення.

У межах венчурної діяльності інвестиції найчастіше надаються в обмін на частку у власному капіталі компанії, що дозволяє інвестору бути безпосередньо зацікавленим у її розвитку та зростанні. Однак на відміну від класичного акціонерного інвестування, венчурний капітал, як правило, має часові обмеження і націлений на досягнення виходу з проєкту (exit strategy) – через продаж частки іншому інвестору, первинне публічне розміщення (IPO) або злиття з більшим бізнесом. Тому венчурні інвестиції не лише фінансують розвиток, а й активно супроводжуються менторською, управлінською та стратегічною підтримкою.

На кожному з етапів змінюється як обсяг фінансування, так і рівень інформаційної визначеності про проєкт, що прямо впливає на облікові потреби. Наприклад, на посівному етапі значну частину витрат можуть становити витрати на розробку прототипу, дослідження ринку, тестування концепції – тобто переважно нематеріальні активи, що складно оцінити у грошовому вираженні. На пізніших етапах до обліку залучаються класичні елементи інвестиційної діяльності – основні засоби, оборотні активи, витрати на маркетинг, управління, комерціалізацію. Окремо слід відзначити, що венчурна діяльність часто здійснюється через окремі юридичні структури – венчурні фонди, інвестиційні компанії або корпоративні акселератори. Це створює потребу в спеціалізованих підходах до консолідованого обліку та звітності, особливо коли підприємство одночасно виступає як венчурний інвестор і як операційний учасник у декількох інноваційних проєктах. Такі ситуації потребують облікового відображення часткової участі, розподілу ризиків, перегляду вартості активів залежно від зміни їхньої перспективи на ринку, а також створення резервів на можливі збитки.

Передумови обліку венчурної діяльності підприємства формуються під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, пов'язаних із сутністю самої венчурної діяльності, особливостями інвестування в інноваційні проєкти, невизначеністю результатів, складністю оцінювання активів та ризиків. Зовнішні

передумови охоплюють загальноекономічний, правовий та фінансовий контекст, у якому здійснюється венчурна діяльність. Серед них варто відзначити розвиток ринку венчурного капіталу, законодавчу базу щодо інвестицій та інноваційної діяльності, наявність інституцій підтримки стартапів, а також загальну макроекономічну стабільність. У країнах із розвиненим ринком капіталів облік венчурних інвестицій підтримується регламентами фондових ринків, стандартами фінансової звітності та вимогами прозорості для інвесторів.

Внутрішні передумови обліку венчурної діяльності пов'язані насамперед із стратегічною орієнтацією підприємства на інновації, рівнем управлінської культури, готовністю приймати високі ризики, наявністю кваліфікованого персоналу для оцінки проєктів і облікового супроводу таких інвестицій. Венчурна діяльність зазвичай не передбачає негайної віддачі або стабільного грошового потоку, тому її облікове відображення вимагає використання специфічних підходів до оцінювання активів, імовірності успіху проєктів, резервування втрат або розподілу ризиків. Крім того, часто венчурне фінансування здійснюється через часткову участь у капіталі проєкту (акції, опціони, пайові інструменти), що вимагає ретельного обліку фінансових інструментів та справедливої вартості.

Особливої уваги потребує формування облікової політики підприємства у сфері венчурної діяльності, зокрема щодо визначення критеріїв визнання та класифікації венчурних інвестицій, порядку оцінки нематеріальних активів (технологій, патентів, ноу-хау), відображення витрат на дослідження й розробки, а також розкриття відповідної інформації у фінансовій та управлінській звітності. У цьому контексті значення набуває і гармонізація облікових процедур з міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ), які передбачають застосування принципів справедливої вартості, визнання ризиків, а також розкриття інформації про структуру інвестицій та рівень їхньої ризикованості.

Крім того, облік венчурної діяльності не може бути ефективним без інтеграції з управлінським обліком, оскільки потребує постійного моніторингу ефективності інвестиційних портфелів, аналізу ризиків, сценарного прогнозування та оцінки результативності проєктів у нестабільному середовищі. Управлінські рішення щодо фінансування, виходу з проєктів, реструктуризації або додаткового інвестування мають спиратися на об'єктивну та своєчасну облікову інформацію.

Таким чином, облік венчурної діяльності підприємства передбачає створення особливого аналітичного середовища, яке поєднує традиційні фінансові підходи з оцінкою інноваційного потенціалу, ризиків і вартості нематеріальних активів. Передумовами для формування такого обліку є як зовнішнє інституційне середовище, так і внутрішня готовність підприємства до реалізації ризикованих, але перспективних проєктів. В умовах постіндустріальної економіки венчурна діяльність дедалі більше набуває системного значення, а її облік перетворюється на важливий інструмент управління стратегічними інвестиціями.

Володимир Фаріон

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Тетяна Вознюк

студентка гр. ОО-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних економічних умовах, особливо в період російської агресії, малий бізнес стикається з великою кількістю викликів, серед яких є збереження фінансової стабільності підприємства. Це завдання є головним для підприємців через постійну зміну ринкової ситуації, загрозу втрати платоспроможності та необхідність адаптації до нових вимог ведення господарської діяльності. Керівники бізнесу повинні розробляти та вдосконалювати стратегії фінансової безпеки, враховуючи постійні зміни.

Варто взяти до уваги, що міцна фінансова стійкість залежить від:

- оцінки можливих загроз для фінансової стійкості;
- факторів, що впливають на уникнення негативних наслідків;
- проведення контролю та оцінювання ефективності системи фінансової безпеки;
- розробки системи, яка буде гарантувати фінансову безпеку підприємства.

З моменту заснування бізнесу важливо приділити багато уваги для створення плану надійної фінансової безпеки, який зможе забезпечити якісний розподіл ресурсів та ефективне використання фінансів підприємства.

Щоб не наражати підприємство на ризики варто відповідально віднестися до створення фінансової стратегії. У своїх роботах В. Вітлінський зазначає, що «підприємство повинно керуватися такими принципами: заздалегідь піклуватися про можливі ризики у майбутньому; безглуздо ризикувати більшим заради меншого; безглуздо ризикувати більшим ніж це може дозволити собі підприємство» [2].

Вивчення вищезазначеного матеріалу і правильне його використання зможе мінімізувати негативні наслідки для підприємства. Однак, стратегія допомагає зосередити зусилля на різних варіантах рішення, але на тих які не будуть суперечити головній стратегії і відкинути варіанти, які будуть заважати або ставати перешкодою. Слід звернути увагу, що досягнувши результатів стратегія припиняє своє існування і на заміну їй потрібна нова, яка буде враховувати нові фактори і буде надавати можливість підприємству мати стійку фінансову безпеку [3].

Отже, правильно створена система фінансової безпеки запобігає внутрішнім та зовнішнім ризикам. Внутрішні ризики часто є наслідком недоліків в управлінні фінансами. Непрофесійне керівництво може зробити помилку, яка призведе до дефіциту ліквідних коштів та пошкодження репутації. Щоб уникнути

таких ситуацій підприємству варто проводити фінансовий моніторинг.

Але не кожне підприємство має фахівців з фінансового моніторингу, тому їм варто залучати зовнішні організації.

Фінансовий моніторинг легше проводити коли підприємство веде автоматизований облік, тому це також є важливо, а саме для більш точно проведення господарських операцій, який в майбутньому допоможе провести якісну фінансову оцінку стану бізнесу.

Автоматизація облікових процесів стає важливою для суб'єктів малого бізнесу, особливо в умовах воєнного стану.

Сучасне програмне забезпечення, таке як BAS, М.Е.Дос, Zoho Books, дозволяє автоматично формувати звітність, інтегрувати дані з банківськими сервісами, CRM-система тощо. Це знижує ризики помилок і підвищує продуктивність, що надзвичайно важливо для підприємства із обмеженими ресурсами.

Однак, окрім переваг автоматизованого обліку також є свої недоліки, які варто врахувати, сюди можна віднести висока вартість впровадження автоматизованої системи обліку, яку не кожний малий підприємець може собі дозволити; проблеми загальної організації бізнесу й обліку; відсутність досконалого володіння комп'ютером бухгалтера на підприємстві; збій у системі; віруси [1].

Електронний документообіг забезпечує надійний і швидкий обмін даними, зменшує витрати на паперовий облік та мінімалізує ризик втрати документів. У період віддаленої роботи або релокації бізнесу електронний документообіг дозволяє забезпечити безперервність бізнес-процесів, що наразі є важливо для бізнесу в Україні.

Узагальнюючи, варто зазначити, що забезпечення фінансової стійкості малого бізнесу в умовах воєнного стану залежить від комплексного підходу: правильне управління фінансами, автоматизація обліку та документообігу є тими факторами, що дозволять підприємству адаптуватися до нових умов, зберегти стійкість і розвиватися навіть у кризові часи.

Список використаних джерел:

1. Валькова Н. В., Данілко А. Ю. Переваги та недоліки впровадження автоматизованої системи ведення обліку в Україні. URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/uk/economy/accounting-andauditing/3196-valkova-hb-danlkova-a>
2. Вітлінський В. В., Скіцько В. І. Ризик-менеджмент ланцюгів постачання в умовах цифрової економіки. *Бізнес Інформ*. 2018. № 4. С. 384- 392.
3. Доценко І. О. Стратегія управління фінансовими ризиками підприємства в процесі формування його фінансової безпеки. *«Modern Economics»*. 2020. № 20. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7484/1/dotsenko.pdf>

Катерина Шевченко

студентка гр. ОО-22,
Центральноукраїнський національний
технічний університет, м. Кропивницький

Роман Бідненко

студент гр. ООУ-24МЗ
Центральноукраїнський національний
технічний університет, м. Кропивницький

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ольга Пугаченко

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Сучасні умови трансформації медичної галузі, висувають чимало вимог до організації, налагодження та вдосконалення процесів формування інформаційних потоків і, як наслідок, – до облікового забезпечення діяльності закладів охорони здоров'я.

Ст. 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначає, що заклад охорони здоров'я – це «юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, що забезпечує медичне обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників і фахівців з реабілітації» [1].

Документальне забезпечення в закладах охорони здоров'я є важливим елементом управління, яке забезпечує систематичний і точний облік медичних послуг, ресурсів, фінансів, пацієнтів та включає в себе різноманітні документи, які регулюють процеси обліку й звітності.

У Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», ст. 8 «Організація бухгалтерського обліку на підприємстві» завжди передбачала самостійність затвердження правил документообороту і технології обробки облікової інформації закладами охорони здоров'я, проте саме визначення терміну «документооборот» законодавчо було закріплено лише з 19.07.2022 р. [2].

Документооборот у закладах охорони здоров'я – це процес руху документів у межах закладу, починаючи з моменту їх складання або отримання і до передачі в архів. Ефективна організація документообігу сприяє своєчасному виконанню всіх господарських операцій і формуванню звітності. Наряду із розробкою Наказу про облікову політику, одним із ключових елементів організації обліку є також і «розробка системи рахунків бухгалтерського обліку, яка відображається у Робочому плані рахунків певного закладу охорони здоров'я» [3].

Документальне забезпечення у закладах охорони здоров'я – це комплексна система ведення, обробки, зберігання та використання медичної, управлінської, фінансової та кадрової документації відповідно до чинного законодавства України. Документальне забезпечення в лікарських закладах доцільно розподіляти за групами документів:

– медична документація – історії хвороб; особисті медичні картки пацієнтів (амбулаторні, стаціонарні та електронні (в рамках eHealth)); направлення, рецепти, виписки; уніфіковані форми довідок МОЗ; результати лабораторних досліджень (протоколи та висновки, які документують результати обстежень);

– фінансова документація – кошториси і договори з НСЗУ; платіжні документи (чеки, рахунки-фактури, накладні, акти виконаних робіт, квитанції, що підтверджують фінансові операції); первинні документи, аналітичні й синтетичні регістри обліку; бухгалтерські звіти (звіти про доходи і витрати лікарні, фінансова, податкова і статистична звітність);

– кадрова документація – особові справи працівників, трудові договори, таблиці обліку робочого часу, документи щодо атестацій та підвищення кваліфікації;

– аналітичні документи – журнали обліку (журнали для фіксації прийому пацієнтів, відпуску ліків, використання медичних матеріалів); акти приймання-передачі (документи, що підтверджують передачу медичних препаратів, обладнання чи матеріалів);

– документи з управлінського обліку – плани роботи (документи, що містять стратегії та плани розвитку закладу); звіти про виконання планів (документація, що фіксує результати діяльності лікарні за певний період);

– внутрішні регламенти – регуляторна документація (накази, розпорядження, положення, інструкції, графіки, інші внутрішні документи, що регулюють роботу закладу); ліцензії та сертифікати (документи, що підтверджують право на ведення медичної діяльності);

– документи з контролю якості – протоколи перевірок (документація, що містить результати внутрішніх і зовнішніх перевірок якості медичних послуг); аналізи та звіти про якість лікування (оцінка ефективності лікування і моніторинг задоволеності пацієнтів) – табл. 1.

Таблиця 1

**Специфічні облікові регістри,
що використовуються в закладах охорони здоров'я**

Документ	Характеристика
Історії хвороб	Основний документ, у якому фіксується вся медична інформація про пацієнта, включаючи діагнози, стан, проведені процедури, результати аналізів і лікування
Медичні картки	Облікові документи, що містять основну інформацію про пацієнта (персональні дані, історія хвороби, алергії, вакцинації тощо)
Журнал обліку пацієнтів	Реєстраційний журнал, у якому фіксуються всі пацієнти, які звернулися за медичною допомогою, із зазначенням дати, часу та типу наданих послуг
Журнал операцій	Документ, у якому ведеться облік усіх оперативних втручань, їх типів, дат проведення та результатів
Журнал обліку медикаментів	Реєстраційний журнал для обліку надходження, використання та залишків медичних препаратів
Журнал обліку обладнання	Документ, у якому фіксуються всі медичні прилади та обладнання: їх придбання, використання, технічне обслуговування та списання

Документ	Характеристика
Журнал обліку лабораторних досліджень	Облік всіх проведених лабораторних аналізів, їх результатів і термінів виконання
Журнал обліку прийому лікарів	Реєстрація всіх прийомів лікарями пацієнтів, включаючи дату, час та результати консультацій
Журнал обліку лікарняних	Облік виданих лікарняних листків, їх термінів та причин
Журнал контролю за якістю медичних послуг	Фіксація випадків скарг пацієнтів, проведених перевірок та оцінок якості лікування

Ведення зазначених облікових реєстрів є важливим інструментом для забезпечення якісного медичного обслуговування, раціонального використання ресурсів і дотримання встановлених нормативів. Структуроване збирання даних у цих реєстрах також підтримує ефективне управління закладом і сприяє ухваленню обґрунтованих управлінських рішень.

До особливостей ведення документації в закладах охорони здоров'я можна віднести: регламентованість (документооборот чітко регулюється наказами Міністерства охорони здоров'я, ДСТУ, профільними законодавчими актами); конфіденційність (дотримання медичної таємниці та персональних даних пацієнтів); тривалість зберігання згідно з Переліком типових документів (наприклад, історії хвороби мають зберігатись до 25 років); активний перехід на електронну документацію (впровадження eHealth передбачає цифровізацію значної частини документів).

Отже, документальне забезпечення обліку в лікарських закладах має важливе значення для забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності управлінських процесів. Правильне ведення документації також сприяє покращенню якості медичних послуг і підвищенню рівня довіри пацієнтів до медичних установ.

Список використаних джерел:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 22.05.2025)
2. Пугаченко О. Б., Зарудна Н. Я., Кундеус О. М. Визначення терміну «документооборот» у законодавчих актах і літературних джерелах. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-57> (дата звернення: 22.05.2025)
3. Пугаченко О. Б., Фоміна Т. В. Організація обліку розрахунків за податком на доходи фізичних осіб у закладах охорони здоров'я. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-147>. (дата звернення: 22.05.2025)

Назарій Шевчук

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Зеновій-Михайло Задорожний

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОБЛІКУ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ

У сучасному світі, де інформаційні потоки стають дедалі інтенсивнішими, а економічна діяльність усе частіше переміщується в цифровий простір, постає нагальна потреба в перегляді підходів до ведення обліку. Електронний бізнес, як одна з найдинамічніших форм підприємництва, значною мірою залежить від ефективного управління інформацією. Його успішність ґрунтується не лише на швидкості комунікації з клієнтами чи здатності оперативно обробляти замовлення, але й на точному, структурованому та своєчасному фінансовому обліку, який у нових умовах неможливо уявити без використання сучасних інформаційних технологій.

Інформаційні системи, впроваджені в облік електронного бізнесу, перетворили традиційні бухгалтерські процеси на комплексні цифрові моделі, здатні автоматизувати більшість рутинних операцій. На відміну від паперових реєстрів і численних таблиць, що вимагали значних часових та людських ресурсів, сучасне програмне забезпечення забезпечує інтеграцію різних функціональних блоків – від обліку товарів і нарахування податків до формування звітності та аналітичних висновків. В умовах електронної комерції, де обсяги транзакцій часто є дуже великими, а швидкість обробки інформації впливає на загальну конкурентоспроможність компанії, такі технологічні рішення стають не просто бажаними, а необхідними.

Особливої актуальності набувають хмарні сервіси, які дозволяють підприємцям і бухгалтерам мати постійний доступ до фінансових даних, незалежно від фізичного розташування. Це створює новий рівень гнучкості в управлінні бізнесом, зменшуючи залежність від офісної інфраструктури й даючи змогу оперативно реагувати на зміни у внутрішньому або зовнішньому середовищі. Крім того, такі системи забезпечують високу надійність збереження інформації, автоматичне створення резервних копій та захист даних за допомогою сучасних механізмів шифрування та автентифікації.

Невід'ємною складовою сучасного обліку в електронному бізнесі є також аналітика, що базується на обробці великих обсягів даних у режимі реального часу. Інформаційні системи не лише фіксують господарські операції, а й формують на їх основі аналітичні звіти, які дають змогу керівництву оцінювати ефективність діяльності, виявляти проблемні ділянки, прогнозувати майбутні тенденції та приймати стратегічно виважені рішення. Відтак, облік перетворюється на важливий інструмент управління, що забезпечує не просто контроль, а й розвиток бізнесу.

У цьому ж контексті варто згадати й про електронний документообіг, який дедалі частіше використовується в компаніях, що працюють онлайн. Замість

громіздких архівів та нескінченних паперових форм, документи створюються, підписуються та зберігаються в цифровому вигляді. Такий підхід не лише зменшує витрати на адміністрування, а й сприяє оперативності в роботі з партнерами та державними установами. Інтеграція облікових систем з платформами для обміну електронними документами дозволяє забезпечити юридичну силу документів і гарантує їх достовірність, що є критично важливим для фінансової звітності та взаєморозрахунків.

У контексті подальшого розвитку електронного бізнесу особливого значення набуває здатність облікових систем не лише відображати фактичний стан справ, але й інтегруватися з іншими бізнес-процесами, утворюючи єдине інформаційне середовище. Це стосується, зокрема, взаємодії між модулями обліку, логістики, управління запасами, обслуговування клієнтів, маркетингу та аналітики. Така взаємодія сприяє появі наскрізної цифрової моделі бізнесу, у якій дані не дублюються, не втрачаються та не потребують багаторазового ручного введення. Завдяки цьому суттєво зменшується кількість помилок і спрощується процес прийняття управлінських рішень.

Усе частіше сучасні компанії звертають увагу на можливість застосування штучного інтелекту та машинного навчання в обліку, зокрема для виявлення аномалій у фінансових операціях, автоматичної класифікації витрат, прогнозування грошових потоків або оптимізації податкових стратегій. Хоча такі інструменти ще не є масовими, їхній потенціал уже зараз викликає зацікавлення у бізнес-спільноті. Варто також зауважити, що гнучкість, яку надають новітні інформаційні технології, дозволяє малим підприємствам отримати доступ до тих самих інструментів, які ще донедавна були доступними лише великим корпораціям. Це створює нові можливості для розвитку підприємництва, знижує бар'єри входу на ринок і стимулює здорову конкуренцію.

Однак впровадження інформаційних технологій в облікову сферу супроводжується й певними викликами, серед яких особливо варто виділити питання кібербезпеки. У міру того як зростає кількість цифрових інструментів, зростає й ризик витоку конфіденційної інформації або її несанкціонованого використання. Саме тому сучасні облікові системи повинні мати продуману архітектуру захисту, включаючи багаторівневу авторизацію, контроль прав доступу та системи виявлення підозрілої активності. Захист даних стає невід'ємною частиною репутації бізнесу, а інвестиції в безпеку – ознакою його зрілості.

Таким чином, можна зробити висновок, що інформаційні технології стали потужним каталізатором розвитку електронного бізнесу, зокрема в сфері обліку. Вони не лише оптимізують процеси, але й сприяють більшій прозорості, точності та ефективності фінансового управління. У новій економічній реальності, де цифрова трансформація є не трендом, а необхідністю, саме облік, підсилений сучасними ІТ-рішеннями, стає тією основою, на якій будується стабільність і конкурентоспроможність підприємства.

Тетяна Шматковська

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННІ: РЕАЛІЗАЦІЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах цифрової трансформації економіки роль цифрових технологій у сфері бухгалтерського обліку та оподаткування невіддільно зростає [1-4]. Це зумовлено загальною тенденцією до автоматизації фінансових процесів, інтеграції бізнесу в цифрове середовище та необхідністю оперативного прийняття управлінських рішень на основі достовірних даних. В Україні, як і в багатьох інших країнах, цифровізація бухгалтерської та податкової сфери стала відповіддю на виклики глобалізації, стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, а також потребу держави у більш ефективному контролі за дотриманням податкового законодавства.

Реалізація цифрових технологій в обліку полягає, передусім, у впровадженні спеціалізованого програмного забезпечення, хмарних платформ для реалізації облікового процесу, електронного документообігу, а також у використанні інтелектуальних систем для аналізу фінансової інформації. Українські підприємства активно переходять на цифрові облікові системи, які забезпечують швидке введення, обробку, зберігання та аналіз облікових даних, мінімізуючи ризики помилок і дублювання інформації. У цьому контексті важливу роль відіграє автоматизація рутинних облікових операцій, що вивільняє час для аналітичної діяльності бухгалтера та підвищує загальну ефективність облікового процесу. Окрім того, цифрові інструменти дозволяють забезпечити оперативний доступ до фінансової інформації для різних користувачів, у тому числі для зовнішніх аудиторів, інвесторів і регуляторних органів.

Що стосується оподаткування, то цифрові технології дедалі активніше застосовуються як на рівні суб'єктів господарювання, так і на рівні державного адміністрування податків. Вважаємо, що одним з ключових досягнень у цій сфері стало впровадження електронної звітності та кабінету платника податків, які значно спростили процеси комунікації з податковими органами та зменшили паперове навантаження. Завдяки цифровим платформам підприємства можуть своєчасно подавати податкові декларації, слідкувати за станом розрахунків з бюджетом, а також отримувати актуальну інформацію щодо змін у податковому законодавстві. З боку держави застосування цифрових технологій дозволяє удосконалити механізми податкового контролю, впроваджувати аналітичні інструменти для виявлення ризикових операцій, а також запроваджувати автоматизовані алгоритми для обробки великого обсягу даних, що надходить від платників податків.

Значного поширення набуває також електронна взаємодія між підприємствами та контролюючими органами через інтегровані платформи, що забезпечують обмін даними в режимі реального часу [1; 2]. Такий підхід підвищує

прозорість податкових процесів, зменшує суб'єктивний вплив людського фактору та створює сприятливі умови для формування довіри між бізнесом і державою.

Інтеграція цифрових технологій у податкову політику країни сприяє також формуванню передумов для запровадження елементів прогностичного та адаптивного оподаткування. Йдеться про можливість аналізу податкового навантаження в реальному часі, моделювання сценаріїв змін у податковому середовищі та запровадження гнучких ставок, залежно від фінансових результатів платника. Це відкриває нові горизонти для побудови податкової системи, що одночасно стимулює економічну активність і забезпечує достатній рівень фіскальної стабільності.

Вважаємо, що успішна реалізація цифрових технологій вимагає активної участі професійної бухгалтерської спільноти, зокрема у створенні нових стандартів цифрової звітності, адаптації міжнародних практик та впровадженні етичних норм цифрової поведінки. Підготовка нової генерації фахівців, здатних працювати з великими масивами даних, використовувати цифрові платформи та розуміти принципи функціонування автоматизованих систем, є критично важливою умовою для сталого розвитку облікової сфери в сучасному цифровому середовищі.

Також варто зазначити, що цифровізація облікових і податкових процесів сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств на глобальному ринку. Завдяки цифровим технологіям знижується вартість ведення обліку, прискорюється доступ до фінансової інформації, поліпшуються показники звітності та прозорість, що є вагомими факторами для інвесторів і партнерів. В умовах глобальної конкуренції та зростання значення цифрових активів ефективне використання сучасних інформаційних систем стає ключовим елементом стратегічного управління підприємством.

Отже, цифрові технології відіграють ключову роль у трансформації системи обліку і оподаткування. Їх реалізація дозволяє підвищити ефективність, прозорість і достовірність облікової інформації, а також забезпечити нову якість податкового адміністрування. Перспективи розвитку цієї сфери пов'язані з подальшою автоматизацією, застосуванням інтелектуальних систем та інтеграцією цифрових рішень у загальну економічну екосистему країни. Успішна реалізація цих перспектив можлива лише за умови комплексного підходу, що включає технічну, нормативну, освітню та організаційну складову. Особливе значення має формування цифрової культури в обліковому середовищі, розвиток професійних компетентностей, оновлення освітніх програм з урахуванням цифрових викликів та тісна співпраця між державою, бізнесом і науковою спільнотою. Тільки за таких умов цифровізація стане справжнім драйвером модернізації фінансово-економічного управління та підвищення довіри до облікової і податкової інформації в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Патута М., Шматковська Т. Особливості використання та реєстрації РРО та ПРРО в системі розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

- Галицький економічний вісник. 2023. Т. 81. № 2. С. 58–70. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.02.071
2. Шматковська Т., Коробчук Т. Сучасні інформаційні та комунікаційні технології в моделюванні бізнес-процесів. *Економічний форум*. 2023. № 1 (3). С. 156-161. URL: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-3-20>
 3. Шматковська Т., Коробчук Т., Борисюк О. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в системі обліково-аналітичного забезпечення щодо моделювання бізнес-процесів. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-68>
 4. Шматковська Т. О., Дзямулич М. І. Вплив сучасних інформаційних систем і технологій на формування цифрової економіки. *Економічний форум*. 2022. № 2. С. 3–8. URL: http://e-forum.lntu.edu.ua/index.php/ekonomichnyy_forum/article/view/300

Володимир Шпак

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Ярослав Крупка

ОБЛІКОВА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах високої динаміки бізнес-середовища, підприємства стикаються з численними ризиками, які можуть впливати на їхню стабільність та конкурентоспроможність. Ефективне управління цими ризиками є ключовим фактором для забезпечення стійкого розвитку підприємства. Облікова інформація, як систематизований набір даних про фінансово-господарську діяльність, відіграє важливу роль у процесі ідентифікації, оцінки та моніторингу ризиків. Значення облікової інформації в управлінні ризиками зростає в умовах глобалізації та цифровізації економіки. Вона забезпечує керівництво підприємства необхідними даними для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків ризиків та використання потенційних можливостей [1].

Незважаючи на важливість облікової інформації, багато підприємств стикаються з проблемами її ефективного використання в процесі управління ризиками. Серед основних проблем можна виділити недостатню якість облікових даних, відсутність інтегрованих інформаційних систем та низький рівень кваліфікації персоналу в сфері ризик-менеджменту [2]. Крім того, існує потреба у розробці та впровадженні методичних підходів до використання облікової інформації для оцінки ризиків, що враховують специфіку діяльності конкретного підприємства. Це вимагає проведення наукових досліджень та практичних розробок у цій сфері.

У науковій літературі питання використання облікової інформації для управління ризиками розглядаються з різних аспектів. Зокрема, Т. Королук і Т. Винник у своїй роботі зазначають, що «бухгалтерський облік є важливим інструментом для виявлення та оцінки ризиків, а також для розробки заходів щодо їх мінімізації» [3]. Інші дослідники, такі як Г. О. Ткачук, акцентують увагу на необхідності ідентифікації економічних ризиків в обліково-аналітичній системі підприємства та розробці методів їх оцінки [4]. Це свідчить про актуальність теми та потребу в подальших дослідженнях.

Одним із ключових напрямів вирішення проблеми недостатньої ефективності управління ризиками на підприємствах є впровадження сучасних інформаційних систем обліку. Інтегровані облікові платформи забезпечують централізований доступ до фінансової та управлінської інформації в режимі реального часу, що критично важливо для своєчасного реагування на потенційні загрози. Такі системи дають змогу автоматизувати обробку великого обсягу даних, мінімізуючи суб'єктивний вплив людини та знижуючи ризик помилок. У свою чергу, це сприяє формуванню точних оцінок ризику та ухваленню обґрунтованих

рішень. Досвід провідних компаній засвідчує, що цифровізація обліку прямо корелює з підвищенням якості ризик-менеджменту.

Не менш важливим чинником є системна робота з підвищення кваліфікації персоналу, зокрема працівників бухгалтерських та аналітичних служб. Сучасний ризик-менеджмент вимагає знань не лише в галузі фінансів, а й в сфері цифрових технологій, математичного моделювання та стратегічного аналізу. Проведення цільових тренінгів, семінарів і сертифікованих програм навчання дає змогу сформувати на підприємстві професійну команду, здатну ефективно використовувати облікову інформацію для ідентифікації та оцінки ризиків. Знання працівників повинні постійно оновлюватися відповідно до змін у нормативному середовищі та ринкових умовах. Лише за таких умов можна забезпечити високу якість інформаційної підтримки управлінських рішень. Важливою складовою розв'язання проблеми є розробка методичних рекомендацій щодо використання облікової інформації в процесі управління ризиками. Такі документи повинні охоплювати не лише класифікацію ризиків, а й методи їх кількісної та якісної оцінки, алгоритми аналізу інформації, форми звітності та інструменти контролю. Наявність стандартизованих підходів дозволяє гармонізувати практику ризик-менеджменту на різних рівнях управління, зменшуючи суб'єктивізм при прийнятті рішень [5]. Методичне забезпечення також повинно враховувати специфіку діяльності підприємств залежно від галузі, розміру та організаційно-правової форми. Розроблені рекомендації мають базуватися на кращих міжнародних практиках та бути адаптованими до вітчизняних умов.

Інтеграція облікової інформації в систему стратегічного управління ризиками дозволяє перейти від реактивної до проактивної моделі ухвалення рішень. У цьому контексті облікові дані відіграють роль основи для побудови фінансових прогнозів, сценарного планування та оцінки впливу ризиків на ключові показники ефективності. Важливо, щоб ця інформація була релевантною, достовірною та орієнтованою на майбутнє. Сучасні тенденції управління вимагають поєднання оперативної звітності з аналітичними показниками, що дозволяє керівництву компанії своєчасно виявляти вразливі точки та коригувати стратегію розвитку. Такий підхід значно підвищує адаптивність підприємства до зовнішніх викликів.

Застосування аналітичних інструментів, зокрема SWOT-аналізу, аналізу чутливості, ABC-аналізу та методів імітаційного моделювання, дозволяє глибше дослідити природу ризиків і оцінити їхній вплив на результати діяльності. Ці методи сприяють формуванню системного бачення ризиків, допомагають розуміти загрози та обґрунтовувати вибір інструментів управління, а також підвищують прозорість процесу ухвалення рішень, оскільки ґрунтуються на об'єктивних даних. Комплексне застосування таких підходів дозволяє створити ефективну аналітичну базу для стратегічного планування. Саме на перетині обліку та аналізу формуються нові можливості для зниження невизначеності.

Систематичний моніторинг ризиків на основі облікової інформації є завершальним елементом ефективної системи ризик-менеджменту. Постійне відстеження динаміки фінансових показників, змін у зовнішньому середовищі та

внутрішніх процесах дозволяє виявляти нові загрози на ранній стадії. Облікова система повинна забезпечувати функціонування механізмів зворотного зв'язку, що дає змогу коригувати раніше ухвалені управлінські рішення. Такий підхід забезпечує безперервність процесу управління ризиками, підвищує його адаптивність та знижує ймовірність виникнення кризових ситуацій. У підсумку, саме високоякісна облікова інформація стає основою для обґрунтованих дій у межах ризик-орієнтованого управління [6]. У сучасних умовах постійної турбулентності економічного середовища, посиленої глобалізаційними викликами та високим рівнем невизначеності, ефективне управління ризиками набуває першочергового значення для забезпечення стабільного розвитку підприємств. Облікова інформація виступає фундаментальною основою цього процесу, оскільки саме вона формує інформаційне підґрунтя для ідентифікації, оцінки, аналізу та моніторингу ризиків. Відповідно, якість, повнота, своєчасність та релевантність облікових даних безпосередньо впливають на ефективність прийняття управлінських рішень у сфері ризик-менеджменту. Науковий аналіз та практичний досвід доводять, що впровадження сучасних інтегрованих облікових систем, підвищення кваліфікації персоналу, використання аналітичних інструментів та створення методичних основ для використання облікової інформації є ключовими елементами побудови ефективної системи управління ризиками. Особливу роль у цьому процесі відіграє стратегічна інтеграція облікових даних у загальну систему управління підприємством, що дозволяє перейти від реагування на ризики до їхнього проактивного передбачення.

Проблематика використання облікової інформації для оцінки ризиків вимагає подальших досліджень, зокрема у напрямі адаптації міжнародного досвіду до вітчизняних умов, а також розробки специфічних індикаторів ризиків у контексті цифрової трансформації. Необхідно забезпечити міждисциплінарну синергію між бухгалтерським обліком, фінансовим аналізом, інформаційними технологіями та стратегічним менеджментом задля формування стійкої архітектури ризик-орієнтованого управління. Водночас варто акцентувати, що саме завдяки обліковій інформації підприємства мають змогу отримувати системне бачення внутрішнього стану та зовнішнього середовища, своєчасно виявляти потенційні загрози, визначати їхній вплив на ключові показники діяльності, розробляти сценарії реагування та адаптувати бізнес-моделі відповідно до нових викликів. Таким чином, облік трансформується з інструмента фіксації фактів господарської діяльності у дієвий механізм стратегічного управління ризиками.

Отже, високоякісна облікова інформація є не просто елементом управлінської інфраструктури, а критичним ресурсом забезпечення сталого функціонування підприємств в умовах невизначеності. Її роль у сучасному бізнес-середовищі постійно зростає, що вимагає поглиблення наукових досліджень та модернізації практики бухгалтерського обліку відповідно до завдань ризик-орієнтованого управління.

Список використаних джерел:

1. Семанюк В. З. Інформаційні ресурси як інструмент підвищення ефективності бізнесу. *Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2012. №10. С. 304–307
2. Сучасні проблеми розвитку системи обліку в Україні: монографія / за ред. д.е.н., проф. М. С. Пушкаря. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. С. 36–60.
3. Королюк Т. М., Винник Т. М. Наукові погляди щодо ролі бухгалтерського обліку в управлінні ризиками. *Галицький економічний вісник*. 2019. № 2 (57). С. 142–152. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/27970library.tntu.edu.ua+2>
4. Ткачук Г. О. Ідентифікація економічних ризиків в обліково-аналітичній системі підприємства. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Т. 7, № 4. С. 80–86. DOI: <https://doi.org/10.15673/2312-847x.4/2015.56865>
5. Семанюк В. З. Контролінг як інноваційний інструмент підвищення ефективності бізнесу. *Наукові записки. Українська академія друкарства*. 2010. Вип. 2 (18). С. 132–138.
6. Семанюк В. З. Теоретичні аспекти обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємством. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2011. Вип. 27. Ч. I. С. 164–168.

Світлана Яцишин

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНСОЛІДАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

В умовах розвитку інтеграційних процесів та посилення світової конкуренції невинно зростає роль інформації про діяльність холдингових компаній на ринку інвестицій, яка розкривається в консолідованій фінансовій звітності. Слід зазначити, що ієрархічна структура більшості консолідованих холдингових груп підприємств досить складна, містить у собі кілька рівнів управління й характеризується взаємною участю в капіталі один одного, що ускладнює сприйняття інформації користувачами звітності й дає можливість вуалювати показники фінансової звітності.

У закордонній практиці, на відміну від вітчизняної, важливу роль для прийняття користувачами виважених управлінських рішень відіграє консолідована фінансова звітність [1].

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачена необхідність складання та подання консолідованої фінансової звітності підприємствами, які мають дочірні підприємства (крім власних фінансових звітів) [2]. Вимоги НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» поширюються на групу підприємств, організацій та інших юридичних осіб, яка складається з материнського (холдингового) підприємства та дочірніх підприємств. Тобто консолідована фінансова звітність відображає фінансовий стан і результати діяльності юридичної особи (материнської, холдингової компанії) та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці [8]. Слід підкреслити, що подібні визначення сфери застосування процедур консолідації подано в МСБО 27 «Окрема фінансова звітність» [5].

Консолідованою групою підприємств є материнська (холдингова) компанія та всі її дочірні підприємства, яка є економічним об'єднанням юридично самостійних осіб, заснованим на придбанні прав власності материнською компанією й контролю над дочірніми компаніями. Причому реальний фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів таких об'єднань можна визначити тільки через систему консолідованої фінансової звітності.

Коли компанія має підконтрольні дочірні підприємства, її фінансовий звіт повинен відображати не тільки її власний фінансовий стан, а й фінансовий стан цих дочірніх підприємств. Для цього проводиться процес консолідації, який полягає у підсумовуванні фінансових даних звітів дочірніх підприємств та звіту материнської компанії, щоб створити один звіт, який відображає фінансовий стан групи компаній в цілому. Цей процес консолідації фінансової звітності зазвичай здійснюється відповідно до встановлених стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності [3].

На основі дослідження підходів до класифікації звітності підприємств встановлено, що консолідована фінансова звітність є зовнішньою бухгалтерською звітністю. Система консолідованих звітних показників формується на підставі даних бухгалтерського обліку відображених у вже складених індивідуальних фінансових звітах. Відповідно, консолідована фінансова звітність є одним із елементів методу бухгалтерського обліку, що підтверджує її належність до системи бухгалтерського обліку [4]. Аналіз нормативно-правової бази та систематизація поглядів дослідників дозволяють встановити, що консолідовану фінансову звітність визначають як фінансову звітність утворену внаслідок проведення спеціальних коригувань для відображення фінансового стану, результатів діяльності та руху грошових коштів корпоративного об'єднання підприємств (наприклад, материнського (холдингового) підприємства та його дочірніх підприємств), що існує як єдина економічна одиниця та побудована на відносинах контролю.

Виходячи з цього, консолідація звітності – це процес регулювання й агрегування фінансової інформації індивідуальних фінансових звітів материнського товариства і його дочірніх компаній у такий спосіб, щоб сформувати показники об'єднаного фінансового звіту, який представлятиме інформацію про фінанси консолідованої холдингової групи підприємств як про єдиного цілого суб'єкта господарювання, створеного шляхом придбання та здійснення інвестицій, що забезпечує встановлення контролю [4].

Базою європейського облікового законодавства є Четверта (від 25 липня 1978 р.) та Сьома (від 13 червня 1983 р.) Директиви Ради міністрів Європейського Союзу [11; 10]. Перша регулює питання складання річної звітності акціонерними компаніями, друга – присвячена питанням складання консолідованої звітності. Саме тому у світовій практиці бухгалтерського обліку сучасна система консолідованої звітності порівняно нова. Міжнародним визнанням консолідованої фінансової звітності в деяких європейських країнах можна вважати ухвалення вищезгаданої Сьомої Директиви Європейського Співтовариства (83/349/ЄЕС), що характеризує групові (консолідовані) бухгалтерські звіти як такі, що призначені для демонстрації фінансового стану й результатів роботи групи компаній, котрі діють спільно [10].

Директива 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про щорічну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язаних з ними звітах певних типів компаній, що вносить поправки до Директиви 2006/43/ ЄС Європейського Парламенту та Ради і скасовує Директиви Ради 78/660/ ЄЕС і 83/349/ЄЕС» від 26 червня 2013 р. (ст. 22-29) (надалі – Директива 2013/34/ЄС) визначає сферу і порядок консолідації фінансової звітності. Зокрема, компанії, що мають дочірні підприємства повинні консолідувати не лише фінансову звітність, а й управлінську звітність.

Найбільш звичною формою носіїв облікової інформації холдингової групи підприємств є консолідовані бухгалтерські звіти, для чого крім підготовки кожною компанією свого власного звіту складається й «консолідований бухгалтерський звіт», котрий має показати результати діяльності компанії-

холдингу й залежної компанії спільно, так ніби це була одна організація. Сьома Директива Європейського Співтовариства саме й розглядає питання такої бухгалтерії холдингової групи підприємств.

Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013р. № 73) [7] «консолідована фінансова звітність – фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці» (п.3 Розділу І). Вона містить:

- 1) Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан);
- 2) Консолідований звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід);
- 3) Консолідований звіт про рух грошових коштів (за прямим методом);
- 4) Консолідований звіт про рух грошових коштів (за та непрямим методом);
- 5) Консолідований звіт про власний капітал.

З формуванням ринкової економіки в Україні, якій властиві процеси перерозподілу власності та утворення об'єднань підприємств шляхом придбання актуальною є проблема розробки консолідованої фінансової звітності. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [7] та НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» [8], поряд з іншими нормативними документами, регламентують порядок складання консолідованої фінансової звітності та загальні вимоги до розкриття інформації щодо неї.

Питання консолідованої фінансової звітності також регулюються Міжнародними обліковими стандартами, а саме стандартами IFRS [Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ)] та IAS [Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО)], насамперед МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу», МСБО 24 «Розкриття інформації про пов'язані сторони», МСБО 27 «Окрема фінансова звітність», МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані та спільні підприємства», МСФЗ 11 «Спільна діяльність» [6].

МСБО 27 регламентовано питання підготовки й подання консолідованої фінансової звітності груп підприємств, що перебувають під контролем материнської компанії. У МСБО 28 розглядається облік і звітність у асоційованих компаніях та спільних підприємствах. Зокрема, інвестиції в асоційовані компанії мають ураховуватися на основі методу участі в капіталі; у стандарті також наводяться припустимі винятки. Установлено вимоги в частині розкриття інформації. Однак, вивчаючи ці стандарти, варто врахувати дві обставини, перша з яких може позначитись у найближчому майбутньому, а друга – трохи пізніше, але не в дуже віддаленій перспективі.

По-перше, фінансова звітність відповідно до МСБО та МСФЗ готується не тільки й не стільки для вітчизняних міністерств і відомств, скільки для приватних користувачів, насамперед кредиторів і інвесторів. Наприклад, інвестори зацікавлені у звітності, яка дозволить з високою ймовірністю оцінити ризики й перспективи вкладення коштів у підприємство. Можливо, складання такої звітності потребує методів, не передбачених вітчизняною нормативно-правовою базою обліку, але таких, що дають можливість реально оцінити фінансовий стан і результати діяльності підприємства.

По-друге, для стабілізації вітчизняного фондового ринку слід розширити коло кредиторів і інвесторів, зацікавлених в одержанні достовірної інформації про господарське становище підприємств. Урахування інтересів цих користувачів фінансової звітності передусім вимагає застосування різноманітнішого набору методів обліку й відповідних змін у його нормативно-правовій базі.

Наведені міжнародні стандарти фінансової звітності та бухгалтерського обліку є методологічною базою, на якій повинна бути побудована національна система консолідованого обліку й консолідованої фінансової звітності.

Зокрема, у НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» розкрито загальні умови формування консолідованої фінансової звітності в Україні.

Фінансову звітність материнського підприємства та звітність його дочірніх підприємств, що їх використовують для складання консолідованої фінансової звітності, складають за той самий звітний період і на ту саму дату балансу. Це вимоги п.1 Розділу II НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» [8].

Відповідно до п.4 Розділу II цього ж НП(С)БО, при консолідації звітності підприємств, що входять у холдингової групи, у наступні періоди їх діяльності вилучають статті, які відображають взаємні внутрішньогрупові операції, з метою уникнення повторного рахунку і штучного завищення величини капіталу та фінансових результатів. Мова йде про:

а) балансову вартість фінансових інвестицій материнського підприємства в кожне дочірнє підприємство і частку материнського підприємства в капіталі кожного дочірнього підприємства;

б) суму внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо;

в) суму нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій (крім збитків, які не можуть бути відшкодовані).

Таким чином, консолідовану фінансову звітність визначають як систему показників, яка утворюється внаслідок об'єднання при проведенні спеціальних коригувань даних первинної фінансової звітності учасників консолідованої холдингової групи та відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів консолідованої холдингової групи як єдиної економічної одиниці.

Список використаних джерел:

1. Гаврик Валерія. Консолідована фінансова звітність. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/commerce-12-nalogi-i-otchetnost-10-konsolidirovannaya-finansovaya-otchetnost>
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
3. Консолідація це або що таке консолідація фінансової звітності. URL: <https://www.komplaens-audit.top/stat-komplaens-audit/sho-take-konsolidacii-finansovoi-zvitnosti.html>
4. Лучко М. Р. Консолідація фінансової звітності: навчальний посібник Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 282 с.

5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 27 «Окрема фінансова звітність» URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/MSBO-27-tt.pdf>
6. Міжнародні стандарти фінансової звітності. URL: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onemanuals/35146>
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність» від 27 червня 2013 року № 628. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>
9. Роз'яснення від ДПС – консолідована фінансова звітність: ким складається. URL: <https://oblikbudget.com.ua/news/8328-rozyasnennyya-vd-dps---konsoldovana-fnansova-zvtnst-kim-skladatsya>
10. Сьома Директива Ради міністрів Європейського Союзу № 83/349 «Про консолідовану звітність» від 13 червня 1983 р. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1983L0349:20090716:EN:PDF>
11. Четверта Директива Ради міністрів Європейського Союзу № 78/660 «Про річну звітність певних видів компаній» від 25 липня 1978 р. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/CONSLEG:1978:20090716:EN:PDF>

Світлана Яцишин

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Анастасія Микицька

студентка гр. ОО-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОБЛІК ТА КОНТРОЛЬ ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Малий бізнес – це самостійна та систематична господарська діяльність підприємств будь-якої форми власності та громадян підприємців (ФОП), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку. Такий вид підприємництва є органічним структурним елементом ринкової економіки. Цей сектор історично та логічно відіграє роль необхідної передумови створення ринкового середовища.

Мале підприємництво здатне вирішувати такі економічні завдання, як створення в країні конкурентного середовища, залучення приватного капіталу і зовнішніх інвестицій, а також удосконалення наявних технологій виробництва. Водночас ці суб'єкти господарювання виконують найважливішу роль у державі – надають громадянам країни робочі місця, створюють реальні джерела їх доходів, забезпечують виробництво товарів, виконання робіт й надання послуг для населення за доступними цінами та збільшують дохідну частину бюджетів різних рівнів.

Фінансування є ключовим фактором для успішного функціонування та розвитку малого бізнесу. Від доступності та ефективного використання фінансових ресурсів залежить стійкість підприємств, їх здатність до інновацій, розширення ринків та підвищення конкурентоспроможності. Малий бізнес може використовувати різні механізми залучення капіталу, які поділяються на власні, позикові та інвестиційні джерела (табл. 1). Кожен із цих видів фінансування має свої особливості, переваги та обмеження.

Найпоширенішими видами фінансування малого бізнесу в Україні є три основні джерела, це: власні кошти, банківські кредити та державні програми підтримки.

У діяльності фізичних осіб – підприємців, які працюють на спрощеній системі оподаткування, важливу роль відіграє правильна організація обліку та контролю цільового використання фінансових ресурсів, незалежно від їх походження. Джерела фінансування ФОПів можуть бути різноманітними, проте незалежно від джерела надходження коштів, підприємець несе відповідальність за їх раціональне та цільове використання, що потребує відповідного документального супроводу та обліку.

Власні кошти залишаються найпростішим джерелом фінансування для ФОП, особливо на початковому етапі діяльності. У цьому випадку формального підтвердження цільового використання ресурсів не вимагається від зовнішніх

сторін, однак доцільно вести внутрішній облік витрат для розуміння структури понесених витрат і оцінки рентабельності бізнесу. Це дозволяє краще контролювати фінансові потоки, оптимізувати витрати та планувати подальше розширення діяльності. Крім того, такий підхід створює звичку до фінансової дисципліни, що стане у пригоді при залученні стороннього фінансування.

Таблиця 1

Основні види фінансування ФОП на спрощеній системі оподаткування та типові напрями витрат

Джерело фінансування	Характеристика	Типові напрями витрат
Власні кошти	- кошти підприємця, вкладені у бізнес із особистих заощаджень	- обладнання, сировина, реклама, запуск онлайн-магазину
Кредитні ресурси	- банківські кредити, мікропозики, кредитні лінії	- закупівля техніки, ремонт приміщення, поповнення обігових коштів
Фінансова допомога	- безвідсоткові позики чи внески від фізичних осіб	- будь-які витрати, за домовленістю сторін
Інвестиції	- внески з метою участі в прибутку	- придбання активів, масштабування, нові напрями
Гранти та державні програми	- кошти, що не потребують повернення, виділені державою або донорами	- обладнання, матеріали, оренда, зарплата, розвиток
Краудфандинг	- пожертви або передзамовлення від клієнтів	- реалізація проектів, нові продукти

У разі залучення кредитів від банківських або небанківських фінансових установ, підприємець зобов'язаний дотримуватися умов кредитного договору, що часто передбачає використання коштів на чітко визначені цілі: придбання обладнання, поповнення обігових коштів, ремонт приміщення тощо. Для фінансової установи важливо мати підтвердження, що кошти використані саме на задекларовані цілі, оскільки це впливає на оцінку кредитного ризику. У такому випадку ФОП повинен зберігати підтверджуючі документи, а саме: договори купівлі-продажу, рахунки-фактури, акти виконаних робіт, чеки тощо. Якщо підприємець подає звітність про свою діяльність у банк (наприклад, при довгостроковому фінансуванні), йому важливо мати прозорий облік доходів та витрат навіть у межах спрощеної системи.

Не менш поширеним джерелом є безвідсоткова фінансова допомога від фізичних осіб – друзів, родичів або партнерів. Такі кошти, з одного боку, не регулюються настільки жорстко, як банківські кредити чи державні гранти, однак у разі виникнення суперечок щодо їх цільового використання або повернення, наявність письмових договорів та підтверджуючих витрати документів є вирішальними. Крім того, якщо допомога є систематичною та великою за обсягом, вона може привернути увагу контролюючих органів щодо джерел фінансування та відповідності витрат до декларованих доходів.

У випадку залучення інвестицій (наприклад, у формі партнерського внеску або внеску в майбутній прибуток), контроль за використанням коштів набуває

особливого значення, оскільки кожна зі сторін прагне мати чітке уявлення про те, як саме були використані внесені ресурси. Інвестор, зазвичай, очікує не лише фінансової звітності, а й регулярних пояснень щодо ефективності витрат. У таких випадках підприємець має вести внутрішній облік витрат з максимальною деталізацією: за напрямками, за видами діяльності, за контрагентами. Це також формує довіру між сторонами та створює підґрунтя для подальшої співпраці.

Щодо державної підтримки та грантів (зокрема, таких програм як «єРобота», регіональні програми розвитку підприємництва, компенсації за працевлаштування ВПО тощо), то тут облік і контроль цільового використання ресурсів є обов'язковими умовами договору. Підприємець повинен витрачати кошти виключно на визначені цілі – як правило, це придбання обладнання, матеріалів, оренда, оплата праці – та надати звіти з підтверджуючими документами у визначені строки. У разі порушення умов договору грант підлягає поверненню. У цьому контексті особливо важливо розділяти бізнес-кошти й особисті витрати, що часто ігнорується ФОПами, які ведуть справу неформально.

Таким чином, незалежно від того, чи фінансується діяльність ФОПа власними коштами, чи зовнішніми – важливо впровадити хоча б елементарну систему обліку руху коштів. Це може бути проста таблиця у форматі Excel або спеціалізоване програмне забезпечення для малого бізнесу, де фіксуються всі надходження та витрати з вказанням джерела, суми, дати і мети використання – це мінімальний рівень обліку, який варто запроваджувати навіть у найдрібніших бізнесах. Такий підхід не лише полегшує контроль за фінансами, а й допомагає у плануванні розвитку бізнесу, підготовці до податкових перевірок та залученні нових партнерів або інвесторів.

Отже, облік і контроль цільового використання фінансових ресурсів для ФОПів на спрощеній системі є не лише вимогою у випадках державної підтримки чи кредитування, а насамперед – інструментом ефективного управління бізнесом. Усвідомлене ставлення до фінансів, підкріплене хоча б базовим обліком, дозволяє підприємцю діяти більш впевнено, відповідально та перспективно.

Список використаних джерел:

1. Ахновська І. О., Левченко О. В. Розвиток краудфандингу для фінансування малого бізнесу в умовах інформаційної економіки. *Підприємництво та інновації*. 2021. Вип. 16. С. 76-82.
2. Іванов С. В., Захарченко Н. В., Швецова А. А. Аналіз джерел фінансування малого та середнього бізнесу в Україні. *Економічний простір*. 2015. № 104. С. 20-27.
3. Постанова КМУ № 739 від 21.06.2022 р. – програма «єРобота». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/225037.html>
4. Сич О. А., Волос І. І. Сучасний стан та умови кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (1). С. 421-424.

Секція 4

СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Ірина Алексеева

студентка гр. СР-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: викладач Марія Сорока

АДАПТАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ПРОСТОРУ ДО ПОТРЕБ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: УРБАНІСТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ

Запровадження воєнного стану в Україні спричинило значне загострення наявних проблем доступності громадського простору для осіб з інвалідністю. Сучасні міста, як складні соціальні та просторові системи, мають забезпечувати рівні можливості для всіх громадян незалежно від їхніх фізичних можливостей. Проте, в умовах воєнного стану, коли інфраструктура зазнає руйнувань, а ресурси стають обмеженими, забезпечення доступності громадського простору для людей з інвалідністю перетворюється на виклик національного масштабу.

Актуальність проблеми полягає в тому, що саме в кризових ситуаціях суспільство має проявляти максимальну солідарність і турботу про найбільш вразливі групи населення.

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», трактує поняття особи з інвалідністю, як: «...це особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист» [1].

У зв'язку з цим держава зобов'язана забезпечити належні умови для рівноправного доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, транспортної інфраструктури, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту.

Інклюзивність стала пріоритетом у сьогоденній ситуації, через що почали розроблятися та удосконалюватися протоколи евакуації. Враховуючи цю особливість, громадські та міжнародні фонди почали надавати спеціальні транспорти та навчати персонал правилам супроводу та надання допомоги.

Важливим фактором стало забезпечення доступності для осіб з обмеженими можливостями до лікарень, аптек, продуктових магазинів та інших установ, що повинні бути оснащені пандусами, поручнями, ліфтами та іншими засобами для безперешкодного пересування. Для людей з порушеннями зору та слуху необхідно забезпечити надання у різноманітних формах інформації та комунікації: це включає тактильні елементи, звукові сигнали, а також подання відомостей про безпеку й доступні послуги у вигляді тексту, аудіо, відео з субтитрами та жестової мови. Шляхи пересування для осіб з інвалідністю повинні бути вільними від перешкод, мати достатнє освітлення та чітке маркування. Забезпечення супроводу та допомоги під час евакуації є критично важливим для людей, які не можуть самотійно пересуватися або потребують допомоги.

Створення укриттів є ще одним важливим завданням. Захисні приміщення повинні мати доступні входи, туалети й достатньо місця для розміщення людей з інвалідністю та їхніх допоміжних засобів, таких як візки, милиці тощо.

В сучасних умовах, для осіб з інвалідністю зростає потреба у забезпеченні засобів реабілітації та допоміжних технологій. Порушення логістичного сполучення може ускладнити отримання необхідних технічних засобів. Саме тому важливим є налагодження постачання технічних засобів, що необхідні для осіб із обмеженими можливостями та забезпечення безперервного доступу до медичних та соціальних послуг.

Новітні технології можуть відіграти важливу роль у покращенні доступності громадського простору. Використання цих технологій для розробки мобільних додатків та онлайн-платформ, які інформують про наявні послуги та можливості отримання допомоги, може значно покращити життя людей з особливими потребами [2, с. 30-36].

При цьому, війна завдає значних психологічних проблем, особливо людям з інвалідністю. Це може викликати відчуття вразливості та ізольованості. Психологічна підтримка та подолання бар'єрів є важливим кроком адаптації громадського простору. Створення інклюзивного середовища, де враховуються соціальні та психологічні потреби осіб з інвалідністю допоможе пришвидшити процес відновлення та реабілітації.

Залучення людей з обмеженими можливостями до процесів прийняття рішень є важливим фактором для розробки ефективних та людино-центричних рішень, так як успішна адаптація громадського простору неможлива без участі осіб з інклюзією та організацій, що їх представляють.

Отже, адаптація громадського простору до потреб осіб з інвалідністю під час воєнного стану є запорукою стійкості українського суспільства. Урбаністичні ініціативи, що ґрунтуються на принципах доступності, інформативності, підтримки, безпеки та активної залученості людей з інвалідністю є важливим елементом формування інклюзивного та безбар'єрного громадського простору. Ці зусилля стануть фундаментом для побудови інклюзивного та безпечного суспільства, де кожен громадянин, незалежно від своїх фізичних можливостей, зможе повноцінно брати участь у житті країни.

Список використаних джерел:

1. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 19.12.2017 № 2249-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
2. Шаповал В., Шашенко О., Скобенко О., Халимендик О., Кулівар В. Безбар'єрний простір в Україні. Основні поняття, визначення, нормативно-правова база та особливості застосування в сучасних умовах. *Problems and prospects of modern science and education: The 10th International scientific and practical conference* (March 12-15, 2024) Stockholm, Sweden. International Science Group, 2024. P. 30-36.

Дар'я Арзянцева

к.е.н., доцент,

Хмельницький університет управління і права
ім. Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Яна Ниник

студентка,

Хмельницький університет управління і права
ім. Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З початком повномасштабної війни економіка України зазнала глибоких потрясінь, що спричинили масштабні виклики для всіх секторів, змушуючи їх адаптуватися до нових реалій та приймати складні, часом нестандартні управлінські рішення. Однією з галузей, яка постраждала найбільше, є аграрний сектор. Розглянемо деякі з проблем та їх рішення.

Унаслідок обмеженого доступу до чорноморських портів у 2022–2023 роках багато українських агропідприємств опинилися під загрозою виживання. Через війну експорт зернових різко скоротився, що спричинило падіння внутрішніх цін на пшеницю та кукурудзу, попри зростання світових. Поступово ситуацію покращило відкриття альтернативних маршрутів і запуск Чорноморської зернової ініціативи, яка сприяла зростанню експорту, хоча високі логістичні витрати залишалися актуальною проблемою. Скорочення експорту зернових на початку повномасштабної війни спричинило збої в глобальному постачанні продовольства, зростання світових цін і загрозу продовольчої кризи в залежних країнах. Для економіки України це означало втрати валютної виручки, зниження ВВП і падіння доходів агросектору. У відповідь ЄС оперативно впровадив план «Шляхи солідарності», спрямований на створення альтернативних наземних маршрутів через західні кордони, що дозволило частково компенсувати втрату доступу до чорноморських портів і підтримати безперервність експорту [1]. Завдяки цій ініціативі Україна продовжила експорт сільськогосподарської продукції, що має критичне значення не лише для національної економіки, але й для глобальної продовольчої безпеки.

Однією з ключових проблем для агросектору стало забезпечення паливом, адже агропромисловий комплекс є енергоємним та залежним від імпортних нафтопродуктів. Поряд із подорожчанням енергоносіїв аграрії зіткнулися з різким зростанням цін на мінеральні добрива – у 2-3 рази вище довоєнного рівня. Це зумовлено енергоємністю виробництва, санкціями проти країн-постачальників і порушенням логістики. Як наслідок, зросла собівартість продукції й змінилась структура посівів на користь менш ресурсоємних культур. Вирішення проблеми енергозалежності аграрного сектору України потребує комплексного підходу. Це можливо через диверсифікацію джерел енергії – встановлення біогазових, сонячних і вітрових установок, модернізацію техніки з акцентом на

енергоефективність і розвиток виробництва біопалива. Такий підхід забезпечує як економію ресурсів, так і екологічні переваги.

Для підтримки аграрного сектору держава впроваджує програми фінансової допомоги, серед яких важливе місце посідають гранти на модернізацію та підвищення ефективності виробництва. У держбюджеті на 2025 рік на агропромисловий комплекс передбачено понад 6 млрд грн, з яких 1,37 млрд грн – на розвиток садівництва та тепличного господарства [2].

Одна із цих державних програм для аграріїв – субсидія на оброблювані угіддя. Починаючи з 12 лютого 2025 року стартує прийом заявок на отримання бюджетної субсидії – 4 тис. грн на 1 гектар – для сільгоспвиробників, які мають у власності або користуванні від 1 до 120 гектарів сільськогосподарських угідь. Подання документів відбувається виключно через Державний аграрний реєстр (ДАР). Участь можлива лише за умови, що аналогічна підтримка не була отримана у 2024 році. Програма спрямована на зміцнення малого та середнього агробізнесу й підвищення стійкості агросектору [3].

Окрім постійних програм підтримки, уряд спільно з міжнародними донорами впроваджує тимчасові грантові ініціативи для подолання сезонних труднощів у сільському господарстві. Однією з таких є програма розвитку агрегаційних моделей у ягідництві та овочівництві, реалізована ФАО за підтримки ЄС та у співпраці з Міністерством аграрної політики України.

Метою цієї програми є підвищення рівня кооперації серед малих і середніх агропідприємств, удосконалення інфраструктури зберігання та переробки, а також розширення ринкових можливостей, зокрема вихід на міжнародні торговельні платформи. Загальний бюджет становить 150 тис. доларів США, подача заявок триває до 17 березня 2025 року через Державний аграрний реєстр. Пріоритет надається господарствам із західних регіонів, які застосовують сталу агропрактику. Крім фінансування, передбачено технічну й консультаційну підтримку [4].

Отже, аграрний бізнес в Україні стикається з низкою викликів на подолання яких держава запроваджує фінансову підтримку, зокрема грантові програми. Ці ініціативи дозволяють агровиробникам оновлювати виробництво, впроваджувати інновації та розширювати доступ до ринків, що сприяє зміцненню та стійкому розвитку аграрної галузі.

Список використаних джерел:

1. European Commission to establish Solidarity Lanes to help Ukraine export agricultural goods. URL: https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/european-commission-establish-solidarity-lanes-help-ukraine-export-agricultural-goods-2022-05-12_en?prefLang=uk
2. Держбюджет-2025 підписаний Президентом. Які переваги для аграріїв? URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhbiudzhets-2025-pidpysanyi-prezydentom-iaki-perevahy-dlia-ahrariiv>
3. Державний аграрний реєстр. URL: <https://www.dar.gov.ua/>

4. Мінагрополітики спільно з ФАО та ЄС надають гранти на підтримку агрегаційних моделей у ягідництві та овочівництві. URL: <https://minagro.gov.ua/news/minahropolityky-spilno-z-fao-ta-ies-nadaiut-hranty-na-pidtrymku-ahrehatsiinykh-modelei-u-iahidnytstvi-ta-ovochivnytstvi>

Максим Бандурка

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Віта Семанюк

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНОЮ СОЦІАЛЬНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

У сучасних умовах глобалізації та цифровізації бізнесу корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) стала не лише етичним імперативом, а й стратегічним інструментом підвищення конкурентоспроможності компаній. Інформаційне забезпечення управління КСВ відіграє ключову роль у формуванні прозорості, довіри та ефективної взаємодії зі стейкхолдерами [1, 2]. Особливої актуальності ця тема набуває в умовах воєнного стану в Україні, коли бізнес стикається з новими викликами та потребує адаптації своїх соціальних стратегій. Як зазначає А. Баранецька, «КСВ сьогодні стала предметом публічної репрезентації», що вимагає нових підходів до інформаційного забезпечення цього процесу [3]. Незважаючи на зростаючу увагу до КСВ, багато українських компаній стикаються з проблемами у впровадженні ефективних інформаційних систем для управління соціальною відповідальністю. Це зумовлено відсутністю уніфікованих стандартів, недостатнім рівнем цифрової трансформації та обмеженими ресурсами. Крім того, існує проблема недовіри з боку суспільства до корпоративних ініціатив, що пов'язано з випадками маніпулятивного використання КСВ для покращення іміджу без реальних дій. Це підкреслює необхідність розробки прозорих та ефективних механізмів інформаційного забезпечення управління КСВ.

Дослідження науковців акцентують увагу на важливості фінансової та нефінансової звітності як основи інформаційного забезпечення КСВ, підкреслюють, що використання міжнародних стандартів звітності сприяє підвищенню прозорості та довіри до компаній. Зокрема І. Станкевич та О. Мальований, вказують на необхідність інтеграції системи інформаційних комунікацій у процес управління КСВ для забезпечення ефективної взаємодії з усіма зацікавленими сторонами [4].

Шляхи вирішення проблеми інформаційного забезпечення управління корпоративною соціальною відповідальністю потребують комплексного та системного підходу, який базується на інтеграції міжнародного досвіду, технологічних інновацій та розвитку людського капіталу. Одним із першочергових напрямів є розробка та впровадження уніфікованих стандартів звітності, які б забезпечили порівнянність, об'єктивність та прозорість інформації про КСВ. Використання таких міжнародно визнаних підходів, як Global Reporting Initiative (GRI) або ISO 26000, дозволяє компаніям структурувати нефінансову звітність згідно з загальноприйнятими критеріями, що підвищує довіру інвесторів, партнерів і громадськості. Стандартизація формату надання інформації про соціальні ініціативи зменшує ризик маніпулятивного представлення даних, а

також створює передумови для незалежного зовнішнього аудиту нефінансової звітності. Таким чином, уніфіковані стандарти виступають фундаментом ефективного інформаційного забезпечення КСВ як елемента загальної системи корпоративного управління.

Не менш важливим чинником є цифровізація процесів управління КСВ. Сучасні інформаційні технології відкривають нові можливості для автоматизації збору, обробки та візуалізації даних про соціальні програми компанії. Запровадження корпоративних інформаційно-аналітичних систем дозволяє забезпечити інтеграцію КСВ-метрик до єдиної платформи управлінського обліку, що уможливорює ефективний контроль та прийняття обґрунтованих рішень. Крім того, цифрові рішення сприяють оперативному обміну інформацією з зовнішніми стейкхолдерами, зменшують інформаційні асиметрії та зміцнюють імідж компанії як прозорого суб'єкта економічної діяльності. У підсумку, цифровізація є не лише інструментом підвищення ефективності, а й засобом стратегічної трансформації КСВ у динамічному цифровому середовищі.

Значну увагу варто приділяти розвитку людського капіталу підприємств, підвищенню кваліфікації працівників у сфері корпоративної відповідальності. Навчальні програми, семінари та курси підвищення кваліфікації з питань КСВ формують у персоналу необхідні компетентності для реалізації соціальних ініціатив, сприяють поглибленню розуміння місії компанії, закріпленню етичних стандартів поведінки та підвищенню мотивації до участі у проєктах соціального значення. Крім того, внутрішня комунікація щодо принципів КСВ сприяє формуванню корпоративної культури, зорієнтованої на довгострокову цінність, відповідальність та сталий розвиток, а підготовлений персонал є ключовим ресурсом для впровадження КСВ як органічної складової бізнес-стратегії.

Розбудова ефективної системи управління КСВ неможлива без належного залучення зацікавлених сторін. Врахування інтересів працівників, клієнтів, постачальників, інвесторів, представників громадськості дозволяє формувати соціальні програми, що відповідають реальним очікуванням суспільства. Регулярна взаємодія зі стейкхолдерами у форматі фокус-груп, соціологічних досліджень або публічних обговорень створює основу для двостороннього обміну інформацією та зворотного зв'язку. Такий підхід знижує ризик неприйняття соціальних ініціатив і водночас формує позитивний імідж компанії як відкритого та соціально орієнтованого учасника ринку. Таким чином, залучення стейкхолдерів стає не лише моральним обов'язком, а й дієвим інструментом стратегічного управління.

Моніторинг і оцінювання ефективності КСВ-ініціатив в системі обліку є необхідною умовою їх результативності [5]. Побудова системи показників ефективності, що враховують як кількісні, так і якісні параметри, дозволяє компаніям оцінити вплив соціальних програм на бізнес та суспільство. Показники можуть включати рівень задоволеності працівників, індекси репутації, обсяг інвестицій у соціальні проєкти, досягнуті екологічні результати тощо. Регулярний аудит і самооцінювання дозволяють виявляти слабкі сторони, коригувати стратегії та звітувати перед зовнішніми аудиторіями з належним рівнем прозорості. У такий

спосіб формується система безперервного вдосконалення, яка гарантує сталість соціальних зусиль підприємства.

Інтеграція КСВ у загальну стратегію підприємства є завершальним і найбільш складним етапом, що вимагає стратегічного переосмислення ролі компанії в суспільстві. Успішні компанії дедалі частіше включають соціальні цілі у свою місію, бачення та ключові стратегічні пріоритети, що дозволяє створювати додану цінність не лише для акціонерів, а й для всіх учасників ринку. Такий підхід потребує міжфункціональної координації, зокрема залучення фінансового, маркетингового, виробничого та кадрового підрозділів до розробки і реалізації КСВ-програм. Стратегічна інтеграція КСВ не лише покращує репутацію компанії, а й сприяє підвищенню її конкурентоспроможності через формування довготривалих партнерств, зростання лояльності клієнтів і забезпечення інноваційного розвитку. Отже, КСВ у стратегічному контексті перетворюється на потужний інструмент соціоекономічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Семанюк В. З. Ускладнення інформаційного середовища підприємств в новій економічній формації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 13. С. 612–617. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/123.pdf>
2. Шаповалова Н. Ю., Черевань Ю. О. Інформаційне забезпечення корпоративної соціальної відповідальності ІТ-компаній в Україні. *Економічний розвиток країни: проблеми, перспективи, управління*, 2024. URL: <https://www.researchgate.net/publication/381051795>
3. Баранецька А. Риторичні практики корпоративної соціальної відповідальності: метафора, наратив, діалог. *Філологічні трактати*. 2024. Т. 16, № 2. С. 56–62. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/6_2024/56.pdf
4. Станкевич І. В., Мальований О. М. Формування ефективного інформаційного забезпечення управління корпоративною соціальною відповідальністю. *Економічний розвиток країни: проблеми, перспективи, управління*. 2023. Вип. 8. С. 67–74. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/download/881/843>
5. Семанюк В. З. Теоретичні аспекти обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємством. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2011. Вип. 27. Ч. I. С. 164–168.

Софія Баран

студентка гр. СЗ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: викл. Марія Сорока

БАР'ЄРИ ДОСТУПУ ДО ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ТЕХНОЛОГІЇ ПОДОЛАННЯ

Інклюзивний доступ до гуманітарної допомоги для осіб з інвалідністю є критично важливим, а технології відіграють ключову роль у руйнуванні існуючих бар'єрів. Особи з інвалідністю стикаються з численними труднощами при отриманні гуманітарної допомоги, що значно погіршує їхнє вразливе становище під час криз і конфліктів. Ці бар'єри варіюються від фізичних перешкод на шляху до пунктів розподілу допомоги та неадаптованих форматів інформації та до дискримінаційних практик відсутності інклюзивних механізмів надання допомоги. Сучасні технології відкривають значні можливості для подолання цих перешкод та забезпечення рівного доступу до життєво необхідної підтримки.

Одним з ключових бар'єрів доступу до гуманітарної допомоги є фізична недоступність. Транспорт, пункти розподілу, санітарні умови часто не пристосовані до потреб людей з порушеннями опорно-рухового апарату, зору або слуху. Цифрові технології можуть допомогти в цьому напрямку через розробку та використання геоінформаційних систем (ГІС) для визначення доступних маршрутів та пунктів допомоги, позначених з урахуванням потреб осіб з інвалідністю. Мобільні додатки можуть надавати інформацію про рівень доступності локацій, наявність пандусів, ліфтів, адаптованих туалетів. Крім того, дрони можуть використовуватися для доставки допомоги у важкодоступні місця, мінімізуючи необхідність для осіб з інвалідністю долати складні фізичні перешкоди [1, с. 621].

Іншим важливим бар'єром є комунікаційні обмеження. Інформація про надання допомоги часто є недоступною для людей з порушеннями слуху або зору. Спеціалізовані програмні забезпечення для перетворення тексту в мову та мови в текст, синтезатори мови, аудіоформати та шрифт Брайля можуть зробити інформацію доступнішою. Відеозв'язок з перекладачами жестової мови в режимі реального часу може забезпечити повноцінне спілкування між працівниками гуманітарних організацій та людьми з порушеннями слуху.

Розробка веб-сайтів та мобільних додатків з урахуванням принципів веб-доступності (WCAG) є критично важливим для забезпечення рівного доступу до інформації онлайн. Дискримінація та відсутність розумного пристосування є серйозними соціальними бар'єрами. Технології можуть сприяти підвищенню обізнаності та боротьбі зі стигмою через освітні онлайн-платформи та соціальні мережі. Інструменти для оцінки індивідуальних потреб та автоматизовані системи запиту на розумне пристосування можуть допомогти гуманітарним організаціям краще розуміти та задовольняти різноманітні потреби осіб з інвалідністю.

Важливо також враховувати бар'єри, пов'язані з ідентифікацією та реєстрацією. Біометричні технології, такі як сканування райдужної оболонки ока або відбитків пальців, можуть бути недоступними або неприйнятними для деяких осіб з інвалідністю. Необхідно розробляти альтернативні методи ідентифікації, що враховують різні види інвалідності. Цифрові платформи для реєстрації та управління допомогою повинні бути розроблені з урахуванням принципів універсального дизайну, щоб бути доступними для всіх користувачів, незалежно від їхніх функціональних можливостей [2, с. 114].

Крім того, необхідно звернути увагу на формування партнерств між гуманітарними організаціями, урядовими структурами, технологічними компаніями та самими особами з інвалідністю. Такий спільний підхід забезпечить розробку та впровадження технологічних рішень, які дійсно відповідають потребам та реаліям життя людей з інвалідністю. Обмін досвідом та найкращими практиками на міжнародному рівні також сприятиме швидшому та ефективнішому подоланню існуючих бар'єрів доступу до гуманітарної допомоги.

Також, слід підкреслити важливість постійного моніторингу та оцінки ефективності впроваджених технологічних рішень. Зворотний зв'язок від отримувачів допомоги є ключовим для забезпечення того, щоб технології служили своїй меті – створенню інклюзивного та справедливого доступу до життєво необхідної підтримки для всіх, незалежно від їхніх можливостей.

Однак, впровадження технологій також може створювати нові бар'єри, якщо не враховувати питання доступності технологій, цифрової грамотності та конфіденційності даних. Необхідно забезпечити навчання для осіб з інвалідністю, щодо використання сучасних технологій, надавати доступ до пристроїв та забезпечувати захист їхніх персональних даних.

Підсумовуючи, варто зазначити, що технології мають значний потенціал для подолання багатьох бар'єрів, з якими стикаються особи з інвалідністю при отриманні гуманітарної допомоги. Від забезпечення фізичної доступності та полегшення комунікації до сприяння інклюзивності та покращення процесів реєстрації, технологічні рішення можуть зробити гуманітарну допомогу більш ефективною, справедливою та орієнтованою на потреби кожної людини. Однак, для реалізації цього потенціалу необхідно забезпечити інклюзивний підхід до розробки та впровадження технологій, враховуючи різноманітність потреб осіб з інвалідністю та усуваючи можливі бар'єри.

Список використаних джерел:

1. Бабич О. В. Забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 620–634. URL: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-42>
2. Дуля А. В. Соціальна робота з особами з інвалідністю в умовах війни *Соціальна робота: виклики сьогодення: зб. наук. праць, міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 25-26 квіт. 2024 р.)*. Тернопіль, 2024. С. 113–117.

Віолета Боднарчук

студентка гр. СЗ-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н. доцент Галина Кулина

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ЙОГО РОЛЬ В ЕКОНОМІЧНІЙ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Однією із соціально значущих проблем в нашому суспільстві на сьогодні є зростання чисельності такої вразливої категорії осіб як ветерани війни та члени їх сімей. Так, станом на 01.04.2025 р. «чисельність учасників бойових дій, інформація про яких внесена до Єдиного державного реєстру ветеранів війни, становила 1098,5 тис. осіб, учасників війни – 155,5 тис. осіб, а осіб з інвалідністю внаслідок війни – 120,9 тис. осіб» [1]. Після повернення зі служби частина з них зіштовхується із труднощами адаптації до мирного життя, що актуалізує питання розробки та запровадження ефективних програм і довготривалих ініціатив їх соціально-економічної реінтеграції як невід'ємної компоненти ветеранської політики держави та місцевого самоврядування.

Одним із важливих рішень у цьому контексті є розвиток соціального підприємництва ветеранів, спрямованого на вирішення проблем із їх працевлаштуванням. Особливого значення воно набуває на фоні зростання безробіття таких осіб. Зокрема, у 2024 р. рівень безробіття серед цієї категорії населення в Україні зріс із 31 до 34,6% [2, с. 7]. Тому залучення ветеранів до соціального підприємництва дасть змогу не лише розвивати ветеранський бізнес, а й забезпечити сталий позитивний соціальний ефект. Адже через соціальні підприємства можна втілити уподобання таких осіб щодо різних видів діяльності, сформувати інклюзивне робоче середовище, де вони зможуть реалізувати свій потенціал і бути соціально корисними, сприяючи при цьому їх психологічній адаптації. Такі практики вже набули поширення в країнах, де активно функціонує та розвивається ветеранське підприємництво за підтримки держави. Зокрема, в США «існують спеціалізовані програми, такі як Boots to Business та Veterans Business Outreach Center, які надають ветеранам необхідні ресурси та підтримку для розвитку їхнього бізнесу» [3]. Вони включають навчання, консультування, надання допомоги у створенні мережі контактів та обміні досвідом між учасниками, тим самим об'єднавши ветеранів-підприємців та створивши підґрунтя для їхнього професійного розвитку та взаємодопомоги.

Щодо України, то як зазначають Я. В. Петруненко та Д. Л. Злобін: «процес ресоціалізації ветеранів охоплює широкий спектр заходів з економічної реінтеграції, адаптації та соціальної інтеграції» [4, с. 201]. Ключову роль у правовому регулюванні статусу ветеранів, а також напрямках їх соціального захисту та соціального забезпечення відіграє Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ. Ним визначено порядок надання таким особам та членам їх сімей пільг і виплат, які безумовно є важливими, але в неповній мірі відображають можливості для їх

успішної реінтеграції. Тому «сучасний підхід акцентує увагу на активних заходах – професійній підготовці, сприянні зайнятості та підприємництву ветеранів війни та членів їх сімей» [4, с. 201]. Яскравими прикладами слугують:

- Veterano Group, до складу якого входять різні види зайнятості як Veterano Pizza, Veterano Coffee, Veterano Brownie та ін., Kava Military, що засновані учасниками бойових дій та активно працевлаштовують інших ветеранів, інклюзивна кав'ярня «НовіМІ», де баристоя працюють люди з інвалідністю;

- ферма «Східницький равлик», яка створена родиною загиблого воїна Івана Прибило і займається гастротуризмом та експортом равликів, демонструючи, як ветеранські родини можуть реалізовувати підприємницькі ініціативи [5];

- інші ініціативи, такі як ветеранські швейні майстерні чи освітні платформи тощо. Усі вони розкривають широкі можливості для розвитку ветеранів війни та членів їх сімей у різних секторах економіки країни.

- Водночас, успішному розвитку ветеранського соціального підприємництва в Україні перешкоджають:

- відсутність чіткої законодавчої бази, яка б визначала засади його створення, функціонування та розвитку. У цьому контексті потребує прийняття Закон України «Про ветеранське підприємництво», проєкт якого прийнято у першому читанні;

- обмежений доступ до фінансування. Ветерани війни та члени їх сімей часто стикаються з труднощами в отриманні стартового капіталу для втілення власних бізнес-ідей, адже грантова підтримка від різних фондів шляхом цільового фінансування здійснюється на конкурсній основі, а проєкти відбираються з-поміж тих, які відповідають визначеним вимогам;

- брак знань та навичок здійснення підприємницької діяльності, що обумовлює необхідність у бізнес-навчанні та менторській підтримці для започаткування та ведення власної справи. Цей досвід активно використовується у світовій практиці та засвідчує його високу ефективність.

У цілому вважаємо, що потенціал соціального підприємництва в економічній реінтеграції ветеранів значний і потребує активної державної підтримки. Це особливо важливо в часі, коли після війни ринок праці буде перенасичений робочою силою. Тому вже нині варто розробляти заходи, аби допомогти ветеранам. У цьому контексті варто: розширити існуючу програму ваучерів на освіту для ветеранів і членів їх сімей для того, щоб кожен охочий підприємець мав можливість безкоштовно пройти курси бізнес-планування, маркетингу, ІТ-навичок; надати податкові стимули працедавцям, які наймають ветеранів; прийняти Закон України «Про ветеранське підприємництво»; реалізувати заходи щодо організаційної та інформаційної підтримки соціальних підприємств, засновниками яких є саме ветерани та члени їх сімей.

Саме суспільна консолідація, налагоджена ефективна взаємодія держави, бізнесу та громадян стануть запорукою розвитку ветеранського підприємництва, вирішенню важливих соціальних проблем і забезпеченню сталого розвитку економіки держави.

Список використаних джерел:

1. Адміністративні дані в значенні Закону України «Про державну статистику», що збираються Міністерством у справах ветеранів України. URL: <https://data.gov.ua/dataset/034f43a4-133a-498f-8478-6076ed1013e4>
2. Державна політика щодо ветеранів війни: аналіт. доп. / [Р. В. Власенко, І. В. Гущук, Я. А. Жаліло та ін.]; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2025. 118 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.04>
3. Матяш О. Законопроект про ветеранське підприємництво в Україні: шлях до підтримки та розвитку. URL: https://glavcom.ua/columns/olex_matiash/zakonoprojekt-pro-veteranske-pidprijemnistvo-v-ukrajini-shljakh-do-pidtrimki-ta-rozvitku-971336.html
4. Петруненко Я. В., Злобін Д. Л. Соціальне підприємництво як інструмент економічної реінтеграції ветеранів: український та міжнародний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 88. Ч. 4. С. 198-207. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/32-3.pdf>
5. «Східницький равлик»: історія бізнесу дружини полеглого героя Світлани Прибило та невістки Ольги Баумкетнер. URL: <https://veteranfund.com.ua/2023/08/09/baumketner/>

Руслан Дунайчик

студент гр. СЗ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА НАСЕЛЕННЯ ЧЕРЕЗ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабна військова агресія, розпочата проти України у 2022 р., спричинила системну кризу, що охопила всі сфери суспільного життя. Найбільш вразливою виявилася сфера психічного здоров'я населення. Постійні повітряні тривоги, масові руйнування, безпосередня загроза життю, втрата рідних, вимушене переселення та невизначеність майбутнього стали потужними психотравмувальними чинниками. Внаслідок цього спостерігається зростання рівнів тривожних і депресивних розладів, а також посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед різних груп населення.

В умовах військових дій особливої актуальності набуває забезпечення доступної, своєчасної та якісної психосоціальної підтримки. Однак численні безпекові виклики, евакуація фахівців, руйнування інфраструктури та висока мобільність населення значно ускладнили надання допомоги за традиційними моделями, що обумовлює необхідність інтеграції цифрових технологій у систему психологічної допомоги як адаптивного механізму реагування на виклики сучасної війни.

Онлайн-платформи стали одним із ключових інструментів, які дозволили забезпечити безперервність психологічної підтримки. Українське суспільство, яке вже до війни було частково цифровізованим, швидко адаптувалося до використання месенджерів, чат-ботів, відеозв'язку та спеціалізованих мобільних застосунків для отримання допомоги. Такі інструменти дозволяють забезпечити доступ до психологічної підтримки незалежно від місця перебування людини, анонімно й безкоштовно, що особливо важливо в умовах війни [1, с. 48].

Серед ефективних українських ініціатив можна виокремити платформу «Розкажи мені», яка надає безкоштовні консультації від психологів через онлайн-чат, і Telegram-бот «Ти як?», що допомагає користувачам самостійно відслідковувати свій психоемоційний стан і дає поради зі зниження тривоги. Також активну роль відіграють державні та міжнародні проєкти, зокрема гаряча лінія психологічної підтримки, запроваджена МОЗ України за підтримки міжнародних організацій. Такі сервіси поєднують людський контакт (дзвінки до фахівців) з цифровими засобами комунікації.

Однак впровадження онлайн-психологічної підтримки супроводжується низкою викликів. По-перше, значна частина населення має обмежений доступ до інтернету, особливо в сільських або тимчасово окупованих регіонах. По-друге, не всі користувачі володіють достатньою цифровою грамотністю, щоб ефективно користуватися сучасними онлайн-інструментами. По-третє, існує недовіра до онлайн-консультацій, зумовлена як стигматизацією психічних розладів, так і

побоюваннями щодо конфіденційності особистих даних. Також фахівці з психічного здоров'я зіштовхуються з професійним вигоранням і великим навантаженням через збільшення запитів на допомогу [2, с. 67].

Незважаючи на ці бар'єри, міжнародний і національний досвід показує, що цифрові технології є перспективним і необхідним напрямом у сфері психосоціальної підтримки. У майбутньому можливе впровадження систем з елементами штучного інтелекту для автоматичного аналізу емоційного стану користувача, персоналізованих програм самодопомоги, мобільних застосунків, що будуть інтегровані з електронною системою охорони здоров'я, що дозволить не лише розширити доступ до психологічних послуг, а й зробити їх більш ефективними, безпечними й адаптивними до потреб різних груп населення.

Також важливим аспектом є впровадження принципу «допомоги поруч» через мобілізацію місцевих громад. Онлайн-платформи можуть бути інструментом об'єднання людей за ознакою спільного досвіду або місця проживання для створення груп підтримки. Наприклад, локальні форуми, чати в месенджерах або групи в соціальних мережах забезпечують можливість неформального спілкування, взаємопідтримки та обміну інформацією про ресурси, доступні в регіоні.

І нарешті, розвиток етичних стандартів для надання психологічної допомоги онлайн є нагальною потребою. У процесі цифровізації психологічної допомоги мають бути чітко врегульовані питання конфіденційності, добровільності, згоди на обробку персональних даних і професійної відповідальності, що дозволить не лише підвищити довіру до онлайн-сервісів, а й забезпечити безпеку та якість допомоги, що надається в екстремальних умовах.

Таким чином, онлайн-платформи стали невід'ємною частиною системи психосоціальної допомоги в умовах війни, що здатні компенсувати обмеження традиційної психологічної допомоги, за умови забезпечення технічного доступу, цифрової грамотності та належного професійного супроводу. Подальший розвиток цифрових сервісів у цій сфері має стати пріоритетом для державної політики у галузі охорони психічного здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Лебідь І. М. Психологічна підтримка в умовах кризових ситуацій: теорія і практика: монографія. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка, 2021. 248 с.
2. Ганущак-Єфіменко Л. М., Василик О. В. Цифрові технології в системі охорони здоров'я: соціально-економічний вимір. Київ: НАДУ, 2020. 176 с.

Олена Журавель

к.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту, фінансів і бізнес-технологій,
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса

Микита Хорольський

студент гр. ВФ-221,
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса

ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна, розпочата РФ проти України у 2022 році, спричинила глибокі соціально-економічні потрясіння. Особливо гостро постало питання забезпечення фінансування соціальних програм, які є критично важливими для підтримки вразливих верств населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів, осіб з інвалідністю та малозабезпечених сімей. У цих умовах держава зіткнулася з необхідністю адаптації соціальної політики до нових викликів, забезпечення стабільності соціального захисту та пошуку ефективних механізмів фінансування.

У період війни спостерігається зростання частки соціальних видатків у структурі державного бюджету України. Зокрема, у 2023 році на соціальні виплати було спрямовано понад 408 млрд грн, що становить близько 15% зведеного бюджету країни. Ці кошти охоплюють пенсійне забезпечення, допомогу по безробіттю, соціальні виплати ВПО та інші програми соціального захисту. Проте, як зазначають дослідники, зростання видатків не завжди призводить до підвищення ефективності соціального захисту. Це пов'язано з обмеженими фінансовими ресурсами держави, структурними проблемами у системі соціального забезпечення та необхідністю реформування підходів до фінансування соціальних програм [3].

З початку війни Україна активізувала співпрацю з міжнародними партнерами – країнами-донорами, фінансовими інституціями (Світовим банком, МВФ, ЄІБ), а також гуманітарними організаціями. За різними оцінками, у 2022-2024 роках міжнародна спільнота надала Україні понад 50 млрд доларів США, з яких значна частина була спрямована саме на соціальні потреби – підтримку ВПО, закупівлю гуманітарної допомоги, реалізацію програм зайнятості тощо. Однак, така залежність від зовнішньої допомоги створює ризики для сталості фінансування соціальних програм у разі зменшення обсягів міжнародної підтримки. Тому на майбутнє важливо розробляти стратегії переходу на більш незалежні джерела фінансування, включаючи створення недержавних пенсійних фондів, розвиток державно-приватного партнерства та залучення соціально відповідального бізнесу [1].

Серед основних викликів у сфері фінансування соціальних програм в умовах війни є зростання потреб у соціальному захисті на тлі обмежених фінансових ресурсів. Війна спричинила масове переміщення населення, зруйнування інфраструктури та втрату робочих місць, що різко збільшило навантаження на соціальну систему. У той же час державний бюджет стикається з дефіцитом через

перенаправлення коштів на оборону та відновлення критичних галузей, що обмежує можливості фінансування соціальних ініціатив.

Також важливим викликом є необхідність реформування системи соціального забезпечення для підвищення її ефективності та адресності. Існуючі механізми часто не враховують динамічні зміни потреб населення в реальному часі, а корупційні ризики, бюрократія та недостатній рівень цифровізації знижують якість та оперативність допомоги. Окремою проблемою залишається залежність від міжнародної допомоги, яка, хоч і є життєво необхідною, створює ризики нестабільності у разі зміни політичних пріоритетів донорів або скорочення обсягів фінансування.

Для подолання цих викликів ключовим є впровадження програмно-цільового методу бюджетування, що дозволить чітко зв'язати витрати з конкретними результатами, створити механізми оцінки ефективності та забезпечити прозорість використання коштів. Разом із цим важливим кроком стане розвиток механізмів соціального замовлення та державно-приватного партнерства, які допоможуть залучити недержавні ресурси, громадські організації, бізнес до надання соціальних послуг, зокрема в регіонах із найбільшими потребами. Не менш важливим напрямом є розширення цифрових інструментів – електронні платформи, мобільні застосунки, автоматизовані бази даних, що дозволяють оперативно обробляти звернення громадян та уникати дублювання допомоги [2].

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що соціальні програми в умовах війни – це не лише інструмент підтримки найбільш вразливих груп, але й фактор збереження суспільної стабільності, довіри до держави, а також засіб консолідації нації в період випробувань. Попри значні труднощі, Україна змогла зберегти базовий рівень соціального захисту. Проте подальший розвиток потребує стратегічного бачення, інституційної реформи та активного залучення як внутрішніх, так і зовнішніх ресурсів. Реалізація ефективної та стабільної соціальної політики в умовах війни та післявоєнної відбудови стане запорукою відновлення людського капіталу, соціальної справедливості та інтеграції України у простір європейських соціальних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Вінокуров Я. Де Україна братиме і на що витрачатиме гроші у 2025-му. Аналіз проєкту держбюджету. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/09/14/719340/> (дата звернення: 21.05.2025).
2. Козарезенко Л., Савченко Н., Кукурудз О. Фінансове забезпечення державних соціальних гараній в умовах соціально-економічних трансформацій. *Економіка та суспільство*. 2024. № 66. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-74> (дата звернення: 21.05.2025).
3. Лисяк Л., Качула С., Абдін А. Бюджетна політика у сфері видатків в координатах соціального розвитку. *Світ фінансів*. 2021. №4 (65). С. 39–55.

Андрій Зеленецький

студент гр. СЗ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: PhD, доцент Ірина Гузела

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ

Сучасна соціальна політика держави виступає одним із найважливіших і визначальних напрямів внутрішньої політики, що формує основу для сталого розвитку суспільства та забезпечення добробуту громадян. Вона є комплексною системою заходів, стратегій і програм, які спрямовані на задоволення базових і стратегічних потреб населення, захист його прав, підвищення якості життя та створення умов для соціальної справедливості. У контексті глобальних викликів, таких як економічна нестабільність, демографічні зміни, кліматичні кризи та, зокрема, війна в Україні, соціальна політика набуває ще більшого значення, адже вона має не лише реагувати на поточні проблеми, а й передбачати майбутні виклики, забезпечуючи стабільність і гармонійний розвиток суспільства.

Соціальна політика як невід’ємна складова загальної політики держави охоплює широкий спектр сфер: від освіти, охорони здоров’я та соціального захисту до забезпечення рівних можливостей, боротьби з бідністю та підтримки вразливих груп населення. Її імплементація здійснюється через різноманітні соціальні програми, ініціативи та заходи, які розробляються з урахуванням нагальних потреб і довгострокових інтересів людей і суспільства. Наприклад, у 2024 році в країнах Європейського Союзу в рамках Європейського зеленого курсу було запроваджено соціальні програми, спрямовані на підтримку працівників, які втратили роботу через перехід до низьковуглецевої економіки.

Горин В. П. та Булавинець В. М. зазначають: «Одним із найважливіших завдань економічної політики на сучасному етапі державотворення є підвищення суспільного добробуту. Реалізація цього завдання вимагає проведення ефективної соціальної політики, спрямованої на формування матеріального добробуту населення і задоволення його інтересів, у тому числі через впровадження інноваційних підходів до вирішення соціальних проблем» [1, с. 30].

Важливим завданням сучасної соціальної політики є забезпечення соціальної інклюзії та рівності. Це включає підтримку людей із інвалідністю, літніх громадян, дітей, жінок, а також інших маргіналізованих груп. Наприклад, 3 1 липня 2025 року в Україні держава запускає новий механізм базової соціальної допомоги. Програма дозволить більш ефективно та швидко надавати фінансову підтримку найбільш вразливим категоріям населення.

Сума базової допомоги – 4500 гривень, але в залежності від складу сім’ї та конкретної ситуації може бути вищою. Розмір допомоги визначатиметься з урахуванням доходів та майнового стану сім’ї [2].

Соціальна політика також відіграє важливу роль у формуванні суспільної згуртованості та довіри до держави. Вона спрямована не лише на вирішення

матеріальних проблем, а й на створення умов для самореалізації громадян, розвитку їхнього потенціалу та участі в громадському житті.

У контексті глобальних трендів сучасна соціальна політика дедалі більше інтегрується з екологічними та економічними стратегіями. У 2025 році країни ЄС, зокрема Німеччина, запровадили соціальні програми, які поєднують боротьбу з бідністю та кліматичними змінами: домогосподарства з низьким доходом отримали субсидії на встановлення сонячних панелей, що дозволило скоротити витрати на електроенергію на 30%. Такий підхід демонструє, як соціальна політика може сприяти досягненню цілей сталого розвитку, одночасно вирішуючи економічні та екологічні виклики.

Для України сучасна соціальна політика є критично важливою в умовах війни та повоєнного відновлення. Вона має фокусуватися на відновленні соціальної інфраструктури (освіта, охорона здоров'я), підтримці ВПО, а також інтеграції ветеранів у суспільство.

Основними завданнями соціальної політики в Україні на сьогоднішній час є:

- 1) адресна підтримка соціально незахищених верств населення;
- 2) пенсійна реформа;
- 3) забезпечення випереджального зростання зарплати робочої сили;
- 4) орієнтація стратегії економічного зростання на створення нових робочих місць;
- 5) прискорений розвиток житлового будівництва, забезпечення доступності житла для економ-класу;
- 6) поліпшення системи охорони здоров'я, активна демографічна політика;
- 7) збільшення інтелектуального потенціалу суспільства. Створення рівних можливостей для молоді отримання якісної освіти;
- 8) збільшення соціального прошарку середнього класу.

Отже, соціальна політика є ключовою складовою внутрішньої політики держави, спрямованою на забезпечення добробуту, гармонійного розвитку суспільства та задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб населення. Соціальна політика України потребує комплексного підходу, який би поєднував економічну ефективність, інноваційні рішення та адресну підтримку вразливих верств населення. Для досягнення цих цілей необхідно вдосконалити механізми державного управління, посилити координацію між інституціями та адаптувати соціальні програми до сучасних викликів, таких як економічна нестабільність і наслідки війни.

Таким чином, сучасна соціальна політика є не просто інструментом вирішення поточних проблем, а й стратегічним вектором, який визначає майбутнє країни. Вона поєднує економічні, екологічні та соціальні аспекти, адаптується до нових викликів через цифрові технології та міжнародну співпрацю, а також сприяє формуванню інклюзивного суспільства. Для України, яка прагне інтегруватися до європейського простору, соціальна політика стає основою для повоєнного відновлення, забезпечення соціальної справедливості та створення умов для сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Булавинець В. М. Соціальне підприємництво як інструмент диверсифікації фінансування соціальної політики. *Агросвіт*. 2021. № 15. С. 29–35.
2. 4500 гривень – новий вид соціальної допомоги. Умови оформлення та отримання. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/4500-griven-novij-vid-social-noi-dopomogi-umovi-oformlenna-ta-otrimanna-12491>.

Соломія Злочевська

студентка гр. СЗ-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Костецький

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ

Соціальна мережа – це певна соціальна структура, утворена однією людиною або певною організацією. Соціальні мережі вже давно перестали бути просто інструментом для спілкування. Сьогодні це потужна платформа для впливу, об'єднання людей, мобілізації громадськості та просування важливих соціальних змін.

В останні роки соцмережі набули масштабно широкого загального розповсюдження. Кількість користувачів соцмереж в Україні значно зростає. Слід зазначити, що серед користувачів збільшується кількість людей похилого віку, які беруть активну участь у медіа сферах.

Медіа-мережі сприяють створенню спільноти на базі спільних інтересів та цінностей. Через групи, форуми та спільноти в соцмережах люди можуть об'єднуватися навколо певних тем або проблем, обмінюватися думками та ідеями, що сприяє згуртуванню та розвитку громади.

Соціальні мережі дають нам значну кількість не лише цікавої і корисної інформації, але й багато некорисної, що несе шкоду людям. Вони негативно впливають на наше мислення та спричиняють певні наслідки. Практично кожен з нас прагне бути в курсі подій і всюди встигати. Багатьом у цьому допомагають якраз соціальні мережі.

Серед найважливіших принципів ролі соціальних медіа є їхній вплив на свідомість громадян. У політичному житті України соціальні мережі стали не лише каналом поширення інформації, але й платформою для політичного діалогу. Завдяки їм громадяни мають можливість отримувати інформацію з різних джерел, формувати власну позицію та брати участь у політичних обговореннях.

Інформаційні технології проникають в усі сфери суспільного життя, зокрема у політичну, що підтверджується появою в останні роки в політичній комунікації нових термінів, таких як «мережева політика», «політичний інтернет», «кіберполітика», «комп'ютерно-опосередкована політична комунікація», «цифрова демократія», «комунікаційна демократія», «кібердемократія», «електронний уряд» тощо [3, с. 7].

Соціальні мережі стрімко набувають значення таких, що стають певною мірою інформаційним відбитком громадянської активності, оскільки саме цей канал комунікації використовується для поширення ідей, об'єднання однодумців у спільноти (як віртуальні, так і реальні), організації заходів, координації зусиль. Практично всі суспільно значущі процеси, події, явища залишають певний інформаційний відбиток у соціальних мережах [6, с. 59].

Як зазначає Н. Фролова, «інформація, що поширюється органом публічного управління в соціальних мережах, має бути оперативною, лаконічною,

достовірною, спрямованою на створення позитивного іміджу органу публічного управління» [7, с. 9].

Зростання ролі соціальних мереж почав вивчати М. Кастельс, який стверджував, що становлення і трансформація суспільства немислимі без розвитку мережевих ресурсів в технічному, організаційному і правовому полі. Автор зазначає, що онлайн мережі стають формами «спеціалізованих спільнот», тобто формами комунікабельності, що побудовані навколо специфічних інтересів. Зокрема, В. Буряк, у низці своїх праць комплексно окреслює позитивний потенціал розвитку соціальних мереж для зміцнення глобального громадянського суспільства і вказує на ризики, пов'язані з розширенням функцій мережевих практик [2].

В сучасному світі соціальні мережі стали потужним інструментом впливу на суспільну думку, особливо під час воєнних конфліктів. Завдяки своїй відкритості, доступності та швидкості поширення інформації, вони відіграють ключову роль у формуванні громадської позиції [5].

Особливу увагу слід приділити створенню цілісних стратегій, які охоплюватимуть правила результативної комунікації в соціальних мережах, налагодження конструктивного діалогу з громадськістю й оперативне реагування на її звернення. Не менш важливо враховувати потреби та інтереси всіх користувачів – незалежно від їхнього соціального становища чи рівня активності в онлайн-просторі.

Самоорганізація громадян найчастіше активізується саме в періоди криз та під час подій, що викликають широкий суспільний резонанс. У таких ситуаціях соціальні мережі відіграють роль потужного інструменту. Вони привертають увагу до проблем, посилюють суспільні настрої, а також стають майданчиком для об'єднання зусиль, координації дій та мобілізації підтримки.

Як зазначають Л. Дорош та Ю. Копей, «необхідно постійно моніторити зміни в поведінці користувачів, адаптувати стратегії комунікації та впроваджувати нові технологічні рішення для забезпечення максимальної ефективності взаємодії з громадянами» [3, с. 12].

Організатори соціальних ініціатив можуть у реальному часі звітувати про свою діяльність, публікувати результати, чим підвищується рівень довіри і підтримки з боку громадськості.

Отже, на шляху поєднання та взаємопроникнення інформаційних і нових соціальних технологій соціальні мережі дають змогу громадянам і громадським рухам, громадянському суспільству, що формується, досягати ефективнішої і швидшої комунікації. Вони мають неабиякий вплив на життя сучасної людини і на суспільство загалом.

Список використаних джерел:

1. Борисенко Ю. В. Особливості використання потенціалу соціальних мереж у процесах формування мережевих систем місцевого розвитку. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2017. № 2(58). С. 127-131.

2. Дорош Л., Копей Ю. Особливості залучення соціальних мереж у діяльність органів державної влади. *Політичні науки*. 2020. Вип. 6. № 1. С. 7-13.
3. Онлайн платформи та їхній вплив на розвиток спільнот. URL: <https://welfare.green/onlajjn-platformi-ta-ikhnijj-vpliv-na-rozvitok-spilnot/>
4. Онищенко О. С. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства / О. С. Онищенко та ін.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/dopovidi_konf/smivvts.pdf
5. Соціальні мережі як незамінний інструмент комунікації. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/socialni-merezhi-yak-nezaminniy-instrument-komunikacyi.html>
6. Фролова Н. В. Особливості використання соціальних мереж у діяльності органів публічної влади. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2019_1_12
7. Чуприна Л. Соціальні мережі як інструмент реалізації громадських ініціатив. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2015. Вип. 41. С. 54-68.

Аліна Карп'юк
студентка гр. СР-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: викладач Марія Сорока

ВОЛОНТЕРСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕХАНІЗМИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У період збройного конфлікту волонтерські ініціативи відіграють ключову роль у підтримці військових та цивільного населення, часто компенсуючи нестачу ресурсів державних структур. Ефективність їхньої діяльності значною мірою залежить від обраної моделі організації та налагоджених механізмів координації між різними секторами – громадським, державним і приватним.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році стало випробуванням для держави, громадянського суспільства та кожного українця. Одним із найпотужніших елементів соціального спротиву в цей період став волонтерський рух. Він охопив широкі верстви населення, об'єднавши як окремих громадян, так і громадські організації, благодійні фонди, бізнес-структури. Волонтерська діяльність стала проявом патріотизму, солідарності та відповідальності перед країною. Її масштабність і самовідданість учасників вразили світову спільноту та стали символом незламності українського народу.

У сучасних умовах волонтерство в Україні характеризується високим рівнем самоорганізації. Важливою рисою волонтерської діяльності є здатність швидко адаптуватися до змін, реагувати на нові виклики і потреби. Зокрема, активізація волонтерської активності спостерігається у сфері забезпечення Збройних сил України, евакуації населення, медичної допомоги, логістики, психологічної підтримки, гуманітарного забезпечення та відбудови інфраструктури.

Під час війни в Україні сформувалися різноманітні моделі організації волонтерської роботи. Вони варіюються від неформальних ініціатив до добре структурованих організацій. Однією з ефективних форм організації волонтерської діяльності є горизонтальна структура – ініціативні групи діють автономно, швидко реагуючи на локальні запити. Цей підхід дозволяє ухвалювати рішення без бюрократичних перепон та підтримувати постійний зв'язок з отримувачами допомоги.

Іншим прикладом організації волонтерської діяльності є вертикальні моделі – централізовані платформи або фонди, які збирають значні ресурси, координують великі обсяги гуманітарної допомоги і співпрацюють із державними або міжнародними структурами. Поєднання цих моделей створює гнучку та ефективну систему реагування на кризові ситуації [1, с. 28].

Значну роль у волонтерській взаємодії відіграють цифрові волонтерські платформи, що дозволяють координувати діяльність онлайн, оптимізовувати логістику, залучати донорів і спонсорів через соціальні мережі. Такі форми активності з'явилися як відповідь на потребу швидкої комунікації та прозорості

дій. Особливо популярними стали телеграм-боти, Google-таблиці з актуальними запитам та платформи збору коштів.

Ключовою умовою результативної волонтерської діяльності є налагоджена взаємодія між усіма учасниками процесу – волонтерами, державними органами, органами місцевого самоврядування, міжнародними донорами та цільовими групами. Серед дієвих механізмів організації ефективної волонтерської взаємодії варто виокремити:

- координаційні штаби та платформи, які допомагають уникнути дублювання зусиль, спрямовувати допомогу туди, де вона справді потрібна, та забезпечувати обмін досвідом;

- мережі партнерства – забезпечують сталість підтримки, мобілізацію ресурсів, обмін досвідом, спеціалізацію, оптимізацію витрат, уникнення конкуренції між ініціативами, ефективне планування проєктів;

- інформаційну прозорість – регулярна звітність, публікації у соціальних мережах, відео та фоторепортажі, зворотний зв'язок з отримувачами допомоги;

- підвищення кваліфікації волонтерів – проведення тренінгів, навчань, психологічної підготовки, що особливо важливо для осіб, що працюють у прифронтових районах або надають допомогу в кризових ситуаціях;

- правове регулювання волонтерської діяльності. Українське законодавство забезпечує базові гарантії для волонтерів, однак потребує подальшого вдосконалення з огляду на воєнний стан та нові виклики [2, с. 126].

Отже, волонтерський рух в Україні є прикладом високої громадянської свідомості та відповідальності. Моделі організації волонтерської діяльності та механізми взаємодії демонструють здатність суспільства самоорганізовуватися в умовах надзвичайної загрози. Для подальшого розвитку волонтерських ініціатив в Україні необхідно: посилити нормативно-правову підтримку та удосконалити систему партнерських зв'язків між волонтерськими організаціями. При цьому, важливо зберегти цей потенціал і після завершення війни – для відновлення країни та зміцнення громадянського суспільства. Оскільки, волонтерська діяльність сприяє формуванню нових соціальних зв'язків і зміцненню довіри між людьми. Вона об'єднує представників різних поколінь, професій та регіонів навколо спільної мети. Завдяки активній участі волонтерів вдається оперативно реагувати на потреби постраждалих громад. Розвиток волонтерського руху також сприяє формуванню лідерських якостей та громадської активності серед молоді.

Список використаних джерел:

1. Єременко А., Безрукова О. Характеристика волонтерського руху та мотивація волонтерів в умовах російсько-української війни. *Соціологічні студії*. 2023. № 2. С. 26-37. URL: <https://sociostudios.vnu.edu.ua/index.php/socio/article/download/382/286/517>
2. Сірко В. С. Волонтерство під час війни в Україні: права та гарантії. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 2. С. 124–129. URL: <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/2/20.pdf>

Віктор Качур

студент гр. СЗ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: викладач Марія Сорока

ПРОБЛЕМИ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Сучасне розуміння бідності охоплює широкий спектр аспектів і вже давно виходить за межі виключно фінансових труднощів. Бідність асоціюється з хронічним браком базових ресурсів, обмеженням у виборі, можливостях і впливі, що зумовлено комплексом соціально-економічних чинників. Це глобальна проблема, яка охоплює сотні мільйонів людей у різних формах, зокрема у вигляді крайньої бідності – життя на суму менш ніж 2,15 долара США на день, що переважно стосується жителів сільських територій з обмеженим доступом до ресурсів та послуг [1]. За інформацією Світового банку, станом на вересень 2023 року близько 700,6 мільйона людей перебували в умовах крайньої бідності [2].

Причини бідності глибоко взаємопов'язані та значно складніші за прості економічні нестачі. Основними чинниками є економічні системи, що сприяють збереженню нерівності, соціальна дискримінація, яка звужує можливості для вразливих груп населення, а також обмежений доступ до медичних послуг і освіти, що сприяє утворенню замкненого кола бідності.

Бідність має серйозні наслідки як для окремих людей, так і для цілих спільнот. Вона проявляється в погіршенні психічного та фізичного здоров'я, зростанні рівня насильства та зниженні освітніх досягнень.

Питання подолання бідності стали предметом глибокого аналізу з боку провідних українських науковців, серед яких О. Варченко, Б. Данилишин [3], Н. Коваленко, Н. Комар, В. Козюк [4], М. Кравченко, Е. Лібанова [5], С. Мельниченко [6], В. Опалько, Л. Удова, О. Чернега.

Ця тематика також викликає значний інтерес у зарубіжній науковій спільноті, про що свідчать праці таких дослідників, як М. Вебер [7], Д. Гордон [8], Дж. Кейнс, М. Кремер, Т. Мальтус, Б. Нолан, В. Парето, А. Сміт, М. Раваліон, Д. Рікардо. У сучасній світовій практиці виокремились дві пріоритетні концепції визначення поняття бідності, зокрема – концепція «абсолютної» й концепція «відносної» бідності.

У період структурних трансформацій та формування ринкової економіки відбуваються суттєві коливання макроекономічних показників, що призводить до зростання нерівності доходів, соціального розшарування та поляризації населення. Це, своєю чергою, загострює проблеми, пов'язані з бідністю. Водночас бідність не є виключно наслідком економічних змін – її формування зумовлюється також низкою інших соціальних, культурних і політичних чинників.

У цьому контексті бідність розглядається як абсолютне явище – стан, за якого певна частина населення не здатна задовольнити базові потреби для забезпечення мінімального рівня життя. Така бідність вимірюється через показник

прожиткового мінімуму, який визначає обсяг ресурсів, необхідних для фізичного виживання та підтримки базових життєвих стандартів.

Бідність є багатовимірним явищем і охоплює різні аспекти. У своїй суті вона означає відсутність достатніх матеріальних, соціальних та економічних ресурсів, що не дозволяє людині вести гідне життя. Одним із ключових вимірів є нестабільність доходів, що обмежує доступ до базових послуг – таких як харчування, вода, житло, охорона здоров'я та освіта. Часто бідні люди позбавлені можливості брати участь у соціальному, культурному та політичному житті.

З економічної точки зору, бідність є результатом нерівномірного розподілу ресурсів, низьких доходів, безробіття та обмеженого доступу до економічних можливостей. Це створює замкнене коло, з якого важко вирватися без зовнішньої підтримки. Культурний вимір бідності проявляється в обмеженому доступі до якісної освіти, низькому рівні грамотності та відсутності можливостей для особистісного розвитку, що може спричиняти міжпоколінне передавання бідності.

Соціальний аспект виявляється у виключенні з суспільного життя, браку соціальної підтримки, дискримінації та ізоляції. Люди, що живуть у бідності, часто не мають голосу у прийнятті рішень і стикаються з труднощами у доступі до допомоги з боку держави та громадянського суспільства.

Для ефективного подолання бідності необхідне створення дієвих соціальних механізмів підтримки найбільш вразливих категорій населення. Це включає запровадження програм соціального захисту, медичного страхування, доступної освіти та інших заходів, які гарантують мінімальні стандарти життя.

Отже, зниження рівня бідності потребує комплексного підходу, що поєднує економічне зростання із розширенням можливостей для населення, особливо у сільських та віддалених регіонах. Це можна реалізувати через розвиток малого бізнесу, стимулювання підприємництва, спрощення доступу до фінансування та створення нових робочих місць.

Причому подолання бідності – це тривалий процес, який вимагає постійної уваги та зусиль усіх зацікавлених сторін.

Список використаних джерел:

1. The World Bank. Fact Sheet: An Adjustment to Global Poverty Lines (2023). URL: <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines>
2. The World Bank. Global Poverty Monitoring Technical Note: September 2023 Update to the Poverty and Inequality Platform (PIP) (2023). URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099624209142386941/pdf/IDU0ac16be61074040439f08b4203f3b4e24fd10.pdf>
3. Данилишин Б. Інфляція у листопаді: зубожіння та масове безробіття серед основних чинників. Еспресо. URL: <https://espresso.tv/inflyatsiya-u-listopadi-zubozhinnya-ta-masove-bezrobittya-sered-osnovnikh-chinnikiv>
4. Козюк В., Кремезь А. (2023). Диференціація нерівності розподілу доходів населення України у воєнний і повоєнний період. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 64–71. URL: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.1.64.71>

5. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу. Нац. академія наук України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи. Умань: Сочінський М. М., 2020. 456 с.
6. Мельниченко С. В. Проблеми дослідження феномену бідності в соціально-філософській традиції. *Вісник НТУУ-КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2009. Вип. 3. С. 43–50.
7. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. Київ: Основи, 1994. 261 с.
8. Gordon D. Census based deprivation indices: their weighting and validation. *Journal of Epidemiology and Community Health*. 1995. No. 49 (Suppl 2). pp. 39–44.

Віталій Комаровський

студент гр. СЗ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ ТА ПРОГРАМИ ЯК МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Соціальна робота в громаді є багатогранним і стратегічно важливим методом соціальної роботи, який спрямований на зміцнення соціальної згуртованості, розвиток людського потенціалу, стимулювання ініціативності громадян і створення умов для самодопомоги, кооперації та сталого розвитку на рівні місцевих громад. Такий підхід виходить за межі традиційного надання соціальних послуг, фокусуючись на формуванні активного соціального середовища, де громада сама стає рушійною силою змін. У центрі методу лежить комплексний підхід до вирішення соціальних проблем, що передбачає аналіз потреб, залучення місцевих ресурсів, розвиток соціальних зв'язків, організацію систем взаємодопомоги, а також розробку, впровадження та оцінку ефективності соціальних програм і проєктів, які відповідають актуальним викликам і потребам населення. У контексті сучасних реалій України, зокрема триваючої російсько-української війни, економічної нестабільності, демографічних змін і масового переміщення населення, соціальна робота в громаді набуває критичного значення, адже вона сприяє соціальній інтеграції, підтримці вразливих груп, відновленню соціальної стабільності та формуванню стійких громад, здатних протистояти кризам.

Соціальна робота в громаді базується на принципах партнерства, інклюзивності, активної участі громадян і толерантності та передбачає залучення всіх членів громади – від місцевих лідерів і активістів до представників вразливих груп – до спільного пошуку рішень для соціальних проблем. Основна мета цього методу полягає не лише в наданні безпосередньої допомоги, а й у створенні довгострокових механізмів, які дозволяють громаді самостійно долати труднощі через розвиток ініціативності, кооперації та соціального капіталу.

У сучасних умовах соціальна робота в громаді набуває особливого значення, оскільки вона дозволяє адаптуватися до нових викликів, таких як кліматичні зміни, економічна нерівність і гуманітарні кризи.

Ключовим результатом впровадження соціальних програм є покращення умов життя окремих категорій населення. Соціальна програма – інтегрована система заходів, що орієнтована на надання суспільно значущих послуг, вирішення актуальних соціальних проблем і досягнення високих показників ефективності та результативності. Соціальні програми можна розглядати у двох основних вимірах:

1) як концептуальні засади соціального добробуту, що включають визначення стратегічних пріоритетів, етапів реалізації та чітких індикаторів

успішності програмної діяльності. Такий підхід слугує базою для створення загальнодержавних програмних документів у сфері соціального розвитку;

2) як цільові програми, які окреслюють конкретні завдання, критерії та послуги, спрямовані на задоволення соціальних потреб населення відповідно до певного етапу розвитку суспільства [1, с. 99].

Соціальна політика є основою збереження добробуту громадян, оскільки забезпечує їх надійним джерелом доходу в певних ситуаціях, за яких неможливо отримати роботу та дохід (безробіття, пенсійний вік, проблеми із здоров'ям, догляд за неповнолітніми дітьми). Основними засобами реалізації соціальної політики виступають соціальні програми, які розробляються відповідно до соціально-економічного розвитку, а також щодо її моделі. Соціальна політика у зв'язку із глобалізаційними процесами у кожній країні набуває нових рис. Водночас більшість соціальних програм в Україні забезпечуються за рахунок бюджетних коштів, які за умов бюджетного дефіциту набувають суто мінімального характеру, оскільки багато науковців вважають, що соціальні програми залежать від моделі соціальної політики [2, с. 54].

Соціальні програми та проєкти є ключовими механізмами реалізації соціальної роботи в громаді, оскільки вони дозволяють системно вирішувати конкретні проблеми, підвищувати якість життя вразливих категорій населення та створювати стійкі моделі соціальної взаємодії. Такі ініціативи розробляються з урахуванням специфіки місцевих громад, їхніх потреб, ресурсів і викликів, що забезпечує їхню ефективність і релевантність.

Соціальне забезпечення є багатогранною системою державних, громадських і приватних заходів, спрямованих на підтримку громадян у складних життєвих обставинах, забезпечення їхніх базових потреб (матеріальних, медичних, освітніх) і захист соціальних прав. Воно охоплює широкий спектр інструментів, таких як пенсійне забезпечення, соціальні виплати, медичне страхування, соціальні послуги та програми реабілітації. У контексті України, де воєнні виклики, спричинені російсько-українською війною, значно збільшили кількість осіб, які потребують підтримки (внутрішньо переміщені особи, ветерани, особи з інвалідністю), соціальне забезпечення набуває критичного значення. У межах цієї системи соціальні проєкти та соціальні програми виступають ключовими механізмами реалізації соціальної політики, кожен із яких має унікальну роль і специфіку. Соціальні проєкти забезпечують адресну та оперативну підтримку, тоді як соціальні програми створюють системні, довгострокові рішення для стабільного розвитку суспільства.

Отже, соціальні проєкти – це короткострокові ініціативи з чітко визначеними цілями, спрямовані на розв'язання конкретних соціальних проблем (наприклад, підтримка дітей-сиріт або реабілітація ветеранів). Соціальні програми, натомість, є довгостроковими стратегіями, що охоплюють комплекс заходів для системного вирішення соціальних питань (наприклад, державні програми пенсійного забезпечення чи інклюзивної освіти). Обидва інструменти мають спільну мету – покращення якості життя громадян, але різняться за масштабом, тривалістю та організаційною структурою.

Список використаних джерел:

1. Алексеєнко Л. М., Шулюк Б. С. Соціальні програми: прагматика формування та проблеми фінансування. *Фінанси України*. 2015. № 4. С. 96–105.
2. Фаріон М. М. Соціальні програми як прийоми реалізації соціальної політики. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 4 (16). С. 54-62.

Володимир Костецький

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій
та банківського бізнесу,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вікторія Барвінська

студентка гр. СЗ-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Повномасштабна війна, що триває в Україні з 2022 року, суттєво трансформувала економічне середовище, актуалізувавши потребу в соціально відповідальній поведінці бізнесу та посиливши роль корпоративної соціальної відповідальності як дієвого інструменту підтримки держави, суспільства і забезпечення внутрішньої стійкості самих підприємств. У цьому контексті концепція соціальної відповідальності бізнесу, що передбачає добровільне прийняття суб'єктами господарювання зобов'язань перед суспільством, працівниками, партнерами й довкіллям, набуває особливої ваги. Її реалізація виступає невід'ємною складовою ефективного корпоративного управління, сприяючи досягненню цілей сталого розвитку та підвищенню довіри до бізнесу в умовах суспільних та економічних викликів.

Як відомо, соціальну відповідальність бізнесу визначають як концепцію, відповідно до якої підприємства на добровільних засадах інтегрують соціальні, екологічні та етичні міркування у свою операційну діяльність, а також у процес взаємодії зі стейкхолдерами. Такий підхід виходить за межі законодавчих вимог, формуючи основу для сталого розвитку підприємств і суспільства загалом. У світовій практиці корпоративна соціальна відповідальність охоплює чотири базові рівні: економічний (забезпечення прибутковості та ефективності бізнесу), правовий (дотримання норм законодавства), етичний (врахування морально-етичних аспектів прийняття рішень) та філантропічний (добровільна участь у благодійності та підтримці соціальних ініціатив).

В умовах воєнного стану пріоритети реалізації соціальної відповідальності бізнесу зазнають суттєвих змін. Акценти зміщуються в бік прямої підтримки Збройних Сил України, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, збереження робочих місць, сприяння відновленню постраждалих територіальних громад, а також забезпечення базових потреб населення в умовах гуманітарної кризи. Така трансформація підходів до корпоративної соціальної відповідальності засвідчує гнучкість та адаптивність бізнесу у відповідь на суспільні виклики.

У різних країнах світу існують відмінні теоретичні та практичні моделі співпраці підприємств із зацікавленими сторонами у впровадженні стратегій соціальної відповідальності. Це різноманіття ґрунтується на основних принципах, що визначають стратегії підприємства в цій сфері. Вони охоплюють соціальні, екологічні, юридичні, культурні, політичні та організаційні аспекти діяльності підприємств, а також різницю в економічних умовах на національних ринках.

Основними принципами корпоративної та організаційної соціальної відповідальності згідно з ISO 26000 [1], є відповідальність, прозорість, етична поведінка, повага до інтересів зацікавлених сторін, дотримання верховенства права, міжнародних стандартів поведінки та прав людини. Змістовне наповнення зазначених принципів представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Сутність основних принципів соціальної відповідальності [2, с. 11]

Принцип	Змістовне наповнення
Відповідальності (підзвітності)	передбачає, що підприємству варто бути підзвітним за свій вплив на суспільство, економіку та навколишнє середовище
Прозорості	означає, що підприємство має бути прозорим в своїх рішеннях та діяльності, які впливають на суспільство та навколишнє середовище, а надавана інформація – доступною, зрозумілою, своєчасною, об'єктивною
Етичної поведінки	означає, що підприємство має поводити себе етично, а його поведінка має бути заснована на цінностях, наприклад, чесності, справедливості, добросовісності, оскільки вони передбачають турботу про людей, навколишнє середовище
Поваги до інтересів зацікавлених сторін	передбачає, що підприємство має поважати, враховувати інтереси його зацікавлених сторін та реагувати на них
Поваги до верховенства права (закону)	передбачає, що підприємству обов'язково необхідно дотримуватися верховенства закону
Поваги до міжнародних стандартів поведінки	означає, що підприємству варто дотримуватися міжнародних норм поведінки, враховуючи принцип верховенства закону
Повага до прав людини	передбачає, що підприємству варто дотримуватися прав людини та визнавати їх важливість та загальність

Методологічно соціальна відповідальність суб'єктів господарювання базується на дотриманні ключових принципів, що формують основу відповідального ведення бізнесу. Насамперед ідеться про добровільність, яка передбачає ініціативний характер участі підприємств у соціальних проєктах, без примусового втручання з боку держави. Прозорість вимагає відкритості у звітуванні про результати соціально значущої діяльності, що сприяє зміцненню довіри з боку громадськості та партнерів. Важливим є також принцип взаємності, що передбачає врахування інтересів усіх зацікавлених сторін – працівників, клієнтів, постачальників, органів влади та громад. Принцип інтегрованості акцентує на необхідності поєднання соціальних ініціатив із загальною стратегією розвитку підприємства, що забезпечує їхню системність, узгодженість та довготривалий вплив. У сукупності зазначені принципи формують методологічне підґрунтя ефективної реалізації соціальної відповідальності у діяльності сучасних суб'єктів господарювання.

У сучасних умовах підприємства дедалі активніше впроваджують принципи соціальної відповідальності, орієнтуючись на комплексний підхід до взаємодії із суспільством, працівниками, партнерами та довкіллям. На практиці реалізація соціальної відповідальності виявляється через участь у благодійних і волонтерських ініціативах, інвестування в екологічно орієнтовані проєкти та

«зелені» технології, дотримання принципів гендерної рівності, інклюзії та забезпечення гідних умов праці.

Крім того, важливими напрямками практичної реалізації корпоративної соціальної відповідальності є впровадження програм корпоративного навчання, розвитку персоналу, менторства, а також встановлення сталих партнерських відносин із місцевими громадами та органами державної влади. Такі дії сприяють формуванню позитивного іміджу компанії, зміцненню лояльності клієнтів, підвищенню мотивації працівників і, як наслідок, створюють додаткову цінність для інвесторів і стейкхолдерів.

В Україні спостерігається поступова інтеграція соціально відповідальних підходів у господарську діяльність відповідно до Міжнародних стандартів, таких як SA8000 [3], ISO 26000 [4], Глобальний договір ООН⁶ [5], а також Цілі сталого розвитку⁷ [6]. Попри складні обставини, зумовлені воєнним станом, багато підприємств не припиняють реалізацію соціальних ініціатив – зокрема, надають підтримку працівникам, здійснюють волонтерську допомогу Збройним Силам України, релокованим громадянам, закладам охорони здоров'я та іншим вразливим групам.

Водночас досвід країн Європейського Союзу демонструє більш системний підхід до соціальної відповідальності бізнесу, який передбачає нормативно закріплену вимогу обов'язкової нефінансової звітності для великих компаній. Така практика інтеграції корпоративної соціальної відповідальності у національні законодавства є перспективним орієнтиром для розвитку відповідального бізнес-середовища в Україні, особливо в контексті євроінтеграційних прагнень та потреби у зміцненні стійкості економіки в умовах зовнішніх викликів.

Українські підприємства з 2022 року демонструють високий рівень солідарності та гуманітарної залученості. Серед основних форм реалізації принципів корпоративної соціальної відповідальності у цей період можна виокремити:

- 1) матеріальну та фінансову підтримку ЗСУ, включаючи прямі перерахування, волонтерські ініціативи, виробництво військової амуніції, дронів тощо;
- 2) збереження трудових колективів, незважаючи на релокацію, часткову втрату ринків збуту або пошкодження виробничих потужностей;
- 3) підтримку ВПО, надання тимчасового житла, працевлаштування, забезпечення базових потреб;
- 4) реалізацію гуманітарних проєктів, зокрема у партнерстві з державними структурами, міжнародними донорами, громадськими організаціями;
- 5) інтеграцію стандартів прозорості та відкритості, що сприяє довірі до бізнесу з боку суспільства і міжнародних партнерів.

⁶ Глобальний договір ООН в Україні – це українська мережа найбільшої у світі спільноти відповідальних бізнесів.

⁷ Цілі сталого розвитку, також відомі як Глобальні цілі, були ухвалені Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році як універсальний заклик до дій щодо скорочення бідності, захисту планети та забезпечення того, щоб до 2030 року усі люди жили в мирі і достатку.

Водночас, суб'єкти господарювання зіштовхуються з низкою бар'єрів: порушення логістики, дефіцит фінансових ресурсів, ризики безпеки персоналу, невизначеність у стратегічному плануванні.

Практика показує, що багато українських підприємств переорієнтували свою діяльність відповідно до потреб воєнного часу. Наприклад, аграрні підприємства не лише забезпечують продовольчу безпеку, а й активно долучаються до відновлення зруйнованих громад. ІТ-компанії запускають цифрові сервіси для підтримки комунікації, безпеки, освіти й охорони здоров'я.

Таким чином, соціальна відповідальність українського бізнесу в умовах війни перетворюється на стратегічну основу діяльності, що поєднує гуманітарну місію з економічною стійкістю. Формується нова етика підприємництва, яка базується на принципах служіння суспільству, патріотизму та відповідальності перед майбутніми поколіннями.

Реалізація принципів корпоративної соціальної відповідальності повинна стати складовою довгострокової стратегії сталого розвитку підприємств, зокрема в умовах соціально-економічної нестабільності та зовнішніх загроз. Інтеграція етичних, екологічних і соціальних підходів у бізнес-моделі дозволяє зміцнювати репутацію підприємств, розвивати довготривалі партнерства та підвищувати загальний рівень добробуту населення.

Ефективне впровадження корпоративної соціальної відповідальності на макро- та мікрорівнях потребує цілеспрямованої інституціональної підтримки з боку держави, включаючи податкові стимули, спрощення процедур звітності, підтримку публічно-приватного партнерства, а також активізацію просвітницької діяльності серед бізнес-спільноти.

Список використаних джерел:

1. Practical overview of the linkages between ISO 26000:2010, Guidance on social responsibility, and OECD Guidelines for Multinational Enterprises (2011). ISO, 2019. URL: <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100418.pdf>
2. Юр І., Ситник Й. Роль та принципи соціальної відповідальності в системі управління підприємствами. *Scientific journal «MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS»*. 2024. № 1. С. 8-13.
3. Міжнародний стандарт. Соціальна відповідальність (SA8000), поточна редакція від 01.10.2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015697-07#Text>
4. Завдання стандарту ISO 26000 «Настанова по соціальній відповідальності. URL: <https://aop.nmu.org.ua/ua/metodicki/specialist/opg/lzi/zakon/Стандарт%20ISO%2026000.pdf>
5. Глобальний договір ООН в Україні. *Global Compact Network Ukraine*. URL: <https://globalcompact.org.ua/gd-onn-v-ukraini/>
6. Що таке Цілі сталого розвитку? ЦСР у дії. *United Nations Development Programme*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>

Андрій Кошак

студент гр. СЗ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олег Вацлавський

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Проблема фінансової підтримки осіб, які втратили працездатність, завжди залишалася актуальною та є одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері соціального захисту населення. Пенсійна система виступає ключовим інструментом держави, що забезпечує матеріальну підтримку цієї категорії громадян. Однак традиційні солідарні моделі пенсійного забезпечення, які набули широкого розповсюдження у розвинених країнах у першій половині ХХ століття, нині стикаються з численними викликами, що знижують їхню ефективність у гарантуванні гідного рівня життя пенсіонерів. У зв'язку з цим усе більше держав спрямовують зусилля на розвиток недержавних пенсійних інституцій як важливого доповнення до солідарної системи. В умовах посилення впливу глобальних демографічних і економічних чинників – таких як старіння населення, зростання середньої тривалості життя та інфляційні ризики – формування дієвої системи недержавного пенсійного забезпечення стає особливо важливим завданням.

На сучасному етапі розвитку в Україні система недержавного пенсійного забезпечення залишається недостатньо розвинутою, що зумовлюється як недосконалістю чинної нормативно-правової бази, так і низьким рівнем довіри громадян до недержавних пенсійних фондів і страхових організацій. Останні глобальні та внутрішні кризи, зокрема пандемія COVID-19 і військова агресія проти України, лише загострили наявні проблеми пенсійної системи, які вже раніше ускладнювалися демографічними змінами, зростанням тривалості життя, інфляційними процесами та девальвацією національної валюти. Усе це суттєво вплинуло на спроможність Пенсійного фонду України виконувати свої зобов'язання. Відтак, у контексті сучасних соціально-економічних викликів, питання реформування та розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення набуває особливої актуальності.

На думку науковця О. Ярошенко, «недержавне пенсійне забезпечення є складовою багаторівневої пенсійної системи, яка покликана зменшити навантаження на солідарний рівень та забезпечити більшу фінансову стійкість пенсійної моделі в довгостроковій перспективі» [1, с. 48].

Вчений А. Рудик визначає, що «недержавне пенсійне забезпечення виступає складовою частиною трирівневої пенсійної системи, сприяючи залученню довгострокових інвестиційних ресурсів та зміцненню фінансової стійкості громадян у похилому віці» [2, с. 113].

Відтак, на наш погляд недержавне пенсійне забезпечення – це система добровільного формування пенсійних накопичень громадянами та роботодавцями

через участь у недержавних пенсійних фондах, страхових компаніях або банківських установах, яка забезпечує додаткові джерела доходу після завершення трудової діяльності та сприяє підвищенню фінансової стабільності осіб пенсійного віку шляхом мобілізації довгострокових інвестиційних ресурсів.

Згідно з чинним законодавством, недержавне пенсійне забезпечення є елементом накопичувальної пенсійної системи. Його діяльність базується переважно на принципах добровільної участі. Відтак, фізичні та юридичні особи самостійно приймають рішення щодо вступу до відповідних програм, за винятком випадків, визначених законом. Основною метою цієї системи є формування індивідуальних пенсійних накопичень, що у подальшому забезпечать учасникам додаткові виплати на додаток до пенсій, передбачених системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні базується на принципах добровільної участі фізичних та юридичних осіб у формуванні індивідуальних пенсійних накопичень, що забезпечують додаткові джерела доходу на додачу до виплат солідарної та накопичувальної складових державної пенсійної системи.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється через низку інституційних механізмів, зокрема:

- пенсійні фонди, що реалізують свою діяльність шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами фондів та вкладниками;
- страхові компанії, які забезпечують недержавне пенсійне забезпечення на основі договорів страхування довічної пенсії, а також страхування ризиків інвалідності чи смерті учасника фонду;
- банківські установи, що беруть участь у системі через надання фінансових послуг, пов'язаних із накопиченням та збереженням пенсійних активів.

Незважаючи на тривалу історію функціонування, рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні залишається недостатнім, що зумовлено низкою факторів, серед яких – недосконалість законодавчої бази, обмежена довіра населення до фінансових інституцій, низька фінансова грамотність та відсутність системної державної підтримки. Водночас саме недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та банківські установи здатні забезпечити персоналізований підхід до формування пенсійного капіталу громадян, сприяти розвитку довгострокового заощадження та фінансової самостійності населення.

Таким чином, для ефективного функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні необхідне комплексне реформування нормативно-правового середовища, посилення державного нагляду за діяльністю відповідних інституцій, підвищення рівня фінансової обізнаності громадян і формування культури довгострокового пенсійного планування. Лише за таких умов недержавне пенсійне забезпечення зможе виконувати свою соціально-економічну функцію як повноцінне доповнення до державної пенсійної системи.

Список використаних джерел:

1. Ярошенко О. Пенсійна реформа в Україні: стан та перспективи. *Фінанси України*. 2021. № 3. С. 45–53.
2. Рудик А. П. Роль недержавного пенсійного забезпечення у формуванні соціальної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2022. Вип. 43. С. 109–115.

Галина Кулина

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій
та банківського бізнесу,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вікторія Барвінська

студентка гр. СЗ-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасна суспільно-політична та економічна ситуація в Україні, зумовлена повномасштабною військовою агресією російської федерації, вимагає перегляду підходів до формування та реалізації соціальної відповідальності бізнесу. В умовах війни соціальна відповідальність трансформується з добровільної практики підтримки сталого розвитку у невід’ємний елемент національної стійкості, інституційної спроможності та безпеки. Так, зокрема, концепція соціальної відповідальності, що традиційно розглядалася як добровільна ініціатива суб’єктів господарювання, спрямована на сприяння сталому розвитку, зазнає глибокого переосмислення. Війна актуалізувала потребу в комплексному, системному підході до соціальної відповідальності як до інструменту забезпечення суспільної згуртованості, інституційної стійкості та відновлення держави.

В реаліях сьогодення соціальна відповідальність виступає важливим інструментом консолідації суспільства, залучення ресурсів для підтримки армії, допомоги постраждалим та забезпечення функціонування критично важливих сфер – охорони здоров’я, освіти, соціального захисту. Зростає роль не лише держави, а й бізнесу, громадських організацій та окремих громадян у формуванні середовища солідарності, відповідальності й підтримки. Особливої ваги набувають горизонтальні ініціативи – волонтерські рухи, благодійні фонди, соціальні стартапи, спрямовані на задоволення базових потреб населення в умовах руйнування інфраструктури та переміщення мільйонів осіб. Сучасні виклики й загрози мають багатовимірний характер: гуманітарні кризи, масове переміщення населення, загрози продовольчій та енергетичній безпеці, знищення критичної інфраструктури, зростання нерівності, поглиблення соціальної травматизації. У цьому контексті соціальна відповідальність набуває ознак функціонального інструмента кризового реагування, відновлення та розвитку. Її суб’єктами стають не лише бізнесові структури, а й органи державної влади, територіальні громади, неурядові організації, освітні установи, окремі громадяни.

І. Стойко, Р. Шерстюк та О. Долубовська стверджують, що «соціальна відповідальність – це невід’ємна складова бізнес-діяльності компанії. Вона суттєво впливає на формування іміджу національного бізнесу і країни в цілому. Реалізація концепції сприятиме покращенню соціально-економічної, екологічної ситуації в країні та захисту прав людини відповідно до міжнародних норм і стандартів ведення бізнесу» [1, с. 103].

Звернемо увагу, що Міжнародний стандарт SA8000 «Соціальна відповідальність» [2] є добровільною системою моніторингу, сертифікації та оцінювання умов праці в міжнародних компаніях, що діють на глобальних ринках. Цей стандарт встановлює вимоги до роботодавців щодо дитячої праці, примусової праці, охорони здоров'я і безпеки, свободи асоціації і права на колективні переговори процеси, а також забороняє дискримінацію за різними ознаками, такими як раса, касти, походження, релігія, інвалідність, стать, сексуальна орієнтація, політичні переконання, вік і соціальний статус. Стандарт також встановлює правила щодо дисциплінарних заходів, робочого часу і оплати праці, забезпечуючи відповідність законодавчим та галузевим стандартам.

О. І. Краузе та Н. Є. Юрик зазначають, що «економічні кризи, екологічні катастрофи, соціальні зворушення останніх років породили кризу довіри до основної парадигми бізнесу – отримання прибутку, та довели, що світове співтовариство повинно змінити внутрішню сутність продуктивної діяльності людства, перш за все в сфері економіки та ринку зайнятості. При цьому, для ринку зайнятості на сучасному етапі розвитку важливо сформулювати ідеологію цивілізованого бізнесу, соціального захисту найманих працівників тому, що такий підхід покращить імідж компанії в очах найманих працівників, ділових партнерів та споживачів, дозволить забезпечити «притік» висококваліфікованих фахівців, а вже наявних мотивує до підвищення кваліфікації, зменшить плинність кадрів, підвищить продуктивність праці та знизить показники зовнішньої трудової міграції висококваліфікованих фахівців» [3].

Загалом «соціальна відповідальність під час війни вимірює успіх бізнесу на основі цінностей і переконань, наскільки конкретні цінності та переконання поділяються командою і чи дійсно ти потрібен суспільству. Можна також погодитись із тим, що напрям корпоративної соціальної відповідальності лежить насамперед у реалізації емоцій та загальнолюдських цінностей. Водночас фокус діяльності у сфері корпоративної соціальної відповідальності може бути обраний індивідуально, залежно від того, хто найбільше особисто зацікавлений, наприклад, у фінансуванні догляду за дітьми, підтриманні притулків для тварин чи допомозі окремим категоріям людей. Оскільки корпоративна соціальна відповідальність, як правило, утілює соціальний статус і бренд компанії, її під час війни вже не варто характеризувати як прерогативу великих бізнесів чи спосіб поліпшення репутації. Її варто розглядати як невіддільну складову компанії, яка хоче й надалі працювати в Україні» [4, с. 412].

Концепція соціальної відповідальності роботодавця охоплює частину корпоративної соціальної відповідальності. Вона передбачає, що компанія має функціонувати для досягнення прибутку, а також виконувати принципи, що спрямовані на захист прав своїх працівників, які визначені в рамках «Цілей сталого розвитку» ООН на 2015 рік для досягнення кращого майбутнього. Загальновідомо, що «Цілі сталого розвитку» були ухвалені на саміті ООН зі сталого розвитку (часто згадуються як Глобальні цілі) і передбачають ключові напрямки розвитку країн до 2030 року.

Здійснення бізнесу з урахуванням принципів соціальної відповідальності є ключовим чинником у формуванні організаційної культури, позитивного іміджу та ділової репутації компанії, а також сприяє її сталому розвитку й підвищенню добробуту суспільства [5].

Дослідження показують, що ключовим чинником ефективної реалізації соціальної відповідальності у воєнних умовах стає використання цифрових технологій, які забезпечують прозорість, швидкість та координацію дій. Зокрема, завдяки IT-рішенням функціонують платформи з обліку гуманітарної допомоги та системи звітності для неприбуткових організацій. Важливою є також роль медіа в поширенні інформації про соціальні ініціативи, формуванні довіри до суспільно корисних дій та протидії дезінформації.

Особливістю сучасного етапу розвитку соціальної відповідальності в Україні є високий рівень самоорганізації суспільства, що знайшло вираження в активізації волонтерського руху, формуванні горизонтальних ініціатив, кооперації між приватним і публічним секторами. Зокрема, соціально відповідальний бізнес виконує не лише економічну функцію, а й бере участь у підтримці Збройних сил України, забезпеченні гуманітарних потреб постраждалого населення, відновленні зруйнованих територій. У цих умовах соціальна відповідальність розширюється до практики солідарної взаємодії та спільної відповідальності за національну безпеку й розвиток.

Результативні приклади соціальної відповідальності в умовах війни включають: створення безпечного освітнього простору для дітей ВПО, програми психологічної реабілітації військових та членів їхніх родин, ініціативи підтримки малого бізнесу, який постраждав від бойових дій, а також соціальні інвестиції в відбудову громад. Бізнес, зокрема, демонструє готовність до нових моделей соціального партнерства: від переорієнтації виробництва на потреби армії – до підтримки місцевих громад та впровадження ESG-практик⁸, адаптованих до умов війни.

Війна також стимулює еволюцію інструментарію реалізації соціальної відповідальності. Цифровізація сприяє оперативній координації ресурсів, прозорості використання фінансів, моніторингу соціальних потреб. Такі інструменти, як платформи для збору пожертв, блокчейн-звітність, інтерактивні карти гуманітарної допомоги значно підвищують ефективність соціальних ініціатив. Особливої уваги заслуговують інноваційні рішення в галузі медичних та освітніх сервісів, спрямованих на інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, адаптацію ветеранів, підтримку психічного здоров'я.

На основі проведених досліджень можна виокремити такі стратегічні напрями розвитку соціальної відповідальності бізнесу за сучасних умов:

- 1) посилення міжсекторальної співпраці між державою, бізнесом і громадянським суспільством;
- 2) впровадження цифрових інструментів для моніторингу й оцінки ефективності соціальних ініціатив;

⁸ ESG-практики – це підходи до ведення бізнесу, які враховують екологічні, соціальні та управлінські (англ. Environmental, Social, Governance) аспекти.

3) розвиток соціального підприємництва як джерела інклюзивного зростання;

4) інтеграція принципів соціальної відповідальності в систему публічного управління;

5) формування культури соціальної відповідальності на рівні громад через освіту, просвітництво та підтримку місцевих ініціатив;

6) посилення прозорості та підзвітності у реалізації соціальних програм і проектів.

Отже, соціальна відповідальність бізнесу в реаліях сьогодення є не лише етичною нормою чи елементом корпоративної стратегії, а й стратегічною необхідністю, що визначає здатність суспільства долати кризові ситуації, відновлювати довіру до інституцій та формувати передумови для сталого післявоєнного розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Стойко І., Шерстюк Р., та Долубовська О. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні у воєнний і післявоєнний період. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 2 (27). С. 93-106. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/39546/5/22siiipp.pdf>
2. Міжнародний стандарт. Соціальна відповідальність (SA8000), поточна редакція від 01.10.2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015697-07#Text>
3. Краузе О. І., Юрик Н. Є. Соціальна відповідальність суб'єктів ринку праці. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2023. № 4. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/41177>
4. Червінська Л., Червінська Т., Каліна І., Коваль М., Шуляр Н., Чернишов О. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 6 (53). С. 405-416. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4187/3996%C2%A0 >
5. Краузе О. І., Піняк І. Л., Шпилик С. В. Соціальна відповідальність в контексті діджиталізації бізнесу. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2022. № 11. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-11-8381>

Тетяна Лаган

студентка гр. СЗ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Цифровізація соціального страхування в Україні є ключовим напрямом трансформації державної соціальної політики. В умовах війни та економічної нестабільності цифрові інструменти стали критично необхідними для забезпечення безперебійного доступу громадян до соціальних послуг. Вони дозволяють підвищити ефективність функціонування соціальних фондів, спростити взаємодію з громадянами та забезпечити прозорість усіх процесів [1, с. 38].

Пенсійний фонд України є провідною установою у впровадженні цифрових технологій. Упродовж останніх років було запроваджено вебпортал електронних послуг, що надає можливість онлайн подати заяву на призначення пенсії, сформувати електронну трудову книжку, скористатися пенсійним калькулятором та отримати довідки з QR-кодом [2]. У 2023 р. в Україні було ухвалено рішення про об'єднання Пенсійного фонду та Фонду соціального страхування в єдину структуру, що дозволило створити централізовану інформаційну систему для обліку застрахованих осіб і надання комплексних соціальних послуг [2].

Крім цього, в Україні активно впроваджуються цифрові сервіси, спрямовані на автоматизацію процесів призначення соціальних виплат, зокрема субсидій, допомоги внутрішньо переміщеним особам, виплат у зв'язку з народженням дитини та інших видів державної підтримки. Значного поширення набули електронні послуги, що надаються через інформаційно-комунікаційну платформу «Дія», яка стала інструментом спрощеного доступу громадян до соціального забезпечення. Відповідно до офіційної інформації Міністерства соціальної політики України, у 2023 р. понад 80% усіх звернень щодо соціальних виплат було подано і опрацьовано в електронному форматі, що свідчить про стрімке зростання цифрової взаємодії між державою та громадянами в соціальній сфері [3].

Попри позитивні зрушення у сфері цифровізації, залишається низка проблем, які потребують вирішення. Однією з головних є нерівномірний доступ до інтернету та цифрових пристроїв, що особливо актуально для мешканців сільської місцевості. Така ситуація ускладнює доступ до електронних сервісів. Іншою є проблема низької цифрової грамотності населення – значна частина громадян не має навичок користування цифровими платформами та сервісами. Особливу увагу також слід приділити питанням кібербезпеки, оскільки збільшення обсягу обробки персональних даних підвищує ризики їх витоку або несанкціонованого доступу [4, с. 8].

У перспективі Україна має розширювати цифрову інфраструктуру, зокрема забезпечити широкопasmовий інтернет у віддалених населених пунктах. Також

важливо впроваджувати навчальні програми з цифрової грамотності для різних вікових груп громадян. Особливу роль відіграє розвиток безпечних систем захисту інформації, а також впровадження єдиної цифрової платформи для надання всіх видів соціального страхування, що дозволить не лише оптимізувати адміністративні процеси, а й значно зменшити витрати та знизити рівень паперової бюрократії.

Успішна цифрова трансформація соціального страхування також потребує ефективної міжвідомчої взаємодії. Створення єдиних стандартів обміну даними між Міністерством соціальної політики, Пенсійним фондом, Центром зайнятості та іншими органами дозволить уникнути дублювання інформації та прискорити процеси обробки звернень громадян. Важливим кроком є інтеграція баз даних у межах однієї цифрової екосистеми, що забезпечить безперервність надання послуг та підвищить якість обслуговування [5, с. 82].

У процесі цифровізації необхідно дотримуватись принципів інклюзивності та недискримінації. Розробка адаптивних сервісів для осіб з інвалідністю, літніх людей та осіб з обмеженими можливостями користування інтернетом має стати пріоритетом. Залучення громадських організацій до оцінки зручності та доступності онлайн-платформ сприятиме створенню по-справжньому орієнтованої на користувача цифрової інфраструктури.

Окрему увагу варто приділити впровадженню систем штучного інтелекту та аналітики даних для прогнозування потреб у соціальних послугах та оптимізації управлінських рішень. Використання таких інструментів допоможе своєчасно виявляти уразливі категорії населення та автоматично формувати індивідуальні соціальні маршрути, що значно підвищить ефективність політики соціального захисту.

Отже, цифровізація соціального страхування – це не лише технічна модернізація, а й нова філософія управління соціальними процесами, що базується на прозорості, швидкодії, рівності доступу та орієнтації на потреби громадян. Успішна реалізація цього напрямку дозволить Україні сформувати сучасну систему соціального забезпечення, здатну ефективно реагувати на виклики сьогодення. Цифровізація соціального страхування в Україні відкриває широкі можливості для модернізації всієї системи соціального захисту. Успішне впровадження цифрових рішень дозволить створити більш гнучку, прозору та зручну систему, яка відповідатиме сучасним потребам громадян та сприятиме зростанню довіри до державних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Гриценко Г. Цифровізація соціальних послуг: проблеми, можливості та компетенції. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 1 (47). С. 36-48.
2. Пенсійний фонд України. Портал електронних послуг. URL: <https://portal.pfu.gov.ua/>
3. Міністерство соціальної політики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/>.

4. Кирилюк В., Рябоконь І., Кіндій А. Цифрові соціальні сервіси у менеджменті соціального забезпечення. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. Т. 1. № 265. С. 6–15.
5. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація системи надання соціальних послуг в Україні. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 80-85.

Тетяна Лазарчук

студентка гр. СЗ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Соціальне страхування – це ключовий інструмент системи соціального захисту, який забезпечує фінансову підтримку громадянам у разі тимчасової або постійної втрати працездатності чи доходу. Його метою є зниження соціальних ризиків і гарантування задоволення базових життєвих потреб, що становить невід’ємну складову соціальної безпеки держави.

В умовах сучасних викликів, таких як демографічне старіння населення, зростання безробіття, економічна нестабільність та збройний конфлікт, значення соціального страхування зростає, адже воно допомагає не лише підтримувати соціальну стабільність, а й сприяє економічній безпеці через механізми перерозподілу доходів між різними групами населення [1, с. 23].

Соціальне страхування розглядається як особлива організаційно-правова форма соціального захисту, що діє як автономний та самостійний механізм для акумуляції коштів з метою компенсації окремих соціальних ризиків. Саме соціальне страхування є основним елементом соціального захисту. Основні функції соціального страхування включають компенсаційну, превентивну, регулюючу та стабілізаційну. Компенсаційна функція забезпечує матеріальну підтримку у випадках тимчасової непрацездатності, безробіття, втрати годувальника, вагітності та пологів. Превентивна функція спрямована на профілактику професійних захворювань і травматизму на виробництві. Регулююча функція пов’язана з впливом на ринок праці і розвиток охорони здоров’я. Стабілізаційна функція має на меті зменшення соціальної напруги і підтримку мінімального рівня життя населення [2, с. 145].

В Україні система соціального страхування представлена низкою державних фондів: Фондом соціального захисту осіб з інвалідністю, Пенсійним фондом України, Фондом загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Кожен з них виконує визначені функції з надання соціальних послуг і фінансової підтримки громадянам.

Для підвищення ефективності соціального страхування важливим є впровадження сучасних інформаційних технологій. Цифровізація системи дозволяє значно спростити процедури оформлення страхових випадків, забезпечити прозорість процесів та зменшити можливості для корупції. Запровадження електронних послуг і автоматизація обробки даних також покращують якість обслуговування застрахованих осіб [3, с. 35].

Однак на шляху удосконалення системи стоять і певні виклики. Зокрема, недостатність фінансування, низький рівень обізнаності населення про права і

механізми соціального страхування, а також проблеми у законодавчій базі перешкоджають повноцінній реалізації потенціалу соціального страхування.

Для подолання цих проблем необхідне комплексне реформування системи, яке враховуватиме соціально-економічні умови країни та сучасні світові тенденції. Зокрема, слід розвивати механізми добровільного страхування, залучати приватні страхові компанії та підвищувати рівень довіри громадян до соціальних інституцій.

В умовах реформування соціальної сфери особливої уваги набуває питання фінансової стійкості системи соціального страхування. Забезпечення збалансованості надходжень і видатків соціальних фондів потребує запровадження нових підходів до управління активами, оптимізації витрат та розширення джерел фінансування. Зокрема, перспективним напрямом є розвиток державно-приватного партнерства у сфері соціального страхування, що дозволить залучити додаткові ресурси, підвищити ефективність надання послуг та сприяти інноваційності у цій сфері.

Окрему роль у зміцненні системи відіграє підвищення правової культури населення щодо соціального страхування. Проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи, впровадження навчальних програм для молоді, створення онлайн-платформ із доступними консультаціями – усе це сприяє зростанню свідомої участі громадян у системі страхування та формуванню культури фінансової відповідальності.

Не менш важливою є інтеграція соціального страхування з іншими елементами соціальної політики, зокрема з медичним обслуговуванням, системою соціального забезпечення та соціальними послугами, що дозволить створити єдиний соціальний простір, у межах якого кожна людина зможе отримати комплексну підтримку відповідно до життєвих обставин.

Загалом, ефективна система соціального страхування має базуватись на принципах соціальної справедливості, прозорості, рівного доступу та сталого розвитку. Успішне функціонування цієї системи є запорукою стабільності держави, зменшення рівня бідності, соціального напруження та гарантування гідного життя для кожного громадянина.

Отже, соціальне страхування є ключовим інструментом забезпечення соціальної безпеки населення, який потребує постійного розвитку та модернізації. Його роль у підтриманні суспільної стабільності та гарантуванні гідного рівня життя є незаперечною. Таким чином, соціальне страхування виступає не лише фінансовим механізмом, а й важливою суспільною інституцією, що визначає рівень соціальної справедливості, захищеності та солідарності в державі. Його стабільність і розвиток – це запорука соціального миру, довіри до влади та сталого майбутнього для всього населення.

Список використаних джерел:

1. Литвин О. В. Сучасний стан та проблеми функціонування системи соціального страхування в Україні. *Економіка та держава*. 2023. № 5. С. 22–27.

2. Тищенко Н. М. Сучасні проблеми функціонування системи соціального страхування в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Економіка. 2022. Вип. 71. С. 144–149.
3. Ковальчук О. С. Роль цифрових технологій у трансформації системи соціального страхування. *Соціальний захист і ринок праці*. 2024. № 1. С. 34–39.

Юрій Литвинюк

студент гр. СЗ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Костецький

БІДНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ ТА ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ ЇЇ РІВНЯ В УКРАЇНІ

Бідність є однією з найгостріших та найактуальніших проблем сучасного українського суспільства. Це складне і багатогранне соціально-економічне явище, яке охоплює не лише матеріальний стан громадян, але й їхній доступ до освіти, медицини, житла, інформації та соціальної мобільності. Особливої гостроти ця проблема набула в умовах повномасштабної війни, яка спричинила стрімке погіршення соціальних стандартів, зростання безробіття, руйнування економіки, інфраструктури та загальне зниження рівня життя. На сучасному етапі розвитку України боротьба з бідністю є однією з головних задач державної політики. В умовах війни, коли значна частина населення втратила роботу, житло, засоби до існування, проблема бідності переходить у площину гуманітарної катастрофи. Зростання цін на товари першої необхідності, комунальні послуги, медикаменти, зниження купівельної спроможності гривні та зменшення бюджетних видатків на соціальні потреби створили критичні умови для значної частини громадян.

Теоретичні підходи до визначення бідності охоплюють як абсолютні, так і відносні методи. Абсолютна бідність передбачає неспроможність задовольнити базові життєві потреби: харчування, житло, одяг, доступ до медицини та освіти. В Україні цей рівень встановлюється через прожитковий мінімум. У 2024 році його обсяг становив 3028 грн, що не відповідає реальним витратам громадян. Водночас, відносна бідність розглядається як відставання від середнього рівня добробуту в суспільстві. Зокрема, домогосподарства, які мають дохід менш ніж 60% від медіанного рівня, вважаються бідними [2, с. 687-689]. Цей підхід дозволяє виявити нерівність розподілу доходів, яка, згідно з коефіцієнтом Джині, в Україні залишається на високому рівні.

Особливу увагу в сучасних дослідженнях приділяють багатовимірному підходу до оцінки бідності, зокрема індексу MPI, який охоплює не лише фінансові, а й освітні, медичні та побутові критерії. Такий підхід виявляє приховану бідність, зокрема серед тих, хто формально має офіційний дохід, але позбавлений доступу до базових благ. MPI дозволяє визначити рівень депривації та адресно спрямовувати соціальні програми.

Соціальна політика України традиційно орієнтована на підтримку вразливих верств населення: пенсіонерів, інвалідів, багатодітних сімей, внутрішньо переміщених осіб. До 2022 року частка видатків на соціальні програми перевищувала 50% бюджету. Однак з початку війни у 2022 році цей показник зменшився до 34%, що значно знизило ефективність соціального захисту. Натомість пріоритет було віддано обороні, що, хоч і обґрунтовано з безпекової точки зору, загострило соціальну ситуацію.

У відповідь на ці виклики українське суспільство сформувало потужну мережу соціальних ініціатив, які реалізуються як на національному, так і на

місцевому рівнях. Однією з ключових технологій реалізації таких ініціатив є цифровізація процесів завдяки впровадженню електронних реєстрів, онлайн-заявок, мобільних додатків та платформ типу «єДопомога» або Дія, стало можливим значно прискорити і спростити процес подання заяв на соціальну допомогу, забезпечити прозорість та зменшити ризики корупції при розподілі коштів [1, с. 14-17]. Такий підхід є особливо важливим в умовах війни, коли швидкість реакції та адресність допомоги мають вирішальне значення. Окрему роль відіграють міжнародні організації та партнерські проекти, які забезпечують гуманітарну, матеріальну та консультативну допомогу українському уряду та неурядовим структурам.

Крім того, активізувалися місцеві громади та волонтерські рухи, які стали важливою ланкою в системі соціального захисту. На рівні територіальних громад розвиваються ініціативи із забезпечення тимчасовим житлом, працевлаштуванням, медичною та психологічною допомогою. Використання цифрових платформ також дозволяє проводити оперативне опитування потреб населення, забезпечуючи гнучке планування соціальних інтервенцій відповідно до динамічної ситуації.

Для забезпечення стійкості соціальної системи в умовах війни та післявоєнного відновлення необхідно забезпечити інтеграцію короткострокових гуманітарних заходів з довгостроковими стратегіями подолання бідності. Це включає реформування ринку праці, стимулювання зайнятості через програми перекваліфікації, підтримку підприємництва, особливо серед молоді та ветеранів. Також важливим є перехід від пасивної моделі допомоги до активної – через інвестування в людський капітал, зокрема в освіту та професійне навчання.

Таким чином, соціальні ініціативи в умовах війни демонструють приклад ефективної взаємодії державних, громадських і міжнародних інституцій. Їх успішна реалізація можлива лише за умови сучасного технологічного супроводу, прозорого адміністрування та постійного моніторингу результатів. Системна інтеграція таких ініціатив у загальнодержавну політику є важливою передумовою для зниження рівня бідності та формування соціально справедливого суспільства в Україні. Водночас важливо забезпечити інституційну спроможність органів місцевого самоврядування та соціальних служб до ефективного реагування на нові виклики. Це потребує не лише фінансових ресурсів, а й посилення кадрового потенціалу, впровадження інноваційних підходів до управління соціальними програмами та тісної координації між усіма рівнями влади. Особливу увагу слід приділити розвитку партнерств між державою, бізнесом та громадянським суспільством для створення сталих механізмів підтримки вразливих груп населення. Такий підхід сприятиме не лише зміцненню соціальної єдності, а й відновленню довіри до інститутів держави в умовах післявоєнної трансформації.

Список використаних джерел:

1. Бричка Б. Б., Войтович Н. М. Бідність в Україні: історико-економічний аналіз. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2022. № 1. С. 14-20.
2. Доброва Т. Г. Бідність працюючого населення як індикатор соціально-економічного стану суспільства. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 14. С. 686-694.

Ірина Лиха

студентка гр. СЗ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: викладач Марія Сорока

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ ТА КООРДИНАЦІЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі набули статусу важливого каналу комунікації, що активно використовується у різних сферах суспільного життя. В умовах кризових ситуацій, зокрема збройних конфліктів, цифрові платформи виступають як середовище для обміну інформацією, організації взаємодії та мобілізації соціального капіталу. Аналіз функціонального потенціалу соціальних мереж у контексті війни дозволяє осмислити їх роль у процесах суспільної самоорганізації, розподілу допомоги та підтримки комунікаційної стабільності.

Соціальні мережі в сучасних умовах відіграють одну з найбільш важливих ролей у координації допомоги, швидкому обміні інформацією та підтримці населення. Під час воєнних конфліктів, коли традиційні канали комунікації часто виявляються заблокованими або працюють з перебоями, ці платформи набувають значення не тільки для зв'язку між людьми, але й для організації гуманітарної підтримки та мобілізації ресурсів.

Однією з основних ролей соціальних мереж є швидке поширення критично важливої інформації. В умовах війни, такі платформи, як Facebook, Twitter, Telegram, та Instagram, забезпечують оперативне інформування про події на фронті, місця збору гуманітарної допомоги, стан безпеки та переміщення осіб. Ранні повідомлення про загрози або безпечні маршрути можуть значно зменшити ризики для цивільного населення, тому їхня актуальність не може бути переоцінена. Швидкий доступ до інформації дозволяє людям не тільки отримувати важливі повідомлення, але й активно діяти, зокрема через взаємодію в групах волонтерів або локальних ініціатив, створюючи таким чином синергію між окремими користувачами й організаціями [1, с. 120].

Водночас соціальні мережі стали важливим інструментом для самоорганізації громадян. У кризових ситуаціях громадяни не тільки отримують допомогу через цифрові платформи, але й активно беруть участь у її організації. Волонтерські групи, створені на основі соціальних мереж, часто координують доставку гуманітарної допомоги, організовують транспортування людей до безпечних місць та надають підтримку тим, хто опинився в скрутному становищі. Соціальні мережі стали каналом для зв'язку між тими, хто потребує допомоги, і тими, хто здатен її надати, що дозволяє зменшувати бар'єри доступу до допомоги і забезпечує більшу ефективність волонтерських ініціатив. Більше того, соціальні мережі надають можливість швидкої перевірки фактів і координування заходів серед громадян, що дозволяє зберігати порядок під час війни [2, с. 116].

Особливо важливим є ефективне використання соціальних мереж для створення платформ щодо збору коштів та допомоги. Під час повномасштабної війни, багато людей втрачають свої домівки, джерела доходу та виникає необхідність в додаткових ресурсах для покриття нагальних витрат.

Соціальні мережі дозволяють створювати спеціалізовані платформи, де люди можуть безпечно передавати фінансові ресурси або інші матеріали. Вони також дозволяють організаторам підтримувати зв'язок з отримувачами допомоги, забезпечуючи прозорість процесу збору коштів та мінімізуючи ризики шахрайства. Проте, незважаючи на їхні численні переваги, важливим завданням є боротьба з фейковими кампаніями та несанкціонованими зборами коштів, що потребує розробки механізмів перевірки надійності джерел інформації.

Великим досягненням є також розвиток спеціалізованих волонтерських платформ, які допомагають не лише з організацією збору гуманітарної допомоги, але й з підтримкою психологічного здоров'я постраждалих. Платформи підтримки психологічного здоров'я, через месенджери та форуми, дозволяють організувати онлайн-консультації, спілкування з психологами та соціальними працівниками для тих, хто переживає труднощі, пов'язані з наслідками війни. Така підтримка стала важливою в умовах тривалої війни та емоційного навантаження. Водночас, розвиток онлайн-платформ для надання юридичних консультацій, медичної допомоги або допомоги у пошуку прихистку також є важливим аспектом, який став можливим завдяки популяризації соціальних мереж [3, с. 992].

Проте, не можна не згадати і про ризики, які супроводжують використання соціальних мереж під час війни. Основним негативним фактором є поширення дезінформації, фейкових новин та маніпуляцій, що можуть сприяти паніці серед громадян або негативно впливати на ситуацію. У цих умовах важливо перевіряти інформацію, що поширюється в мережах, перед тим як приймати її до уваги. Це особливо стосується випадків, коли йдеться про інформацію щодо безпеки, що може вплинути на життя і здоров'я громадян. Важливим є також забезпечення кібербезпеки, щоб не допустити маніпулювання особистими даними користувачів або зломів рахунків для злочинних цілей.

Отже, соціальні мережі відіграють ключову роль у підтримці комунікацій і координації допомоги під час війни. Вони забезпечують не тільки зв'язок між людьми, але й можливість самоорганізації громадян для досягнення спільної мети. Водночас для того, щоб ці платформи могли працювати ефективно, необхідно постійно вдосконалювати їх використання, забезпечувати перевірку інформації та захищати користувачів від потенційних загроз, що виникають у таких складних умовах.

Список використаних джерел:

1. Безуглова В. Д. Політична комунікація в соціальних медіа під час російсько-української війни. *Трансформація українського суспільства в цифрову еру: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 берез. 2023 р.)*. Одеса, 2023. С. 119–122.

2. Родінова Н., Іваницька Б., Шишова О. Особливості комунікації в соціальних мережах в умовах воєнного стану. *Держава та регіони*. 2022. № 2 (50). С. 115–124.
3. Юрченко О., Лисенко Т., Сохацький О. Роль соціальних мереж та інших цифрових платформ у комунікації під час війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 7 (35). С. 990–1001.

Іванна Літвін

студентка гр. СЗ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: викладач Марія Сорока

СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ З ПІДТРИМКИ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Сучасні воєнні конфлікти значно трансформують функціонування систем соціального захисту, висвітлюючи вразливість окремих соціальних груп і загострюючи потребу в адресній підтримці. В умовах повномасштабної війни в Україні питання забезпечення прав осіб з інвалідністю набуває особливої актуальності. Ця категорія населення стикається з комплексними проблемами – фізичними, психологічними, соціальними, інфраструктурними. Водночас, спостерігається активне впровадження державних і громадських ініціатив, покликаних поліпшити якість життя таких громадян та підтримати їх адаптацію до нових реалій.

Український досвід впровадження соціальних ініціатив у сфері підтримки осіб з інвалідністю в умовах війни є надзвичайно важливим і заслуговує на окреме дослідження, адже він демонструє як виклики, так і інноваційні підходи в умовах надзвичайної ситуації. Актуальність вивчення цього досвіду зумовлена не лише значним зростанням кількості постраждалих осіб, а й необхідністю побудови сталого інклюзивного середовища, здатного функціонувати в умовах кризи.

Доцільним є всебічний аналіз ключових аспектів соціальної підтримки осіб з інвалідністю в Україні, зокрема таких:

- забезпечення доступу до медичних та реабілітаційних послуг, з урахуванням специфічних потреб осіб з інвалідністю;
- надання фінансової допомоги, зокрема компенсаційних виплат, субсидій та інших форм державної підтримки;
- адаптація інфраструктури та евакуаційних заходів до потреб осіб з інвалідністю;
- сприяння працевлаштуванню та професійній реабілітації, включаючи дистанційні та інклюзивні форми зайнятості.

Воєнні дії зумовлюють значне зростання кількості осіб, які отримали інвалідність. Це стосується як військовослужбовців, так і цивільного населення. За даними Міністерства соціальної політики України, лише протягом першого року війни статус особи з інвалідністю отримали понад 12 тисяч військових [1].

Суттєво зросла й кількість осіб серед цивільного населення, особливо дітей, які внаслідок обстрілів втратили кінцівки, зір, слух або зазнали важких поранень. Подібна динаміка формує нові потреби у сфері медичної, психологічної та соціальної реабілітації.

Соціальна підтримка осіб з інвалідністю реалізується як на державному, так і на недержавному рівнях. Основні напрями підтримки осіб з інвалідністю включають: медичну допомогу, психологічну реабілітацію, освітні ініціативи,

адаптацію простору тощо. Наприклад, у рамках співпраці з міжнародними партнерами USAID та організацією «Протезування України» здійснюється безоплатне протезування, навчання користуванню протезами та індивідуальна реабілітація військових. У психологічній сфері діють центри ментального здоров'я, зокрема мережа «Veteran Hub», де працюють психологи, які спеціалізуються на роботі з посттравматичними розладами та кризовими станами. Для дітей з інвалідністю створюються у режимі онлайн різноманітні освітні програми, що враховують їхні потреби, а саме звуковий супровід, мова жестів, адаптивний інтерфейс.

Законодавча база України також адаптується до нових умов. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» було доповнено низкою змін у 2022–2023 роках. Зокрема, було спрощено процедуру визнання інвалідності для військових, розширено перелік безкоштовних послуг у сфері реабілітації, а також забезпечено можливість отримання медичної допомоги за місцем фактичного проживання для внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю [2].

Також, важливою є Постанова Кабінету Міністрів України №168 від 2023 року, яка регламентує спрощений доступ до технічних засобів реабілітації, включаючи протези, візки, спеціалізовані ліжка [3].

Громадські організації відіграють надзвичайно важливу роль у розширенні доступу до підтримки осіб з інвалідністю. Зокрема, громадські організації: «Право на гідність», «Без бар'єрів» та «Доступно.UA» забезпечують юридичне консультування, проводять тренінги, сприяють формуванню політики захисту прав осіб з інвалідністю. Вони також беруть участь у створенні безбар'єрного середовища – встановленні пандусів, облаштуванні інклюзивних укриттів, адаптації громадського простору.

Особливої уваги заслуговує державна програма «єРобота», яка передбачає надання мікрогрантів для започаткування підприємницької діяльності особами з інвалідністю. Така форма підтримки стимулює економічну самореалізацію та сприяє включенню людей з інвалідністю у соціальне життя.

Крім того, міжнародні організації – ЮНІСЕФ (UNICEF), Програма розвитку ООН (UNDP), Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC) – надають гуманітарну допомогу, технічні засоби, а також підтримують навчання фахівців, які працюють із людьми з інвалідністю в умовах війни [1].

Попри активну реалізацію ініціатив, досі залишається багато серйозних виклики у соціальній сфері України. Одним із головних викликів є інфраструктурна недоступність – велика кількість укриттів, евакуаційних автобусів і гуманітарних центрів досі не пристосовані для людей з обмеженою мобільністю. Також існує нестача кваліфікованих фахівців, зокрема психологів і соціальних працівників у зонах активних бойових дій або в зруйнованих громадах. Ще одна проблема – інформаційна нерівність, не всі особи з інвалідністю мають доступ до актуальної та зрозумілої інформації щодо своїх прав і доступних форм допомоги.

Покращити ситуацію можна шляхом комплексного підходу: системного фінансування програм підтримки; збільшення кількості спеціалістів з інклюзивної освіти, медицини та соціальної роботи; а також активно впроваджувати цифрові платформи, які забезпечуватимуть доступ до послуг особам з інвалідністю. Також, доцільним є посилення нагляду за реалізацією політики інклюзивності на місцевому рівні, аби уникнути декларативного підходу.

Отже, досвід України в реалізації соціальних ініціатив щодо підтримки осіб з інвалідністю в умовах війни засвідчує прагнення держави та громадянського суспільства до побудови інклюзивної та гуманної моделі захисту. Попри складні обставини, вдається створювати ефективні механізми допомоги. Однак для досягнення стійкого результату необхідна подальша оптимізація законодавства, зміцнення кадрового потенціалу та розширення міжнародного партнерства.

Список використаних джерел:

1. Соціально-психологічна підтримка осіб з інвалідністю в умовах війни: моногр. / І. В. Маслянікова та ін.; за заг. наук. ред. І. В. Маслянікової. Київ: Університет «Україна», 2023. 216 с.
2. Міністерство соціальної політики України. Звіт про стан реалізації соціального захисту осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану. *Офіційний сайт Мінсоцполітики*. 2023. URL: <https://www.msp.gov.ua/>
3. Про забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2023 р. №168. *Урядовий портал*. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

Софія Лось

студентка гр. СЗ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: викладач Марія Сорока

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВІЙНИ: ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ТА ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Повномасштабна війна в Україні стала серйозним викликом для системи соціального захисту та охорони психічного здоров'я. У сучасних умовах питання психосоціальної підтримки осіб з інвалідністю набуває особливої ваги. Зростаючі ризики ізоляції, емоційне виснаження та обмежений доступ до базових послуг вимагають комплексного підходу до забезпечення добробуту осіб з обмеженими можливостями. У цьому контексті важливими стають як традиційні форми підтримки, так і впровадження інноваційних практик, здатних адаптуватися до викликів воєнного часу. Психосоціальна підтримка в умовах війни є не лише інструментом подолання травм, а й засобом зміцнення потенціалу та самостійності осіб з інвалідністю.

Поняття «психосоціальна підтримка» охоплює цілісний підхід до допомоги особам, які зазнали травматичного досвіду. Даний підхід включає: емоційну підтримку, інформаційне консультування, правовий супровід, розвиток навичок подолання стресу, соціальну реабілітацію та інклюзію в громаду. Тому критично важливо впроваджувати нові адаптивні форми підтримки, що враховують унікальні потреби осіб з інвалідністю.

Інноваційні практики психосоціальної підтримки осіб з інвалідністю включають:

- мобільні мультидисциплінарні бригади;
- телемедицину та дистанційну психологічну підтримку;
- платформи за принципом діяльності «рівний-рівному» та групи самодопомоги;
- арт-терапію, працетерапію, терапію через спорт;
- інтегровані моделі соціальної реабілітації [1, с. 43].

Однією з найбільш ефективних моделей психосоціальної підтримки стала робота мобільних мультидисциплінарних команд, які виїжджають у громади, де інфраструктура зруйнована. До складу таких бригад зазвичай входять: лікар, медична сестра, психолог, соціальний працівник, юрист, перекладач жестової мови. Мультидисциплінарні бригади надають комплексну підтримку особам з інвалідністю, включаючи оцінку стану здоров'я, індивідуальне консультування, спрямовують до спеціалізованих служб та здійснюють соціальний супровід.

Використання інтернет-платформ для надання психологічних послуг особам з обмеженими можливостями значно полегшило доступ до фахової допомоги. Особливо це актуально для осіб із фізичними обмеженнями, які проживають у важкодоступних або небезпечних регіонах. Онлайн-консультації, відеочати, гарячі

лінії та чати підтримки стали інструментами, що реально працюють у кризовий період.

Платформи за принципом діяльності «рівний-рівному» – це простори, де особи з інвалідністю можуть ділитися власним досвідом, обговорювати емоційні виклики, навчатися технік саморегуляції.

Залучення до творчості або фізичної активності, допомагає людині опанувати емоції, відчувати себе важливою, відновити психоемоційний стан. Програми, що поєднують арт-терапію та працетерапію з груповими заняттями, показали високу ефективність у подоланні депресії та посттравматичного синдрому у ветеранів та осіб з інвалідністю.

Інноваційним підходом у психосоціальній підтримці осіб з інвалідністю в Україні є поєднання психологічної допомоги, інклюзивної освіти, можливості працевлаштування та волонтерства [2, с. 18].

Основні виклики, що стоять на шляху активного впровадження психосоціальної підтримки для осіб з інвалідністю в Україні є:

- інституційна фрагментація, а саме відсутність координованої міжвідомчої політики з питань інвалідності унеможливорює єдиний підхід до допомоги;
- недостатня кількість фінансових ресурсів, оскільки більшість програм реалізується за рахунок донорських коштів, тоді як державні інвестиції в реабілітаційні та психосоціальні послуги залишаються мінімальними;
- недостатня кількість висококваліфікованих кадрів;
- бар'єри доступності, а саме: інформаційні, транспортні, архітектурні та комунікаційні унеможливають участь багатьох осіб у програмах підтримки.

Отже, психосоціальна підтримка осіб з інвалідністю в умовах війни набуває особливої важливості, адже саме ця категорія населення є надзвичайно вразливою до стресових ситуацій. Інноваційні практики допомагають адаптувати надання допомоги до сучасних викликів, однак їх впровадження стикається з низкою бар'єрів – від нестачі ресурсів до недостатньої взаємодії між установами та організаціями. Забезпечення ефективної психосоціальної підтримки осіб з інвалідністю потребує комплексного підходу, що охоплює медичні, психологічні та соціальні аспекти. Науково обґрунтовані моделі втручання мають базуватися на принципах інклюзії, індивідуалізації допомоги та стійкого партнерства між державними структурами, громадами та недержавним сектором.

Список використаних джерел:

1. Соціально-психологічна підтримка осіб з інвалідністю в умовах війни: моногр. / І. В. Маслянікова та ін.; за заг. наук. ред. І. В. Маслянікової. Київ: Університет «Україна», 2023. 216 с.
2. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості в умовах війни: як його зберегти та підтримати: методичні рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 48 с.

Софія Павлюк

студентка гр. ГРФ-21,

Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола, м. Тернопіль

Науковий керівник: старший викладач Оксана Вавричук

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із початком повномасштабної війни в Україні спостерігається зростання кількості соціальних ініціатив, реалізація яких потребує значних фінансових ресурсів. Водночас обмеженість традиційних джерел фінансування зумовила появу і впровадження нових інструментів підтримки соціальних проєктів.

Так, у 2023 році в Україні було реалізовано пілотний проєкт із випуску соціальних облігацій для фінансування програми психологічної реабілітації ветеранів. Проєкт залучив 12 млн грн від приватних інвесторів, а соціальний ефект (зменшення випадків ПТСР та підвищення рівня соціальної адаптації ветеранів) перевищив очікувані показники на 31% [1].

Основною перевагою соціальних облігацій є фокус на досягненні вимірюваних соціальних результатів та можливість залучення приватного капіталу для вирішення соціальних проблем. В той же час, складність структурування таких інструментів та необхідність розвиненої системи оцінки соціального впливу обмежують їх масове впровадження в Україні на даному етапі.

Ще одним перспективним інструментом є соціальне інвестування – вкладення капіталу з метою отримання не лише фінансового, а й соціального прибутку. За даними Глобальної мережі соціальних інвесторів (GIIN), обсяг соціальних інвестицій у світі зростає на 20% щорічно [2]. В Україні цей напрям також активно розвивається, особливо в умовах війни, коли соціальні підприємства стають важливим елементом відновлення економіки та соціальної сфери.

Прикладом успішної моделі соціального інвестування в Україні є проєкт «Veterano Group», який розвиває мережу бізнесів, створених ветеранами війни та для ветеранів. Завдяки інвестиціям соціально відповідальних бізнесів та міжнародних фондів, проєкт створив понад 250 робочих місць для ветеранів та членів їхніх сімей [3].

В умовах обмеженості внутрішніх ресурсів особливого значення набуває міжнародна технічна допомога. За даними Міністерства економіки України, протягом 2022-2024 років на соціальні проєкти було спрямовано понад 2,7 млрд дол. США міжнародної допомоги [4]. Водночас, ефективність використання цих коштів залишається недостатньою через неузгодженість дій різних донорів, дублювання проєктів та відсутність комплексного підходу до вирішення соціальних проблем.

Для підвищення ефективності використання міжнародної технічної допомоги доцільно впровадити єдину інформаційну систему моніторингу

соціальних проєктів, яка забезпечить координацію зусиль різних донорів та дозволить оптимізувати розподіл ресурсів відповідно до пріоритетних потреб.

Важливим джерелом фінансування соціальних ініціатив в умовах війни стала корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) бізнесу. За дослідженнями Центру розвитку КСВ, 76% великих українських компаній збільшили бюджети на соціальні проєкти після початку повномасштабного вторгнення [5, с. 8]. При цьому відбулася трансформація підходів до КСВ – від благодійності до стратегічних соціальних інвестицій, спрямованих на системне вирішення проблем постраждалих від війни.

Прикладом такого підходу є програма «Відбудова України» групи компаній ДТЕК, яка включає не лише гуманітарну допомогу, а й системні проєкти з відновлення критичної інфраструктури, створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб та розвитку соціального підприємництва в постраждалих громадах. За 2022-2023 роки компанія інвестувала у соціальні проєкти понад 500 млн грн [6].

Інноваційним фінансовим інструментом, який має значний потенціал для підтримки соціальних ініціатив в Україні, є венчурна філантропія – підхід, що поєднує принципи венчурного інвестування та благодійності. Венчурні філантропи надають не лише фінансові ресурси, а й консультаційну підтримку, сприяють розвитку організаційного потенціалу соціальних підприємств та неприбуткових організацій.

У 2023 році в Україні розпочав діяльність перший фонд венчурної філантропії «Social Impact Fund», який надає фінансування та експертну підтримку соціальним стартапам, спрямованим на вирішення проблем, спричинених війною. За перший рік діяльності фонд підтримав 12 інноваційних соціальних проєктів загальним бюджетом 15 млн грн [7].

На основі проведеного аналізу можна виділити ключові фактори, що впливають на ефективність використання фінансових інструментів підтримки соціальних ініціатив в умовах воєнного стану:

1. Прозорість та підзвітність використання коштів.
2. Наявність системи оцінки соціального впливу проєктів.
3. Координація зусиль різних стейкхолдерів.
4. Гнучкість та адаптивність фінансових механізмів до мінливих умов.
5. Спроможність соціальних організацій ефективно використовувати залучені ресурси.

Для підвищення ефективності фінансових інструментів підтримки соціальних проєктів в Україні доцільно впровадити такі заходи:

1. Розробити національну стратегію розвитку соціального інвестування з урахуванням потреб воєнного та повоєнного періоду.
2. Удосконалити нормативно-правову базу щодо випуску та обігу соціальних облігацій.
3. Створити національну платформу для координації соціальних ініціатив та їх фінансування.

4. Запровадити податкові стимули для соціальних інвесторів та соціальних підприємств.

5. Розвивати систему навчання та консультаційної підтримки для організацій соціальної сфери щодо ефективного використання фінансових інструментів.

Особливої уваги заслуговує розвиток інституційної спроможності організацій соціальної сфери щодо залучення та ефективного використання фінансових ресурсів. За даними дослідження Українського форуму благодійників, лише 36% соціальних організацій мають достатні компетенції для роботи з сучасними фінансовими інструментами [8, с. 29]. Тому необхідно розвивати програми навчання та надавати технічну підтримку організаціям соціальної сфери щодо фінансового менеджменту, соціального підприємництва та залучення інвестицій.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виділити кращі практики фінансування соціальних ініціатив у кризових умовах, які можуть бути адаптовані в Україні. Зокрема, досвід Хорватії щодо створення Фонду соціальних інновацій для підтримки проєктів постконфліктного відновлення, практика Ізраїлю щодо розвитку соціальних облігацій для фінансування програм реабілітації постраждалих від конфліктів, досвід Колумбії щодо інтеграції програм соціального захисту з ініціативами миробудівництва.

Таким чином, ефективне фінансування соціальних ініціатив в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, що передбачає диверсифікацію фінансових інструментів, координацію зусиль різних стейкхолдерів та розвиток інституційної спроможності організацій соціальної сфери. Впровадження запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності соціальних проєктів та посиленню соціальної згуртованості суспільства, що є важливою передумовою перемоги та повоєнного відновлення України.

Список використаних джерел:

1. Пілотний проєкт соціальних облігацій в Україні: результати та перспективи. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/pilotnij-proekt-socialnih-obligacij-v-ukrayini> (дата звернення: 12.05.2025).
2. Annual Impact Investor Survey 2024. Global Impact Investing Network. URL: <https://thegiin.org/research/publication/impinv-survey-2024> (дата звернення: 10.05.2025).
3. Офіційний веб-сайт Veterano Group. URL: <https://veterano.com.ua> (дата звернення: 11.05.2025).
4. Звіт про міжнародну технічну допомогу. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=88b34969-e0cb-410a-95ef> (дата звернення: 14.05.2025).
5. Розвиток КСВ в Україні в умовах війни: тенденції, виклики та перспективи. Центр розвитку корпоративної соціальної відповідальності. Київ, 2024. 42 с.

6. Соціальний звіт ДТЕК за 2023 рік. URL: https://dtek.com/ua/sustainable_development/social-reports (дата звернення: 13.05.2025).
7. Social Impact Fund Ukraine. Official website. URL: <https://socialimpactfund.org.ua> (дата звернення: 16.05.2025).
8. Інституційна спроможність організацій громадянського суспільства в умовах війни. Український форум благодійників. Київ, 2024. 68 с.

Вероніка Потіха

студентка гр. СЗ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

У ХХІ столітті цифрові технології стали не просто частиною повсякденного життя, а рушієм суспільних змін і реформ у всіх сферах, включаючи соціальну політику. Стрімка діджиталізація стала відповіддю на численні виклики сучасного світу: від глобальних криз до локальних потреб громадян. В Україні процес цифрової трансформації соціального сектору набув особливої ваги в умовах повномасштабної війни, внутрішнього переміщення мільйонів громадян та зростання соціальних потреб, які потребують негайного й ефективного реагування з боку держави [1, с. 55].

Сучасна система соціального захисту, виявилась надто повільною, складною й непрозорою для того, щоб ефективно реагувати на виклики нового часу. Саме тому діджиталізація є не просто технічним оновленням, а вимогою до якісної трансформації взаємодії між державою та суспільством. Перехід до електронних сервісів, автоматизованих платформ, мобільних додатків та онлайн-консультацій є проявом нового бачення соціальної політики – сервісного, доступного, швидкого й орієнтованого на потреби кожного.

Одним із ключових проявів діджиталізації в Україні стала платформа «Дія», яка надає громадянам можливість користуватися десятками державних послуг онлайн, зокрема й соціальними: оформлення субсидій, призначення допомоги внутрішньо переміщеним особам, довідки про трудову діяльність, пільги, компенсації тощо. Усі ці сервіси доступні з будь-якого пристрою та у будь-який час, що істотно знижує адміністративне навантаження, черги та втрати часу.

Проте діджиталізація – це не лише зручність, а про ефективність управління ресурсами, прозорість процесів, зменшення корупційних ризиків і контроль за призначенням допомоги. Електронні бази даних, автоматичне оновлення інформації, зв'язок між відомствами через єдині цифрові реєстри дозволяють державі бачити повну картину соціальної ситуації в режимі реального часу та приймати обґрунтовані рішення на основі даних.

Успішний досвід діджиталізації демонструють і багато інших країн. Наприклад, Естонія вже давно впровадила концепцію е-урядування, що об'єднує медичні, освітні, соціальні й адміністративні послуги в єдину цифрову систему. У Швеції успішно функціонує цифрова система Försäkringskassan, яка забезпечує електронне призначення й адміністрування соціальних виплат. У Греції діє система е-ЕКАВ, що спрощує доступ до медичних і соціальних послуг через мобільні сервіси. Подібні практики підтверджують, що цифрова трансформація – це загальноєвропейський напрям розвитку соціальної сфери, і Україна, рухаючись у цьому ж напрямку, відповідає сучасним стандартам ефективного державного управління [2, с. 20].

Однак упровадження цифрових технологій у соціальну сферу стикається з серйозними викликами. Перш за все – це цифрова нерівність. Не всі громадяни мають стабільний доступ до інтернету або сучасних гаджетів. Така проблема особливо актуальна для літніх людей, осіб з інвалідністю, мешканців сільських територій. Крім того, недостатній рівень цифрової грамотності значно ускладнює використання електронних послуг, навіть за наявності технічної можливості. Ще однією проблемою є питання кібербезпеки. В умовах війни, коли кіберзагрози є частиною гібридної агресії, захист персональних даних, цифрових реєстрів та баз даних набуває першорядного значення. Громадяни повинні бути впевнені, що їхня інформація є захищеною та не буде використана зловмисниками.

Водночас ці виклики не повинні зупиняти розвиток. Вони мають бути враховані у стратегіях цифрової трансформації. Розв'язання проблеми цифрової нерівності можливе завдяки державним програмам доступу до інтернету в кожному селі, розповсюдженню доступних пристроїв для малозабезпечених громадян, запуску освітніх ініціатив з цифрової грамотності, зокрема таких як «Дія. Цифрова освіта». Щодо безпеки, необхідно впроваджувати сучасні протоколи захисту, використання багаторівневої аутентифікації, шифрування персональних даних і регулярні перевірки безпеки цифрових платформ [3].

Перспективи подальшого розвитку цифровізації соціальної сфери передбачають значне поглиблення інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у процес надання соціальних послуг. Зокрема, прогнозується зростання ролі штучного інтелекту у сфері прогнозування індивідуальних потреб населення, персоналізації соціальної підтримки, а також автоматизованого добору програм допомоги відповідно до специфіки життєвих обставин. Інтерфейси цифрових соціальних платформ набуватимуть більшої інклюзивності, а мобільні застосунки – універсальності, функціональної гнучкості та користувацької зручності. Усе це сприятиме посиленню взаємодії між державою та громадянами, трансформуючи систему соціального забезпечення в більш доступну, чутливу та адаптивну до потреб конкретної особи.

Отже, діджиталізація надання соціальних послуг є невід'ємною складовою трансформації соціальної політики. Вона не лише підвищує ефективність системи, а й робить її більш гуманною, орієнтованою на людину. При належному підході, який враховує як технічні, так і соціальні аспекти, цифрові рішення можуть стати основою для створення нової моделі соціального захисту – справедливої, прозорої та інклюзивної.

Список використаних джерел:

1. Барановська Т. П. Електронне урядування як чинник модернізації соціальної політики в Україні. *Наукові записки*. 2021. № 4. С. 54–61.
2. Вакуленко О. Ю. Проблеми впровадження електронних послуг у сфері соціального захисту. *Державне управління: теорія та практика*. 2022. № 3(43). С. 19–26.
3. Міністерство цифрової трансформації України. Портал «Дія». URL: <https://diia.gov.ua/>

Микола Семків

студент гр. СЗ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Роль цифрових платформ у реалізації соціальних ініціатив в умовах війни є багатогранною та надзвичайно важливою для підтримки суспільства в складних кризових обставинах. У період воєнних конфліктів ці технології виступають ключовим інструментом, який забезпечує ефективну комунікацію, допомагає мобілізувати ресурси, сприяє соціальній інтеграції постраждалих та активізує громадянську участь. Особливо актуальним є використання соціальних мереж і месенджерів, таких як Facebook, Telegram, Viber, Twitter, Instagram і TikTok, які швидко поширюють важливу інформацію про ситуацію на фронті, можливості гуманітарної допомоги, волонтерські ініціативи, а також допомагають координувати дії різних учасників – від волонтерів і донорів до державних структур. Завдяки цим каналам формується єдність і солідарність суспільства, що є надзвичайно важливим у воєнний час [1, с. 184].

Крім того, цифрові платформи значною мірою сприяють соціальній адаптації та реінтеграції постраждалих від війни. Вони відкривають можливості для дистанційної освіти, психологічної підтримки, пошуку роботи та формування віртуальних спільнот, які допомагають людям знайти підтримку навіть у ситуаціях, коли фізичні контакти обмежені або неможливі. Застосування телемедицини та онлайн-консультацій полегшує доступ до медичних та соціальних послуг, що є критично важливим для збереження психоемоційного здоров'я та соціальної стабільності постраждалих.

Окрім цього, цифрові платформи відіграють ключову роль у розвитку громадянської активності та значному підвищенні прозорості соціальних процесів. Вони створюють умови для відкритого та безперешкодного доступу до інформації, що дозволяє громадянам бути поінформованими про події, рішення та дії, які впливають на їхнє життя. Завдяки таким платформам громадські організації, активісти, представники місцевої влади та державних інституцій можуть ефективно взаємодіяти, координувати свої зусилля, обмінюватися ідеями та оперативно реагувати на нагальні соціальні виклики та конфлікти. Такий рівень взаємодії сприяє формуванню прозорої та відповідальної системи управління, що унеможливорює корупційні схеми та зловживання владою.

Також розвиток електронної демократії через цифрові платформи відкриває нові можливості для участі громадян у прийнятті рішень – від проведення публічних консультацій і електронних голосувань до залучення до створення політик і моніторингу їх реалізації. Такий підхід зміцнює соціальну згуртованість і підвищує рівень довіри до інституцій, що особливо важливо в умовах воєнного

часу, коли стабільність суспільства і спільна відповідальність за майбутнє є запорукою виживання та подолання кризових ситуацій [2, с. 992].

Водночас разом із численними перевагами цифрові платформи мають і певні виклики. Серед них – ризики поширення дезінформації, пропаганди та фейкових новин, які можуть призводити до паніки, посилення соціальних розколів і ескалації конфліктів. Саме тому для ефективного використання цифрових технологій в соціальних ініціативах необхідно розробляти комплексні стратегії боротьби з інформаційними загрозами, а також приділяти увагу кібербезпеці користувачів.

Перевагами цифрових платформ у воєнний період є їхня доступність, що дозволяє охопити різні категорії населення – постраждалих, волонтерів, військових і широке коло громадськості. Вони також відзначаються високою інтерактивністю, що забезпечує персоналізовану підтримку у сферах освіти, психології та медичної допомоги. Різноманітність інструментів – від онлайн-курсів і платформ для працевлаштування до телемедицини та віртуальних спільнот – дозволяє максимально ефективно реагувати на різні потреби населення.

Крім того, цифрові технології значно прискорюють мобілізацію ресурсів і координацію дій волонтерських і благодійних організацій. Для підвищення ефективності цифрових платформ у реалізації соціальних ініціатив важливо забезпечити рівний доступ до інтернету та сучасних цифрових пристроїв для всіх верств населення, особливо для вразливих груп.

Отже, цифрові платформи у воєнний час відіграють вирішальну роль у реалізації соціальних ініціатив, допомагаючи адаптувати суспільство до нових викликів, підтримувати постраждалих, активізувати громадянську участь та забезпечувати ефективне управління соціальними процесами. Водночас успіх цих процесів залежить від уваги до безпеки, боротьби з інформаційними загрозами та забезпечення цифрової інклюзії, що робить цифрові технології не лише інструментом комунікації, а й важливим чинником соціальної стабільності та розвитку в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Стаднійчук Р. Роль цифрових технологій у підвищенні ефективності механізмів реалізації публічної політики управління соціальними конфліктами в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2024. № 326 (1). С. 183–188. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-30>
2. Юрченко О. А., Лисенко Т. А., Сохацький О. Ю. Роль соціальних мереж та інших цифрових платформ у комунікації під час війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 7 (35). С. 990-1001.

Наталя Ткачук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку,
Хмельницький університет управління
та права ім. Л. Юзькова, м. Хмельницький

Тарас Антуф'єв

студент гр. ФБСС-1,
Хмельницький університет управління
та права ім. Л. Юзькова, м. Хмельницький

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасних умовах цифрова економіка відіграє ключову роль у формуванні нової моделі економічного розвитку, стаючи рушійною силою глибоких трансформацій у суспільстві. Її стрімке розповсюдження спричинило масштабні зрушення у всіх сферах господарської діяльності – від промисловості до сфери послуг, від сільського господарства до фінансів. Цифровізація сприяє об'єднанню виробничих ланцюгів в єдину взаємопов'язану систему, що створює мультиплікаційні ефекти, прискорює обмін інформацією, підвищує ефективність управління ресурсами та забезпечує швидке реагування на зміни попиту. Відповідно, змінюються усталені підходи до ведення бізнесу: відходять у минуле традиційні моделі організації процесів, трансформуються системи бухгалтерського обліку, маркетингові комплекси, логістика, підходи до взаємодії з клієнтами та впроваджуються новітні ІТ-рішення.

Цифрова трансформація дозволяє не лише оптимізувати бізнес-процеси завдяки автоматизації рутинних завдань, а й створювати принципово нові товари та послуги. Такі інновації, як інтернет речей (IoT), хмарні сервіси, блокчейн, великі дані (Big Data), штучний інтелект (AI) та машинне навчання забезпечують нові можливості для розвитку бізнесу, органів державної влади, освіти, медицини та інших секторів. Зменшення операційних витрат, персоналізація пропозицій завдяки точному таргетингу, поява однорангових фінансових систем (P2P) та альтернатив традиційним банківським послугам (наприклад, цифрові гаманці чи криптовалюти) – усе це яскраво ілюструє переваги цифрової економіки. Основна її мета – не просто модернізувати наявні галузі, а й трансформувати їх до нових стандартів ефективності, гнучкості та прозорості, одночасно закладаючи підвалини для створення принципово нових напрямів соціально-економічного розвитку [1].

Цифрова економіка, основою якої є інформаційно-комунікаційні технології, поступово змінює традиційне уявлення про споживання ресурсів. Натомість формується нова модель – модель створення, перерозподілу та спільного використання цифрових активів. Це зумовлює потребу в переосмисленні ролі професійного менеджменту, який має адаптуватися до змін у технологічному середовищі, розвивати навички цифрового лідерства, управління інноваціями та аналітики даних. Постійна еволюція цифрових технологій, оновлення платформ і

стандартів спричиняє потребу у безперервному підвищенні кваліфікації фахівців. Відповідно, актуальним стає реформування системи освіти, впровадження міждисциплінарних програм на перетині економіки, ІТ та менеджменту. Крім того, важливим напрямом є розвиток ефективної взаємодії між державним і приватним секторами для узгодженого впровадження цифрових рішень, координації стратегій цифровізації та розширення кола спільних проєктів.

В Україні процес цифровізації економіки активно розвивався до початку повномасштабної війни, демонструючи високі темпи зростання. Зокрема, у 2021 році експорт ІТ-послуг збільшився на 36% і досяг 6,8 млрд дол. США, що становило понад 10% у структурі всього експорту країни. У першому кварталі 2022 року цей показник сягнув 2 млрд дол., що свідчило про стабільну динаміку навіть в умовах геополітичної напруженості. Попри збройну агресію та пов'язані з нею виклики, українська ІТ-галузь продовжує демонструвати гнучкість, адаптивність і високий потенціал до відновлення. Цьому сприяє зростаючий міжнародний інтерес до українських фахівців, укладання контрактів з іноземними компаніями, а також участь у глобальних ініціативах. Важливим чинником є інтеграція України до світових ринків, а також участь у програмах цифрової трансформації, що дозволяє формувати основи для відновлення економіки через цифровізацію [2].

Однією з важливих ініціатив є участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» на 2021–2027 роки. Програма спрямована на розвиток цифрових навичок, модернізацію цифрової інфраструктури, підтримку цифрового підприємництва та надання якісних публічних цифрових послуг. Україна приєдналася до цієї програми у 2022 році, отримавши пільгові умови доступу до фінансування та інструментів реалізації. Серед ключових напрямів фінансування – високопродуктивні обчислювальні системи, технології штучного інтелекту, хмарні сервіси, розбудова цифрової безпеки, впровадження цифрових технологій у бізнес-середовище. Крім того, програма сприяє розвитку цифрових компетентностей населення, що особливо важливо для підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу, а також загального рівня цифрової грамотності в суспільстві [3].

За оцінками експертів, частка цифрової економіки у валовому внутрішньому продукті України має позитивну динаміку зростання. Так, у 2019 році вона становила 4,3%, а до 2024 року очікується її збільшення до 7,7%. Це свідчить про стабільне зростання цифрового сектору навіть в умовах кризи. У довгостроковій перспективі, зокрема в період 2026–2032 років, Україна має всі шанси зосередитися на формуванні надійної цифрової інфраструктури, що дозволить якісно вимірювати показники цифрової економіки, створювати аналітичні інструменти для оцінки її впливу та приймати політичні рішення на основі достовірної статистики. З цією метою варто поступово інтегруватися в Європейську статистичну систему, що забезпечить відповідність української цифрової звітності європейським стандартам і посилить міжнародну довіру [2].

Серед ключових заходів, необхідних для підтримки подальшої цифровізації української економіки, можна виділити: зменшення регуляторного навантаження

на бізнес, особливо на стартапи та малі підприємства; стимулювання розвитку інноваційних рішень; цифровізацію процедур ринкового доступу; вдосконалення системи захисту інтелектуальної власності. Не менш важливим є стимулювання наукових досліджень у сфері цифрових трансформацій, створення умов для ефективної комерціалізації інновацій, а також впровадження дієвих механізмів фінансування стартапів, кластерів і проєктів у сфері цифрових технологій. Комплексна реалізація цих заходів створить міцний фундамент для інтеграції цифрових рішень у всі сектори економіки – від державного управління до промисловості, освіти, охорони здоров'я та енергетики [4].

Отже, цифрова економіка відкриває нові горизонти для модернізації країни, посилення її конкурентних позицій та забезпечення сталого розвитку. Інституційна підтримка з боку держави, активна участь у міжнародних програмах, зокрема європейських, а також інвестиції у цифрову інфраструктуру створюють фундамент для переходу до інноваційної моделі економіки. У цій моделі ключову роль відіграють кооперація між секторами, розвиток цифрових навичок населення, кібербезпека, технологічна стійкість та управлінські інновації. Це дозволить Україні впевнено рухатися у напрямку цифрової епохи, де головними ресурсами стають знання, дані та здатність адаптуватися до змін.

Список використаних джерел:

1. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього, 2018. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>.
2. Digitalisation for recovery in Ukraine. OECD, 2022. URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policyresponses/digitalisation-for-recovery-in-ukraine-c5477864>.
3. Федорак В. Як взяти участь у Програмі «Цифрова Європа»: приклади проєктів, відкриті конкурси, підготовка проєктної заявки. Децентралізація, 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16008>.
4. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>.

Аліна Фічак

студентка гр. СЗ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ У ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна в Україні не лише призвела до масштабної гуманітарної кризи, а й суттєво трансформувала підходи до організації соціальної допомоги. В цих умовах особливого значення набула волонтерська діяльність, яка стала ключовим елементом системи соціального захисту населення. Новим та ефективним інструментом реалізації волонтерських ініціатив стали цифрові платформи, які дозволяють оперативно реагувати на потреби громадян, координувати дії та забезпечувати прозорість благодійної діяльності [1].

Цифровізація волонтерства охоплює широкий спектр напрямів: фандрейзинг, логістичну координацію, інформаційну підтримку, мобілізацію людських і матеріальних ресурсів. Такі сервіси, як «єДопомога», «Повернись живим», «KOLO», фонд Сергія Притули, «Monobank Банка», платформи «Спільнокошт», «Dobro.ua» та багато інших, стали важливою частиною соціального ландшафту України в умовах війни. Вони дають можливість будь-кому – незалежно від місця проживання чи соціального статусу – долучитися до допомоги армії, внутрішньо переміщеним особам, людям з інвалідністю, дітям, літнім людям та іншим вразливим категоріям.

Особливістю цифрових платформ є їх здатність забезпечувати прозорість фінансових потоків і підзвітність. Донори можуть в реальному часі відстежувати, на що саме витрачаються їхні кошти, що підвищує рівень довіри до волонтерських ініціатив. Соціальні мережі, месенджери та спеціалізовані сайти також відіграють роль у формуванні культури солідарності, поширенні інформації про потреби та об'єднанні громади навколо конкретних цілей [2, с. 25].

Водночас використання цифрових інструментів не позбавлене викликів. Серед основних проблем – ризики шахрайства, низька цифрова грамотність окремих категорій населення, відсутність єдиного державного регулювання у сфері онлайн-волонтерства, а також емоційне вигорання волонтерів через постійне перебування в інформаційному потоці.

Також важливо враховувати потребу в підвищенні цифрової грамотності серед населення, особливо серед людей старшого віку, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю та мешканців сільської місцевості. Без належного доступу до інтернету та навичок користування онлайн-платформами частина громадян залишається виключеною з цифрового простору, що знижує ефективність реалізації соціальних ініціатив [4, с. 16].

Ще одним викликом є психологічне навантаження на волонтерів, які працюють у цифровому середовищі практично без вихідних, постійно стикаючись з історіями болю, втрат і потреб, що спричиняє ризики емоційного вигорання,

зниження мотивації та втрату залученості. Тому необхідним є запровадження програм психологічної підтримки для онлайн-волонтерів, які щоденно взаємодіють з кризовими ситуаціями.

Успішний розвиток цифрових платформ у сфері волонтерства потребує системної державної політики: з одного боку – підтримки технологічної інфраструктури, з іншого – створення чітких нормативних засад функціонування онлайн-волонтерства, що включає, зокрема, розробку стандартів прозорості, механізмів контролю за використанням коштів, забезпечення кібербезпеки, а також юридичний захист учасників цифрових ініціатив [3].

Цифрові платформи не просто адаптували волонтерську діяльність до умов війни – вони стали новим виміром громадянської участі в системі соціального захисту. Їх ефективність напряму залежить від якості технічних рішень, довіри суспільства та здатності держави до партнерської взаємодії з громадським сектором. Саме тому розвиток цифрового волонтерства є не лише відповіддю на виклики сьогодення, а й перспективним напрямом модернізації соціальної політики України.

Отже, цифрові платформи стали новим ефективним каналом реалізації волонтерської діяльності, що розширює можливості соціального захисту населення в умовах війни. Їхнє подальше вдосконалення, зокрема на рівні законодавства, технічної безпеки та етики, є важливою умовою формування стійкого та інклюзивного громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Волонтерський рух в Україні: виклики, можливості, перспективи. Cedoss. 2022. URL: <https://cedos.org.ua/researches/volonterskyj-ruh-v-ukrayini-vyklyky-mozhlyvosti-perspektyvy/>
2. Гуменюк О. Роль цифрових платформ у волонтерській діяльності в умовах війни. Соціальні технології. 2023. №2. С. 23–29.
3. Про реалізацію експериментального проєкту щодо надання допомоги через платформу «ЄДопомога»: Постанова Кабінет Міністрів України від 26.04.2022 р. № 472. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/472-2022-%D0%BF#Text>.
4. Червона О. Інновації в соціальному захисті: досвід цифрових волонтерських ініціатив в Україні. Вісник соціальної роботи. 2023. №3. С. 15–21.

Уляна Чубик
студентка гр. СР-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: викладач Марія Сорока

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕГРАЦІЇ ВETERANІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Соціальне підприємництво виступає інноваційною формою господарської діяльності, яка поєднує економічну ефективність із соціальною відповідальністю, створюючи можливості для самозайнятості та включення вразливих категорій населення. У контексті післявоєнної відбудови країни, розвиток соціального підприємництва може стати ефективним інструментом політики соціальної інклюзії та сталого розвитку. Дослідження ролі соціального підприємництва у процесі повернення ветеранів з інвалідністю до активного суспільного життя є важливим для формування сучасної державної політики у сфері соціального захисту.

Важливим завданням є питання реінтеграції ветеранів до мирного життя. За прогнозами Міністерства у справах ветеранів, кількість осіб, які мають статус ветерана або є членами їхніх родин, після завершення війни може сягнути 5–6 мільйонів. Багато ветеранів повернуться з місць активних бойових дій із фізичними та психологічними травмами, втраченою зайнятістю, відсутністю стабільного доходу і глибокою потребою у адаптації та соціальній залученості. У цьому контексті соціальне підприємництво розглядається як потужний інструмент соціального відновлення, самореалізації та реінтеграції.

Соціальне підприємництво – це форма господарської діяльності, що поєднує бізнес-підхід із вирішенням соціально значущих проблем. Його відмінною рисою є пріоритет суспільного блага над прибутком. Для ветеранів така модель зайнятості може стати точкою опори: з одного боку – шляхом до працевлаштування, а з іншого – платформою для підтримки інших соціально вразливих громадян. Характерним прикладом соціального підприємництва є діяльність групи компаній «Veterano Group», заснованої учасниками бойових дій. Ці компанії створюють робочі місця для ветеранів, об'єднують їх у згуртовану спільноту, сприяють психологічному відновленню та повертають відчуття потрібності. Підприємства, що засновані ветеранами формують мікросередовища довіри, де кожен учасник розуміє досвід іншого, а спільна справа перетворюється на форму терапії та взаємопідтримки.

Водночас в Україні соціальне підприємництво все ще не має чітко визначеного правового статусу. Хоча у 2024 році Верховна Рада України прийняла у першому читанні законопроект, який стосується підтримки ветеранського підприємництва, дієвої державної політики в цій сфері наразі немає [1].

Соціальні підприємства змушені працювати як звичайні господарюючі суб'єкти – без спеціальних умов оподаткування, доступу до грантових програм чи пільг у державних закупівлях. Відсутність структурної підтримки обмежує потенціал таких ініціатив, знижує інтерес інвесторів та створює бар'єри для масштабування.

Міжнародний досвід засвідчує, що соціальне підприємництво ветеранів може бути потужним елементом соціальної й економічної системи. У США функціонує розгалужена система інфраструктури, що підтримує ветеранів-підприємців, а саме: програми навчання, такі як: «Boots to Business», гранти, пільгові кредити від Адміністрації малого бізнесу (SBA), а також державні преференції в системі публічних закупівель. У Великій Британії діє організація «X-Forces Enterprise», яка не лише надає стартовий капітал для відкриття своєї справи, а й підтримує ветеранів на кожному етапі створення та функціонування. В Ізраїлі підприємництво тісно пов'язане з технологічним сектором: ветерани створюють стартапи, використовуючи досвід армійської служби у сферах безпеки, ІТ, дронів та кіберзахисту.

Отже, міжнародний досвід демонструє, що системна державної політика у поєднанні з громадськими ініціативами здатна створити сприятливе економічне середовище для розвитку соціального підприємництва. Вважаємо, що Україна може запозичити дані підходи. Першим кроком має стати ухвалення повноцінного законодавства, яке визнає соціальне підприємництво окремим видом діяльності, з відповідним статусом, системою пільг, доступом до програм державної підтримки та контролем за прозорістю. Необхідно також створити мережу регіональних бізнес-хабів для ветеранів - на базі існуючих платформ, таких як: «Дія.Бізнес» та «Veteran Hub». Доцільним є також запуск спеціалізованої цифрової платформи – наприклад, «e-Ветеран», яка б об'єднувала сервіси навчання, менторства, доступу до фінансування, юридичної підтримки й нетворкінгу.

При цьому, соціальне підприємництво - це значно більше, ніж бізнес. Це інструмент перетворення людини з пасивного отримувача допомоги на активного творця змін. Через участь у соціально значущих проєктах ветерани отримують можливість відновити активну соціальну і правову позицію, реалізувати лідерські якості, передати досвід молодшому поколінню та сприяти формуванню зрілого громадянського суспільства [2, с. 243].

Отже, соціальне підприємництво демонструє значний потенціал у сфері соціальної адаптації та економічної інтеграції ветеранів з інвалідністю, забезпечуючи не лише працевлаштування, а й умови для самореалізації та відновлення активної життєвої позиції. Підтримка соціального підприємництва на державному та місцевому рівнях є важливою складовою сталого післявоєнного відновлення та ефективної системи соціального захисту. Таким чином, соціальне підприємництво слід розглядати як стратегічний інструмент довгострокової інтеграційної політики в умовах післявоєнної трансформації суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про ветеранське підприємництво: Закон України від 13.11.2023 р. №10258. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43186>.
2. Швець Г. О. Соціальне підприємництво: теоретичні та практичні аспекти. *Економіка і організація управління*. 2020. № 3. С. 243-251. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/9719>.

Олександра Шаланкевич

студентка гр. СЗ-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Галина Кулина

СВІТОВА ПРАКТИКА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ТА ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ВІТЧИЗНЯНИХ УМОВАХ

В сучасному світі однією з найбільших загроз є розгортання військових конфліктів та війн, які набувають все більших масштабів, що ускладнює питання формування державами політики у сфері національної безпеки. Водночас, зростає чисельність тих осіб, які брали участь у захисті своїх держав або в бойових діях на території інших держав і набули статусу ветерана війни. Підтримка такої категорії осіб і сприяння їх реінтеграції належить до найважливіших завдань держави, є чинником забезпечення соціальної стабільності та довготривалого розвитку соціуму.

Перед Україною, яка перебуває у стані повномасштабної війни, безпрецедентним викликом постала потреба забезпечити ветеранів війни можливостями їх максимально швидкого і повноцінного повернення до мирного життя. У цьому контексті актуалізується питання вивчення кращих світових практик для їх апробації у вітчизняних реаліях.

Перш за все варто зазначити, що соціально-економічна реінтеграція ветеранів війни часто супроводжується такими труднощами, як: психологічне навантаження, втрата чіткого життєвого орієнтиру, економічна невизначеність і соціальна ізоляція, безробіття. Частково їх нівелює запровадження сучасних практик у сфері працевлаштування та підвищення кваліфікації ветеранів війни, сприяння започаткуванню ними власної справи. Так, досвід країн з розвиненими системами підтримки ветеранів, а саме США, Канади та Великої Британії, доводить ефективність програм, що поєднують професійну перепідготовку, менторську підтримку, партнерство з приватним сектором, гендерну рівність і психологічну допомогу. Такі підходи допомагають ветеранам не лише повернутися до активного життя, а й досягти успіху в нових професіях або у власному бізнесі, активно долучаючись до розвитку громадянського суспільства.

Для прикладу, у США діє програма «Veterans Employment Through Technology Education Courses» (VET-TEC), яка допомагає ветеранам освоїти технології та програмування, відкриваючи можливості для роботи в ІТ-секторі [1]. Ще однією програмою є «Veterans Educational Assistance Program» (VEAP), яка сприяє продовженню освіти ветеранів, фінансуючи їх участь у коледжах, технічних школах та професійних тренінгах. Ця програма може включати як традиційне академічне навчання, так і сертифікаційні курси з технічних спеціальностей [2]. Через програму «Veterans' Employment and Training Service» (VETS) ветерани та члени їх сімей мають можливість знайти роботу й отримати нову професію. Більше того, ця програма передбачає підтримку роботодавців у

наймі ветеранів, а також забезпечення захисту прав останніх. Це один із прикладів ефективних практик, спрямованих на перекваліфікацію ветеранів та їх подальше працевлаштування. В цілому вони сприяють розвитку нових навичок, необхідних на ринку праці, що дозволяє таким особам знайти роботу в нових для них сферах. Відтак, сучасні практики у працевлаштуванні ветеранів війни орієнтовані на набуття нових компетентностей, підвищення соціальних і підприємницьких здібностей.

Не менш важливу роль відіграє підтримка підприємницьких ініціатив серед ветеранів, що сприяє створенню нових бізнесів. Для цього у Канаді розроблені програми, які надають фінансову допомогу, консультації з розвитку бізнесу та доступ до кредитів для ветеранів, які хочуть започаткувати власну справу. Так, програма «Veterans Entrepreneurship Program» (VEP) надає ветеранам необхідні знання для створення бізнесу, а також фінансову підтримку [3]. Такий підхід дозволяє таким особам та членам їх сімей знайти нові можливості для реалізації себе поза межами традиційного працевлаштування, що є особливо важливим для тих, хто не хоче або не може повернутися до звичних цивільних професій. Водночас, підприємництво дає можливість ветеранам створювати робочі місця для інших, сприяючи розвитку місцевих економік.

Також вирішенню питання працевлаштування ветеранів війни сприяє одночасне надання їм соціальної та психологічної підтримки, яка є критично необхідною особливо на фоні серйозних психологічних наслідків, з якими вони стикаються (посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожність, депресія та труднощі у встановленні соціальних зв'язків). Так, у Великій Британії діє програма «Career Transition Partnership» (СТР) [4], яка не лише допомагає зазначеній категорії осіб зайти роботу після завершення служби, а й передбачає комплексну підтримку в адаптації. У межах СТР реалізуються психологічні консультації, тренінги особистісного розвитку, профорієнтаційні заходи та допомога у формуванні нових професійних цілей. Крім цього, ветерани мають доступ до практичної підтримки у вигляді написання резюме, підготовки до співбесід, симуляції інтерв'ю та встановлення контактів із роботодавцями. Програма також охоплює тренінги з управління стресом, розвиток навичок самопрезентації та підтримку в умовах психоемоційного навантаження. Завдяки такому підходу ветерани отримують не лише інструменти для працевлаштування, а й необхідну допомогу для подолання бар'єрів на шляху до повноцінного життя у мирному суспільстві [4].

Отже, успішні практики працевлаштування та перекваліфікації такої категорії населення як ветерани та члени їх сімей у світі доводять важливість комплексного підходу до їх реалізації. Врахування соціальних, психологічних та економічних потреб ветеранів дає їм можливість швидше адаптуватися до мирного життя, знайти нові можливості для саморозвитку та реалізації своїх навичок. Такий підхід дозволяє не тільки забезпечити таким особам гідне місце в суспільстві, але й вносити вагомий вклад у розвиток держави.

Для України, яка переживає повномасштабну війну та готується до повернення великої кількості ветеранів, впровадження подібних комплексних

програм є надзвичайно актуальним і важливим завданням, яке потребує комплексного та системного вирішення. Адаптація міжнародного досвіду з урахуванням українських реалій сприятиме не лише ефективній реінтеграції ветеранів війни, а й зміцненню соціальної єдності та економічної стійкості країни.

Список використаних джерел:

1. Veterans Technology Education Courses. URL: <https://www.tamtu.edu/veterans/vet-tec.shtml>
2. Інноваційні підходи до працевлаштування та перекваліфікації ветеранів: світовий досвід і перспективи для України. URL: <https://veteranfund.com.ua/innovative-approaches-to-employment-and-retraining-of-veterans/>
3. Veterans' Business Bootcamp. URL: <https://www.canadianlegacy.org/business-bootcamp/>
4. Career Transition Partnership. URL: <https://www.gov.uk/guidance/career-transition-partnership>

Ольга Юрчак

студентка гр. СЗ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: викл. Марія Сорока

СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Повномасштабна війна в Україні стала викликом не лише для державних інституцій, а й для всього суспільства. Молодь, зокрема студенти, активно долучилася до громадянського спротиву, проявляючи ініціативу, відповідальність та солідарність. Їхня діяльність охоплює волонтерство, гуманітарну допомогу, фандрейзинг, медіаактивізм та психологічну підтримку. Такі ініціативи стали важливою складовою національного опору та підтримки як Збройних Сил України, так і цивільного населення.

Одним з ключових напрямів студентської активності є волонтерство. У багатьох університетах України створені волонтерські штаби, які координують допомогу військовим та переселенцям. Важливість такої діяльності була закріплена на законодавчому рівні. Так, згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння розвитку волонтерства серед здобувачів освіти», передбачено створення умов для активної участі учнівської та студентської молоді у волонтерських ініціативах. Закон сприяє визнанню волонтерської діяльності, як складової освітнього процесу, зокрема, шляхом зарахування відповідного досвіду до індивідуальної освітньої траєкторії та академічного рейтингу, що підвищує мотивацію здобувачів освіти до суспільно корисної діяльності та формує громадянську відповідальність [2].

Важливим інструментом допомоги армії є фандрейзингові ініціативи студентських спільнот. Університетська молодь проводить благодійні концерти, ярмарки, художні виставки, кінопокази, спортивні змагання з метою збору коштів на потреби Збройних Сил України. Часто студенти збирають гроші на дрони, тепловізори, бронежилети, автомобілі або ліки для військових. Усе більше закладів вищої освіти підтримують такі ініціативи, створюючи для студентів простір для реалізації благодійних проєктів.

Окремий фронт боротьби – це інформаційна сфера. Студенти-журналісти активно залучені до боротьби з дезінформацією. Вони створюють контент для соціальних мереж, записують подкасти, готують інфографіку, проводять інформаційні кампанії, що допомагають українцям дізнаватися правдиві новини в умовах воєнного стану. Молодь також поширює історії волонтерів, військових і постраждалого цивільного населення, формуючи нову хвилю медіаактивізму.

Значну роль у сфері психологічної підтримки відіграє студентська спільнота. Майбутні психологи та соціальні працівники організовують безкоштовні консультації, тренінги, арттерапевтичні сесії для ветеранів, дітей та внутрішньо переміщених осіб, що не лише підтримує постраждалих, а й сприяє професійному зростанню самих студентів.

Волонтерство в Україні набуває особливого значення в умовах воєнного стану, академічна спільнота відіграє в цьому процесі важливу роль. Навчальні заклади стають центрами мобілізації ресурсів і координації допомоги, а студенти – активними учасниками волонтерських ініціатив, спрямованих на підтримку військових, внутрішньо переміщених осіб та вразливих верств населення [2, с. 115].

Окрім безпосередньої допомоги, студентські ініціативи у воєнний час мають значний освітній та виховний потенціал. Участь у таких проєктах сприяє розвитку лідерських якостей, умінню працювати в команді, критично мислити та приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності. Через практичну взаємодію з реальними соціальними проблемами студенти формують ціннісні орієнтири, набувають практичного досвіду та краще усвідомлюють свою роль у суспільстві. Таким чином, волонтерство стає не лише проявом патріотизму, а й важливою частиною особистісного та професійного становлення молоді.

Студентські ініціативи часто об'єднують представників різних спеціальностей, що сприяє міждисциплінарній співпраці та розвитку нових форм колективної діяльності. Це дозволяє молоді ефективно поєднувати свої знання, навички та творчий підхід для досягнення спільної мети – підтримки суспільства в умовах кризи.

Таким чином, студентські ініціативи у воєнний час є яскравим прикладом громадянської активності, патріотизму та відповідальності. Молодь не лише допомагає у складний період своїй країні, а й формує основи нової, активної громадянської культури. Студентський внесок у підтримку армії та цивільного населення має глибокий соціальний і моральний вимір, що заслуговує на визнання та підтримку. Наукові дослідження засвідчують, що участь у волонтерській діяльності сприяє розвитку емоційного інтелекту та соціальної компетентності здобувачів освіти. Волонтерство також корелює з підвищенням рівня особистісної самореалізації та зростанням громадянської самосвідомості. У контексті соціальних трансформацій студентський активізм виступає чинником посилення соціальної згуртованості та стійкості суспільства.

Список використаних джерел:

1. Вплив війни на молодь в Україні. Інститут молоді. URL: <https://inmol.org/doslidzhennia-vplyv-vijny-na-molod-v-ukraini/>
2. Грабар Е. В., Антонюк В. В. Актуальні питання волонтерства в Україні та роль академічної спільноти у цій сфері. *Електронний науковий журнал «Суспільство та національні інтереси»*. 2025. №2. С. 113-123. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/53845>

Іванна Яценко

студентка гр. СЗ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: викл. Марія Сорока

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПОСЛУГ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Цифрові технології відіграють ключову роль у забезпеченні доступу осіб з інвалідністю до життєво важливих послуг, особливо в умовах війни. Вони дозволяють мінімізувати фізичні бар'єри, забезпечують оперативну комунікацію та сприяють соціальній інтеграції вразливих груп населення. У контексті збройного конфлікту цифрові технології для осіб з інвалідністю стають не лише засобом доступу до інформації та допомоги, а й інструментом збереження незалежності та безпеки.

Системи онлайн-консультування, мобільні додатки для отримання соціальних послуг, адаптивні платформи дистанційного навчання та інші цифрові інструменти значно підвищують рівень інклюзії. Водночас важливим залишається питання цифрової рівності, адже ефективне використання таких технологій потребує врахування потреб осіб із різними формами інвалідності та створення безбар'єрного цифрового середовища.

При цьому, цифрові рішення допомагають подолати бар'єри у доступі до послуг – від фізичних до інформаційних та забезпечують рівні можливості для всіх. Впровадження цифрових технологій у сферу соціальних послуг має низку важливих переваг для людей з інвалідністю. Насамперед, це підвищення доступності: цифрові рішення роблять соціальні послуги більш відкритими для ширшого кола громадян, включаючи осіб з обмеженою мобільністю, сенсорними порушеннями та іншими формами інвалідності. Цифрові інструменти допомагають підвищити якість послуг, оскільки дають змогу створювати більш персоналізовані програми, адаптовані до індивідуальних потреб кожної людини. Крім того, це сприяє покращенню ефективності: автоматизація багатьох процесів дозволяє працівникам соціальної сфери зосередитися на безпосередньому спілкуванні з клієнтами [1, с. 123].

Ключовими напрямками цифрової трансформації соціальної сфери в Україні є впровадження єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) та розвиток електронних послуг щодо забезпечення цифрової доступності. Дана система покликана об'єднати дані про одержувачів соціальної підтримки й автоматизувати численні процеси, пов'язані з наданням допомоги. Це сприятиме підвищенню прозорості, ефективності та зручності отримання послуг для громадян. Також, єдина інформаційна система соціальної сфери – забезпечує централізований доступ до соціальних послуг. В сучасних умовах багато соціальних служб та громадських організацій активно надають допомогу в онлайн-консультуванні осіб з інвалідністю та допомагають вирішити питання працевлаштування, освіти, житла тощо.

Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю у своїй діяльності використовує цифрові форми взаємодії з громадськими об'єднаннями, особами з інвалідністю, а також із підприємствами та організаціями за відповідними напрямками. Прикладом цифрових форм взаємодії є: електронний кабінет особи з інвалідністю та платформа цифрової взаємодії «Дія».

Електронний кабінет забезпечує централізоване зберігання, накопичення й автоматизовану обробку інформації, що полегшує й пришвидшує подання документів для отримання допоміжних засобів реабілітації, також дозволяє, відстежувати статус своїх заяв, отримувати електронні виписки про доходи, управляти своїми персональними даними [2, с. 177].

За допомогою державного цифрового порталу «Дія», особи з інвалідністю можуть отримати електронні довідки, документи, сплатити штрафи та скористатися іншими державними послугами.

Окрім того, багато навчальних закладів пропонують дистанційні курси і програми, що дозволяють людям з інвалідністю здобувати освіту або освоювати нові професії без необхідності виходити з дому. Існує також велика кількість мобільних додатків, які можуть бути корисними, зокрема для перекладу жестової мови, розпізнавання тексту та голосу, а також допомоги в навігації. Крім того, сьогодні доступні численні веб сайти та онлайн-ресурси, які надають інформацію та підтримку, допомагаючи людям з інвалідністю дізнаватися про свої права та можливості [2, с. 178].

Отже, цифрові технології сьогодні стають незамінним інструментом для забезпечення рівного доступу до соціальних послуг осіб з інвалідністю, особливо в умовах війни, коли потреби цієї категорії населення значно зростають. Впровадження інноваційних цифрових рішень допомагає усунути бар'єри, підвищити якість та ефективність надання послуг, а також зробити їх більш доступними та зручними. Завдяки цифровій трансформації соціальної сфери в Україні створюються умови для більш інклюзивного суспільства, де кожна людина, незалежно від фізичних можливостей, має шанс на гідне життя і повноцінну участь у суспільних процесах.

Список використаних джерел:

1. Давиденко Г. В. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с.
2. Чечель А. О. Стратегічні цифрові технології у публічному секторі України. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. № 9. С. 176–185.

Секція 5

ТРИЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО, СТРАХОВОГО ТА ФОНДОВОГО РИНКІВ ЗА СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Михайло Бабій

студент гр. ФБСм-11,

Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ярослав Чайковський

ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Глобальні дисбаланси суттєво вплинули на формування світових грошових ринків і трансформацію національної банківської системи. Інтеграційні процеси охоплюють різні сектори економіки, проте найбільш помітними вони є у фінансовій сфері, зокрема в банківському секторі. У зв'язку з цим, моніторинг сучасних умов функціонування банківської системи є надзвичайно важливим як для виявлення основних тенденцій її розвитку, так і для фіксації змін, що відбуваються під впливом глобалізаційних процесів [1, с. 102].

Для активізації процесу залучення іноземного капіталу важливо не лише декларувати, а й фактично створювати сприятливий інвестиційний клімат, що передбачає гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами, гарантування недискримінаційного ставлення до капіталу з боку державних органів, забезпечення реалізації прав щодо доступу філій іноземних банків до українського фінансового ринку, впровадження гнучкої та ефективної системи оподаткування прибутків від інвестиційної діяльності банків, а також формування прозорих і зрозумілих правил функціонування ринку.

Серед основних переваг проникнення іноземного капіталу в національну банківську систему провідні українські науковці відзначають: залучення зовнішніх фінансових ресурсів для інвестування в економіку; розширення обсягів кредитних ресурсів; підвищення прозорості діяльності вітчизняних банків; прискорення впровадження сучасних фінансових технологій; процес консолідації банків, що сприятиме зростанню їх капіталізації; а також посилення конкуренції на ринку банківських продуктів і послуг [2].

В умовах глобалізаційних і євроінтеграційних процесів перед банківською системою України постають ключові завдання [1, с. 103], серед яких: розширення можливостей довгострокового кредитування, підтримка малого та середнього бізнесу, а також розширення лінійки банківських продуктів і послуг; створення сприятливих умов для розвитку кооперативних банків; забезпечення високого рівня конкурентоспроможності фінансових установ; удосконалення нормативно-правової бази у сфері кредитних відносин; зміцнення довіри населення до банків; підвищення рівня капіталізації банків; активне залучення іноземного капіталу, зокрема з країн ЄС, з його подальшим спрямуванням на задоволення потреб національної економіки; а також загальне посилення стійкості та стабільності банківського сектору.

Банківський сектор не може розвиватися хаотично, тому управління ним має ґрунтуватися на інтеграції регуляторних процедур, прогнозування та планування, що передбачає розробку і реалізацію стратегії розвитку як послідовного процесу

досягнення цілей за допомогою ефективних методів для здобуття конкурентних переваг. В умовах зростання конкуренції як на світовому, так і на внутрішньому ринках за банківські ресурси, ключовими індикаторами фінансового розвитку виступають відносні показники прибутковості капіталу (ROE) і активів (ROA), абсолютні обсяги доходів банків з урахуванням інфляційного тиску, а також структурні зміни у пріоритетах діяльності банків, зокрема в сфері інвестування та кредитування [1, с. 103].

Програма фінансового розвитку повинна базуватись на чітко сформульованій фінансовій стратегії, яка є ключовим компонентом загальної стратегії, спрямованої на формування ресурсного потенціалу та його ефективне використання задля забезпечення конкурентних переваг. При цьому фінансова стратегія має відповідати встановленим вимогам і включати низку важливих елементів, зокрема: послідовність заходів, спрямованих на реалізацію визначених фінансових цілей у межах фінансової політики; основні напрямки політики, які відіграють роль орієнтирів або обмежень у діяльності банку; а також конкретизовані фінансові завдання, виконання яких є критичним для забезпечення стійкого фінансово-економічного розвитку банків [1, с. 103-104].

В умовах підвищеної ризикованості зовнішнього середовища фінансова стратегія банківської установи має бути передбачуваною для самої організації, але водночас залишатися непередбачуваною для основних конкурентів, зберігаючи інноваційний характер.

Одним із ключових чинників, що впливають на стійкий розвиток банківської системи, є цілісність обраної стратегії. Тільки за умов узгоджених і скоординованих дій усіх її складових – включаючи як Національний банк України, так і банківські установи – можлива ефективна інтеграція у спільну систему стратегічних завдань. При цьому функції банківської системи мають відповідати основним вимогам до її ключових компонентів: забезпечення фінансової стабільності, підтримка сталого розвитку та сприяння досягненню основних макроекономічних цілей.

Забезпечення стабільності банківської системи загалом і кожної окремої банківської установи зокрема є об'єктивною передумовою функціонування розвиненої економіки. Стабільність банку означає такий стан, за якого фінансова установа упродовж тривалого періоду успішно виконує свої функції, накопичує капітал, стабільно отримує дохід і має реальні можливості зберігати цей стан у перспективі [1, с. 104].

Формування глобального фінансового середовища зумовило появу нових викликів для банківського сектору, тому процес інтеграції банків має бути орієнтований на розширення напрямів діяльності за межами країни та розширення клієнтської бази. Такий підхід передбачає розробку сучасних банківських продуктів, що відповідають актуальним запитам клієнтів, а також реалізацію відповідної стратегії, зокрема через створення розгалуженої мережі представництв. Україна та її банківська система активно залучені в глобалізаційні процеси, одним із проявів яких є присутність іноземних банківських установ на національному ринку. Від 2014 року спостерігалось стрімке зростання частки

іноземного капіталу: з 27,37% у 2013 році вона зросла до 48,05% у 2018 році. Проте в 2022 році цей показник дещо зменшився і склав 44,78%. Станом на 1 січня 2023 року серед 67 діючих банків в Україні 30 мали іноземний капітал, з яких 22 функціонували на базі 100 % іноземної власності [3]. Основним мотивом для залучення закордонного капіталу є можливість отримання високого прибутку при прийнятному рівні ризику.

Для банківської системи України вихід іноземних банківських установ на вітчизняний ринок банківських послуг відкриває можливості для залучення додаткових фінансових ресурсів та впровадження передових технологій. Станом на 2022 рік основними представниками банків з іноземним капіталом в Україні є фінансові установи з економічно розвинених країн Європи [4].

Трансформація банківської системи України в умовах глобалізаційних тенденцій значною мірою зумовлена впровадженням цифрових технологій, які змінюють традиційні моделі управління корпоративним банкінгом. Цифровізація сприяє підвищенню оперативності обслуговування, зменшенню витрат та розширенню спектру банківських послуг, що дозволяє банкам більш ефективно адаптуватися до викликів глобального ринку. Водночас, впровадження інноваційних цифрових рішень вимагає вдосконалення систем управління та розвитку нових компетенцій, що стає ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності українських банків у глобальному контексті [5, с. 92].

Зокрема, 2022–2024 роках цифровізація управління та впровадження електронних платіжних систем сприяли зростанню кількості відкритих рахунків на 27%, а частка дистанційного обслуговування бізнес-клієнтів зросла з 78% до 89%. Топ-10 банків України акумулюють 75% коштів корпоративних клієнтів, що свідчить про концентрацію ресурсів у найбільших фінансових установах. Крім того, у 2023 році обсяг комісійних доходів банківської системи України зріс на 13% порівняно з 2022 роком, що підкреслює ефективність впровадження цифрових технологій у корпоративному банкінгу [5, с. 92].

Отже, щоб знизити негативний вплив участі закордонних банків на розвиток національної банківської системи, Національний банк України запровадив низку регуляторних заходів. Головним завданням цих заходів є оцінка ефективності діяльності іноземних банківських установ, контроль за наявністю достатніх фінансових ресурсів у юридичних осіб виробничої сфери та фізичних осіб, а також впровадження обмежень для банків, які не відповідають встановленим вимогам у своїй роботі.

Серед додаткових заходів варто виділити підвищення прозорості діяльності іноземних банків шляхом регулярного оприлюднення фінансової звітності, посилення вимог до корпоративного управління та системи внутрішнього контролю. Важливою умовою також є гармонізація національного банківського регулювання з нормами Європейського Союзу. Такий підхід сприятиме досягненню балансу між інтеграцією у глобальну фінансову систему та забезпеченням стабільності й безпеки національного банківського сектору.

Список використаних джерел:

1. Іващук І., Іващук О. Напрями трансформації вітчизняної банківської системи в умовах глобальних дисбалансів. *Українська наука: минуле сучасне, майбутнє*. 2011. Випуск 16. С. 99-109. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26376/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D1%89%D1%83%D0%BA%20%D0%86.pdf>
2. Смовженко Т. С., Другов О. О. Створення та діяльність філій іноземних банків в Україні: регуляторні аспекти. *Фінанси України*. 2007. № 7. С. 98-105.
3. Основні показники діяльності банків України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>
4. Хома І. Б., Папірник С. Є. Вплив іноземного капіталу на стабільність банківської системи України. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-10>
5. Kretov D., Kretova O., Zherdetska L., Chaikovskiy Ya. Digitalization management in the corporate banking sector of Ukraine. *Economics Ecology Socium*. 2024. Vol. 8. No. 3 P. 92-103. DOI <https://doi.org/10.61954/2616-7107/2024.8.3-8>

Вероніка Батьківська

студентка гр. СЗ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: викладач Марія Сорока

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОГО, СТРАХОВОГО ТА ФОНДОВОГО РИНКІВ В УКРАЇНІ

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в країні в умовах збройної агресії чи загрози національній безпеці. Його запровадження впливає на всі сфери суспільного та економічного життя. З початком повномасштабної війни в Україні у лютому 2022 р. фінансовий сектор, зокрема банківський, страховий та фондовий ринки, зазнав значного навантаження та перебудови. У цих умовах надзвичайно важливо забезпечити стійкість фінансової системи, адже вона є фундаментом економічної безпеки держави.

Банківський сектор першим відчув наслідки воєнного стану. Найбільшими викликами стали зниження довіри населення, зростання кредитних ризиків, порушення логістичних і фінансових зв'язків, а також значний відтік депозитів у перші дні вторгнення. З огляду на це, Національний банк України оперативно ввів низку антикризових заходів: зафіксував обмінний курс, обмежив виведення капіталу за кордон, надав банкам додаткову ліквідність через механізми рефінансування, запровадив пільгові умови для обслуговування кредитів. Було тимчасово заборонено нараховувати пеню та штрафи на прострочені кредити, а також дозволено реструктуризацію заборгованості для постраждалих позичальників [1, с. 95-96].

У відповідь на виклики банківська система виявила надзвичайну гнучкість. Попри загрозу дефолтів, втрату частини активів у зонах бойових дій, та складну макроекономічну ситуацію, більшість банків продовжили обслуговувати клієнтів, зберегли платоспроможність і адаптувались до нових реалій. В умовах війни продовжилась цифровізація фінансових послуг, розширення мобільного банкінгу, запуск нових інструментів державної підтримки бізнесу через банки (наприклад, програма «Доступні кредити 5-7-9%») [2].

Страховий ринок зазнав не менш глибоких змін. Війна зумовила стрімке зростання ризиків – зруйноване житло, пошкоджене майно, втрати здоров'я та життя. Однак більшість полісів не покривають воєнні ризики, що стало проблемою для страхувальників та викликом для компаній. Страховики були змушені швидко переглядати умови договорів, створювати нові продукти, які хоча б частково враховували обставини війни [3].

За 2023–2024 рр. спостерігалось скорочення кількості діючих страхових компаній, особливо в регіонах, які опинилися під окупацією або постійними обстрілами. Деякі компанії втратили доступ до клієнтських баз та регіональних офісів. Проте водночас відбулася активізація цифрових сервісів: електронне оформлення полісів, онлайн-врегулювання страхових подій, швидка перевірка даних через державні реєстри. У відповідь на запит суспільства, страховики почали

розвивати нові напрямки – страхування військових ризиків, медичне страхування для біженців, захист майна волонтерських організацій та гуманітарних місій.

Важливу роль у підтримці страхового сектору відіграє Національний банк України, який з 2020 року є регулятором цього ринку. Під час війни він забезпечував макронагляд, упроваджував нові стандарти прозорості та фінансової звітності, надавав рекомендації щодо врахування непередбачуваних обставин під час виконання страхових зобов'язань. У результаті, попри втрати, страховий ринок зберіг базову життєздатність і є важливою частиною економічної інфраструктури.

Фондовий ринок України найбільше постраждав від введення воєнного стану. У перші тижні війни діяльність фондових бірж була фактично паралізована. Було тимчасово зупинено торгівлю цінними паперами, заборонено виведення інвестицій іноземними резидентами, а обсяг угод скоротився в рази. Основною причиною цього стала висока невизначеність, втрата прогнозованості ринку та ризик знецінення активів.

Проте фондовий ринок почав поступово відновлюватись, завдяки розміщенню облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). Саме ОВДП стали ключовим інструментом фінансування державного бюджету під час війни. Вони купувалися як банками, так і фізичними особами – через онлайн-банкінг або за участі посередників. Підвищення відсоткових ставок за ОВДП зробило їх привабливими, навіть в умовах високої інфляції. Завдяки цим заходам держава змогла залучити десятки мільярдів гривень для підтримки Збройних сил України та критичної інфраструктури.

Паралельно почався процес реформування фондового ринку, зокрема створення сучасної системи централізованого клірингу, інтеграції з європейськими фінансовими платформами, посилення захисту прав інвесторів. У довгостроковій перспективі ці зміни мають збільшити внутрішнє інвестування, збільшити прозорість ринку та повернути іноземні інвестиції після завершення бойових дій.

Узагальнюючи, можна сказати, що запровадження воєнного стану в Україні стало справжнім випробуванням для фінансової системи. Банківський сектор виявив найбільшу стабільність, значною мірою завдяки державному регулюванню та цифровізації. Страховий ринок адаптувався через оновлення продуктів і каналів обслуговування. Фондовий ринок хоча й зазнав суттєвого скорочення, продовжує відігравати роль інструменту мобілізації ресурсів для держави.

Список використаних джерел:

1. Харковець П. С. Трансформація фінансового сектору України під впливом воєнно-політичних факторів. *Review of Economics and Management*. 2024. № 2 (22). С. 95-96.
2. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова НБУ від 24 лютого 2022 року №18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18
3. Стан фінансово-страхового сектору України та заходи НБУ щодо підтримки роботи у воєнний час. Forinsurer. URL: <https://forinsurer.com/news/22/03/03/40979>

Тетяна Бендерська

студентка гр. СЗ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

БАЛАНС СТАБІЛЬНОСТІ, ЛІКВІДНОСТІ ТА ДОВІРИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна, що почалася в лютому 2022 р., стала найбільшим викликом для фінансової системи України з моменту здобуття незалежності. В умовах воєнного стану, невизначеності, територіальних втрат, руйнування інфраструктури та постійних загроз з боку держави-агресора, українські фінансові ринки – банківський, страховий та фондовий – опинилися перед необхідністю не тільки вижити, а й продовжити виконувати свої ключові функції для підтримки економіки та добробуту населення. У центрі цього виклику постає складна дилема: забезпечення фінансової стабільності, підтримка ліквідності на всіх рівнях (державному, корпоративному, побутовому) та збереження довіри населення, бізнесу й інвесторів до фінансових інституцій. Такі три складові є нерозривно пов'язаними – втрата однієї з них автоматично загрожує решті. Спроба зміцнити стабільність шляхом надмірного регулювання може спричинити до обмеження ліквідності, а втрата довіри – до масового відтоку капіталу навіть за формальної фінансової стабільності.

У мирний час баланс між цими чинниками досягається поступово через ринкові механізми та політику регуляторів. Проте війна створює унікальну ситуацію, коли звичні правила більше не працюють, а рішення мають ухвалюватися швидко, часто у позаекономічних умовах. Саме тому аналіз того, як Україна зберігає функціонування своїх фінансових інституцій під впливом як зовнішніх (військових, геополітичних), так і внутрішніх (інфляція, бюджетний дефіцит, соціальні витрати) загроз, є надзвичайно важливим і актуальним.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну створило значну загрозу для функціонування національної банківської системи. Від перших днів війни фінансовий сектор опинився перед потрійним викликом: ризиком масових дефолтів, різким скороченням платоспроможності позичальників, а також відтоком депозитів, що міг спричинити системну банківську кризу.

Національний банк України оперативно запровадив низку антикризових заходів. Найперше - тимчасовий мораторій на зняття валютних депозитів, який дозволив зупинити панічні настрої серед населення і стабілізувати валютний ринок. Також було введено обмеження на купівлю валюти, заборону на транскордонні перекази, не пов'язані з критичним імпортом, та заморожено офіційний курс гривні, що стало ключовим кроком у боротьбі з інфляційним шоком. Разом з цим, НБУ активно використовував інструменти рефінансування, надаючи банкам необхідну ліквідність для забезпечення платоспроможності клієнтів і підтримки стабільності міжбанківського ринку. Такі кроки мали свою ціну – ліквідність була суворо контрольована, а банківська свобода дій обмежена.

Водночас, це дозволило уникнути фінансового колапсу в перші місяці війни [1, с. 23].

Протягом 2023–2024 рр., у міру адаптації економіки до нових умов і зменшення тиску на гривню, НБУ почав поступово пом'якшувати валютні обмеження. Наприклад, було дозволено часткове виведення валютних коштів на оплату навчання за кордоном, міжнародні перекази для волонтерських та гуманітарних потреб, а також відкрито можливість купівлі ОВДП для фізичних осіб. Така гнучкість у регуляторній політиці сприяла відновленню довіри до банківської системи, а також пожвавленню економічної активності.

Не менш важливу роль у стабілізації банківського сектора відіграла міжнародна підтримка. Співпраця з Міжнародним валютним фондом, Європейським Союзом, Світовим банком та іншими фінансовими організаціями дозволила Україні забезпечити стабільний приплив валютних резервів. У 2023 р. Україна отримала багаторічну програму фінансування від МВФ за механізмом Extended Fund Facility, що дало змогу НБУ утримувати обмінний курс на прогнозованому рівні та гарантувати макрофінансову стабільність.

Таким чином, попри воєнні ризики, банківський сектор продемонстрував високу адаптивність і стійкість, що стало можливим завдяки швидким антикризовим заходам, прозорій комунікації з суспільством і залученню зовнішніх ресурсів. Українські банки зберегли довіру вкладників, а фінансова система загалом уникнула потрясінь, які зазвичай супроводжують країни у стані війни.

Страховий сектор опинився у найважчій ситуації. Зменшення платоспроможності клієнтів, бойові дії на великих територіях країни та обмежене перестраховування у військових зонах спричинили падіння обсягів страхування. Страхування життя, медичного та майнового страхування різко зменшилися, а частка нових договорів – суттєво зменшилась.

В цих умовах довіра до страховиків знижується, адже населення очікує, що у разі втрат компанії не зможуть виконати зобов'язання. Технологічна адаптація (перехід в онлайн, спрощення процедур) та спеціалізовані програми страхування для військових – ключові кроки, які дозволяють утримати сектор на плаву.

Хоч фондовий ринок в Україні завжди був відносно слабким, війна відчинила перспективи для його активізації особливо через воєнні облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). Саме ОВДП стали способом мобілізації грошей населення та бізнесу на підтримку бюджету. Попри обмежену діяльність приватних інвесторів, довіра до державних цінних паперів збільшилася, завдяки стабільним виплатам відсотків і загальній підтримці банками та НБУ. Водночас, через зниження ліквідності інструментів приватного сектору, фондовий ринок лишається вразливим [2, с. 6].

Фінансова система України в умовах повномасштабної війни перебуває у стані безперервного балансування між трьома ключовими параметрами – стабільністю, ліквідністю та довірою. Така дилема стала головним викликом для функціонування банківського, страхового та фондового ринків. З одного боку, необхідність гарантувати макрофінансову стабільність вимагає жорсткого регулювання та контролю. З іншого – надмірне втручання може обмежити

ринкову свободу, ускладнюючи доступ до фінансів і знижуючи ліквідність. А без довіри – навіть найбільш стійкі інституції втрачають свою ефективність [3, с. 15].

У цій складній системі держава відіграє роль активного модератора, втручаючись у фінансові процеси з метою уникнення системних криз, забезпечення стабільності курсу, підтримки банківської ліквідності та стимулювання інвестицій через державні інструменти, зокрема військові облігації. Така стратегія дозволила уникнути краху фінансової інфраструктури на ранніх етапах війни та створила умови для поступового відновлення довіри населення й бізнесу [4].

Банківський сектор, незважаючи на безпрецедентні виклики, показав помітну стійкість, адаптуючись через гнучке регулювання, цифровізацію та зовнішню підтримку. Страховий ринок змушений переосмислювати свою роль, шукаючи нові підходи до надання послуг і відновлення платоспроможності. Фондовий ринок, хоча й традиційно менш активний, у воєнних умовах набув нового значення як інструмент безпосереднього фінансування державних потреб та мобілізації ресурсів населення.

Попри всі загрози та втрати, українська фінансова система продемонструвала надзвичайну гнучкість, адаптивність та здатність до відновлення. Її життєздатність – це не лише результат фінансових інструментів, а й доказ стійкості українського суспільства, яке продовжує вірити в майбутнє й активно підтримує економічний фронт [5, с. 39].

Таким чином, досвід України в умовах війни може стати прикладом для інших країн: як навіть у найважчих обставинах можливо забезпечити функціонування ринкових інституцій через поєднання розумного регулювання, інновацій та солідарності.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України. Фінансова стабільність. Звіт НБУ, грудень 2023 року. Київ, 2023. 48 с.
2. Міністерство фінансів України. Звіт про стан ринку ОВДП та мобілізацію ресурсів на потреби держави. Київ, 2024. 36 с.
3. USAID Financial Sector Reform Activity. Аналіз впливу війни на фінансовий сектор України. Київ: USAID, 2023. 52 с.
4. Vox Ukraine. Як функціонує фінансова система України під час війни. Vox Ukraine. 2023. URL: <https://voxukraine.org>.
5. Київська школа економіки (KSE). Звіт: Фінансова система України у період війни: загрози та інструменти стабілізації. Київ: KSE, 2024. 41 с.

Діана Бишевська

студентка гр. ФМПС-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Анна Іванова

ЦИФРОВІ БАНКИ (НЕОБАНКИ) В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

За останні десятиліття банківська система зазнала значних трансформацій, здебільшого зумовлених стрімким розвитком Інтернету. З'явилися нові види банківських послуг та інтернет-додатки, що дають змогу виконувати більшість фінансових операцій без необхідності фізичного відвідування банківських відділень. Це дозволило зменшити витрати та підвищити продуктивність фінансових установ. На основі цих переваг виникли нові форми банкінгу, відомі під різними назвами: «мобільний банк», «віртуальний банк», «інтернет-банк», «цифровий банк». Уніфікованим терміном для їх позначення виступає поняття «необанк».

Зазвичай необанки – це онлайн-компанії, створені «з нуля» на базі новітніх технологічних платформ. Вони пропонують привабливі умови обслуговування, зокрема вищі відсоткові ставки, спрощені процедури відкриття рахунків, можливість обслуговування без відділень та високий рівень клієнтської підтримки.

На нашу думку, необанк доцільно визначати як фінансово-кредитну установу, що здійснює банківські операції винятково через віртуальні платформи без фізичних офісів. Необхідність їх появи зумовлюється рівнем економічного й технологічного розвитку країни, наявністю відповідної нормативно-правової бази та розвиненою інфраструктурою банківського сектору. Серед основних чинників, що сприяли виникненню та розвитку необанків, варто відзначити: масове поширення Інтернету та мобільного зв'язку; активний розвиток цифрових технологій; зміни в потребах та поведінці банківських клієнтів [1, с. 71].

Порівняно з традиційними банками, необанки мають низку переваг, а саме: низькі операційні витрати; доступ до великої мережі банкоматів без комісії; зручний та зрозумілий мобільний додаток; інструменти для інтуїтивного планування бюджету; баланс рахунку в реальному часі. Ще однією важливою перевагою є нижчий рівень комісій, які стягуються з клієнтів. Традиційні банки не можуть значно зменшити комісійні, оскільки саме за їх рахунок покриваються значні операційні витрати [2]. Для більшості необанків комісії залишаються ключовим джерелом доходу, однак деякі стартапи декларують повну відсутність комісій як маркетингову стратегію, хоча на практиці вони отримують частину міжбанківської комісії.

У довгостроковій перспективі «комісійна модель» доходів може виявитися нежиттєздатною через такі ризики: зниження розміру міжбанківських комісій під тиском регуляторів; необхідність ділити доходи з банками-партнерами у разі відсутності власної банківської ліцензії; недостатність виключно комісійних надходжень для забезпечення зростання бізнесу та досягнення беззбитковості [3].

Станом на сьогодні в Україні найвідомішим необанком є Monobank – перший український необанк, заснований у 2017 році, що працює за банківською ліцензією Universal Bank. Monobank надає базові платіжні послуги, зокрема перекази між картками, оплату комунальних і бюджетних платежів, поповнення мобільного рахунку, кредитний ліміт, кешбек і послуги розстрочки. Розміщення депозитів через додаток наразі недоступне.

Попри повномасштабну війну, Monobank продемонстрував стрімке зростання – кількість його клієнтів збільшилася на 54%, досягнувши 7,8 млн осіб. Банк також оголосив про плани виходу на польський ринок, однак наразі без істотних результатів. Засновники прогнозують зростання чистого прибутку у 2,7 раза – до приблизно 240 млн дол. США у найближчому часі. [4].

Окрім Monobank, функціонують ще portbank, Власний рахунок, Izibank, Todobank, Neobank, O.bank тощо.

Успіх необанків пояснюється тим, що вони відповідають очікуванням сучасного споживача. Постійне вдосконалення інтерфейсу, функціоналу та якості обслуговування є запорукою збереження лояльності клієнтів. Однак важливою умовою стійкості необанків є диверсифікація джерел доходів, які не обмежуються лише міжбанківськими комісіями.

У цьому контексті перспективи подальшого розвитку необанків окреслюються низкою стратегічних напрямів, зокрема:

- закріпленням стабільних позицій серед цільової аудиторії шляхом підтримки високої якості сервісу та інноваційного підходу;
- активним розширенням присутності на ринку банківських послуг;
- підвищенням модульності банківських продуктів для забезпечення гнучкості та адаптивності;
- впровадженням персоналізованих сервісів для роздрібних клієнтів із використанням цифрових технологій;
- поступовим виходом на сегмент корпоративного обслуговування, що відкриває нові можливості для масштабування діяльності.

Отже, розвиток необанків передбачає не лише збереження інноваційності, а й еволюцію у напрямі створення повноцінних фінансових екосистем, здатних конкурувати з традиційними банками за широтою та якістю пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Губа М. О., Лінник А. О., Колесник Д. С. Розвиток необанків в Україні та світі. *Регіональна економіка та менеджмент*. 2019. № 2(24). С. 71–73.
2. Barba R. 5 questions to ask before trying a neobank. URL: <https://www.bankrate.com/banking/5-questions-to-ask-before-trying-a-neobank/>
3. Необанки: майбутнє або тупикова гілка розвитку банківської системи. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/403187/neobanky-majbutnye-abo-tupykova-gilka-rozvytku-bankivskoyi-systemy>
4. Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/monobank-potrapiv-do-reytingu-250-naykrashchikh-fintekh-kompaniy-svitu-vid-cnbc-12072024-22360>

Алла Бурбела
викладачка кафедри фінансів,
банківської справи, страхування і фондового ринку
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький
Ольга Камінна
студентка гр. 21.01-БФ,
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Військовий стан, запроваджений в Україні у 2022 році, став серйозним випробуванням для всіх секторів економіки, зокрема для страхового ринку. Страхові компанії зіткнулися з новими ризиками, такими як зростання кількості страхових випадків, пов'язаних із бойовими діями, зниження платоспроможності клієнтів та загальне економічне уповільнення. У цих умовах фінансова стійкість страховиків стала ключовим фактором їх виживання та подальшого розвитку.

За даними Національного банку України, кількість страхових компаній в Україні зменшилася з 155 у 2021 році до 111 станом на 1 вересня 2023 року. Це скорочення на 34% відбулося переважно за рахунок компаній, що не змогли адаптуватися до нових умов або порушували фінансове законодавство. Зокрема, з липня 2022 року до липня 2023 року ринок скоротився на 19%, здебільшого в сегменті non-life страхування [1].

Незважаючи на зменшення кількості учасників, загальні фінансові показники страховиків демонструють позитивну динаміку. Загальний обсяг активів страховиків у 2022 році склав 70,3 млрд грн, що на 7,9% більше порівняно з попереднім роком. Активи компаній зі страхування життя зросли на 18% до 20,6 млрд грн, а активи ризикових страховиків — на 6% до 49,7 млрд грн [2].

Важливим чинником фінансової стійкості є структура активів страховиків. Станом на 1 січня 2023 року 54% прийнятих активів компаній зі страхування життя були інвестовані в державні цінні папери, а 37% — у банківські депозити. Для компаній non-life страхування переважали грошові кошти в банках (35%), державні цінні папери (21%) і права вимоги до перестраховиків (14%). Окрім того, ще одним із викликів для страховиків стало зростання збитковості страхових операцій. У 2022 році загальний коефіцієнт збитковості становив 43%, що є прийнятним рівнем, але вказує на необхідність підвищення ефективності управління ризиками [2].

У відповідь на виклики війни страховики впроваджують нові підходи до ведення бізнесу. Зокрема, активно розвиваються дистанційні сервіси: за результатами опитування серед страховиків НАСУ у 2023 році частка електронних договорів становила 66,5% від загальної кількості договорів страхування. Крім того, страховики адаптуються до нових регуляторних вимог. З 1

січня 2024 року набув чинності новий Закон України «Про страхування», який передбачає підвищені вимоги до фінансової стійкості, структури внутрішнього управління та захисту прав споживачів. Національний банк України активно працює над створенням регуляторної бази для реалізації цієї реформи [3].

Для кращого розуміння змін у фінансовій стійкості страхового ринку України в умовах військового стану, доцільно проаналізувати динаміку основних показників діяльності страхових компаній за 2021–2023 роки (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні показники фінансової стійкості
страхових компаній України, 2021–2023 рр.**

Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Абсолютне відхилення 2023-2021 (%)
Активи страховиків, млн грн	64 209	70 338	74 335	+15,8
Кількість страхових компаній	155	128	101	-34,8
Рентабельність капіталу (ризикове страхування)	7,0%	15,0%	10,0%	+42,9
Рентабельність капіталу (страхування життя)	10,0%	13,0%	19,0%	+90,0
Коефіцієнт збитковості (обов'язкове страхування)	43,0%	45,0%	51,0%	+18,6
Коефіцієнт збитковості (добровільне страхування)	42,0%	42,0%	38,0%	-9,5
Комбінований коефіцієнт (ризикове страхування)	84,0%	94,0%	95,0%	+13,1
Коефіцієнт ефективності операційної діяльності	80,0%	88,0%	90,0%	+12,5

Джерело: [4; 5; 6].

З таблиці видно, що аналіз динаміки фінансових показників свідчить про адаптацію страхового ринку до умов війни: загальний обсяг активів зріс на 15,8%, а рентабельність діяльності, особливо у сегменті страхування життя, суттєво підвищилась. Водночас, скорочення кількості компаній на 34,8% та погіршення операційної ефективності (зростання витратності) вказують на структурні виклики та потребу в подальшій трансформації бізнес-моделей задля збереження фінансової стійкості галузі.

Отже, попри масштабні виклики, спричинені військовим станом, страховий ринок України демонструє здатність до адаптації та поступового відновлення, що підтверджується зростанням активів, збереженням прибутковості та розвитком цифрових сервісів. Водночас високий рівень вибуття компаній, підвищення збитковості та зростання операційних витрат свідчать про структурну вразливість сектору, що потребує стратегічних змін, вдосконалення регуляторного середовища та активного впровадження нових підходів до управління ризиками і фінансовою стійкістю.

Список використаних джерел:

1. Неізнана О. Виклики банківської сфери та страхового ринку: сучасний стан. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. URL: <https://surl.li/vwhltm>
2. Журнал про страхування та InsurTech: Страховий ринок України. Підсумки 2022 воєнного року. URL: <https://forinsurer.com/news/23/04/03/42517>.
3. Національна асоціація страховиків України. НАСУ визначила що і з ким буде досягати у 2024. URL: <https://nasu.com.ua/2023/>
4. Огляд небанківського фінансового сектору. Травень 2022. Національний банк України. 9 с. Київ: НБУ, 2022.
5. Огляд небанківського фінансового сектору. Березень 2023. Національний банк України. 11 с. Київ: НБУ, 2023.
6. Огляд небанківського фінансового сектору. Березень 2024. Національний банк України. 13 с. Київ: НБУ, 2024.

Богдан Вітів

студент гр. ФМ-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЯК ВЕКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ

Майнове страхування є ключовим інструментом забезпечення фінансової стабільності як для домогосподарств, так і для підприємницьких структур. В умовах зростання кліматичних ризиків, урбанізації, а також соціально-політичної нестабільності в окремих регіонах, адаптація успішного міжнародного досвіду є важливою умовою реформування та розвитку українського страхового ринку.

Одним із головних чинників, що впливає на ефективність майнового страхування, є наявність розвиненої інфраструктури оцінки ризиків. Так, у США широко застосовуються аналітичні системи та цифрові агрегатори для порівняння страхових пропозицій. Враховуючи стрімкий розвиток ІТ-сектору в Україні, є всі передумови для впровадження аналогічних рішень, що забезпечить підвищення прозорості ринку та сприятиме вибору оптимального страхового покриття споживачами.

Європейські країни, зокрема Німеччина, Франція та Велика Британія, демонструють важливість активної ролі держави у страхуванні катастрофічних ризиків. Запровадження механізмів державного співфінансування та компенсацій може значно посилити рівень страхового захисту в Україні, особливо в умовах підвищеної загрози природних катастроф та військових дій. Застосування механізмів перестрахування також дозволяє зменшити фінансове навантаження на національні компанії та посилити їхню стійкість до збиткових подій [1, с. 30].

Досвід Японії вказує на доцільність технологічного підходу до оцінки ризиків, особливо у контексті страхування від землетрусів та інших масштабних катастроф. В Україні така модель може бути адаптована шляхом впровадження технологій Інтернету речей (IoT) у зонах бойових дій, техногенних ризиків або для промислових об'єктів, що дозволить страховикам оперативно отримувати інформацію про стан об'єкта страхування, підвищуючи точність оцінки ризику та актуарних розрахунків.

Канадський досвід вказує на перспективність розвитку державного контролю в аграрному та екологічному страхуванні. Україна, як одна з провідних аграрних країн Європи, має потенціал для формування спеціалізованих страхових продуктів, орієнтованих на захист сільськогосподарських активів від природних загроз. Додатково це може стимулювати розвиток страхового забезпечення в екологічно чутливих регіонах.

У Сінгапурі запровадження блокчейн-технологій стало дієвим засобом боротьби з шахрайством та оптимізації процесів врегулювання страхових випадків. Аналогічне впровадження в українських реаліях сприятиме зменшенню витрат страхових компаній, пришвидшенню обробки страхових заяв та

покращенню клієнтського досвіду. Зважаючи на високий рівень цифровізації державного сектору, інтеграція таких інновацій є цілком реальною.

Австралія демонструє ефективне використання супутникового моніторингу для контролю за станом застрахованих об'єктів та надання компенсацій у випадках масштабних природних лих. Впровадження аналогічних технологій в Україні дозволить покращити управління ризиками в сільській місцевості, зоні відчуження або територіях, де доступ до об'єктів є утрудненим.

Таким чином, аналіз міжнародного досвіду дозволяє виділити кілька ключових напрямів для реформування українського ринку майнового страхування:

- 1) цифровізація страхового процесу через впровадження IoT, блокчейн та супутникових технологій;
- 2) посилення ролі держави у підтримці страхових виплат під час катастроф та стимулюванні перестраховування;
- 3) розвиток спеціалізованих продуктів для аграрного, екологічного та військового секторів;
- 4) підвищення прозорості та конкуренції завдяки страховим агрегаторам та новим цифровим платформам [2, с. 231].

Успішна імплементація зазначених практик потребує не лише інституційної підтримки з боку держави, а й активної участі бізнесу, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Створення сприятливих умов для розвитку інновацій у страхуванні сприятиме зростанню довіри до фінансової системи, підвищенню рівня захисту населення та зміцненню економічної стабільності країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Черняк О. І., Савченко М. В. Майнове страхування в контексті інтеграції України в європейський ринок. *Фінансовий простір*. 2021. № 3. С. 29–35.
2. Рубан С. О. Майнове страхування: досвід країн Європи. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2020. № 36. С. 228-236.

Олена Водяницька
студентка спеціальності 072 Фінанси,
банківська справа та страхування,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький
Науковий керівник: к.е.н., доцентка Наталія Ткачук

ЦИФРОВІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

У сучасному світі цифрові технології стають ключовим чинником трансформації економіки загалом і банківської системи зокрема. Технологічні зміни, нові запити клієнтів, конкуренція з боку фінтех-компаній та вплив глобальних тенденцій спонукають банки переглядати традиційні підходи до ведення бізнесу. Саме цифровізація банківських послуг відкриває широкі можливості для оптимізації внутрішніх процесів, підвищення доступності фінансових послуг, а також для зміцнення конкурентних позицій банківських установ на ринку. У цьому контексті важливо розглянути як переваги цифрових трансформацій, так і пов'язані з ними ризики та виклики.

Цифровізація банківської діяльності передбачає комплексне впровадження сучасних інформаційних технологій у всі ключові аспекти функціонування банку. До таких змін належить перехід до дистанційного обслуговування клієнтів через інтернет-банкінг та мобільні додатки, автоматизація операційних процесів за допомогою програмного забезпечення, розвиток систем дистанційної ідентифікації, таких як BankID, а також застосування інструментів штучного інтелекту, технологій обробки великих масивів даних і хмарних сервісів. У стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, розробленій Національним банком України, цифровізація визначена одним із головних пріоритетів, що підкреслює її значення для стабільності та ефективності банківської системи [1].

Впровадження цифрових рішень у банківську сферу створює нові можливості для як самих банків, так і їх клієнтів. Однією з ключових переваг є значне підвищення доступності фінансових послуг. Завдяки цифровим каналам обслуговування, клієнти, які проживають у віддалених або малозабезпечених регіонах, отримують можливість користуватись повноцінними банківськими продуктами без необхідності відвідування фізичних відділень. Це сприяє фінансовій інклюзії та зменшує соціально-економічну нерівність.

Крім того, цифрові технології дозволяють банкам суттєво зменшити операційні витрати. Зокрема, автоматизація процесів знижує потребу в утриманні численного персоналу, скорочує витрати на документообіг та зменшує навантаження на інфраструктуру. Водночас цифрові інструменти значно покращують клієнтський досвід, дозволяючи забезпечити персоналізоване обслуговування, швидкий доступ до рахунків і продуктів, а також цілодобову підтримку за допомогою чат-ботів.

Варто відзначити й те, що цифровізація стимулює інноваційний розвиток банківської сфери. Банки, які активно впроваджують новітні технології, здобувають конкурентні переваги та лідерські позиції на ринку. Прикладом успішної цифрової трансформації є діяльність українського monobank, який став першим необанком в Україні та довів ефективність безвідділкового обслуговування [2, с. 40].

Разом з перевагами цифровізація банківської системи супроводжується низкою серйозних викликів. Одним із найважливіших є проблема кібербезпеки. Із зростанням кількості онлайн-операцій зростають і ризики кібератак, витоку персональних даних, шахрайства та несанкціонованого доступу до рахунків. Це зумовлює необхідність постійного вдосконалення систем захисту інформації, впровадження багаторівневої ідентифікації користувачів, а також дотримання міжнародних стандартів інформаційної безпеки.

Ще одним викликом є збереження довіри з боку користувачів. Частина населення, зокрема люди старшого віку, все ще з недовірою ставиться до цифрових сервісів, вважаючи їх недостатньо надійними або складними у використанні. Це вимагає від банків активної інформаційної роботи, навчання клієнтів та створення інтуїтивно зрозумілих інтерфейсів.

Не менш важливою проблемою є нерівномірний рівень цифрової готовності різних банківських установ. Якщо великі банки мають ресурси для інвестування в ІТ-рішення, то менші гравці можуть відставати у цифровій трансформації, що загрожує посиленням монополізації ринку. Водночас законодавче поле не завжди встигає за темпами розвитку технологій. Існує потреба в удосконаленні нормативно-правової бази, що регулює дистанційну ідентифікацію, електронні гроші, використання хмарних технологій тощо.

Перспективи цифровізації банківських послуг в Україні залишаються оптимістичними. У найближчі роки очікується активне впровадження концепції відкритого банкінгу (Open Banking), що передбачає інтеграцію банківських сервісів з іншими фінансовими та технологічними платформами. Штучний інтелект використовуватиметься не лише для обслуговування клієнтів, а й для автоматизованого аналізу кредитоспроможності, прогнозування ризиків та персоналізованого підбору фінансових продуктів.

Значна увага приділяється також розвитку цифрової ідентичності. У цьому контексті перспективним виглядає подальше впровадження державної платформи «Дія», яка вже сьогодні використовується для підтвердження особи при відкритті рахунків. Окремим напрямом є дослідження можливості запровадження цифрової валюти центрального банку – е-гривні. Національний банк України вже опублікував аналітичний звіт щодо потенційних сценаріїв використання е-гривні як засобу платежу та інструменту державної грошово-кредитної політики [3].

Підсумовуючи вищевикладене відзначимо, що цифровізація банківських послуг є сьогодні невідворотним процесом, який змінює обличчя сучасного банкінгу. Вона створює нові можливості для підвищення ефективності, доступності та зручності фінансових послуг, однак одночасно породжує низку викликів, пов'язаних із безпекою, законодавчим забезпеченням та цифровою

нерівністю. Майбутнє банківської системи України залежатиме від здатності банків, державних органів і суспільства в цілому адаптуватися до змін, підтримуючи інновації та забезпечуючи надійність і довіру до цифрових фінансових інструментів.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: <https://surl.lu/dmudpf>
2. Шевчук В. О. Цифрові банки в Україні: монобанк як приклад ефективного фінтех-проекту. *Економіка та держава*. 2023. № 4. С. 38–42.
3. Національний банк України. Про е-гривню – цифрові гроші Національного банку. URL: <https://surl.lu/morcol>

Вікторія Гандзюк

студентка гр. ФУЕ1,

Хмельницький університет управління

та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Науковий керівник: к.е.н., доцентка *Наталія Ткачук*

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ БАНКІВСЬКОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

У сучасному банківському середовищі, що характеризується високою конкуренцією, динамічними змінами економічної кон'юнктури та нестабільністю фінансових ринків, управління ризиками стало одним із найважливіших напрямів забезпечення ефективності й стабільності діяльності банківських установ. Особливої уваги в цій системі набуває управління кредитним ризиком – одним із найвагоміших та найпоширеніших видів ризику, притаманних банківському бізнесу.

Кредитний ризик – це ймовірність невиконання позичальником або контрагентом своїх фінансових зобов'язань перед банком, що може спричинити втрати та загрожувати фінансовій стійкості установи [1]. Він є ключовим серед банківських ризиків, оскільки кредитування є основним джерелом доходів банків. Виникнення цього ризику зумовлюється як зовнішніми макроекономічними факторами, так і внутрішніми мікроекономічними чинниками, пов'язаними з діяльністю банку чи позичальника (рис. 1).

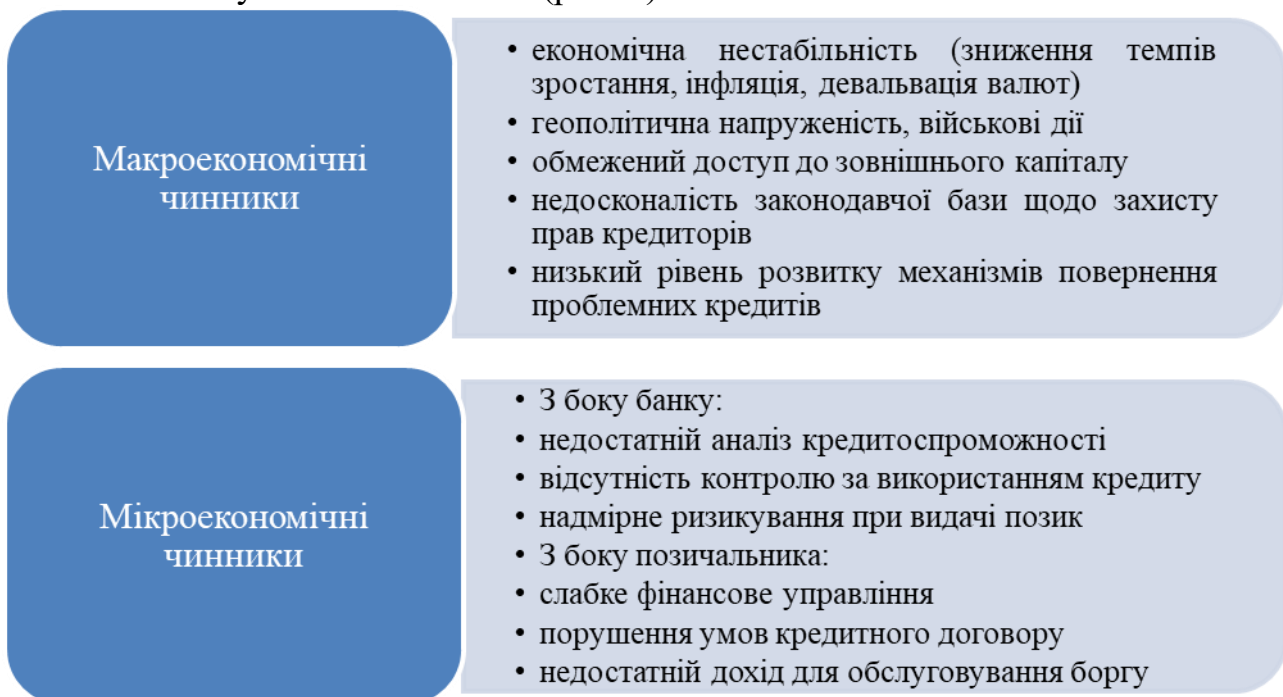

Рис. 1. Основні чинники виникнення кредитного ризику банку [2, с. 67].

Успішне управління кредитним ризиком потребує системного підходу, який охоплює всі ключові аспекти кредитної діяльності банку – від стратегічного планування до постійного контролю за виконанням кредитних зобов'язань. Для

досягнення стабільності кредитного портфеля та мінімізації можливих втрат банки повинні дотримуватись чіткої послідовності дій у межах процесу управління ризиками (рис. 2).

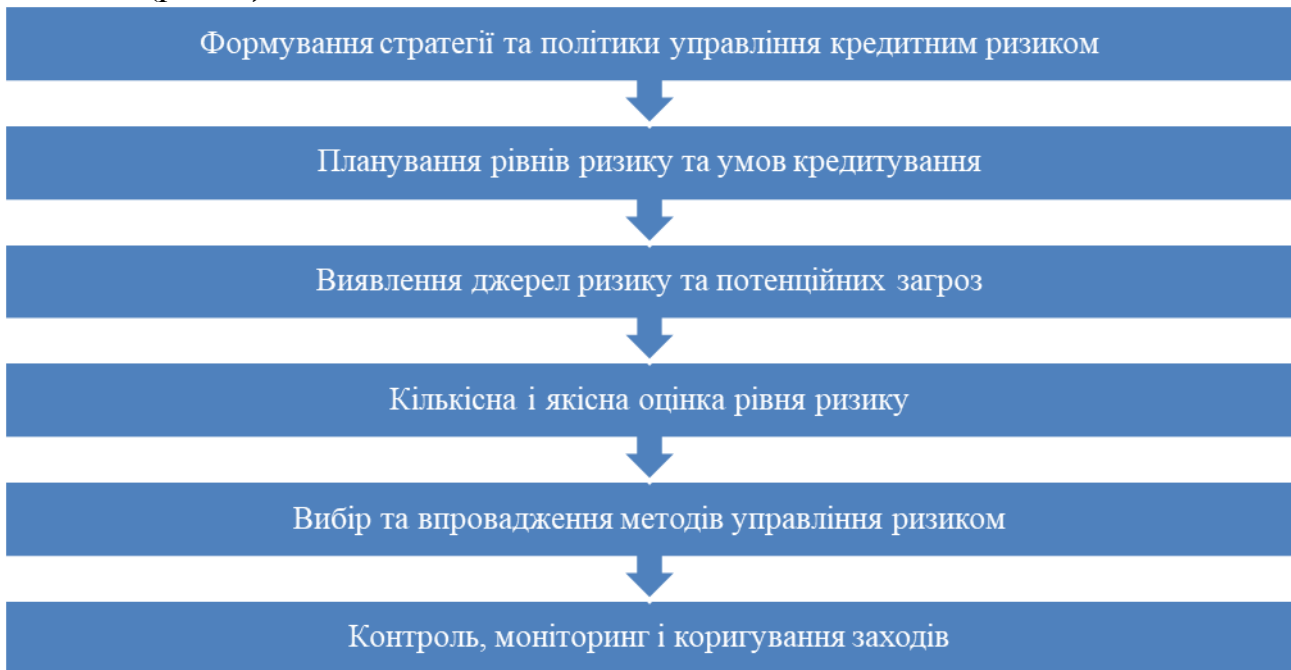

Рис. 2. Основні етапи управління кредитним ризиком банку [3, с. 425].

Зазначені на рис. 2 етапи утворюють логічно послідовну систему управління, яка забезпечує банку можливість своєчасно виявляти проблеми, оцінювати їхній потенційний вплив, приймати обґрунтовані рішення та оперативно реагувати шляхом коригування дій. Такий структурований підхід є необхідною умовою для збереження фінансової стійкості банківської установи та підвищення надійності її кредитного портфеля.

Зауважимо, що реалізація кожного з етапів управління кредитним ризиком банку потребує впровадження дієвих практичних механізмів. Зокрема, ефективне управління кредитним ризиком базується на комплексній системі заходів, спрямованих на мінімізацію потенційних втрат і забезпечення стабільності кредитної діяльності. Основою цієї системи виступає оцінка кредитоспроможності позичальника, яка охоплює аналіз його фінансового стану, платоспроможності, ділової репутації, кредитної історії, а також впливу зовнішнього середовища на здатність виконати зобов'язання. Для цього використовуються як традиційні фінансово-економічні методи, так і сучасні аналітичні інструменти – скорингові моделі, штучний інтелект та великі дані (Big Data). Іншим важливим елементом системи управління кредитним ризиком є процес класифікації активів та формування резервів під можливі втрати за кредитними операціями. Банк зобов'язаний регулярно аналізувати якість кредитного портфеля, виявляти проблемні кредити, оцінювати рівень ризику за кожною позицією та створювати відповідні резерви для покриття потенційних збитків. Це дозволяє своєчасно реагувати на зміни у фінансовому стані позичальників і зменшити негативний вплив ризиків на баланс банку.

До методів управління кредитним ризиком також належать встановлення лімітів на обсяги кредитування, диверсифікація кредитного портфеля за галузями, регіонами, типами клієнтів, а також забезпечення кредитів у вигляді заставного майна, гарантій або порук. Забезпечення є важливим інструментом зниження ризику, оскільки у випадку неповернення кредиту банк може частково компенсувати свої втрати шляхом реалізації предмета застави [4, с. 159-160].

Не менш важливим методом є постійний моніторинг стану кредитного портфеля банку та впровадження систем раннього виявлення ризиків. Регулярний аналіз динаміки погашення заборгованості, виявлення ознак погіршення платоспроможності клієнтів, контроль за дотриманням умов кредитного договору дають можливість оперативно вживати коригуючих заходів – реструктуризація боргу позичальників, зміна графіку погашення позики, або ж ініціювання процесу стягнення боргу.

На рівні державного регулювання управління кредитним ризиком є об'єктом постійної уваги з боку Національного банку України, який встановлює обов'язкові нормативи кредитного ризику для банків, вимоги до резервування, до розкриття інформації та функціонування внутрішніх систем ризик-менеджменту в банках [5, с. 287]. Крім того, банківська система України орієнтується на Положення Базельського комітету з банківського нагляду (Базель II та Базель III), які передбачають запровадження ризик-орієнтованого підходу до визначення достатності власного капіталу банку, посилення вимог до прозорості банківської звітності та вдосконалення внутрішніх процедур управління ризиками.

У контексті цифрової трансформації банківської системи особливого значення набувають новітні технології управління ризиками. Використання аналітики великих даних, машинного навчання, автоматизованих систем прийняття кредитних рішень та електронних платформ моніторингу дозволяє підвищити точність оцінки ризику, скоротити час прийняття рішень та знизити операційні витрати. Водночас, технологізації процесів повинна супроводжуватися належним контролем та аудитом, щоб уникнути нових ризиків – технічних, правових або етичних в діяльності банків.

Отже, управління кредитним ризиком – це складний, багатоступеневий процес, що охоплює всі етапи кредитної діяльності банку – від аналізу позичальника до моніторингу та стягнення боргу. Ефективна система управління цим ризиком є запорукою стабільності банку, його здатності виконувати зобов'язання перед клієнтами та акціонерами, а також зміцнення фінансової системи держави в цілому. В умовах постійних викликів з боку економіки, політики та технологій, банки мають прагнути до постійного вдосконалення своїх підходів до ризик-менеджменту, поєднуючи глибоку експертизу, відповідність регуляторним вимогам та інноваційність.

Список використаних джерел:

1. Методи управління кредитним ризиком. *Бібліотека BukLib.net*. URL: <https://buklib.net/books/32558/> (дата звернення: 21.05.2025).

2. Радова Н. В., Гаркуша Ю. О. Методи та інструменти управління кредитним ризиком у банках. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. №26. С. 64-71.
3. Ларіонова К., Танасієнко Н. Теоретичні основи управління кредитним ризиком банку. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2023. Вип. 322. №5. С. 422-428.
4. Доценко І. Управління кредитними ризиками банківських установ в умовах воєнного стану. *Modeling the Development of the Economic Systems*. 2024. Вип. 1. С. 156-162.
5. Богріновцева Л. М., Заїчко І. В., Федина В. В. Управління кредитним ризиком банку на фінансовому ринку: теоретичний аспект. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Вип. 2 (11). С.283-289.

Анатолій Гладиш
заступник начальника Тернопільського відділення №1 АТ АКБ «Львів»
Ярослав Чайковський
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій
та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ CREATIO В АТ АКБ «ЛЬВІВ»

Сучасна банківська система переживає стрімку цифрову трансформацію, що зумовлена як глобальними трендами, так і внутрішніми викликами українського ринку. В умовах зростання вимог до якості банківського сервісу, зниження витрат та підвищення рівня ризик-менеджменту особливої актуальності набуває впровадження автоматизованих банківських систем (АБС).

Одним із провідних інструментів у сфері автоматизації банківської діяльності є платформа Creatio, яка завдяки своїй low-code архітектурі дозволяє адаптуватися до потреб фінансових установ. АТ АКБ «Львів» – один із прикладів ефективного використання цієї платформи в українських реаліях. Система Creatio, яка використовується при обслуговуванні усіх банківських продуктів.

Автоматизована банківська система являє собою файл-серверне рішення, призначене для використання на персональних комп'ютерах у межах локальної мережі. Такі системи працюють на основі різноманітних систем управління базами даних (СУБД), зокрема Clipper, FoxPro та інших. Побудова АБС має здійснюватися з урахуванням загальносистемних принципів і передбачати комплексне охоплення всіх банківських функцій. При цьому важливо забезпечити узгодженість автоматизації завдань з інформаційними та функціональними зв'язками між ними [1, с. 17]. АБС можуть охоплювати CRM-, ERP-модулі, кредитний скоринг, антифрод-аналіз, AML-комплаєнс, електронний документообіг тощо.

Серед сучасних вимог до АБС виокремлюють:

- підтримку low-code/no-code інструментів;
- гнучкість налаштувань бізнес-процесів;
- сумісність з міжнародними стандартами банківської звітності (IFRS, Basel

III);

- можливість інтеграції з державними реєстрами та API платіжних систем.

Платформа Creatio (раніше bpm'online) є універсальним рішенням для управління бізнес-процесами, що поєднує можливості CRM, ERP, маркетингової автоматизації та сервісного обслуговування [2].

Основні характеристики Creatio:

- Модульність: можна обирати лише необхідні блоки (наприклад, кредитування, AML, робота з клієнтами).

- Low-code-платформа: дає змогу створювати та змінювати бізнес-процеси без знання мов програмування.

– Хмарна або локальна інфраструктура: підтримка SaaS-моделі для зменшення витрат на ІТ.

– Інтеграційна гнучкість: сумісність з API, державними порталами, системами CRM/ERP інших виробників.

АТ АКБ «Львів» – регіональний банк з іноземним капіталом, який активно модернізує свою ІТ-інфраструктуру. У 2022–2023 роках банк почав поетапне впровадження Creatio як єдиної системи для автоматизації ключових бізнес-процесів [3].

Серед реалізованих рішень:

– автоматизоване прийняття кредитних рішень із використанням внутрішнього скорингу;

– електронна обробка звернень клієнтів (єдина точка входу);

– побудова наскрізного моніторингу ризиків;

– автоматизація внутрішнього контролю та погодження операцій;

– ведення фінансової та регуляторної звітності.

Згідно з річним звітом банку, впровадження Creatio дозволило зменшити час розгляду кредитної заявки з 5 днів до 1,5 дня, а також скоротити навантаження на фронт-офіс на 30% [3].

Переваги та ризики використання Creatio в банківській сфері:

– оптимізація витрат на обслуговування ІТ-систем;

– скорочення часу запуску нових продуктів;

– підвищення рівня прозорості та аналітичної підтримки;

– адаптація до регуляторних змін (НБУ, податкова, міжнародні стандарти)

[4].

Потенційні ризики:

– залежність від стороннього розробника;

– необхідність підготовки персоналу;

– ризики кібербезпеки у хмарному середовищі.

Водночас правильна архітектура впровадження та поетапна інтеграція зменшують зазначені загрози.

Досвід АТ АКБ «Львів» є репрезентативним прикладом переходу до нової моделі банківської діяльності – на основі цифрових процесів, аналітики даних та клієнтоцентричності. Подальше впровадження low-code/AI-рішень дозволить банкам швидше реагувати на виклики ринку, запроваджувати нові послуги та підвищувати свою стабільність.

Впровадження автоматизованої банківської системи Creatio в АТ АКБ «Львів» стало ефективним прикладом цифрової трансформації, що дозволило банку суттєво оптимізувати ключові бізнес-процеси, підвищити якість обслуговування клієнтів і зміцнити систему управління ризиками. Успішна інтеграція платформи Creatio не лише покращила внутрішню ефективність, а й підтвердила доцільність використання подібних рішень у ширшому масштабі банківського сектору України. Використання low-code архітектури Creatio сприяло зниженню витрат на ІТ, скороченню часу впровадження нових послуг та адаптації до регуляторних змін. Отримані результати, зокрема зменшення строків розгляду кредитних заявок і

навантаження на персонал, засвідчують практичну цінність цього рішення. Хоча існують певні ризики, такі як залежність від розробника, потреба в підготовці кадрів і виклики кібербезпеки, їх можна ефективно мінімізувати завдяки поетапному впровадженню та належному управлінню. Таким чином, досвід АТ АКБ «Львів» демонструє перспективність використання Creatio як інструменту для модернізації банківської діяльності в умовах цифрової економіки.

Список використаних джерел:

1. Чайковський Я. І. Банківські технології і продукти: навчальний посібник. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 172 с.
2. Creatio. Офіційний сайт платформи Creatio. URL: <https://www.creatio.com/ua>
3. Офіційний сайт АТ АКБ «Львів». URL: <https://www.banklviv.com>
4. Звіт про вплив Deloitte Ukraine 2023-2024. URL: <https://www.deloitte.com/ua/uk/about/governance/impact-report.html>

Аліна Єднак

студентка гр. СЗ-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Костецький

СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Під час повномасштабної війни та економічної нестабільності банківський сектор України демонструє надзвичайну стійкість, яка є критично важливим фундаментом для функціонування всієї національної економіки. Ця стійкість не є випадковістю. Вона є результатом комплексних, взаємопов'язаних факторів, що дозволяють українським банкам не лише виживати в екстремальних умовах, але й ефективно забезпечувати безперебійність фінансових операцій та підтримувати економічну активність [1]. Попри руйнування інфраструктури, вимушену міграцію населення та значне падіння ВВП, банківська система України зберегла свою функціональність і продовжує виконувати свої ключові функції, надаючи підтримку як громадянам, так і суб'єктам господарювання.

Ключовим фактором стійкості банківського сектору стало оперативне та рішуче реагування Національного банку України (НБУ). З перших днів повномасштабного вторгнення НБУ запровадив низку безпрецедентних антикризових заходів, спрямованих на збереження макрофінансової стабільності. Серед них – фіксація обмінного курсу, що допомогло уникнути паніки на валютному ринку, встановлення мораторію на деякі валютні операції, обмеження на зняття готівки, а також надання рефінансування банкам для підтримки їх ліквідності [2]. Ці кроки були спрямовані на запобігання відтоку капіталу та збереження довіри до національної валюти. Гнучка, але водночас жорстка монетарна політика НБУ дозволила швидко адаптуватися до мінливих умов воєнного часу, що було критично важливим для утримання фінансової системи від колапсу [3]. Крім того, НБУ відіграв значну роль у забезпеченні безперебійної роботи платіжної системи, що дало змогу громадянам здійснювати розрахунки та отримувати соціальні виплати навіть у найгарячіших точках. Розвиток електронних платежів та дистанційних послуг під наглядом НБУ став справжнім порятунком для мільйонів українців, які втратили доступ до звичних фінансових каналів.

Українські комерційні банки продемонстрували вражаючу здатність до адаптації, швидко переформували свою діяльність відповідно до вимог воєнного часу. Це включало оперативну зміну графіків роботи відділень, закриття філій у небезпечних регіонах, а також масовий перехід персоналу на дистанційну роботу [1, с. 9]. Водночас, було значно розширено можливості онлайн-банкінгу та мобільних додатків, що дозволило клієнтам здійснювати більшість фінансових операцій віддалено. Така швидка цифрова трансформація забезпечила безперебійний доступ до банківських послуг навіть в умовах постійних повітряних тривог, перебоїв з електропостачанням та руйнувань інфраструктури. Банки також

активно працювали над забезпеченням безпеки даних та безперервності операцій, переміщуючи сервери та резервні копії в безпечніші місця. Завдяки цій гнучкості та орієнтованості на клієнта, вдалося мінімізувати негативний вплив війни на споживачів фінансових послуг та зберегти стабільність функціонування всієї банківської системи.

Масштабна фінансова допомога, що надходить від міжнародних партнерів та організацій, є ще одним фундаментальним стовпом стійкості українського банківського сектор. Ці кошти, спрямовані через державний бюджет та Національний банк, відіграють вирішальну роль у стабілізації макроекономічної ситуації в країні, поповненні золотовалютних резервів та опосередкованій підтримці ліквідності банківської системи. Без цієї суттєвої зовнішньої допомоги, забезпечення фінансової стабільності та підтримка функціонування банківських установ в умовах повномасштабної війни було б надзвичайно складним або навіть неможливим завданням. Міжнародні фінансові інституції, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), не лише надають пряму фінансову підтримку, а й надають експертну допомогу, сприяючи зміцненню інституційної спроможності українських фінансових установ та впровадженню найкращих світових практик.

Незважаючи на вражаючу стійкість, український банківський сектор продовжує стикатися з низкою серйозних викликів, які вимагають системних та комплексних рішень. Одним з найгостріших є значне зростання частки непрацюючих кредитів, що є прямим наслідком руйнувань активів, втрати доходів позичальників та масової міграції населення [4]. Це створює додаткове навантаження на капітал банків та потребує розробки ефективних механізмів управління проблемними активами. Крім того, зберігаються підвищені операційні ризики, пов'язані з постійними кібератаками, можливими руйнуваннями критичної інфраструктури та нестабільним енергопостачанням.

Для подальшого зміцнення стійкості банківської системи та її сталого розвитку необхідна комплексна робота, що включатиме відновлення економіки, залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій, а також подальше вдосконалення регуляторної політики [5]. Перспективи розвитку банківського сектору тісно пов'язані з процесами післявоєнної відбудови країни, що передбачає значне зростання попиту на фінансування для відновлення зруйнованої інфраструктури, підтримки бізнесу та фінансування житлового будівництва. Важливою складовою також буде подальша інтеграція до європейської фінансової системи та імплементація відповідних стандартів регулювання, що посилить довіру інвесторів та сприятиме притоку капіталу в країну. Український банківський сектор, продемонструвавши виняткову стійкість у найскладніших умовах, має всі шанси стати однією з рушійних сил економічного відновлення та успішної інтеграції України у світову та європейську фінансову архітектуру.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>

2. Фінансова оборона країни. Як працює банківська система під час війни. URL: <https://pravda.com.ua/columns/2022/03/16/684104/>
3. Трекер економіки України під час війни. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
4. Допомога міжнародних фінансових інститутів Україні. Березень 2025 року. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/dopomoha-mizhnarodnykh-finansovykh-institutiv-ukrayini-berezen-2025-roku>
5. Ukraine Investment Framework: як залучити міжнародне фінансування у свій бізнес. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/94dadb57-1563-4986-addd-09a018c3535c?lang=uk-UA&title=UkraineInvestmentFramework-YakZaluchitiMizhnarodneFinansuvanniaUSviiBiznes>

Галина Забчук

к.е.н, доцент, доцент кафедри фінансових технологій
та банківського бізнесу,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Олег Кравчук

студент гр. ФБСм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СТРАТЕГІЇ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Військові дії та пов'язані з ними економічні виклики створюють значні ризики для банківської системи України. Банки змушені адаптувати свої стратегії ризик-менеджменту, щоб забезпечити стабільність діяльності та захистити інтереси клієнтів. Основними напрямками мінімізації ризиків є посилення управління кредитними ризиками, збільшення резервів, розвиток валютного ризик-менеджменту, а також вдосконалення кібербезпеки та антикризового планування. Аналіз цих стратегій дозволяє розробити комплексний підхід, який забезпечить стійкість банків у кризових умовах і підтримає фінансову систему країни.

Стратегії мінімізації ризиків для банківських установ у період війни вимагають комплексного підходу, який враховує як зовнішні, так і внутрішні фактори, що впливають на стабільність та ефективність їхньої діяльності. Основними стратегіями є диверсифікація активів, посилення кібербезпеки, управління ліквідністю та активна комунікація з клієнтами.

Однією з ключових стратегій є диверсифікація активів (розподіл інвестицій між різними класами активів (акції, облігації, нерухомість), географічне розширення портфелю, валютну диверсифікацію та поетапне інвестування). Такий підхід допомагає зменшити втрати в одному секторі за рахунок прибутків в іншому, забезпечуючи загальну стійкість фінансового портфелю.

У воєнний час банки зазнають зростання ризиків, пов'язаних із кібератаками та інформаційними загрозами, що зумовлює необхідність формування та реалізації дієвих стратегій захисту кіберпростору. Ці стратегії включають цілий ряд заходів, спрямованих на захист інформаційних систем, даних клієнтів та фінансових операцій.

Основні стратегії кібербезпеки:

1. Комерційні банки повинні використовувати розширені системи моніторингу та аналізу для виявлення підозрілої діяльності в своїх мережах. Наприклад, використання алгоритмів штучного інтелекту, які можуть аналізувати великі обсяги даних та виявляти незвичайні патерни поведінки, які можуть вказувати на спроби несанкціонованого доступу чи інші кібератаки. Це включає впровадження заходів безпеки, таких як файєрволи, антивірусне програмне забезпечення, шифрування даних та регулярне оновлення захисних систем. Банки

можуть також використовувати розподілені системи зберігання даних, щоб мінімізувати ризик втрати інформації внаслідок атак.

2. Банківським установам доцільно систематично перевіряти власні системи безпеки та проводити навчальні заходи для персоналу з метою підвищення їхньої обізнаності про можливі кіберзагрози й формування навичок виявлення та запобігання таким ризикам. До комплексу заходів також належить створення чітко визначеного алгоритму дій у разі кіберінциденту, що дає змогу оперативно реагувати, зменшити потенційні збитки та відновити стабільне функціонування інформаційних систем.

3. Активна співпраця з урядовими органами та спеціалізованими організаціями дозволяє обмінюватися важливою інформацією про загрози, отримувати рекомендації щодо заходів безпеки та координувати зусилля у випадку масштабних кібератак. Наприклад, удосконалення шифрування даних, багаторівнева аутентифікація, регулярне стрес-тестування кібербезпеки для виявлення слабких місць у системах безпеки і вжиття відповідних заходів для їх усунення.

У період війни, коли ризик кібератак значно зростає, ці стратегії стають не просто додатковими заходами безпеки, а критично важливими компонентами для забезпечення стабільності та безперебійної роботи банківських установ.

Гнучке управління ліквідністю відіграє критично важливу роль для банків в умовах війни, коли фінансові ринки характеризуються високою нестабільністю, а доступ до фінансових ресурсів може бути суттєво обмеженим.

До ключових стратегій ефективного управління ліквідністю належать:

1. Формування достатнього обсягу резервів, що забезпечить наявність коштів для покриття непередбачуваних витрат.

2. Диверсифікація джерел фінансування – від традиційних депозитів до позик і випуску цінних паперів.

3. Ефективне управління валютними позиціями для запобігання втратам від валютних коливань, які можуть бути посилені військовими діями.

4. Проведення систематичного моніторингу ринку для своєчасного виявлення ризиків і нових можливостей.

5. Формування гнучких стратегій, здатних до швидкого коригування.

Оперативний ризик у час війни значно зростає через потенційні пошкодження інфраструктури, кібератаки та зміну регуляторного середовища. Банківські установи повинні враховувати можливість шкоди своїм офісам та втрату даних через кібератаки. Важливим аспектом є розвиток робастних планів відновлення після аварій, включно з впровадженням резервних систем та забезпеченням кібербезпеки. Зміна регуляторного середовища може включати нові обмеження на валютні транзакції або регулювання капіталу, що вимагає гнучкості від банків для швидкого адаптування до нових правил.

Кредитний ризик також значно зростає під час війни, оскільки економічна нестабільність може призвести до збільшення дефолтів як серед фізичних, так і юридичних осіб. Банківські установи повинні посилювати свої процедури кредитного аналізу, враховуючи зростаючі ризики неплатоспроможності та

зменшення кредитоспроможності клієнтів. Це включає більш ретельний відбір позичальників, збільшення заставних вимог, а також страхування кредитних ризиків. Важливо постійно моніторити портфелі кредитів на предмет збільшення прострочених платежів і швидко реагувати на будь-які тривожні сигнали.

Ринковий ризик проявляється через високу волатильність на фінансових ринках, зміну валютних курсів та коливання цін на активи. Банківські установи повинні бути готові до змін на ринку, які можуть негативно вплинути на їхні портфелі. Це вимагає диверсифікації інвестицій, забезпечення ліквідності та впровадження стратегій хеджування. Забезпечення достатньої ліквідності є ключовим для підтримки операційних потреб, а також для зменшення впливу маркет-шоків.

Таким чином, стратегії мінімізації ризиків в умовах війни вимагають комплексного підходу, що включає посилення внутрішніх процедур, підвищення гнучкості та швидкості реагування на зміни у зовнішньому середовищі, а також активне управління портфелем активів і пасивів.

Список використаних джерел:

1. Бойчук А. О., Форкун І. В. Інструменти банківського регулювання для забезпечення фінансової стабільності банківської системи України. *Збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених ХНУ. Хмельницький*. 2021. С. 37-40.
2. Борисова Л., Волкова М. Управління банківськими ризиками в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-113>
3. Полужанов В. Особливості та чинники фінансової стійкості банківської системи України. *Вісник студентського наукового товариства «Ватра» ВТЕІ ДТЕУ*. Вінниця, 2022. С. 143-149.
4. Рубченко Т. І., Гасій О. В. Сутність фінансової стабільності банків. *Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті: тези доп. XLV Міжнар. наук. студ. конф. за підсумками наук.-досл. робіт студентів за 2021 рік (м. Полтава, 13-14 квітня 2022 р.)*. Полтава: ПУЕТ, 2022. Ч. 1. С. 78–80.

Вікторія Загуровська

студентка спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»,

Хмельницький університет управління

та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Ткачук

ПЛАТІЖНА СИСТЕМА SEPA В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ФІНАНСОВОМУ ПРОСТОРІ

У період поглиблення процесів європейської економічної інтеграції особливої актуальності набуває питання формування єдиного фінансового простору, здатного забезпечити безпечний, ефективний та швидкий рух капіталу між країнами. Одним із ключових інструментів досягнення цієї мети є платіжна система SEPA – це уніфікована зона платежів у євро, яка функціонує на основі спільних стандартів і правил, сприяючи оптимізації міжбанківських розрахунків у межах країн ЄС. Зважаючи на стратегічний курс України на економічну та фінансову інтеграцію з Європейським Союзом, дослідження потенціалу та перспектив приєднання до платіжної системи SEPA є надзвичайно важливим. Тому вважаємо, що висвітлення особливостей згаданої платіжної системи дозволить оцінити не лише можливості гармонізації української платіжної інфраструктури із європейськими нормами, а й окреслити потенційні виклики на шляху до впровадження відповідних європейських стандартів.

Використання платіжної системи SEPA буде важливим каталізатором зміцнення фінансової стабільності України, розвитку її фінансового ринку та покращення інвестиційного клімату. У довгостроковій перспективі це сприятиме посиленню ролі України як надійного партнера у європейському фінансовому просторі.

Платіжна система SEPA – це єдина зона платежів у євро є європейською ініціативою забезпечує стандартизовану інфраструктуру для здійснення електронних платежів у євро між країнами-учасниками. Однією з ключових особливостей SEPA є використання уніфікованого формату IBAN, що дозволяє ідентифікувати банківський рахунок і країну його розміщення. Це значно підвищує точність і швидкість обробки фінансових операцій, зменшує кількість помилок у транзакціях і сприяє прозорості платіжного процесу.

Ще однією важливою перевагою платіжної системи SEPA є використання уніфікованого стандарту передачі фінансових даних – ISO 20022. Цей стандарт забезпечує технічну сумісність платіжних систем різних країн, що дозволяє автоматизувати обробку транзакцій і покращує інтеграцію міжбанківських процесів. Завдяки цьому платіжна система SEPA сприяє створенню єдиного ринку для платежів у євро, знижує витрати на проведення фінансових операцій і підвищує ефективність роботи банків та бізнесу.

З метою глибшого розуміння ролі платіжної системи SEPA доцільно порівняти її ключові характеристики з відомою платіжною системою SWIFT (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика платіжних систем SEPA і SWIFT [2]

Критерії	Платіжна система	
	SEPA	SWIFT
Географія поширення	Країни ЄС	Усі країни
Валюта платежу	Євро	Усі валюти
Тривалість переказу	1-2 дні	2-5 днів
Комісія	Мінімальні або відсутні	Високі
Конвертація валюти	Не потрібна	Потрібна
Технічні стандарти	ISO 20022	MT
Прозорість транзакцій	Висока	Середня

Як свідчать наведені у табл. 1 дані, на відміну від платіжної системи SEPA, яка забезпечує швидкі, недорогі та прозорі перекази в євро, платіжна мережа SWIFT часто виявляється повільнішою та дорожчою в обслуговуванні транзакцій. Транзакції через платіжну систему SWIFT можуть займати до п'яти днів і, зазвичай, супроводжуються додатковими комісійними виплатами, що знижує їхню привабливість для користувачів у країнах Європи. Перевагами платіжної системи SEPA є: уніфіковані стандарти, швидкість обробки транзакцій, мінімальні витрати та відсутність необхідності в конвертації валют. Вона створена спеціально для внутрішньоєвропейських переказів у євро, що робить її зручною для компаній і громадян, які здійснюють платежі в межах країн ЄС.

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що платіжна система SEPA слугує одним із найважливіших інструментів фінансової інтеграції європейського простору. Її функціонування значно підвищує ефективність банківської діяльності, сприяє розвитку внутрішнього фінансового ринку ЄС та створює передумови для подальшого поширення фінансових інновацій у сфері платіжних послуг, що є необхідним кроком на шляху до повноправної інтеграції у європейський економічний та фінансовий простір. Приєднання України до платіжної системи SEPA дозволить не лише спростити та здешевити транскордонні платежі, а й адаптувати національну платіжну інфраструктуру до найкращих європейських стандартів. Це, своєю чергою, сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості країни, поглибленню співпраці з європейськими банками та створенню сприятливих умов для розвитку цифрової економіки.

Список використаних джерел:

1. Що таке платіж SEPA? Відмінності між SEPA та SEPA Instant. Paysera. URL: <https://www.paysera.ua/v2/uk-UA/blog/shcho-take-sepa>
2. Порівняння платіжних мереж: SEPA проти SWIFT. BankeraBlog. URL: <https://blog.bankera.com/uk-UA>

Оксана Захарчук

студентка гр. ФМ-42,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Перестрахування є важливим інструментом управління ризиками в ринковій економіці, оскільки воно дозволяє перерозподіляти фінансові наслідки непередбачуваних подій фізичних осіб та компаній.

На певному етапі розвитку економіки стало очевидним, що можливості традиційного страхування недостатні для забезпечення захисту від усіх видів ризиків, особливо великих і складних, що призвело до появи перестрахування як спеціального інструменту, який дозволяє розподіляти ризики між кількома страховиками, підвищуючи таким чином їхню фінансову стійкість і розширюючи можливості для страхування [1, с. 12].

Динаміка перестрахування в Україні демонструє стійку тенденцію до спаду. Частка перестраховувальних премій у загальному обсязі страхових премій скоротилася на третину, що вказує на недостатню розвиненість ринку перестрахування, особливо в сегменті життя, де такі операції практично відсутні. Однак, незважаючи на низький поточний рівень, ринок перестрахування має значний потенціал для зростання [2].

Обсяги страхових премій за 2018-2024 рр., переданих в перестрахування, за період дослідження демонструють стрімке зниження, що дає змогу свідчити про те, що українські страховики все рідше використовують перестрахування як інструмент управління ризиками.

Пандемія COVID-19 та, особливо, війна в Україні суттєво вплинули на ринок перестрахування. Якщо у 2019 р. українські страховики перерахували 3,3 млрд грн іноземним перестраховикам, здебільшого до Німеччини, Австрії, Великобританії, Польщі та Швейцарії, то у першій половині 2022 р. цей показник скоротився на 51%. Внутрішнє перестрахування також зазнало значного скорочення, зменшившись майже вчетверо. Також бачимо, що даний показник падає з кожним роком все більше. Найнижча динаміка обсягу страхових премій, переданих в перестрахування фіксується саме у 2024 р.

За підсумками 2022 р., обсяги перестрахування зазнали значного скорочення: валові премії, передані в перестрахування, зменшилися більш ніж удвічі, склавши 4,169 млрд грн, з яких 3,1 млрд грн було спрямовано на перестрахування у нерезидентів. Відповідно, виплати за перестраховими договорами скоротилися майже на 60% [3].

Для зниження ризиків страховики часто звертаються до міжнародного ринку перестрахування, що дозволяє їм передати частину страхової премії та відповідальності професійним перестраховикам з усього світу, створюючи таким чином більш стійкий портфель ризиків. Війна та пов'язані з нею обмеження

Національного банку України на перерахування коштів закордон фактично зупинили міжнародне перестрахування в Україні. Страховики більше не можуть передавати частину ризиків іноземним партнерам, що створює значні проблеми для ринку.

Розвинені країни активно використовують послуги спеціалізованих перестраховиків, загальна кількість яких у світі наближається до 250. Український страховий ринок поки що не має достатньої кількості фінансово стійких перестраховиків, тому функції перестрахування часто виконують звичайні страхові компанії. З огляду на обмежені можливості українського страхового ринку щодо страхування великих ризиків, виникає необхідність інтеграції українського страхового бізнесу в європейський простір [4, с. 93].

За даними досліджень, українські страхові компанії щорічно направляють на перестрахування за кордон близько 10 млрд грн. Хоча такий значний відтік капіталу викликає занепокоєння, для вітчизняних страховиків зарубіжне перестрахування є важливим джерелом додаткового захисту та нових знань. Залучаючи іноземних перестраховиків, українські компанії отримують доступ до їхніх передових методик та досвіду.

Аналіз досвіду зарубіжних країн свідчить, що для зміцнення національних страхових ринків та збільшення їхньої місткості широко використовуються такі інструменти, як створення державних або національних перестрахових компаній, організація страхових пулів для спільного страхування великих ризиків та формування перестрахових пулів для забезпечення додаткового захисту [5, с. 252].

Для повноцінного розвитку перестрахування в Україні необхідно провести комплекс заходів, зокрема: удосконалити законодавство, стимулювати співпрацю між страховиками та перестраховиками, підвищувати професійний рівень учасників ринку та створювати сприятливі умови для розвитку вітчизняного перестрахового сегмента.

Залучення до міжнародних ринків перестрахування дозволить розширити можливості вітчизняного страхового ринку, забезпечити його стабільність та ефективність. Тож питання інтеграції українського страхового ринку в світові ринки страхування та перестрахування є надзвичайно актуальним та вимагає негайного вирішення.

Список використаних джерел:

1. Внукова Н. М. Страхування: теорія та практика: навчальний посібник. Харків: Бурун Книга, 2009. 656 с.
2. Галицька Я. В. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку перестрахування в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7672>.
3. Онишко С. В., Богріновцева Л. М., Ключка О. В. Трансформація страхового ринку України в умовах сьогодення. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2023. № 9. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-9-9147>
4. Маруженко Д. С. Міжнародний ринок перестрахування: нове століття – нові

виклики. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2016. № 81-82. С. 92–94.

5. Чуницька І. І., Богріновцева Л. М. Особливості діяльності страхових компаній на фінансовому ринку України в умовах воєнного стану. *Інфраструктура ринку*. 2023. Вип. 71. С. 251-258. URL: http://www.marketinfr.od.ua/journals/2023/71_2023/46.pdf.

Анастасія Заянчуковська

студентка гр. ФБС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ольга Іващук

ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ФАКТОРУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО, СТРАХОВОГО ТА ФОНДОВОГО РИНКІВ ЗА СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

Геополітичний фактор є одним із найдомінантніших джерел невизначеності та ризиків для світових фінансових ринків у сучасних умовах. Війни, санкції, торговельні конфлікти та політична нестабільність кардинально змінюють ландшафт функціонування банківського, страхового та фондового секторів, вимагаючи від них безпрецедентної адаптації та стійкості [1, 2].

В умовах геополітичної напруги банківський сектор стикається з низкою критичних викликів.

Військові конфлікти та регіональні кризи призводять до руйнування інфраструктури, перебоїв у бізнесі та зниження платоспроможності позичальників. Це викликає різке зростання обсягу непрацюючих кредитів, що чинить тиск на капітал банків та їхню прибутковість [3]. В Україні, повномасштабне вторгнення РФ призвело до значного збільшення непрацюючих кредитів у перші місяці війни, хоча подальші заходи Національного банку України (НБУ) та банків дозволили стабілізувати ситуацію, частково завдяки державним програмам підтримки та реструктуризації боргів [4, 5].

Геополітичні протистояння часто супроводжуються зростанням кібератак на фінансові установи. Ці атаки можуть призвести до порушення роботи систем, витоку конфіденційних даних та значних фінансових втрат [6]. Банки змушені інвестувати величезні кошти у посилення кібербезпеки та розробку планів безперервності бізнесу [7].

Запровадження міжнародних санкцій проти певних країн, компаній чи осіб кардинально змінює правила роботи банків. Вони повинні посилювати внутрішні системи комплаєнсу, щоб уникнути порушень санкційного законодавства, що може призвести до величезних штрафів та репутаційних втрат. Це також ускладнює міжнародні розрахунки та кореспондентські відносини [8].

Геополітична невизначеність провокує відтік капіталу з ризикових регіонів у більш стабільні юрисдикції. Це зменшує депозитну базу банків та обмежує їхні можливості з кредитування [2].

Національні регулятори можуть запроваджувати тимчасові пом'якшення або посилення вимог до банків з метою стабілізації системи в умовах кризи, а також імплементувати міжнародні рішення щодо протидії фінансуванню агресії [4].

Страховий ринок також є одним із найбільш вразливих до геополітичних подій через свою природу покриття ризиків.

Більшість стандартних страхових полісів (майнове страхування, страхування перерви в бізнесі) містять «воєнні виключення», що означає відсутність покриття

для збитків, спричинених війною, тероризмом чи політичними заворушеннями. Це створює величезні прогалини у захисті для бізнесу та населення в зоні конфлікту [9].

Навіть у випадках, коли покриття воєнних ризиків є (наприклад, через спеціальні поліси або на міжнародних ринках), масштаби збитків можуть бути колосальними. Це змушує перестраховувальників та страховиків різко підвищувати тарифи на такі ризики, а також переглядати умови покриття, запроваджуючи жорсткіші обмеження [9].

Міжнародні перестраховувальні компанії можуть відмовлятися від покриття ризиків у країнах, що перебувають у зоні геополітичної напруги, або значно підвищувати вартість перестрахування. Це робить неможливим для локальних страховиків прийняття великих ризиків, що призводить до зменшення пропозиції страхових послуг [9].

Також зростає попит на страхування політичних ризиків, страхування від кібератак, страхування вантажів у небезпечних зонах, що стимулює розвиток нових, нішевих страхових продуктів [1].

Фондовий ринок є своєрідним барометром настроїв інвесторів, і геополітичні події викликають миттєву реакцію.

Геополітична невизначеність провокує різкі коливання цін на акції, облігації та сировинні товари. Інвестори швидко реагують на негативні новини, масово продаючи активи з «ризикових» ринків, що призводить до обвалу індексів та зростання волатильності [2].

Іноземні інвестори, які прагнуть уникнути ризиків, виводять капітал з регіонів, що перебувають у зоні геополітичної напруги. Це призводить до зниження ліквідності на фондових ринках, ускладнює залучення капіталу для компаній через IPO (первинне публічне розміщення акцій) або випуск облігацій [2].

Інвестори переорієнтовуються на «безпечні» активи, такі як державні облігації стабільних країн, золото та інші сировинні товари, які традиційно вважаються «тихими гаванями» у періоди кризи. Зростає інтерес до компаній, що працюють у секторах, які виграють від геополітичної ситуації (наприклад, оборонна промисловість, кібербезпека, енергетична незалежність) [1].

Геополітичні події можуть також призвести до припинення торгівлі певними цінними паперами, запровадження обмежень на рух капіталу або навіть делістингу компаній, пов'язаних з підсанкційними юрисдикціями [8].

В контексті України, вплив геополітичного фактора, а саме повномасштабної війни, є визначальним і найглибшим. Він не просто створює виклики, а перевіряє фінансову систему на міцність, змушуючи її функціонувати в умовах надзвичайної невизначеності та постійних загроз. Здатність українських банків, страховиків та учасників фондового ринку адаптуватися, задіяти резерви стійкості та співпрацювати з регулятором і міжнародними партнерами є ключовою для підтримки фінансової стабільності та відновлення економіки в довгостроковій перспективі [4].

Таким чином, сучасні геополітичні виклики вимагають від усіх учасників фінансових ринків не лише традиційних заходів управління ризиками, а й стратегічного переосмислення бізнес-моделей, підвищення гнучкості, інвестицій у технологічну стійкість та активної співпраці з регулятором та міжнародними організаціями. Це єдиний шлях до забезпечення стійкості та подальшого розвитку фінансових ринків в умовах перманентної геополітичної турбулентності.

Список використаних джерел:

1. Geopolitical risk: The biggest threat to financial services in 2024? EY. 2024. URL: https://www.ey.com/en_uk/financial-services/how-geopolitical-risk-is-the-biggest-threat-to-financial-services.
2. Звіт про фінансову стабільність (грудень 2023). Міністерство фінансів України. 2023. URL: <https://mof.gov.ua/uk/report-on-financial-stability>
3. Звіт про фінансову стабільність (лютий 2024). Національний банк України. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/financial-stability-report>.
4. The war in Ukraine: Impact on the banking sector and beyond. KPMG. 2023. URL: <https://kpmg.com/ua/en/home/insights/2023/11/ukraine-war-impact-on-banking.html>.
5. Global Economic Crime and Fraud Survey 2024: Financial Services Key Findings. PwC. 2024. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/forensics/economic-crime-survey/financial-services-key-findings.html>
6. Мельник Т. М., Олійник А. В. Геополітичні ризики та їх вплив на функціонування фондового ринку України. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2021. Вип. 3(88). С. 138-142.
7. Дзюблюк О. В. Банківська система України в умовах глобалізації: проблеми та перспективи розвитку: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 480 с.
8. Костюк Л. І., Семирак С. Л. Особливості формування страхового ринку в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Економіка*. 2023. Вип. 1(61). С. 102-107.
9. Геєць В. М. Економіка України: виклики трансформації та інтеграції: монографія. Київ: Академперіодика, 2015. 368 с.

Ольга Іващук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій
та банківського бізнесу,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Олег Король

студент гр. ФБСм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

В умовах швидкого розвитку цифрових технологій банківський сектор зазнає суттєвих змін, які охоплюють як внутрішні бізнес-процеси, так і взаємодію з клієнтами, контрагентами та регуляторами. Цифрова трансформація передбачає впровадження фінтех-рішень, штучного інтелекту, блокчейн-технологій, хмарних обчислень та аналітики великих даних, що значною мірою змінює підходи до оцінки, ідентифікації та управління ризиками в банківській діяльності. У цих умовах ключовим фактором забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності банків є здатність адаптувати систему управління ризиками до сучасних викликів. Крім того, цифрова трансформація вимагає інтеграції сучасних технологічних рішень у процеси прийняття управлінських рішень, а також розвитку внутрішньої культури ризик-менеджменту.

На думку українських науковців «ключовим завданням системи управління ризиками банку є своєчасна ідентифікація факторів, що спричиняють або можуть призвести до зростання банківських ризиків та наростання кризового потенціалу, їх аналіз та прогнозування. Чітке розуміння природи банківських ризиків та їх кількісних характеристик дає можливість банкам за допомогою застосування адекватного інструментарію знижувати ймовірність їх виникнення або зменшувати масштаби втрат» [2].

До факторів виникнення банківських ризиків у сучасних умовах слід віднести: технологічну трансформацію банківських процесів, адже активне впровадження фінансових технологій, автоматизація операцій, цифровізація каналів обслуговування клієнтів створюють передумови для зростання кіберризиків, операційних помилок, залежності від програмного забезпечення, що підвищує ризик їхньої вразливості до внутрішніх збоїв та зовнішнього втручання; зміну поведінки споживачів, оскільки поширення мобільного та інтернет-банкінгу спричиняє зростання кількості дистанційних операцій, що збільшує ризики шахрайства, порушення конфіденційності даних; конкуренцію зі сторони фінтех-компаній, які впроваджують інноваційні цифрові рішення, гнучкі бізнес-моделі та мінімальні регуляторні обмеження, формують паралельну інфраструктуру банківських послуг; використання штучного інтелекту створюють нові види ризиків та вимагають переосмислення функцій банківського нагляду та ризик-менеджменту.

Інтеграція цифрових технологій у банківську сферу, з одного боку, сприяє підвищенню ефективності банківських операцій, з іншого – генерує нові види ризиків, що потребують ефективного управління, що «має орієнтуватися на перспективну структуру ризиків, які можуть виникнути у майбутньому, бажання банку прийняти їх, а також методи для виявлення та зниження цих ризиків. Воно повинно бути досить гнучким, щоб адаптуватися до нових та непередбачених ризиків. Нездатність банків реагувати на зміну структури ризиків створює загрози. Загалом, заходи управління банківськими ризиками, пов'язані з цифровими технологіями, мають бути спрямовані на забезпечення кібербезпеки, конфіденційності та стійкості до відмови» [1].

Ефективне управління ризиками є важливою складовою стабільного функціонування не лише банківської установи, але і банківської системи. Як зазначають науковці «для успішного управління ризиками банки повинні використовувати комплексний підхід, що включає постійне вдосконалення процесів і технологій, а також адаптацію до змін у зовнішньому середовищі. Недостатнє або неякісне управління ризиками банків може призвести до значних фінансових втрат, зниження довіри клієнтів та навіть – до банкрутства банку» [3].

Водночас важливим чинником ефективності виступає інституційна здатність банків до інновацій – готовність не лише впроваджувати новітні технології, але й переглядати внутрішні політики, навчати персонал та формувати культуру антикризового реагування. Зокрема, «створення адаптивних організаційних структур антикризового ризик менеджменту (наприклад антикризового комітету або штабу), в якому представники ключових підрозділів управління ризиками, включаючи кібербезпеку, фінансові, операційні ризики та комплаєнс, на постійній основі до моменту подолання кризових явищ можуть здійснювати обмін критичною інформацією, оцінювати зміни в стані операційного середовища та приймати своєчасні управлінські рішення» [2].

Тому, враховуючи швидкість розвитку інновацій, банківські установи не можуть обмежуватись лише класичними методами оцінювання кредитного, ринкового чи операційного ризику – вони мають інтегрувати інструменти цифрового аналізу, штучного інтелекту та автоматизованого моніторингу в процеси управління ризиками, що дозволяють передбачати нові загрози, включно з кібератаками, технічними збоями. Сучасна парадигма управління ризиками повинна базуватися на концепції цифрової стійкості банку, що поєднує технологічну безпеку, регуляторну відповідність, адаптивне управління персоналом та відкритість до нових ринкових умов. Таке поєднання дозволить забезпечити не лише захист від загроз, а й зберегти конкурентоспроможність банків в умовах цифрової трансформації.

Список використаних джерел:

1. Береславська О. І. Трансформація банківських послуг в умовах цифровізації. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-99>.

2. Павленко Л. Д., Криклій О. А., Чумак О. В. Ризики банків України та організаційна система управління ними в умовах воєнного стану. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 5. С. 126-132.
3. Петик Л. О., Кравченко Б. О. Управління ризиками у банківській сфері. *Економіка і регіон*. 2024. № 3 (94). С. 122–132. URL: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3\(94\).3490](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3(94).3490).
4. Ясіновська І. Ф., Шеремета Л. М. Управління банківськими ризиками в умовах війни. *Бізнес-Інформ*. 2024. № 11. С. 237-246. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-11_0-pages-237_246.pdf.

Мар'яна Кастраниць

студентка гр. ФБС-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ярослав Чайковський

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Розвиток банківської системи відіграє важливу роль у забезпеченні економічного розвитку держави. Наявність кризових явищ у банківській системі та розбалансування грошово-кредитного ринку є одними із факторів дестабілізації економіки України, оскільки банківська система приймає участь у виконанні основних функцій фінансової системи шляхом забезпечення способів переміщення фінансових ресурсів, безперебійного функціонування платіжних систем. Високий рівень розвитку ринкових відносин у країні є ще більш масштабною макроекономічною передумовою ефективного впливу банків на економічне зростання. Разом з тим висока динаміка основних економічних, монетарних та кредитних показників не повинна приховувати ті складні проблеми розвитку, які існують сьогодні в реальному та банківському секторах.

Особливості банківської системи здійснюють також значний вплив на визначення напрямів проведення Національним банком грошово-кредитної політики, які враховують стан розвитку банківської системи на певному етапі. У сучасних умовах функціонування економіки України серед головних проблем розглядається виокремлення проблем розвитку банківської системи, грошово-кредитна політика держави, з метою визначення пріоритетних заходів щодо підтримки та стабілізації банківського сектора. Українські банки через розв'язання повномасштабної війни опинились у досить складному становищі. З початку війни банки продовжували свою діяльність – майже безперебійно в тих регіонах, де це було безпечно для працівників та клієнтів. Вони забезпечували роботу відділень, постачали готівку, зберігали персонал та безперебійно надавали послуги онлайн. У середині червня працювало вже 85% банківських відділень країни. Фінустановам вдалося вистояти під натиском численних кібератак, які значно посилювалися в лютому. Для збереження даних банки перемістили їх до хмарних сховищ. Проте збитки банків від подій операційного ризику будуть значними.

Дані свідчать про те, що впродовж 2017–2022 рр. спостерігається скорочення кількості діючих банків в Україні, в тому числі з іноземним капіталом. Якщо на 01.10.2017 року кількість банків становила 96 установ, в тому числі 38 з іноземним капіталом, то станом на 01.01.2022 року – 71 та 33 установи відповідно. Однак, слід звернути увагу на позитивну динаміку щодо присутності банків із 100-% іноземним капіталом: на 01.01.2017 року їх кількість становила 17 установ, то на 01.01.2022 року вже 23 установи. В умовах воєнного стану кількість працюючих банків незначне скоротилася із 71 до 67 установ, в тому числі з іноземним капіталом з 33 до 30 установ (із 100-% іноземним капіталом – із 22 до 23 установ). В цілому наявність банків з іноземним капіталом в Україні позитивно впливає на розвиток фінансової системи, проте є досить серйозні фінансові й економічні ризики

швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на банківському ринку, можливим відтоком фінансових ресурсів, підвищенням вразливості банківського сектора України до коливань на світових фінансових ринках та у банківському секторі країни походження іноземного банку. Тому для ефективного функціонування банківської системи України необхідно вжити такі заходи [2, с.462]:

- орієнтація та спрямування банківських ресурсів на потреби внутрішнього виробництва і ринку, зменшення значної залежності від зовнішніх чинників;
- встановлення жорстких критеріїв відносно надання дозволів на відкриття в Україні філій іноземних банків;
- встановлення норми участі іноземного капіталу в загальному капіталі банківської системи України;
- забезпечення державою рівних конкурентних умов для всіх учасників фінансового ринку.

Банківський сектор в економіці України розвивався значно швидше, ніж формувались джерела реального грошового капіталу для формування власних коштів банків, що сприяло фіктивному нарощуванню капіталу банків. Але по мірі стабілізації економічних процесів і проведенні НБУ регуляторної політики рентабельність банківського бізнесу та темпи нарощування капітальної бази банків уповільнилися. Найпомітніше зросла частка непрацюючих кредитів фізичним особам. До визнання позик непрацюючими переважно призводить прострочення сплати. Підвищення облікової ставки НБУ стимулювало банки піднімати ставки закладами як фізичних осіб, так і бізнесу. Разом із вартістю залучень йшли догори і ставки за кредитами. Обсяг гривневих коштів фізичних осіб збільшився на 2,7%, переважно за рахунок зростання залишків на рахунках у державних банках. Підвищення депозитних ставок сприяло відновленню приросту строкових коштів населення, їх обсяг зріс на 2,2% вперше з початку війни. Дозвіл НБУ купувати валюту для відкриття строкових валютних вкладів сприяв їх зростанню на 5,9% у доларовому еквіваленті. Кошти суб'єктів господарювання у гривні збільшилися за квартал на 3,7%, у валюті – зменшилися майже на 2% у доларовому еквіваленті. Кошти клієнтів домінують у зобов'язаннях банків, їхня частка становить 86,8% [3]. Отже, банківська система має тенденцію до циклічності – концентрації банківського капіталу у період піднесення за рахунок використання ефекту економії на масштабі та зворотного процесу в період кризи та спади циклу.

Для узагальнюючої оцінки нинішнього стану банківської системи варто сказати, що кризові явища на грошово-кредитному ринку та в банківській системі продовжують бути достатньо гострими, хоча й спостерігається певна стабілізація. Реформи фінансового сектору підвищили фінансову стійкість та прозорість банків. Законами посилено відповідальність керівників банків та пов'язаних з банком осіб за заподіяння шкоди банку. Створено правове підґрунтя для проведення спрощеної капіталізації та реорганізації банків, у тому числі шляхом перетворення банку на фінансову компанію. Запроваджено системне макропруденційне регулювання та

оприлюднене Стратегію макропруденційної політики НБУ, налагоджено систему регулярної оцінки якості активів та стрес-тестування банків, впроваджено нові підходи до оцінки кредитних ризиків, що відповідають вимогам Базельських рекомендацій. Щоб підвищити надійність та стабільність банківської системи, захистити інтереси кредиторів і вкладників банків створено Кредитний реєстр НБУ.

Отже, фінансова та банківська системи ефективно виконують функцію фінансового посередництва. В Україні створено сприятливе бізнес середовище, в умовах низької інфляції економічне зростання стійке та якісне. Розширене кредитування реального сектору економіки, посилення платоспроможності приватних споживачів сприяють забезпеченню макрофінансової стабільності, зростає капіталізація банківської системи та ринку небанківських фінансових послуг.

Створене правове поле для розвитку ринку вторинних кредитів, визначення засад діяльності з управління заборгованістю за грошовими зобов'язаннями, механізмів роботи з правами вимоги, викупом проблемних активів. Впроваджено механізм сек'юритизації фінансових та інших активів, а також вдосконалено механізм сек'юритизації іпотечних активів. В умовах широкомасштабної збройної агресії та запровадження воєнного стану в Україні першочергового значення набуває забезпечення надійного та стабільного функціонування банківської і фінансової системи країни, а також максимальне забезпечення потреб оборони України, безперебійного функціонування системи державних фінансів та об'єктів критичної інфраструктури. Відповідно до Основних засад грошово-кредитної політики на період воєнного стану Національний банк надаватиме подальшу підтримку та вживатиме невідкладних заходів для забезпечення фінансової стабільності. З урахуванням структурної позиції ліквідності банківської системи (профіцит або дефіцит) та її обсягів [4] Національний банк за потреби здійснюватиме гнучку адаптацію операційного дизайну грошово-кредитної (монетарної) політики з метою сприяння оптимальному балансу між забезпеченням належного рівня ліквідності банківської системи для реагування на можливу турбулентність на фінансових ринках і посиленням процентного каналу монетарної трансмісії. За умови зниження ризиків для ліквідності банківської системи Національний банк згорне екстрені заходи підтримки банків.

Список використаних джерел:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів: монографія / за ред. О. В. Дзюблюка. Тернопіль: Астон, 2012. 462 с:
3. Огляд банківського сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bilshist-bankiv-zberigayut-operatsiynu-efektivnist-v-umovah-viyini-poprznachni-kreditni-vtrati--oglyad-bankivskogo-sektoru>
4. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. Київ, НБУ, 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/osnovni-zasadigroshovo-kreditnoyi-politiki-na-period-voyennogostanu>

Ольга Котик

старший викладач кафедри фінансів та економічної безпеки,
Національний університет водного господарства
та природокористування, м. Рівне

Діана Гомоль

студентка гр. Фін-21,
Національний університет водного господарства
та природокористування, м. Рівне

КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Конкурентне середовище страхового ринку України є важливим чинником розвитку фінансової системи. Воно формується під впливом кількох чинників: кількості й структури страхових компаній, рівня ринкової концентрації, державного регулювання, змін у попиті на страхові послуги та здатності учасників ринку впроваджувати інновації. Повномасштабна війна, розпочата Росією у 2022 році, істотно змінила умови функціонування ринку: зросли ризики та попит на військове, медичне й майнове страхування [5]. Частина компаній скоротила або призупинила діяльність, інші адаптували бізнес-моделі, активізували цифровізацію та розширили пропозицію, орієнтовану на потреби населення в умовах кризи. Це свідчить про високу адаптивність окремих гравців та здатність трансформуватися відповідно до нових викликів.

Станом на 2024 рік в Україні діє 123 страхові компанії, з яких 120 займаються ризиковим страхуванням і лише 3 – страхуванням життя [3]. Така диспропорція свідчить про переважання короткострокових продуктів і недостатній розвиток довгострокових інструментів, важливих для інвестиційного потенціалу економіки. Ринок характеризується високою концентрацією: понад 70% страхових премій акумулюється 10-15 провідними компаніями, що вказує на олігопольну структуру з ризиком зниження конкуренції й інновацій [1]. На мою думку, подолання диспропорції є стратегічним завданням, оскільки розвиток страхування життя сприятиме довгостроковій стабільності фінансового сектору.

За даними НБУ, у 2024 році страховий ринок України продовжив демонструвати ознаки стабілізації. Основними драйверами зростання залишалися автострахування (КАСКО, ОСЦПВ), добровільне медичне страхування та страхування майна. Чистий прибуток ризикових страховиків за 2024 рік становив 2,5 млрд грн, що на 31% більше порівняно з попереднім роком. Рентабельність капіталу збільшилася на 4 в.п. – до 14%. Натомість страхування життя та інші довгострокові види залишаються слаборозвиненими через низьку довіру, економічну нестабільність та відсутність податкових стимулів [3].

Фактори конкуренції включають якість сервісу, швидкість врегулювання, фінансову стійкість компаній і рівень інноваційності. Зростає значення фінансової стійкості, підтвердженої рейтингами надійності, а також здатності виконувати зобов'язання в кризових умовах. Інноваційність – вагома перевага: електронний

кабінет, мобільний застосунок, онлайн-договори та інтеграція з держсервісами підвищують привабливість компаній [5]. Цифрові технології стають ключем до лояльності та довіри клієнтів в умовах обмеженого особистого контакту. Важлива й репутація компанії, що ґрунтується на відкритості, прозорості та відгуках клієнтів.

Вхід нових гравців ускладнюється жорсткими вимогами до резервів, капіталізації та платоспроможності, гармонізованими з директивами ЄС. Новачки також зіштовхуються з високими витратами на маркетинг і побудову бренду. Доступ до корпоративного сегмента потребує репутації, досвіду й перестраховувальних програм [2]. Ринок рухається до професіоналізації, де переваги формуються не лише за рахунок ціни, а завдяки експертизі та відповідальності.

Державне регулювання після передачі нагляду до НБУ у 2020 році посилило контроль і запровадило ризик-орієнтований підхід. У 2023–2024 роках реалізуються положення оновленого Закону України «Про страхування», гармонізованого з європейським законодавством (Solvency II). Це передбачає нові стандарти капітальної адекватності, корпоративного управління, ризик-менеджменту та розкриття інформації [4].

Воєнний стан трансформував умови ведення бізнесу. Серед викликів – зниження платоспроможності, ризики в зонах бойових дій, припинення роботи в регіонах і труднощі з оплатою внесків. Попри це, провідні компанії адаптувалися за рахунок автоматизації, онлайн-продажів і телематичних сервісів [2].

Страховий ринок України проходить глибокі трансформації, спричинені зовнішніми викликами й внутрішніми процесами. Зміни відбуваються через цифровізацію, нову структуру попиту й посилення регуляторного впливу. Розвиваються онлайн-сервіси, мобільні застосунки, віддалене врегулювання та електронне укладання договорів, що підвищують зручність доступу й стимулюють зростання клієнтської бази.

Зростає популярність мікрострахування для малозабезпечених верств. Прості процедури і доступні премії роблять страхування соціальним інструментом захисту. Попит на страхування життя й здоров'я зростає серед військових, медиків і ВПО, які потребують додаткових гарантій у кризових умовах [5].

У 2024 році ринок покинули 36 страхових компаній, переважно з сектору ризикового страхування. Це свідчить про поступове очищення ринку та посилення вимог до платоспроможності та прозорості. Частка п'яти найбільших компаній у ризиковому сегменті зросла до 42%, а десяти – до 71%, що вказує на посилення концентрації. У страхуванні життя рівень концентрації ще вищий – лідер ринку акумулює майже 50% валових премій [3]. Така консолідація сприяє зміцненню фінансової стійкості та довіри до ринку, проте також викликає ризики зменшення конкуренції.

Найбільш успішними стануть компанії, що адаптують продукти до нових викликів: воєнних ризиків, кіберзагроз, медичних потреб. Інтеграція стандартів ЄС, зокрема Solvency II, зміцнить прозорість, стабільність і довіру до страхових компаній. Розвиток фінансової грамотності, цифровізація та готовність до співпраці сприятимуть формуванню нового рівня конкурентоспроможності.

Конкурентне середовище страхового ринку України переживає глибокі трансформації, зумовлені як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, такими як воєнні дії, економічна нестабільність і євроінтеграція. Ці виклики не лише сприяють інноваціям і цифровій модернізації, але й зміцнюють регуляторний нагляд, очищаючи ринок від ненадійних учасників і створюючи прозоріші структури.

Вірогідно, вирішальним фактором майбутньої конкурентоспроможності компаній стане їх здатність швидко адаптуватися до змін і діяти проактивно – зокрема через впровадження телематичних рішень, розробку персоналізованих страхових продуктів і поліпшення клієнтського сервісу. Також важливим є переосмислення ролі страхування життя, яке може стати не лише джерелом довгострокових інвестицій, а й інструментом соціального захисту в умовах невизначеності.

З огляду на те, що довіра є основою стабільного страхового ринку, державна політика повинна орієнтуватися не тільки на контроль, а й на підтримку розвитку через податкові преференції, сприяння фінансовій освіті та розширення доступу до страхових послуг. Консолідація ринку, гармонізація з європейськими стандартами та активізація міжнародного партнерства створюють умови для формування ефективної конкурентної моделі, яка відповідатиме як національним, так і глобальним викликам.

Список використаних джерел:

1. Временко Л. В., Деркач К. І. Сучасні тенденції розвитку конкуренції та монополізації на вітчизняному страховому ринку. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 358–364. URL: https://www.business-inform.net/article/?abstract=2019_3_0_358_364&year=2019 (дата звернення: 04.05.2025).
2. Ключові тенденції страхового ринку України у 2023-2024 роках. Упевнений рух до Європейського Союзу. URL: <https://nasu.com.ua/klyuchovi-tendencziyi-strahovogo-rynku-u/> (дата звернення: 04.05.2025).
3. Наглядова статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 04.05.2025).
4. Національний банк України. Розпочинається імплементація директиви ЄС Solvency II щодо платоспроможності страховиків. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rozpochinayetsya-implementatsiya-direktivi-yes-solvency-ii-schodo-platospromojnosti-strahovikiv> (дата звернення: 04.05.2025).
5. Журавка О. С., Пахненко О. М., Сухомлин А. А. *Вісник Сумського державного університету*. Серія Економіка. 2019. № 1. URL: <https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/uk/1-2019-4> (дата звернення: 04.05.2025).

Ольга Кривко

студентка гр. ФБС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Богдан Луців

ВИКЛИКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЛЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО, СТРАХОВОГО ТА ФОНДОВОГО РИНКІВ

У сучасних умовах стрімкої цифрової трансформації фінансового сектору особливої актуальності набуває питання забезпечення збалансованого розвитку банківського, страхового та фондового ринків. Ці сегменти фінансової системи, які перебувають у тісному взаємозв'язку, зазнають суттєвого впливу з боку цифровізації – як у вигляді нових можливостей (інноваційні продукти, підвищення доступності послуг, оптимізація бізнес-процесів), так і численних викликів (ризик кібербезпеки, регуляторна невизначеність). У контексті стрімкої цифровізації особливої важливості набуває пошук стратегічного підходу, здатного забезпечити одночасну ефективність, стабільність та інноваційність у функціонуванні банківського, страхового та фондового ринків.

Ці три складові фінансової системи взаємопов'язані та відіграють ключову роль у підтримці економічної стабільності, інвестиційної активності та соціальної захищеності населення. Проте цифрові трансформації часто порушують наявний баланс між ефективністю, стабільністю та інноваційністю – компонентами, які формують своєрідну «трилему» розвитку фінансового ринку.

Як зазначають дослідники, одним із головних викликів є посилення кіберзагроз. Із впровадженням цифрових технологій збільшується залежність фінансових установ від ІТ-інфраструктури, що робить їх вразливими до атак з боку хакерів, фішингових кампаній, зламів баз даних клієнтів тощо. Банки, страхові компанії та фондові посередники повинні інвестувати значні ресурси в забезпечення кібербезпеки, але навіть за цих умов ризик порушення цілісності систем зберігається [2, с. 72].

Іншим викликом є нормативно-правова невизначеність. Технології розвиваються значно швидше, ніж змінюється регуляторне середовище. Наприклад, інноваційні фінансові продукти, засновані на блокчейні, смарт-контрактах або штучному інтелекті, часто не мають чіткого правового статусу, що породжує юридичні колізії. Це ускладнює роботу традиційних гравців ринку та стримує розвиток цифрових ініціатив. Погоджуємось з науковцями у тому, що спостерігається нерівномірність цифрового розвитку між різними сегментами ринку. Банківський сектор, як правило, випереджає страховий та фондовий за темпами впровадження цифрових рішень. Це спричиняє структурні дисбаланси, знижує ефективність міжсекторної інтеграції та обмежує синергію у функціонуванні фінансової системи загалом [1, с. 180].

Вважаємо, що суттєвим викликом є і трансформація моделі взаємодії з клієнтами. Цифрові сервіси змінили очікування споживачів: клієнти вимагають швидкості, зручності та персоналізації. Це змушує фінансові установи інвестувати

в аналітику даних, розробку мобільних застосунків, платформ на основі штучного інтелекту. Водночас, не всі компанії мають рівний доступ до ресурсів для реалізації таких рішень, що поглиблює конкуренцію та посилює ризики монополізації ринку.

Як зазначають І. Чуницька та Л. Богріновцева, цифровізація також провокує появу нових гравців – фінтех-компаній, які часто діють за межами традиційного регулювання. Їх активність у сфері мобільних платежів, онлайн-страхування та краудфандингу змінює конкурентне середовище, змушуючи традиційні фінансові інститути адаптуватися або втрачати частину ринку. У результаті виникає ризик фрагментації фінансового ринку та зниження стійкості до системних потрясінь [3, с. 3-4]. Водночас цифровізація вимагає переосмислення підходів до управління ризиками. Традиційні моделі ризик-менеджменту вже не відповідають новим реаліям, де ключовими стають ризики даних, алгоритмічної торгівлі, AI-рішень, кіберінцидентів. Це ставить нові вимоги до компетенцій персоналу та до інституційного регулювання.

На нашу думку, серед проблем також варто відзначити нерівний рівень цифрової грамотності серед клієнтів, що створює додаткові бар'єри для впровадження інновацій. Особливо це стосується літніх людей або мешканців сільських територій, які мають обмежений доступ до цифрових технологій. Як наслідок – ризик посилення соціальної нерівності в доступі до фінансових послуг. Ще один виклик – надмірна залежність від великих технологічних платформ, які надають фінансовим установам хмарні сервіси, аналітичні рішення, платформи обробки даних. Це створює ризики монополізації, втрати контролю над критичними процесами та залежності від рішень транснаціональних корпорацій.

Загалом, цифровізація створює умови для кардинального оновлення інфраструктури фінансового ринку, проте потребує системної, узгодженої політики з боку держави, бізнесу та професійної спільноти. Важливо забезпечити баланс між впровадженням інновацій і збереженням стабільності, що є ключем до гармонійного розвитку банківського, страхового та фондового ринків.

Вважаємо, що для подолання викликів цифровізації доцільним є формування єдиної державної стратегії цифрової трансформації фінансової системи, яка б включала координацію регуляторів, стимулювання цифрових інвестицій, розвиток цифрової грамотності населення та забезпечення кібербезпеки. Лише за таких умов можна досягти стійкого, інклюзивного і збалансованого розвитку ключових сегментів фінансового ринку України.

Таким чином, цифровізація є водночас каталізатором розвитку й джерелом значних викликів для банківського, страхового та фондового ринків. Сучасні тенденції трансформації фінансового сектору вимагають від учасників ринку не лише гнучкості й адаптивності до технологічних змін, але й системного переосмислення ризиків, клієнтоорієнтованості та регуляторної взаємодії. Найбільш серйозними загрозами залишаються кібербезпеки, нормативна невизначеність, нерівномірність розвитку цифрових інструментів, поява неklasичних конкурентів та технологічна нерівність серед споживачів. За таких умов важливо не лише інвестувати в інновації, а й забезпечити стратегічно

зважає на підхід, який дозволить зберегти баланс між ефективністю, стабільністю та інноваційністю – критично важливими компонентами гармонійного функціонування фінансової системи України. Формування єдиної державної стратегії цифрової трансформації з урахуванням інтересів усіх учасників ринку є ключовою передумовою для досягнення збалансованого розвитку в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Бондар О. В., Фокіна-Мезенцева К. В. Вплив цифрових інновацій на конкурентоспроможність суб'єктів міжнародного бізнесу. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 2(284). С. 178-187.
2. Ситник Н., Половчак І. Цифровізація та кібербезпека у забезпеченні фінансової безпеки банків в умовах війни. *Галицький економічний вісник*. 2024. № 4(89). С. 70-81.
3. Чуницька І., Богріновцева Л. Вплив цифрових технологій на розвиток фінансового ринку України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 49. С. 1-12.

Каріна Криса

студентка гр. СЗ-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Галина Кулина

ДО ПИТАННЯ РОЛІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА СУЧАСНОМУ ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

Сучасний фінансовий світ перебуває в процесі глобалізації, цифрової трансформації, перманентного зростання політико-економічних ризиків. За таких обставин актуалізується потреба в ефективних механізмах та інструментарії захисту від різного роду ендогенних та екзогенних викликів і загроз, які їх супроводжують. Одним із таких механізмів є страхування, яке виступає важливим елементом фінансової системи держави, забезпечуючи економічну стабільність і фінансовий захист її економічних агентів.

Саме завдяки розвиненому страховому ринку, на якому функціонують фінансово стійкі та платоспроможні страхові компанії, забезпечується надійний страховий захист фізичних осіб та суб'єктів господарювання від різних видів ризиків. Це відбувається наступним чином: страховик «відповідно до отриманої ліцензії, бере на себе зобов'язання за певну плату компенсувати збитки, завдані страховим випадком, або виплатити страхову суму страхувальникові чи іншим особам, зазначеним у договорі» [1, с. 431]. Як результат, для страхувальника зменшується фінансове навантаження у разі виникнення непередбачуваних обставин (страхових випадків) і підвищується загальна впевненість у завтрашньому дні.

Головне завдання страхових компаній як фінансових посередників на фінансовому ринку полягає у спрямуванні акумульованих від страхувальників фінансових ресурсів до ефективних споживачів. Адже як стверджує Л. В. Попова: «сучасна роль страхових компаній у економіці визначається здатністю страховиків забезпечити переміщення коштів на ринок капіталу. Страхові внески, які одержують компанії від страхувальників, перетворюються на величезний страховий фонд, який може бути спрямований на розвиток економіки» [2, с. 76]. Особливо це стосується страховиків, які здійснюють страхування життя, адже завдяки укладенню довготривалих договорів страхування, вони залучають ресурси на тривалий період часу, що дає змогу перетворити їх на інвестиційний капітал та використовувати для стимулювання економічного зростання. Відтак, страхові компанії виступають ключовими інституційними інвесторами, джерелом інвестиційних ресурсів. В інвестиційних цілях страховики можуть використовувати не лише сформовані технічні резерви, а й власні кошти. При цьому відзначимо, що сьогодні інвестиційна політика страхових компаній світу змінюється під впливом на їхні інвестиційні портфелі таких макроекономічних ризиків як: «інфляція, уповільнення економіки/рецесія в США, нестабільність кредитного і фондового ринків, геополітична напруга та ін.» [3]. Основний акцент робиться на «приватні кредити (61%), акції США (57%), приватний капітал (55%),

вторинний ринок приватного капіталу (30%), високоприбутковий борг (28%), інфраструктурний капітал (22%) та ін.» [3].

Таким чином, на сучасному фінансовому ринку страхові компанії відіграють ключову роль у сприянні стабільності економіки через убезпечення її агентів та фізичних осіб, гарантують захист від ризиків функціонування інших суб'єктів фінансового ринку, тим самим підвищуючи рівень фінансової безпеки на ньому, виступають важливими інституційними інвесторами, а завдяки удосконаленню страхової діяльності й упровадженню страхових інновацій – стимулюють трансформацію фінансового ринку (рис. 1).

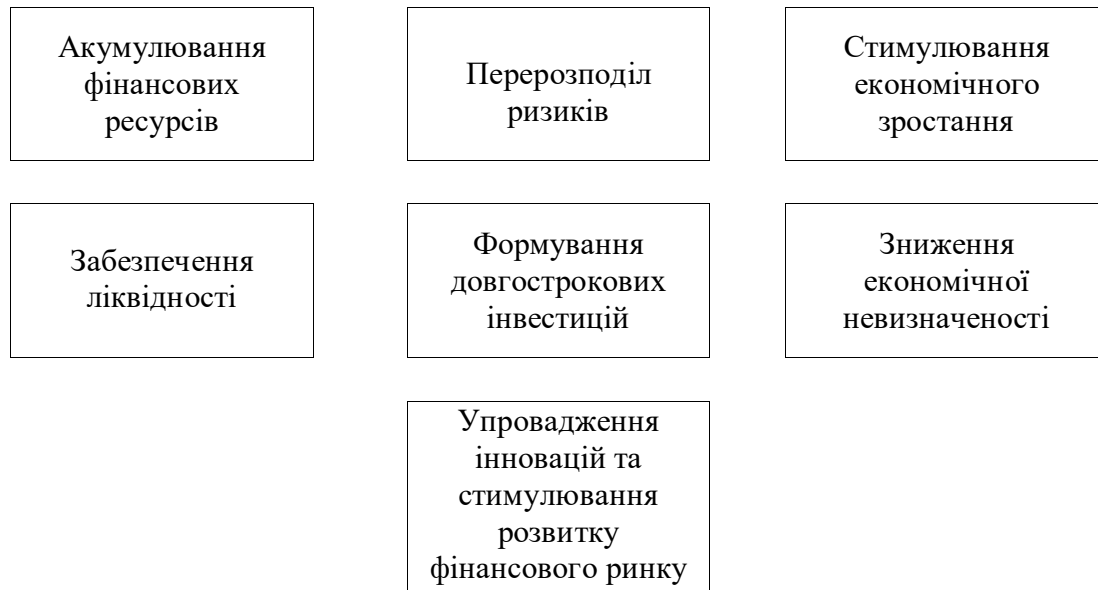

Рис. 1. Роль страхових компаній як фінансових посередників на фінансовому ринку [1, с. 432]

Також підкреслимо, що в світі страховики активно намагаються попри окреслені, виконувати й інші суспільно важливі завдання у частині захисту найменш захищених верств населення та мікро- і малого бізнесу. Для цього розроблені відповідні мікрострахові (інклюзивні) продукти, які за допомогою цифрових технологій (цифрових платформ, мобільних застосунків, платіжних систем, платформ електронного гаманця) зробили страхування доступнішим, зручнішим та ефективнішим.

Отже, страхові компанії є невід'ємною компонентою фінансового ринку, яка забезпечує економічну стабільність, соціальний захист і підтримку інвестиційної активності. Їхній перманентний розвиток є критично важливим для фінансової безпеки держави, її громадян й економічних агентів.

Список використаних джерел:

1. Ромашко О. М., Крихівська Н. О., Орищин Т. М. Роль страхових компаній на фінансовому ринку України. *Бізнес Інформ*. 2024. № 7. С. 428-434. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-428-434>
2. Попова Л. В. Інвестиційна діяльність страхових компаній на ринку страхових послуг України: оцінка та напрями розвитку в сучасних умовах. *Проблеми*

системного підходу в економіці. 2024. № 1. С. 75-81. DOI:
<https://doi.org/10.32782/2520-2200/2024-1-11>

3. Глобальні тренди страхового ринку в 2025 році: Тарифи та інфляція – головні занепокоєння страховиків. URL: <https://forinsurer.com/news/25/04/21/44812>

Анна Кубіна

студентка гр. Ф1,

Хмельницький університет управління

та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Науковий керівник: к.е.н., доцентка Наталія Ткачук

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Міжбанківське кредитування набуває особливої актуальності в сучасних економічних умовах, характеризуючись високим рівнем волатильності фінансових ринків та підвищеними вимогами до фінансової стійкості банківських установ. Цей специфічний сегмент фінансового ринку представляє собою систему відносин між банками щодо надання тимчасово вільних грошових ресурсів на короткостроковий період, виступаючи важливим інструментом підтримки поточної ліквідності та забезпечення стабільності всієї банківської системи.

Міжбанківське кредитування за своєю економічною природою є специфічною формою кредитних відносин, що виникають між банківськими установами з приводу перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів. Ця форма кредитування характеризується особливими умовами функціонування, зокрема короткостроковістю, високою мобільністю ресурсів, підвищеною чутливістю до змін ринкової кон'юнктури та макроекономічних факторів. Економічна сутність міжбанківського кредитування полягає у забезпеченні оперативного балансування ліквідності банківських установ, що дозволяє оптимізувати використання фінансових ресурсів у масштабах усієї банківської системи та забезпечити безперерійність розрахунків між економічними суб'єктами [1, с. 54-56].

Еволюція міжбанківського ринку пройшла складний шлях від простих двосторонніх угод між окремими банками до формування багатofункціональної системи з розвиненою інфраструктурою та регуляторними механізмами. Історично міжбанківський ринок виник як інструмент саморегуляції банківської системи, проте з часом набув ознак важливого каналу трансмісії монетарної політики центральних банків. У сучасних умовах міжбанківський ринок представлений різноманітними видами кредитів, які класифікуються за такими критеріями: за строками (надкороткострокові овернайт, короткострокові, середньострокові), за забезпеченням (бланкові та забезпечені), за валютою кредитування (у національній та іноземній валютах), за цільовим призначенням (підтримка ліквідності, проведення арбітражних операцій, фінансування окремих проектів).

Нормативно-правове регулювання міжбанківського кредитування в Україні базується насамперед на Законі України «Про банки і банківську діяльність», що визначає загальні принципи діяльності банків, та Законі України «Про Національний банк України», який регламентує повноваження НБУ щодо регулювання міжбанківського ринку. Деталізація механізмів міжбанківського кредитування здійснюється через відповідні нормативно-правові акти

Національного банку України, що встановлюють вимоги до оцінки ризиків та правила проведення операцій на міжбанківському ринку [2; 3].

Функціонування міжбанківського кредитного базування використовується за ключовими принципами: строковості, платності, поверненості, забезпеченості та цільового характеру коштів, що додає особливості відносин між банками-кредиторами та банками-позичальниками. Механізми надання та погашення міжбанківських кредитів передбачають використання спеціалізованих платформ електронної торгівлі, прямих міжбанківських угод та операцій з Національним банком, що забезпечують оперативність руху фінансових ресурсів і можливість швидкого реагування на зміну рівня ліквідності.

Ефективне управління ризиками міжбанківського кредитування потребує застосування комплексу оцінки кредитоспроможності банків-контрагентів, використання механізмів забезпечення кредитами, встановлення лімітів на операції з окремими банками та постійного моніторингу змін фінансового стану інструменту ринку. Особливого значення в сучасних умовах має застосування стрес-тестування для виявлення наявних загроз стійкості міжбанківського ринку та розробка превентивних заходів щодо мінімізації системних ризиків на ринку [4, с. 50].

Банківська ліквідність як здатність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов'язання поділяється на миттєву, поточну та довгострокову, кожна з яких потребує специфічних підходів до управління та регулювання. Міжбанківське кредитування виступає найбільш оперативним і гнучким інструментом регулювання ліквідності, дозволяючи банкам з надлишком вільних коштів ефективно розміщувати їх на короткострокових засадах, а банкам з тимчасовим дефіцитом – швидко залучати необхідні ресурси без порушення структури активів. Центральний банк відіграє визначальну роль у функціонуванні міжбанківського ринку через механізми рефінансування, встановлення облікової ставки, проведення операцій на відкритому ринку та застосування обов'язкових резервних вимог, формуючи загальні параметри ліквідності та коригуючи обсяги грошової маси в економіці.

Ефективне функціонування міжбанківського кредитного ринку забезпечує оптимальний перерозподіл фінансових ресурсів між банками, сприяючи підтримці фінансової стабільності всієї банківської системи та безперебійності платіжних механізмів економіки. Особливо важливим є міжбанківське кредитування в умовах фінансових криз, коли воно здатне пом'якшувати негативні шоки ліквідності та виступати захисним механізмом проти ланцюгових банкрутств банківських установ, однак водночас потребує посиленого контролю з боку регуляторів для попередження надмірної концентрації системних ризиків [5, с. 117].

Сучасний стан міжбанківського кредитного ринку характеризується низкою проблем, серед яких найбільш гострими є асиметрія інформації, що ускладнює оцінку кредитоспроможності банків-контрагентів, високий рівень концентрації міжбанківських операцій у великих банках та недостатній розвиток механізмів управління системними ризиками. Інноваційні інструменти міжбанківського

кредитування, такі як блокчейн-технології, смарт-контракти та платформи P2P-кредитування між банками, відкривають нові можливості для підвищення ефективності, прозорості та безпеки міжбанківських операцій, скорочуючи транзакційні витрати та мінімізуючи потребу в посередниках.

Міжбанківське кредитування є невід'ємною складовою сучасної банківської системи, яка забезпечує ефективний перерозподіл фінансових ресурсів та підтримує загальну фінансову стабільність в економіці. Для покращення функціонування цього ринку рекомендується активізувати впровадження сучасних технологічних рішень, які підвищують швидкість, безпеку та прозорість міжбанківських операцій. Також, необхідно удосконалити систему ризик-менеджменту та регуляторного нагляду з метою мінімізації системних загроз та забезпечення стійкого розвитку міжбанківського кредитного ринку.

Список використаних джерел:

1. Лаврушин О. І. Банківська система України: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2020. 488 с.
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
4. Стаднік В. В. Сучасні тенденції міжбанківського кредитування в Україні. *Фінанси України*. 2022. № 9. С. 45–56.
5. Кравець С. І. Міжбанківське кредитування: економічна сутність та механізм функціонування. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 256 с.

Галина Кулина

к.е.н., доцент,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Анастасія Кусень

студентка гр. ФМ-42,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

КІБЕРСТРАХУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ДАНИХ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

За останні роки у світі спостерігається стрімкий розвиток цифрових технологій та покращення ІТ-інфраструктури. Нині цифрова трансформація охопила усі сфери економіки, державного управління та суспільної інфраструктури. При цьому, із цифровізацією зростають кардинг та інші види кіберзлочинів. Так, за даними щорічного опитування, яке проводить американська страхова компанія Travelers щодо кіберзагроз, у 2024 році «порушення безпеки та несанкціонований доступ турбували 57% компаній, програмне забезпечення-вимагачі – 54%, небезпечні комп'ютерні практики співробітників – 53%, системні збої – 53%. Загалом 62% компаній потерпають від кіберризиків» [1]. Кібератаки, витоки персональних даних, дезінформація та неправдива інформація, інциденти з використанням шкідливого програмного забезпечення створюють нову реальність, що обумовлює потребу в розробці та запровадженні ефективних механізмів управління кіберризиками з метою нівелювання або ж пом'якшення кіберзагроз і захисту даних.

Таким механізмом стало кіберстрахування, яке зарекомендувало себе як ефективний інструмент управління кіберризиками та мінімізації фінансових втрат, пов'язаних із кіберінцидентами. Його розглядають, з одного боку, як «комплексний страховий продукт, який включає страхування майна, відповідальності та фінансових ризиків» [2], а з іншого, – як «інструмент передачі страховику на договірній основі несприятливих фінансових наслідків ризиків, що виникають у кіберпросторі з фізичними та юридичними особами (страхувальниками), задля зміцнення їх фінансової безпеки шляхом виплати страхового відшкодування» [3, с. 103]. Відтак, кіберстрахування постає як інноваційний механізм захисту та інструмент підвищення кіберстійкості економічних агентів і держави до негативних фінансових наслідків кіберінцидентів. Адже в умовах цифровізації економіки фінансова та репутаційна стабільність залежить від ефективного управління кіберризиками, ключовим елементом якого виявилось кіберстрахування.

Збільшення попиту на продукти кіберстрахування на фоні інтенсифікації кібератак, посилення вимог до кібербезпеки та запровадження регуляторних норм щодо захисту даних зумовили перманентне зростання у глобальному вимірі ринку кіберстрахування. Так, за оцінками одного із найбільших перестраховиків у світі Munich Re, «світовий ринок кіберстрахування у 2024 році склав 15,3 млрд дол. США. Це становить менше ніж 1% від світового обсягу премій зі страхування

майна та від нещасних випадків, що підкреслює величезний потенціал такого виду страхування» [4]. Експерти Munich Re очікують, що світовий обсяг премій з кіберстрахування до 2030 року збільшиться більш ніж удвічі, а темпи середньорічного зростання становитимуть 10%.

У регіональному розрізі в 2024 році домінував ринок кіберстрахування Північної Америки із загальним обсягом премій у 10,6 млрд дол. США та часткою від світових премій – 69%. При цьому, на 20 найбільших кіберстраховиків США у 2023 році припадало понад 5,4 млрд дол. США зібраних страхових премій [5]. Найбільшими серед них були Chubb INA Group з часткою ринку 7,9%, XL Reinsurance America Group (AXA XL) – 6,7%, Fairfax Financial (USA) Group – 6,4%, Travelers Group – 5,3%.

Значне зростання спостерігається також на європейському ринку кіберстрахування, на якому сукупний середньорічний темп зростання (CAGR) за 2020-2024 рр. становив 26%. У 2024 році загальний обсяг зібраних страхових премій з кіберстрахування на ринку Європи досяг 3,3 млрд дол. США, що склало 21% від світових премій. Очікується, що Європа та Азія й Тихоокеанський регіони збільшать свою частку і займатимуть відповідно 24% та 8% страхових премій на світовому ринку кіберстрахування [4], адже в них попит на страхування кіберризиків стимулюється як приватним сектором, так і державними ініціативами.

Отже, стрімкий розвиток ринку кіберстрахування свідчить про його трансформацію у стратегічно важливий компонент глобальної системи управління ризиками в умовах цифровізації економіки. Однак варто підкреслити, що його продукти придбають переважно великі корпорації, а малий та середній бізнес у більшості самостійно несуть свої кіберризики. Причиною цього є їх недостатня обізнаність у цьому виді страхування, щоб спонукати їх убезпечуватися від кіберзагроз.

Що стосується України, то в умовах війни кіберпростір став однією з ключових арен боротьби. Крім численних атак на критичну інфраструктуру, зафіксовано низку масштабних кіберінцидентів, що мали вагомий вплив на функціонування державних та приватних структур, а саме ПрАТ «Київстар», Монобанк від АТ «Універсал Банк», «ДІА» та ін. У цілому «за 2024 рік командою реагування на комп'ютерні надзвичайні події України (CERT-UA) зафіксовано 4315 кіберінцидентів, що на 69,8% більше, ніж у 2023 році» [6]. Тому упровадження кіберстрахування у вітчизняних умовах набуває неабиякого значення. Незважаючи на те, що законодавством засади кіберстрахування не визначено, деякі страхові компанії вже розробили відповідні продукти і пропонують їх своїм клієнтам. Так, ПрАТ «СК «Колоннейд Україна» спільно з ТОВ «Компанія СБ «Експерт» пропонує страховий продукт з кіберстрахування, який покриває збитки, пов'язані з втратою персональних та корпоративних даних, зараженням вірусами, викраденням паролів та інтелектуальної власності. Додатково покриваються витрати на адміністративне розслідування, штрафи та відновлення репутації [7].

Тим не менше, на вітчизняному страховому ринку кіберстрахування майже не розвинене, хоча виступає перспективним напрямом розвитку страхового бізнесу. Адже розробка та впровадження відповідних страхових програм не лише забезпечує механізми фінансового відшкодування збитків, завданих кібератаками, але й виконує функцію превентивного захисту, істотно знижуючи ризики переривання операційної діяльності та збереження безперервності функціонування економічних агентів і державних структур.

З метою впровадження кіберстрахування в Україні варто:

- розробити нормативно-правову базу, яка б врегулювала питання кіберстрахування;
- створити механізми взаємодії між страховими компаніями, експертними організаціями та державними структурами з питань боротьби з кіберзагрозами;
- підвищити обізнаність українського бізнесу щодо важливості кіберстрахування та його переваг.

Підсумовуючи зазначене вище, підкреслимо, що кіберстрахування є важливим інструментом для захисту даних від негативних фінансових наслідків кіберризиків. Особливого значення воно набуває для бізнесу та державного сектору в умовах постійного зростання кібератак та стрімких обертів цифровізації економіки. У вітчизняних умовах кіберстрахування виступає не як додаткове навантаження на бізнес-структури, а як стратегічна інвестиція в стійкість, репутацію та конкурентоспроможність компаній.

Список використаних джерел:

1. Кіберризик є головною проблемою 62% компаній – опитування Travelers щодо кіберзагроз. URL: <https://forinsurer.com/news/24/10/10/44279>
2. Приказюк Н. В., Гуменюк Л. С. Кіберстрахування як важливий інструмент захисту підприємств в умовах цифровізації економіки. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/8.pdf
3. Шолойко А. С. Актуалізація кіберстрахування в умова цифровізації економіки. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2023. № 9 (310). С. 98-106. URL: https://www.researchgate.net/publication/376769781_Actualization_of_cyber_insurance_under_degetalization_of_the_economy
4. Cyber Insurance. Risks and Trends 2025. URL: <https://www.munichre.com/en/insights/cyber/cyber-insurance-risks-and-trends-2025.html>
5. Top 20 U.S. cyber insurance companies. URL: <https://www.reinsurancene.ws/top-20-us-cyber-insurance-companies/>
6. CERT-UA минулого року опрацювала 4315 кіберінцидентів. Офіційний сайт Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-minulogo-roku-opracyovala-4315-kiberincidentiv>
7. Кіберстрахування. Офіційний сайт ТОВ «Компанія СБ «Експерт». URL: <https://expertbrok.com.ua/services/cyber-insurance/>

Олександра Лабудяк

студентка гр. 472,

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

Науковий керівник: к.е.н., доцент Софія Кучерівська

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КЛАСІВ ДОВГОСТРОКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

В умовах значної макроекономічної нестабільності, демографічних криз, глобальних пандемій та структурної трансформації соціального захисту, збільшення відповідальності індивіда за власне майбутнє довгострокове страхування життя стає не просто фінансовим інструментом, а й стратегією захисту добробуту людини, підтримання її фінансової стійкості в умовах невизначеності. Його соціальна роль полягає у забезпеченні стабільного джерела доходу при досягненні пенсійного віку, у випадку втрати працездатності, смерті годувальника, а економічна – у мобілізації довгострокового капіталу через системне накопичення внесків.

Поняття страхування життя, у сучасному науковому дискурсі, розглядається як складний соціально-економічний та фінансовий інструмент, що виконує багатофункціональні завдання. Так, В. Волошина-Сідей, А. Коверза [1], Я. Танчак [5] визначають страхування життя як важливий елемент соціально-економічного розвитку держави, який забезпечує виконання двох ключових функцій — захисту та заощадження.

А. Кириченко розглядає страхування життя як важливий інструмент соціального захисту, що має специфічні риси порівняно з іншими видами страхування [3]. Дослідниця підкреслює, що подією, яка тягне за собою виплату, може бути не лише настання ризикового випадку, а й завершення терміну дії договору, що забезпечує гарантовані виплати. Такий підхід свідчить про унікальність страхування життя, яке об'єднує як елементи захисту, так і механізми фінансового накопичення.

Іноземні дослідники Л. Котлікофф та Дж. Гокхейл розглядають страхування життя в контексті економічного підходу до забезпечення фінансової стабільності домогосподарств [2]. Вони трактують його як механізм, що дозволяє підтримувати звичний рівень життя родини у разі смерті одного з її членів. Такий підхід враховує необхідність згладжування споживчих витрат упродовж життєвого циклу, а також об'єктивні фінансові обмеження, що виникають через зміну складу домогосподарства. Рішення щодо укладання договору страхування, згідно з цим підходом, мають базуватись на комплексному врахуванні доходів, витрат, податкового навантаження, соціальних гарантій та довгострокових фінансових цілей.

Довгострокове страхування життя є традиційними страховими продуктами захисту життя із мінімальним терміном дії договору 5 років. На сьогодні найбільш поширеними є страхові продукти з інвестиційною складовою.

За структурою продукту виділяють такі класи страхування життя:

- накопичувальні програми з гарантованою сумою;
- поліси з участю у прибутку страхової компанії;
- unit-linked програми з інвестиційною складовою;
- гарантії в управлінні пенсійними активами;
- покриття довгострокових страхових ризиків через гібридні схеми або ESG-

продукти.

Особливістю сучасного етапу є зростання популярності змішаних програм, що поєднують страхування життя з медичним покриттям. Такий підхід дозволяє одночасно вирішити завдання довготривалого заощадження, медичного страхування та соціального захисту, особливо в умовах обмежених можливостей державного сектору охорони здоров'я.

На страховому ринку життя України у 2024 році працювало 10 страховиків. На п'ятірку лідерів – МетЛаф, Граве Україна Страхування життя, УНІКА ЖИТТЯ, ARX life, PZU Україна Страхування життя – припадало 86% всього ринку [4].

На жаль, розвиток цього сегмента стримується рядом факторів: низьким рівнем фінансової обізнаності населення, відсутністю податкових стимулів, слабким рівнем довіри до страхових компаній, недостатньо розвиненою системою електронного обслуговування. Особливої уваги потребує регулювання unit-linked страхування, яке має інвестиційні ризики та потребує адаптованих механізмів розкриття інформації.

Підвищенню ефективності функціонування ринку довгострокового страхування життя в Україні будуть сприяти:

- активна інтеграція лайфових страховиків у розбудову пенсійної системи (3-й рівень);
- підтримка розвитку продуктів зі змішаним покриттям (життя + здоров'я);
- підвищення прозорості інформації про дохідність та умови дострокового розірвання договорів;
- формування моделі часткового державного гарантування або страхування ризику банкрутства страховиків life-сектору;
- посилення фінансової освіти населення через освітні курси, публічні вебінари, включення тематики до програм фінансової грамотності.

Отже, довгострокове страхування життя є інструментом, здатним забезпечити соціальну стійкість, сформувати культуру заощадження, розширити фінансову інклюзію та стати джерелом довгострокових інвестицій в економіку. Розвиток цього сегмента є не лише бажаним, а й стратегічно необхідним.

Список використаних джерел:

1. Волошина-Сідей В. В., Коверза А. І. Сучасні підходи до дослідження потенціалу ринку страхування життя. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-53>.
2. Gokhale J., Kotlikoff L.J. The Adequacy of Life Insurance. *TIAA-CREF Institute, Working Paper*. 2002. No. 72. P. 1–15. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.325721>.

3. Кириченко А. В. Особливості страхування життя населення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2019. Т. 15, № 43. С. 104–107.
URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8042/1/18.pdf>.
4. Рейтинг компаній страхування життя. *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/ratings/life>
5. Танчак Я. А. Аналітична оцінка сучасного стану та перспектив розвитку ринку страхування життя в Україні. *Вісник ЖДТУ*. 2018. № 4 (86). С. 105–110.
URL: <https://ven.ztu.edu.ua/article/view/154050>.

Максим Лобунець

здобувач вищої освіти юридичного факультету,
Хмельницький університет управління
та права іменні Леоніда Юзькова», м. Хмельницький
Науковий керівник: к.е.н., доцент Алла Крушинська

ФІНАНСОВІ РЕГУЛЯЦІЇ В ЕПОХУ ІННОВАЦІЙ: ЯК КРАЇНИ АДАПТУЮТЬСЯ ДО НОВИХ ВИКЛИКІВ

У сучасному світі фінансові регуляції стикаються з безпрецедентними викликами, зумовленими стрімким розвитком технологій, цифровізацією та глобальними трансформаціями. Країни змушені адаптувати свої регуляторні системи, щоб забезпечити стабільність фінансових ринків, підтримати інновації та захистити інтереси споживачів.

Одним із ключових напрямів адаптації є впровадження цифрових технологій у фінансовий сектор. Зокрема, Україна схвалила Стратегію цифрового розвитку, яка визначає візію країни як держави інновацій, спрямованої на підвищення технологічного рівня економіки та конкурентоспроможності. Ця стратегія передбачає інтеграцію новітніх технологій, таких як штучний інтелект та блокчейн, у фінансову сферу, що вимагає відповідного оновлення регуляторних підходів [1].

Фінансові інновації, зокрема мобільні платежі та краудфандинг, змінюють традиційні моделі фінансових послуг. Це створює потребу в нових регуляторних механізмах, які б забезпечували ефективність ринкових операцій та зниження ризиків. Країни розробляють нормативні акти, що враховують специфіку цифрових фінансових інструментів, забезпечуючи прозорість та захист прав споживачів [2].

Водночас виникає потреба у посиленій взаємодії між державними регуляторами, фінансовими установами та технологічними компаніями. Така співпраця дозволяє розробляти більш гнучкі та ефективні регуляторні механізми, які відповідають динаміці ринку. Особливу роль у цьому відіграють регуляторні пісочниці (regulatory sandboxes), що дозволяють тестувати нові фінансові продукти в контрольованому середовищі без ризику для стабільності системи. Окремої уваги потребує питання кібербезпеки, адже зростання частки цифрових фінансових операцій супроводжується підвищеними ризиками кібератак.

У зв'язку з цим сучасні фінансові регуляції дедалі частіше включають вимоги до інформаційної безпеки та захисту персональних даних, що є необхідною умовою для збереження довіри до нових цифрових сервісів. У сфері підтримки інноваційних проектів особливу увагу приділяють малому та середньому бізнесу. Дослідження показують, що підприємства, які впроваджують інновації, краще адаптуються до нових технологій і тенденцій ринку, що дає їм значну перевагу перед конкурентами. Це вимагає від держави створення сприятливого регуляторного середовища для стимулювання інноваційної діяльності [3].

Міжнародний досвід також свідчить про важливість державної підтримки інновацій. Наприклад, Австрія активно інвестує в інноваційні галузі, збільшуючи державні інвестиції в цю сферу з метою підвищення конкурентоспроможності економіки. Це демонструє необхідність активної участі держави у формуванні інноваційної політики та фінансового регулювання [4].

В умовах глобалізації та цифровізації фінансових ринків країни повинні розробляти гнучкі та адаптивні регуляторні стратегії. Це включає оновлення законодавства, впровадження нових технологій у регуляторні процеси та забезпечення прозорості фінансових операцій. Тільки таким чином можна забезпечити стабільність фінансової системи та підтримати інноваційний розвиток економіки.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження КМУ від 31.12.2024 р. № 1351-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text> (дата звернення 03.05.2025)
2. Задворний Ю. Еволюція ролі фінансових інновацій у вирішенні викликів фінансових ринків. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 65. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4414/4344> (дата звернення 03.05.2025)
3. Нетяга В. О. Особливості управління інноваціями на підприємстві в сучасних умовах господарювання. *Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції*: матер. XI Міжнар. наук.-практ. Інт.-конф. (Полтава, 07 лист. 2024 р.). Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2024. С. 41-43. (дата звернення 03.05.2025)
4. Інноваційна політика зарубіжних країн: концепції, стратегії, пріоритети (інформаційно аналітичні матеріали, підготовлені Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти та Міністерством закордонних справ України) URL: <https://kno.rada.gov.ua/uploads/documents/36385.pdf> (дата звернення 03.05.2025)

Андрій Лозовський

студент гр. В31,

Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Ткачук

ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах цифровізація стала головним рушієм трансформацій банківського сектору. Вона змінює структуру банківських послуг, очікування клієнтів та підходи до управління. Зростання конкуренції, глобалізація, а також повномасштабна війна й економічна нестабільність вимагають від банків гнучкості й впровадження інноваційних рішень. Цифрова трансформація охоплює не лише технології, а й зміну організаційної культури, клієнтського сервісу, управління ризиками та дотримання регуляторних вимог [1].

Особливої актуальності цифровізація набуває в умовах війни, адже дистанційний доступ до банківських послуг забезпечує безперервність фінансових операцій для населення та бізнесу. Серед основних проблем трансформації – слабкий рівень кіберзахисту, нерівномірний доступ до цифрових сервісів у містах і селах, низька цифрова грамотність населення та технічна відсталість частини установ [2].

В Україні активна цифровізація банків почалася після 2015 року, а з 2020 року значно прискорилаь. Основні напрями – розвиток мобільного банкінгу, безконтактних платежів, відкритого банкінгу (open banking), цифрової ідентифікації, а також фінтех-продуктів на основі штучного інтелекту. У табл. 1 наведено ключові показники цифрової трансформації банківської системи у 2020-2024 роках.

Таблиця 1

Цифрова трансформація банківської системи України у 2020-2024 рр. [1]

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Частка безготівкових операцій, %	55	62	72	80	87
Кількість користувачів мобільного банкінгу, млн осіб	9,4	10,8	13,2	15,0	17,1
Банки з мобільними застосунками, од.	48	50	55	57	59
Запроваджені фінтех-рішення, од.	18	24	32	42	51

Як видно з наведених у табл. 1 даних, в банківській системі України протягом 2020-2024 років спостерігалася поступова та стабільна цифровізація ключових процесів. Частка безготівкових операцій стрімко зросла з 55% у 2020р. до 87% у 2024 р. Це свідчить не лише про розвиток інфраструктури безготівкових платежів, а й про зміну платіжної поведінки споживачів, які дедалі частіше відмовляються від готівки на користь швидких і зручних цифрових рішень.

Водночас, кількість користувачів мобільного банкінгу зросла з 9,4 млн осіб у 2020р. до 17,1 млн осіб на кінець 2024р., що майже вдвічі перевищує показники

початкового періоду. Така динаміка вказує на зростання довіри населення до цифрових банківських сервісів, їхню високу зручність, функціональність та доступність у щоденному використанні.

Варто зауважити, що в умовах пандемії COVID-19, а згодом – повномасштабної війни, особливої важливості набули дистанційні фінансові інструменти, що сприяло ще більш активному переходу клієнтів до цифрового банкінгу. Реагуючи на ці зміни, банки прискорили впровадження мобільних застосунків, які дають змогу здійснювати майже всі види фінансових операцій без відвідування відділень. Кількість банків, що пропонують мобільні сервіси, зросла з 48 у 2020р. до 59 у 2024р. Крім того, за цей період суттєво зросла кількість запроваджених фінтех-рішень – з 18 до 51, що свідчить про активну інтеграцію інновацій у банківську систему. Загалом, така позитивна динаміка відображає не лише технологічний прогрес, а й зміну пріоритетів банківської системи на користь цифрових каналів обслуговування клієнтів.

Основні виклики цифрової трансформації банківської системи України включають:

- посилення кіберзагроз і потреба в удосконаленні систем захисту персональних даних;
- цифрова нерівність між регіонами;
- недостатній рівень фінансової та цифрової грамотності серед населення;
- необхідність модернізації внутрішньої інфраструктури банків;
- залежність від зовнішніх технологічних рішень та ризик втрати суверенітету у сфері даних.

Для подальшого розвитку цифрової банківської системи необхідно вжити таких заходів:

- підтримувати державні програми цифрової трансформації;
- інвестувати в інфраструктуру та освіту;
- стимулювати розвиток вітчизняних фінтех-компаній;
- забезпечити прозорість та відповідність нормативним стандартам;
- розвивати партнерство між банками, державою та технологічними компаніями.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що цифрова трансформація є основою модернізації банківської системи України. Вона забезпечує швидший доступ до послуг, підвищує ефективність операцій та сприяє загальному економічному розвитку.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>
2. Український фінтех: підсумки 2023-го і головні тренди 2024-го. URL: <https://speka.media>
3. Річний звіт Національного банку України за 2024р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all>

Богдан Луців

д.е.н., професор, професор кафедри фінансових технологій
та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ірина Яцковей

студентка гр. ФБС-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

В умовах підвищеної невизначеності та ризиків, спричинених кризовими явищами, постає необхідністю забезпечення ефективного функціонування страхового ринку та захисту інтересів споживачів. Незважаючи на значний розвиток страхового сектору, українське законодавство та правова практика потребують подальшого вдосконалення з урахуванням сучасних викликів. Захист прав споживачів є ключовим елементом стабільності фінансової системи та довіри до страхових інститутів. Недостатній рівень захисту може призвести до системних ризиків, підриву довіри населення до страхування та загального зниження рівня фінансової безпеки громадян.

Кризові явища призводять до значних змін в економічному середовищі, що безпосередньо впливає на платоспроможність страхових компаній та здатність виконувати взяті на себе зобов'язання. Зростання рівня безробіття, падіння доходів населення та підприємств, а також підвищена інфляція зумовлюють зростання кількості страхових випадків та одночасне зниження спроможності страхувальників сплачувати страхові премії. Це створює напругу у договірних відносинах, призводить до затримок або відмов у виплатах, що в свою чергу підриває довіру споживачів до страхового сектору. Правова невизначеність щодо тлумачення форс-мажорних обставин у страхових договорах також посилює ці ризики. Отже, необхідним є створення гнучких механізмів врегулювання страхових випадків, що враховують особливості кризових явищ, а також вдосконалення судового захисту прав споживачів. Це включає в себе перегляд стандартних страхових договорів на предмет їхньої адаптивності до кризових умов, запровадження чітких критеріїв визначення форс-мажорних обставин, а також розробку спеціальних програм підтримки страхувальників у кризовий період [2, с. 115-120].

В умовах кризових явищ ризики системних збоїв у страховому секторі зростають. Недостатній нагляд може призвести до банкрутства страхових компаній, що спричинить значні втрати для споживачів. Ефективне державне регулювання та нагляд є ключовими для забезпечення фінансової стабільності страховиків та дотримання ними законодавства щодо захисту прав споживачів. Це вимагає впровадження жорсткіших вимог до капіталізації страхових компаній, підвищення прозорості їхньої діяльності, а також запровадження ефективних механізмів раннього виявлення та запобігання кризовим ситуаціям у страховому

секторі. Важливим є також розширення повноважень регуляторних органів щодо проведення перевірок та застосування санкцій за порушення прав споживачів [1, с. 55-60]. Це також включає розвиток системи гарантування страхових виплат, аналогічно до фондів гарантування вкладів, що дозволить захистити споживачів у разі неплатоспроможності страховика [5].

Низький рівень правової та фінансової грамотності є однією з головних причин, через яку споживачі не можуть повною мірою реалізувати свої права в умовах кризи. Незнання умов страхових договорів, процедур врегулювання страхових випадків, а також механізмів оскарження рішень страхових компаній призводить до зловживань з боку недобросовісних страховиків. Тому, розробка та впровадження освітніх програм, спрямованих на підвищення обізнаності споживачів щодо їхніх прав та обов'язків у сфері страхування, є критично важливим. Це повинно включати доступну інформацію про типові умови страхових договорів, процедури подання скарг, а також можливості судового та досудового врегулювання спорів [4, с. 75-80].

Судовий захист прав споживачів є часто тривалим та витратним процесом, що може бути особливо обтяжливим у кризовий період. Розвиток альтернативних механізмів вирішення спорів, таких як медіація, омбудсмен у сфері страхування або спеціалізовані арбітражні установи, дозволить швидше та ефективніше вирішувати конфлікти між споживачами та страховими компаніями. Це зменшить навантаження на судову систему та підвищить доступність правосуддя для споживачів. Важливо, щоб ці механізми були незалежними, прозорими та доступними для широкого кола споживачів [3, с. 40-45].

Використання сучасних цифрових технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект та великі дані, може значно покращити прозорість страхових операцій, прискорити процес врегулювання страхових випадків та мінімізувати ризики шахрайства. Наприклад, технологія блокчейн може забезпечити незмінність та прозорість даних про страхові договори та виплати, що унеможливить маніпуляції з боку страховиків. Розробка єдиних електронних реєстрів страхових договорів та страхових випадків також сприятиме підвищенню ефективності захисту прав споживачів. Впровадження кіберстрахування теж стає важливим елементом захисту прав споживачів, адже кіберризики зростають у періоди нестабільності та військових конфліктів, що може призвести до втрати персональних даних, фінансового шахрайства та інших негативних наслідків для споживачів [6].

Ефективний захист прав споживачів страхових послуг у кризових умовах вимагає комплексних змін. Це передбачає адаптацію страхових договорів до реалій кризи, посилення державного нагляду за страховиками та розвиток системи гарантування виплат. Також ключовим є підвищення правової та фінансової грамотності споживачів. Важливу роль відіграє розвиток позасудових механізмів вирішення спорів, що прискорює та спрощує доступ до захисту. Нарешті, впровадження інноваційних технологій, таких як блокчейн та штучний інтелект, суттєво підвищить прозорість і ефективність страхового ринку. Лише ці системні кроки забезпечать стабільність страхового сектору України та надійний захист прав споживачів у будь-яких кризових ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Васильєва Т. А. Правове регулювання страхової діяльності в Україні: стан та перспективи розвитку. *Фінансове право*. 2021. № 3. С. 55-60.
2. Заруцький О. В. Вплив кризових явищ на договірні відносини у сфері страхування. *Юридичний вісник*. 2022. № 1. С. 115-120.
3. Ковальчук І. В. Альтернативні способи вирішення спорів у сфері страхування. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 40-45.
4. Мельник О. В. Фінансова грамотність як інструмент захисту прав споживачів страхових послуг. *Наукові праці НДФІ*. 2023. № 2. С. 75-80.
5. Національний банк України. Система гарантування страхових виплат. URL: <https://bank.gov.ua/ua/sector-financial-services/system-guarantee>
6. Степаненко Д. М. Цифрова трансформація страхового ринку: виклики та можливості. *Економіка та право*. 2024. №4. URL: <https://journal.lbus.edu.ua/index.php/journal/article/view/215>

Володимир Михайлюк

студент гр. ФБСм-11,

Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ярослав Чайковський

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Аналіз історії розвитку інновацій у банківській сфері свідчить про тісний зв'язок між інноваційною активністю банків та науково-технічним прогресом. Зокрема, стрімкий розвиток автоматизації та цифрових технологій суттєво трансформував спектр і якість банківських послуг. У зв'язку з цим, для глибшого розуміння інноваційних процесів у світовому банківському просторі та прогнозування подальших тенденцій доцільно дослідити етапи розвитку й особливості впровадження інновацій у міжнародній практиці [1].

У найближчій перспективі очікується значне розширення можливостей дистанційного обслуговування клієнтів шляхом розвитку альтернативних каналів продажу банківських послуг. Окрім цього, прогнозується подальше удосконалення функціональних можливостей платіжної картки, яка поступово трансформується в універсальний високотехнологічний фінансовий інструмент. Така картка поєднуватиме доступ до програм лояльності, бонусів, партнерських сервісів, кредитних продуктів, валютних операцій, грошових переказів та інших послуг на одній інтегрованій платформі [2].

Важливо відзначити, що інтернет-банкінг як інноваційний інструмент має свої специфічні риси та потребує сприятливого зовнішнього середовища для ефективного функціонування. У пострадянських країнах ця тенденція має характерні особливості: споживачі не завжди сприймають банки як джерело фінансових порад чи консультацій, тому банківські установи здебільшого зосереджуються на впровадженні інновацій, які формують нові потреби, використовуючи при цьому міжнародний досвід. Крім того, значна частина банківських новацій у цих країнах ініціюється корпоративними клієнтами. Існують також труднощі із застосуванням інтернет-технологій як інноваційної платформи надання послуг, що часто викликає обережність з боку вищого керівництва банків. Це доповнюється викликами, пов'язаними з модернізацією ІТ-інфраструктури, а також необхідністю забезпечення високого рівня надійності та безпеки дистанційного обслуговування клієнтів [3, с. 410].

Поряд з інтернет-банкінгом, важливу роль у трансформації банківських послуг відіграє мобільний банкінг, який нині є одним з ключових напрямів розвитку фінансових технологій. Завдяки широкому поширенню смартфонів і мобільного інтернету, банки отримали можливість забезпечити клієнтам цілодобовий доступ до фінансових послуг у будь-якому місці. Мобільний банкінг суттєво підвищив рівень фінансової інклюзії, скоротив витрати банків на утримання фізичної інфраструктури та відкрив нові можливості для персоналізації послуг завдяки використанню штучного інтелекту та аналітики даних. Окрім

зручності, мобільні додатки банків дедалі частіше інтегрують функції керування бюджетом, інвестицій, страхування, а також надають доступ до програм лояльності, що підвищує залученість клієнтів і зміцнює їхню довіру до фінансової установи.

Сучасний досвід використання мобільного банкінгу активно поширився серед провідних світових банків і зазнав суттєвих змін у процесі поступового вдосконалення. На сьогодні мобільний банкінг виконує широкий спектр функцій, включаючи автоматичну оплату комунальних послуг, внесення відсоткових платежів за кредитами, онлайн-купівлю товарів та інші операції. Мобільний банкінг є найбільш перспективним електронним каналом надання банківських послуг, оскільки він втілює принцип «банк завжди поруч». Останні роки відзначаються динамічним впровадженням новітніх технологій: на зміну SMS-банкінгу та Java-додаткам приходять компактні картридери, які можуть використовуватись у випадках, коли поблизу відсутні POS-термінали, але є потреба здійснити платіж банківською картою [1].

Чимало банківських установ поступово розширювали функціонал мобільного обслуговування, дозволяючи клієнтам здійснювати різноманітні операції за допомогою SMS-повідомлень. Нині така опція доступна у кожному великому банку світу. Із зростанням популярності смартфонів можливості мобільного банкінгу істотно розширилися, тож фінансові установи продовжують розробляти нові продукти, адаптовані під різні типи мобільних пристроїв. Уже сьогодні за допомогою мобільного телефону користувач може здійснювати більшість банківських операцій зі своїми рахунками. На думку ряду експертів, у майбутньому саме мобільний телефон здатен повністю замінити пластикову картку як платіжний інструмент, і це стане масовим явищем у найближчі роки. Ідентифікація клієнтів відбуватиметься через NFC-чіпи, вбудовані у смартфони, що дозволить здійснювати широкий спектр фінансових операцій – перевірку залишку на рахунку, платежі, перекази, оформлення кредитів між фізичними особами тощо. Крім того, процедура ідентифікації у відділенні банку також може здійснюватися за допомогою смартфона, що усуне потребу у пред'явленні паспорта. Подібна практика вже починає впроваджуватися на ринках США та Європи, де підтвердження особи можливе навіть через електронну адресу клієнта [2].

В Україні рівень інноваційного потенціалу є досить високим, проте на нинішньому етапі він не використовується повною мірою. Відповідно до загальних економічних закономірностей, існує тісний зв'язок між фінансовою стабільністю, ефективністю, конкурентоспроможністю та інноваційним потенціалом банку, тому фінансові інновації мають ключове значення для їх забезпечення. На жаль, вітчизняна практика впровадження фінансових інновацій у державних банках залишається досить обмеженою. Водночас значна частка інноваційних ініціатив припадає на комерційні банки. Зазвичай українські банки залучають досвід своїх західних партнерів, що знижує можливість накопичення власного унікального досвіду і розробок, але одночасно дозволяє скоротити витрати на створення нових продуктів, їх тестування та впровадження [1].

На сучасному етапі провідні українські банки, серед яких АТ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк», АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «ПУМБ», АТ АКБ «Львів», АТ «ОТП БАНК», АТ «Райффайзен Банк» та ін., активно розвивають інтернет-банкінг, пропонуючи клієнтам зручні персональні кабінети на офіційних вебсайтах для дистанційного управління своїми фінансами.

Фінансові технології активно змінюють фінансовий сектор України, стимулюючи запровадження новаторських підходів та підвищення результативності надання фінансових послуг [4, с. 193].

Цифрова трансформація суттєво змінює банківський сектор, визначаючи його подальший розвиток. Вона спонукає банки переглядати традиційні бізнес-моделі, які раніше ґрунтувалися на мережі відділень і фізичній присутності. На зміну їм приходять цифрові та більш гнучкі підходи. Впровадження нових продуктів і послуг, розвиток співпраці з фінтех-компаніями та інтеграція штучного інтелекту забезпечують банкам можливість залишатися конкурентоспроможними в умовах стрімких технологічних змін. Ті установи, які здатні адаптуватися до нових реалій і впроваджувати інновації, матимуть перевагу та перспективи довготривалого успіху в епоху цифрових фінансів [4, с. 195-196].

Отже, інноваційна діяльність у банківській сфері як за кордоном, так і в Україні є ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності, фінансової стійкості та ефективності банківських установ. Зарубіжний досвід демонструє ефективність впровадження новітніх технологій, зокрема цифрових платформ, мобільного та інтернет-банкінгу, інструментів штучного інтелекту й блокчейн-рішень. Для українських банків важливо не лише адаптувати ці практики, а й формувати власні інноваційні підходи, враховуючи специфіку внутрішнього ринку та споживчі очікування. Сприяння держави, модернізація ІТ-інфраструктури та розвиток нормативно-правової бази стануть запорукою успішної цифрової трансформації банківського сектору та підвищення його глобальної інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Шуба М. В., Рудник А. О. Світові тренди банківських інновацій. *Ефективна економіка*. 2015. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4638>
2. Мошенець О. Інноваційні продукти і технології на ринку банківських послуг. *Фінансовий ринок України*. 2011. №12. С. 7-8. URL: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/168.htm
3. Чиж Н. М., Дзямулич М. І. Банківські інновації: проблеми та перспективи. *Економічні науки*. Сер. : Облік і фінанси. 2012. Вип. 9 (4). С. 403-411. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2012_9%284%29__45
4. Луців Б. Л., Чайковський Я. І. Виклики та тренди розвитку FinTech на банківському, страховому та фондовому ринках. *Інноваційна економіка*. 2024. № 3. С. 193-199. DOI: 10.37332/2309-1533.2024.3.24

Ангеліна Пакош

студентка гр. ФБС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Богдан Луців

ВЗАЄМОДІЯ СТРАХОВОГО РИНКУ З БАНКІВСЬКИМ ТА ФОНДОВИМ РИНКАМИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

В умовах глобальної нестабільності зростають системні ризики у фінансовій системі, що вимагає переосмислення ролі та взаємозв'язків ключових її сегментів, зокрема страхового, банківського та фондового ринків.

Взаємодія фінансових ринків базується на концепції фінансового посередництва та взаємного обміну ресурсами [1, с. 45]. Страховий ринок, як джерело довгострокових інвестиційних ресурсів, відіграє роль «стабілізатора» фінансової системи [2, с. 88]. Банківський сектор є основним постачальником ліквідності та кредитних ресурсів, а фондовий ринок – механізмом перерозподілу капіталу та індикатором економічної активності [3, с. 120]. В умовах нестабільності, що може бути спричинена макроекономічними шоками (інфляція, рецесія), геополітичними конфліктами (війни, торговельні війни) або технологічними змінами, традиційні взаємозв'язки піддаються випробуванню. Підвищується волатильність активів, знижується довіра, зростає ймовірність системних криз [4, с. 15].

Традиційно, взаємодія страхового та банківського ринків проявляється через банкострахування, інвестиції страхових резервів у банківські інструменти (депозити, облігації) та надання банківських послуг страховим компаніям [5, с. 67]. В умовах нестабільності, особливо під час банківських криз, зростає ризик втрати страховиками інвестицій, розміщених у проблемних банках [6, с. 23]. З іншого боку, стабільність страхових компаній, які є великими інвесторами для банків, може бути вирішальною для підтримки ліквідності банківського сектору. Спостерігається тенденція до посилення регуляторного нагляду за операціями банкострахування та вимог до капіталу страховиків, які мають значні експозиції до банківського сектору [7, с. 101]. Прикладом є криза 2008 року, коли взаємозв'язки між цими секторами виявилися критичними для поширення кризи [8, с. 34].

Страхові компанії також є одними з найбільших інституційних інвесторів на фондовому ринку, вкладаючи значні кошти в акції, облігації та деривативи. Це дозволяє їм отримувати інвестиційний дохід, необхідний для виконання довгострокових страхових зобов'язань. В умовах нестабільності, коли фондовий ринок демонструє високу волатильність, зростають інвестиційні ризики для страховиків. Падіння вартості акцій та облігацій може призвести до значних збитків та ерозії капіталу страхових компаній, що ставить під загрозу їхню платоспроможність. Водночас, саме страхові компанії, маючи довгострокові інвестиційні горизонти, можуть виступати «якірними» інвесторами, що стабілізують фондовий ринок під час короткострокових коливань. Однак, у

кризових ситуаціях, необхідність підтримання ліквідності може змушувати страховиків продавати активи, посилюючи спад на ринку.

Взаємодія страхового, банківського та фондового ринків створює потенційні системні ризики, де проблеми одного сектора можуть поширюватися на інші, призводячи до фінансової дестабілізації. Наприклад, зниження довіри до банків може призвести до відтоку коштів від страхових компаній, які є їхніми клієнтами, а падіння фондового ринку може викликати проблеми з капіталом у страховиків та банків, що тримають значні портфелі цінних паперів. Для мінімізації цих ризиків необхідне посилення макропруденційного регулювання, що охоплює всі сегменти фінансового ринку. Важливо також розвивати механізми обміну інформацією між регуляторами різних секторів, підвищувати вимоги до капіталу та ліквідності, а також стимулювати диверсифікацію інвестиційних портфелів страхових компаній.

Взаємодія страхового ринку з банківським та фондовим ринками є фундаментальним елементом сучасної фінансової системи. В умовах нестабільності, спричиненої різноманітними факторами, ці взаємозв'язки стають джерелом як потенційних системних ризиків, так і можливостей для взаємної підтримки та стабілізації. Критично важливим є усвідомлення того, що проблеми в одному сегменті фінансового ринку неминуче впливають на інші, посилюючи взаємозалежність та підвищуючи ризик поширення кризових явищ.

Список використаних джерел:

1. Бланк І. А. Управління фінансовою безпекою підприємства. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2004. 776 с.
2. Гаманкова О. О. Страховий ринок України: стан, проблеми та перспективи розвитку. Київ: Знання, 2007. 287 с.
3. Шимко О. О. Банківські операції: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 232 с.
4. Гончаренко Н. В. Макропруденційне регулювання фінансового ринку в умовах глобалізації. Київ: УБС НБУ, 2015. 216 с.
5. Внукова Н. М. Страхові послуги: теорія, методологія, практика. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. 328 с.
6. Донець Л. І. Економіка ризику: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 312 с.
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t002121?ed=2011_02_04
8. Регуляторна політика Національного банку України. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/regulation>

Вікторія Плетюк

студентка гр. СЗ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: викл. Марія Сорока

АНАЛІЗ РИЗИКУ СТРАХОВИХ ШАХРАЙСТВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану система страхування в Україні зазнає серйозних трансформацій, які спричинені як зростанням попиту на страхові послуги, так і значним ускладненням процесів перевірки та контролю. Одним із найбільш небезпечних викликів для страхової галузі в цей період стає зростання ризику страхових шахрайств. Нестабільна економічна ситуація, переміщення населення, руйнування інфраструктури та обмежені можливості контролю з боку держави створюють сприятливе підґрунтя для маніпуляцій зі страховими полісами та документами. У цьому контексті надзвичайно важливо здійснити детальний аналіз ризиків шахрайства у сфері страхування, аби забезпечити ефективне функціонування страхового ринку в умовах кризи.

Страхове шахрайство – це умисне введення в оману страхової компанії з метою отримання неправомірної вигоди. Воно може проявлятися в різних формах: подання фіктивних заяв про збитки, перебільшення вартості втраченого майна, підробка документів, змова зі співробітниками страхових компаній тощо. У воєнний час кількість таких випадків може стрімко зростати через загальне зниження рівня правопорядку, обмежений доступ до об'єктивної інформації, руйнацію каналів комунікації та зниження рівня державного контролю [1, с. 222].

Одним із ключових факторів ризику є внутрішньо переміщене населення. Громадяни, які втратили житло або були змушені залишити свої регіони, часто подають документи на відшкодування, не маючи чітких доказів права власності чи підтвердження факту втрати майна. У деяких випадках це відбувається через об'єктивні обставини, однак існує й чималий відсоток заяв, які містять недостовірну інформацію. Зловмисники можуть використовувати зруйновані або покинуті об'єкти для імітації збитків та оформлення фіктивних страхових випадків.

Ще одним поширеним видом шахрайства є підробка медичних документів у сфері особистого страхування, зокрема страхування життя та здоров'я. Через складність перевірки медичних довідок у зоні бойових дій чи тимчасово окупованих територіях, аферисти користуються можливістю подання фальшивих документів для отримання компенсацій. Особливу небезпеку становлять випадки, коли до схем залучаються медичні працівники або співробітники страхових компаній, що ускладнює виявлення порушень.

У сфері автострахування зростає кількість випадків подання фіктивних дорожньо-транспортних пригод (ДТП), зокрема у прифронтових регіонах. Через слабкий контроль дорожнього руху та обмежений доступ до правоохоронних органів, значна частина заяв про ДТП надходить без належного оформлення з боку

поліції, що відкриває можливості для зловживань. Часто власники спеціально пошкоджують транспортні засоби, щоб отримати виплати, або ж використовують старі пошкодження, які не пов'язані з поточними подіями [2, с. 108].

Окрему увагу слід приділити ролі цифрових технологій у страхових шахрайствах. З одного боку, використання мобільних додатків та онлайн-сервісів дозволяє швидше опрацьовувати заявки клієнтів, що особливо важливо у кризових умовах. Однак, з іншого боку – цифрові канали створюють нові вектори атак: фальшиві акаунти, використання вкрадених особистих даних, маніпуляції з електронними копіями документів тощо. У період воєнного стану, коли більшість комунікацій відбуваються в онлайн-режимі, такі ризики значно зростають.

У відповідь на зростання шахрайства страхові компанії змушені адаптувати свої підходи до оцінки ризиків. Зокрема, запроваджуються більш суворі процедури перевірки документів, посилюється співпраця з правоохоронними органами, впроваджуються автоматизовані системи виявлення підозрілих випадків на основі штучного інтелекту та аналітики даних. Проте, ці заходи не завжди є ефективними в умовах обмеженого доступу до даних та інфраструктури.

Ще однією проблемою є правова неврегульованість багатьох аспектів страхування у надзвичайних ситуаціях. Чинне законодавство України не завжди враховує специфіку непередбачуваних обставин, що ускладнює судовий розгляд випадків шахрайства. Крім того, брак судової практики у сфері страхування в умовах воєнного стану знижує ефективність правового захисту учасників ринку.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що ризики страхового шахрайства у період воєнного стану значно зростають і потребують системного підходу до управління. Необхідно активізувати міжвідомчу співпрацю між страховими компаніями, правоохоронними органами та державними структурами, посилити цифрову безпеку, впроваджувати інноваційні інструменти аналізу ризиків, а також вдосконалювати нормативно-правову базу. Тільки за таких умов можливе ефективне функціонування страхової системи, яка здатна виконувати свою соціальну функцію навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел:

1. Бровко С. В. Страхування в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. С. 221–227. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-24>
2. Богріновцева Л. М., Бондарук О. С., Ключка О. В. Шляхи протидії страховому шахрайству в сучасних умовах розвитку. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. № 1 (13). С. 107-117. URL: https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/download/255/210/?utm_source=chatgpt.com

Юлія Присяжнюк
студентка гр. 271(ОО),
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці
Науковий керівник: к.е.н., доцент Аліна Корбутяк

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

У контексті глобальної цифрової трансформації безготівкові платежі стають важливою частиною фінансових операцій бізнесу. Перехід від звичайних готівкових операцій до електронних і цифрових методів оплати є відображенням як прогресу технологій, так і мінливих вимог клієнтів і компаній. Щоб підвищити ефективність, швидкість і безпеку своїх фінансових операцій, підприємства будь-якого розміру все частіше використовують безготівкові методи. Безготівкові розрахунки мають багато переваг, але вони також пов'язані з новими ризиками та труднощами. Вони включають залежність від доступу до Інтернету, ризики кібербезпеки, перебої в системі та виключення певних груп зацікавлених сторін, які можуть не мати доступу до цифрових технологій. Тому для підприємств важливо розуміти які переваги та недоліки безготівкових розрахунків.

Перевагами використання безготівкових розрахунків у фінансовій діяльності підприємства є те, що безготівкові платежі підвищують загальну ефективність та зменшують операційні витрати в бізнесі. Ці типи платежів обробляються швидше, оскільки працівникам, що обслуговують клієнтів не потрібно обробляти, рахувати чи зберігати фізичну готівку, а весь облік можна зберігати та вести в цифровому вигляді. Безготівкові розрахунки компанії зменшують операційні витрати, заощаджують значну кількість часу та зменшують ймовірність людських помилок у своєму обліку. Також важливою перевагою є прискорення транзакцій, що може значно покращити обслуговування клієнтів. Для клієнтів безготівкові транзакції є більш ефективними та гнучкими, а персонал зможе обслужити ще більше людей, ніж раніше. Ведення безготівкових розрахунків може зменшити труднощі з міжнародними платежами. Конвертація валют може бути складною, а комісії також можуть бути надзвичайно високими, що відлякує клієнтів і скорочує прибутки. Перевагою є вибір постачальника онлайн-платежів, який спрощує прийняття глобальних та місцевих способів оплати та полегшує бізнесу розширення в нові регіони [1].

Поряд з великою кількістю переваг існує ряд недоліків використання безготівкових розрахунків у фінансовій діяльності підприємства. Деякі клієнти можуть не мати доступу до безготівкових способів оплати або не впевнені, чи варто їх використовувати, деякі люди вважають, що для них важливо мати можливість розраховуватися саме готівкою. Також великим недоліком є можливі технологічні перебої та сильна залежність від інтернет-постачання, і у випадку збоїв системи можливі ускладнення в обслуговуванні клієнтів.

За статистикою Національного банку України кількість транзакцій з використанням карток, емітованих українськими банками та фінансовими

установами, у 2024 році становила 8 654,4 млн од. Загальна сума таких транзакцій становила 6 577,4 млрд грн. З цих транзакцій 91,8% за кількістю та 90,1% за загальною сумою було здійснено в Україні [2].

Більшість операцій з платіжними картками в Україні були безготівковими. Українці здійснили 8 184,8 млн безготівкових операцій на суму 4 243,5 млрд грн в Україні та за кордоном [2]. Отже, безготівкові транзакції з використанням карток досягли 64,5% від загальної суми транзакцій з використанням карток минулого року. Частка безготівкових транзакцій за кількістю зросла до 94,6% у 2024 році [2].

Аналіз безготівкових операцій з використанням карток українських емітентів за видами показує, що у 2024 році операції в точках продажу становили більшість транзакцій з картками за кількістю та загальною сумою – 73,4% та 46,8% відповідно. Онлайн-платежі за товари та послуги становили 13,6% за кількістю та 14,7% за загальною сумою всіх безготівкових транзакцій, здійснених за картками [2]. У 2024 році кількість точок продажу та обслуговування, що приймають платіжні картки, зокрема онлайн, також зросла на 12,8% порівняно з 2023 роком і склала 518 400 (порівняно з 459 700 станом на 1 січня 2024 року) [2]. Ці позитивні зрушення демонструють, що платіжна інфраструктура України може забезпечити безперебійне та надійне обслуговування безготівкових карткових транзакцій, підтримуючи високий рівень довіри українців до безготівкових платежів [2].

Отже, стрімке зростання безготівкових платежів свідчить про те, що цифрові інструменти вже стали головним каналом фінансових розрахунків українського бізнесу – у 2024 р. на них припало понад 94% усіх карткових операцій та майже 65 % їхньої вартості. Розвинена інфраструктура – 518 тис. торгових та онлайн-точок, які приймають карти – забезпечує високу швидкість, прозорість і зниження операційних витрат. Водночас залежність від інтернету й кібербезпека залишаються критичними ризиками, а частина клієнтів досі потребує готівки. Тому оптимальна стратегія підприємства полягає у максимальному використанні переваг безготівкових розрахунків, паралельно підтримуючи резервні готівкові канали та інвестуючи в захист цифрових систем.

Список використаних джерел:

1. Cashless business: Trends, benefits, and challenges.URL: <https://www.paypal.com/us/brc/article/cashless-business-pros-and-cons> (дата звернення 19.05.2025)
2. Національний банк України. Українці продовжують обирати безготівкові розрахунки: прес-реліз, 27 берез. 2025 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bezgotivkovi-rozrahunki-u-2024-rotsi-suttyevo-perevajali-sered-operatsiy-z-platijnimi-kartkami> (дата звернення: 19.05.2025)
3. Національний банк України. Картковий ринок за дев'ять місяців 2024 року: частка безготівкових операцій продовжує зростати (уточнено): статистичний огляд, 30 лист. 2024 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kartkoviy-rinok-za-devyat-misyatsiv-2024-roku-chastka-bezgotivkovih-operatsiy-prodovjuye-zrostaty> (дата звернення: 19.05.2025)

Ірина Саз

студентка гр. ФБС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Богдан Луців

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ, ПІДТРИМКИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ СУЧАСНИХ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Сучасні глобальні та локальні потрясіння, включаючи безпрецедентну геополітичну нестабільність, глибокі макроекономічні коливання, стрімкий розвиток цифрових технологій та зростаючу частоту кризових явищ, ставлять перед банківським, страховим та фондовим ринками, фундаментальну трилему: необхідність одночасного забезпечення фінансової стабільності та стійкості фінансової системи, підтримки ефективного розподілу капіталу та стимулювання економічного зростання, а також здатності до швидкої адаптації та інновацій у відповідь на нові виклики та загрози. Пандемія COVID-19 наочно продемонструвала, як фінансова стабільність є необхідною умовою для підтримки економіки під час шоків, а інноваційні фінансові рішення відіграли важливу роль у забезпеченні безперебійності транзакцій. Стрімкий розвиток цифрових фінансів ставить перед регуляторами нові виклики щодо підтримки інновацій при одночасному забезпеченні стабільності та захисту споживачів. Зростаюча увага до питань стійкого розвитку та кліматичних ризиків також вимагає від фінансових ринків інноваційних підходів до фінансування зеленої економіки. Намагання одночасно досягти цих трьох взаємопов'язаних, але часто суперечливих цілей в умовах високої невизначеності та зростаючих ризиків є визначальною характеристикою сучасного функціонування фінансових ринків.

Забезпечення фінансової стабільності є першочерговою метою для будь-якої розвиненої економіки. Стабільна фінансова система здатна ефективно виконувати свої ключові функції, такі як посередництво між заощадженнями та інвестиціями, управління ризиками та забезпечення платежів. Для досягнення фінансової стабільності фінансові установи регулятори повинні приділяти особливу увагу управлінню ризиками, підтримувати адекватний рівень капіталізації та ліквідності, а також впроваджувати ефективні механізми раннього виявлення та запобігання системним кризам [1].

Проте, надмірне посилення регуляторних вимог, спрямоване на забезпечення максимальної стабільності, може мати негативні наслідки для економічного зростання. Обмеження кредитної активності, підвищення вартості залучення капіталу та зниження інвестиційної привабливості можуть загальмувати економічну динаміку [4]. І навпаки, надмірна лібералізація фінансового сектору в гонитві за зростанням може призвести до накопичення надмірних ризиків та підірвати стабільність, як це демонстрували численні фінансові кризи в минулому [3]. Таким чином, знаходження оптимального балансу між пруденційним

регулюванням та стимулюванням економічної активності є постійним викликом для регуляторів.

Водночас, сучасні виклики, такі як стрімка цифрова трансформація, зростаючі кіберзагрози та все більш відчутні наслідки зміни клімату, вимагають від фінансових ринків здатності до швидкої адаптації та інновацій. Впровадження нових технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн та великі дані, відкриває нові можливості для підвищення ефективності, зниження витрат та розширення спектру фінансових послуг. Розробка інноваційних фінансових продуктів та послуг, а також реагування на нові види ризиків, пов'язаних з технологічними змінами та екологічними проблемами, є критично важливими для підтримки конкурентоздатності та ефективності фінансової системи [5]. Проте, швидкі технологічні зміни можуть створювати нові регуляторні виклики, пов'язані з захистом даних, кібербезпекою та потенційними системними ризиками, вимагаючи від регуляторів гнучкості та здатності до своєчасного реагування [2]. Занадто жорстке регулювання інновацій може стримати їхній розвиток, тоді як недостатній нагляд може призвести до нестабільності. У контексті цифрової трансформації особливої уваги потребує баланс між стимулюванням FinTech-інновацій та управлінням новими видами ризиків, що вони несуть.

Отже, успішне функціонування банківського, страхового та фондового ринків в умовах сучасних викликів і загроз безпосередньо залежить від здатності знаходити оптимальний баланс між забезпеченням фінансової стабільності, підтримкою економічного зростання та стимулюванням адаптивності й інновацій. Це вимагає від держав, регуляторів та учасників ринку скоординованих дій, гнучких стратегій та практичного управління ризиками. Необхідно розробляти такі регуляторні підходи, які б не лише забезпечували стійкість фінансової системи, але й створювали сприятливі умови для інвестицій та інновацій. Це включає в себе впровадження ризик-чутливих регуляторних вимог, сприяння розвитку конкуренції та прозорості на фінансових ринках, а також підтримку технологічних інновацій з одночасним урахуванням потенційних ризиків. В умовах глобалізації ефективне розв'язання цієї трилеми потребує тісної міжнародної співпраці та координації в сфері фінансового регулювання. Для України, особливо в контексті поточних викликів та майбутнього відновлення, здатність знайти баланс між фінансовою стабільністю, економічним зростанням та інноваціями матиме вирішальне значення для стійкого розвитку. Здатність до ефективного управління цією складною трилемою визначить стійкість та подальший розвиток фінансової системи в умовах постійних змін.

Список використаних джерел:

1. Базельський комітет з банківського нагляду. (2024). Основні принципи ефективного банківського нагляду. Банк міжнародних розрахунків. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Core_Principles_for_effective_banking_supervision-April_2024_ua.pdf?v=7
2. Financial Stability Board. (2017). Financial Stability Implications from FinTech. URL: <https://www.fsb.org/uploads/R270617.pdf>

3. Kindleberger C. P., Alibe, R. Z. (2011). Manias, panics, and crashes: A history of financial crises (6th ed.). Palgrave Macmillan. URL: <https://delong.typepad.com/manias.pdf>
4. Minsky H. P. (2008). Stabilizing an unstable economy. McGraw-Hill. URL: <http://digamo.free.fr/minsky86.pdf>
5. Schumpeter J. A. (1942). Capitalism, socialism and democracy. Harper & Brothers. URL: <https://periferiaactiva.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/08/joseph-schumpeter-capitalism-socialism-and-democracy-2006.pdf>

Богдан Угрин

аспірант кафедри міжнародної економіки,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Іван Маховський

студент гр. МІМм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Ірина Іващук

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МУЛЬТИНАЦІОНАЛЬНИМИ КОРПОРАЦІЯМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ

В умовах посилення глобальної конкуренції управління ризиками стає ключовим елементом стратегії управління мультинаціональних корпорацій (МНК). Ефективне управління ризиками дозволяє не лише мінімізувати втрати, але й підвищити стійкість бізнесу до зовнішніх змін. У сучасному бізнес-середовищі де невизначеність стає нормою, здатність корпорацій передбачати та управляти ризиками є визначальною для їх конкурентоспроможності. Ризики, з якими стикаються мультинаціональні корпорації, є багатогранними. Серед основних категорій ризиків можна виділити політичні, економічні, фінансові, операційні, екологічні та соціальні. Політичні ризики включають нестабільність політичних режимів, зміни в законодавстві, торговельні обмеження. Наприклад, санкції або зміни в регуляторних нормах можуть істотно вплинути на операційну діяльність МНК у певних країнах. Політична нестабільність здатна швидко змінювати умови ведення бізнесу, що може призвести до значних втрат. Згідно з Глобальним дослідженням сприйняття ризиків 2024 року, 54% респондентів очікували певної нестабільності, ще 27% – більшої турбулентності, і лише 16% очікують стабільного або спокійного прогнозу в наступні два роки [1]. У 2023 році світ зафіксував рекордну кількість військових конфліктів за останні 30 років, що свідчить про зростання політичної нестабільності у багатьох регіонах.

Економічні ризики характеризуються коливанням валютних курсів, інфляцією, змінами у світовій економіці. МНК можуть втрачати прибуток через валютну нестабільність або економічну кризу в країнах, де вони мають підрозділи (табл. 1). Така економічна волатильність вимагає від компаній постійного моніторингу глобальної фінансової системи. Операційні ризики стосуються перебоїв у постачанні, змін у виробничих ланцюгах та збоїв у логістичних процесах. Наприклад, пандемія COVID-19 продемонструвала вразливість поставок глобальних ланцюгів та важливість їх стійкості. Екологічні ризики включають природні катастрофи, посилення екологічних норм та зобов'язань щодо сталого розвитку. Таким чином, компанії змушені адаптувати свої виробничі процеси до нових екологічних стандартів, щоб уникнути штрафів та зберегти репутацію. Соціальні ризики охоплюють страйки, культурні відмінності та соціальну нестабільність. Наприклад, масові страйки на заводах можуть вплинути на постачання продукції, що створює додаткові витрати.

Таблиця 1

Основні економічні ризики для мультинаціональних корпорацій

Тип ризику	Приклад компанії	Можливі стратегії управління ризиком
Валютний ризик	Samsung (під час валютних коливань у 2022 році)	Хеджування валютних ризиків, використання фінансових деривативів.
Інфляційний ризик	Nestlé (підвищення цін на сировину у 2023 році) [2]	Довгострокові контракти з фіксованими цінами, диверсифікація постачальників.
Кредитний ризик	General Motors (проблеми з поверненням кредитів у 2008 році)	Страховання кредитних ризиків, жорсткіші вимоги до кредитоспроможності клієнтів.
Ціновий ризик на сировину	Boeing (зміна цін на алюміній та сталь у 2021 році)	Ф'ючерсні контракти на сировину, довгострокові угоди з постачальниками.
Ризик зниження попиту	Apple (падіння попиту на iPhone у Китаї в 2019 році) [3]	Диверсифікація продуктового портфеля, вихід на нові ринки.
Фінансовий ризик	HSBC (зміна вартості облігацій під час фінансової кризи)	Розподіл інвестицій у різні фінансові інструменти, моніторинг фінансових показників.
Економічна рецесія	Ford (скорочення виробництва у 2008 році) [4]	Диверсифікація ринків збуту, оптимізація витрат у кризових періодах.

Джерело: складено авторами.

Для мінімізації впливу ризиків мультинаціональні корпорації використовують комплексні методи управління. Основними з них є: диверсифікація – розподіл виробничих потужностей та інвестицій у різних регіонах, що знижує залежність від однієї країни або ринку; страхування – захист активів від політичних, економічних та екологічних ризиків; хеджування – МНК використовує хеджування валют, щоб уникнути втрат від коливання обмінних курсів; стратегічне планування – розробка довгострокових планів з урахуванням можливих ризиків та кризових ситуацій.

Мультинаціональні корпорації демонструють високий рівень управління ризиками: для HSBC диверсифікація інвестицій у різних регіонах мінімізує політичні та економічні ризики; Samsung здійснює управління валютними ризиками завдяки хеджуванню на фінансових ринках дозволяє знизити втрати від валютних коливань; Volkswagen проводить оптимізацію виробничих процесів у різних країнах для зниження операційних витрат під час економічних змін. Водночас, сучасні виклики потребують від МНК в управлінні забезпечення більшої гнучкості, адаптивності та інноваційних підходів для підтримання конкурентоспроможності в умовах глобальної нестабільності. Для забезпечення стійкого розвитку в умовах глобальної конкуренції МНК необхідно розробляти комплексні стратегії управління ризиками та інтегрувати їх у загальну модель управління. Таким чином, використання сучасних технологій, страхування ризиків та стратегічне планування дають змогу суттєво зменшити вплив зовнішніх загроз і забезпечити стабільне зростання бізнесу. Паралельно з цим підвищення ефективності управлінських процесів завдяки автоматизації та цифровізації створює передумови для довготривалого зростання та зміцнення позицій компаній на глобальних ринках.

Список використаних джерел:

1. Global Risks Report 2024. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/>
2. Nestle plans price hikes after costs eat into profits. URL: https://www.reuters.com/business/retail-consumer/nestle-full-year-profit-misses-forecasts-despite-price-increases-2023-02-16/?utm_source=chatgpt.com
3. Apple's iPhone Sales in China Down an Estimated 30% in Q1 2019, Huawei Continues to Dominate. URL: https://www.macrumors.com/2019/04/30/iphone-sales-china-30-percent-drop-q1-2019/?utm_source=chatgpt.com
4. Ford sees ruthless cost-cutting pay off. URL: <https://www.theguardian.com/business/2008/jan/25/ford.automotive>

Ірина Федорович

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій
та банківського бізнесу,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Сергій Палямар

аспірант,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РОЛЬ КРЕДИТНИХ СПІЛОК У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНІ

Упродовж останніх років питання фінансової інклюзії набуло особливої актуальності як у світовому, так і в українському контексті. Забезпечення рівного доступу до базових фінансових послуг для всіх верств населення – це не лише показник соціальної справедливості, а й важлива передумова сталого економічного розвитку держави. В умовах структурних трансформацій фінансового ринку, посилення економічної нестабільності та обмеженої присутності традиційних банків у малих містах і сільській місцевості, зростає потреба в інституціях, здатних забезпечити доступне, прозоре й орієнтоване на потреби населення фінансове обслуговування. Саме в цьому контексті дедалі більше уваги привертають кредитні спілки – учасники небанківського фінансового сектору, діяльність яких тісно пов'язана із розвитком фінансової інклюзії.

Кредитні спілки функціонують на кооперативних засадах і мають соціально орієнтовану природу. Їх мета – не отримання максимального прибутку, а задоволення фінансових потреб своїх членів, що робить їх близькими до населення як за структурою, так і за цінностями. Завдяки своїй гнучкості, локальній присутності та лояльній кредитній політиці, спілки мають потенціал стати дієвим інструментом залучення до фінансової системи тих, хто часто опиняється поза її межами – осіб з низьким рівнем доходів, пенсіонерів, внутрішньо переміщених осіб, мешканців сіл та малих міст [1, с. 107].

Особливістю українських кредитних спілок є те, що значна їх частина виникла саме в регіонах із низькою концентрацією банківських установ. Вони стали альтернативним джерелом фінансових ресурсів для широких верств населення, які не можуть задовольнити свої потреби у банківському секторі. Завдяки простим умовам членства, відносно низьким ставкам за кредитами, зрозумілим фінансовим продуктам та індивідуальному підходу до позичальника, кредитні спілки поступово посилюють свою роль у структурі фінансового забезпечення домогосподарств.

Попри це, потенціал кредитних спілок ще далекий від повного використання. Їхня діяльність обмежується низькою структурних, регуляторних та економічних бар'єрів. Насамперед йдеться про низький рівень капіталізації, обмежений доступ до зовнішніх джерел фінансування, відсутність державної підтримки, недосконале законодавче регулювання, а також брак довіри з боку населення через окремі випадки недобросовісної практики у минулому. Окремо

слід наголосити на обмеженій цифровій спроможності спілок – більшість із них ще не запровадили сучасних онлайн-сервісів, що значно знижує їхню привабливість для молодого покоління споживачів фінансових послуг [2, с. 5].

У цьому контексті важливим завданням стає розроблення стратегій підтримки кредитної кооперації як важливої складової фінансового сектору, орієнтованої на соціальний ефект. Одним із ключових напрямів може стати стимулювання цифровізації кредитних спілок: упровадження онлайн-кабінетів, мобільних застосунків, електронного документообігу та систем дистанційного ідентифікування. Крім того, варто переглянути підходи до державного регулювання цієї сфери, забезпечивши стабільність правового поля та нагляд з боку Національного банку України, який сьогодні виконує функцію регулятора.

Не менш важливим напрямом є підвищення фінансової грамотності населення. Брак знань про діяльність кредитних спілок, плутанина у правовому статусі таких організацій, а також недостатній рівень обізнаності про переваги кооперативної моделі кредитування є чинниками, що стримують залучення нових членів до спілок. Проведення інформаційних кампаній, створення освітніх програм для різних категорій громадян, зокрема для молоді, сприятиме формуванню довіри до сектору й розширенню клієнтської бази [3, с. 204].

Таким чином, кредитні спілки мають вагомий потенціал у формуванні інклюзивного фінансового середовища в Україні. Їх соціальна спрямованість, локальна присутність та відкритість до потреб громади надають їм унікальну можливість стати ключовими суб'єктами розвитку фінансової інклюзії. Проте для реалізації цього потенціалу необхідна консолідація зусиль держави, професійної спільноти та самих кредитних спілок. Лише за умови створення сприятливого нормативного середовища, посилення інституційної спроможності та модернізації інструментарію кредитної кооперації можна очікувати її сталого розвитку та зростання значущості на ринку фінансових послуг України.

Водночас важливо усвідомлювати, що розвиток кредитних спілок як інструменту фінансової інклюзії має відбуватися не лише через зовнішні інституційні стимули, а й через внутрішню трансформацію самих спілок, що передбачає перегляд управлінських підходів, посилення прозорості фінансової звітності, впровадження механізмів внутрішнього контролю та оцінки ризиків, а також активізацію комунікацій із членами. Лише у разі, коли кредитні спілки зможуть стати сучасними, відкритими, технологічно оснащеними організаціями, вони здатні відігравати стабільну й значущу роль у досягненні стратегічних цілей держави щодо зниження рівня фінансової виключеності та побудови інклюзивного фінансового середовища в Україні.

Список використаних джерел:

1. Шульга Н. І. Кредитні спілки як інструмент фінансової інклюзії населення. *Економіка і організація управління*. 2022. № 1 (45). С. 105–112.
2. Кредитні спілки в Україні: стан та перспективи розвитку: аналіт. звіт. USAID, Проєкт «Трансформація фінансового сектору». Київ, 2021. 54 с.

3. Козак Ю. Г., Мельниченко М. М. Сучасні проблеми та перспективи розвитку кредитних спілок в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2023. № 2 (49). С. 201–210. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.49.2023.201>.

Денис Фурман

аспірант кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький
Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Ткачук

АСПЕКТИ НЕЛІНІЙНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ

Особливу роль у функціонуванні ринків капіталу відіграє сьогодні фондовий ринок, який забезпечує ефективний просторово-часовий перерозподіл фінансових ресурсів між економічними агентами через механізм обігу різноманітних цінних паперів. Цілком очевидно, що повноцінно функціонуючий фондовий ринок, який стабільно виконує свої інституційні функції без загроз для фінансової рівноваги, виступає каталізатором розвитку економіки держави. Водночас, неефективність або структурна дестабілізація фондового ринку можуть призвести до збоїв фінансової системи країни. Відтак, вважаємо за необхідне розглянути теоретичні аспекти нелінійності функціонування сучасного фондового ринку.

Протягом останніх 50-ти років у фінансовій теорії домінувала лінійна парадигма, згідно з якою кожна дія економічного суб'єкта на ринку породжує пропорційну реакцію з боку самого фінансового ринку.

Відома теорія ринків капіталу в повній мірі базується на лінійному підході до економічних процесів та суспільного життя, оскільки побудована на припущенні про нормальний розподіл прибутку суб'єктів ринку. Відома теорія ринків капіталу в повній мірі базується на лінійному підході до економічних процесів та суспільного життя, оскільки побудована на припущенні про нормальний розподіл прибутку суб'єктів ринку. Основними концепція теорії ринків капіталу є [1]:

- раціональність інвесторів – інвестори очікують від здійснених операцій на ринку середньої ефективності, тому й оцінюють потенційно можливий прибуток методом імовірнісного зважування; ризик вимірюється як стандартне відхилення очікуваного прибутку, тому інвестори надають перевагу активам, які дають найвищий очікуваний прибуток за заданого рівня ризику;

- ефективність ринку – ціни на ринку відображають усю доступну публічну інформацію, зміни цін не співвідносять між собою, за винятком короткострокових періодів, а вартість товарів визначається консенсусом великої кількості фундаментальних аналітиків;

- випадковість зміни цін – внаслідок попередньо зазначених концепцій, ціни на ринках схильні до випадкових змін, тому імовірнісний розподіл прибутку має приблизно нормальний характер; така наближеність означає, що розподіл прибутку фірми характеризується середньою величиною та дисперсією.

Як бачимо, теорія ринків капіталу суттєво залежить від ступеня нормальності розподілу прибутків, тому можемо зазначити, що вона в повній мірі базується на лінійному підході до економічних процесів та суспільного життя, оскільки побудована на припущенні про нормальний розподіл. Концепція

ефективного ринку визначає фінансовий ринок таким, на якому всі активи справедливо оцінюються відповідно до доступної для економічних агентів інформації. Але не лише справедливі ціни, а й багато інших факторів впливають на функціонування фондового ринку. Тому ефективний фондовий ринок – це волатильний ринок і справедливі ціни не є основною, необхідною умовою його функціонування. Відтак, ми цілком поділяємо думку Петерса в тому, що для забезпечення еволюційного розвитку будь-яка економічна система повинна знаходитися «далеко від рівноважного стану» [2, с.19].

Очевидним є перехід до нової парадигми функціонування фінансового ринку, яка повинна враховувати нелінійність і складність ринку як економічної системи. За своєю сутністю ринкова економіка є відкритою, еволюціонуючою системою й будь-які спроби контролю, управління, стримування в рівноважному стані приречені на провал. Рівноважний стан фінансового ринку як системи ототожнюється з призупиненням його еволюційного розвитку.

Сучасні ринки капіталу є динамічними, нелінійними системами в часі. Вони є синергійними за сутністю свого функціонування. Саме гіпотеза синергійного ринку дає змогу розглядати розвиток фондового ринку як процес, в якому відбуваються не тільки кількісне ускладнення взаємодії його учасників, але й якісні нелінійні трансформації.

Сучасні науковці та практики сьогодні все більше визнають кореляцію між нелінійною динамікою та реальною поведінкою ринків капіталу. Однак, фондовий ринок, як правило, не є строго впорядкованим, сталим і рівноважним, що й обумовлює нелінійний характер його розвитку як складної економічної системи.

Ключовими детермінантами нелінійності функціонування фондового ринку виступають такі ознаки [3]:

- зворотність зв'язку, що проявляється як взаємозв'язок між поточними та минулими подіями на фондовому ринку (наприклад, вплив минулих цінових трендів на сучасні рішення інвесторів);
- існування критичних рівнів, які мають більше, ніж одну точку рівноваги;
- фрактальність структури, що передбачає самоподібність ринкових патернів на різних часових масштабах внаслідок нелінійних механізмів зворотного зв'язку на ринку;
- емерджентна складність ринку, яка виникає при віддаленні від точки рівноваги та супроводжується формуванням нових структурних властивостей ринку (наприклад, спонтанні крахи або бульбашки);
- чутливість до початкових умов, адже навіть незначні зміни в стартових параметрах (наприклад, обсяги торгівлі або макроекономічні дані) можуть призводити до катастрофічно різних траєкторій розвитку фондового ринку.

Слід зауважити, що зазначені явища можуть мати місце лише за умов, що фондовий ринок не перебуває в рівноважному стані. Також, цілком очевидно, що такі характеристики фондового ринку зовсім не підпадають під трактування гіпотези ефективного ринку, оскільки фондовий ринок, як складна економічна система, не є впорядкованим, лінійним і рівноважним; йому притаманні хаотичність, складність і нелінійність розвитку.

На сьогодні держава і ринок стали оперувати багатьма категоріями і положеннями, взятими з теорії ймовірностей і математичної статистики. Зазвичай, у функціонуванні фондового ринку переважно використовуються поняття «стабільність» і «нестабільність», а не поняття «випадковість» і «невизначеність». Незаперечно, що будь-які події на фондовому ринку сьогодні можна розташувати в системі координат «хаос-порядок». Відтак, високий рівень інфляції та біржову паніку можна віднести до стану хаосу на ринку, а стабільні ціни та зростаючі індекси на фондовій біржі – до стану порядку. При цьому хаос пов'язаний, зазвичай, з ризиками і загрозами фондового ринку, а порядок означає стабільність і передбачає впорядкованість і рівноважність ринку.

Нелінійність функціонування фондового ринку може проявлятися різним чином. Порядкова нелінійність передбачає порушення одновимірної впорядкованості, тобто вихід у багатовимірний простір. Якісний аспект нелінійності проявляється в таких феноменах самоорганізації ринку, як: неоднозначність, нестійкість, незворотність. Появу несподіваних, стрибкоподібних якісних змін фондового ринку як складної системи, розглядається синергетикою як закономірність еволюційного процесу, а не як виняткову подію.

Сучасні процеси, що відбуваються у фондовому ринку тісно пов'язані з концепцією нелінійності та мають універсальну природу. Щоб глибше зрозуміти динаміку цих явищ, важливо звертатися до методології «нелінійного мислення», заснованої ще у 1930-х роках Л. Мандельштамом [3].

У взаємодії між економічними гравцями фондового ринку нелінійні прояви кооперації й суперництва можуть викликати непередбачувані, хаотичні коливання ринку, за рахунок яких і зароджується імпульс до еволюційного розвитку фондового ринку як складної системи. Це свідчить про те, що фондовий ринок як економічна система не може бути постійно сталим.

Зауважимо, що фондовий ринок як і вся економіка, постійно перебуває під впливом трансформацій – як із зовнішнього середовища, так і зсередини самого ринку. Якщо ринок доходить до критичних меж (дисфункціональних станів), можливі раптові структурні зсуви, які прокладають шлях до нового якісного етапу існування. У такі моменти порядок на ринку поступається місцем хаосу, який стає рушієм усіх якісних змін. Тому без участі хаотичності та випадковості не може відбутися справжній розвиток фондового ринку.

Характерними рисами, які дозволяють виявити нелінійність фондового ринку, є наявність безлічі потенційних рішень і функціонування механізмів зворотного зв'язку, що не залежать від часових чинників. Особливо важливою є роль потужних нелінійних позитивних зворотних зв'язків, які сприяють прискоренню процесів самоорганізації ринку, даючи йому змогу обирати найефективніший вектор розвитку з багатьох реально можливих. На нашу думку, суть нелінійності фондового ринку полягає в непропорційній його реакції на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища. Саме це відкриває шлях до численних варіантів подальшої еволюції фондового ринку як складної системи, особливо в

умовах невизначеності коли формуються критичні точки майбутнього розвитку ринку.

Список використаних джерел:

1. Miller M. Financial Markets and Economic Growth. *Journal of Applied Corporate Finance*. 1998. Vol. 11(3). P.14.
2. Peters E. E. Chaos and Order in the Capital Markets: A New View of Cycles, Prices, and Market Volatility. 2nd Edition. New York-Wiley. 1996. 288p.
3. Hiroki Sayama. Introduction to the Modeling and Analysis of Complex Systems. – Open SUNY Textbooks, Milne Library. State University of New York at Geneseo, 2015. 498 p.

Анастасія Хайдарі

студентка гр. Ф1,

Хмельницький університет управління

та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Науковий керівник: к.е.н., доцентка Наталія Ткачук

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів є важливим елементом функціонування банківської та фінансової систем, що безпосередньо впливає на ефективність перерозподілу фінансових ресурсів в економіці. На відміну від загального уявлення про банки лише як кредиторів чи депозитаріїв, їхня участь у фондовому ринку охоплює ширший спектр операцій – від інвестування у цінні папери до емісійної діяльності та управління активами.

Емісійна діяльність банківських установ відіграє важливу роль у функціонуванні фінансового ринку, адже саме завдяки випуску цінних паперів банки мають змогу залучати додаткові фінансові ресурси та привертати увагу широкого кола інвесторів. Емісія є одним із ключових інструментів формування капіталу банку та водночас способом зміцнення його позицій на ринку. З огляду на це, важливим напрямом у процесі аналізу участі банків України на ринку цінних паперів є дослідження обсягів випуску ними фінансових інструментів (рис. 1).

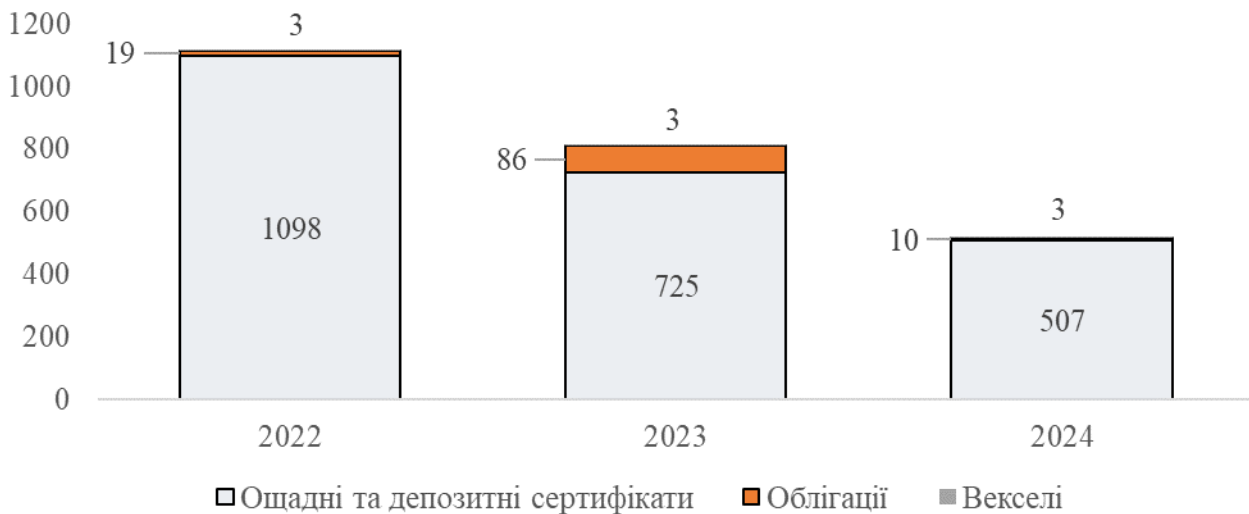

Рис. 1. Обсяги цінних паперів, випущених комерційними банками України за 2022-2024 рр., млн грн [1]

З рисунку бачимо, що найбільші обсяги випуску цінних паперів спостерігалися у 2022 році, при цьому за весь аналізований період боргова діяльність мала більші значення показників. Чітко видно, що протягом усіх трьох років найбільшу частку займають ощадні та депозитні сертифікати. У 2022 році їх обсяг становив 1 098 млн грн, що практично повністю сформувало загальний обсяг емісії цінних паперів. У наступні роки спостерігалася поступове скорочення: 725 млн грн у 2023 році та 507 млн грн у 2024 році, однак навіть за умов зниження

обсягів, саме сертифікати продовжували домінувати в структурі банківських цінних паперів. Основною причиною такого домінування є відносна простота й швидкість випуску депозитних сертифікатів, а також їх висока привабливість для банків у періоди нестабільності або низької інвестиційної активності на фондовому ринку.

Протягом 2022-2024 років обсяги чистих активів банків зросли на 7,3%, головним чином завдяки збільшенню вкладень у депозитні сертифікати НБУ та коштів на кореспондентських рахунках в інших банках [3]. Облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) є борговими цінними паперами, які уряд випускає для фінансування державного бюджету, а операції з ними здійснюються як на первинному, так і на вторинному ринку. Наразі Національний банк України виконує функцію депозитарію для ОВДП, забезпечуючи централізований облік цих цінних паперів. Станом на сьогодні 37% облігацій внутрішньої державної позики на вторинному ринку перебувають у власності банків (рис. 2).

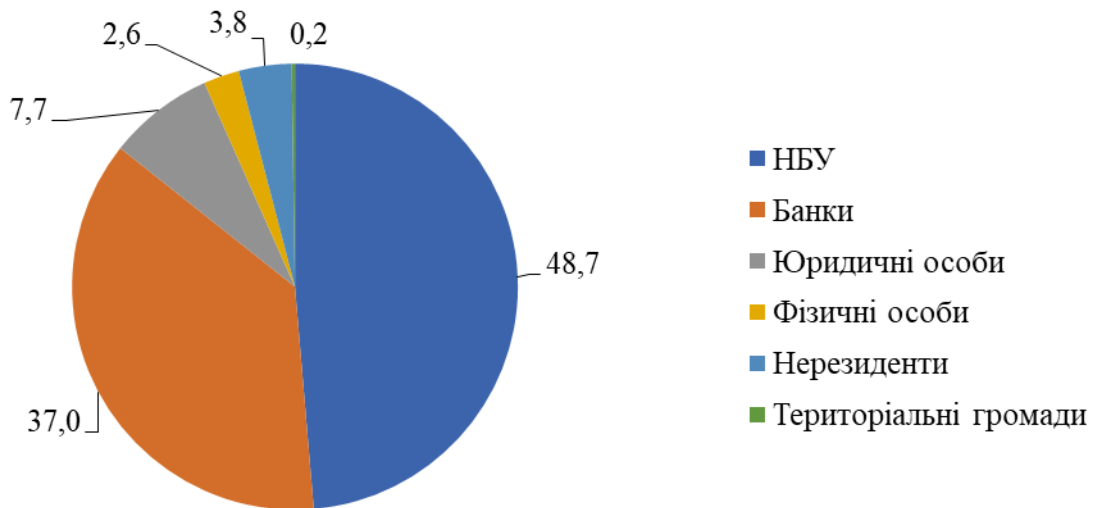

Рис. 2. Структура власності ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю у 2022 році, % [22].

Сукупно у власності НБУ та комерційних банках зосереджено понад 85% усіх облігацій, що свідчить про значну концентрацію державного боргу у банківському секторі. Такий розподіл пояснюється як стратегією НБУ щодо підтримки ліквідності та фінансової стабільності, так і тим, що банки використовують ОВДП як надійний інструмент для розміщення тимчасово вільних коштів із мінімальним ризиком. Для банківської системи вкладення в державні цінні папери є вигідним і порівняно безпечним способом інвестування, що забезпечує стабільний дохід і виконує роль забезпечення при операціях рефінансування з НБУ.

Отже, діяльність банків України на фондовому ринку має стратегічне значення як для забезпечення стабільності фінансової системи, так і для мобілізації капіталу. Аналіз структури емісійних цінних паперів засвідчує домінування ощадних і депозитних сертифікатів, що обумовлено їх доступністю та надійністю у періоди економічної нестабільності. Водночас активна участь

банків у ринку ОВДП підтверджує їх роль у фінансуванні державного боргу та підтримці внутрішнього боргового ринку. Надалі ефективність функціонування банків на фондовому ринку значною мірою залежатиме від макроекономічної ситуації, дій регулятора та рівня інвестиційної активності.

Список використаних джерел:

1. Цінні папери, крім акцій, випущені депозитними корпораціями (крім НБУ). URL: https://bank.gov.ua/files/3.5-Securities_liabilities.xlsx
2. Ринок облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/ovdp>
3. Огляд банківського сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-listopad-2024-roku>

Ірина Хомин

здобувачка вищої освіти

Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Науковий керівник: викладачка Алла Бурбела

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

Інвестиційна діяльність страхових компаній є однією з ключових складових їх функціонування, що забезпечує не лише формування додаткового прибутку, а й підвищення платоспроможності та стійкості до ризиків. Участь страховиків у процесах ринку капіталів сприяє мобілізації фінансових ресурсів та їх перерозподілу в економіці. Актуальність теми зростає в умовах економічної нестабільності та потребує наукового аналізу механізмів активізації інвестиційної діяльності страховиків.

Інвестиційною діяльністю можуть займатися різні суб'єкти господарювання, включаючи страхові компанії, які виступають важливими інституційними інвесторами. Водночас, на відміну від інших учасників фінансового ринку, діяльність страховиків у цій сфері обмежується спеціальними нормативними вимогами, що обумовлений необхідністю забезпечення платоспроможності та захисту інтересів страхувальників.

Загалом, вимоги до здійснення інвестиційної діяльності страховими компаніями регламентується Законом України «Про страхування» від 18.11.2021 р., де визначено, що страхова компанія при формуванні активів повинна керуватися принципом розсудливості, що передбачає інвестування виключно в такі активи, ризики за якими можуть бути належним чином ідентифіковані, оцінені, контрольовані та підзвітні. При цьому інвестиції мають забезпечувати достатній рівень надійності, якості, диверсифікованості, ліквідності та прибутковості, що відповідає цілям фінансової стійкості страховика [1]. Такі нормативні вимоги спрямовані на забезпечення надійності функціонування страхових компаній, мінімізацію інвестиційних ризиків та захист інтересів страхувальників шляхом встановлення чітких критеріїв до структури й якості активів страховика.

На сучасному етапі інвестиційна діяльність страхових компаній в Україні залишається досить обмеженою за обсягами та не має суттєвого впливу на їх фінансові результати. У своїй праці М. Ігошин визначає, що однією з ключових причин такого стану є низький рівень капіталізації страхового ринку, що зумовлює обмеженість ресурсів, які можуть бути спрямовані на інвестування. Крім того, страховики, що здійснюють обов'язкові види страхування, здебільшого орієнтовані на виконання соціальних функцій, тому інвестиційна діяльність для них не є пріоритетною [3]. На нашу думку, цю позицію можна вважати обґрунтованою, оскільки рівень капіталізації безпосередньо визначає інвестиційний потенціал страховиків, а структура страхових послуг – пріоритетність розподілу ресурсів між операційною та інвестиційною діяльністю.

Інвестиційна діяльність страхових компаній стикається з низкою системних обмежень, що уповільнюють її розвиток. Причини цих проблем зумовлені як внутрішніми чинниками, пов'язаними з особливостями функціонування самого страхового ринку, так і зовнішніми – зокрема, станом фінансової інфраструктури та загальноекономічним середовищем (табл. 1).

Таблиця 1

**Проблеми та шляхи подолання обмежень в інвестиційній діяльності
 страхових компаній в Україні**

Проблема	Шлях подолання
Недостатня ефективність нормативно-правового регулювання	Удосконалення законодавства з урахуванням сучасних вимог ринку та міжнародних стандартів
Обмежений перелік фінансових інструментів для інвестування	Розширення доступних інструментів, включаючи інвестиційні сертифікати, похідні цінні папери, REPO тощо
Відсутність розвинутого фондового ринку	Стимулювання розвитку фондового ринку та створення привабливого середовища для капіталовкладень
Державне обмеження в управлінні страховими резервами	Впровадження більш гнучких механізмів інвестування за державних гарантій
Відсутність ефективної інвестиційної стратегії в компаніях	Розроблення внутрішніх інвестиційних стратегій на основі аналізу ризиків та очікувань прибутковості
Недостатня капіталізація страхових компаній	Стимулювання додаткових інвестицій та злиттів для підвищення фінансової спроможності
Низька прозорість діяльності на страховому ринку	Підвищення вимог до розкриття інформації та запровадження стандартів корпоративного управління
Обмежений досвід взаємодії з професійними керуючими активами	Розвиток партнерств із компаніями з управління активами та укладення угод на професійне управління
Низький рівень інтеграції у глобальну фінансову систему	Адаптація регуляторних підходів до практик ЄС та міжнародних фінансових організацій
Відсутність системи страхових гарантій, особливо у сфері страхування життя	Створення фондів страхових гарантій з відповідним нормативним забезпеченням

Джерело: складено та доповнено авторкою на основі [2].

Вирішення виявлених проблем є критично важливим, адже ефективна інвестиційна діяльність забезпечує не лише стабільний розвиток страхової компанії, але й позитивно впливає на загальний економічний контекст. Вона сприяє досягненню дохідності, фінансової стійкості, зниженню ризиків і підвищенню ліквідності інвестиційних ресурсів.

Отже, інвестиційна діяльність страхових компаній в Україні, попри її значний потенціал, залишається недостатньо розвиненою через низку нормативних, інституційних та ринкових обмежень. Водночас її стратегічне значення для стабільності, прибутковості та конкурентоспроможності страховиків є очевидним. Подолання наявних проблем потребує системного підходу, зокрема вдосконалення регуляторного середовища, розширення спектра фінансових інструментів, підвищення прозорості ринку та інтеграції у глобальну фінансову

систему, а комплексна реалізація запропонованих шляхів подолання бар'єрів дозволить сформулювати сприятливі умови для активізації інвестиційної діяльності, що, у свою чергу, зміцнить позиції страхових компаній як впливових інституційних інвесторів в економіці України.

Список використаних джерел:

1. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>
2. Коваль Р. А., Мейсарош Б. В. Інвестиційна діяльність страхових компаній в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні*: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вч. та здобувачів вищої освіти (м. Львів, 22 лют. 2024 р.). Львів: Львівський торговельно-економічний університет, 2024. С. 74-76.
3. Ігошин М. М. Особливості інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні. *Трансформаційна економіка*. 2025. №1 (10). С. 31-35.

Євген Чайковський

аспірант кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник: д.е.н., професор Олександр Дзюблюк

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ПРОДАЖУ РОЗДРІБНИХ БАНКІВСЬКИХ ПРОДУКТІВ ЯК ЧИННИК ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Банківська система України зазнала серйозних викликів унаслідок фінансових криз, пандемії та збройної агресії з боку росії. В умовах таких потрясінь особливої ваги набуває питання фінансової стабільності банків. Для забезпечення надійного функціонування та конкурентоспроможності кожен комерційний банк активно впроваджує маркетингові стратегії, спрямовані на залучення та утримання клієнтів. Це передбачає застосування сучасних засобів комунікації та збуту, що дозволяють ефективно підтримувати та розвивати клієнтські відносини навіть у складних економічних і соціальних умовах.

На сучасному етапі розвитку українського ринку банківських продуктів структурні підрозділи банків відіграють ключову роль, оскільки саме через них здійснюється надання фінансових послуг клієнтам. В умовах воєнного стану банки переглядають та вдосконалюють свої стратегії збуту й комунікацій, акцентуючи увагу на підвищенні операційної ефективності та оптимізації витрат. Це може включати як закриття, так і реорганізацію філій з метою більш раціонального використання ресурсів. Паралельно банки активно розширюють можливості дистанційного обслуговування, зокрема інтернет-банкінгу, що сприяє підвищенню клієнтської зручності та зменшенню витрат на інфраструктуру [1].

Інтернет став не лише платформою для здійснення фінансових операцій, а й ефективним каналом комунікації між банками та клієнтами, що забезпечує оперативний обмін інформацією та підвищує якість обслуговування.

Завдяки широкому використанню мобільних телефонів, планшетів та Інтернету банківські послуги стають значно доступнішими, що позитивно впливає на розвиток банківського маркетингу. Впровадження нових форматів інтернет-банкінгу, активне використання банками офіційних веб-сайтів, мобільних застосунків і сучасних банківських продуктів сприяє формуванню нового сегмента споживачів – так званих «мережевих» клієнтів. Спостерігається чітка тенденція: особи віком від 20 до 45 років дедалі частіше обирають мобільні застосунки або онлайн-банкінг для здійснення фінансових операцій. Очікується, що вже найближчим часом більшість транзакцій фізичних осіб здійснюватиметься саме через Інтернет і мобільні пристрої [2, с. 46].

У банківській сфері, особливо в напрямі збуту, критично важливо забезпечувати високий рівень обслуговування як фізичних, так і юридичних клієнтів у відділеннях, адже саме це формує конкурентні переваги комерційних банків України [1].

Ефективність персональних продажів і застосування інших інструментів збуту та просування банківських продуктів значною мірою визначається якістю організаційного забезпечення маркетингової діяльності та рівнем професійної підготовки маркетологів.

В умовах пандемії та військових дій технологічні інновації набувають вирішального значення для банківського сектору, насамперед у його маркетингових, збутових та комунікаційних стратегіях.

Вдосконалена цифрова інфраструктура сприяла впровадженню таких технологій, як соціальні мережі, хмарні обчислення, аналітика великих даних, мобільні платформи, 3D-друк та автономні системи, які стали ключовими рушіями трансформації операційних і управлінських процесів підприємств усіх масштабів.

У глобалізованому середовищі радикальні інновації формують нові ринки й витісняють традиційні бізнес-моделі та технології. Впровадження банківської картки започаткувало нову еру фінансових інновацій, заклавши основу світового ринку карткових послуг, стимулювавши клієнтоорієнтовані стратегії та поширення ІКТ у банківській сфері. Нині ключовими трендами є використання хмарних сервісів у базових операціях, цифрові рішення для покращення обслуговування та багатоканальний доступ до продуктів і послуг, що підкреслює необхідність вибору оптимального каналу комунікації з клієнтом [3, с. 27]. ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) – це сукупність апаратних, програмних і мережевих засобів та методів для збору, обробки, зберігання й передачі інформації.

Для підвищення ефективності маркетингової, збутової та комунікаційної політики комерційні банки можуть впроваджувати такі інструменти: створення shoppable-постів у соціальних мережах, інтерактивних email-розсилок і соціальних слухань, використання нішевих соціальних мереж та альтернативних платформ, розробку рекламних кампаній із медіабайнгом і моніторингом результатів, таргетинг за допомогою спеціалізованого ПЗ, оптимізацію роботи з визначеними сегментами, а також залучення блогерів для прямої взаємодії з аудиторією; окремим каналом комунікації, що підвищує рівень сервісу, є персоналізована переписка з клієнтами [1].

Умови воєнного стану спонукали комерційні банки активніше впроваджувати соціальну тематику в маркетингові комунікації. Через перехід на віддалену роботу вони значно розширили інфраструктуру мобільного та інтернет-банкінгу, одночасно скоротивши мережу офлайн-відділень. Такий підхід обґрунтований прагненням оптимізувати операційні витрати та забезпечити безпеку клієнтів і персоналу.

У жорсткій конкурентній боротьбі банки зосереджуються на пошуку резервів для створення конкурентних переваг своїх продуктів, акцентуючи увагу на ключових елементах маркетингу. Маркетингова модель зазнає трансформацій: розвиток електронної комерції скорочує ланцюги доставки та знижує залежність від офлайн-точок продажу, а швидка інтеграція інформаційних технологій оновлює інструментарій просування. Застосування технологій Big Data стає вирішальним, оскільки аналіз великих обсягів даних дозволяє детально

сегментувати клієнтів, виявляти взаємозв'язки й кореляції та приймати обґрунтовані рішення для оптимального впливу на цільові аудиторії й досягнення стратегічних цілей банку [3, с. 29].

Банки широко застосовують інтерактивні цифрові технології для збуту продуктів і покладаються на хмарні інфраструктури, які забезпечують зручний мережевий доступ до обчислювальних ресурсів – мереж передачі даних, серверів, сховищ, додатків і сервісів – що можуть оперативно масштабуватися та вивільнятися з мінімальними експлуатаційними витратами, підвищуючи ефективність і оптимізуючи банківські процеси

Враховуючи сучасні виклики сталого розвитку та посилення екологічної відповідальності, банки можуть інтегрувати у свої маркетингові стратегії продажу роздрібних продуктів елементи «зеленого» кредитування, яке не лише приваблює екосвідомих клієнтів, а й сприяє зміцненню фінансової стабільності системи через диверсифікацію портфеля та зниження ризиків, пов'язаних із регуляторними та репутаційними факторами [4, с. 54-55]. Крім того, розвиток «зелених» програм дозволяє підвищити імідж банків на міжнародному ринку та залучити іноземні інвестиції в екологічно орієнтовані проекти, що додатково укріплює їх стратегічну стійкість..

Отже, сучасний банківський маркетинг спрямований на задоволення реальних потреб клієнтів через глибокий аналіз ринку та вивчення їхніх уподобань і поведінкових особливостей. Для цього використовуються як вітчизняні, так і світові практики, що дозволяє здобувати конкурентні переваги: залучати нових клієнтів, підвищувати якість послуг, мотивувати персонал на надання відмінного сервісу й розвивати власні інформаційні платформи для ефективної взаємодії з аудиторією.

Список використаних джерел:

1. Демко М. Я., Черкес Р. Б. Сучасні тенденції збуту та просування банківських продуктів в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск № 44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1903>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-120>.
2. Харабара В. М., Грешко Р. І., Третьякова О. В. Особливості сучасного банківського маркетингу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 4. С. 43-46. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2021/9.pdf
3. Луців Б. Банківський маркетинг в умовах цифрової глобалізації. *Світ фінансів*. 2020. Вип. 1. С. 20-32. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38168/1/%d0%9b%d1%83%d1%86%d1%96%d0%b2%20.pdf>
4. Чайковський Я., Луців Б., Дзюблюк О., Чайковський Є., Луців П. Банківське зелене кредитування як ключовий інструмент екологічної модернізації економіки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2025. Том 2 (61). С. 54-72. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.2.61.2025.4651>

Вікторія Шляга

студентка гр. 23.07,

Хмельницький університет управління

та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Науковий керівник: к.е.н., доцентка Алла Крушинська

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИКІВ: ІННОВАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

З 1 січня 2025 року набрав чинності оновлений Закон України «Про страхування», який фактично став точкою відліку для нового етапу в правовому регулюванні фінансової діяльності страховиків. Закон не просто вніс косметичні зміни, а суттєво підвищив вимоги до прозорості та фінансової стійкості компаній, намагаючись привести українське законодавство ближче до європейських стандартів [Error! Reference source not found.].

Однією з найпомітніших новацій стало підвищення мінімального розміру статутного капіталу – тепер страховики, що працюють у сегменті страхування життя, повинні мати не менше 48 млн грн, тоді як для інших видів страхування мінімум встановлено на рівні 32 млн грн. Хоча мета такого кроку – очистити ринок від несерйозних гравців, все ж є побоювання, що дрібні компанії просто не витримають і змушені будуть закриватися або зливатися [Error! Reference source not found.].

Крім того, змінилися правила формування страхових резервів – тепер вони мають розраховуватися значно жорсткіше, із використанням актуарних методик, що мають гарантувати більшу надійність виплат. З одного боку, це логічно і потрібно, бо без адекватних резервів будь-який страховик ризикує зіткнутися з фінансовими проблемами. Але з іншого – не всі компанії зараз готові швидко залучити кваліфікованих фахівців або інвестувати в складні обчислювальні системи [2].

Нові правила також наклали додаткові вимоги до звітності та контролю, що ускладнює роботу, особливо для невеликих страховиків, які раніше працювали більш «гнучко». Тепер фактично кожен крок, пов'язаний із фінансами, під пильним оком регулятора, і це змушує адаптувати внутрішні процеси, що не завжди відбувається швидко або безболісно [3, с. 86].

Важливо зазначити, що оновлений закон запроваджує нову систему ліцензування, яка базується на ризик-орієнтованому підході. Тепер під час видачі ліцензії регулятор оцінює не лише документи та фінансові показники компанії, а й внутрішні політики з управління ризиками, структуру власності, репутацію ключових осіб. Це має зменшити ймовірність виходу на ринок недобросовісних чи технічно слабких гравців, а також забезпечити більшу захищеність споживачів страхових послуг [4, с. 80].

Крім того, нове законодавство приділяє значну увагу цифровізації фінансової діяльності страховиків. Вимоги щодо електронного документообігу, впровадження електронних полісів та звітності через спеціальні платформи – усе

це частина загальної тенденції до цифрової трансформації страхового ринку. Хоча це вимагає додаткових інвестицій у IT-інфраструктуру, у довгостроковій перспективі такі зміни здатні суттєво оптимізувати витрати компаній та підвищити якість обслуговування клієнтів [4, с. 86].

Також варто звернути увагу на зростаючу роль Національного банку України як єдиного регулятора небанківського фінансового сектору. Після переходу функцій регулювання до НБУ, нагляд за страховиками став більш системним та послідовним. Пріоритетом регулятора є виявлення потенційних загроз стабільності ще на ранньому етапі, що дає змогу уникати гучних банкрутств і криз довіри. Таким чином, оновлене правове поле поступово формує більш зрілий і відповідальний страховий ринок [5].

З іншого боку, регулятор поступово дає страховикам більше свободи у виборі інвестиційних інструментів для страхових резервів – вже не обов'язково тримати все в облігаціях внутрішньої державної позики, але за умови, що компанія сама оцінює ризики і готова відповідати за наслідки. Це, без сумніву, відкриває нові можливості, проте підвищує й вимоги до професіоналізму і ризик-менеджменту всередині компанії [5].

Отже, можна сказати, що сьогодні правове регулювання фінансової діяльності страховиків переживає дуже помітні інновації, які створюють і виклики, і можливості. І хоча не все ще працює ідеально, зміни в законодавстві – це крок до підвищення стабільності та довіри в страховому секторі.

Список використаних джерел:

1. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX (редакція станом на 01.01.2025). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1909-20>
2. Національний банк України. «Новий закон про страхування підвищить прозорість, капіталізацію та стійкість страхового ринку». URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/noviy-zakon-pro-strahuvannya-pidvischit-prozorist-kapitalizatsiyu-ta-stiykist-strahovogo-rinku>
3. Юрах В. М. Страхові відносини як елемент предмета фінансового права. *Сучасний стан та перспективи розвитку фінансового права: Тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (23–24 лист. 2007 р., Науково-дослідний інститут фінансового права)*. К.: ПП “Укртехнопрінт”, 2007. С. 84–87.
4. Юрах В. М. Фінансові правовідносини у галузі страхування. *Митна справа*. 2006. № 5. С. 78–84.
5. Яценко Л. Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak> (дата звернення: 16.05.2025).

Амір Щербіюк

аспірант кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький
Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Ткачук

ЕКОНОМІЧНИЙ КАПІТАЛ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ БАНКУ

Діяльність банків завжди в тій чи іншій мірі пов'язана з факторами ризику, що й обумовлює їх потребу в достатньому обсязі власного капіталу як визначального чинника в забезпеченні надійності й безпечності банку для акціонерів, вкладників, регулюючих органів, аудиторів та інших зацікавлених осіб. Прямий зв'язок між власним капіталом і ризиком виявляється в процесі захисту як окремого кредитора банку, так і банківської системи в цілому. Достатній розмір власного капіталу, з одного боку, забезпечує зниження витрат банку від непередбачуваних збитків та сприяє його стабільній діяльності на фінансовому ринку, стійкості, незалежності та платоспроможності. З іншого боку, значний обсяг власного капіталу певним чином обмежує здійснення банком ризикованих операцій, які приносять йому значні прибутки. Відтак, розміри власного капіталу визначаються рівнем ризику, як з точки зору ефективної діяльності, так і з позиції необхідності банківського нагляду.

Основні вимоги використання оцінки і виміру внутрішніх потреб банку в капіталі (ІСААР) включають розрахунок внутрішнього (економічного) капіталу, тобто здійснення додаткової внутрішньої оцінки власного капіталу, необхідного для покриття ризиків з урахуванням індивідуального профілю ризику банку [1].

Економічний капітал (капітал під ризиком) як капітал банку, необхідний для покриття неочікуваних втрат унаслідок сукупних ризиків, притаманних банку або відповідному об'єкту управління [2]. У використанні банком концепції економічного капіталу можна виокремити три напрями:

- 1) економічний капітал для здійснення окремої операції на ринку;
- 2) граничний економічний капітал для портфеля банківських операцій;
- 3) сукупний економічний капітал для банку загалом.

Розглядаючи перший напрям, зазначимо, що величина економічного капіталу банку буде визначатися як обсяг власного капіталу, необхідного для покриття очікуваних і неочікуваних ризиків незалежно від інших здійснюваних банком операцій. Гранична величина економічного капіталу (другий напрям) визначається як приріст економічного капіталу при включенні до портфеля банку певних операцій або їх виключення (зменшення величини економічного капіталу). Сукупний економічний капітал (третій напрям) являє собою величину власного капіталу для покриття передбачуваних і непередбачуваних ризиків діяльності банку загалом. Зауважимо, що в цьому випадку обчислення економічного капіталу повинно враховувати взаємозалежність усіх ризикових факторів як за різними операціями так і за сферами діяльності банківської установи.

Враховуючи вищевикладене, відмітимо, що економічний капітал має бути об'єктивним параметром діяльності будь-якого банку з чітко визначеною тенденцією до зниження потреби в ньому, що є безпосереднім результатом мінімізації ризиків або їхнього покриття власними доходами. Кожен банк повинен намагатися знизити потребу в економічному капіталі, тобто знизити ризики, які виникають в процесі його діяльності, або покрити їх власними доходами. Отже, очевидним є те, що найбільш оптимальним для банківських установ буде виявлення всіх можливих ризиків саме на стадії прийняття рішення про здійснення тієї чи іншої операції, а не в процесі її проведення. Лише тоді банки зможуть вчасно мінімізувати ризики з найменшими втратами власного капіталу, зберегти бажаний рівень рентабельності та платоспроможності. Варто наголосити, що модель управління економічним капіталом ні в якому разі не повинна замінювати вже існуючі системи управління ризиками банку, а лише доповнювати їх.

У контексті управління економічним капіталом визначення видів банківських ризиків розглядається з точки зору можливості їх кількісного виміру. Відповідно до рекомендацій Базельського комітету, банки повинні визначати потребу в капіталі на покриття трьох ключових ризиків: кредитного, ринкового та операційного. Ринковий ризик поділяється на чотири компоненти: процентний ризик торгового портфелю, пайовий ризик торгового портфелю, валютний та товарний ризики. За всіма зазначеними ризиками Базельський комітет надає змістовні підходи до їх кількісного виміру [3].

На сьогодні найбільш поширеними ризиками при розрахунку економічного капіталу є такі види: кредитний (ризик контрагента та трансфертний ризик), ринковий (торговий та ALM ризики), операційний та бізнесовий. Вказані ризики набули найбільшого поширення у використанні за моделями економічного капіталу. Це було викликано значним розвитком підходів до їх кількісного виміру, а отже можливістю визначення потреби у капіталі на їх покриття. У подальшому ми будемо орієнтувати основну увагу на використання зазначених чотирьох видів ризику при розрахунку економічного капіталу. Проте, розвиток підходів до кількісного виміру інших видів ризику може призвести до їх включення у структуру економічного капіталу банку.

Величина економічного капіталу банку залежить від трьох ключових чинників: схильності до ризику; характеристик банківського портфелю; параметрів та методів оцінки ризиків. Схильність до ризику обумовлює склад та структуру банківського портфелю, параметри якого визначають розподіл ймовірностей отримання прибутків (збитків), що дозволяє розрахувати величину ризиків. Розподіли ймовірностей отримання прибутків (збитків) перебувають під впливом відповідних наборів ризик-факторів, які визначають профіль ризиків за банківським портфелем. При цьому, враховуючи значну кількість вхідних параметрів та складність методів оцінки ризиків, в міжнародній банківській практиці зазвичай використовується підхід, за якого початково проводиться розрахунок індивідуальних компонентів економічного капіталу, а потім їх агрегація (об'єднання в загальну величину в цілому по банку).

Оцінка величини економічного капіталу може здійснюватися за такими рівнями (індивідуальними компонентами): ризиковими позиціями (банківські операції, продукти, послуги), бізнес-напрямком, портфелем, банком в цілому. На практиці, величина економічного капіталу переважно визначається в залежності від сукупності видів ризику по кожній ідентифікованій компоненті.

Вибір міри ризику та довірчого рівня суттєвим чином впливає на відносне розміщення капіталу за індивідуальними ризиковими позиціями або портфелями. Фактично, чим більш сконцентрований розподіл втрат у віддаленій хвостовій частині, тим більший капітал повинен бути віднесений на такий розподіл. Таким чином, як вибір міри ризику, так і довірчого рівня справляє стратегічний вплив на діяльність банку.

Варто відмітити, що об'єктивно-суб'єктивна природа ризику банківської діяльності відбивається саме у визначенні економічного капіталу: об'єктивно можливі непередбачувані втрати банку за відповідними операціями захищаються економічним капіталом на суб'єктивно встановленому рівні надійності, що обумовлює можливість використання різних методик розрахунку величини економічного капіталу, які мають інтегровано включати як оцінку об'єктивної невизначеності, так і ставлення до ризику власників банку та його менеджерів. Відтак процедура визначення економічного капіталу має наступні етапи [4]:

- моделювання фінансового ризику у вигляді випадкової величини збитків;
- визначення передбачуваних і непередбачуваних збитків банку;
- визначення величини власного капіталу для покриття передбачуваних збитків;
- вибір методики розрахунку величини власного капіталу для покриття непередбачуваних збитків;
- ідентифікація ставлення банку до ризику та визначення рівня його схильності/несхильності до ризикової діяльності;
- визначення величини економічного капіталу як різниці між капіталом для покриття непередбачуваних збитків і капіталом для покриття передбачуваних збитків.

Підсумовуючи вищевикладене відмітимо, що розглянутий механізм та методичні підходи до оцінки банківських ризиків дозволяють визначити величину економічного капіталу за індивідуальними компонентами. Загальна величина економічного капіталу для банку в цілому передбачає застосування окремих підходів визначення величини економічного капіталу за індивідуальними компонентами. Окрім того, використання величини економічного капіталу при прийнятті управлінських рішень банку неможливе без якісного розподілу величини економічного капіталу за ідентифікованими рівнями.

Список використаних джерел:

1. ECB Guide to the internal capital adequacy assessment process (ICAAP). 2018. URL: https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.icaap_guide_201811.en.pdf.

2. Burns Robert L. Economic Capital and the Assessment of Capital Adequacy. *Supervisory Insights*. Winter 2004. Vol. 1, Issue 2. P. 5–16.
3. Basel Committee on Banking Supervision. Global systemically important banks: revised assessment methodology and the higher loss absorbency requirement. 2018. <https://www.bis.org/bcbs/publ/d445.pdf>.
4. Tiesset M., Troussard P. Regulatory capital and economic capital. Banque de France. *Financial Stability Review*. 2015. №7. November. p. 59-74.

Секція 6

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Наталія Бак

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці

Василь Ісопенко

студент гр. 372-1,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці

МІКРОІНВЕСТИВАННЯ ЯК СПОСІБ АКТИВІЗАЦІЇ РОЛІ НАСЕЛЕННЯ У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У сучасних умовах економічної нестабільності та обмеженого доступу до традиційних інвестиційних інструментів, мікроінвестування постає як ефективний механізм залучення широких верств населення до фінансового ринку. Цей підхід дозволяє громадянам з невеликими доходами брати участь у інвестиційних процесах, сприяючи розвитку національної економіки та підвищенню рівня фінансової грамотності населення.

Мікроінвестування передбачає вкладення невеликих сум коштів у різноманітні фінансові інструменти, такі як акції, облігації, депозитні та інвестиційні сертифікати тощо. Цей підхід особливо актуальний для України, де значна частина населення не має доступу до традиційних інвестиційних можливостей через обмежену фінансову обізнаність про них і низький рівень власних доходів.

За даними Національного банку України, у 2024 році обсяг готівкової валюти поза банками зріс до 3,1 млрд доларів США [1]. Це свідчить про високий рівень недовіри населення до фінансових інститутів і небажання вкладати кошти у банківську систему. До того ж це призводить до вилучення грошей з обігу та гальмування економічного зростання. У січні 2024 року українці зняли з депозитів колосальну суму – понад 27 млрд грн, що є найбільшим показником після запровадження воєнного стану [4]. Така активна поведінка населення знову стала актуальною в травні поточного року через можливість технічного дефолту Українського уряду.

На цьому тлі виникає нагальна потреба у створенні альтернативних інструментів для збереження та примноження капіталу. Одним з таких рішень є мікроінвестування, яке дозволяє вкладати навіть мінімальні суми, починаючи від кількох десятків гривень, в облігації внутрішньої державної позики, акції або інструменти біржових інвестиційних фондів. Це створює інклюзивну фінансову екосистему, де кожен громадянин має змогу долучитися до економічного зростання.

Фондовий ринок України де-факто не функціонує повноцінно. У 2024 році основна активність на ринку була зосереджена на торгівлі державними цінними паперами, а реального обігу акцій приватних компаній практично не спостерігалось. За січень 2024 року загальний обсяг торгів на Українській біржі склав лише 4,78 млрд грн, а кількість угод – 19 351 [4]. Це вказує на обмежену

кількість контрагентів і відсутність ліквідного фондового ринку. Державна монополія не дає вибору, в які цінні папери інвестувати.

Вітчизняні компанії не випускають акцій, в які готові інвестувати громадяни. Інвестори не мають вибору серед надійних емітентів, що гальмує розвиток внутрішнього ринку капіталу. У населення відсутнє розуміння сутності акцій і облігацій. Більшість сприймає фондовий ринок як щось абстрактне або ризиковане, а заощадження у валюті продовжують залишатися традиційною, але неефективною, з точки зору збереження купівельної спроможності, практикою.

Сучасні коливання на міжнародних ринках і глобальні торговельні війни, викликані останніми політичними рішеннями та гучними заявами чинного президента США, додатково ускладнюють ситуацію. Проте світовий досвід свідчить, що навіть у таких умовах мікроінвестування здатне забезпечити сталість залучення громадян до ринку капіталів. У США, наприклад, популярність здобули цифрові платформи типу Acorns чи Robinhood, які дозволяють автоматизовано інвестувати «решту» зі щоденних витрат. Їхня суть полягає в тому, що платформа автоматично інвестує залишок від кожної покупки, округлюючи суму до найближчого долара. Наприклад, якщо особа купує каву за 3,25\$, Acorns округляє цю суму до 4,00\$ та інвестує різницю в 0,75\$ в її інвестиційний портфель. Коли накопичена сума досягає 5\$, вона автоматично інвестується у диверсифікований портфель, створений експертами [2]. Це сприяє формуванню інвестиційної культури навіть серед молоді та малозабезпечених верств населення.

У європейських країнах активно впроваджуються податкові стимули для інвесторів, державні освітні ініціативи та зручні фінтех інструменти, що сприяють розвитку мікроінвестування. Наприклад, компанія BitPanda пропонує користувачам можливість інвестувати у криптовалюти, цінні папери, біржові фонди та інші активи через одну платформу. Крім того, BitPanda надає послуги з онлайн-навчання у BitPanda Academy, зосереджуючись на інвестиціях, управлінні персональними фінансами та криптовалютах [3]. Ці заходи сприяють підвищенню рівня фінансової грамотності та залученню широких верств населення до інвестування. Впровадження подібних практик в Україні, з урахуванням місцевих особливостей, може значно посилити фінансову інклюзію та активізувати участь громадян у фінансовому ринку.

Поширення мікроінвестування в Україні повинно відбуватися поступово та невимушено, аби не «налякати» громадян. Першим кроком є необхідність створення чіткої та прозорої законодавчої бази для регулювання діяльності платформ мікроінвестування, захисту інвесторів та стимулювання емітентів. Наступне, на що потрібно звернути увагу, – це стимулювання розвитку фондового ринку, зокрема через державну підтримку стратегічно важливих компаній, які могли б виступити емітентами акцій чи облігацій. І найважливішим кроком стане запровадження національних програм фінансової грамотності серед населення, що популяризуватимуть інвестування як надійний і перспективний спосіб збереження капіталу. Їх можна реалізувати як через соціальну рекламу, так і через співпрацю з відповідними інвестиційними фондами, щодо популяризації їхніх послуг.

Водночас держава може запропонувати податкові пільги для громадян, які інвестують у державні чи соціально важливі проєкти через мікроінвестиційні платформи. Це стимулюватиме заощадження в національній валюті, підвищить довіру до фінансової системи та зменшить відтік капіталу в тіньовий або валютний сегмент.

У підсумку, мікроінвестування є не лише сучасним методом активізації ролі громадян у розвитку фінансового ринку, але й важливим інструментом стимулювання розвитку національного ринку капіталу. За умов правильної реалізації, цей підхід здатен трансформувати значні обсяги неефективних валютних заощаджень населення в активні інвестиції, які працюватимуть на відбудову та зростання економіки країни.

Список використаних джерел:

1. Білоус О. Українці збільшили свої валютні заощадження з початку року більш ніж на 3 млрд доларів. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayintsi-zbilshili-svoyi-valyutni-zaoshchadzhennya-1711951561.html> (дата звернення: 18.05.2025).
2. Найкращі додатки для мікроінвестування в сполучених штатах у 2025. BrokerChooser. URL: <https://brokerchooser.com/uk/best-brokers/best-micro-investing-apps-in-the-united-states> (дата звернення: 18.05.2025).
3. У Visa назвали головні фінтех-тенденції та 7 найбільш інноваційних стартапів Європи. UA.NEWS. URL: <https://ua.news/ua/money/v-visa-nazvaly-glavnye-fynteh-tendentsyy-y-7-naybolee-ynnovatsyonnyh-startapov-evropy> (дата звернення: 18.05.2025).
4. Українська біржа – Підсумки торгів за січень 2024 року. Українська біржа. URL: <https://www.ux.ua/a11177> (дата звернення: 18.05.2025).
5. Українці зняли у січні з рахунків рекордну кількість заощаджень – НБУ. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/news/2024/02/14/709900/> (дата звернення: 18.05.2025).

Наталія Бак

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

Анна Харовська

студентка гр. 172-2,
Чернівецький університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, АДАПТАЦІЯ, УРОКИ

Війна – це не лише випробування для армії, політичної системи чи економіки. Це глибокий стрес-тест для фінансової поведінки населення, який виявляє, крім іншого, справжній рівень культури управління грошима, стійкості домогосподарств і довіри до фінансових інституцій. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022 році змінило не лише лінії фронту, але й структуру витрат, пріоритетів і фінансових стратегій мільйонів українців.

Сьогоднішня Україна – це унікальна лабораторія досвіду виживання, солідарності та адаптації, в якій формуються нові моделі фінансової поведінки, що потребують осмислення та підтримки.

На початку війни українці масово втрачали джерела доходів, особливо в приватному секторі. За даними Gradus Research, понад 70% респондентів у перші місяці війни відчули зменшення зарплат або повну втрату доходу. Водночас у 2023-2024 роках спостерігалось часткове відновлення зайнятості та стабілізація грошових потоків завдяки підтримці бізнесу, релокації та державним програмам допомоги [8].

Одними з ключових викликів стали інфляція й девальвація гривні, які змусили українців переглянути власну модель споживання в напрямку зменшення витрат на одяг, розваги, транспорт і зростання - на харчі, ліки та базові послуги [7].

Попри масштабні загрози, українці продемонстрували неймовірну адаптивність. У 2022 році зменшився обсяг споживчих кредитів, натомість зріс попит на заощадження, особливо у вигляді готівки. Проте вже у 2023-2024 роках населення знову почало активніше користуватися банківськими продуктами [1].

Цифрові сервіси відіграли ключову роль в адаптації: мобільний банкінг, державні програми підтримки («Підтримка», «Допомога»), P2P перекази та криптовалюти стали інструментами виживання для багатьох громадян [1].

Окремо слід виділити масові донати на армію та волонтерство. Як показує опитування Deloitte, 89% українців продовжують регулярно підтримувати ЗСУ, а «середня сума одного донату зросла зі 147 до 161 грн». Це свідчить про високу етичну мотивацію у формуванні нової фінансової етики українського суспільства [3].

Фінансова поведінка в умовах війни стала дзеркалом не лише виживання, але й відповідального громадянства. Поступово формується нова фінансова парадигма: ощадливість, стратегічне планування, підтримка інституцій, обережне ставлення до кредитування.

Наукове дослідження про фінансову резильєнтність домогосподарств показує, що українці почали більше уваги приділяти створенню «подушки безпеки», уникненню ризикованих фінансових рішень і диверсифікації джерел доходу. Також зростає роль жінок як фінансових стратегів у сім'ї, особливо в умовах, коли чоловіки мобілізовані до лав ЗСУ [4].

Попри все, проблема залишається: відсутність системної фінансової освіти у середній та вищій школі, брак публічних кампаній щодо правильного управління фінансами в умовах війни та кризи.

Незважаючи на загальну картину адаптації, не можна ігнорувати «зворотний бік фінансової поведінки». Частина населення, особливо в регіонах, які зазнали окупації чи масштабних руйнувань, змушена витратити всі накопичення, не маючи доступу до банківської системи або цифрових сервісів. Значна частина українців опинилась у ситуації повної фінансової ізоляції – без готівки, роботи, доступу до соціальних виплат [5].

Такі обставини вимагають від фінансової системи не просто стабільності, а гнучкості й здатності працювати в умовах «катастрофічної економіки», коли базові механізми не діють.

Варто також звернути увагу на географічні розбіжності у фінансовій поведінці. Наприклад, у центральних і західних (менш постраждалих) регіонах України спостерігалася більша схильність населення до накопичень і навіть інвестування у військові облігації. Натомість у прифронтових регіонах пріоритетами стали виживання та готівка, як найбільш надійна форма збереження вартості [2]. Вважаємо такі результати важливим індикатором процесу формування фінансової поведінки громадян не лише під впливом індивідуального вибору, але й з урахуванням контексту безпеки.

Фінансова підтримка української діаспори (США, Канада, країни ЄС) – не лише у вигляді донатів, але й через створення міжнародних фінансових майданчиків, фондів, краудфандингових платформ – стала важливим елементом нової фінансової екосистеми. Унікальним прикладом є співпраця з банками-мігрантами, які відкрили спеціальні продукти для підтримки родичів в Україні [6]. Отже, вплив фінансової поведінки українців поширився за межі державного кордону. Тому поняття «національних фінансів» у глобальному світі потребує перегляду.

Також актуальною залишається «цифрова нерівність»: доступ громадян до мобільного інтернету, смартфонів, цифрової грамотності нерівномірний. Люди похилого віку, внутрішньо переміщені особи та мешканці сільської місцевості мали й мають менше можливостей користуватися цифровими послугами (банкінг, грошова допомога, комунікація з державою), що впливає на їхню фінансову поведінку та адаптивність.

Війна – це, перш за все, емоційне потрясіння, а отже, прийняття фінансових рішень часто відбувається на основі страху, тривоги, недовіри. Люди схильні до панічного зняття депозитів, конвертації національної валюти в іноземну, зберігання коштів «під подушкою». Водночас частина громадян, навпаки,

демонструє високий рівень солідарності та альтруїзму, переказуючи на потреби ЗСУ кошти з отриманих ними мізерних за розміром доходів.

Така ситуація створює дуальну картину: фінансова поведінка громадян може бути як адаптивною, так і ірраціональною – але в обох випадках вона глибоко людська й гідна дослідження.

Україна сьогодні – не лише приклад військової мужності, але й поведінкової адаптивності населення у фінансовій сфері. Війна стала каталізатором формування відповідального підходу до грошей, ігнорування якого коштує життя. Тепер надзвичайно важливо інституційно закріпити нові моделі поведінки – через стратегії фінансової грамотності, доступ до якісної інформації, а також заохочення накопичень і фінансової самостійності громадян.

Цей досвід – не лише український. Це модель для світу, як навіть у найгірших обставинах фінансова культура може стати чинником національної стійкості та перемоги.

Список використаних джерел:

1. Васильченко О. Особливості споживацької поведінки українців під час війни. *Вчені записки Університету «КРОК»* 2025. № 1 (77). С. 441–449. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-77-441-449> (дата звернення: 21.05.2025).
2. Гудзь М. Поведінкова економіка в умовах війни: вплив емоцій на економічні рішення громадян. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-27> (дата звернення: 21.05.2025).
3. Дослідження Deloitte Ukraine про споживацькі настрої українців. *Deloitte*. URL: <https://www.deloitte.com/ua/uk/about/press-room/consumer-behavior-research-2024.html> (дата звернення: 21.05.2025).
4. Заяць В. Financial behavior of households in the context of their resilient development. *Demography and Social Economy*. 2024. № 55. С. 41-58. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.041> (дата звернення: 21.05.2025).
5. Кононець М. Психологічні особливості економічної поведінки громадян України під час війни: гендерний аспект. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 1 (28). С. 37-44. URL: <https://doi.org/10.31108/2.2023.1.28.4> (дата звернення: 21.05.2025).
6. Маршук Л., Бурлака М. Фінансова система України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-26> (дата звернення: 21.05.2025).
7. Рубан О. Тренди витрат: споживча і фінансова поведінка українців. *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/biznes/trendi-vitrat-spozhivcha-i-finansova-povedinka-ukrajinciv-806189/> (дата звернення: 21.05.2025).
8. Споживчі тренди українців на третьому році великої війни. *Gradus Research Company*. URL: <https://gradus.app/kk/open-reports/consumer-trends-ukrainians-third-year-great-war-saving-money-becoming-more-picky-about-brands/> (дата звернення: 21.05.2025).

Вікторія Булавинець

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Артур Дерлиця

студент гр. ПОФГм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПЕРСПЕКТИВИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Російсько-українська війна, яка триває впродовж десятиліття спричинила катастрофічні наслідки для добробуту населення нашої держави, однак виявила високий рівень адаптивності вітчизняного суспільства до впливу деструктивних змін зовнішнього середовища. Економічним підсумком російського вторгнення у 2014 році стало падіння ВВП на 6,8%, яке продовжилось у 2015 році на 9,9% [2]. Однак соціальні наслідки початку війни виявились ще більш негативними – рівень бідності в Україні збільшився утричі, у структурі населення з'явилась нова вразлива категорія – внутрішньо переміщені особи, що потребували уваги з боку держави та в більшості відчували матеріальні проблеми.

Новий виток війни, повномасштабне вторгнення у 2022 році, незважаючи на безпрецедентний шок для економіки та колосальні масштаби міграції мав не настільки катастрофічні соціальні наслідки, як можна було того очікувати. За спостереженнями Л. Черенко, фахівця Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, масштаби зростання бідності виявились помірними, а глибока бідність (коли людина через нестачу доходів змушена економити навіть на їжі, перебуває за межею фізіологічного виживання) хоча й зросла, але не справдила найбільш песимістичних прогнозів. Станом на 2023 рік за межею фізіологічного виживання перебували 8,8% населення України, тоді як у 2021 році цей показник становив 1,3% [10]. Попри таке значне зростання, фахівці прогнозували, що наслідком масштабної агресії стане потрапляння за межу глибокої бідності понад чверті українського населення.

З початком війни у 2022 році Державна служба статистики України призупинила дослідження на період воєнного часу, тому об'єктивні показники про рівень та глибину бідності в нашій країні доволі обмежені. Відповідно до результатів обстежень соціально-економічного стану домогосподарств, рівень загальної бідності у 2023 році порівняно з періодом до масштабного вторгнення зріс в 1,7 рази до 35,5%, при цьому основна частина цього приросту припала на 2022 рік. Переконаливо виявились регіональні відмінності у зростанні бідності – найвищі показники погіршення матеріального становища спостерігаються у прифронтових регіонах України через спад економічної активності та відтік населення. Водночас, в умовно тилкових регіонах, куди на початку війни було переміщено виробничі потужності багатьох компаній, приїхала значна кількість внутрішньо переміщених осіб, показники бідності змінились несуттєво [10].

В умовах продовження війни, що супроводжується руйнуванням житла, виробничої інфраструктури, відтоком працездатного населення говорити про підвищення доходів домогосподарств недоречно. За цих обставин виникає необхідність у розробленні стратегії стабілізації існуючого рівня життя людей, недопущення падіння доходів від трудової діяльності. Це вимагає від органів публічної влади реалізації заходів, спрямованих на підтримання зайнятості, підвищення продуктивності праці та диверсифікацію економічної діяльності.

Одним із ключових механізмів стимулювання доходів домогосподарств від трудової діяльності в умовах воєнного часу є проведення цілеспрямованої політики держави з підтримки бізнесу, зокрема малого і середнього підприємництва, яке здійснює відносно менший внесок у зростання ВВП, але відіграє провідну роль у забезпеченні зайнятості населення. З початком масштабної війни в Україні було впроваджено ліберальний режим оподаткування бізнесу, який мав посприяти його адаптації до роботи в умовах воєнного періоду. Однак, у зв'язку із поспішністю введення окремих податкових норм (зокрема, щодо звільнення від оподаткування операцій з імпорту автомобілів та ін.), які спричинили значні бюджетні втрати, з середини 2022 року почалось поступове згортання податкових пільг, а з середини 2023 року відповідно до угоди з МВФ було повернуто довоєнні норми податкового законодавства.

Незважаючи на різновекторність фіскальної політики останніх років, вона переконливо довела, що в умовах постійних безпекових ризиків перспективним в Україні є утвердження моделі «москітної» економіки, коли економічна система являє собою «сукупність значної кількості автономних життєздатних економічних одиниць, здатних швидко адаптуватись до змін в економічному середовищі та мати високий ступінь резильєнтності» [1]. Основу такої моделі економіки утворюють малі підприємства, які характеризуються високим рівнем гнучкості до погіршення умов ведення діяльності та диверсифікації каналів збуту й ланцюгів постачання. Ідейним підґрунтям розвитку економіки має стати лібералізм, базований на стимулюванні приватної ініціативи, адже «лише індивідуалізм, як основа вільного суспільства та конкурентоспроможного бізнесу, є головною силою, спроможною здолати тоталітаризм» [1].

Однак, при встановленні сприятливих умов для ведення господарської діяльності також необхідно враховувати інтереси держави й забезпечувати рівні умови для усіх. Одним з ключових недоліків спрощеної системи оподаткування в Україні є те, що крупний бізнес використовує її для зменшення податкових зобов'язань, що веде до значних бюджетних втрат. Відповідно до меморандуму з МВФ, Україна взяла зобов'язання змінити спрощену систему оподаткування з метою усунення можливостей щодо мінімізації податкових платежів. Згідно із запланованими на 2025 рік новаціями, рівень податкового навантаження для учасників цієї системи буде вирівняно із навантаженням тих, хто перебуває на загальних умовах оподаткування, а також введено диференційований підхід до оподаткування різних видів діяльності [8]. Отож, при збереженні ліберальних умов справляння податкових платежів, поступово буде нівельовано підтримку малого бізнесу у формі зниженого рівня оподаткування. Держава переходить від підтримки

малого підприємництва через податкові пільги до нефіскальних інструментів стимулювання через розширення доступу до фінансування.

Значних масштабів в Україні набула ініційована у період карантинних обмежень Державна програма пільгових кредитів «5-7-9». Видатки бюджету на виконання цієї програми тільки за період з початку повномасштабного вторгнення зросли в 2,5 рази до 18 млрд грн, а поточна заборгованість за пільговими позиками на початок 2024 року становила 126,8 млрд грн. Але як зазначають А. Корнилюк та Р. Корнилюк, переважну більшість позик видано на поповнення обігових коштів підприємств, позики на інвестиційні потреби складають менше 1/5 від обсягу виданих кредитів [5]. Участь у Програмі стала для багатьох крупних підприємств джерелом дешевих ресурсів, що «розмиває» призначення цієї ініціативи, яка спрямована на підтримку новоствореного малого бізнесу. Серед векторів трансформації цієї Програми слід передбачити її фокусування на суб'єктах підприємництва, які не мають альтернативних каналів залучення кредитних ресурсів та посилення інвестиційного характеру позик. Також важливо впровадити механізм страхування бізнесу від воєнних ризиків, що стане дієвим кроком у підтримці розвитку малого підприємництва. Це дасть можливість не тільки зберігати робочі місця у малому бізнесі, але й створить передумови для підвищення оплати праці зайнятих у цьому сегменті економіки, а отже сукупних доходів домогосподарств від трудової діяльності. Важливим аспектом є також сприяння цифровій трансформації бізнесу, що дає можливість підприємцям адаптуватися до нових умов ведення господарської діяльності, розширювати ринки збуту та мінімізувати витрати.

У питанні пошуку резервів збільшення трудових доходів населення в час війни дієвим напрямом є стимулювання розвитку окремих секторів економіки, таких як мілітех чи розбудова критичної інфраструктури. В умовах війни наша країна здійснила прорив у розвитку оборонної промисловості, потенціал якої у 2025 році оцінюється на рівні 35 млрд дол., а обсяги виробництва сягнули 20 млрд дол. США [9]. Важливу роль у стимулюванні розвитку цього сегменту економіки відіграє державне замовлення, обсяги підтримки оборонної галузі у 2024 році склали більше 5 млрд дол. Україна належить до світових лідерів за виробництвом безпілотних системи та засобів РЕБ. Модернізація промислового потенціалу, залучення працездатного населення до виробництва озброєнь, інфраструктурних проєктів, в тому числі в оборонному секторі, є важливим напрямом державної політики зі стимулювання доходів населення від трудової діяльності.

Повномасштабна війна призвела до виникнення нової суспільної верстви – внутрішньо переміщених осіб. У наукових колах асоціації щодо цих громадян переважно сфокусовані на необхідності їхньої соціальної підтримки через різні види соціальних трансфертів. Однак, поряд із соціальними виплатами, політика держави щодо внутрішньо переміщених осіб має передбачати втілення заходів, спрямованих на підвищення їх фінансової резильєнтності, стимулювання серед них підприємництва та зайнятості. Вагома частина внутрішніх переселенців не належить до пенсіонерів чи осіб з інвалідністю та вела в довоєнний час активну господарську діяльність, були успішними підприємцями, надавали професійні

послуги. Активізація допомоги такій категорії внутрішньо переміщених осіб у започаткуванні бізнесу на новому місці життєдіяльності дасть ефект не тільки у вигляді додаткових робочих місць чи сплачених податків, але й у зростанні доходів сектору домогосподарств від трудової діяльності. Поряд з Державною програмою пільгових кредитів «5-7-9» важливо передбачити подібні програми фінансової підтримки підприємництва серед ВПО на рівні регіонів і громад.

Поряд із фінансовою підтримкою підприємництва, важливим є розвиток підприємницької культури та підвищення фінансової грамотності населення. Сприятливе середовище для підприємництва формується через консалтингові послуги, менторство, бізнес-інкубатори, оскільки у започаткуванні бізнесу чи його продовженні важливою є не тільки фінансова складова, але й відповідні навички. Стимулювання підприємницьких ініціатив через консультаційну та інформаційну підтримку дозволяє підвищити самозайнятість та забезпечити зростання доходів населення від трудової діяльності.

Вагомі перспективи збереження й нарощування доходів населення від трудової діяльності в умовах війни закладені у реалізації програм перенавчання і підвищення кваліфікації, в тому числі внутрішньо переміщених осіб, оскільки спроможність до підприємництва характерна для невеликої частини населення. Реалізація державних та корпоративних ініціатив із перенавчання, підвищення кваліфікації працівників для пріоритетних галузей економіки забезпечуватиме не тільки підвищення конкурентоспроможності робочої сили та розширення доступу до високооплачуваної роботи, але й позитивно позначатиметься на рівні доходів домогосподарств від трудової діяльності. Однак важливо, щоб такі програми не мали формального характеру, коли основним мотивом їхньої реалізації є «освоєння» бюджетних коштів. Ефективність цих програм доцільно оцінювати за рівнем працевлаштування учасників, а також якістю цих робочих місць (рівнем оплати праці та умови роботи).

У післявоєнний період перспективи збільшення доходів населення в першу чергу пов'язані із відновленням економіки, забезпеченням її зростання. Реалізація цього завдання має відбуватись не хаотично, а на основі відповідної стратегії післявоєнної відбудови України, з урахуванням ймовірних ризиків та геополітичних реалій. Важливим пріоритетом такої стратегії має стати розвиток внутрішнього попиту, що сприятиме стійкості економічної системи та створить передумови для зростання доходів населення. На думку О. Любченко, якщо не створити стимули для реалізації внутрішнього потенціалу розвитку країни, які стримуватимуть відтік робочої сили, то «утримання громадян в межах кордонів України буде непомірно витратним завданням» [7]. Зважаючи на безпекові ризики та довготривалий процес приєднання до європейського економічного простору, оптимальним вектором розвитку вітчизняної економіки є розвиток внутрішнього ринку, спрямованого на підтримання внутрішнього попиту. Це вимагає від уряду проведення виваженої фіскальної та монетарної політики, а також політики у сфері соціальних гарантій. В Українських реаліях ефективним буде конвергенція фіскально-монетарного інструментарію регулювання, який поєднуватиме цільові державні програми стимулювання розвитку національної економіки з дієвою монетарною політикою

підвищення доступності фінансових ресурсів за рахунок диверсифікації каналів міжнародної підтримки, фіскальну підтримку інвестиційних процесів, стимулювання кредитної активності банків, зокрема щодо кредитування реального сектору економіки, вироблення дієвих механізмів трансформації заощаджень в інвестиційні ресурси.

Пріоритети економічної стратегії відновлення та післявоєнного розвитку України як умови підвищення добробуту суспільства й зростання його доходів від трудової діяльності мають передбачати:

- відновлення і розвиток інфраструктури. Воєнні дії завдали колосальних збитків не тільки виробничій інфраструктурі, але й закладам соціальної сфери, транспорту й логістиці. Це підірвало можливості України реалізувати потенціал транспортного коридору між країнами Європи й Близького Сходу, Середньої Азії. Зважаючи на політичні реалії, відновлення транзитного значення України в осяжному майбутньому не передбачається, однак інвестиції у транспортну та соціальну інфраструктуру, комунікації сучасна наука розглядає як драйвери економічного зростання, які забезпечують зайнятість та приріст трудових доходів;

- забезпечення ефективності банківської системи та ринку кредитування, відновлення функції банківської системи як механізму перерозподілу ресурсів економіки між найбільш перспективними секторами економіки. В теперішній час банківська система практично самоусунулась від процесів кредитування реальних інвестицій, сконцентрувалась на інвестиціях у боргові цінні папери держави. Відсутність інтересу банківської системи до кредитування економіки стримує її зростання, що негативно позначається на перспективах зростання доходів домогосподарств. Вирішенням цієї проблеми може стати впровадження шедулярного підходу в оподаткуванні прибутку банків, коли результати від фінансових інвестицій, зокрема від купівлі боргових зобов'язань уряду будуть оподатковуватись за вищими ставками, а при для прибутку банків від кредитів на реальні інвестиційні проєкти буде застосовано пільгові ставки податку;

- покращення бізнес-клімату, що поряд із вдосконаленням податкової системи в частині елементів фіскальних платежів, потребує інституціональних реформ: «перезавантаження» органів фіскального контролю для відновлення довіри до них; відмови у фіскальних відносинах від презумпції вини, коли будь-який платник податків апріорі сприймається як порушник законодавства; забезпечення верховенства права, коли платники податків будуть впевнені у можливості відстояти свою правоту у правовий спосіб; якісні зміни у процесах адміністрування фіскальних платежів, впровадження відповідальності органів фіскального контролю за неправомірні дії щодо платників податків (додаткові нарахування податкових зобов'язань, які не підтверджені у судовому порядку, блокування рахунків і вилучення техніки, що зупиняє виробничі процеси та ін.). Без перегляду базових принципів діяльності органів фіскального контролю маніпулювання елементами фіскальних платежів у сподіванні стимулювати економічну активність не матимуть помітного результату.

Отже, комплексна політика, спрямована на підтримку бізнесу, адаптацію ринку праці, інвестиції в оборонний та інші сектори економіки, розширення

доступу бізнесу до фінансових ресурсів можуть сприяти зростанню доходів населення навіть в умовах воєнного часу. У довгостроковій перспективі воєнні виклики можуть стати поштовхом для інноваційних трансформацій у сфері зайнятості та підприємництва. Використання сучасних технологій, інтеграція до міжнародних економічних зв'язків та диверсифікація бізнес-моделей можуть сприяти зростанню трудових доходів та економічній стабільності країни.

Список використаних джерел:

1. Борщевський В., Куропась І., Микита О. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання. Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorytety-zavdannya>
2. ВВП України у 2015 році впав майже на 10%. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/news/2016/03/21/586175/>
3. Горин В. П., Булавинець В. М. Практика та проблеми ефективності податкового регулювання доходів населення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2018. Вип. 32. С. 158-163. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/32252>
4. Горин В. П., Булавинець В. М. Соціальне підприємництво як інструмент диверсифікації фінансування соціальної політики. *Агросвіт*. 2021. № 15. С. 29-35. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/42127>
5. Корнилюк А., Корнилюк Р. Державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%»: у пошуках оптимального дизайну. *VoxUkraine*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html>
6. Кравчук Н. Я., Горин В. П., Ясеновська Т. Б. Фінанси: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 432 с.
7. Любченко О. Ключові завдання для економічного зростання України. URL: https://lb.ua/economics/2021/07/21/489874_klyuchovi_zavdannya_ekonomichnog_o.html
8. Реформа спрощеної системи та підвищення податків для ФОП – Мінфін підтвердив. URL: https://buh.ligazakon.net/news/234810_reforma-sproshcheno-sistemi-ta-pdvishchennya-podatkv-dlya-fop--mnfn-pdtverdiv
9. Умеров Р. Революція зброї. Як за три роки війни Україна сформувала нову оборонну реальність? URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/oboronna-revoljutsiya-yak-za-tri-roki-viyni-ukraina-sformovala-novu-viyskovu-realnist-rozpovidae-ministr-oboroni-rustem-umerov-23022025-27435>
10. Черенько Л. Чи справді українці масово біднішають? URL: <https://rubryka.com/article/chy-spravdi-ukrayintsi-masovo-bidnishayut/>

Володимир Вдович

студент гр. ПОФГм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Віталій Черевко

студент гр. ПОФГм-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ

Фінансова грамотність виступає одним із важливих чинників ефективного управління особистими фінансовими ресурсами, особливо в контексті зростаючих викликів, пов'язаних з економічною нестабільністю та активним впровадженням цифрових технологій у сфері фінансів. Засвоєння базових фінансових знань щодо здійснення бюджетування, інфляційних процесів, інвестування та виконання податкових зобов'язань – сприяє формуванню раціонального підходу до управління доходами, уникненню надмірних витрат і накопиченню заощаджень. Це дозволяє молодим людям ефективно адаптуватися до умов сучасної фінансової системи, знижує ризики заборгованості та забезпечує особисту фінансову рівновагу.

Практика засвідчує, молодь з належним рівнем фінансової підготовки частіше вдається до практик заощадження, інвестування та управління ризиками, що підвищує їхню фінансову безпеку в умовах невизначеності. У даному контексті фінансова обізнаність громадян є не лише засобом зміцнення особистої фінансової безпеки, а й важливим інструментом забезпечення сталого економічного розвитку, оскільки накопичені заощадження можуть виступати джерелом внутрішніх інвестицій.

Згідно з результатами досліджень, здійснених Національним банком України спільно з USAID та аналітичними установами, встановлено прямий зв'язок між рівнем фінансової обізнаності та заощаджувальною активністю молоді. Молоді особи, які мають елементарні фінансові знання, як правило, демонструють вищу схильність до накопичення, меншу заборгованість і кращу стійкість до економічних викликів [1]. Відповідно низький рівень фінансової обізнаності, як правило, зумовлює неефективне розпорядження особистими коштами, ігнорування принципів довгострокового фінансового планування та неспроможність формувати заощадження.

Вивчення взаємозв'язку між рівнем фінансової грамотності та схильністю молоді до заощадження базується на використанні міждисциплінарних підходів, що охоплюють як економічні, так і соціально-поведінкові аспекти. Одним із найпоширеніших підходів є емпіричний аналіз, що ґрунтується на обробці результатів анкетування чи опитувань. Він полягає у дослідженні рівня знань у сфері особистих фінансів, ставлення до заощаджень, практики бюджетування та наявності фактичних накопичень. Другим підходом є кореляційний аналіз, що дає

змогу визначити залежність між рівнем фінансової обізнаності та конкретними діями у сфері особистих фінансів. Такі дослідження часто включають порівняння між групами молоді з різним рівнем освітньої підготовки або досвідом користування банківськими послугами [2].

Поведінковий підхід акцентує увагу на внутрішніх мотиваціях, ціннісних орієнтирах та впливі зовнішнього середовища на фінансову поведінку. Він дозволяє дослідити, як фінансова грамотність впливає на формування фінансово-поведінкових орієнтирів, схильність до планування та відкладеного споживання.

Інституційний підхід передбачає аналіз ефективності освітніх програм, державних ініціатив та політик, спрямованих на підвищення фінансової грамотності. Отже, для комплексного аналізу впливу фінансової грамотності на заощаджувальну поведінку молоді доцільно поєднувати кількісні та якісні методи дослідження, що враховують як об'єктивні економічні чинники, так і суб'єктивні поведінкові особливості.

Процес накопичення заощаджень вимагає не лише наявності вільних коштів, а й відповідного рівня знань, внутрішньої мотивації та практичних умінь у сфері планування витрат, раціоналізації споживання, вибору ефективних фінансових інструментів і управління ризиками. У такому контексті саме фінансова обізнаність набуває вагомого значення, оскільки:

- сприяє посиленню відповідальності до управління особистими фінансами;
- розвиває здатність до стратегічного планування особистих фінансів;
- сприяє прийняттю виважених рішень у сфері особистих фінансів;
- формує здатність протидіяти фінансовим викликам.

У контексті сучасних суспільно-економічних змін в Україні формування заощаджень залишається складним завданням для всього населення. Цей процес ускладнюється такими чинниками, як низький рівень доходів, нестабільність на ринку праці, недостатній досвід управління власними фінансами, обмежена фінансова обізнаність. За таких обставин фінансова грамотність виступає засобом подолання вказаних труднощів, сприяючи формуванню раціональної та виваженої фінансової поведінки, здатної протистояти зовнішнім економічним викликам. Громадяни, які володіють фінансовими знаннями, здебільшого виявляють такі особливості поведінки:

- уміння формувати особистий бюджет з урахуванням життєвих потреб, фінансових пріоритетів та визначених цілей;
- усвідомлення ролі заощаджень як основи фінансової стабільності та захисту від непередбачених обставин;
- навички застосування цифрових сервісів для контролю та управління особистими фінансами (мобільний банкінг, онлайн-фінансові платформи та ін.);
- здатність аналізувати фінансові ризики та приймати обґрунтовані рішення щодо використання фінансових інструментів для накопичення (вкладення в депозити, страхові програми, інвестиційні продукти).

Крім цього, високий рівень фінансової обізнаності забезпечує здатність формувати довготривалу фінансову стратегію, у межах якої заощадження

сприймаються не як пасивне відкладання коштів, а як важливий елемент активного управління особистими фінансами.

Список використаних джерел:

1. Кізима Т. О., Булавинець В., Кізима А. Фінансова поведінка домогосподарств у контексті розвитку поведінкових фінансів. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32. № 4. С. 152-164.
2. Lusardi A., Mitchell O. S. The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*. 2014. No. 52(1). pp. 5–44. URL: <https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>

Олександр Гой

студент гр. ПОФГм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., доцент Анатолій Сидорчук

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УКРАЇНІ

Фінансова грамотність, зазначається в дослідження IFC – члена групи Світового банку, яка є найбільшою світовою установою розвитку, що зосереджена на приватному секторі на ринках, що розвиваються [1], слугує індикатором розвитку фінансових відносин у суспільстві. Регулярний моніторинг стану та виявлення ключових тенденцій у сфері фінансової грамотності дають змогу своєчасно виявляти прогалини в знаннях, адаптувати освітні програми до технологічних і ринкових змін, а також формувати обґрунтовані політики для забезпечення економічної стабільності та інклюзії (OECD 2023) [2].

Рівень фінансової грамотності українців змінювався під впливом соціально-економічних перетворень, криз та реформ. Можна виокремити декілька етапів:

1 період: до 2014 року. Становлення фінансової грамотності після здобуття незалежності.

У перші два десятиліття незалежності України питанням фінансової грамотності не приділялося достатньої уваги на державному рівні. Фінансова освіта обмежувалася поодинокими ініціативами, а рівень обізнаності населення залишався низьким, про що свідчать результати досліджень початку 2010-х років. Так, перше масштабне національне опитування з фінансової грамотності дорослого населення, проведене USAID у 2010 році (проект FINREP), виявило низку тривожних показників: «незважаючи на те, що понад 60% респондентів тоді оцінили власний рівень фінансових знань як задовільний чи навіть високий, об'єктивні тести показали протилежне; лише 22% опитаних змогли правильно розв'язати 5–6 з 7 простих задач з фінансової математики, необхідних для базового фінансового рахування, тоді як понад половина (51%) респондентів відповіли правильно не більше ніж на 3 із 7 питань» [3]. Загальний рівень фінансової обізнаності також був украй низьким: тільки 7% населення знали розмір максимальної суми банківського вкладу, гарантованої державою, і лише 3% могли пояснити термін «плаваюча процентна ставка». Щодо знання основних фінансових термінів: тільки 39% опитаних розуміли різницю між кредитною і дебетовою карткою, 40% – між акцією та облігацією. Загалом же лише 2% респондентів 2010 року правильно відповіли більш ніж на 10 із 15 питань щодо фінансової обізнаності та прав споживачів, тоді як понад 80% опитаних відповіли правильно не більше ніж на 6 питань із 15 [3]. Ці цифри засвідчили, що на початок 2010-х фінансова грамотність українців перебувала на дуже низькому рівні.

Такі негативні тенденції того періоду проявилися і в практичній поведінці громадян: більшість користувалися вкрай обмеженим набором фінансових продуктів — переважно тільки базовими банківськими послугами (оплата комунальних рахунків, зняття готівки, обмін валюти). За даними вищезгаданого

дослідження USAID: «лише близько 13% українців у 2010 році мали будь-які заощадження, і то часто у формі готівки «під матрацом»» [3]. Однією з причин відсутності заощаджень, 14% респондентів вказували недовіру до фінансових установ. Справді, рівень довіри населення до фінансового сектору був надзвичайно низьким. За результатами опитування 2010 р.: «лише 15% респондентів довіряли приватним банкам, 11% – страховим компаніям, 6% – інвестиційним фондам і лише 5% – недержавним пенсійним фондам» [3]. В результаті на той час склалося замкнене коло: низька грамотність спричиняла недовіру та відмову від фінансових інструментів, а відсутність останніх в офіційній фінансовій системі, в свою чергою, уповільнювало зростання фінансової грамотності та культури населення.

Попри складну ситуацію, вже в цей період започатковуються перші кроки для її поліпшення. З 2012 року за підтримки міжнародних партнерів (USAID, Світового банку, OECD) в Україні розпочалися просвітницькі кампанії та було впроваджено кілька дослідно-експериментальних освітніх ініціатив із підвищення фінансової грамотності, які охопили як загальноосвітні школи, так і коледжі в різних регіонах країни. Розроблений Міністерством освіти і науки та Національним банком України за підтримки USAID, пілотний курс «Фінансова грамотність», протягом 2012–2013 навчального року, стартував у 68 навчальних закладах 14 областей і охопив понад 2 800 учнів десятого класу. В рамках програми UASID/FINREP-II було проведено тренінги для вчителів і місцевих ініціатив у різних регіонах, зокрема Харківській області, де НБУ організувало пілотні інформаційні заходи для громадськості та працівників банківської сфери. В Ужгороді та Дніпрі місцеві бібліотеки та освітні заклади організовували відкриті уроки й семінари з фінансової грамотності, що дозволило охопити не лише учнів, а й їхніх батьків та вчителів. За ініціативи Національного банку України спільно з ПриватБанком та іншими партнерами 4–9 листопада 2013 року відбувся Перший Всеукраїнський тиждень фінансової грамотності.

Незважаючи на те, що до 2014 року ці ініціативи мали точковий характер і не були частиною цілісної державної політики, вони засвідчили доцільність подальшого масштабування в межах усієї України. Таким чином, даний період можна охарактеризувати як етап усвідомлення проблеми та запуску перших проектів, але рівень фінансової грамотності населення залишався загалом низьким, успадковуючи радянську фінансову культуру (орієнтацію на готівку, недовіру до банків, відсутність навичок фінансового планування).

2 період: 2014–2021 роки. Період Революції Гідності та початку війни на сході.

З 2014 року, Україна активізувала реформи у фінансовому секторі, які торкнулися і сфери фінансової грамотності. В цей період держава та регулятори (насамперед Національний банк України) більше уваги приділяли підвищенню фінансової обізнаності громадян як складовій фінансової стабільності. Так, у 2015–2017 роках НБУ спільно з проектами USAID реалізував низку заходів: було оновлено навчальні матеріали для шкіл, започатковано Всеукраїнський тиждень фінансової грамотності, створено вебпортали з фінансової освіти для населення.

В 2016 році було запущено Проєкт USAID «Трансформація фінансового сектору» (жовтень 2016 року – грудень 2020 року), метою якого було сприяти в перетворенні фінансового сектору України на прозору, справедливу та диверсифіковану систему, яка підтримує підприємства всіх розмірів та слугує потребам людей.

Важливим кроком стала участь України в міжнародних дослідженнях фінансової грамотності дорослих, що проводяться Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD) через мережу INFE. У 2018 році вперше був вимірний загальний індекс фінансової грамотності (далі – ІФГ) українців за методологією OECD/INFE, що дозволило порівняти Україну з іншими країнами та встановити базовий рівень. За результатами опитування 2018 р. ІФГ в Україні склав 11,6 балів із 21 можливого (55%). Порівнюючи значення даного показника із аналогічними по сусідніх країнах (за 2016 р.) – це було одним із найнижчих показників (ІФГ Польщі в 2016 році також становив 11,6 балів) серед країн-учасниць дослідження [4]. Аналіз ІФГ в розрізі компонент (знання, ставлення, поведінка) показав, що за складовою «поведінка» (5,2 б.) Україна обійшла низку таких європейських країн, як Польща (4,4 б.), Хорватія (4,8 б.), Грузія (5,0 б.), Угорщина (4,3 б.), Чехія (5,0 б.), Естонія (4,9 б.)

Слід зазначити, що отримані результати свідчать про певний прогрес порівняно з ситуацією початку десятиліття, що означало певне поліпшення знань і навичок: збільшився рівень довіри до приватних банків, а також рівень фінансових знань (рис.1).

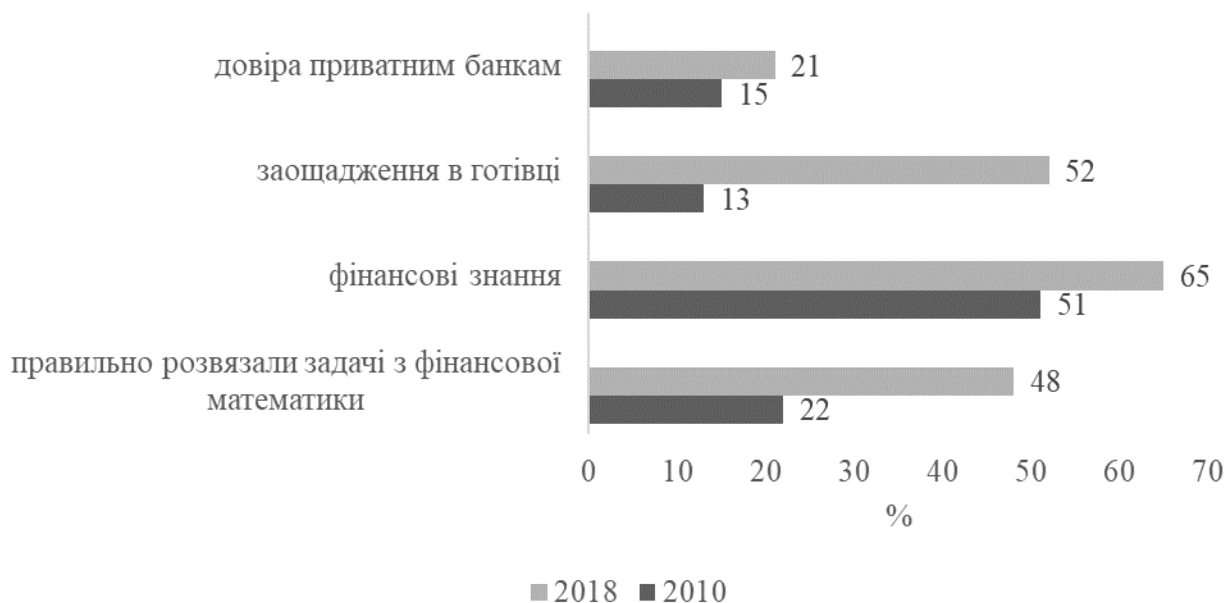

Рис. 1. Деякі аспекти фінансової грамотності населення України, 2010, 2018 рр.

Джерело: власна розробка на основі [3; 4]

У 2019–2020 роках в Україні тривала реформа банківської системи: «зменшено кількість банків в системі, націоналізовано «Приват банк», функціонально змінені ролі регулятора в системі, відбувається запровадження

макропруденційної політики НБУ та використання макропруденційних інструментів, масове використання монетарних інструментів для боротьби із значним зростанням інфляції» [5, с.131], паралельно з'явилися нові фінансові продукти (наприклад, масова популяризація мобільних банківських додатків, безконтактних платежів). Все це поступово змінювало фінансову поведінку населення та вимагало кращої обізнаності.

Значним поворотним пунктом стало надання, на початку 2020 року, Національному банку України офіційного мандату відповідати за розвиток фінансової грамотності населення [6]. Одразу розпочалася робота над стратегічним плануванням: НБУ об'єднав зусилля з профільними міністерствами та агентствами (Міністерство освіти і науки, Міністерство фінансів, Міністерство цифрової трансформації тощо), міжнародними організаціями та учасниками фінансового ринку для розробки Національної стратегії розвитку фінансової грамотності. Спочатку Стратегію планували до 2025 року [7], а згодом оновили горизонти до 2030 року; документом було передбачено спільні дії державних і недержавних стейкхолдерів, визначено цільові групи та завдання для підвищення фінансової обізнаності. Таким чином, уперше фінансова грамотність була визнана на державному рівні як пріоритетна сфера політики.

Ефективність цих кроків підтвердили результати наступного раунду вимірювання OECD/INFE. За три роки (2018–2021) інтегральний показник фінансової грамотності українців зріс з 11,6 до 12,3 балів (з 55% до 58% від максимального), хоча зростання здається незначним, воно статистично значуще: Україна піднялася вище деяких європейських країн (рис. 2) і зрівнялася з Болгарією та Хорватією (по 12,3 бала) [8].

Рис. 2. Деякі країни за рівнем ІФГ, 2021 рік

Джерело: власна розробка на основі [8]

Вперше українські показники наблизилися до середнього рівня по групі досліджуваних країн. Зазначимо, що покращилися всі компоненти індексу – і фінансові знання, і поведінка, і установки. Це означає, що українці не лише трохи більше знають про фінанси, а й почали більш свідомо поводитися (наприклад,

планувати бюджет, порівнювати пропозиції банків) та відповідальніше ставитися до заощаджень і позик (рис. 3).

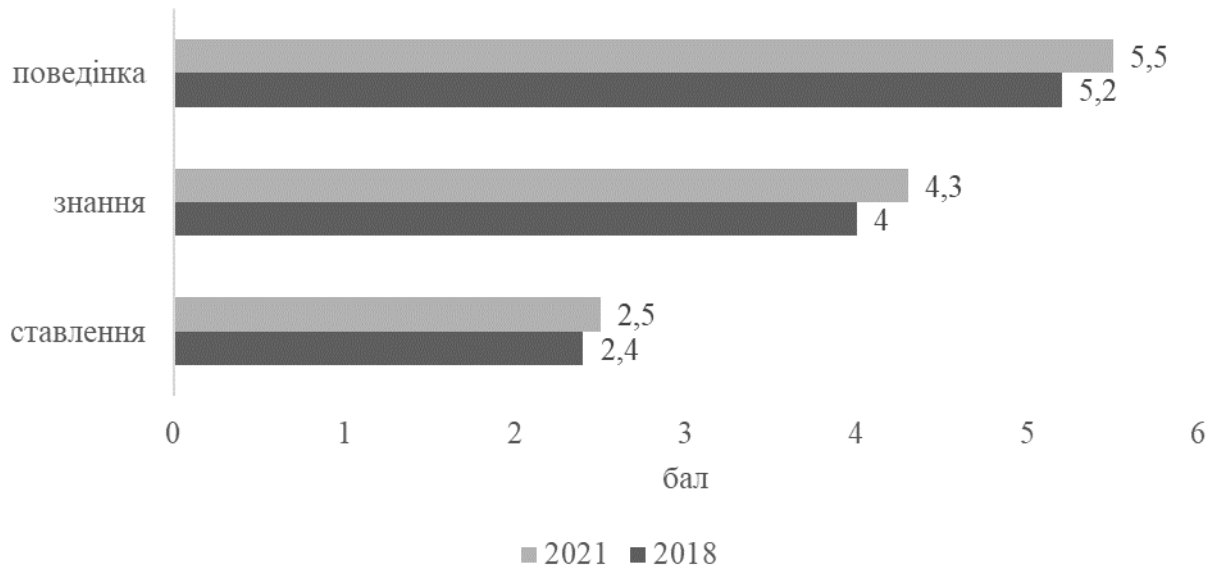

Рис. 3. Динаміка компонент ІФГ України, 2018, 2021 рр. [8]

В цілому період 2014–2021 років можна охарактеризувати як переломний у політиці підвищення фінансової грамотності в Україні. Визначення довгострокових орієнтирів, налагодження партнерства з міжнародними організаціями, донорами та приватним сектором дали позитивні результати як у вигляді зростання ІФГ, так і активізації громадян у фінансовій сфері.

3 період: 2022 рік по теперішній час. Війна та фінансова стійкість.

Повномасштабне військове вторгнення росії у лютому 2022 року спричинило глибокі потрясіння для української економіки та громадян. В таких екстремальних умовах значення фінансової грамотності проявилось як ніколи раніше. Раптова втрата роботи або доходів, вимушена евакуація, інфляційні стрибки, обмеження банківських операцій у зоні бойових дій – всі ці фактори поставили населення перед необхідністю приймати складні фінансові рішення у стані невизначеності. Фінансова грамотність у цей період стала елементом «фінансової оборони» громадян, допомагаючи їм адаптуватися та зберегти фінансову стійкість.

Хоча повномасштабна війна ускладнила проведення масштабних досліджень, наявні дані та результати різного роду спостережень дають можливість окреслити основні тенденції. По-перше, різко зросла потреба у фінансовій освіченості серед найбільш вразливих категорій: вимушено переміщені особи (ВПО), які опинилися в нових місцях без звичного соціального оточення; військовослужбовці та ветерани, які отримують грошове забезпечення та виплати і потребують навичок його раціонального використання; люди, що втратили роботу, і змушені опановувати нові фінансові плани (отримання допомоги, перекваліфікація тощо). Вже у 2022 році стало очевидно, що традиційні підходи не повністю охоплюють ці групи, тож виникла потреба в спеціалізованих освітніх програмах.

По-друге, війна прискорила цифровізацію фінансових послуг. Бойові дії та окупація окремих територій унеможливили роботу багатьох відділень банків, тож мільйони українців були змушені звернутися до дистанційних каналів – мобільних застосунків, онлайн-банкінгу, цифрових гаманців. Держава також перейшла на електронний формат надання більшості виплат і допомог (через портал та застосунок «Дія»). Це, з одного боку, стало викликом для людей з недостатньою цифровою грамотністю (особливо літніх осіб у сільській місцевості, які раніше взагалі не користувалися онлайн-сервісами). З іншого боку, багато громадян, через необхідність, за короткий строк освоїли базові навички цифрових фінансів. Наприклад, кількість користувачів мобільних банків Monobank, Приват24 та ін. у 2022–2023 рр. зросла до рекордних рівнів, за даними НБУ: «на кінець липня 2023 року кількість платіжних карт ПриватБанку становила 49,273 млн шт., Монобанку – 16,254 млн шт., Ощадбанку – 16,250 млн шт.» [7], що опосередковано свідчить про зростання цифрової фінансової грамотності населення. Однак цифрова нерівність між різними групами теж проявилася гостріше. Результати всеукраїнського опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у 2023 році на замовлення Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні за підтримки Швеції й у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України засвідчили, що: «найбільш помітний розрив у користуванні державними електронними послугами залишається серед різних вікових категорій: 89% респондентів віком 18-29 років у 2023 році користувалися принаймні однією послугою, серед респондентів віком 70 років та більше таких користувачів лише 30%» [9].

По-третє, посилилися ризики фінансового шахрайства та помилок, які можуть дорого коштувати необізнаним громадянам. На тлі війни активізувалися шахраї, що виманювали гроші під приводом фейкових благодійних зборів, фальшивих виплат переселенцям, псевдоінвестицій тощо. За даними НБУ: «сума збитків від незаконних дій та шахрайських операцій з використанням платіжних карток за 2024 рік зросла на 37% – до загальної суми 1,1 млрд грн. Це пов'язано із зростанням середньої суми однієї незаконної операції на 39% порівняно з 2023 роком (з 3 065 грн у 2023 році до 4 247 грн у 2024 році)» [7]. Війна створила додатковий емоційний тиск, і люди стали вразливіші до обману, тому програми з навчання кібергігієні та фінансовій безпеці в умовах воєнного часу стали надзвичайно актуальними.

По-четверте, після 24 лютого 2022 року зросла увага до концепції фінансової стійкості (resilience). Це – здатність домогосподарств витримувати фінансові потрясіння (втрату роботи, різке зростання цін, надзвичайні витрати) і швидко відновлюватися. Урок війни – ті сім'ї, які мали резервні заощадження, диверсифіковані джерела доходів, страхування, змогли легше пережити перші місяці кризи. Усвідомлення цього факту сприяло популяризації ідей фінансової грамотності навіть серед тих, хто раніше нею не цікавився. Наприклад, значно більш популярними стали публікації та поради експертів про те, як сформувати «фінансову подушку безпеки», як оптимізувати бюджет під час війни, чи варто інвестувати в іноземну валюту або золото тощо. Таким чином, у суспільстві

підвищився запит на фінансові знання, особливо прикладного характеру. За даними опитування молоді U-Report, проведеного в 2023 році: «81% репортерів хочуть дізнатися більше про заощадження, планування витрат та інвестиції [10]. Загалом українці почали більше цікавитися економічними новинами, курсами валют, станом банків – тобто стали більш фінансово свідомими, хоч і з вимушених причин.

Водночас війна ускладнила реалізацію багатьох запланованих освітніх проєктів. Багато ресурсів держави перенаправлено на першочергові потреби оборони і соціальної допомоги, тож програми фінансової просвіти довелося адаптувати – робити їх малобюджетними, проводити онлайн або за підтримки волонтерів. Проте навіть у цих умовах Україна продовжила рух до інтеграції фінансової грамотності в систему освіти. Відповідно до прийнятих ще до війни рішень, з вересня 2025 року в школах для учнів 8-х класів запроваджується обов'язковий предмет «Підприємництво і фінансова грамотність», який надалі буде викладатися і в 9-х класах [11]. Попри війну, освітяни та НБУ готуються до цієї новації: розроблено навчальну програму, створено підручник і навіть розпочато пілотування онлайн-курсів для вчителів. Отже, закладаються підвалини для масового підвищення фінансової грамотності наступного покоління українців навіть у такий складний час.

Упродовж перших років повномасштабного вторгнення (з лютого 2022-го) Україна не лише зберегла макроекономічну стабільність, а й продемонструвала зростання фінансової стійкості своїх громадян. Незважаючи на руйнівні наслідки війни, середній рівень фінансової грамотності населення зріс і перетнув поріг критичної маси, необхідний для підтримки довіри до банківської системи та участі в ринкових операціях. Зазначимо, що українське суспільство винесло важливий урок: фінансова грамотність є невід'ємною складовою національної стійкості. Війна зробила зрозумілим, що фінансово освічені громадяни більш підготовлені до криз, менш схильні до паніки (наприклад, масово не знімають гривневі депозити під час коливань курсу, розуміючи гарантії та ризики), і краще адаптуються, шукаючи нові можливості (релокація бізнесу, перекваліфікація тощо). Цей досвід, хоч і здобутий дорогою ціною, в майбутньому може стати фундаментом для прискореного розвитку фінансової грамотності в повоєнний період, коли перед країною стоятиме завдання економічного відновлення.

Список використаних джерел:

1. IFC. (2021). IFC Study: Improved Financial Literacy Can Help Expand Access to Formal Financial Services in Ukraine. URL: <https://www.ifc.org/en/pressroom/2021/ifc-study-improved-financial-literacy-can-help-expand-access-to-formal-financial-services-in-ukraine>
2. OECD. (2023). OECD/INFE 2023 International Survey of Adult Financial Literacy. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-infe-2023-international-survey-of-adult-financial-literacy_56003a32-en.html

3. Бонд Р., Куценко О., Лозицька Н. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки. Київ, 2010. 36 с. URL: http://www.uaib.com.ua/files/articles/1369/84/finlit_survey_6dec2010_ua.pdf.
4. OECD (2022). OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion 2022. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-infe-toolkit-for-measuring-financial-literacy-and-financial-inclusion-2022_cbc4114f-en.html
5. Посмітна М. В. Періодизація розвитку банківської системи України у контексті реалізації макроекономічної політики Національного банку України. *Науковий погляд*. 2023. № 4 (84). С. 128-137. <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-84-20>
6. Національний банк України. Національний банк отримав мандат на підвищення фінансової грамотності українців. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all>
7. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
8. OECD (2023). OECD/INFE 2023 International Survey of Adult Financial Literacy. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-infe-2023-international-survey-of-adult-financial-literacy_56003a32-en.html
9. ПРООН (UNDP). (2024). Українці стали частіше користуватися інтернетом, 80% – онлайн щодня: соціопитування. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/>
10. ЮНІСЕФ (UNICEF). (2023). U-Report «Фінансова грамотність». URL: <https://ukraine.ureport.in/story/1516/>
11. НУШ: офіційний сайт. (2024). Українські вчителі готуються до викладання нового предмета «Підприємництво та фінансова грамотність»: що про це відомо. URL: <https://nus.org.ua/2024/09/02/ukrayinski-vchyteli-gotuyutsya-do-vykladannya-novogo-predmeta-pidpryyemnytstvo-ta-finansova-gramotnist-shho-pro-tse-vidomo/>

Володимир Горин

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Василь Гармановський

студент гр. ПОФГм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВЕКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

В період безпрецедентних викликів державності нашої країни, пов'язаних із масштабною війною, небаченими масштабами внутрішньої та зовнішньої міграції населення, економічними втратами, особливої ваги набуває питання забезпечення фінансової безпеки домогосподарств як основи безпеки та стійкості держави в цілому. В умовах сучасних економічних та безпекових реалій домогосподарства зіштовхнулись із такими проблемами, як втрата джерел доходів через руйнацію виробничого потенціалу та системи енергопостачання, втрата місць проживання, погіршення доступу до ринку праці та фінансових послуг. За цих обставин зростає роль держави у забезпеченні стабілізації добробуту суспільства, зменшенні рівня вразливості домогосподарств до соціальних, економічних, безпекових ризиків, формування механізмів підтримки фінансової стійкості на інституційному рівні. Вплив держави на процеси забезпечення фінансової безпеки домогосподарств має реалізовуватись у наступних напрямках:

– через підвищення рівня інклюзивності системи соціальних трансфертів, посилення їхньої адресності та ефективності. Основним інструментом досягнення помітних зрушень у реалізації цих завдань стало впровадження цифрових сервісів у процес призначення соціальних виплат. Зокрема, у 2022-2024 рр. Міністерство соціальної політики України у взаємодії з Міністерством цифрової трансформації і міжнародними організаціями реалізувало перехід до електронної системи подання документів на призначення соціальних виплат «єДопомога» в рамках введення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС), покликаної об'єднати дані про надавачів і одержувачів соціальних послуг, забезпечити централізоване управління та моніторинг соціальної підтримки, зменшити корупційні ризики, покращити взаємодію органів влади з громадянами. ЄІССС передбачає розробку таких підсистем, як Єдиний соціальний реєстр, Електронний бюджет та інші, які сприяють автоматизації процесів надання соціальних послуг [13]. Завдяки онлайн-платформі для подання документів на оформлення соціальних виплат, спрощену можливість звернутись за допомогою отримали внутрішньо переміщені особи, багатодітні сім'ї, безробітні та ін. Тільки у 2023 році понад 3 млн осіб отримали виплати через платформу «єДопомога», що на пряму позначається на фінансовій безпеці як окремих домогосподарств, так і країни в цілому;

– державні програми сприяння зайнятості та розвитку підприємництва для різних суспільних верств, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни

та інших. За Програмою мікрогрантів «Робота», яка започаткована у 2022 році, уже надано фінансову підтримку понад 10 тисяч нових підприємницьких проєктів, що дозволило створити значну кількість нових робочих місць. Вагомі перспективи щодо стимулювання бізнес-активності домогосподарств має грантова програма «Власна справа», за якою громадяни можуть отримати мікрогрант в обсязі 50-250 тис. грн на започаткування або розширення власного бізнесу з умовою створення нових робочих місць. Вона також передбачає пільгові умови участі для молоді та ветеранів війни, які можуть отримати фінансову підтримку у збільшеному розмірі, але на умовах співфінансування, що цілком раціонально, адже посилює власну відповідальність осіб за розвиток особистого бізнесу [4]. Бар'єрами для реалізації цієї програми є недостатні обсяги її фінансування, а також нестача фінансових знань у населення для ефективного підприємництва;

– розвиток фінансової інклюзії для розширення доступу домогосподарств до фінансових послуг, збільшення можливостей щодо диверсифікації джерел доходів та інвестування заощаджень. В оновленій Національній стратегії фінансової грамотності, яка розроблена Національним банком України спільно з USAID та іншими партнерами, передбачено широкий перелік заходів, орієнтованих на різну аудиторію – від школярів до пенсіонерів. В рамках реалізації цієї стратегії у 2023 році реалізовано ряд проєктів, зокрема онлайн-курси на платформах Prometheus та Дія.Цифрова освіта, які сприяють підвищенню фінансової обізнаності населення щодо управління особистими фінансами, заощадженнями та протидії фінансовим шахрайствам [7]. Впровадження таких освітніх продуктів особливо важливо в умовах воєнного періоду, враховуючи ризики втрати доходу, зростання інфляції та поширення недобросовісних фінансових практик;

– регулювання ринку праці й сприяння зайнятості через реалізацію активних програм працевлаштування, зокрема підвищення кваліфікації та перенавчання. Це дає можливість підтримати мобільність робочої сили, адаптувати трудові ресурси до вимог ринку праці, підвищувати продуктивність праці, а отже зростання рівня заробітних плат, що позначається на фінансових можливостях домогосподарств, рівні їхньої фінансової безпеки. Провідну роль у цьому процесі відіграє Державна служба зайнятості, яка пропонує програми перенавчання в центрах професійно-технічної освіти, можливість отримати ваучер на перенавчання для здобуття більш затребуваної на ринку праці спеціальності. Крім цього, в Україні реалізують інші ініціативи для стимулювання зайнятості та перекваліфікації населення, зокрема:

1) ReSkill UA – безкоштовна онлайн-програма підвищення кваліфікації та перекваліфікації, що пропонує навчання за 11 напрямками, зокрема проєктний менеджмент, маркетинг, кібербезпека, продажі та штучний інтелект. Програму реалізує платформа Harry Monday спільно з Coursera за підтримки USAID та Міністерства економіки України [6];

2) Skills4Recovery – програма підтримки людей, які постраждали від війни та переживають економічні виклики, що надає можливості навчання і підвищення кваліфікації для інтеграції на ринок праці. Вона фокусує увагу на підготовці фахівців для таких галузей, як будівництво, транспорт та логістика, аграрний сектор та IT. Skills4Recovery є частиною глобальної ініціативи Skills Alliance, яка

спрямована на навчання для внутрішньо переміщених осіб, молоді, ветеранів та вразливих груп суспільства [12; 10];

3) «Старт в ІТ» – грантова програма, що передбачає можливість отримати кошти для навчання у сфері інформаційних технологій [14], освітня ініціатива від платформи Prometheus та Western NIS Enterprise Fund для надання можливості безкоштовного навчання ІТ-спеціальностям [3];

– державне регулювання фінансового сектору щодо захисту прав споживачів. У 2023 році НБУ посилив контроль за діяльністю кредитних установ, впровадивши для них обов'язкові стандартів розкриття інформації про умови надання кредитів [11]. Це стало відповіддю на значні масштаби позабанківського кредитування, які призвели до надмірного боргового навантаження на домогосподарства. Поряд з цим, Українською асоціацією фінтех та інноваційних компаній (UAFIC) разом з ООН та ПРООН у 2020 році створено незалежну платформу для подання скарг на фінансові установи FinSkarga. Водночас, подібні функції покладені на Управління захисту прав споживачів фінансових послуг НБУ. Посилення уваги до тематики захисту прав споживачів фінансових послуг стимулює підвищення рівня довіри до банківської системи та небанківських фінансових установ, що матиме позитивний вплив на інвестиційну активність домогосподарств.

Крім участі держави, підвищення фінансової безпеки домогосподарств має передбачати зусилля самого населення, оскільки в умовах ринкової економіки слід поступово відходити від традицій патерналізму, коли населення відводило державі провідну роль у забезпеченні його добробуту. Використання можливостей, які дає ринкова економіка, активізація власного потенціалу, ресурсів та можливостей має забезпечити домогосподарству не тільки нарощування його доходів, раціоналізацію витрат, але й забезпечення належного рівня фінансової безпеки й запасу міцності. Як слушно зазначає Н. Зачосова, «економічна безпека людини розуміється не як відсутність економічних викликів, небезпек і ризиків для людини, а як стан її економічного життя, яке стало результатом раціональної господарської поведінки людини і дозволяє задовольнити економічні потреби та інтереси» [2, с. 15]. Тобто у питанні забезпечення фінансової безпеки домогосподарства повинні займати активну позицію, а не очікувати допомоги від держави. В умовах воєнного періоду головними мотивами фінансової поведінки домогосподарств є «потреба в економії фінансових ресурсів, бажання відновити витрачені заощадження; страх перед невідомим майбутнім; пошук альтернативних джерел доходу; бажання і потреба допомагати близьким, у тому числі матеріально» [2, с. 15]. На думку С. Качули, Л. Лисяк і Т. Терещенко, досягнення належного рівня фінансової безпеки вимагає від домогосподарства «контролю витрат, забезпечення стійкості доходів, зусиль з нейтралізації негативних чинників, ухвалення виважених фінансових рішень, які ґрунтуються на фінансових знаннях та достовірній інформації» [8, с. 113]. Таким чином, інтегральним чинником фінансової безпеки домогосподарства є фінансова поведінка його членів, яка має базуватись на раціональному плануванні рішень та продуманій їх реалізації. Передумовою для цього є належний рівень фінансової грамотності членів домогосподарства, володіння знаннями і навиками ведення

сімейного бюджету, складання поточних та стратегічних фінансових планів, норм і правил раціонального інвестування й використання кредитних ресурсів.

Питання підвищення рівня фінансової грамотності суспільства в Україні як передумови забезпечення фінансової безпеки домогосподарств є складним через кілька причин: по-перше, високий рівень інертності населення, яке мало цікавиться питаннями фінансової грамотності та схильне переоцінювати рівень особистої фінансової обізнаності, при цьому нерідко не володіючи навіть базовими знаннями з раціонального прийняття фінансових рішень (наукові розробки Національного інституту стратегічних досліджень свідчать про катастрофічний стан з фінансовою грамотністю молоді та осіб старшого віку) [9]; по-друге, слабка інформованість населення про доступні цифрові продукти для раціонального управління власними фінансовими ресурсами, планування бюджету. Між тим, в Україні доступні значна кількість мобільних додатків для управління особистими та сімейними фінансами, які допомагають контролювати витрати, планувати бюджет і досягати фінансових цілей, зокрема: HomeMoney (додаток для фінансового планування, ведення малого бізнесу); Monefy (додаток для швидкого обліку витрат і доходів); Spendee (додаток для контролю витрат та планування бюджету з можливістю створення спільних гаманців для сімейного використання); Money Manager (додаток для управління фінансами з функціями обліку витрат та доходів, планування бюджету та створення фінансових звітів) та інші. Незважаючи на різноманіття мобільних сервісів з фінансової грамотності та раціонального управління персональними і родинними фінансами, у суспільстві немає масового запиту на них, що потребує відповідного реагування від держави у формі інформаційних кампаній з популяризації мобільних сервісів та просування фінансової культури для різних верств населення.

Негативним наслідком низького рівня фінансової грамотності населення, крім невміння раціонально управляти власними фінансовими ресурсами, є також значне поширення фінансового шахрайства, від чого особливо потерпає старше покоління. «Літні люди стикаються із соціальною та фізичною ізоляцією, а тому особливо вразливі для шахрайства (телефонне шахрайство, купівля непотрібних товарів і послуг, несумлінний продаж фінансових послуг тощо), яке вони не здатні вчасно ідентифікувати й протистояти» [9]. Зважаючи на вікові особливості та менталітет людей старшого віку, як упереджено ставляться до будь-яких технічних новацій, для цієї категорії населення популяризація мобільних додатків для привернення уваги до необхідності підвищення фінансової обізнаності неефективний. У цьому питанні варто звернутись до досвіду зарубіжних країн, які намагались вирішити проблему нестачі базових фінансових знань у старшого покоління. Зокрема, має перспективи до впровадження в Україні досвід Великобританії, де у структурі Державного казначейства (виконує функції міністерства фінансів) функціонує Money and Pensions Service (Служба грошових та пенсійних порад) [1], діяльність якої концентрується на наданні консультаційної допомоги громадянам з фінансових питань, зокрема персонального оподаткування, інвестиційних операцій, пенсійних схем тощо.

Фокусуючи увагу на питанні просування фінансової грамотності в Україні, слід відзначити, що вона охоплює комплекс знань, умінь і навичок, які корисні для

ефективного управління фінансовими ресурсами домогосподарства, допомагають ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах ринку, уникати надмірних ризиків та забезпечувати довгострокову стабільність, а саме:

- розуміння основ персонального і сімейного бюджетування, оскільки члени домогосподарства повинні володіти навиками планування доходів і витрат, вміти визначати пріоритети у споживанні, оцінювати доцільність фінансових рішень. Знання щодо складання бюджету, контроль за його виконанням, уміння знаходити джерела економії без шкоди для якості життя є важливими для недопущення боргової залежності та збереження фінансової стабільності домогосподарства;

- знання та навички управління борговими зобов'язаннями та кредитами. Члени домогосподарства мають знати про призначення та особливості фінансових продуктів, зокрема кредитів, депозитних угод, страхових договорів, інструментів фінансового інвестування. Важливо вміти оцінювати умови фінансових договорів, розраховувати реальну вартість кредиту, передбачати наслідки від прострочення платежів, а також уникати схем фінансового шахрайства та маніпуляцій;

- розуміння основ і принципів страхового захисту, пенсійного забезпечення, довгострокового фінансового планування інвестиційних процесів. Знання про схеми недержавного пенсійного забезпечення, страхові механізми захисту від майнових і фінансових ризиків, інструменти накопичення і примноження власного капіталу дають можливість домогосподарствам формувати фінансові резерви та забезпечувати себе на випадок непередбачених обставин;

- навички використання онлайн-банкінгу, фінансових додатків і платформ для управління особистими фінансами. Завдяки цьому домогосподарства можуть досягти прозорості витрат, оперативного контролю за власним фінансовим станом, а отже підвищити обґрунтованість і гнучкість у прийнятті фінансових рішень. Такі знання допомагають членам домогосподарства уникати кібершахрайства, зберігати конфіденційність фінансової інформації та користуватися послугами електронного урядування;

- крім технічних і когнітивних компетенцій, фінансова грамотність також передбачає формування у членів домогосподарства відповідального фінансового мислення, в основі якого – цінності поміркованості, далекоглядності та соціальної відповідальності. Розвиток високого рівня фінансової культури сприяє зміцненню фінансової стійкості домогосподарств, зниженню їхньої вразливості до зовнішніх економічних шоків та збереженню належного рівня добробуту.

Отож, в умовах війни, зростаючих економічних ризиків, соціальних викликів та нестабільності ефективного забезпечення фінансової безпеки домогосподарства потребує комплексного підходу, в якому поєднуються інституційна підтримка з боку держави та особиста відповідальність кожного члена родини. З боку держави важливо створювати сприятливе фінансове середовище, розвивати інструменти соціального захисту, розширювати доступ домогосподарств до фінансових послуг, підтримувати ініціативи з розвитку фінансової грамотності. Однак ключову роль у досягненні фінансової безпеки домогосподарств відіграє усвідомлена поведінка їхніх членів, яка виявляється у здатності формувати реалістичні фінансові цілі,

приймати ефективні фінансові рішення, дотримуватися принципів раціонального споживання та довгострокового фінансового планування.

Список використаних джерел:

1. Money & Pensions Service. URL: <https://maps.org.uk/en#>
2. Zachosova N. Economic behavior and economic security of an individual in the conditions of war risks. *Economics, Finance and Management Review*. 2023. Vol. 1. pp. 13–27.
3. Ваша нова ІТ-професія безплатно за 4 місяці! URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-plus/scholarship-it/>
4. Власна справа: більше українців зможуть отримати гранти на старт або розвиток бізнесу у 2025 році. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/ca2eb10c-4f90-4215-a210-1b23aa410bfc?lang=uk-UA&title=VlasnaSprava>
5. Горин В. П. Сутність соціальної безпеки: фінансові та організаційно-правові аспекти. *Світ фінансів*. 2007. Вип. 4. С. 52–57.
6. Додаткові знання і можливість працевлаштування: проєкт ReSkill UA запрошує на безоплатне навчання. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/news/dodatkovyi-znannia-i-mozhlyvist-pratsevlashtuvannia-proiekt-reskill-ua-zaproshuie-na-bezoplatne-navchannia?utm>
7. Затверджено Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-natsionalnu-strategiyu-rozvitku-finansovoyi-gramotnosti-do-2030-roku>
8. Качула С. В., Лисяк Л. В., Терещенко Т. Є. Фінансова поведінка домогосподарств регіонів України як підґрунтя забезпечення їх стійкості в умовах економічної нестабільності. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. № 2 (82). С. 108–115.
9. Коваль О. Фінансова грамотність літніх людей. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/finansova-hramotnist-litnikh-lyudey>
10. Перекваліфікація понад 180 тисяч людей: Україна з партнерами заснували Skills Alliance. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3873831-perekvalifikacia-ponad-180-tisac-ludej-ukraina-z-partnerami-zasnuvali-skills-alliance.html?utm>
11. Присяжна Л. Нацбанк зобов'язав кредитні установи розкривати умови споживчого кредитування на сайтах та в рекламі. URL: https://biz.ligazakon.net/news/222996_natsbank-zobovyazav-kreditn-ustanovi-rozkrivati-umovi-spozhivchogo-kredituvannya-na-saytakh-ta-v-reklam
12. Туягіна Н. Навички для відновлення: як програма Skills4Recovery допомагає українцям реінтегруватись у ринок праці. URL: <https://rubryka.com/article/yak-pratsyuie-programa-skills4recovery/?utm>

13. Цифровий розвиток Єдиної інформаційної системи соціальної сфери: які зміни ухвалив Уряд. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23150.html?utm>
14. Які є урядові програми стимулювання працевлаштування жінок. URL: <https://profpressa.com/news/iaki-ie-uriadovi-programi-stimuliuvannia-pratsevlashtuvannia-zhinok?utm>

Юрій Гуляєв

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У сучасних умовах фінансова грамотність стала не лише елементом особистої безпеки, а й важливим чинником сталого соціально-економічного розвитку держави. Зважаючи на зростаючу складність фінансових послуг та активне впровадження цифрових технологій у повсякденне життя, необхідність формування фінансової культури набуває особливої актуальності.

Фінансова грамотність – це не просто сукупність знань у сфері фінансів. Вона передбачає вміння орієнтуватися у фінансових питаннях, приймати обґрунтовані рішення, планувати бюджет, розрізняти види банківських та інвестиційних послуг, а також розуміти ризики, пов'язані з ними. Водночас, поняття фінансової культури є ширшим і охоплює не лише знання, а й відповідальне ставлення до фінансів, ощадливість, чесність у виконанні зобов'язань, дотримання податкової дисципліни та довіру до фінансових інституцій [1].

Проблема низької фінансової грамотності особливо гостро стоїть в країнах з нестабільною економікою. За даними OECD, Україна у 2020 році отримала один із найнижчих показників у сфері фінансової обізнаності серед країн, що брали участь у дослідженні [2]. Це свідчить про необхідність не лише покращення системи фінансової освіти, а й зміни підходів до формування фінансової культури на рівні державної політики.

Одним із головних шляхів підвищення фінансової грамотності є інтеграція відповідних знань у систему освіти. На сьогодні в Україні запроваджено програми з фінансової грамотності у школах, однак їх охоплення та ефективність досі залишаються обмеженими. Бракує кваліфікованих кадрів, адаптованих підручників, сучасних методик викладання. Вищі навчальні заклади також мають активніше долучатися до цього процесу, особливо у непрофільних спеціальностях, де фінансова тематика зазвичай ігнорується.

Крім того, варто відзначити роль державних установ, банківського сектору, страхових компаній та громадських організацій у поширенні фінансових знань. Наприклад, Національний банк України реалізує низку ініціатив, спрямованих на підвищення фінансової обізнаності громадян, зокрема освітні кампанії, онлайн-курси та інтерактивні тренінги [1].

Сучасна фінансова культура неможлива без цифрової грамотності. З поширенням фінтех-платформ, мобільного банкінгу та криптовалют, зростає і потреба у володінні базовими знаннями з кібербезпеки, цифрових платіжних систем, електронної ідентифікації. Водночас зростає кількість шахрайських схем, що націлені на малообізнаних користувачів. Це додатково підтверджує необхідність інтеграції цифрової та фінансової освіти.

Ще один аспект – індивідуальна відповідальність. Людина, яка володіє фінансовими знаннями, здатна не лише захистити власні інтереси, а й стати активним учасником економіки: інвестувати, накопичувати, підтримувати бізнес, раціонально використовувати ресурси. На противагу, фінансова некомпетентність призводить до надмірного споживання, боргової залежності, участі в ризикованих схемах.

Отже, підсумовуючи відзначимо, що формування фінансової культури – це довготривалий, багаторівневий процес, який вимагає синергії освіти, державної політики, бізнесу та суспільства. Лише за умов всебічної підтримки та мотивації населення до підвищення власної фінансової обізнаності можливо досягти позитивних змін у фінансовій поведінці громадян, що своєю чергою сприятиме економічній стабільності держави. Саме тому, фінансова грамотність виступає ключовим чинником сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України. Фінансова грамотність: чому це важливо? URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansova-gramotnist--chomu-tse-vajливо>
2. OECD. Financial Literacy Survey 2020. URL: <https://www.oecd.org>
3. Романюк О. І. Проблеми та перспективи розвитку фінансової грамотності в Україні. *Економічний простір*. 2021. № 170. С. 75–82.
4. Кучеренко Н. Ф. Формування фінансової культури населення: методичний підхід. *Фінанси України*. 2020. № 3. С. 112–119.
5. Діденко І. В. Фінансова освіта як складова економічного розвитку країни. *Економіка та держава*. 2022. № 6. С. 31–34.
6. Звіт USAID. Рівень фінансової обізнаності українців. 2021. URL: <https://www.usaid.gov>

УДК 377

Алла Долюк

к.е.н., викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця

Віталій Костинюк

студент гр. ПОФГм-25,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця

РОЗВИТОК САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

У сучасних умовах реформування системи освіти України, переходу до концепції Нової української школи, а також активного впровадження цифрових технологій особливої актуальності набуває формування самоосвітньої компетентності майбутніх педагогів.

Освіта ХХІ століття вимагає від фахівців не лише наявності ґрунтовних знань та професійних умінь, але й здатності до безперервного саморозвитку, критичного мислення, уміння самостійно здобувати, аналізувати та застосовувати інформацію в нових, часто нестандартних умовах професійної діяльності.

Професійна підготовка педагога професійного навчання має бути орієнтована не лише на засвоєння навчального матеріалу, а й на формування здатності до самоосвіти як постійного процесу вдосконалення власної педагогічної майстерності. Зокрема, інтеграція України в європейський освітній простір вимагає впровадження компетентнісного підходу, одним із ключових елементів якого є саме самоосвітня компетентність.

Крім того, стрімкий розвиток науки, технологій, трансформація професійного середовища вимагають від педагога бути гнучким, відкритим до нових знань і досвіду, здатним до адаптації в умовах змін. Самоосвітня компетентність у цьому контексті виступає не лише засобом професійного розвитку, а й важливим фактором самореалізації особистості педагога.

Не менш важливою є й соціальна складова актуальності проблеми: у часи інформаційного перевантаження, гібридних викликів та нестабільності педагог має бути не лише передавачем знань, а й наставником, який навчає учнів самостійно вчитися, критично мислити та не зупинятися в особистісному розвитку. Формуючи власну самоосвітню компетентність, педагог закладає фундамент для формування аналогічної якості в учнів, що є ключовим у підготовці конкурентоспроможних фахівців.

Формування самоосвітньої компетентності майбутніх педагогів професійного навчання є надзвичайно актуальним завданням сучасної педагогічної освіти. Воно забезпечує не лише якість підготовки фахівця, а й його готовність відповідати на виклики часу, бути лідером у сфері професійного навчання та формувати нову освітню культуру.

У численних наукових працях доведено, що самоосвіта суттєво впливає на розвиток професійної компетентності викладача, зокрема на формування творчої компетентності у майбутніх докторів філософії як основи для їхньої інноваційної діяльності (А. Бержанір); на розвиток комунікативної компетентності серед керівників загальноосвітніх закладів в умовах Нової української школи (Н. Білик); на формування самоосвітньої компетентності майбутніх вчителів (Б. Коломієць); на розвиток професійної компетентності (А. Кришталенко, М. Ревенко, Д. Савченко); на підвищення міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій (Л. Ребуха) та інші аспекти.

Сучасний викладач має поєднувати творчу самостійність, гнучкість, високий рівень інтелектуального й морального розвитку, професійну компетентність і загальну культуру. Це обумовлює потребу в постійному впровадженні сучасних педагогічних технологій у систему підвищення кваліфікації, які б сприяли активізації освітньої діяльності особистості. Водночас важливо, щоб викладач усвідомлював власну відповідальність, регулярно оновлював знання та розвивав практичні навички шляхом професійного вдосконалення й самоосвіти.

Самоосвіта є невід'ємною складовою професійного та особистісного розвитку педагога. Вона допомагає підвищити рівень професійної майстерності, розвинути особистісні якості, педагогічні здібності та практичні навички.

Цей процес передбачає цілеспрямовану, самостійну діяльність, спрямовану на вдосконалення певних компетентностей або вмінь. З огляду на сучасні вимоги, основними напрямками професійного розвитку педагога є:

- участь у методичних об'єднаннях та творчих колективах;
- здійснення дослідницької й експериментальної роботи;
- впровадження інновацій, опанування нових освітніх технологій;
- залучення до різноманітних форм педагогічної підтримки;
- активна участь у конкурсах професійної майстерності, майстер-класах, форумах і фестивалях;
- систематизація та аналіз власного педагогічного досвіду;
- застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Педагогічна діяльність має творчий і дослідницький характер, що є невід'ємною складовою сучасних педагогічних технологій.

Під поняттям «педагогічна технологія» мається на увазі спосіб реалізації змісту навчального процесу, який передбачає використання різноманітних форм, методів і засобів науково-методичного супроводу самоосвіти викладача в системі підвищення кваліфікації. Усі ці компоненти спрямовані на досягнення визначених освітніх результатів.

З появою Інтернету викладач отримав широкі можливості для безперервного саморозвитку, здобуття нових знань і навичок. Наразі існує чимало ресурсів і форматів, які дозволяють ефективно підвищувати професійну майстерність за допомогою інтернет-технологій. До таких форм належать: – дистанційні курси та майстер-класи для педагогів; онлайн-конференції та вебінари; дистанційні конкурси; онлайн-олімпіади з творчими завданнями; педагогічні форуми та інші платформи для професійного спілкування.

Сучасний науково-технічний прогрес ставить перед педагогом вимогу оволодіння новітніми інформаційними технологіями. Необхідно не лише вміти знаходити, отримувати й обробляти інформацію, але й ефективно інтегрувати її у власну педагогічну практику для вирішення прикладних завдань. Це передбачає формування високого рівня інформаційної компетентності.

Ставши частиною професійної педагогічної спільноти, викладач отримує широкі можливості для взаємодії з колегами, обміну досвідом та розширення світогляду. Доступ до педагогічних інновацій, можливість представити власні наукові й методичні напрацювання, користування освітніми онлайн-ресурсами закладу освіти.

Це також дає змогу урізноманітнити педагогічну діяльність, опанувати нові підходи до навчання, а за поширення власних розробок – отримати свідоцтва, сертифікати та інші форми визнання. Освітні форуми, що функціонують на відповідних веб-ресурсах, дозволяють спілкуватися на професійні й особисті теми з викладачами як з України, так і з-за кордону. Інтернет відкриває доступ до участі в дистанційних конкурсах, олімпіадах та інших заходах.

Отже, нині створено умови, які сприяють особистісному й професійному зростанню кожного викладача: здобуттю нових знань, вдосконаленню навичок, підвищенню самооцінки та авторитету серед колег. Безперервність цього процесу підвищує його ефективність через посилення готовності до самоосвіти. Таким чином, ключовим чинником професійного вдосконалення майбутнього педагога професійної освіти є його прагнення до постійного саморозвитку та відповідність вимогам часу. Саме самоосвіта дозволяє залишатися затребуваним і сучасним фахівцем у динамічному освітньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Лук'янчук Е. А. Самоосвітня діяльність педагога як складова професійної компетентності. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp20/2/lukjanchuk_tezi.pdf
2. Самоосвіта педагога як умова підвищення його професійної компетентності. URL: https://www.slideshare.net/metodist_selid/ss-79245776
3. Самоосвіта як підвищення компетентності педагога. URL: <http://osvita.ua/school/method/7151/>

УДК 378.016

Алла Долюк

к.е.н., викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця

Тетяна Слободянюк

студентка гр. ПОФГм-23,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГРАМИ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

За результатами досліджень НБУ та міжнародних організацій, фінансова грамотність в Україні залишається на відносно низькому рівні. Це впливає на здатність громадян ефективно керувати особистими фінансами, уникати боргових пасток та робити обґрунтовані фінансові рішення.

У зв'язку з війною, інфляцією, міграційними процесами та іншими викликами, громадянам України важливо мати базові фінансові знання для адаптації до нових економічних умов.

Сучасний світ вимагає від людини не лише академічних знань, а й практичних умінь. Програми фінансової грамотності можуть сприяти кращій підготовці учнів до реального життя.

Підвищення рівня фінансової грамотності населення є одним із ключових напрямів формування інвестиційного потенціалу, що передбачено Концепцією реалізації державної політики у сфері розвитку загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

Програма підвищення фінансової грамотності населення, ініційована Національним банком України та Міністерством освіти, передбачає інтеграцію фінансової освіти в шкільні та університетські програми. Оцінка ефективності таких ініціатив є важливим етапом їх удосконалення.

Система загальної освіти відіграє важливу роль у реалізації згаданих державних ініціатив, що зумовлює необхідність суттєвого оновлення її змісту відповідно до сучасних викликів.

Міжнародний досвід впровадження програм фінансової грамотності громадян підтверджує, що рівень фінансової обізнаності населення не тільки сприяє покращенню його життєвих умов, але й позитивно впливає на фінансовий ринок, а також стимулює інвестиційні процеси в національній економіці. Визначення пріоритетних напрямків, інструментів та належне інформаційне забезпечення впровадження заходів щодо розвитку фінансової грамотності, ґрунтуючись на успішному досвіді інших країн, дозволить Україні, вищим навчальним закладам та науковим установам швидше вирішити проблему низького рівня фінансової грамотності серед учнівської молоді та звичайних громадян.

Сучасна економічна ситуація, цифровізація фінансових послуг та посилення

споживацької активності потребують від молодого покоління високого рівня фінансової обізнаності. Попри впровадження окремих елементів фінансової освіти в українських школах і вишах, програми часто залишаються фрагментарними, не оновлюються згідно з ринковими змінами та не враховують вікових і когнітивних особливостей учнів і студентів.

На основі аналізу чинних програм можна виокремити низку проблем:

- відсутність єдиного стандарту фінансової освіти на різних рівнях навчання;
- обмежена практична спрямованість навчального матеріалу;
- недостатній рівень підготовки педагогів;
- низька мотивація учнів і студентів через складну чи абстрактну подачу тем;
- відсутність цифрових інструментів та інтерактивних методів викладання.

Для підвищення ефективності програм фінансової грамотності доцільно реалізувати такі напрями удосконалення:

1. Розробка уніфікованої програми фінансової освіти. Необхідно створити національну програму фінансової грамотності, яка охоплюватиме всі освітні рівні – від початкової школи до вищої освіти. Така програма повинна бути адаптованою до вікових груп та включати базові теми: управління бюджетом, заощадження, інвестування, кредитування, фінансова безпека тощо.

2. Впровадження інтерактивних методів навчання. Симуляції, фінансові ігри, кейс-стаді, використання мобільних застосунків і платформ можуть значно покращити сприйняття матеріалу. Особливо ефективними є практичні заняття з моделювання реальних фінансових ситуацій.

3. Підвищення кваліфікації викладачів. Розробка спеціалізованих курсів та тренінгів для педагогів дозволить їм ефективніше передавати знання та використовувати сучасні методики.

4. Інтеграція фінансової грамотності в інші дисципліни. Варто розглянути можливість інтегрування фінансових тем у такі предмети, як математика, географія, інформатика чи правознавство.

5. Співпраця з банківським та бізнес-сектором. Залучення експертів-практиків до проведення лекцій, воркшопів і майстер-класів сприятиме формуванню актуальних фінансових навичок у молоді.

6. Оцінювання рівня фінансової грамотності. Запровадження системи моніторингу та оцінювання знань допоможе аналізувати ефективність програм і своєчасно їх коригувати.

Запровадження запропонованих напрямів дозволить: сформувати в учнів та студентів сталу фінансову культуру; зменшити ризики необґрунтованих фінансових рішень серед молоді; сприяти економічній стабільності на рівні домогосподарств; зміцнити фінансову стійкість суспільства в умовах викликів ринку.

Список використаних джерел:

1. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 25 лютого 2025 року №4250-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період

до 2029 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/249613934>.

3. Про схвалення Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 р., № 867-р. Втрата чинності 23.11.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2012-%D1%80#Text>.
4. Письменний В., Коженівський С. Енциклопедія для фінансово грамотних школярів. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В. 2020. 136 с.

УДК 377.1-057

Алла Долюк

к.е.н., викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця

Антон Челоян

студент гр. ПОФГм-23,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця

ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

У сучасних умовах трансформації системи освіти України особливого значення набуває питання підвищення її якості, ефективності й відповідності європейським стандартам. Одним із ключових механізмів забезпечення цілісності та результативності освітнього процесу виступає педагогічний контроль. Саме через механізми контролю реалізується зворотний зв'язок між суб'єктами навчання, здійснюється оцінювання досягнень здобувачів освіти, визначаються проблемні аспекти навчальної діяльності та плануються корекційні заходи.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю перегляду традиційних підходів до педагогічного контролю, впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, формування оцінювання, а також вивчення і адаптації зарубіжного досвіду в освітню практику України. У сучасному освітньому середовищі педагогічний контроль не може бути зведений лише до перевірки знань, а має виконувати розвивальну, мотиваційну й аналітичну функції, бути засобом самореалізації здобувача освіти.

Педагогічний контроль в системі освіти – це цілеспрямований процес спостереження, оцінювання та аналізу результатів навчання й виховання здобувачів освіти, а також діяльності педагогів для покращення результативності освітнього процесу

Роль педагогічного контролю в системі освіти є надзвичайно важливою, оскільки він виконує низку ключових функцій, які забезпечують якість та ефективність освітнього процесу.

Основні аспекти ролі педагогічного контролю:

Забезпечення зворотного зв'язку. Контроль дає змогу вчителю отримати інформацію про те, наскільки ефективно засвоєно навчальний матеріал, а учню – зрозуміти рівень своїх знань і умінь.

Коригувальна функція – за результатами контролю педагог може змінити методику викладання, темп, обсяг навчального матеріалу, використати додаткові засоби навчання.

Мотиваційна функція – оцінювання стимулює учнів до активнішого навчання, самоконтролю й саморозвитку, формує відповідальність за результати власної діяльності.

Оцінювальна функція – за допомогою контролю здійснюється об'єктивне визначення рівня знань, умінь і навичок учнів, а також оцінка результативності роботи педагога.

Регулююча функція – допомагає впливати на хід навчального процесу, адаптуючи його до потреб конкретного класу чи учня.

Аналітична функція – дає змогу адміністрації навчального закладу, органам управління освітою оцінити ефективність освітнього процесу на різних рівнях (клас, школа, система освіти загалом).

Педагогічний контроль – це не лише перевірка знань, а комплексний механізм, який сприяє вдосконаленню навчання, розвитку особистості учня та підвищенню професійної майстерності педагога [3].

Розробка ефективних рекомендацій щодо вдосконалення педагогічного контролю в сучасній українській школі має базуватися на всебічному аналізі міжнародного досвіду, вивченні сучасних освітніх досліджень та врахуванні успішних практик, які вже впроваджуються в українських закладах загальної середньої освіти. Особливе значення має орієнтація на кращі світові моделі освітнього моніторингу, де контроль не розглядається як інструмент покаральний, а стає засобом розвитку учня, інструментом удосконалення освітніх стратегій і запорукою забезпечення якості освіти на всіх її рівнях. Важливо також враховувати соціокультурні особливості української системи освіти, забезпечуючи адаптацію зарубіжних підходів до вітчизняного контексту.

У сучасних умовах трансформації системи освіти, викликаній як внутрішніми реформами, так і зовнішніми чинниками (зокрема воєнними подіями, розвитком цифрових технологій, дистанційною формою навчання), особливої актуальності набуває проблема ефективного педагогічного контролю. Педагогічний контроль є не лише інструментом оцінювання навчальних досягнень, а й засобом зворотного зв'язку, регулювання навчального процесу, стимулювання мотивації учнів до навчання.

Підвищення ефективності педагогічного контролю в українських школах вимагає комплексного підходу, що передбачає одночасну роботу над удосконаленням законодавчо-нормативної бази, модернізацією практик оцінювання та професійним розвитком педагогічних кадрів.

На першому етапі необхідно здійснити оновлення державних освітніх стандартів із чітким урахуванням принципів компетентнісного підходу та формульованого оцінювання. Це дозволить офіційно закріпити орієнтацію системи контролю не лише на підсумкову фіксацію знань, але й на підтримку індивідуального навчального прогресу учнів [1]. Освітні стандарти мають акцентувати увагу на розвитку критичного мислення, комунікативних умінь, навичок самостійного навчання та рефлексії.

Крім того, важливо розширити нормативні рамки використання цифрових інструментів для оцінювання. Платформи на кшталт Google Classroom, Moodle, Classtime повинні бути офіційно визнані як засоби педагогічного контролю, що дозволяють здійснювати гнучке, оперативне і об'єктивне оцінювання навчальних досягнень учнів.

Другий етап передбачає глибоку модернізацію практик педагогічного контролю безпосередньо у школах. Серед першочергових заходів слід виділити впровадження елементів самооцінювання учнів у шкільній практиці. Самооцінювання сприяє розвитку відповідальності, самостійності й уміння рефлексувати власні освітні досягнення.

Важливо також впровадити адаптивне тестування для діагностики навчальних потреб учнів. Такі інструменти дозволяють змінювати складність завдань залежно від рівня відповідей учнів, що забезпечує індивідуалізацію процесу оцінювання і дозволяє більш точно визначити освітні запити кожного учня.

Необхідно проводити регулярні моніторингові дослідження за моделлю PISA на національному рівні. Це дозволить системно оцінювати стан сформованості компетентностей учнів, виявляти освітні проблеми та своєчасно коригувати навчальні програми і підходи до організації навчання.

Третій етап пов'язаний із забезпеченням системного професійного розвитку педагогів у сфері педагогічного контролю. Необхідно організувати регулярні тренінги та курси підвищення кваліфікації, спрямовані на опанування технологій формування оцінювання, принципів академічної доброчесності та ефективного використання цифрових інструментів для оцінювання.

Особливу увагу слід приділити розвитку шкільних команд забезпечення якості освіти, які будуть відповідальні за планування, моніторинг і вдосконалення внутрішніх процедур оцінювання у кожному закладі. Підвищення ролі таких команд дозволить забезпечити сталість змін і підвищення ефективності педагогічного контролю на рівні кожної школи.

Таким чином, підвищення ефективності педагогічного контролю в українських школах вимагає комплексних заходів, які включають як зміни в освітній політиці, так і практичне впровадження сучасних методів оцінювання. Такий підхід сприятиме формуванню конкурентоспроможної молоді, здатної ефективно адаптуватися до викликів сучасного світу.

На основі аналізу теоретичних джерел та результатів дослідження було визначено кілька ключових напрямів удосконалення педагогічного контролю:

- Диференціація контролю: індивідуалізація перевірки знань з урахуванням особистісних характеристик учнів, що сприяє підвищенню об'єктивності оцінювання.
- Використання цифрових інструментів контролю: застосування платформ для онлайн-тестування, автоматизованого оцінювання, що забезпечує оперативність та прозорість.
- Розвиток формативного оцінювання: впровадження регулярного зворотного зв'язку, який допомагає учням усвідомити свої помилки та спланувати подальше навчання.
- Компетентнісно орієнтоване оцінювання: перехід від оцінки обсягу знань до оцінки сформованості ключових компетентностей.

На основі узагальнення теоретичних та емпіричних даних розроблено такі рекомендації:

– Розробка чітких та прозорих критеріїв оцінювання. Це дозволяє зменшити суб'єктивізм під час перевірки знань та підвищити довіру учнів до системи оцінювання.

– Забезпечення багаторівневого контролю. Рекомендується поєднувати поточний, тематичний, модульний та підсумковий контроль для комплексної оцінки навчальних досягнень.

– Використання інноваційних форм і методів. Доцільним є впровадження проєктного оцінювання, портфоліо, кейс-методів, а також самооцінювання й взаємооцінювання учнів.

– Підвищення цифрової компетентності педагогів. Необхідно організовувати регулярні тренінги щодо використання освітніх ІКТ для організації контролю.

– Організація зворотного зв'язку. Після кожного етапу оцінювання слід надавати учням конструктивний зворотний зв'язок, спрямований на розвиток їхніх навчальних стратегій.

– Використання результатів контролю для планування навчального процесу. Контроль має не лише оцінювальну, а й діагностичну функцію, тому результати повинні враховуватись при модифікації навчальних програм та методів викладання.

Впровадження зазначених рекомендацій сприятиме: підвищенню мотивації учнів до навчання; формуванню більш справедливої та прозорої системи оцінювання; активізації професійного розвитку педагогів; оптимізації процесу прийняття управлінських рішень у закладах освіти на основі результатів контролю.

Список використаних джерел:

1. Кобрій О., Яців О. Педагогічний контроль у системі освіти. Робоча програма навчальної дисципліни для підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти, затверджена 13 червня 2023 р. Дрогобич, 2023. 10 с.
2. Кобрій О., Яців О. Педагогічний контроль у системі освіти: навч. посіб. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2022. 86 с.
3. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/>

Владислав Задорожний

студент гр. ПОФГм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

ДЕРЖАВНІ ТА НЕДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УКРАЇНІ

Україна останніми роками активно розвиває ініціативи з підвищення фінансової грамотності населення через державні та недержавні програми. Національний банк України у співпраці з Міністерством освіти і науки та Програмою розвитку ООН реалізує Стратегію підвищення фінансової грамотності, що включає впровадження спеціальних курсів у школах, таких як «Розумні фінанси», та інтеграцію фінансової освіти у програми закладів вищої освіти, зокрема у КНЕУ та Києво-Могилянській академії. Паралельно розвиваються онлайн-курси, зокрема на платформі «Дія. Цифрова освіта», які роблять фінансові знання доступними для широкого загалу.

Окрім державних ініціатив, важливу роль у підвищенні рівня фінансової грамотності відіграють недержавні організації та громадські проекти. Одним із ключових прикладів є діяльність Української фундації фінансової грамотності, яка реалізує низку освітніх програм, спрямованих на розвиток практичних фінансових навичок серед різних верств населення. Особливу увагу фундація приділяє таким категоріям, як представники малого та середнього бізнесу, пенсіонери, студенти та особи з низьким рівнем доходів. У рамках її проектів проводяться офлайн- та онлайн-тренінги, вебінари, консультаційні сесії, а також розробляються навчальні матеріали, адаптовані до потреб конкретних цільових груп.

Ці програми допомагають учасникам зрозуміти базові фінансові поняття, навчитися складати особистий або сімейний бюджет, оцінювати фінансові ризики та уникати шахрайських схем. Важливо, що такі ініціативи часто мають партнерську підтримку міжнародних організацій (наприклад, ПРООН, GIZ, USAID), що забезпечує доступ до передового досвіду та методичних матеріалів.

Окремим каналом поширення фінансових знань є медіа та соціальні мережі, які дедалі більше стають платформою для неформального навчання. Провідні українські медіа, зокрема «Економічна правда», Forbes Україна, Mind.ua, регулярно публікують аналітичні матеріали, що пояснюють фінансові новини простими словами, викривають шахрайські схеми та дають поради щодо захисту своїх коштів. Такі матеріали часто супроводжуються інфографікою та кейсами з життя, що підвищує їхню практичну цінність і доступність для широкої аудиторії.

У соціальних мережах активно працюють фінансові консультанти, економісти та блогери, які популяризують фінансову грамотність через пости, відеоблоги, прямі ефіри та інтерактивні рубрики. Завдяки неформальному стилю подачі, персоналізованому підходу та можливості зворотного зв'язку, цей канал є надзвичайно ефективним, особливо для молоді.

Таким чином, синергія між державними, недержавними та медіа-ініціативами створює багатоканальне інформаційне середовище, яке сприяє формуванню відповідальної фінансової поведінки населення та знижує ризики потрапляння у шахрайські пастки. Оцінка ефективності цих ініціатив свідчить про позитивні зрушення у доступності фінансових знань, проте виявляє й проблеми, зокрема недостатнє охоплення сільських регіонів та брак кваліфікованих викладачів.

Джерела інформації включають офіційні сайти: НБУ, МОН, ПРООН, платформа «Дія», а також аналітичні матеріали USAID та міжнародних організацій, що досліджують ефективність фінансової освіти в Україні.

Удосконалення політики підвищення фінансової грамотності в Україні потребує комплексного підходу, що охоплює освітні реформи, інформаційні кампанії та міжсекторальну співпрацю. Це – впровадження модулів фінансової грамотності в освітню систему є ключовим кроком. Згідно з Національною стратегією розвитку фінансової грамотності до 2030 року, затвердженою НБУ, планується інтеграція фінансової освіти в навчальні програми для різних вікових груп, включаючи школярів, студентів та доросле населення. Це дозволить формувати фінансову культуру з раннього віку та забезпечити громадян необхідними знаннями для прийняття обґрунтованих фінансових рішень.

Крім того, розвиток інформаційних кампаній щодо виявлення шахрайства є невід'ємною складовою підвищення фінансової обізнаності. Спільні зусилля державних органів та міжнародних партнерів, таких як Європейський інвестиційний банк, спрямовані на посилення заходів з протидії фінансовим зловживанням та корупції, що включає проведення просвітницьких заходів та підвищення обізнаності громадян про ризики фінансового шахрайства [1].

Співпраця держави, бізнесу та громадськості є критично важливою для ефективного впровадження політики фінансової грамотності. Публічно-приватне партнерство дозволяє об'єднати ресурси та експертизу різних секторів для розробки та реалізації освітніх програм, а також для створення інноваційних рішень у сфері фінансової освіти. Такі партнерства сприяють більш широкому охопленню населення та забезпечують стійкість ініціатив з підвищення фінансової грамотності. Таким чином, інтеграція фінансової освіти в систему навчання, активізація інформаційних кампаній та зміцнення міжсекторальної співпраці є ключовими напрямками удосконалення політики підвищення фінансової грамотності в Україні, що сприятиме формуванню фінансово обізнаного суспільства та зниженню рівня фінансового шахрайства.

Список використаних джерел:

1. European Investment Bank. Ukraine: EIB and Ukraine's State Bureau of Investigation strengthen efforts to safeguard EU bank investments and fight fraud and corruption. URL: <https://www.eib.org/en/press/all/2024-509-ukraine-eib-and-ukraine-s-state-bureau-of-investigation-strengthen-efforts-to-safeguard-eu-bank-investments-and-fight-fraud-and-corruption>

Оксана Квасниця

к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Дмитро Петручок

студент гр. ПОФГм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВЕКТОРИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ВТРУЧАННЯ

Оптимізація витрат домогосподарств є важливою частиною раціонального фінансового управління, що має безпосередній вплив на добробут населення, стійкість економіки та фінансову безпеку як окремих сімей, так і суспільства загалом. В умовах воєнних дій, макроекономічної нестабільності, зростання темпів інфляції, несприятливих тенденцій на праці, посилення інших викликів соціально-економічному розвитку країни домогосподарства зіштовхуються з необхідністю ефективного планування своїх витрат. Раціональне управління витратами дає можливість підвищити ефективність розподілу доходів між споживанням, заощадженнями та інвестиціями, забезпечити збалансованість сімейного бюджету, сформувати заощадження та інвестувати в майбутнє. Воно сприяє формуванню фінансової дисципліни, що є особливо важливим у періоди безпекових ризиків, кризи в економіці та невизначеності майбутнього. При раціональному управлінні витратами домогосподарства мають можливість накопичити резерви на випадок непередбачуваних ситуацій, таких як втрата роботи, зростання вартості життя, непередбачені медичні витрати тощо.

Оптимізація витрат домогосподарств може також справляти вплив на перспективи довгострокового економічного розвитку країни, адже ефективне споживання не тільки забезпечує сукупний попит в поточному періоді, але й спонукає домогосподарства до збільшення власних заощаджень. Вони можуть стати джерелом інвестиційних ресурсів для вкладання у нерухомість, освіту, розвиток підприємництва й інші сфери, які підтримують економічне зростання. Раціональне управління витратами формує здорову фінансову культуру, сприяє зменшенню рівня соціальної нерівності та підвищує стійкість економіки до кризових явищ.

Вирішення актуальної проблеми оптимізації витрат домогосподарств стає можливим при застосуванні комплексного підходу, що передбачає не тільки свідомі зусилля окремих домогосподарств щодо грамотного управління своїми витратами, але й застосування різних заходів з боку держави, спрямованих на стимулювання раціоналізації споживчих і неспоживчих витрат, формування економічного середовища, що сприяє підвищенню рівня добробуту населення.

Торкаючись питання впливу держави на процеси оптимізації витрат домогосподарств, то він може реалізовуватись у наступних напрямках:

– застосування інструментарію фіскальної політики для стимулювання зміни споживчих пріоритетів, раціоналізації структури витрат у розрізі їхньої споживчої і неспоживчої частин. На відміну від зарубіжного досвіду, в Україні норми податкового законодавства щодо оподаткування особистих доходів не передбачають загального застосування неоподатковуваного мінімуму, а право на застосування податкової соціальної пільги має дуже обмежений контингент платників податків. Поряд із відсутністю прогресії ставок при оподаткуванні особистих доходів, це негативно впливає на споживчі можливості тих верств населення, які мають найнижчі доходи. Таким чином, система оподаткування особистих доходів в Україні має чітко виражений регресивний характер, адже є більш обтяжливою для незаможних верств суспільства, ніж для багатих, що безпосередньо впливає на їхні споживчі можливості, обсяги і структуру витрат. Не в останню чергу за рахунок таких недоліків в оподаткуванні рівень глибокої бідності в Україні, коли коштів не вистачає на задоволення навіть необхідних потреб, зріс з 1,3% у 2021 році до 8,9% у 2024 році [11].

Суттєвий вплив на споживчі витрати домогосподарств має оподаткування доданої вартості, яке підвищує на 20% ціни практично на усі товари і послуги. На відміну від більшості європейських країн, які входять до ЄС і застосовують знижені ставки ПДВ на товари першої необхідності (продукти харчування, ліки та інші товари), в Україні така норма застосовується тільки щодо медикаментів і окремих видів послуг культури (відвідування музеїв, кіновиробництво тощо), де ставка податку визначена на рівні 7% [3; 8]. Зважаючи на те, що в Україні на придбання продуктів харчування в середньому по домогосподарствах припадає половину сукупних витрат [10], то впровадження пільгової ставки ПДВ на ці товари дало б можливість поліпшити якість харчування, а також знизити частку цих витрат у загальній структурі витрат населення [12]. Найбільший ефект від цього ми прогнозуємо для найменш заможних прошарків суспільства, які практично увесь дохід витрачають на продукти першої потреби, зокрема харчування. Для них зниження цін на продукти дало б можливість не тільки краще харчуватись, але й спрямувати частину зекономлених коштів на інші цілі.

Натомість, у контексті оптимізації витрат домогосподарств позитивно слід оцінювати поступальне підвищення рівня податкового навантаження на тютюнові вироби, що відповідає зобов'язанням України в рамках європейської інтеграції. Наша держава зобов'язалась привести ставки акцизного податку на ці товари до середньоєвропейського рівня у 90 євро до 2028 року. Внаслідок цього у 2025 році вартість однієї пачки сигарет зросте до 115 грн і поступово до 135 грн у 2028 році [9]. Здорожчання тютюнових виробів стимулюватиме населення до відмови від паління, що позитивно вплине на частку відповідних витрат у структурі споживчого бюджету домогосподарств. Звісно, що частина курців навіть при більш значному підвищенні цін не покине паління й буде шукати канали придбання контрабандних виробів чи вироблених у кустарний спосіб. Однак, для великої частини активних курців висока вартість сигарет буде мотивом обмежити паління чи взагалі його покинути цю звичку.

У контексті розгляду фіскальних інструментів впливу держави на склад і структуру витрат домогосподарств доцільно звернути увагу на ситуацію у сфері енергоефективності. Україна належить до держав з надто високими витратами на енергоресурси та низькою енергоефективністю. Внаслідок цього витрати населення на оплату комунальних послуг займають значну частину споживчих витрат, а недостатній рівень доходів домогосподарств для їхньої оплати стає причиною впровадження цільових програм надання субсидій. Для вирішення цієї проблеми і забезпечення енергетичної безпеки урядом було впроваджено низку стимуляційних механізмів для поширення енергоефективних технологій у приватному секторі. Проте, як свідчать опитування, понад 58,2% громадян не мають інформації про такі програми, а ще майже чверть (23,7%) обізнані з ними тільки поверхово. Лише близько 4% населення мають достатньо інформації про державні програми енергоефективності для громадян і планують взяти у них участь. На думку фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, це свідчить про недостатню інформованість населення про користь інвестицій за програмами підвищення енергоефективності, саму наявність таких програм та стимулювання бажання населення брати в них участь» [5];

– регулювання ринку праці й вплив на доходи домогосподарств як основу їхніх витрат. Проводячи активну політику зайнятості, держава може впливати на рівень безробіття та показники оплати праці, завдяки чому розширюються можливості домогосподарств щодо здійснення витрат. Поряд з цим, програми підвищення кваліфікації та перенавчання можуть спонукати громадян більш активно інвестувати у власний професійний розвиток задля збільшення доходів у майбутньому. Прикладом такої політики є впровадження освітніх ваучерів для громадян віком понад 45 років, що дало можливість впливати на підготовку фахівців для пріоритетних секторів економіки та, водночас, сприяти перетоку трудових ресурсів до галузей з високим рівнем оплати праці, що впливатиме на можливості домогосподарств щодо здійснення витрат [2];

– контроль за цінами та регулювання інфляційних процесів, адже високі темпи інфляції є одним із головних чинників, які зумовлюють зростання витрат домогосподарств на товари і послуги першої необхідності. Впливати на процес ціноутворення держава може через використання регуляторних важелів, але такий підхід в умовах ринкової економіки неприйнятний, оскільки спричиняє дефіцит товарів та падіння обсягів їх виробництва. Втім, для зниження рівня цін на товари першої необхідності держава може використовувати ринкові інструменти, зокрема програми фінансової підтримки аграрного сектору чи енергетичної сфери для стабілізації та зниження собівартості цих благ.

Поряд з цим, окремим питанням впливу на цінову ситуацію в країні є вирішення проблеми надмірної монополізації економіки. В багатьох секторах вітчизняної економіки, навіть тих, що орієнтовані на продукування товарів і послуг першої необхідності, спостерігається високий рівень монополізації, що дає змогу виробникам диктувати ціни на них, обмежувати коло споживачів. Як наслідок, відбувається зменшення купівельної спроможності домогосподарств і звуження їхніх можливостей задовольняти базові та додаткові потреби. Якщо на

ринку утверджується конкуренція, виробники змушені знижувати ціни або підвищувати якість продукції, щоб залишатися конкурентоспроможними. Це особливо важливо для таких життєво необхідних сфер, як енергетика, зв'язок, транспорт, медицина. Демонopolізація також стимулює вихід на ринок нових виробників, що сприяє розширенню асортименту товарів і послуг, покращенню рівня задоволення споживчих потреб домогосподарств. Однак, зниження рівня монополізації економіки має бути забезпечене не за рахунок адміністративних важелів, а через сприяння розвитку підприємництва, створення комфортних умов для ведення господарської діяльності;

– реалізація програм підвищення фінансової грамотності для донесення до громадян інформації про способи та прийоми раціонального управління власним бюджетом, оптимізації витрат. Вони можуть передбачати проведення навчально-тренінгових заходів з фінансової грамотності для різних вікових груп, інформаційні кампанії щодо ощадливого споживання, раціонального використання кредитних ресурсів чи інвестування. В умовах цифровізації усіх сфер життя значні перспективи має розвиток інформаційних платформ для навчання основам раціонального фінансового управління.

Питання рівня фінансової грамотності суспільства є складним. З одного боку, Україна належить до числа світових лідерів за часткою населення, яке володіє криптовалютами. З іншого боку, значна частина громадян має доволі загальне уявлення про принципи раціонального управління фінансами, правила користування фінансовими послугами тощо. Крім цього, громадяни схильні переоцінювати рівень власної фінансової грамотності, при цьому не володіючи базовими фінансовими навичками. Як доводять аналітичні звіти Програми міжнародного оцінювання учнів PISA, соціологічні дослідження Національного інституту стратегічних досліджень, в Україні понад чверть молодих людей не володіють базовими фінансовими знаннями, які дають можливість приймати обґрунтовані рішення та вирішувати життєві ситуації, а рівень фінансової грамотності серед людей літнього віку катастрофічний, не досягає мінімального порогового значення [6; 7]. Через це значна частина населення країни не здатна ефективно контролювати власні кошти, демонструвати навички раціонального споживання й управління особистими заощадженнями, піклуватися про захист власного майна та протидію фінансовим ризикам.

Нестача фінансових знань стає причиною прорахунків при управлінні власними фінансовими ресурсами, при ухваленні щоденних фінансових рішень. В сучасний період найбільш гостро постають такі проблеми у царині особистих фінансів, в тому числі пов'язані з управлінням витратами домогосподарств:

- відсутність практики планування сімейного бюджету, нерозуміння та не використання домогосподарствами стратегій планування доходів і витрат;
- інертність і нездатність до прийняття зважених інвестиційних рішень через обмеженість фінансових знань про фінансові продукти і послуги;
- інфантилізм частини населення, небажання покладатися на власні сили і бажання перекласти відповідальність за особистий добробут на державу;

- нерозвиненість системи фінансового консультування, незрозуміння її важливості для прийняття зважених фінансових рішень, відсутність фінансових можливостей скористатися послугами фінансового консультанта;

- низький рівень фінансової обізнаності про фінансові ризики, правила ухвалення фінансових рішень, способи захисту власних прав як споживачів на ринку фінансових послуг та ін.

Нестача фінансових знань також є причиною поширення фінансового шахрайства, особливо серед старшого покоління. «Літні люди часто стикаються із соціальною та фізичною ізоляцією, а тому особливо вразливі для шахрайства (телефонне шахрайство, купівля непотрібних товарів і послуг, несумлінний продаж фінансових послуг тощо), яке вони не здатні вчасно ідентифікувати й протистояти» [7]. Тому при реалізації заходів щодо підвищення фінансової грамотності фокус уваги необхідно концентрувати найперше на освітніх заходах для пенсіонерів і людей старшого покоління, адже впровадження у системі шкільної освіти предмету з основ фінансової грамотності дає підстави очікувати підвищення їх обізнаності з фінансових питань. При цьому не варто обмежуватись запровадженням інтернет-порталів з фінансової грамотності чи інших цифрових каналів поширення фінансових знань, оскільки населення характеризується значним ступенем інертності, а тому висока ймовірність того, що ці освітні продукти не будуть затребувані. Більш перспективною є розробка мобільних додатків для популяризації норм і правил раціонального управління власними фінансами, створення за досвідом Великобританії Служби грошових та пенсійних порад (Money and Pensions Service) [1], яка орієнтована на надання фінансових консультацій для осіб різних вікових категорій та інше. На сьогодні в мобільних мережах є можливість безкоштовного скачування значної кількості мобільних додатків з управління власними фінансами, зокрема CashFly, Family Personal Finance, MyMoney, Сімейний бюджет та інші. Власні можливості щодо аналізу витрат пропонують додатки фінансових установ, зокрема банків. Тому важливо популяризувати використання цих цифрових продуктів, пояснювати користь від них для підвищення ефективності управління власними коштами.

Таким чином, підвищення фінансової грамотності як чинник оптимізації витрат домогосподарств потребує не тільки державної уваги, але й особистих зусиль населення. Необхідно зазначити, що в сучасній науково-популярній літературі та просвітницьких інтернет-ресурсах широко представлені фінансові поради щодо ведення особистого бюджету, оптимізації особистих витрат. В більшості вони передбачають поради щодо економії витрат за рахунок пошуку більш дешевих продуктів та послуг, вишукування знижок та акцій, відмови від використання певних благ, відвідування закладів відпочинку та інше. Попри те, що частина цих порад має раціональне пояснення і може бути корисною для домогосподарств при управлінні їх витратами, в більшості вони пропагують психологію бідності, що не пов'язана із фінансовим успіхом. Проте, варто просувати низку перевірених досвідом методів оптимізації витрат, а саме:

- методи функціонального і часового розподілу витрат, до яких належать відомі методи «4 конвертів» та річного планування бюджету домогосподарства.

Перший метод передбачає розподіл витрат на постійні та змінні з подальшим розподілом змінних витрат рівномірно у розрізі певних інтервалів (тижнів) або напрямів використання (харчування, медичні послуги, транспорт, розваги та ін.). Впровадження такого методу в управління фінансами домогосподарства виховує фінансову дисципліну і дає можливість раціоналізувати витрати ще до їхнього здійснення, на етапі планування.

Щодо другого методу, то він передбачає розподіл витрат у глобальному плані на щорічні, щомісячні, сезонні та спонтанні. Таке розмежування не тільки дає можливість чітко збалансувати дохідну і витратну частини бюджету родини, але й передбачити можливості оперативного маневрування власними коштами для їхнього накопичення впродовж певного періоду з метою оплати сезонних чи річних витрат без відчутного впливу на поточні фінансові можливості;

– методи оптимізації витрат за рівнем їх важливості й терміновості. Вони передбачають розподіл витрат домогосподарства за першою ознакою на важливі, менш важливі та неважливі, а за другою ознакою – на негайні, не дуже термінові та не термінові. Такий підхід до розподілу витрат формує інформаційну базу для планування бюджету домогосподарства через збалансування витрат із наявними доходами в оптимізаційній матриці. Попри високу ефективність цього методу, він є доволі складним, а отже не надто популярним у населення;

– метод структурної оптимізації витрат за рівнем їхньої корисності, який передбачає поділ витрат на обов'язкові, бажані та витрати на товари розкошів із подальшим плануванням їхньої структури у бюджеті домогосподарства. Першу групу складають витрати на придбання базового набору продуктів харчування, оплату життєво важливих послуг та покриття інших необхідних потреб. друга група представлена витратами на споживчі потреби, які є еластичними за ціною і у випадку нестачі фінансових можливостей можуть бути відкладені до кращих часів. Третю групу утворюють витрати на блага, які є атрибутом розкішного життя. При раціональному управлінні власними ресурсами домогосподарства, ці витрати здійснюються в останню чергу.

Таким чином, оптимізація витрат домогосподарств є складним завданням, яке потребує не тільки державної уваги, але й особистих зусиль кожного члена родини. Передумовою ефективності реалізації цього завдання є усвідомлення його важливості та корисності для підвищення добробуту кожного індивіда й суспільства загалом. Попри напрацьованість наукових методик та підходів до оптимізації витрат домогосподарств, успішність їхнього використання залежить від подолання інертності суспільства, його націленості на підвищення рівня фінансової обізнаності для кращого управління власними фінансами.

Список використаних джерел:

1. Money & Pensions Service. URL: <https://maps.org.uk/en#>
2. Ваучери на навчання. Зміни в 2024 році, які розширили можливості на отримання ваучера. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/vauceri-na-navcanna-zmini-v-2024-roci-aki-rozsirili-mozlivosti-na-otrimanna-vaucera-12093>

3. Горин В. П., Коваль С. Л. Проблеми ефективності та вектори модернізації фіскальної політики у галузі культури. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 20. С. 17-23.
4. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 516 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/38759>
5. Завгородня С. Зміцнення стійкості населення до ризиків для доступності енергетичних ресурсів. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/zmitsnennya-stiykosti-naselennya-do-ryzykiv-dlya-dostupnosti>
6. Коваленко А. Скільки школярів не мають базових знань із фінансової грамотності? Дані міжнародного дослідження. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/yakiy-riven-finansovoji-gramotnosti-suchasnih-pidlitkiv-rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-306373/>
7. Коваль О. Фінансова грамотність літніх людей. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/finansova-hramotnist-litnikh-lyudey>
8. Онищенко В. ПДВ 2025. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/17630-pdv-2025>
9. Патока М. Зеленський підписав закон про підвищення акцизу на тютюн. Наскільки виростуть ціни? URL: <https://suspilne.media/977959-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-pidvisenna-akcizu-na-tutun/>
10. Середньостатистична частка витрат українця на продукти харчування зросла до 50%, - ЗМІ. URL: <https://www.capital.ua/ru/news/175513-serednostatistichna-chastka-vitrat-ukrayintsya-na-produkti-kharchuvannya-zroslo-do-50-zmi>
11. Соколенко Є. Семиразове зростання: економістка заявила про збільшення крайньої бідності в Україні. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/semirazove-zrostannya-ekonomistka-zayavila-pro-zbilshennya-krajnoji-bidnosti-v-ukrajini-12850248.html>
12. Толуб'як В. С., Горин В. П. Податкове регулювання процесів споживання в контексті впливу на суспільний добробут. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2020. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2020_1/28.pdf

Ольга Кириленко

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ум. С.І. Юрія
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Дмитро Константінов

студент гр. ПОФГм-21
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У постійному потоці інформації, яку необхідно сприймати людям для вирішення різних питань, фінансова інформація посідає одне із важливих місць. Фінансова освіченість необхідна громадянам, адже така компетенція дозволяє управляти особистими фінансами, формуючи основу для стабільності та розвитку.

Для розробки заходів з підвищення фінансової грамотності доцільно спочатку оцінити рівень фінансової грамотності населення, акцентуючи увагу на молоді, адже саме в такому віці формується ставлення до особистих фінансів та зароджуються основи управління ними.

Дослідження результатів оцінки фінансової грамотності здійснювалися у працях різних вчених. Так, вивченню ролі освітніх закладів у формуванні фінансової грамотності присвячено праці М. Геєнко, Л. Рибіна та Т. Гузенко, які підкреслюють, що ефективність передачі знань від викладачів до слухачів можна досягти шляхом постійного навчання з фінансової грамотності [1]. Формування шляхів підвищення фінансової грамотності молоді вивчали М. Данилюк, М. Дмитришин та М. Безділь [2]. Фінансовий світогляд, як первинне поняття фінансової грамотності розглядали В. Федосов, Б. Стеценко, підкреслюючи, що фінансова освіта визначає фінансовий світогляд та повинна мати місце в усіх ланках освітньої системи [3, с. 80].

Для оцінки рівня фінансової грамотності населення у світовій практиці використовується індекс фінансової грамотності (далі – ІФГ) Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), який обчислюється за результатами дослідження агентства США з міжнародного розвитку (англ. United States Agency for International Development, далі – USAID). Останнє дослідження USAID було проведено у серпні 2021 року, результати якого показали, що ІФГ України у 2021 році порівняно з іншими європейськими країнами знаходиться на середньому рівні між найменшим показником (Італія – 11,1) та найвищим (Словенія – 14,7) [4]. Слід зазначити, що ІФГ України у 2021 році зріс порівняно з рівнем 2018 року на 6% (з 11,6 до 12,3 бали) [5], однак отриманий показник становить лише 58% від максимального – 21 бал.

Загальний ІФГ України залежить від багатьох факторів, які впливають на його рівень, наприклад, вік, регіон проживання особи, освіта та інші. Найбільшу різницю цей показник демонструє за віком особи (табл. 1). Як свідчать дані таблиці, найнижче значення ІФГ протягом 2018–2021 років зафіксоване в осіб, що підпадають під вікову категорію 18–24 роки. Не зважаючи на те, що зростання

рівня показника у цій віковій категорії було найбільшим – 7%, загалом існує необхідність підвищення фінансової грамотності молоді.

Таблиця 1

Динаміка ІФГ в Україні за віком населення у 2018–2021 рр.

Вікова категорія, років	2018	2021	Зміна, % (+/-)
18-24	10,7	11,4	+7
25-34	12,1	12,7	+5
35-44	11,9	12,6	+6
45-59	11,9	12,5	+5
60 та більше	11,2	11,6	+4

Джерело: складено автором на основі [4].

У вересні 2023 року Національним банком України (далі – НБУ) спільно з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (далі – ЮНІСЕФ) було проведено опитування «Фінансова грамотність», метою якого стало отримання інформації про рівень обізнаності молоді у фінансовій сфері. В опитуванні прийняли участь близько 4356 респондентів, з яких 84% припадало на людей віком 15–34 років. Оцінка рівня обізнаності у фінансових питаннях молоді за п'ятибальною шкалою показала, що 43% опитуваних відповіли, що оцінюють свій рівень на 3 бали, 27% – на 4 бали, 15% – на 2 бали та лише 8% – на 5 балів. Середня оцінка зазначеного показника становила 3,12 балів [6]. В ході опитування досліджувалося ставлення 3830 молодих людей щодо того хто саме має навчити їх фінансовій грамотності. Результати виявилися наступними (рис. 2.2).

**Рис. 1. Відповідь молоді на питання
 «Хто має навчити фінансовій грамотності?»**

Джерело: складено автором на основі [6].

Тож більшість (76%) респондентів вважає, що фінансовій грамотності мають навчити батьки. Однак слід зазначити, що у більшості сучасних сімей питання щодо фінансів майже не обговорюють.

Крім цього респондентам в ході опитування ставилося питання щодо обрання тем фінансової грамотності, які найбільше цікавлять, у відповідь на що 80% відповіли, що такими питаннями є планування витрат, заощадження та інвестиції [6]. Це свідчить про необхідність підвищення рівня фінансових знань серед молодого населення.

З метою визначення ставлення до джерел, з яких цікаво отримувати інформацію, то більшість респондентів відповіли, що таку інформацію вони одержують із спеціального додатку (26%) та соціальних мереж, зокрема, Telegram-каналів (31%) та Instagram (14%) [6].

Отже, необхідно посилювати заходи щодо підвищення фінансової грамотності серед молоді. При цьому найбільш ефективними джерелами інформації з фінансової грамотності можуть стати: спеціальні додатки або канали соціальних мереж.

Список використаних джерел:

1. Геєнко М., Рибіна Л., Гузенко Т. Фінансова грамотність та професійний розвиток: ключові компоненти стратегії розвитку кадрового та інтелектуального потенціалу закладами вищої освіти. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-96>
2. Данилюк М., Дмитришин М., Безділь М. Формування шляхів підвищення фінансової грамотності молоді. *Економіка та суспільство*. 2025. № 71. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5615/5552>
3. Федосов В. М., Стеценко Б. С. Роль освітніх факторів у формуванні фінансового світогляду в Україні. *Освітня аналітика України*. 2019. № 3 (7). С. 69–84.
4. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. Звіт за результатами дослідження. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021_en.pdf.
5. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy.pdf?v=12.
6. Опитування. Фінансова грамотність. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/6575/>.

Андрій Климів

студент гр. ПОФГм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Коваль

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Соціально-економічні умови, які склалися в країні суттєво впливають на можливості та здатність громадян управляти особистими доходами і витратами. Війна, безробіття, економічна нестабільність та інфляція, інші негативні фактори знижують рівень доходів, змінюють склад та структуру витрат та зменшують можливості для заощадження коштів та їх інвестування. Процес діджиталізації фінансового ринку, розширення спектру фінансових продуктів, зменшення обсягу заощаджень та підвищення рівня фінансової вразливості в умовах повномасштабної війни, зростання чисельності та різноманіття шахрайських схем, необхідність прийняття оптимальних фінансових рішень в умовах невизначеності зумовлюють потребу підвищення фінансової грамотності громадян України [1, с. 43].

У таких умовах набуває особливої важливості створення передумов для застосування ефективних стратегій управління особистими фінансами, які полягають в жорсткому контролі за витратами, формуванні фінансових резервів, першочерговому забезпеченні базових потреб та створення передумов для відновлення інвестиційної активності домогосподарства. Ефективність управління особистими доходами і витратами залежить від рівня фінансової грамотності членів домогосподарств. Фінансова освіченість забезпечує формування вміння планування особистого бюджету, здатності оцінювати ефективність витрат, управляти боргами, можливості прийняття оптимальних фінансових рішень [2]. Підвищення рівня фінансової грамотності населення є завданням не лише окремих домогосподарств, але й держави, яка має забезпечити умови для вільного доступу до фінансової інформації, запровадження освітніх програм.

Державна політика Україна у сфері підвищення рівня фінансової грамотності проявилась у «Національній стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року» [3]. Необхідність розроблення та прийняття Стратегії пов'язано із потребою набуття населенням вміння оптимально використовувати наявні фінансові ресурси, здатності раціонально розподіляти кошти, заощаджувати та інвестувати, піклуватися про захист майна. Фінансово грамотні члени домогосподарств здатні контролювати особисті доходи та витрати, сімейні фінанси, вчасно ідентифікувати та протидіяти шахрайству, управляти боргами та ризиками, формувати заощадження для покриття витрат в разі потреби чи при виникненні непередбачуваних подій, завчасно створити передумови для фінансового добробуту.

Недостатній рівень фінансової грамотності дорослого населення створює труднощі у раціональному розпорядженні особистими доходами та заощадженнями, управлінні боргами, здатності адекватно оцінювати імовірні

фінансові ризики [2]. Саме тому, напрямами підвищення фінансової грамотності дорослого населення є:

- здобуття навиків фінансового планування, заощадження та інвестування, управління боргами;
- набуття здатності ухвалювати обґрунтовані фінансові рішення за різних обставин;
- усвідомлення закономірностей функціонування економіки країни та ролі фінансового сектору у її розвитку;
- розуміння особливостей діяльності різних фінансових установ та послуг, які вони надають;
- усвідомлення залежності між ризиком та доходами;
- адаптація до управління особистими фінансами в кризових умовах.
- обізнаність про права споживачів фінансових послуг та інформованість про інституції, які здійснюють їх захист.

«Національною стратегією розвитку фінансової грамотності до 2030 року» [3] передбачено формування комплексної системи фінансової грамотності, яка передбачає «об'єднати зусилля органів державної та місцевої влади, закладів освіти, фінансових інституцій, експертів фінансового ринку, громадських лідерів. Крім того, Україна навіть в умовах війни налагоджує співпрацю та запозичує досвід Міжнародної мережі фінансової освіти ОЕСР» [1, с. 47].

Передбачено, що реалізація «Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року» [3] сприятиме:

- подальшому оволодінню громадянами цифровими фінансовими послугами;
- поліпшенню цифрових фінансових навичок людей старшого віку та людей з особливими потребами під час тренінгів або консультацій у фінансових установах;
- поглибленню знань з платіжної безпеки;
- розвиток навичок протидії шахрайству у сфері цифрових фінансових послуг;
- відповідальному ставленню до послуг онлайн-кредитування;
- поглибленню знань про новітні цифрові фінансові технології (відкритий банкінг, віртуальні активи), усвідомлення ризиків;
- використанню інформації виключно з надійних джерел.

У підсумку слід наголосити, що підвищення рівня фінансової грамотності громадян є важливою передумовою для вдосконалення практик управління особистими доходами та витратами. Формування фінансової обізнаності населення сприяє зміцненню фінансової стабільності домогосподарств, підвищенню їх добробуту та розвитку економіки в цілому.

Для досягнення цієї мети необхідно консолідувати зусилля державних органів, освітніх установ, родин та інститутів громадянського суспільства, що має включати такі заходи:

- розроблення, впровадження та широке розповсюдження освітніх програм із фінансової грамотності для дітей і молоді на різних етапах навчання;
- стимулювання педагогічних працівників до підвищення кваліфікації у сфері фінансової освіти шляхом здобуття ступеня бакалавра або магістра за відповідними освітніми програмами, а також через участь у спеціалізованих онлайн-курсах, тренінгах та семінарах;
- заохочення дорослих членів домогосподарств до безперервного підвищення рівня фінансової грамотності, що передбачає вдосконалення навичок планування та управління особистими фінансами, оптимізацію боргових зобов'язань, розвиток умінь заощадження та інвестування, прийняття обґрунтованих фінансових рішень в умовах підвищених ризиків, протидії фінансовому шахрайству та усвідомлення взаємозв'язку між рівнем ризику і доходністю фінансових операцій;
- забезпечення вільного доступу населення до безкоштовних освітніх і інформаційних ресурсів, онлайн-курсів та тренінгів, спрямованих на підвищення фінансової грамотності дорослого населення. Таким чином, систематична та комплексна робота у цьому напрямі створить необхідні передумови для формування фінансово відповідального суспільства та забезпечення стійкого економічного розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Коваль С. Л., Мельничук Ю. Д. Фінансова грамотність домогосподарств України: сучасний стан та перспективи підвищення. *Світ фінансів*. 2024. № 3. С. 40–52. DOI: 10.35774/sf2024.03.040. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1717>
2. Коваль С. Л. Мотиви та потенційні ризики кредитної поведінки домогосподарств. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>.
3. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року, затв. рішенням Правління Національного банку України від 12 квітня 2024 року № 119-пш. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy.pdf?v=7
4. Сидор І. П., Коваль С. Л. Потенційні можливості зростання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні та їх вплив на рівень життя населення. *Регіональна економіка*. 2019. № 3 (25). С. 92–96.

Вікторія Клочан

студентка гр. ГРФ-21,

Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола, м. Тернопіль

Науковий керівник: старший викладач Оксана Вавричук

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Важливим кроком до підвищення фінансової грамотності громадян України, та молоді зокрема, стало затвердження Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року. Одним із ключових напрямів Стратегії є упровадження фінансової грамотності у шкільну та позашкільну освіту, підтримка цифрових освітніх проєктів, зокрема «Дія. Освіта». Саме платформа «Дія» стала потужним інструментом, який не лише спрощує доступ громадян до адміністративних послуг, а й виступає як освітній і підприємницький ресурс.

У межах ініціативи «Дія. Освіта» реалізуються освітні програми, спрямовані на підвищення фінансової грамотності. Онлайн-курси, створені за участі провідних експертів, охоплюють такі теми, як персональне фінансове планування, цифрова безпека, інвестиції та банківські послуги.

Проєкт «Дія. Бізнес», пропонує молодим підприємцям освітні вебінари, консультації з відкриття бізнесу, шаблони бізнес-планів, а також можливість відвідати офлайн-центри підтримки підприємництва у різних регіонах України.

Ці інструменти сприяють не лише підвищенню загального рівня цифрової та фінансової грамотності, а й мотивації молоді до саморозвитку, самозайнятості та підприємницької активності.

Банки та фінтех-компанії можуть розробляти інтерактивні освітні платформи, проводити вебінари та тренінги з фінансової грамотності, створювати спеціальні мобільні додатки для навчання фінансовому плануванню. Прикладом успішної ініціативи є проєкт «ПриватБанку» «Юніор Банк», який поєднує банківські послуги для підлітків з елементами фінансової освіти [1].

Громадські організації також можуть сприяти поширенню фінансових знань шляхом реалізації освітніх проєктів. Успішним прикладом є діяльність ГО «Український центр освітніх реформ», яка реалізує програму «Фінансова обізнаність для молоді» у співпраці з міжнародними донорами. За 2021-2023 роки програма охопила понад 10 000 молодих українців, підвищивши їхню обізнаність щодо особистих фінансів на 35% [2, с. 19].

В умовах цифрової економіки особливого значення набувають інноваційні методи фінансової освіти, такі як:

- мобільні додатки-симулятори фінансових рішень;
- онлайн-курси з інтерактивними завданнями;
- освітні відеоблоги та подкасти;
- гейміфіковані платформи з елементами фінансового навчання.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виділити ефективні практики підвищення фінансової грамотності молоді, які можуть бути адаптовані в Україні.

Зокрема, у Польщі діє програма «Мої фінанси», яка включає елементи цифрової фінансової освіти в шкільну програму та охоплює понад 1,5 млн учнів щороку [3]. У Великобританії функціонує платформа «Money Helper», що надає персоналізовані консультації з фінансових питань відповідно до життєвого етапу користувача.

Фінансова грамотність молоді формує і її фінансову культуру. Складовими фінансової культури є податкова культура, культура благодійності, інвестицій і підприємництва, управління ризиками та страхування, культура набуття фінансових знань та навичок, заощаджень та пенсійного забезпечення, споживання і розрахунків, кредитування та управління боргами, захисту персональних даних тощо. Важливим аспектом формування фінансової культури є розвиток критичного мислення щодо фінансової інформації. В епоху інформаційного перенасичення молодь потребує навичок розпізнавання недостовірної інформації та фінансових шахрайств. Дослідження Київського міжнародного інституту соціології виявило, що 62% молодих українців стикалися з фінансовим шахрайством в інтернеті, але лише 28% змогли його своєчасно розпізнати [4, с. 34].

Проведений аналіз дозволяє сформулювати ключові напрями підвищення фінансової грамотності молоді в умовах цифровізації економіки України:

1. Модернізація освітніх програм з урахуванням цифрових фінансових технологій.
2. Розробка інтерактивних онлайн-платформ для самостійного вивчення фінансів.
3. Створення системи менторства та консультування з фінансових питань для молоді.
4. Проведення інформаційних кампаній щодо протидії фінансовому шахрайству.
5. Впровадження механізмів моніторингу та оцінки ефективності програм фінансової освіти.

Таким чином, формування фінансової грамотності молоді в умовах цифровізації економіки України є комплексним завданням, що потребує скоординованих зусиль держави, освітніх закладів, фінансових установ та громадського сектору. Реалізація запропонованих напрямів сприятиме підвищенню рівня фінансової культури молодого покоління, що в довгостроковій перспективі позитивно вплине на економічне зростання та фінансову стабільність держави.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт ПриватБанку. URL: <https://privatbank.ua/juniorbank> (дата звернення: 15.05.2025).
2. Річний звіт ГО «Український центр освітніх реформ» за 2023 рік. Київ, 2024. 42 с.

3. Kozak S., Teplova T. Financial Literacy in Poland: The Role of Financial Inclusion. *Journal of Insurance, Financial Markets and Consumer Protection*. 2023. Vol. 37, No. 1. P. 54-68.
4. Фінансове шахрайство в Україні: масштаби, тенденції та шляхи протидії. Аналітичний звіт Київського міжнародного інституту соціології. Київ, 2024. 56 с.

Алла Крушинська

к.е.н., доцент, завідувачка кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку,
Хмельницький університет управління
та права іменні Леоніда Юзькова», м. Хмельницький

Софія Мельник

здобувачка вищої освіти юридичного факультету,
Хмельницький університет управління
та права іменні Леоніда Юзькова», м. Хмельницький

ІНФЛЯЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОБРОБУТ НАСЕЛЕННЯ

Інфляція – це економічне явище, що означає загальне підвищення рівня цін на товари та послуги протягом певного часу. Вона є невід'ємною складовою економічного розвитку, проте її вплив на життя звичайних людей може бути як позитивним, так і негативним. Насамперед інфляція стосується добробуту населення, адже через підвищення цін змінюється купівельна спроможність громадян, рівень їхнього доходу та заощаджень. Існує багато причин виникнення інфляції.

Серед основних варто виділити Надлишок грошей в обігу, коли держава випускає більше грошей, ніж може забезпечити реальними товарами та послугами. Зростання витрат виробництва, де відповідно зростають ціни на сировину, енергоносії, зарплати та зовнішні фактори наприклад, війна, глобальні кризи, санкції, що обмежують імпорт чи експорт. Війна призвела до знищення виробничих потужностей, скорочення експорту та імпорту, порушення логістичних ланцюгів. Це, у свою чергу, обмежило пропозицію товарів на внутрішньому ринку, що спричинило підвищення цін.

Наприклад, в умовах війни в Україні значно зросли ціни на пальне, продовольство та будівельні матеріали, оскільки їхнє виробництво та доставка стали вразливими. Також велика частина державних фінансів була спрямована на потреби оборони, що мало вплив на інші сектори економіки. Підвищення споживчих цін в Україні у березні прискорилося до 1,5% в порівнянні з 0,8% у лютому та 1,2% у січні цього року, проінформувала Державна служба статистики. Статистичне відомство зазначило, що у березні 2024 року ціни збільшилися на 0,5%, отже, у річному обчисленні інфляція за результатами березня цього року піднялася до 14,6% з 13,4% станом на лютий [1].

Інфляція впливає на різні групи населення по-різному. Найбільше страждають люди з фіксованими доходами – пенсіонери, бюджетники, адже їхні доходи не встигають за ростом цін. Також інфляція «з'їдає» заощадження. Гроші, відкладені на чорний день, поступово втрачають свою купівельну спроможність. Люди, які тримають заощадження в національній валюті, фактично втрачають частину своїх фінансових ресурсів. В Україні важливу роль у захисті доходів населення відіграє законодавче регулювання оплати праці. Нормативно-правовими документами, що унормовують розмір та визначають основні

положення виплати заробітної плати, є Кодекс законів про працю та Закон України «Про оплату праці» [2].

У законодавстві зазначено, що заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу [2]. Однак не для всіх інфляція – зло. Деякі підприємці або власники активів (наприклад, нерухомості чи золота) можуть навіть виграти від інфляції, якщо вартість їхніх активів зростає швидше за загальний рівень цін. Для збереження добробуту під час інфляції варто шукати шляхи інвестування – у валюту, нерухомість, бізнес чи інші активи, що здатні зберігати вартість. Для ефективного контролю над інфляцією необхідна комплексна економічна стратегія. Вона повинна зосереджуватися на підтримці виробництва, регулюванні грошової маси, а також на соціальному захисті найменш забезпечених верств населення. Не менш важливим є застосування механізмів інфляційного таргетування та підтримка стабільності банківської системи [4].

Отже, інфляція є складним і багатогранним явищем. Вона неминуче впливає на добробут населення, особливо на найбільш вразливі верстви. Завдання держави – контролювати інфляційні процеси, а завдання кожного громадянина – бути фінансово грамотним і вміти захищати свої доходи та заощадження. Тільки поєднання цих зусиль допоможе мінімізувати негативний вплив інфляції на рівень життя.

Список використаних джерел:

1. Бочі А., Поворозник В. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання. К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2014. 7 с. URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf (дата звернення 03.05.2025)
2. Кодекс законів про працю: Закон УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 03.05.2025)
3. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 03.05.2025)
4. Пожарницький В. Є. Інфляція і її вплив на купівельну спроможність населення. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки*: матер. XI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених (м. Умань, 14 листоп. 2024 р.). Умань: УДПУ, 2024. С. 29-31. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/18055/1/ZBIRNYK-TEZ_05.12.2024-1.pdf (дата звернення 03.05.2025)

Юрій Литвинюк

студент гр. СЗ-41

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

Фінансова грамотність дедалі частіше виходить за межі простої обізнаності у сфері фінансів. У сучасному суспільстві вона перетворюється на ключовий механізм соціальної інтеграції, інструмент адаптації та елемент культурного самовизначення [1, с. 10]. Якщо раніше базові фінансові вміння були важливими насамперед для ведення домашнього господарства, то сьогодні вони перетворюються на індикатор соціального статусу. Людина, що вільно орієнтується в онлайн-банкінгу, користується фондовими біржами, управляє криптовалютним портфелем або ефективно подає податкову декларацію – має не лише економічну перевагу а й певні суспільні привілеї. Наявна тенденція пов'язана з процесом капіталізації знань, вмінням ефективно оперувати фінансами та надає не лише розширені економічні можливості а й інтелектуальний ресурс, який дозволяє отримувати інші ресурси такі як: соціальні зв'язки, політичний вплив, мобільність.

Не можна ігнорувати вплив соціальних мереж на формування економічної свідомості суспільства, зокрема молодого покоління. У сучасних умовах саме цифрові платформи, такі як TikTok, YouTube та Telegram, стають первинним джерелом фінансової інформації для молоді, витісняючи традиційні канали освіти. У цих середовищах поширюються спрощені та часто маніпулятивні наративи на кшталт «не працюй на когось» або «почни інвестувати з 15 років», що сприяє формуванню хибного уявлення про фінансову незалежність, пасивний дохід та підприємницький успіх. Такі радикалізовані твердження спотворюють у молоді розуміння економічних процесів, знецінюють роль праці як основного джерела доходу та формують нереалістичні очікування щодо шляхів досягнення добробуту. Крім того, численні блогери, самопроголошені трейдери та представники інфобізнесу часто вдаються до поширення недостовірної або вибіркової інформації, що підсилює викривлене сприйняття економічної дійсності. Усе це свідчить про необхідність критичного підходу до споживання контенту в соціальних мережах та потребу в посиленні фінансової освіти молоді в офіційних освітніх інституціях [2, с. 77].

Фінансова культура українського суспільства формується в умовах тривалої економічної нестабільності, низького рівня довіри до банківських інституцій та впливу зовнішніх факторів, зокрема воєнного конфлікту. У цих умовах спостерігається зростання популярності альтернативних фінансових інструментів, зокрема криптовалют, а також посилення тіньових економічних практик – виплати

заробітної плати «в конвертах», неофіційне працевлаштування, участь у схемах фінансового ухилення.

Такі тенденції можна трактувати як наслідок недостатньої ефективності інституціоналізованої фінансової освіти та слабкої фінансової інфраструктури. Водночас вони є проявом колективної адаптивності населення до кризових умов. Формування фінансових навичок часто відбувається не через формальні освітні канали, а в процесі особистого досвіду виживання. Такий контекст зумовлює переважання прагматичного підходу до фінансів, в якому ключову роль відіграють інтуїція, та індивідуальні межі довіри, а не академічні знання.

У сучасних умовах фінансова обізнаність охоплює значно ширший спектр компетентностей, аніж традиційне ведення бюджету чи сплата податків та включає в себе навички захисту персональних даних, вибору надійних цифрових банківських сервісів, виявлення шахрайських схем, аналізу ринкової поведінки та оцінки економічних ризиків. У цифровому середовищі фінансова культура дедалі тісніше інтегрується з цифровою безпекою, що підкреслює важливість поєднання фінансової грамотності з медіаграмотністю – як ключових чинників адаптації до нових економічних реалій.

Суспільство все більше сегментується не лише за інтересами чи ціннісними орієнтирами, а й за рівнем фінансового благополуччя. Фінансова обізнаність починає розглядатися як прояв громадянської зрілості, відповідальності, автономії та критичного мислення. Водночас в українських реаліях спостерігається тенденція до переоцінки фінансового становища як основного критерію соціального статусу, що призводить до маргіналізації особистісних якостей. Соціальні відносини дедалі частіше будуються не на основі моральних цінностей чи репутації особи, а на фінансових можливостях, що відчиняють доступ до ресурсів, впливу та суспільного визнання. Таке явище можна розглядати як наслідок складної економічної ситуації та історичного досвіду виживання в умовах обмежених ресурсів, що спричинило деформацію соціальних пріоритетів. Паралельно з цим спостерігається тенденція до неоліберального переосмислення фінансової грамотності як універсального рішення соціальних проблем, що зводить комплексні структурні виклики – безробіття, інфляцію, дискримінацію – до індивідуальної неспроможності управляти бюджетом. Подібне редукування ігнорує реальні соціально-економічні бар'єри та ризикує посилити соціальну нерівність шляхом стигматизації незахищених верств населення.

Фінансова грамотність у сучасному світі перестає бути лише сукупністю прикладних навичок – таких як користування банкоматом чи вибір кредитного продукту. Вона набуває характеру універсальної мови новітнього суспільства, що визначає не лише економічну поведінку індивіда, а й його уявлення про себе в системі праці, обміну, відповідальності та соціальної взаємодії. Фінансова культура сьогодні – це не лише знання, а й спосіб мислення, що трансформує повсякденні практики: від споживання до благодійності, від ведення сімейного бюджету до стратегічного інвестування.

Формування фінансової культури вимагає комплексного, міждисциплінарного підходу. Традиційна економічна освіта має доповнюватися

психологічною грамотністю (зокрема у сфері фінансової тривожності та споживацької залежності), медіаграмотністю, а також вихованням соціальної відповідальності. Адже фінансово обізнана особа – це не лише індивід, що ефективно управляє особистими фінансами, але й громадянин, який усвідомлює наслідки своїх рішень.

Фінансово грамотне суспільство – це передусім солідарне середовище, у якому гроші перестають бути самоціллю чи інструментом домінування. У таких соціумах капітал розглядається як засіб взаємопідтримки, платформа для реалізації інновацій і вирішення суспільно значущих проблем. Фінансова культура при цьому виконує не лише утилітарну, але й етичну функцію – вона стає інструментом формування довіри, справедливості та спільної відповідальності.

Відтак, розвиток фінансової культури слід розглядати як стратегічний напрям соціального прогресу. Йдеться не лише про навчання технічним аспектам фінансів, а про формування покоління, здатного приймати зважені рішення, вільні від страху, маніпуляцій і тиску, спираючись на принципи свободи вибору, знання і солідарності.

Список використаних джерел:

1. Домбровська С. О. Сучасні методи формування фінансової грамотності населення України. *Освітня аналітика України*. 2022. № 3. С. 5-14.
2. Федосов В. М., Стеценко Б. С. Роль освітніх факторів у формуванні фінансового світогляду в Україні. *Освітня аналітика України*. 2019. № 3 (7). С. 69-84.

Діана Лобур

студентка гр. ПОФГзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Угрин

КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗМЕНШЕННЯ РИЗИКІВ ШАХРАЙСТВА

У контексті стрімкого розвитку цифрової економіки та зростання кількості фінансових шахрайств, підвищення рівня фінансової грамотності населення України набуває особливого значення. Проблематика шахрайства на фінансовому ринку дедалі більше стосується не лише дорослого, а й молодого та літнього населення. Як показують сучасні дослідження, недостатній рівень фінансової обізнаності є однією з ключових причин високої вразливості громадян до шахрайських дій, особливо в умовах поширення електронних платежів, р2р-сервісів, фішингових атак і схем зловживання довірою (social engineering) [1].

Підвищення фінансової грамотності має ґрунтуватися на інтеграції навчальних модулів до формальної освіти, починаючи зі шкільного рівня, що передбачено в аналітичному звіті USAID, де наголошено на необхідності розбудови інфраструктури фінансової освіти з раннього віку [1]. Окрему увагу слід приділити розвитку цифрової фінансової грамотності, адже значна частина шахрайських схем реалізується саме в онлайн-середовищі. Зокрема, підлітки та молодь часто стають жертвами шахрайств через необережне користування платіжними платформами або незнання правил захисту персональних даних. Як зазначено у звіті GASA, випадки фінансових втрат серед неповнолітніх пов'язані з відсутністю відповідної профілактичної інформації та психологічною незрілістю [3].

Не менш вразливою є й старша вікова категорія, що підтверджується даними ресурсу Investopedia, де зафіксовано зростання кількості випадків шахрайства серед осіб віком 60+. Їхня недостатня цифрова підготовка та обмежений доступ до якісної фінансової інформації посилюють ризики [2]. У зв'язку з цим доцільно розробити спеціальні адаптовані освітні програми з урахуванням вікових особливостей і каналів комунікації, зокрема через територіальні громади, бібліотеки та соціальні центри [4].

Окрім цього, важливою є роль Національного банку України у координації програм з підвищення фінансової грамотності. Освітня платформа НБУ «Талан» уже має потенціал для розширення, зокрема через розвиток мультимедійного контенту, чат-ботів, інтерактивних тренажерів та масових онлайн-курсів [5]. Необхідною є й участь банківських установ, страхових компаній, небанківських фінансових організацій, які повинні долучатися до інформування клієнтів про способи виявлення та запобігання шахрайству.

Ефективне підвищення фінансової обізнаності можливе лише за умови налагодження міждержавної взаємодії між державними органами, бізнесом, громадськими організаціями та освітніми установами. Важливо також

запровадити систему моніторингу впливу просвітницьких заходів на рівень фінансової безпеки населення. Отже, фінансова грамотність виступає не лише інструментом особистої безпеки, а й чинником стабільності фінансової системи в цілому.

Список використаних джерел:

1. USAID. Проєкт «Трансформація фінансового сектору». Фінансова грамотність в Україні: виклики, можливості та шляхи розвитку. К.: USAID, 2023. 36 с.
2. Investopedia. Age and Financial Fraud. 2024. URL: <https://www.investopedia.com/age-and-financial-fraud-11714608>
3. GASA. Teen Sextortion Victim Payments: A Closer Look at the Financial Mechanisms. 2024. URL: <https://www.gasa.org/post/teen-sextortion-victim-payments-a-closer-look-at-the-financial-mechanisms>
4. Глушко О. А. Фінансова грамотність як інструмент протидії фінансовому шахрайству: міжнародний досвід та українські реалії. *Фінанси України*. 2023. № 4. С. 55–66.
5. Проєкт НБУ «Талан» – Освітня платформа з фінансової грамотності. URL: <https://talantbank.gov.ua>

Наталія Марусяк

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці

Любов Шацьких

студентка гр. 472-1,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Цифрова епоха зумовила глобальні зміни у фінансовій системі, стимулюючи розвиток нових фінансових інструментів, додатків та освітніх платформ. Серед сучасних вимог до людини в умовах зміни фінансово-економічного середовища є високий рівень фінансової грамотності. Сьогодні фінансова грамотність набуває особливого значення як ключова компетентність XXI століття, що дозволяє адаптуватися до цифрової трансформації суспільства.

Відповідно до тлумачення, запропонованого Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), «фінансова грамотність – це здатність розуміти та ефективно використовувати фінансові ресурси, зокрема, знати про вартість грошей, розуміти фінансові ризики та бути здатним робити виважені рішення щодо своїх фінансових потреб» [1].

Але сьогодні фінансової грамотності в її вузькому значенні вже недостатньо. У сучасному цифровому середовищі, де технології стрімко розвиваються та проникають у всі сфери життя, знання та вміння ефективно працювати з цифровими фінансовими інструментами стають критично важливими для кожної людини [2].

Фінансова грамотність в цифрову епоху охоплює не лише класичні питання бюджетування, збережень та інвестування, але й навички користування цифровими фінансовими інструментами, оцінювання ризиків онлайн-транзакцій, кібербезпеки та аналізу даних. Зростає потреба у розумінні криптовалют, електронних платіжних систем, цифрових гаманців, FinTech-рішень, таких як онлайн-банкінг, P2P-кредитування, інвестиційні платформи. Водночас існує безліч потенційних ризиків, з якими стикаються користувачі цифрових фінансових послуг [2]. Необхідно також формувати критичне мислення щодо інформації, отриманої з цифрових джерел, та вміння розрізняти фінансові маніпуляції та шахрайські схеми. Також актуальним є вивчення податкової грамотності, зокрема, щодо електронного декларування, цифрових інструментів податкового адміністрування та особистої фінансової звітності.

Але запровадження цифрових інструментів пов'язане із новими викликами. Серед ключових проблем є нерівномірний доступ до цифрових ресурсів, низький рівень освіченості у сфері кібербезпеки, вірогідність стати жертвою онлайн-шахрайства. Особливо уразливими є молодь, люди похилого віку та жителі сільських регіонів. Також спостерігається недостатній рівень інтеграції фінансової освіти в систему формальної освіти. Крім того, велика кількість інформації в інтернеті не завжди є достовірною, що створює ризики дезінформації. Економічні

кризи, інфляція, пандемії, війна – усі ці фактори також вимагають від людини нових знань та вмінь адаптуватися до змін і приймати зважені фінансові рішення. Важливою є проблема ментального бар'єру – небажання або страх користуватися цифровими фінансовими інструментами через брак знань або невдалий попередній досвід. Водночас, у сучасному цифровому світі, де технології швидко розвиваються і проникають в усі сфери життя, базових знань про управління фінансами недостатньо. Все більш актуальним стає володіння цифровими навичками у сфері фінансів. Вміння орієнтуватися в новітніх фінансових технологіях, розуміти принципи роботи електронних платіжних систем і ефективно користуватися ними – це ключові компетенції для кожної сучасної людини.

Онлайн-платформи, мобільні додатки, ігрові технології (гейміфікація), онлайн-консультації та віртуальні фінансові симулятори стають важливими інструментами розвитку фінансової грамотності. Широке використання соціальних мереж, інтерактивних курсів, відеоконтенту, чат-ботів та ШІ дозволяє адаптувати навчання до потреб різних вікових та соціальних груп. Державні програми, освітні ініціативи, публічно-приватне партнерство можуть стати основою для впровадження масштабних програм підвищення фінансової грамотності. Важливо також залучати бізнес, банківські установи та неурядові організації до створення доступного і якісного фінансового контенту. Розвиток освітніх хабів, інтеграція фінансової грамотності у шкільні та університетські програми, підтримка неформальної освіти та тренінгів сприяють підвищенню обізнаності населення. Особливо перспективним напрямом є застосування технологій доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR) у навчанні.

Цифровізація створює нові можливості для підвищення фінансової грамотності, але розраховувати на її успіх можна лише за умови вирішення проблем нерівності, цифрової інклюзії та системної співпраці держави, освіти та бізнесу. Сьогодні фінансова грамотність – це не лише знання, а здатність діяти відповідально у складному цифровому середовищі. Її формування є ключем до забезпечення фінансової безпеки особи та суспільства загалом. В умовах війни, економічної нестабільності та швидких технологічних змін важливо забезпечити кожному громадянину доступ до актуальної, достовірної та зрозумілої фінансової інформації як запоруку особистого добробуту та сталого розвитку країни. Акцент має бути зроблений не лише на отриманні знань, а й на формуванні практичних навичок, які допомагають ефективно управляти особистими фінансами, ухвалювати обґрунтовані рішення та уникати фінансових ризиків. Підвищення фінансової грамотності – це довгострокова інвестиція у людський капітал і стабільність економіки в цілому.

Список використаних джерел:

1. Financial education and consumer protection. OECD. URL: <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/>
2. Prykaziuk N., Khodakivska Yu. Digital financial literacy: Components and methods of enhancement. *Innovation and Sustainability*. 2023. No. 3 (2). pp. 31-37. URL: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.31.37>

Вадим Маслій

к.е.н., доцент, доцент кафедри прикладної математики,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Олександр Шеханін

студент гр. ПОФГм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ: ОГЛЯД КЛЮЧОВИХ ПІДХОДІВ І МОДЕЛЕЙ

Фінансова грамотність – це здатність розуміти, як працюють гроші у світі, та приймати обґрунтовані та розсудливі рішення щодо всієї фінансової діяльності. Фінансово грамотна людина знає, як заробляти, керувати та інвестувати гроші; вона знайома з фінансовими продуктами та застосовує свої знання, щоб найкраще їх використовувати. Рівень фінансової грамотності, як правило, залежить від освіти та рівня доходу, але дані свідчать про те, що високоосвічені споживачі з високими доходами можуть бути такими ж необізнаними у фінансових питаннях, як і менш освічені споживачі з нижчими доходами. Л. Ключник зазначає, що: «підвищення рівня фінансової грамотності призведе до створення у домогосподарств мотивації до підвищення інвестиційного потенціалу та їх фінансової культури. Безумовно, домогосподарства, які володіють фінансовими знаннями, можуть застосовувати їх для аналізу та оцінки тенденцій фінансового ринку і, відповідно, формувати свою найефективнішу фінансову поведінку» [1]. Т. Кізіма акцентує увагу на тому, що: «в сучасних умовах фінансова поведінка населення поступово стає важливим об'єктом наукових досліджень з боку вітчизняних учених, хоча на Заході науковці найрізноманітнішого спрямування почали вивчати її ще наприкінці минулого століття» [2, с. 19].

Дослідження показують, що поведінка індивідів відрізняється від того, що сучасні фінансові теорії вважають раціональною людською поведінкою. Фінансова теорія базувалась на двох фундаментальних аспектах: раціональності та ірраціональності, іншими словами: стандартні фінанси та поведінкові. Стандартні фінанси мають два аспекти: традиційні та сучасні. Традиційні – пояснюють раціональність інвестора та прийняття рішень на основі гіпотези очікуваної корисності (Neumann, Morgenstern [3]). У той час як у сучасних фінансах основною концепцією була максимізація функції корисності багатства на основі неформальної ефективності ринку. Були сформовані наступні теорії раціональних фінансів: сучасна теорія портфеля (Markowitz [4]), гіпотеза життєвого циклу (Modigliani, Brumberg [5]), гіпотеза постійного доходу (Friedman [6]), гіпотеза ефективного ринку (Fama [7]).

Ці теорії базуються на припущеннях, що інвестор є раціональним, схильним до ризику та використовує криву корисності для максимізації свого добробуту. Хоча теорії Markowitz [4] та Fama [7] вважаються придатними для аналізу фінансового ринку, модель поведінкових фінансів була розроблена як одна з альтернативних теорій для стандартних фінансів. Поведінкові фінанси

досліджують вплив психології на поведінку учасників ринку та результуючі результати на ринках, зосереджуючись на тому, як окремі інвестори приймають рішення: зокрема, як вони інтерпретують та діють на основі певної інформації.

Узагальнюючи дослідження фінансової поведінки, гіпотези суб'єктивної ірраціональної поведінки можна розділити на дві групи: теорію когнітивного упередження (L. Festinger [8]) та теорію перспектив (D. Kahneman, A. Tversky [9]). Основна ідея когнітивної теорії полягає в тому, що поведінка людини визначається її власним розумом, тобто споглядання та самосприйняття визначають як поведінку, так і емоції. З іншого боку, теорія перспектив описує, як інвестори сприймають прибутки та збитки. Проводячи експерименти та емпіричні дослідження, автори теорії стверджували, що люди по-різному сприймають прибутки та збитки, і збитки мають більший емоційний вплив на інвесторів, ніж прибуток [8].

В основу поведінкових фінансів покладена *теорія перспектив* (Prospect Theory), розроблена лауреатами Нобелівської премії Д. Канеманом та А. Тверські у 1979 році, яка пояснює чому інвестори ухиляються від ризику у певних ситуаціях (loss aversion). Теоретично теорія перспектив спирається на чотирьох основних положеннях [9]:

1) «референтна залежність», або залежність від опорної точки – є основою для прийняття рішень щодо прибутків та збитків і вимірюється у відносному вираженні;

2) надчутливість до збитків: пояснюється ефектом/явищем «втрати болючіші ніж виграти», або ж – «несприйняттям втрат» (loss aversion);

3) уникнення ризику – схильність уникати ризику при незначних змінах сум, або ж «зменшення чутливості» – високе сприйняття ризику при дрібних виграшах/втратах і, навпаки, низьке – при великих;

4) «зважування ймовірностей», яке пояснює перевагу використання трансформованих ймовірностей (ваг, що присвоюються на основі рішення) замість об'єктивних, що дозволяє краще відображати поведінкові відхилення від класичної моделі.

Застосування теорії перспектив, засноване на вищезазначених принципах, використовується для пояснення поведінки заощаджень та споживання.

Транстеоретична модель (ТТМ) використовує стадії змін для асиміляції механізмів у інтервенційній теорії. Модель отримав J. Prochaska [10] на основі порівняльного аналізу кількох значущих теорій психотерапії, головним чином спрямованих на інтеграцію галузі, яка була сегментована на понад триста теорій психотерапії. Застосування ТТМ у фінансовій поведінці можна знайти в роботі В. J. Bristow [11]. Пізніше В. С. Kerkmann розширила цю концепцію [12], застосувавши дану модель у фінансовому консультуванні. Згодом було відзначено кілька випадків, коли дослідники успішно застосовували концепції ТТМ у відповідних галузях фінансів, зокрема застосування у консультуванні щодо позбавлення від боргів за кредитними картками; у програмі фінансової грамотності для осіб з низьким рівнем доходу, а також у розробці програм, спрямованих на освіту; для навчання жінок робити обґрунтовані інвестиції.

I. Ajzen і M. Fishbein враховуючи надмірну залежність від поведінкових прогностичних установок, запропонували інтегрувати у концептуальну основу теорії поведінкових фінансів інші детермінанти, такі як ставлення, наміри та поведінка, що призвело до створення теорії обґрунтованої дії (Theory of Reasoned Action – TRA); вона дала можливість точно розрізняти роль ставлення до поведінки та роль ставлення до об'єкта [13]. В. Н. Sheppard та ін. [14] зазначили, що роль моделювання поведінки в межах TRA є більш значимим, ніж самі результати. Однак основним обмеженням теорії обґрунтованої дії, зазначають J. S. S. Lawrence і J. D. Fortenberry [15], є її виняткова зосередженість на припущенні про раціональність серед індивідів, що часто сприяє формуванню їх неправильної уяви. Фундаментальна передумова, на якій базується TRA, полягає в тому, що люди є раціональними суб'єктами, а основними рушійними силами їхньої поведінки є їхня здатність обробляти інформацію; однак у реальності це не завжди так.

Теорія планової поведінки (Theory of Planned Behaviour TPB), як оновлена модель теорії обґрунтованої дії (TRA), зазначає I. Ajzen (1991): «зосереджується на соціальному когнітивному пізнанні та на детермінантах поведінкового вибору індивіда. Відповідно до факторів, включених в TPB, що призводять до наміру, відносяться поведінкові установки, суб'єктивні норми та усвідомлений контроль поведінки» [16]. У фінансовому секторі TPB використовується в таких сферах, як фінансове консультування, навчання інвесторів та роздрібні (іпотечні) кредити. Дана модель також застосовувалась у дослідженні інвестиційних рішень британських споживачів, для дослідження поведінки переходу на вибірці клієнтів іпотечних кредитів та факторів поведінки споживачів щодо виконання плану управління боргом.

В 2001 році M. Perugini та R. P. Bagozzi [17] розробили вдосконалену **модель цілеспрямованої поведінки** (Model of Goal-Directed Behaviour MGB), де «намір» полягає в досягненні результату поведінки через «бажання», яке, у свою чергу, залежить від класичних концепцій теорії планової поведінки (TPB). Автори описують цей підхід як «поглиблення теорії». Як альтернатива, MGB припускає, що «бажання» забезпечує явний стимул до наміру, а також трансформує мотивацію, закладену в концепціях TPB, разом з новим додаванням «очікуваних емоцій». Ці очікувані емоції F. Gleicher та ін. [18] розглядають як попередні фактичні оцінки, за яких людина уявляє наслідки досягнення мети та об'єктивної невдачі, перш ніж вирішити діяти. Аналогічно, наявність «минулої поведінки» також вважається важливим показником поведінки в моделі MGB.

Соціально-когнітивна теорія (СКТ) А. Bandura [19] базується на двох поведінкових детермінантах: самоефективності та очікуваних результатах (як ситуативних, так і практичних). Переконавання в самоефективності, зазначає R. Schwarzer [20] відіграють дедалі важливішу роль у СКТ, оскільки вони безпосередньо впливають на адаптацію та зміну поведінки. СКТ виявилася ефективним методом вирішення складних проблем і викликів. З точки зору аналізу та прогнозування поведінкових намірів (С. J. Armitage, M. T. Conner) [21], застосовність СКТ є більш очевидною, хоча самоефективність пояснює більшу

дисперсію в прогнозуванні поведінки, ніж вся модель, та її значущий поведінковий детермінант.

Н. Heckhausen, Р. М. Gollwitzer [22] постулювали модель дії Рубікона, розрізняючи мотивацію та волю. Назва моделі походить від історичного вислову «перейти Рубікон», що символізує точку неповернення – момент, коли прийняття рішення веде до незворотних дій. Модель забезпечує змістовну основу для дослідження вольових процесів, зображуючи, як різні функції вольових процесів послідовно відбуваються в поведінці. Основою для цього розмежування була специфічна когніція щодо фаз мотивації та волі. Модель Рубікону застосовується в дослідженнях фінансової поведінки з метою аналізу переходу від намірів до конкретних дій.

Моделі фінансової поведінки варіюються від економічно-орієнтованих до психосоціальних, і це дозволяє дослідникам обирати підходи відповідно до специфіки досліджуваних явищ і розробляти комплексні інтервенції для підвищення фінансової грамотності та добробуту населення.

Список використаних джерел:

1. Ключник Л. В. Фінансова поведінка домашніх господарств: сутність та особливості. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 3. С. 219-227. URL: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-3-30>.
2. Кізіма Т. О. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, класифікація, чинники впливу. *Світ фінансів*. 2011. 4. С. 19-26.
3. Neumann J., Morgenstern O. *Theory of Games and Economic Behaviour*. Princeton University Press, 1944. 776 p.
4. Markowitz H. Portfolio Selection. *The Journal of Finance*. 1952. No. 7 (1). P. 77-91. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1952.tb01525.x>
5. Modigliani F., Brumberg R. Utility analysis and the consumption function: an interpretation of cross-section data. Cambridge MIT Press, 1954. P. 47-59. *Evolutions and Challenges of Behavioral Finance*. URL: https://www.researchgate.net/publication/332933509_Evolutions_and_Challenges_of_Behavioral_Finance
6. Friedman M. *A Theory of the Consumption Function*. Princeton University Press, Princeton, 1957. 240 p.
7. Fama F. E. Efficient Capital Markets: A review of theory and empirical work. *Journal of Finance*. 1970. No. 25 (2). P. 383-417. URL: <https://www.jstor.org/stable/2325486>
8. Festinger L. *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press, 1957. 291 p.
9. Kahneman D., Tversky A. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*. 1979. No. 47 (2). P. 263-291. URL: <https://web.mit.edu/curhan/www/docs/Articles/15341>
10. Prochaska J. O. *Systems of psychotherapy: A transtheoretical analysis*. The Dorsey Series in Psychology, 1979. 407 p.

11. Bristow B. J. Promoting financial well-being: Running a successful MONEY 2000 campaign. Cornell Cooperative Extension, 1997.
12. Kerkmann B. C. Motivation and stages of change in financial counseling: An application of a trans-theoretical model from counseling psychology. *Journal of Financial Counseling and Planning*. 1998. No. 9 (1). P. 13-20.
13. Ajzen I., Fishbein M. Attitudinal and normative variables as predictors of specific behavior. *Journal of personality and Social Psychology*. 1973. No. 27 (1). P. 41.
14. Sheppard B. H., Hartwick J., Warshaw P. R. The theory of reasoned action: A meta-analysis of past research with recommendations for modifications and future research. *Journal of consumer research*. 1988. No. 15 (3). P. 325-343.
15. Lawrence J. S. S., Fortenberry J. D. Behavioral interventions for STDs: Theoretical models and intervention methods. In: *Behavioral interventions for prevention and control of sexually transmitted diseases*. Boston (MA): Springer, 2007. P. 23-59.
16. Ajzen I. The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*. 1991. No. 50 (2). P. 179-211.
17. Perugini M., Bagozzi R. P. The role of desires and anticipated emotions in goal-directed behaviors: Broadening and deepening the theory of planned behavior. *British Journal of Social Psychology*. 2001. No. 40 (1). P. 79-98.
18. Gleicher F., Boninger D. S., Strathman A., Armor D., Hetts J., Ahn M. With an eye toward the future: The impact of counterfactual thinking on affect, attitudes, and behavior. In: *What might have been: The social psychology of counterfactual thinking*, New York: Psychology Press, 1995. P. 283-304.
19. Bandura A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1986.
20. Schwarzer R. (ed.). Self-Efficacy: Thought Control of Action. Washington, DC: Hemisphere, 1992.
21. Armitage Chr. J., Conner M. T. Social cognition models and health behavior: A structured review. *Psychology and health*. 2000. No. 15 (2). P. 173-189. URL: <https://doi.org/10.1080/08870440008400299>
22. Heckhausen H., Gollwitzer P. M. Thought contents and cognitive functioning in motivational versus volitional states of mind. *Motivation and emotion*. 1987. No. 11 (2). P. 101-120.

Олександр Мудрий

студент гр. ПОФГм-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент О. В. Петрушка

ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ СПОЖИВЧИХ ПРІОРИТЕТІВ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Повномасштабна війна в Україні призвела до радикальних трансформацій у різних сферах суспільного життя, зокрема у споживчій поведінці населення. Умови воєнного часу сформували нові економічні реалії – зниження доходів, втрата джерел зайнятості, міграція, інфляційний тиск, дефіцит певних товарів, порушення логістичних ланцюгів. Масштабною проблемою стало перебування більшості населення у стані перманентного стресу й тривоги через постійні ракетні атаки, запуски безпілотників, що загрожують не тільки руйнуваннями, але й ризиком для життя і здоров'я людей. Усі ці чинники спонукали населення переглянути свої споживчі пріоритети, скоротити витрати на другорядні потреби й зосередитися на базових товарах – продуктах харчування, ліках, засобах гігієни й товарах тривалого зберігання.

Визначальним чинником, який впливає на тенденції споживчої поведінки населення в умовах затяжної війни є макроекономічна динаміка. У 2022 році реальний ВВП України скоротився на 29,2%, що стало третім на величину падінням серед країн, які зазнали військових дій у XX-XXI ст. Наслідком такої масштабної рецесії стало зниження доходів населення та зростання безробіття, що, у свою чергу, вплинуло на споживчі можливості громадян [1]. Додатковим тригером споживчих витрат домогосподарств є інфляційні процеси, які суттєво прискорились в умовах невизначеності та постійних безпекових ризиків. Тільки за результатами 2022 року приріст споживчих цін в Україні склав 26,6%, що було спричинено руйнуванням виробництва, порушенням ланцюгів постачань та зростанням виробничих витрат [9]. Після зниження у 2023 році, 2024 рік знову був позначений прискоренням інфляційних процесів через проблеми в системі енергетики, погіршення зовнішньоторговельної кон'юнктури, напруження у відносинах із країнами-сусідами та зменшення обсягу міжнародної допомоги.

Поряд з макроекономічною динамікою, тенденції споживчої поведінки формують дія інших чинників, зокрема безпекові ризики, політичні події та ін. У світовій практиці індикатором, який найбільш наочно відображає спрямованість споживчої поведінки населення є індекс споживчих настроїв Info Sapiens [5]. Як свідчать дані рис. 1, з початком масштабної війни в Україні відбувся сплеск споживчих настроїв, незважаючи на різке погіршення економічної ситуації через руйнування економіки, окупацію значних територій та інше. Однак, українці були настроєні оптимістично щодо здатності ефективно протидіяти агресії, що підштовхувало споживчі настрої. В наступні роки «такий «коридор» оптимізму поступово звужувався і ситуація повільно поверталась до довоєнної» [9].

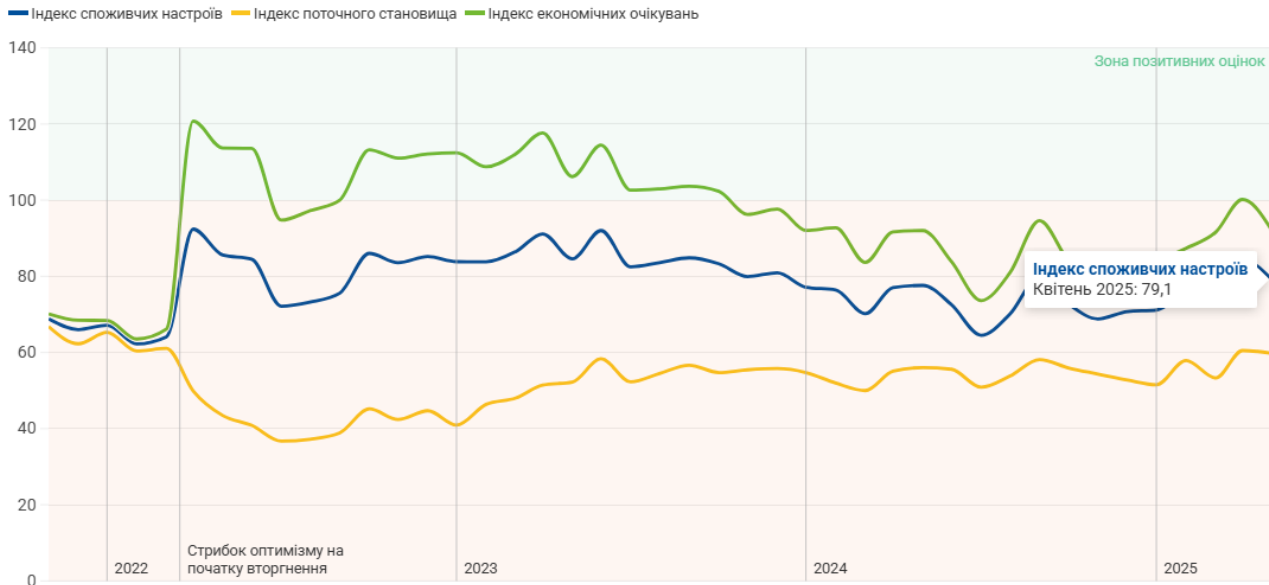

Рис. 1. Динаміка індексу споживчих настроїв Info Sapiens в Україні у 2022-2025 рр. [9]

Примітка: 0 – min, 200 – max, 100 – нейтральні оцінки.

Втім, заслуговують на увагу зрушення у споживчих настроях населення у 2024 році, що вказують на сильний вплив політичного чинника. Зокрема, наприкінці року після довгого періоду падіння споживчі настрої почали швидко поліпшуватись. На думку експертів, споживчий оптимізм громадян України був пов'язаний із перемогою Д. Трампа на виборах Президента США і очікуваними перспективами швидкого завершення війни. Однак одіозна політика нового керівника США щодо України та його прихильність до росії, хаос у політичних заявах мали негативний вплив на споживчі настрої українців. Відтак, у квітні 2025 року індекс споживчих настроїв Info Sapiens становив всього 79,1 пункту, що означає його перебування у глибоко негативній зоні. Відповідно до методології розрахунку цього індикатора, «індекс нижче від 100 означає, що серед громадян переважають негативні споживчі настрої. Складовими Індексу споживчих настроїв є індекси економічних очікувань (92,0 пункти у квітні 2025 року) та поточного становища (59,8, відповідно)» [9]. Таким чином, усі складові індексу споживчих настроїв характеризують невпевненість суспільства у майбутньому, що негативно впливає на процеси споживання.

Вплив повномасштабної війни найперше виявляється через трансформації пріоритетів у витратах на харчування, які є найбільшою складовою бюджету середньостатистичного українського домогосподарства. На тлі повномасштабної війни, інфляційного тиску та змін у доходах домогосподарств, населення змушене переглядати свої харчові звички, адаптуючись до нових реалій.

Відповідно до даних Державної служби статистики України, у березні 2025 року річна інфляція на продукти харчування сягнула 17,4%, що перевищує середній рівень за останні роки. Особливо стрімко зросли ціни на молочні продукти (до 30%), овочі та фрукти (до 35%), тоді як хліб та м'ясо демонстрували помірне зростання в межах 6-10%. Ці цінові коливання спонукають споживачів шукати альтернативні джерела харчування та змінювати свої споживчі звички [7].

Результатом зростання інфляції стала переорієнтація на споживання більш дешевих продуктів, зростання обсягів торгівлі продовольчими товарами на ринках та зниження частки супермаркетів та торговельних центрів. Як свідчать результати дослідження Центру Разумкова, у вересні 2024 року 44% населення надавали перевагу найдешевшим продуктам, нехтуючи їхньою якістю, тоді як 45% стверджували, що можуть дозволити собі дорожчі, але якісніші товари. Це свідчить про зростаючу поляризацію в споживчих можливостях населення, де значна частина домогосподарств змушена економити навіть на базових потребах [6]. Водночас, українці демонструють високу лояльність до вітчизняних виробників – 74% респондентів у 2024 році надають перевагу українським брендам, що свідчить про зростання патріотичного споживання та підтримку національної економіки.

Зміни в споживчих звичках також відображаються у способах харчування. Згідно з дослідженням Deloitte, у 2023 році 55% українців рідше відвідували ресторани та бари, тоді як 50% частіше готували вдома. Такі показники дають підстави говорити про переорієнтацію на домашнє харчування як спосіб економії та контролю над якістю споживаних продуктів [10]. В умовах затяжної війни та економічної нестабільності, українці виявляють підвищену увагу до безпеки та тривалості зберігання харчових продуктів – з початком активних бойових дій спостерігалось зростання попиту на продукти тривалого зберігання, такі як консерви, крупи та сухі пайки, що для багатьох домогосподарств стало частиною стратегії виживання [8].

Одним із найсильніших тригерів споживчої поведінки населення в умовах війни є рівень бідності, який стрімко зріс. За даними обстеження соціально-економічного становища домогосподарств, проведеного Інститутом демографії та проблем якості життя НАН України, рівень бідності в Україні у 2023 році становив 35,5%, що в 1,7 разів вище, ніж у 2021 році. Відтак, стратегічною установкою у споживчій поведінці населення України стала економія. За даними дослідження компанії Deloitte, українці найчастіше скорочують витрати на одяг (77%), побутову хімію (73%) та косметику (70%), а споживчими пріоритетами стали товари першої необхідності та вкладення у власну адаптивність до умов війни – оплата послуг професійного навчання, перекваліфікації, цифрової освіти. Це вказує на зміну споживчої логіки громадян з орієнтацією на довгострокову стабільність, а не на короткочасні вигоди [10].

У сегменті споживання непродовольчих товарів в Україні почали набувати популярності практики колективного споживання – спільного використання техніки, оренди майна, купівлі у секонд-хендах, бартеру. Такі моделі споживчої поведінки свідчать про формування моделі адаптивної економіки з елементами спільного використання ресурсів. Водночас, суттєво зросла цінова чутливість – торговельні акції, знижки, кешбеки, програми лояльності стали не лише засобом економії, але й критерієм ухвалення рішення про доцільність самої покупки. В сучасних умовах замість імпульсивного споживання переконливо домінує економічний прагматизм – кожне придбання має забезпечувати функціональну або емоційну цінність. У 2022–2023 роках у споживчому тренді опинилися такі

товари, як послуги Starlink, генератори, дрони, засоби обігріву й автономного освітлення, що свідчить про перевагу технічної забезпеченості перед брендовим статусом.

Крім економії, дедалі актуальнішим споживчим пріоритетом в умовах війни стає пошук автономності – населення масово інвестує у техніку, яка дає можливість забезпечити життєдіяльність у разі енергетичних чи логістичних перебоїв. Умови непередбачуваності породили зростання вимог до надійності, енергоефективності й терміну служби товарів. Відтак, формується нова культура споживання, яка поєднує ощадливість, функціональність і морально-патріотичну орієнтацію. Зростання національної свідомості та патріотизму відображається також через увагу до вітчизняних брендів. Це підтверджують підсумки дослідження Gradus Research 2024, які показали, що «92% українців підтримали програми стимулювання купівлі українських товарів, а 46% свідомо обирають продукцію вітчизняного виробництва» [11].

В умовах війни також спостерігається трансформація каналів придбання споживчих товарів і послуг. Онлайн-торгівля, що в перші місяці війни зазнала скорочення, відновилася і навіть змінила структуру попиту. Як зазначають А. Жук та Є. Павелко, «зростання популярності онлайн-покупок пояснюється частково тим, що багато магазинів були закриті чи зруйновані, а самі торговельні центри нерідко є об'єктами ракетних атак. Розвитку електронної комерції також сприяє те, що споживачі стали більш уважними до безпеки та зручності покупок» [4]. Дослідження компанії Promodo, у 2024 році обсяг онлайн-покупок продуктів і алкоголю зріс вдвічі, товарів для тварин – в 1,5 рази, що свідчить про стабільний попит у цій категорії попри загальну націленість суспільства на економію. Також зростає популярність логістичних рішень, орієнтованих на зручність покупок – важливими критеріями при виборі магазину стали можливість використання поштоматів, швидкість доставки, можливість спрощеного повернення та ін. [3].

Підсумовуючи аналізу впливу повномасштабної війни в Україні на процеси споживання можна констатувати, що вона не лише викликала глибоку перебудову споживчої поведінки, а й запустила процеси структурної адаптації економічної поведінки домогосподарств. Війна стимулювала формування нового типу споживача – зі стратегічним баченням ситуації, обережного, відповідального. Українці навчилися балансувати між виживанням і підтримкою економіки, орієнтуючись на функціональність, безпеку й національні інтереси. Сучасне споживання дедалі більше втрачає риси гедоністичного і набуває характеристик раціонального, етичного й адаптивного. У цих трансформаціях держава та бізнес можуть знайти нові точки дотику до громадян, орієнтуючись на гнучкість, відкритість і підтримку довіри – ключових елементів економічного відновлення й стійкості в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Богдан Т. Фінансово-економічні наслідки війни. LB.ua. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoeconomichni_naslidki.html?utm

2. Горин В. П. Роль кредитування домогосподарств у підвищенні суспільного добробуту. *Наука й економіка*. 2017. №1 (45). С. 7-15.
3. Дослідження українського ринку eCommerce. URL: <https://www.promodo.ua/ukrayinskiy-ecommerce-2024-2>
4. Жук А. В., Павелко Є. В. Дослідження впливу глобальних катастроф на поведінку покупця інтернет-магазинів України. *Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості*. 2024. № 2 (28). С. 86–95. DOI: <https://doi.org/10.30837/2522-9818.2024.2.005>
5. Кравчук Н. Я., Горин В. П., Ясеновська Т. Б. Фінанси: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 432 с.
6. Крижний А. 44% українців економлять на продуктах харчування – опитування. Економічна правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/11/6/7483221/?utm>
7. Молочні продукти, овочі чи м'ясо: що найбільше подорожчало у 2024 році. <https://unn.ua/en/news/dairy-products-vegetables-or-meat-what-went-up-the-most-in-2024?utm>
8. Продукти, безпека, економія: як війна змінила споживчі звички українців. URL: <https://fact-news.com.ua/produkty-bezpeka-ekonomiya-yak-viyna-zminila-spozhivchi-zvichki-ukraintsiv>
9. Самойлюк М. Трекер економіки України під час війни. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/?utm>
10. Споживацькі настрої українців у другий рік повномасштабного вторгнення. Deloitte. URL: <https://www.deloitte.com/content/dam/assets-zone2/ua/en/docs/about/2024/consumer-behavior-2024.pdf>
11. Споживчі тенденції українців на третьому році Великої війни. URL: <https://gradus.app/en/open-reports/consumer-trends-ukrainians-third-year-great-war-saving-money-becoming-more-picky-about-brands/?utm>

Вікторія Обшарська

студентка гр. ФМПС-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА МОЛОДІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

В умовах поглиблення в Україні трансформацій суспільних процесів, зумовлених повномасштабною війною, глобальною інфляцією, нестабільністю ринку праці та зростанням вартості життя особливої актуальності набувають питання фінансової поведінки молоді. Перебуваючи на етапі становлення особистості та професійного розвитку, перед молодими людьми часто постає проблема обмежених фінансових ресурсів, високого рівня залежності від зовнішніх джерел доходу та необхідність приймати важливі фінансові рішення, які відповідно впливають на їхній реальний фінансовий стан та у майбутньому. Тому розуміння механізмів, що формують фінансові рішення населення, а особливо однієї з найбільш чутливих до економічних коливань соціальних груп – молоді, дозволить розробити в державі ефективніші програми підтримки та підвищення фінансової грамотності, сприяючи становленню відповідальних громадян і стабільного суспільства.

Враховуючи теоретичні дослідження та практичні обґрунтування, під фінансовою грамотністю розуміється саме здатність людини ефективно управляти особистими фінансами: планувати бюджет, розуміти принципи кредитування, здійснювати заощадження, інвестувати, користуватись банківськими послугами та захищати себе від фінансових ризиків. У зв'язку з цим, варто усвідомлювати, що фінансова грамотність – це не просто система знань, а певна сукупність навичок і установок, що дозволяють приймати обґрунтовані фінансові рішення. Вона є своєрідним підґрунтям для формування фінансової культури суспільства, яка, в свою чергу, визначає в цілому економічну стійкість та добробут нації.

Зазначимо, що фінансова поведінка молоді формується під впливом низки взаємопов'язаних факторів. Насамперед, найбільш вагомим є обмеженість власних доходів. Так, для багатьох молодих людей, зокрема студентів, основними джерелами надходжень здебільшого є стипендії, матеріальна допомога від родичів або додаткові короткострокові джерела доходу. Проте такі доходи часто є нерегулярними та недостатніми для покриття всіх потреб, що спонукає молодь до ретельного планування витрат або пошуку додаткових дохідних джерел. Саме тому значну роль відіграє ступінь залежності від фінансової підтримки родичів. Якщо одні молоді люди здійснюють свої витрати за рахунок грошової допомоги родичів, то інші - змушені самостійно займатись пошуком можливих джерел надходжень, що істотно впливає на їхню фінансову автономію та рівень відповідальності, а в результаті і на фінансову поведінку. Відповідно, непередбачувані зміни у фінансовому стані родичів, зважаючи на економічну нестабільність в країні,

справляють безпосередній вплив на добробут таких молодих людей, змушуючи їх переглядати свої витрати та шукати можливі шляхи фінансового забезпечення.

Крім того, вважаємо важливим фактором – схильність до споживання. Вітчизняна практика засвідчує активізацію маркетингових кампаній, які дедалі частіше фокусуються на цій віковій групі як пріоритетному сегменті споживачів, стимулюючи імпульсивні покупки. В умовах економічної нестабільності така схильність до споживання може призвести до необґрунтованих витрат та формування боргових зобов'язань.

За результатами досліджень, проведених у 2022–2024 рр., значна частина молодих людей не має чіткого уявлення про основи фінансового планування. Більшість з них ведуть облік доходів і витрат лише частково або не ведуть зовсім. Проте водночас зростає рівень зацікавленості у фінансових онлайн-курсах, мобільних додатках для управління бюджетом, інвестиціях у цифрові активи (наприклад, криптовалюти), а також у володінні базовими банківськими інструментами. Підвищення інтересу до фінансової грамотності також пов'язане з розумінням необхідності самозабезпечення у воєнний час, коли родинна підтримка не завжди є можливою або достатньою [3].

Зазначимо, не менш важливим аспектом фінансової поведінки молоді є відношення до заощаджень. У мирний час молодь зазвичай не фокусувалася на формуванні особистих заощаджень, однак в умовах війни спостерігалася зміна пріоритетів в контексті трансформації управління особистими фінансами. Зокрема одні молоді люди для здійснення заощаджень вибирають традиційне накопичення готівки, тоді як інші – шукають альтернативні форми – депозити, банківські рахунки, електронні гаманці або інвестиційні платформи. Проте, все ж рівень довіри до фінансових установ залишається низьким, що стримує подальше впровадження ефективних моделей управління заощадженнями.

Незважаючи на всі проблемні аспекти, молодь демонструє певну гнучкість у фінансовій поведінці, швидко адаптуючись до змін і опановуючи застосування нових інструментів. При цьому значною мірою актуалізуються: фріланс, дистанційна робота, участь у грантових програмах або бізнес-проєктах, що дозволяє їм отримати досвід самостійного заробітку [1]. Такі підходи не лише допомагають молоді фінансово утримувати себе, але й сприяють формуванню нової фінансової культури – культури відповідальності, стратегічного мислення та економічної незалежності.

Отже, в умовах економічної нестабільності формування на належному рівні фінансової поведінки молоді повинно бути пріоритетним напрямом державної політики. Для того, щоб молоді люди могли адаптуватися до непередбачуваних фінансових викликів та формувати відповідну фінансову культуру, необхідно докласти значних зусиль у сфері освіти та просвітницької діяльності. Надання їм необхідних знань, навичок та інструментів сприятиме утвердженню їх фінансової спроможності.

Список використаних джерел:

1. Гончар Л. В., Гарна С. О., Мартиненко А. О. Фінансова грамотність населення України як фактор успішного розвитку держави. *Інноваційна економіка*. 2019. №1-2. С. 182-186.
2. Домбровська С. О. Сучасні методи формування фінансової грамотності населення України. *Освітня аналітика України*. 2022. № 3 (19). С. 5–14.
3. Фінансова грамотність та заощадження української молоді. U-Report Україна. 2024. URL: <https://ukraine.ureport.in/story/2057/>

Олександра Олексюк

студентка гр. 272-2,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Бак

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НА ПОВОЄННИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

У 21 столітті важливою є фінансова грамотність населення, адже світ невинно змінюється, а з ним і глобальна економіка. Освіченість у сфері фінансів відіграє вирішальну роль у забезпеченні економічного розвитку країни у довгостроковій перспективі. Статистичні дослідження свідчать, що лише половина населення України має достатній обсяг знань для прийняття обґрунтованих фінансових рішень, а інша половина стає жертвою маніпуляційних шахрайських схем і має серйозні труднощі в управлінні особистими фінансами на ефективному рівні [4]. Наша країна вже не один рік посідає останнє місце в рейтингу країн ОЕСР, індикатором якого є значення індексу фінансової грамотності [6]. За часів війни ця проблема лише загострюється і потенційно може стати загрозою для післявоєнного відновлення держави, тому необхідно вже зараз задумуватися про шляхи поліпшення теперішньої ситуації.

Домогосподарства – перша ланка фінансової системи, в якій фінансова грамотність починає своє формування. Як свідчить аналіз ЄЦБ [9], фінансово освічені люди ліпше реагують на економічні зміни (до прикладу, на коливання рівня інфляції чи відсоткових ставок); спираючись на це і на свої майбутні прогнози, відповідно адаптують власну поведінку. Оскільки сектор домогосподарств також виконує функцію заощадження коштів, необхідно, щоб фізичні особи розуміли, куди найоптимальніше і найвигідніше їх вкладати. Це буде забезпечувати розвиток фінансового ринку України, що дасть змогу розвивати економіку завдяки інвестиційним внескам [2]. Окрім цього, люди, які мають навички особистого фінансового планування та управління, з нижчою вірогідністю потрапляють у боргові ями, страждають від бідності [1] і більш охоче користуються можливостями фінансової інклюзії. Хоча зараз, наприклад, для учнів і студентів пропонуються певні курси, які стосуються вирішення низки фінансових питань, це здебільшого носить лише факультативний характер, і, як наслідок, у молодих людей 18-24 років фіксуються помилкові уявлення та ставлення до грошей на рівні зі старшими поколіннями українців [3]. Наведені на рис. 1, 2 показники підтверджують, що фінансова грамотність – важливий індикатор економічного добробуту населення. Адже виявлено достатньо стійкий кореляційний зв'язок між рівнем освіченості у фінансах і розміром ВВП на душу населення [8].

Низький рівень фінансової грамотності неодмінно стає перешкодою для повноцінного розвитку вітчизняного фінансового посередництва [2]. Основні виклики полягають у недовірі населення до використання всього спектру фінансових послуг, що не сприяє функціонуванню небанківських фінансово-кредитних установ в Україні. Ще в 2023 році НБУ призупинив виконання Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року у зв'язку з воєнними діями і

зараз лише вносить певні зміни до неї [5]. Проте вже тепер необхідно намагатися мислити про вектори розвитку фінансового ринку після завершення війни, щоб забезпечити реальний бізнес коштами для відбудови української економіки та надати різноманітні фінансові послуги громадянам, щоб вони могли задовольнити свої потреби, формуючи платоспроможний попит на національному ринку.

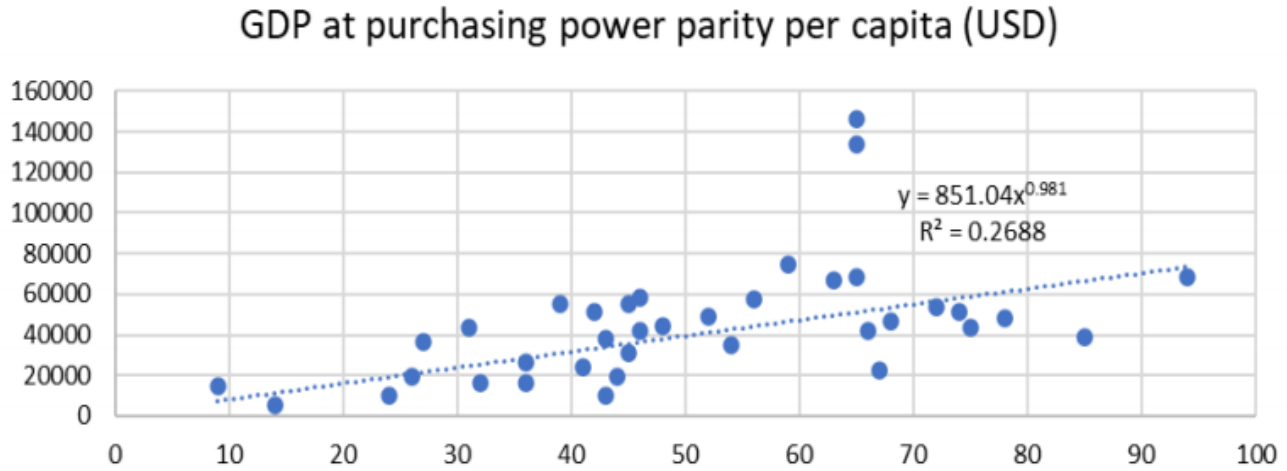

Рис. 1. Вплив рівня фінансової грамотності на розмір ВВП на душу населення [8]

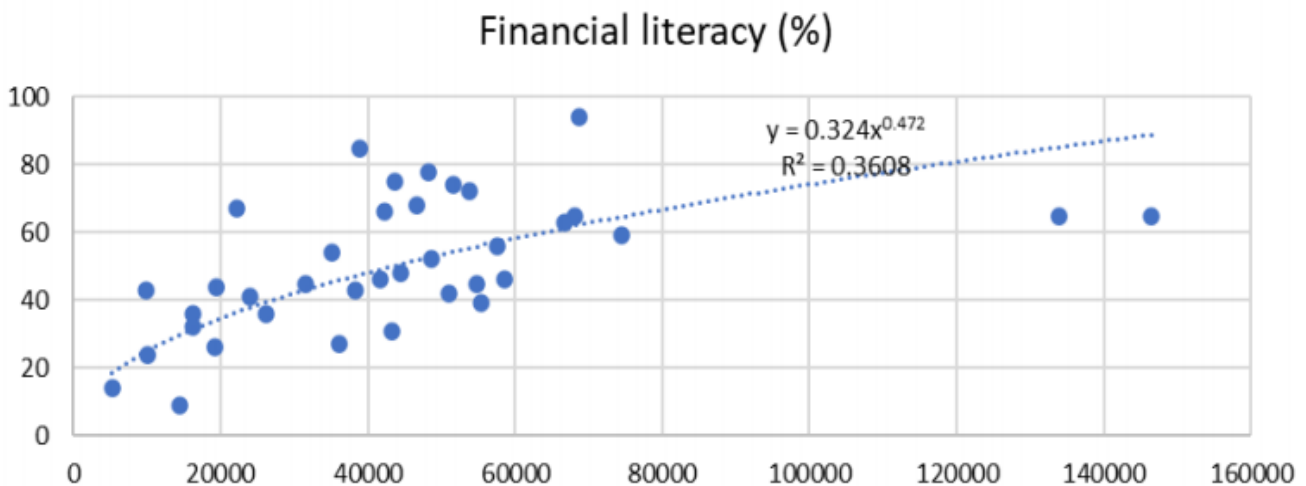

Рис. 2. Вплив розміру ВВП на душу населення на рівень фінансової грамотності [8]

Безумовно, фінансова грамотність також має значний вплив на підприємницький сектор. З одного боку, українська влада намагається докладати зусиль для розвитку малого та середнього бізнесу, чому сприяє функціонування спрощеної системи оподаткування, ініціатива пільгового кредитування “5-7-9”, робота системи грантового фінансування як від національних, так і іноземних партнерів. З іншого боку, такі заходи сповна демонструють, що для належного розвитку культури підприємництва в нашій країні необхідно спочатку навчити майбутніх спеціалістів правильно визначати пріоритети, розбиратися в економічних процесах і вміти розпоряджатися грошима так, щоб підприємство мало якнайдовший життєвий цикл існування, а не банкрутувало через незадовільний

фінансовий стан. Основою ефективного фінансового менеджменту виступає саме фінансова грамотність керівника і його підлеглих, спроможність мислити критично та аналітично.

Досвід високорозвинених країн світу [9] вкотре підкреслює, що для економічного процвітання в Україні потрібно змінювати підхід до механізмів розвитку фінансової грамотності, впроваджувати ініціативи для підвищення рівня освіченості громадян у сфері, сприяти плідній співпраці між державними структурами, підприємствами та фінансовими установами заради забезпечення повоєнного економічного розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Бакланова К. В. Вплив фінансової грамотності та правової освіти населення на економічну стабільність в Україні. *Національний вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Ужгород, 2024. № 86. С. 227–231.
2. Дубина М. В., Тарасенко А. В, Тарасенко О. О. Напрямки підвищення рівня фінансової грамотності домогосподарств в умовах диджиталізації сфери фінансових послуг. *Економіка і суспільство*. 2023. № 56.
3. Зятюк С. Індекс фінансової грамотності: яке місце посіла Україна – інфографіка. *24 Канал*. 2021. 10 лютого. URL: https://24tv.ua/education/indeks-finansovoyi-gramotnosti-yake-mistse-posila-ukrayina-novini_n1537778 (дата звернення: 20.05.2025).
4. Корчинська Т. Фінансова грамотність: чи вміють прикарпатці поводитись з грошима. *Versii*. 2022. 18 лютого. URL: <https://versii.if.ua/publikacii/finansova-gramotnist-chy-vmiyut-prykarpaczi-povodytys-z-groshyma/> (дата звернення: 20.05.2025).
5. Рада з фінансової стабільності схвалила зміни до Стратегії розвитку фінансового сектору України. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України: веб - сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rada-z-finansovoyi-stabilnosti-shvalila-zmini-do-strategiyi-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini> (дата звернення: 20.05.2025).
6. Федоряка Я. Як фінансова грамотність населення впливає на фінансовий добробут держави. *Сімейний Бюджет*. 2020. 24 лютого. URL: <https://simeinyi-budzheta/familybudget/як-фінансоваграмотністьнаселення-в/> (дата звернення: 20.05.2025).
7. Raul. What is the financial literacy rates around the world? *Howmuch.net*. 2018. 13 November. URL: <https://howmuch.net/articles/financial-literacy-around-the-world> (the date of reference: 20 May 2025).
8. Serhiichuk, S., Grebeniuk, N., Nazarenko, T., Parshakov, V., Chasnikova, O. The role of financial literacy in economic development. *Salud, Ciencia y Tecnología - Serie de Conferencias*. 2025; 4:1296. URL: <https://doi.org/10.56294/sctconf20251296> (the date of reference: 20 May 2025).
9. Scnhabel, I. Financial literacy and monetary policy transmission. *European Central Bank*. 2025. 27 March. URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/annex/ecb.sp250327_annex.en.pdf (the date of reference: 20 May 2025).

Сергій Опанасюк

студент гр. ПОФГм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Дмитро Клімов

студент гр. ПОФГм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

КРЕДИТНА ПОВЕДІНКА УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Дослідження фахівців у сфері кредитування фізичних осіб в Україні засвідчили, що після початку повномасштабного російського вторгнення українці почали брати значно більше кредитів, ніж у довоєнний період. Причому серед кредиторів лідируючі позиції посідають банки, ломбарди та фінансові організації, що надають мікрокредити населенню.

Таку ситуацію, безперечно, можна пояснити погіршенням фінансового стану значної частини вітчизняних домогосподарств внаслідок втрати ними постійного місця роботи, руйнування або ж знищення їхнього житла. Однак нерідко наші співвітчизники, намагаючись отримати «легкі» гроші, долучаються до низки шахрайських схем, демонструючи при цьому цілком ірраціональну фінансову поведінку. Тож ми абсолютно переконані, що при дослідженні кредитної поведінки населення слід послуговуватися надбанням теорії поведінкових фінансів, яка «поєднує поведінкові та когнітивні теорії з традиційним підходом до фінансів, пояснюють мотиви та чинники прийняття людьми нераціональних фінансових рішень» [2, с. 16-17]. Відтак слушним вважаємо твердження про те, що «форми і шляхи вирішення проблеми адаптації людини до економічного середовища, в якому вона живе, слід шукати як поза самим індивідом, так і всередині людської особистості» [2, с. 17].

При цьому варто наголосити, що все ж таки, попри складні соціально-економічні та військово-політичні реалії, «вітчизняні домогосподарства, незважаючи на певні труднощі, намагаються поводитися раціонально» [7, с. 363]. Одна кредитна складова фінансової поведінки українців продовжує залишатися не надто оптимальною і не завжди раціональною. То ж охарактеризуємо її більш детально у розрізі основних кредиторів.

Так, «станом на початок 2025 року в банківській системі України обсяг кредитів фізичних осіб становив 295,6 млрд грн. За 2024 рік в порівнянні з 2023 роком він зріс на 54,7 млрд грн (22,7%). Обсяг непрацюючих кредитів зменшився на 10,9 млрд грн (19,2%)» [6]. Причому «у структурі банківського кредитного портфеля фізосіб найбільша частка припадає на споживчі кредити – 76,52%. На другому місці – кредити на придбання, будівництво або реконструкцію нерухомості – 12,7%. Кредити фізичним особам-підприємцям (ФОП) становлять 5,98%, кредити на придбання транспорту – 4,79%» [6].

Стосовно ломбардів зазначимо, що «за 3 квартали 2024 року ломбардами було надано понад 1 млн фінансових кредитів на загальну суму 3,13 млрд грн.

Показник за аналогічний період 2023 року був значно вищим — 4,7 млн наданих фінансових кредитів на 10,2 млрд грн. А в цілому за 2023 рік ломбарди видали 5,7 млн кредитів на суму в 12,1 млрд грн» [5]. ТОП-20 найбільших ломбардів України подано у табл. 1.

Таблиця 1

ТОП-20 ломбардів України за сумою доходу за 9 місяців 2024 року [5]

Назва юрособи	Сукупний дохід, млн грн	Кількість філій
ТОВ "АЙ ЛОМБАРД"	382,6	101
ПТ "ТОВ "КЛИМКО" І КОМПАНІЯ "ЛОМБАРД КАПІТАЛ"	292,0	189
ПТ "ЛОМБАРД "ПЕРШИЙ" ТОВ "МІКРОФІНАНС" І КОМПАНІЯ"	252,4	286
ПТ "ЛОМБАРД № 1" ТОВ "КОНТРАКТ - ГРУП" І КОМПАНІЯ"	249,8	228
ТОВ "ЛОМБАРД "КРЕДИТ ЮКРЕЙН"	239,2	77
ТОВ "ЛОМБАРД "Є ГРОШІ"	215,1	100
ПТ "ЛОМБАРД ДОНКРЕДИТ ТОВ "ІНТЕР-РІЕЛТІ" І КОМПАНІЯ"	203,6	0
ТОВ "ЛОМБАРД "ДІМ МІКРОФІНАНС"	193,3	71
ПТ "ЛОМБАРД ПАРУС" ТОВ "ГЛОБАЛ ФРАНЧАЙЗІНГ" І КОМПАНІЯ"	132,4	102
ПТ "ПП "ЕРА-ДОН" І КОМПАНІЯ "ВАШ ЛОМБАРД"	113,4	106
ПТ "ЕВ.РО.ЛОМБАРД "ЕВ.РО.ФІНАНСИ ЛТД І КОМПАНІЯ"	78,2	132
ПТ "ЛОМБАРД "ЗОЛОТА СКРИНЯ" ЩЕРБАЦЬКИЙ І КОМПАНІЯ"	71,4	39
ПТ "ЛОМБАРД САКУРА" КАЧАНОВА А.В. І КОМПАНІЯ"	45,0	30
ПТ "ЛОМБАРД "УМКВ ПОЛОВІЧЕНКО І КОМПАНІЯ"	44,9	91
ПТ "ЛОМБАРД "ГАРАНТ" "ІМПЕРІАЛ" БАТУРА Р.В. І КОМПАНІЯ"	39,9	19
ПТ "ЛОМБАРД "9999" СІРЕНКО Ю.С. І КОМПАНІЯ"	37,1	76
ПТ "ЛОМБАРД ПАРУС ПЛЮС" ТОВ "ПАНОРАМ.А" І КОМПАНІЯ"	36,5	15
ПТ "ЛОМБАРД "КРЕДИТИ ПІД ЗАСТАВУ" ТОВ "ФІННОВА" ТА КОМПАНІЯ"	29,6	67
ПТ "ЛОМБАРД "СМАРТ" ТОВ "ШВЕДІНВЕСТ" І КОМПАНІЯ"	28,9	86
ПТ "ЛОМБАРД "ТОП" "ІМПЕРІАЛ" АКСЕНТЬЄВ О.О. І КОМПАНІЯ"	24,4	16

Стосовно отриманих українцями мікрокредитів варто акцентувати, що у 2024 році наші співгромадяни оформили понад 8,3 млн мікрокредитів (рис. 1) на суму близько 52 млрд грн, що на чверть більше порівняно із попереднім роком (хоча кількість мікрокредитів при цьому майже не змінилася).

Цікавим є і той факт, що вітчизняні фінансові організації у 2024 році в середньому видавали 693 тис. мікрокредитів за місяць. Однак така тенденція не була рівномірною: пік взяття українцями позик припав на третій квартал (майже 730 тис. мікрокредитів на місяць), а ось наприкінці року наші співвітчизники стали позичати уже значно менше (біля 690 тис. мікрокредитів на місяць).

Рис. 1. Динаміка кількості мікрокредитів, виданих українцям у 2020-2024 роках [1]

Важливо також акцентувати, що у 2024 році зросла і середня сума мікрокредиту: з 4926 грн у 2023 році до 6217 грн у 2024 році (рис. 2), тобто на 26%.

Рис. 2. Динаміка середньої суми мікрокредитів, виданих українцям у 2020-2024 роках [1]

Проте зростаючий тренд отримання українцями мікрокредитів від вітчизняних фінансових організацій, в кінцевому результаті, призвів і до зростання їхньої заборгованості перед цими інституціями. Зокрема, «за перші три квартали заборгованість за мікрокредитами подвоїлась: з 9,3 млрд грн зросла до 18,47 млрд грн. Під кінець року борг поменшав на 2,7 млрд грн. Втім загальну картину це покращити не допомогло: борг перед МФО на початок поточного року складає 15,77 млрд грн. Це у 1,7 раза або на 6,47 млрд грн більше, ніж на початку 2024-го» [1] (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка заборгованості українців за мікрокредитами у 2020-2024 роках [1]

Тож можемо стверджувати, що у нинішніх складних реаліях нашим співгромадянам слід поводитися більш прагматично і раціонально, намагаючись зменшити залежність від таких, здавалося б, «легкодоступних» і зовні мовби «привабливих» кредитів, які пропонують численні фінансові установи різного

штибу. Натомість варто зосередитися на можливостях отримання додаткових заробітків, навіть (а, можливо й, тим паче) у складних умовах воєнного часу, позаяк вважаємо, що «інвестиційний потенціал вітчизняних домогосподарств все ще залишається великим, і його потрібно якнайефективніше використати в сучасних умовах» [4, с. 200]. І хоча «фінансовий ринок України упродовж останнього часу розвивається досить нерівномірно, демонструючи як позитивні, так і негативні тенденції практично у всіх його сегментах» [3, с. 67], переконані, що можливості для отримання додаткових доходів є (скажімо, це можуть бути вкладення коштів у облігації внутрішньої державної позики чи військові облігації), які є доволі надійними і доступними для пересічних громадян в сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. В 1,7 раза зросли борги українців по мікрокредитах. <https://opendatabot.ua/analytics/mfo-2024>
2. Кізіма Т. Поведінкові фінанси у концепціях класичної та інституціональної теорій. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 3. С. 7-18.
3. Кізіма Т. О., Луцишин О. О. Аналітичний огляд інфраструктури фінансового ринку України: інституційний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. 2016. Вип. 2. С. 62-68. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/14566>
4. Кізіма Т. О. Заощадження домашніх господарств: сутнісно-теоретичні та класифікаційні аспекти. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. Вип. 10 (113). С. 200-206.
5. Ломбарди в Україні: мільярдні доходи та активи попри зменшення ринку втричі. <https://youcontrol.com.ua/data-research/lombardy-v-ukrayini-miliardni-dokhody-ta-aktyvy-popry-zmenshennia-rynku-vtrychi/>
6. Українці беруть більше кредитів, аніж до війни: їхня частка може зростати й надалі – дослідження. URL: <https://mind.ua/news/20285574-ukrayinci-berut-bilshe-kreditiv-anizh-do-vijni-yihnya-chastka-mozhe-zrostaty-j-nadali-doslidzhennya>
7. Фінанси: підручник [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.] / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.

Олена Петрушка

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Івасечко

студент гр. ПОФГм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПОДАТКОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН

Питання податкових консультацій у системі формування податкової культури є одним із ключових інструментів забезпечення належного рівня податкової обізнаності, підвищення довіри платників до податкових органів та запобігання порушенням податкового законодавства. Податкова консультація – це офіційне роз'яснення контролюючого органу щодо застосування норм податкового законодавства в конкретній ситуації або у зв'язку з окремим податковим питанням. В Україні консультації можуть бути:

- індивідуальні (надаються одному платнику у відповідь на його запит);
- узагальнюючі (публікуються для всіх платників і стосуються широкого кола податкових питань).

Податкові консультації виступають формою превентивного регулювання – платник заздалегідь отримує офіційну позицію держави і таким чином уникає можливих порушень.

Податкові консультації мають значний вплив на формування податкової культури, зокрема:

- підвищення правової обізнаності платників податків щодо своїх обов'язків та прав;
- зменшення правових ризиків при здійсненні господарської діяльності;
- формування довіри до податкових органів як до відкритого та прогнозованого партнера;
- сприяння добровільному виконанню податкових зобов'язань [4].

Таким чином, консультації стають інструментом зміцнення податкової дисципліни та розвитку податкової культури платників податків та органів публічної влади.

Процес організації консультаційної роботи контролюється законодавством, зокрема Податковим кодексом України. Основними етапами організації консультування є:

1. Подання звернення платником:
 - у письмовій або електронній формі;
 - з чітким описом ситуації та запитом щодо застосування певних норм податкового законодавства.
2. Реєстрація та обробка звернення у відповідному контролюючому органі (ДПС України або її територіальних підрозділах).

3. Підготовка проєкту консультації структурним підрозділом ДПС, залучення експертів при необхідності.

4. Юридичний та адміністративний контроль – перевірка на відповідність нормам законодавства, погодження консультації.

5. Надання відповіді платнику податків у встановлений строк (до 25 календарних днів).

6. Опублікування (у разі узагальнюючих консультацій) на офіційному сайті ДПС.

Механізм надання податкових консультацій передбачає чітке його регламентування на всіх рівнях, зокрема щодо визначення: нормативної бази – Податковий кодекс України, підзаконні нормативні акти; інституційної структури – Державна податкова служба, її підрозділи з юридичних питань, методичного забезпечення, комунікацій; технологічної підтримки – електронні сервіси ДПС, особистий кабінет платника, автоматизовані системи обробки запитів; контролю якості – внутрішні регламенти, стандарти розгляду звернень, механізми оскарження відповіді (через суд або апеляцію).

У період 2022–2024 років Державна податкова служба України активно надавала податкові консультації платникам податків, що сприяло підвищенню податкової культури та правової обізнаності громадян. Одним із прикладів є індивідуальна податкова консультація від 19 січня 2024 року №324/ПК/99-00-04-02-03, яка стосувалася порядку отримання бюджетного відшкодування з ПДВ. У цьому випадку платник податків, після судового оскарження податкового повідомлення-рішення, звернувся до ДПСУ за роз'ясненням щодо подальших дій для отримання відшкодування. ДПСУ надала детальну консультацію, вказавши на необхідність подання відповідних заяв через Електронний кабінет платника податків та дотримання встановленого порядку для повернення коштів.

Крім індивідуальних консультацій, ДПСУ активно працює з громадськістю через різні канали комунікації. У 2024 році ДПСУ також реалізувала інформаційно-роз'яснювальні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності платників податків щодо нововведень у податковому законодавстві. Наприклад, у листопаді 2024 року проводилися заходи з інформування підприємців про переваги нового закону про податки, з акцентом на дотримання вимог законодавства при здійсненні продажів у мережі Інтернет. Під час цих заходів фахівці ДПС демонстрували презентаційні матеріали та надавали роз'яснення щодо обов'язкового застосування реєстраторів розрахункових операцій при продажу товарів через Інтернет.

У Звіті про виконання Плану роботи ДПСУ на 2024 рік відмічено, що «протягом 2024 року в Реєстрі ПК (індивідуальних податкових консультацій) на веб-порталі ДПСУ опубліковано 6223 ПК» [3]. Ще одним видом податкового консультування є надання юридичними і фізичним особам інформаційно-довідкових послуг. Так, за 2024 рік «Контакт-центром ДПСУ було надано інформаційно-довідкові послуги на 1062448 звернень, прийнятих засобами електронної комунікації від фізичних та юридичних осіб з питань податкового законодавства, законодавства з питань ЄСВ тощо, з них: телефоном – 930500

звернень; електронною поштою – 5088 звернень, чатом у месенджерах – 126860 звернень» [1]. Тематику звернень фізичних та юридичних осіб до Контакт-центру ДПСУ у 2024 році представлено на рис. 1.

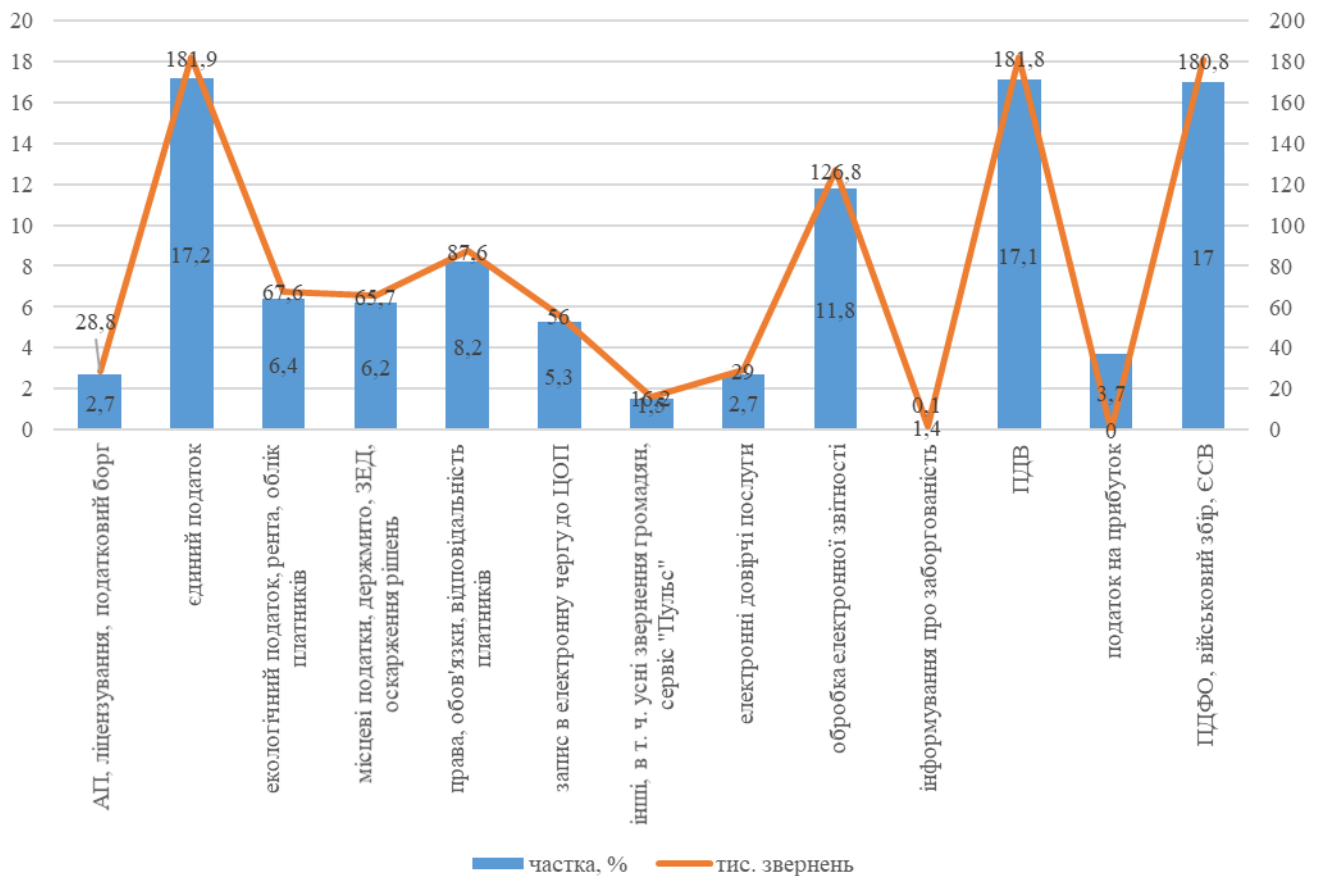

Рис. 1. Тематика звернень до Контакт – центру ДПСУ у 2024 році, кількість звернень та їх структура

Джерело: складено за даними [1]

Усього за 2024 рік до ДПСУ поступило 1062,4 тис. звернень. Серед тематики звернень до Контакт-центру ДПСУ найчастіше платники податків цікавилися питаннями щодо адміністрування ПДФО, військового збору та ЄСВ – 17% або 180,8 тис. звернень та ПДВ – 17,1% або 181,8 тис. звернень та єдиного податку – 17,2% або 181,9 тис. звернень. Популярним питанням було звернення щодо обробки електронної звітності працівниками ДПСУ, їх частка складала 11,9% або 126,8 тис. звернень [1]. Загалом, досвід ДПСУ у наданні податкових консультацій у 2022–2024 роках свідчить про прагнення податкових органів до прозорості, відкритості та ефективної комунікації з платниками податків, що є важливим чинником у формуванні високої податкової культури в Україні.

Окремим видом допомоги платникам податків та у контексті спрощення процедур з розрахунку за податковими зобов'язаннями та інформаційного забезпечення нововведень і їх поширення є електронні сервіси. У 2024 році ДПСУ продовжила активне впровадження та вдосконалення електронних сервісів для платників податків, спрямованих на спрощення взаємодії з податковими органами та підвищення рівня податкової культури. Ці ініціативи стали особливо

актуальними в умовах воєнного стану, коли дистанційний доступ до податкових послуг набув критичного значення.

Електронний кабінет платника податків залишається основним інструментом для онлайн-взаємодії з ДПСУ. У 2024 році його функціонал було розширено, зокрема, додано можливість отримання витягу щодо стану розрахунків з бюджетом та цільовими фондами за будь-який період, включаючи розрахунок пені на суму податкового боргу на день звернення платника. Також платники отримали можливість сплачувати податки через QR-код або за допомогою запропонованих платіжних систем, що значно спростило процес виконання податкових зобов'язань.

Мобільний застосунок «Моя податкова», запущений у промислову експлуатацію у вересні 2023 року, у 2024 році був оновлений та доповнений новими сервісами. Застосунок дозволяє користувачам отримувати інформацію про адресу реєстрації, об'єкти оподаткування, борги, подавати податкову декларацію про майновий стан і доходи, сплачувати податки, подавати заяви до Реєстру волонтерів та отримувати повідомлення від контролюючого органу. Доступ до деяких сервісів можливий без ідентифікації, інші вимагають використання кваліфікованого електронного підпису.

Чат-бот «InfoTAX» продовжує надавати платникам податків можливість отримувати актуальну інформацію через месенджери Telegram та Viber. Сервіс надає дані про стан розрахунків з бюджетом, реєстраційні та облікові дані, результати обробки документів, а також нагадує про необхідність подання звітності та сплати податків. Для покращення обслуговування платників податків у центрах обслуговування платників (ЦОП) було впроваджено систему електронної черги. Це дозволяє платникам заздалегідь записатися на прийом, обравши зручний час та дату, що сприяє уникненню черг та оптимізації роботи ЦОП. Крім того, ДПСУ активно розвиває інші електронні сервіси, такі як «Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс (ЗІР)», який надає офіційну позицію ДПСУ щодо податкового законодавства, та сервіс «Пульс» для повідомлення про неправомірні дії або бездіяльність посадових осіб ДПС. Загалом, у 2024 році ДПСУ продовжила курс на цифровізацію та модернізацію податкових сервісів, що сприяє підвищенню ефективності адміністрування податків та зручності для платників [2].

У 2024 році ДПСУ продовжила активну масово-роз'яснювальну роботу серед платників податків, спрямовану на підвищення податкової обізнаності, легалізацію підприємницької діяльності та детінізацію економіки. Основні напрями цієї діяльності включали:

1. Інформаційні кампанії та виїзні заходи. Були організовані інформаційні зустрічі у торговельних центрах та на ринках міст, селищ і сіл, де органи ДПС роз'яснювали особливості застосування та використання РРО/ПРРО, а також обов'язковість дотримання вимог чинного законодавства. Результатом цієї роботи стало зростання кількості суб'єктів господарювання, які зареєстрували свою діяльність для здійснення торгівлі в Інтернеті, отримали роз'яснення з податкових нововведень, заповнення декларацій, відшкодування ПДВ, сплаті ЄСВ та

розрахунку податку на прибуток, інші норми законодавства, що сприяло поглибленні співпраці платників податків з органами ДПСУ та налагодження комунікацій між ними.

2. Виявлення порушень трудового законодавства. Протягом 2024 року ДПСУ виявила понад 11 тисяч випадків використання роботодавцями найманої праці без оформлення трудових відносин. Ці дані були передані до Державної служби з питань праці України для подальшого реагування.

3. Опрацювання запитів на публічну інформацію. У січні–жовтні 2024 року ДПСУ опрацювала 2067 запитів на отримання публічної інформації. Із загальної кількості 1 804 запити надійшли електронною поштою, 245 – поштою, 15 – особисто від запитувача, 3 – телефоном. Найбільше запитів надійшло від фізичних осіб – 1 157, від юридичних осіб – 759, від представників медіа – 146. За результатами розгляду запитів: задоволено з наданням інформації – 995, відмовлено відповідно до статті 22 Закону України №2939-VI – 657, надіслано належним розпорядникам інформації – 381.

4. Планові перевірки платників податків. На 2024 рік ДПСУ запланувала проведення понад 3200 перевірок платників податків, зокрема 2328 перевірок компаній і 914 перевірок фізичних осіб-підприємців. Найчастіше перевіряли бізнеси у сферах оптової торгівлі (22% від загальної кількості перевірок компаній), сільського господарства та мисливства (14,8%), роздрібної торгівлі (6,9%) [1].

Загалом, масово-роз'яснювальна робота ДПСУ у 2024 році охоплювала різні аспекти податкового законодавства та сприяла підвищенню податкової культури серед платників податків. Хоча система податкових консультацій та масово-роз'яснювальної роботи працює, вона стикається з рядом проблем: затягування строків надання відповідей, розмитість формулювань у відповідях, низький рівень узагальнюючих консультацій (їх менше, ніж індивідуальних, хоча вони мають більший вплив), недостатня прозорість системи для бізнесу. Напрямами покращення цього процесу є:

- автоматизація частини консультацій через чат-боти, базу типових питань;
- підвищення якості комунікацій між податковими органами та платниками;
- регулярна публікація узагальнюючих консультацій;
- посилення навчального компоненту консультацій (освітні заходи, семінари, вебінари на базі податкових роз'яснень) [5].

Система податкових консультацій є не лише сервісною функцією податкових органів, а й важливим елементом державної податкової політики. Її ефективне функціонування прямо впливає на рівень податкової культури в державі. Подальший розвиток цієї системи має базуватися на принципах доступності, прозорості, своєчасності та орієнтації на потреби платника податків.

Список використаних джерел:

1. Звіт про виконання Плану роботи Державної податкової служби України на 2024 рік. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/396505.html>

2. Мазярчук В. Публічні фінанси відбудови: прозорий бюджет та сучасні інструменти аналітики даних. URL: https://lb.ua/blog/victor_mazyarchuk/562714_publichni_finansi_vidbudovi.html
3. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy-fin-literacy>
4. Сидор І. П., Віятик І. В. Фінансове консультування та його вплив на зростання суспільного добробуту населення. *Світ фінансів*. 2021. № 4. С. 88-103. DOI: 10.35774/SF2021.04.088
5. Сидор І. П., Сидор Т. І. Фінансова безпека країни через призму фінансової грамотності громадян. *Світ фінансів*. 2024. Вип. 4. С. 60-74.

Віктор Русін

к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Анатолій Фіщук

студент гр. ПОФГм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГІВ ТА ІГРОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У КОНТЕКСТІ «НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ДО 2030 РОКУ»

У контексті посилення фінансових викликів сучасного суспільства, актуалізується потреба у формуванні високопрофесійних фахівців, здатних ефективно діяти в умовах динамічної економіки, володіти сучасними інструментами управління особистими фінансами та здатних передавати ці знання іншим. Розвиток системи підготовки таких фахівців вимагає чіткого визначення пріоритетних напрямів, що мають забезпечити її відповідність актуальним запитам часу. Якісна підготовка фахівців з фінансової грамотності неможлива без наявності компетентного педагогічного персоналу. Пріоритетним напрямом стає розробка системи післядипломної освіти, курсів підвищення кваліфікації, тренінгів і сертифікацій для викладачів, які працюють або планують працювати в сфері фінансової просвіти. Це передбачає оволодіння не лише фінансовими знаннями, а й сучасними педагогічними технологіями, такими як кейс-метод, гейміфікація, бізнес-симуляції, мікронавчання.

Підвищення ефективності системи підготовки фахівців з фінансової грамотності потребує акценту на практичній складовій навчання. Важливим напрямом є впровадження бізнес-симуляцій, рольових ігор, фінансових квестів, проєктної діяльності, стажувань та кейс-завдань, що наближають освітній процес до реалій сучасного фінансового життя. Саме тому, використання тренінгів та ігрових педагогічних технологій у професійній підготовці фахівців з фінансової грамотності є доречним. Такий підхід сприяє формуванню не лише теоретичних знань, але й практичних навичок прийняття рішень у фінансовій сфері.

Багато країн приймали національні стратегії або окремі програми підвищення рівня фінансової грамотності. І це було результатом керівництва держав необхідності поглиблення фінансових знань і навичок населенням їхніх країн. В Україні ініціатором підготовки стратегії розвитку фінансової грамотності став Національний банк. Було створено міжвідомчу робочу групу, до якої увійшли представники різних міністерств, зокрема Міністерство освіти і науки України, Міністерство економіки України, Міністерство цифрової трансформації, а також Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а також державної установи «Офіс з розвитку підприємництва та експорту».

«Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року» [1] затвердили у 2024 р. Її ухваленню передувало проведення багатьох консультацій більш ніж із 220 представниками різних закладів освіти, органів місцевого самоврядування, громадськими організаціями, банками та небанківськими фінансовими установами, фінансовими фахівцями. Очікується, що «Стратегія фінграмотності», сприятиме підвищенню фінансової обізнаності населення України.

У контексті «Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року» [1], пріоритетні напрямки використання тренінгів та ігрових педагогічних технологій у професійній підготовці фахівців з фінансової грамотності можуть бути визначені наступним чином:

1. Формування фінансових компетентностей у різних груп населення. Тренінги та ігрові технології можуть бути спрямовані на розвиток фінансових навичок серед різних категорій населення, зокрема, підприємців, державних службовців, студентів, ветеранів, людей старшого віку та внутрішньо переміщених осіб. Це відповідає одному з ключових напрямків стратегії – забезпечення рівного доступу до фінансової освіти для всіх груп населення.

2. Розвиток навичок управління фінансами та прийняття фінансових рішень. Ігрові педагогічні технології дозволяють у безпечному середовищі моделювати різні фінансові ситуації, що є важливим для підготовки фахівців, здатних ефективно управляти бюджетом, здійснювати інвестиційні операції, обирати оптимальні фінансові інструменти. Такий підхід повністю відповідає завданням стратегії щодо підвищення рівня фінансової грамотності для прийняття обґрунтованих фінансових рішень.

3. Покращення цифрових навичок та використання фінансових технологій. Використання тренінгів і ігрових методів для навчання використанню цифрових платформ та фінансових технологій є важливим напрямком, адже стратегія сприяє розвитку цифрової фінансової грамотності. Підготовка фахівців до ефективного використання онлайн-банкінгу, мобільних платіжних систем, фінансових додатків є ключовим аспектом успішної реалізації стратегії.

4. Підвищення рівня фінансової грамотності серед педагогів і тренерів. Враховуючи важливість педагогічних методів для поширення фінансової грамотності, необхідно навчати фахівців із фінансової освіти застосовувати інтерактивні методи в навчальному процесі. Тренінги та ігрові технології дозволяють майбутнім педагогам і тренерам оволодіти сучасними методами навчання та підвищити ефективність фінансової просвіти серед учнів.

5. Поширення інформації про фінансову грамотність через інноваційні методи. Згідно зі стратегією, важливим є не лише покращення знань, а й застосування інноваційних методів у навчанні. Ігрові технології дозволяють залучити учасників до практичного досвіду, надаючи можливість змоделювати реальні фінансові ситуації, що сприяє більш глибокому усвідомленню та засвоєнню матеріалу.

6. Включення елементів фінансової освіти у міждисциплінарні програми. У межах стратегії фінансова грамотність має бути інтегрована в інші навчальні

дисципліни та програми підготовки фахівців. Ігрові технології можуть стати частиною міждисциплінарних програм, що дозволяють ефективно поєднувати фінансові знання з іншими практичними навичками, такими як управління ризиками, аналіз та планування.

7. Забезпечення сталого розвитку фінансової грамотності на довгострокову перспективу. Важливою складовою стратегії є забезпечення сталого розвитку фінансової грамотності у різних сферах економічного життя. Тренінги та ігрові технології допомагають створювати та підтримувати культуру фінансової грамотності серед майбутніх професіоналів, що забезпечує стійкий попит на кваліфікованих фахівців у галузі фінансів.

Таким чином, пріоритетні напрями розвитку системи підготовки фахівців з фінансової грамотності охоплюють як змістові, методичні, так і організаційно-структурні аспекти. Їх реалізація дозволить забезпечити підготовку кваліфікованих фахівців, здатних формувати у населення компетентну фінансову поведінку, що є важливою умовою економічної стабільності та соціальної захищеності громадян.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України. Стратегія підвищення фінансової грамотності населення України до 2030 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy-fin-literacy>

Вадим Савчук

студент гр. ПОФГм-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Володимир Багрій

студент гр. ПОФГм-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ДОМІНАНТА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Стрімкий і стабільний розвиток економік країн світу нині немислимий без фінансово грамотних і фінансово освічених громадян, які формують основу потужного середнього класу і впливають на розвиток національних економічних систем своїх держав. Відтак питання підвищення рівня фінансової грамотності набувають гострої актуальності, зокрема і для України, адже рівень фінансової грамотності наших співвітчизників є, м'яко кажучи, не надто високим (рис. 1).

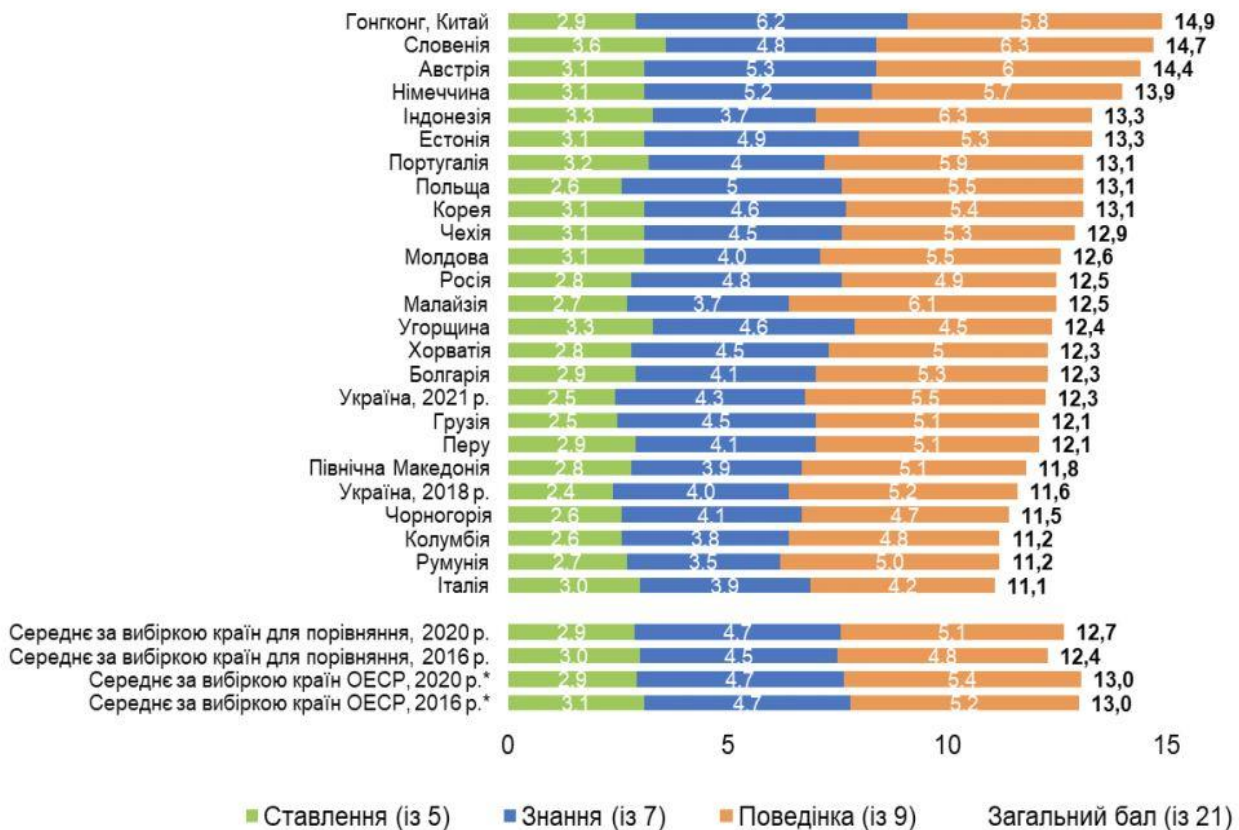

Рис. 1. Індекс фінансової грамотності українців у порівнянні з окремими країнами світу [5]

Проведене у серпні 2021 року Проєктом USAID «Трансформація фінансового сектору» спільно із Національним банком України дослідження довело, що диференціація у рівнях фінансової грамотності українців була зумовлена такими факторами, як вік респондентів, регіон і місце їхнього

проживання, рівень доходу й освіти, а також можливості користування сучасними технологіями і наявність у респондентів заощаджень.

Зокрема, за даними вищезгаданого дослідження, найнижчий індекс фінансової грамотності спостерігався у молодих українців віком 18-24 роки (11,4 бала), що є доволі тривожним сигналом і свідчить про те, що саме цій частині суспільства слід приділяти найбільшу увагу. Висловлену тезу підтверджують і результати іншого дослідження, проведеного серед ювеналів (тобто, підлітків і молоді) в межах проекту «U-Report». Так, на запитання «Чому Ви не відчуваєте необхідність дізнатися більше про те, як краще розпоряджатися власними фінансами», понад третину підлітків відповіли, що уже мають достатньо фінансових знань (рис. 2), а на запитання «Які теми з фінансової грамотності Вам цікаві», молодь надає перевагу плануванню витрат, заощадженням та інвестиціям (рис. 3).

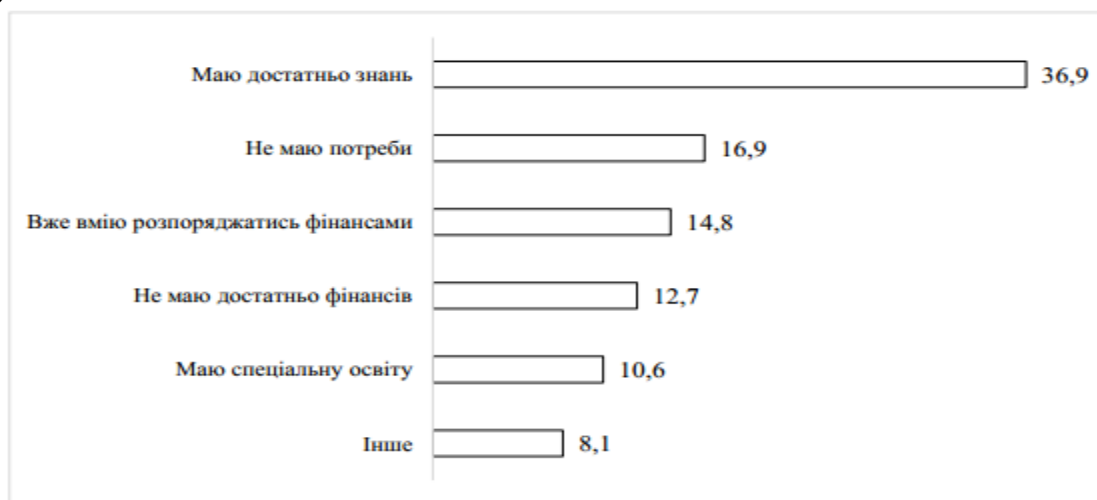

Рис. 2. Розподіл відповідей підлітків та молоді в Україні на запитання «Чому Ви не відчуваєте необхідність дізнатися більше про те, як краще розпоряджатися власними фінансами», % [1, с. 143]

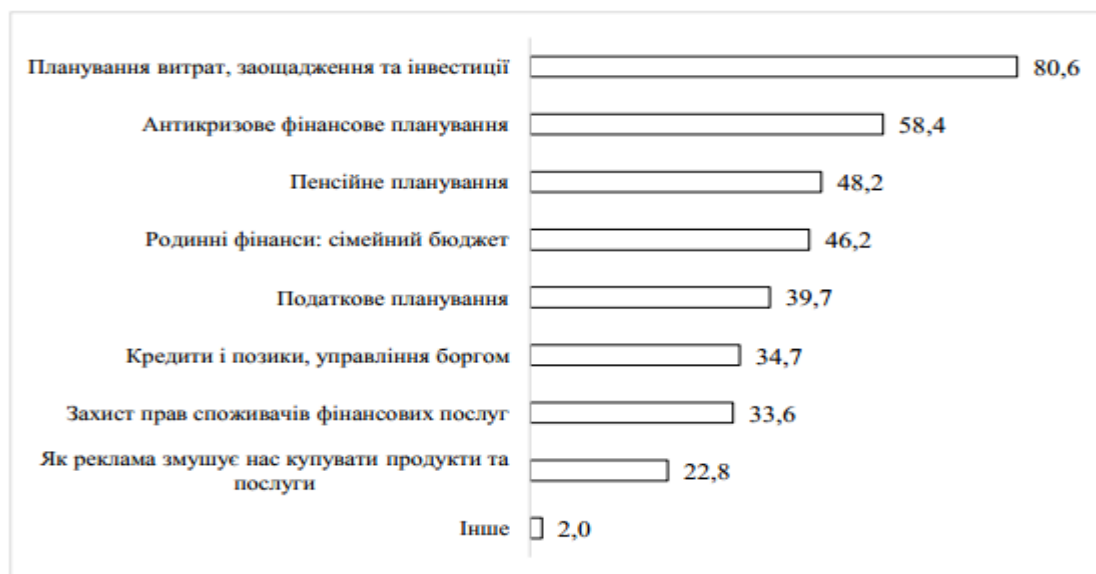

Рис. 3. Розподіл відповідей підлітків та молоді в Україні на запитання «Які теми з фінансової грамотності Вам цікаві», % [1, с. 143]

А опитування, проведене серед українських старшокласників, засвідчило, що для них найбільш відомою послугою серед усіх фінансових послуг є кредитування (рис. 4).

Рис. 4. Розподіл відповідей старшокласників на запитання про обізнаність з фінансовими послугами [2, с. 85]

Безперечно, доволі вагомим інструментом формування фінансової грамотності сучасних дітей і молоді є їхня безпосередня участь в обговоренні різноаспектних фінансових питань у родинному колі, зокрема і стосовно витрачання сімейних фінансів. Проте уже згадуване нами дослідження продемонструвало, що лише кожен десятий підліток бере активну участь у плануванні бюджету сім'ї й обговоренні напрямів його витрачання, і майже кожен п'ятий підліток ніколи цього не робив (рис. 5).

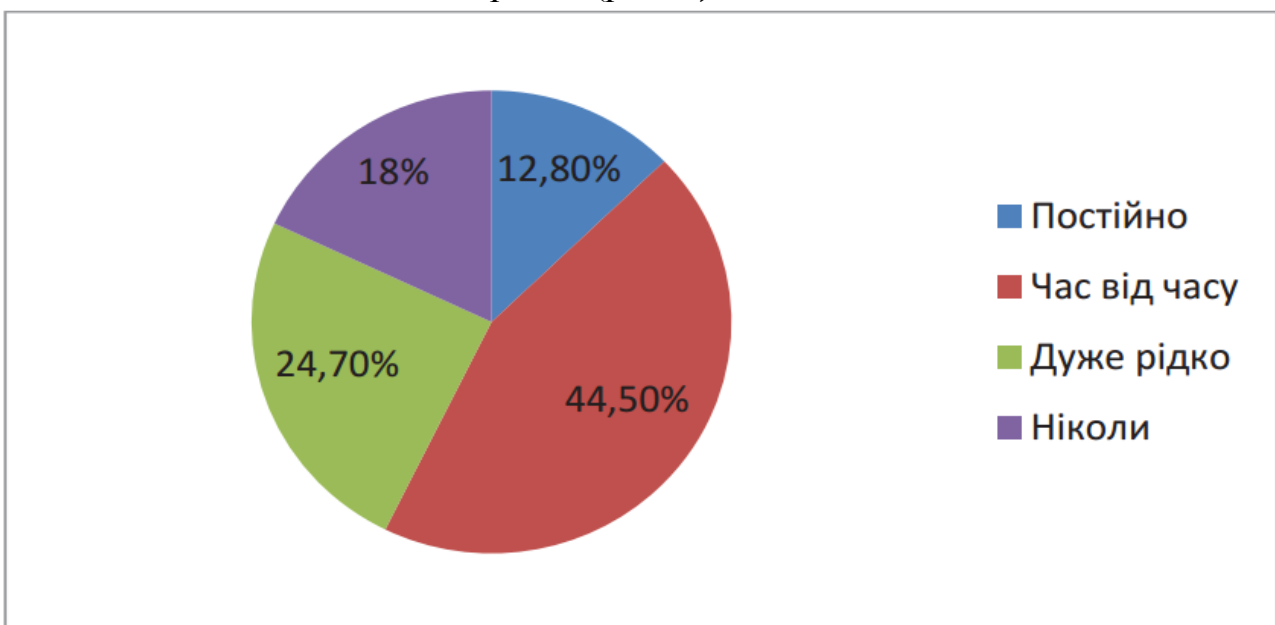

Рис. 5. Розподіл відповідей старшокласників на запитання про участь у плануванні сімейного бюджету [2, с. 85]

Доволі цікавим є і той факт, що для досягнення особистих фінансових цілей молодь переважно концентрується на пошуку додаткових можливостей для збільшення свого заробітку (понад 86% опитаних школярів) (рис. 6).

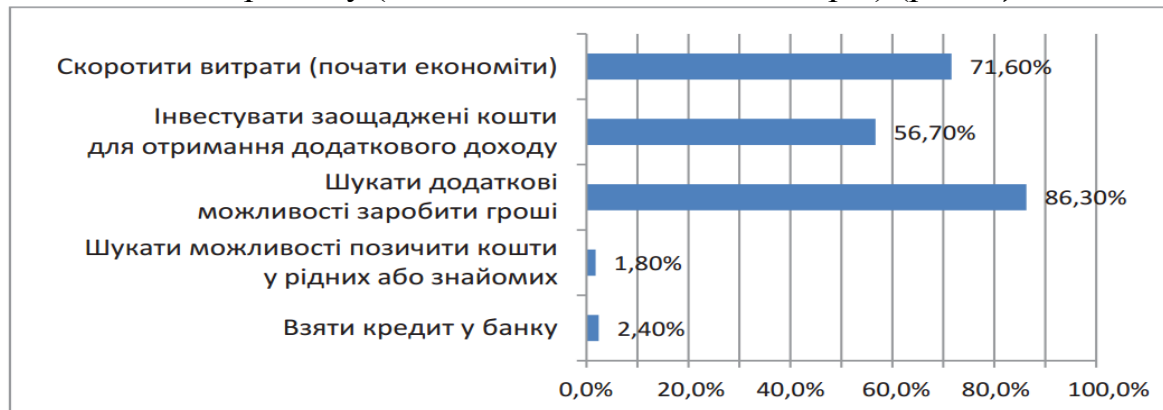

Рис. 6. Розподіл відповідей старшокласників на запитання про джерела досягнення власних фінансових цілей [2, с. 86]

Відтак змушені констатувати, що рівень фінансової грамотності як українців загалом, так і молоді зокрема, все ще продовжує бажати кращого. А одним із перспективних напрямів вирішення означеної проблеми може стати викладання основ фінансової грамотності насамперед у дошкільних та загальноосвітніх закладах, а також більш глибоке її вивчення за окремими напрямами і цільовими групами у професійно-технічних закладах та закладах вищої освіти в Україні. Адже «формування людини як найважливішого суб'єкта економічної діяльності обумовлене тривалою еволюцією усієї економічної системи, а існування сучасної цивілізації є, по суті, апогеєм безперервного розвитку самої людини та її потреб» [3, с. 7]. Відтак «приділення належної уваги з боку держави проблемам та потребам людини як найвищій цінності суспільства» [4, с. 344], зокрема й у сфері фінансової грамотності, має стати одним із пріоритетних напрямів сучасної фінансової політики держави.

Список використаних джерел:

1. Демчук В. С. Дайджест опитувань U-Report: III квартал 2023 р. (внутрішній туризм, радіаційна та ядерна безпеки, фінансова грамотність). Український соціум. 2023. № 3 (86). С. 137–145.
2. Єгоричева С. Б., Онищенко А. В. Оцінювання фінансової грамотності та фінансової інклюзії старшокласників. *Економіка і регіон*. 2023. № 3. С. 82-89.
3. Кізима Т. Поведінкові фінанси у концепціях класичної та інституціональної теорій. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 3. С. 7-18.
4. Фінанси: підручник [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.] / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.
5. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 році. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4

Світлана Савчук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Марія Бесащук

студентка гр. ФФ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТІЙКОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У період повномасштабної війни в Україні фінансова поведінка населення зазнала суттєвих змін, значною мірою зумовлених емоційними та психологічними факторами. Масове зняття депозитів, скуповування іноземної валюти, довіра до неперевіраних фінансових джерел – ці прояви панічних настроїв дестабілізували фінансовий ринок і створили додаткове навантаження на державні інституції.

У цьому контексті зростає актуальність розвитку фінансової грамотності як ключового чинника формування стійкої фінансової поведінки громадян. Доказом цього є зростання інтересу до онлайн-банкінгу, фінансового планування, заощадження, а також підтримка державних та приватних ініціатив з фінансової освіти.

Національним банком України у 2024 році затверджено Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року, яка передбачає реалізацію низки освітніх програм, орієнтованих на підвищення фінансової обізнаності населення, зокрема молоді [1]. Одним з інструментів реалізації стратегії стали освітні платформи, зокрема «Фінансова грамотність» від НБУ, що активно поширюються через соціальні мережі, Instagram та Facebook. Також запущено нові розділи у застосунку «Дія», присвячені фінансовій безпеці та грамотності.

Крім того, українські банки адаптували свої сервіси до умов кризи: впровадили мобільні застосунки із покроковими порадами, розширили гарантії для клієнтів та реалізували інформаційно-роз'яснювальні кампанії щодо збереження коштів. Ці заходи сприяли зменшенню паніки серед населення: за даними НБУ, понад 90% заощаджень залишаються в банківській системі, що свідчить про поступове відновлення довіри [2].

Однак фінансова грамотність не повинна обмежуватися лише технічними навичками – важливо інтегрувати в освітні програми елементи поведінкових фінансів, які пояснюють, як емоції впливають на фінансові рішення. В контексті цього пропонується ініціювати національну програму «Поведінкова фінансова стабільність» на базі НБУ, організувати навчальні кампанії для населення щодо психології фінансових рішень через школи, мобільні застосунки та банківські сервіси, а також залучити психологів до проєктів Міністерства фінансів та банківських структур.

Для реалізації цих ініціатив можливі наступні механізми: співпраця між НБУ, Міністерством цифрової трансформації та платформою «Дія» для запуску освітніх відео на тему «як уникати панічних фінансових рішень» або ж публікація регулярних «емоційно-фінансових звітів», подібних до індексу споживчої довіри.

Світовий досвід також підтверджує ефективність таких підходів. Наприклад, Банк Ізраїлю у період криз використовував спеціальні протоколи реагування на поведінкові аномалії серед громадян [3], а уряд Південної Кореї під час пандемії COVID-19 активно застосовував інструменти поведінкової економіки – кампанії з позитивного підкріплення, інформування та прогнозування споживчої поведінки [4].

Таким чином, адаптація цих моделей, враховуючи українські реалії можлива через кооперацію НБУ, Міністерства цифрової трансформації та банківського сектору. Такий підхід сприятиме не лише підвищенню фінансової грамотності, а й формуванню культури відповідального фінансового вибору, що є фундаментом економічної стійкості в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy-fin-literacy> (дата звернення: 21.05.2025).
2. Національний банк України. Річний звіт Національного банку за 2024 рік: стійкість як фундамент для відновлення економіки. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-za-2024-rik-stiykist-yak-fundament-dlya-vidnovlennya-ekonomiki?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 21.05.2025).
3. Israel: technical note on crisis prevention and management. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2012/cr12304.pdf> (дата звернення: 21.05.2025).
4. Spend as you were told: Evidence from labeled COVID-19 stimulus payments in South Korea. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S004727272300049X> (дата звернення: 21.05.2025).

Ірина Сидор

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Сиротюк

студент гр. ПОФГм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА У ПІДВИЩЕННІ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДІ

Система вищої освіти в Україні ще до початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році мала низку глибоких системних проблем, які значною мірою вплинули на її якість, конкурентоспроможність та інноваційний потенціал. Початок війни суттєво загострив ці виклики, додавши нові кризові явища, що потребують термінового вирішення.

У довоєнний період ключовими проблемами вищої освіти були [1; 2; 4]:

- невідповідність змісту освіти сучасним ринковим потребам. Програми багатьох ЗВО залишалися теоретизованими, мало оновлювалися, не враховували динамічних змін на ринку праці, нових професій та технологій. Через це випускники часто не володіли актуальними навичками, зокрема цифровими, підприємницькими та комунікаційними;

- недостатній рівень академічної свободи та автономії університетів. Хоча на законодавчому рівні автономію ЗВО було задекларовано (зокрема Законом «Про вищу освіту» 2014 року), на практиці управління вишами часто залишалося централізованим, а адміністративний тиск – суттєвим;

- корупційні практики у вступі, навчанні та захисті наукових робіт. Зокрема, це стосувалося платного доступу до бюджетних місць, хабарів за заліки й іспити, плагіату в дипломних і кандидатських роботах. Це підривало довіру до системи освіти загалом;

- недостатнє фінансування вищої освіти, особливо наукової та матеріально-технічної бази. Бюджетні кошти часто витрачалися неефективно, пріоритети фінансування були не прозорими, бракувало підтримки сучасних освітніх технологій, лабораторій, доступу до світових наукових баз;

- проблема «інфляції дипломів». Через надмірну кількість ЗВО і студентів, якісні вимоги часто знижувалися, дипломи втрачали цінність, особливо за популярними спеціальностями;

- плінність кадрів. Молодь не охоче залишалася в академічній сфері через низькі зарплати, відсутність кар'єрних перспектив, що призводило до старіння професорсько-викладацького складу.

З початком повномасштабної війни в 2022 році ситуація значно погіршилася. Основними викликами воєнного часу у сфері вищої освіти стали:

- фізична загроза для життя і здоров'я студентів, викладачів і працівників університетів. Багато закладів вищої освіти опинилися в зоні бойових дій або тимчасової окупації, зазнали руйнувань, евакуації або були вимушено закриті;

– масова міграція студентів і викладачів. Багато молоді виїхали за кордон або змінили місце проживання в межах країни. Частина університетів втратила значну кількість студентів, що спричинило падіння доходів, зменшення навантаження та скорочення персоналу;

– перехід на дистанційне навчання в екстремальних умовах. Не всі ЗВО мали відповідну інфраструктуру, цифрові платформи, підготовлений персонал. Крім того, навчання у сховищах, під час повітряних тривог, з нестабільним інтернетом стало великою проблемою як для студентів, так і для викладачів;

– погіршення ментального здоров'я студентів і викладачів. Постійний стрес, втрати, невизначеність щодо майбутнього створюють негативний психологічний фон і знижують ефективність навчального процесу;

– скорочення бюджетного фінансування та міжнародних грантів. В умовах війни держава змушена перерозподіляти ресурси на оборону, що скорочує інвестиції в освіту. Багато проектів було згорнуто або поставлено на паузу;

– проблеми акредитації та забезпечення якості освіти. В умовах війни важко забезпечити об'єктивний контроль за якістю навчання, захист дипломних і дисертаційних робіт відбувається в дистанційному або спрощеному форматі, що створює ризики зниження стандартів.

Незважаючи на ці труднощі, система вищої освіти в Україні демонструє певну стійкість. Значна частина університетів продовжує навчальний процес, адаптується до нових умов, розвиває міжнародні партнерства, забезпечує психологічну підтримку студентам. Водночас ці виклики вимагають стратегічних рішень, структурних реформ, переосмислення місця освіти в державній політиці відновлення та модернізації України.

У контексті продовження розпочатого, до повномасштабної російсько-української війни, процесу з підвищення рівня фінансової грамотності молодого покоління було прийнято Національну стратегію фінансової грамотності України до 2030 року [5]. Національна стратегія фінансової грамотності в Україні до 2030 року є комплексним документом, спрямованим на підвищення рівня фінансової обізнаності населення шляхом системного впровадження фінансової освіти. Основна мета стратегії полягає в тому, щоб забезпечити зростання рівня фінансової грамотності всіх вікових та соціальних груп громадян через доступну, якісну та постійну освіту у сфері фінансів. Це, у свою чергу, має сприяти підвищенню добробуту населення, зменшенню фінансових ризиків та зміцненню участі громадян у фінансовому житті країни.

Серед головних завдань – інтеграція фінансової освіти на всіх рівнях: від шкільної до освіти дорослих, що є одним із ключових напрямів реалізації Національної стратегії з підвищення фінансової грамотності в Україні до 2030 року. Ця стратегія передбачає системне й поетапне впровадження фінансової грамотності в освітній процес, орієнтуючись на формування у громадян навичок управління особистими фінансами, критичного мислення, відповідального ставлення до грошей та використання фінансових послуг.

На рівні дошкільної освіти основна увага приділяється формуванню елементарних уявлень про гроші, заощадження, обмін і трудову діяльність. Це

відбувається через ігрові методи, інтегровані в щоденні заняття. Мета на цьому етапі — сформувані в дитини перші емоційно-позитивні асоціації з економічною діяльністю, навички співпраці та відповідальності. У початковій школі фінансова грамотність включається до освітнього процесу як складова інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Учні знайомляться з поняттями грошей, доходів і витрат, вчать планувати витрати, розуміти значення праці, розрізняти потреби й бажання. До 2025 року в усіх школах передбачено забезпечення навчально-методичними матеріалами з фінансової освіти, адаптованими до віку дітей.

На рівні базової середньої освіти (5–9 класи) фінансову грамотність планується інтегрувати у предмети «Математика», «Громадянська освіта», а також через факультативні курси. Зокрема, з 2025 року буде впроваджено обов'язковий курс «Підприємництво та фінансова грамотність» для 8–9 класів [3]. Учні вивчатимуть основи підприємництва, управління бюджетом, споживчі права, функції банків, цифрові платіжні інструменти, принципи безпечної поведінки в інтернеті, а також ознайомляться з поняттями інвестування, кредитування, податків та страхування.

У старшій школі (10–11 класи) фінансова освіта інтегрується в предмет «Громадянська освіта» та в економічний блок. Тут уже акцент робиться на аналітичне мислення, оцінювання фінансових ризиків, самостійне складання фінансових планів, розуміння інституційної структури фінансової системи. Передбачається також можливість запровадження профільних модулів у школах з поглибленим вивченням економіки та права [8].

Вищі навчальні заклади в межах реалізації Стратегії відіграють подвійну роль: з одного боку, вони готують майбутніх фахівців економічної, фінансової та освітньої сфери, з іншого – є майданчиком для поширення фінансової грамотності серед усіх студентів, незалежно від спеціальності. Університети впроваджують навчальні дисципліни з фінансової грамотності як в обов'язковому, так і в вибіркового компоненті освітніх програм. Активно розвиваються інтерактивні форми навчання: симуляційні ігри, кейси, проєктна діяльність, платформи для тестування й вивчення фінансових інструментів у реальному часі.

Окремим напрямом є підвищення кваліфікації педагогів. Програми перепідготовки вчителів, зокрема за участю НБУ, Міністерства освіти і науки та міжнародних партнерів (наприклад, проєкту «TALAN»), передбачають розвиток педагогічних навичок викладання фінансової грамотності, роботу з цифровими інструментами, застосування інноваційних методик [3].

Інтеграція фінансової грамотності також підтримується через розвиток цифрових освітніх платформ, таких як «Фінансова абетка», «Фінансова грамотність для дітей та молоді», які доступні онлайн для всіх охочих. Для молоді та студентства регулярно проводяться всеукраїнські та міжнародні акції, конкурси, флешмоби та заходи в межах Global Money Week.

Особливу увагу приділено створенню і впровадженню цифрових освітніх продуктів, зокрема мобільних додатків, онлайн-курсів і платформ для самонавчання. У центрі уваги також захист прав споживачів фінансових послуг, формування вміння аналізувати фінансові пропозиції та ухвалювати обґрунтовані

рішення. Крім того, передбачається активне залучення засобів масової інформації, соціальних мереж та громадських кампаній для популяризації фінансової грамотності серед населення. Важливою складовою є також регулярне проведення моніторингів рівня фінансової обізнаності та підготовка фахівців у сфері фінансової освіти, зокрема педагогів, тренерів і консультантів.

Стратегія орієнтована на кілька цільових груп: дітей і молодь, студентів, дорослих, осіб похилого віку, представників малого та середнього бізнесу, а також вразливі категорії населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб і малозабезпечених. Основні принципи реалізації включають інклюзивність, що означає доступність навчання для всіх; безперервність освіти, що передбачає оновлення знань протягом усього життя; цифровізацію як інструмент поширення знань; партнерство між державними структурами, бізнесом та громадським сектором; і орієнтацію на результат, що забезпечується через чіткі індикатори оцінювання прогресу.

До 2030 року очікується підвищення середнього рівня фінансової грамотності населення до 15 балів із 21 можливого, що відповідатиме середньому показнику країн ОЕСР. Також планується повне впровадження фінансової освіти в шкільні програми, охоплення не менше 50% працездатного населення цифровими навчальними інструментами, зниження рівня фінансових шахрайств і зменшення боргового навантаження громадян, а також підвищення обізнаності про пенсійне забезпечення, страхування, кредитування та інвестування.

Реалізація стратегії передбачає інтеграцію фінансових знань у шкільні предмети, запуск національної онлайн-платформи з інтерактивними курсами, відеоуроками і тренажерами, створення освітніх програм на телебаченні та в соціальних мережах, а також розвиток мобільних додатків для навчання і управління фінансами. На місцевому рівні підтримка надається через органи самоврядування, бібліотеки, молодіжні центри й інші локальні інституції.

Фінансування стратегії здійснюється за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також міжнародних донорських організацій, зокрема USAID, GIZ, ПРООН, і через приватно-державне партнерство із залученням банків, страхових компаній і фінансових технологічних компаній. Стратегія фінансової грамотності до 2030 року розглядається як ключовий інструмент побудови фінансово стійкого та відповідального суспільства.

Таким чином, стратегія до 2030 року передбачає цілісний, наскрізний підхід до впровадження фінансової освіти, охоплюючи всі рівні освіти й формуючи нову культуру поводження з фінансами серед українців з раннього віку.

Перспективні напрями впливу університетської освіти на підвищення рівня фінансової грамотності молодого покоління в Україні охоплюють системні, змістові, технологічні та інституційні компоненти, які здатні не лише трансформувати рівень фінансових знань студентства, а й сформувати у молоді сталі поведінкові моделі фінансово відповідального громадянина. Одним з ключових напрямів є впровадження наскрізної фінансової освіти у всі освітні програми, незалежно від спеціальності. Це передбачає інтеграцію базових знань з управління особистими фінансами, банківськими послугами, цифровими

фінансами, інвестуванням, кредитуванням, податковою культурою у загальні курси або в окремі модулі вибіркових дисциплін. Такий підхід сприятиме формуванню базової фінансової компетентності у широкого кола студентів.

Іншим важливим напрямом є активне використання інноваційних методик викладання, зокрема симуляційних ігор, кейс-методів, інтерактивних тренінгів, проєктної роботи, де студенти можуть у безпечному середовищі моделювати фінансові рішення, аналізувати ризики, управляти віртуальними активами, планувати бюджети [7]. Це підвищує не лише інтерес до теми, а й забезпечує практичну підготовку до реальних життєвих ситуацій.

Особливе значення має розвиток співпраці з банківськими установами, інвесткомпаніями, страховими агентствами, державними фінансовими структурами. Університети можуть виступати майданчиками для проведення фінансових лекцій, майстер-класів, воркшопів, конкурсів і хакатонів, що мотивують студентів до вивчення фінансової сфери, залучають до практичної діяльності та дають змогу побачити взаємозв'язок між теорією і реальним ринком [6]. Ще одним перспективним напрямом є розвиток цифрових освітніх платформ і застосування адаптивних онлайн-курсів з фінансової грамотності. Використання мобільних додатків, ігрових фінансових симуляторів, навчальних відео та подкастів дозволяє охопити ширшу аудиторію, залучити молодь до самостійного навчання у зручному форматі та з урахуванням індивідуального рівня підготовки.

Університети також можуть сприяти формуванню культури фінансової просвіти серед студентства, заохочуючи молодь до участі у соціальних проєктах, спрямованих на підвищення обізнаності у фінансових питаннях у шкільному середовищі, громадах, серед однолітків. Такі ініціативи сприяють глибшому засвоєнню матеріалу та формуванню лідерських навичок.

У стратегічній перспективі важливо закріпити фінансову грамотність як один із компонентів національної рамки кваліфікацій та критерій оцінювання soft skills студентів. Це сприятиме інституціоналізації фінансової освіти, забезпечить її сталість і відповідність загальноєвропейським трендам формування фінансово компетентного покоління.

Список використаних джерел:

1. Конкурентні моделі управління якістю вищої освіти у XXI столітті: монографія / Д. Г. Лук'яненко та ін.; за ред. д.е.н., проф. Д. Г. Лук'яненка та д.е.н., проф. Л. Л. Антонюк. К.: КНЕУ, 2019. 380 с.
2. Концепція забезпечення якості вищої освіти. Портал забезпечення якості вищої освіти. URL: http://dovira.eu/images/QA_concept_Final.pdf
3. Курс з підготовки вчителів пілотних шкіл НУШ для викладання предмета "Підприємництво і фінансова грамотність" від Національного банку України. URL : <https://talan.bank.gov.ua/zahody#pidvyshchennia-kvalifikatsii>.
4. Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: монографія / О. Воробйова та ін.; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2020. 220 с.

5. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року затв. рішенням Правління Національного банку України від 12.04.2024 р. № 119-рш. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy.pdf?v=7.
6. Сидор І. П., Віятник І. В. Фінансове консультування та його вплив на зростання суспільного добробуту населення. *Світ фінансів*. 2021. № 4. С. 88-103. DOI: 10.35774/SF2021.04.088
7. Сидор І. П., Сидор Т. І. Фінансова безпека країни через призму фінансової грамотності громадян. *Світ фінансів*. 2024. Вип. 4. С. 60-74.
8. Фінансова грамотність і підприємництво: якою буде нова дисципліна для 8–9 класів «НУШ». 20.03.2024 р. URL: <https://nus.org.ua/news/finansova-gramotnist-i-pidpryyemnytstvo-yakoyu-bude-nova-dystsyplina-dlya-8-9-klasiv-nush/>.

Владислав Терещенко

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет водного господарства
та природокористування, м. Рівне
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ольга Ляхович

СУЧАСНА ПРАКТИКА РОЗКРИТТЯ ФІНАНСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У сучасному світі цифровізація економіки радикально змінює підходи до ведення бізнесу, зокрема в аспекті фінансової прозорості. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) створює нові можливості для автоматизації процесів, підвищення ефективності управління та забезпечення доступу до фінансової інформації. У цьому контексті важливим є дослідження практики розкриття фінансової інформації підприємствами в умовах цифрової економіки, оскільки це сприяє підвищенню довіри інвесторів, акціонерів та інших зацікавлених сторін.

Питання сучасної практики розкриття фінансової інформації в умовах цифровізації активно досліджуються як українськими, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, О. Смагло аналізує вплив цифрових фінансових технологій на прозорість звітності [2], Л. Безкоровайна досліджує трансформацію фінансової звітності під впливом цифрової економіки [1], а В. Костюченко розглядає адаптацію міжнародних практик розкриття інформації у звітності під час кризових умов, зокрема пандемії COVID-19 [3]. У міжнародному контексті важливими є роботи R. Leuz, C. W. Nobes та T. Christensen, які вивчають роль цифрових стандартів (зокрема XBRL) у підвищенні прозорості корпоративної звітності. Ці дослідження формують наукове підґрунтя для удосконалення практик розкриття інформації відповідно до вимог цифрової економіки.

Впровадження цифрових технологій у фінансову звітність дозволяє зменшити час на підготовку та подання звітності; підвищити точність та достовірність фінансових даних; забезпечити доступ до актуальної інформації в реальному часі; знизити витрати на обробку та зберігання документів. Також сучасні цифрові платформи, такі як корпоративні інформаційні системи та хмарні сервіси, дозволяють підприємствам ефективно управляти фінансовою звітністю та забезпечувати її прозорість.

Цифровізація фінансової звітності передбачає перехід від традиційних паперових форм до електронних, що дозволяє автоматизувати процеси збору, обробки та подання фінансової інформації. У багатьох країнах світу вже успішно впроваджено цифрові технології у сфері фінансової звітності. Наприклад, у США та країнах Європейського Союзу широко використовуються стандарти XBRL для подання фінансової інформації. Це дозволяє забезпечити високий рівень прозорості та доступності фінансових даних для інвесторів та інших зацікавлених сторін, а також забезпечує структуроване подання фінансових даних і полегшує їх аналіз та порівняння.

XBRL (eXtensible Business Reporting Language) – це відкритий міжнародний стандарт для електронного подання, обміну та аналізу фінансової та бізнесової інформації. Його головна мета – уніфікувати формат фінансової звітності, зробити її автоматизованою та зручною для аналізу. Розроблений консорціумом XBRL International, цей стандарт уже впроваджений у понад 50 країнах, зокрема в США, Великій Британії, країнах ЄС, Японії, Китаї та поступово – в Україні [1].

Так, в Україні питання прозорості бізнесу регулюється рядом нормативно-правових актів, зокрема Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», «Про цінні папери та фондовий ринок», а також впровадженням XBRL для компаній, що звітують за МСФЗ. Водночас рівень розкриття інформації лишається недостатнім через: формальний характер публікацій фінансової звітності (часто без аналітичних коментарів або з обмеженим доступом); низький рівень корпоративної культури прозорості; високий рівень недовіри до контролюючих органів; часті випадки маніпуляцій або фальсифікацій у фінансовій звітності, особливо серед приватних та середніх компаній.

Україна робить поступ у напрямку фінансової транспарентності, зокрема через впровадження XBRL, автоматизацію подання звітності та реформу корпоративного законодавства. Проте в порівнянні з розвиненими країнами залишається низька якість розкриття інформації, слабкий контроль та обмежена доступність публічних даних (табл. 1).

Таблиця 1

Ключові показники транспарентності в Україні та розвинутих країнах світу

Країна	Доступність фінансової звітності	Обов'язковий XBRL	ESG-звітність	Контроль з боку держави	Рівень довіри інвесторів
США	Відкрита	Так	Так	Високий	Високий
Німеччина	Відкрита	Так	Так	Високий	Високий
Великобританія	Відкрита	Частково	Так	Високий	Високий
Україна	Обмежена/часткова	Так (МСФЗ)	Частково	Середній	Низький/середній

Джерело: авторська розробка

Стандарти XBRL в Україні упроваджується через єдиний формат електронної фінансової звітності для підприємств, які застосовують МСФЗ (IFRS). З 2021 року звітність у XBRL зобов'язані подавати публічні акціонерні товариства, банки, страховики, інші великі підприємства. За реалізацію відповідає Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) через платформу СФЗ (Система фінансової звітності). Загалом, за індексом корпоративної прозорості міжнародної неурядової організації Transparency International та рейтингами Open Corporates чи PwC, Україна суттєво поступається країнам ЄС, Північної Америки та Скандинавії.

Незважаючи на численні переваги, цифровізація фінансової звітності стикається з рядом проблем та викликів: зростання обсягів електронної інформації збільшує ризики несанкціонованого доступу та витоку даних; впровадження нових технологій може вимагати значних витрат на модернізацію існуючих

інформаційних систем; необхідність підвищення кваліфікації працівників для ефективного використання нових технологій; відсутність єдиних стандартів та вимог щодо цифрової фінансової звітності може ускладнювати процес її впровадження. Саме тому підвищення рівня прозорості потребує системного підходу: удосконалення законодавства, цифровізації контролю, розвитку ESG-звітності, а також підвищення фінансової грамотності та корпоративної відповідальності.

На основі проведеного дослідження, можна стверджувати, що в Україні також спостерігається тенденція до впровадження цифрових технологій у фінансову звітність. Однак для досягнення високого рівня цифровізації необхідно: розробити та впровадити єдині стандарти та вимоги до цифрової фінансової звітності; забезпечити навчання та підвищення кваліфікації працівників; створити умови для інтеграції з міжнародними системами та стандартами.

Отже, цифровізація фінансової звітності є важливим кроком на шляху до підвищення прозорості та ефективності управління підприємствами. Впровадження сучасних цифрових технологій дозволяє забезпечити оперативний доступ до достовірної фінансової інформації, що сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень та підвищенню довіри з боку інвесторів та інших зацікавлених сторін. Однак для досягнення максимального ефекту необхідно подолати існуючі проблеми та виклики, що пов'язані з кібербезпекою, інтеграцією систем, навчанням персоналу та законодавчими бар'єрами. Тільки за умови комплексного підходу до вирішення цих питань можна забезпечити ефективну цифровізацію фінансової звітності та сприяти сталому розвитку підприємств у цифровій економіці.

Список використаних джерел:

1. Безкоровайна Л. В. Вплив цифровізації економіки на формування та використання показників фінансової звітності підприємств. *Управління змінами та інновації*. 2025. № 13. С. 32-37. URL: <https://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/view/189> (дата звернення: 20.05.2025)
2. Смагло О. В. Сучасний стан розвитку ринку фінансових технологій. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 6 (06). С. 17-21. URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/161> (дата звернення: 20.05.2025)
3. Костюченко В. М., Польовик Є. В. Міжнародна практика розкриття інформації у звітності в умовах COVID-19. *Modern Economics*. 2021. № 26. С. 49-54. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/26-2021/kostyuchenko.pdf> (дата звернення: 20.05.2025)

Володимир Угрин

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Володимир Павлюк

студент гр. ПОФГм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СВІТОВИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ГЕЙМІФІКОВАНИХ ЦИФРОВИХ ДОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У сучасному світі, де фінансова грамотність стає невід'ємною складовою професійної компетентності, використання гейміфікованих цифрових додатків набуває особливого значення. Гейміфікація, або впровадження ігрових елементів у неігрові контексти, дозволяє підвищити мотивацію та залученість студентів до навчального процесу, сприяючи ефективнішому засвоєнню фінансових знань.

Одним із яскравих прикладів успішного застосування гейміфікації є платформа Banzaі, яка пропонує інтерактивні онлайн-симуляції для навчання фінансової грамотності. Banzaі надає студентам можливість управляти віртуальними фінансами, приймати рішення щодо бюджету, заощаджень та інвестицій, стикаючись із реалістичними фінансовими ситуаціями. Згідно з дослідженням, проведеним компанією Banzaі, впровадження цієї платформи в навчальний процес сприяло підвищенню фінансової обізнаності студентів та розвитку практичних навичок управління грошима [1].

Іншим прикладом є гра Financial Football, розроблена компанією Visa у співпраці з Національною футбольною лігою США. Така динамічна інтерактивна гра поєднує елементи американського футболу з питаннями на фінансову тематику, що дозволяє студентам в ігровій формі засвоювати основи фінансового планування та управління коштами. Гра доступна для безкоштовного завантаження та використовується в багатьох навчальних закладах для підвищення фінансової грамотності серед молоді [2].

У Великій Британії на державному рівні реалізується комплексна ініціатива з інтеграції фінансової грамотності в систему базової та середньої освіти, спрямована на формування свідомого фінансового мислення в умовах цифрової економіки. У 2025 році було запроваджено програму, яка охоплює 80 тематичних уроків для учнів віком від 5 до 16 років. Вона акцентує увагу на вивченні походження грошей, управлінні особистими фінансами, розрізненні потреб і бажань, а також навчає базовим навичкам бюджетування та заощадження. Особливе місце у змісті курсу займає розпізнавання ризиків, пов'язаних з онлайн-покупками, ідентифікація шахрайських схем, а також безпечне використання цифрових платіжних інструментів.

Матеріали програми структуровані з використанням елементів гейміфікації, цифрових кейсів та симуляцій, що підвищує рівень засвоєння інформації та сприяє розвитку критичного мислення. Ініціатива є відповіддю на зростання цифрового

фінансового шахрайства серед молоді та спрямована на формування базових компетентностей у сфері фінансової безпеки. Згідно з повідомленням The Guardian, уряд Великої Британії вбачає у цій освітній реформі не лише інструмент підвищення індивідуальної фінансової стійкості, а й елемент національної стратегії цифрової інклюзії та соціального захисту [5].

У Фінляндії програма Yrityskylä пропонує учням шостих класів змодельоване бізнес-середовище, де вони можуть практикувати навички управління фінансами та розуміти основи економіки. Ця ініціатива спрямована на досягнення найвищого рівня фінансової грамотності серед молоді до 2030 року [3].

Використання гейміфікованих додатків у навчанні фінансової грамотності має низку переваг. По-перше, вони підвищують мотивацію студентів через інтерактивність та змагальний елемент. По-друге, ігрові симуляції дозволяють без ризику для реальних фінансів відпрацьовувати прийняття рішень у різних економічних ситуаціях. По-третє, такі додатки сприяють розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем, що є ключовими компетенціями в сучасному фінансовому середовищі.

Однак, незважаючи на очевидні переваги, існують і певні виклики. Наприклад, необхідність адаптації контенту до культурних та освітніх особливостей конкретної країни, а також забезпечення доступності технологій для всіх категорій студентів. Крім того, важливою є підготовка викладачів до ефективного використання гейміфікованих інструментів у навчальному процесі.

Дослідження, проведене в США, показало, що студенти, які використовували онлайн-гру для навчання фінансової грамотності, продемонстрували значне покращення в розумінні фінансових концепцій порівняно з тими, хто навчався за традиційними методами, що свідчить про потенціал гейміфікованих додатків у підвищенні ефективності фінансової освіти [4].

Висновки, отримані з аналізу світового досвіду, вказують на те, що інтеграція гейміфікованих цифрових додатків у систему професійної освіти сприяє підвищенню рівня фінансової грамотності студентів. Проте для досягнення максимального ефекту необхідно враховувати специфіку освітнього середовища, забезпечувати якісну підготовку викладачів та адаптувати інструменти до потреб цільової аудиторії.

Таким чином, гейміфіковані цифрові додатки є перспективним засобом формування фінансової грамотності в системі професійної освіти, що підтверджується успішними прикладами їх впровадження в різних країнах. Подальші дослідження і обмін міжнародним досвідом сприятимуть удосконаленню методик та підходів у цій сфері, забезпечуючи підготовку фінансово грамотних фахівців, здатних ефективно діяти в сучасному економічному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Case Studies and Financial Literacy Tools. Banzai. 2024. URL: <https://blog.banzai.org/case-studies>
2. Financial Football – Free Interactive Game for Financial Education. Visa & NFL. URL: <https://www.financialfootball.com>

3. Finland's Youth Financial Education through Yrityskylä Simulation. Financial Times, 2024. URL: <https://www.ft.com/content/26c56174-76ab-493b-9770-6d1ed4996505>
4. Gamification in Financial Education: Experimental Evidence. ScienceDirect, 2024. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0147596724000441>
5. Pupils in England to be taught about online spending and scams. The Guardian. 2025. URL: <https://www.theguardian.com/education/2025/apr/02/pupils-in-england-to-be-taught-about-online-spending-and-scams>

Богдана Шулюк

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Іван Снігур

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЕТАПИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСІВ

Для того, щоб бути конкурентоспроможним та ефективним будь-який суб'єкт господарювання повинен йти в ногу з часом та впроваджувати в свою діяльність цифрові рішення.

До 2027 року прогнозується, що глобальні витрати на цифрову трансформацію досягнуть 3,9 трлн дол. США. [5]

Зростання цифрової трансформації зумовлене низкою чинників. Серед них – пандемія COVID-19, яка у 2020 році значно прискорила темпи цифрової трансформації в організаціях по всьому світу. Хоча пандемія вже завершилася, робота з дому не лише збереглася в багатьох організаціях, а й посилилася, що додатково стимулює цифрову трансформацію. Іншими чинниками є зростаючі запити споживачів і необхідність не відставати від конкурентів. Загалом, використання технологій для цифрової трансформації робить суб'єкти господарювання більш гнучкими у реагуванні на зміни ринку та сприяє інноваціям, тим самим підвищуючи їхню стійкість.

Цифрова трансформація проходить в декілька стадій. Спочатку потрібно займатися оцифруванням, в процесі якого відбувається перехід з паперової до цифрової форми ведення господарської діяльності. Потім автоматизація – де частково або повністю замінюється людська праця на машинну. На третьому етапі відбувається цифровізація, а саме, процес впровадження цифрових технологій які не просто автоматизують процеси, а покращують їх [3]. Терміни «цифровізація» та «цифрова трансформація» в літературі часто ототожнюють. Та на думку Г. Дергачова і Я. Колешні цифровізація – це тільки шлях до цифрової трансформації, в процесі якої відбувається не просто удосконалення, а перебудова та зміна форм діяльності [1, с. 284].

До основних інструментів цифрової трансформації фінансів суб'єктів господарювання можна віднести:

1. Роботизовану автоматизацію процесів. Автоматизує рутинні завдання, виконання яких вже добре вивчене та налагоджене. Наприклад: введення даних, фінансове звітування та обробка транзакцій, цим самим підвищує ефективність, зменшує кількість помилок і оптимізує витрати [3].

2. Штучний інтелект та машинне навчання. Націлені на більш складні завдання ніж роботизована автоматизація. Ці технології використовуються для прогнозування аналітики, виявлення шахрайства та управління ризиками. Вони дозволяють швидко аналізувати великі обсяги фінансових даних, покращуючи процеси прийняття рішень. Очікується, що світовий ринок штучного інтелекту у

фінансовій сфері до 2032 року принесе дохід у розмірі 249,53 млрд дол. США при середньорічному темпі зростання 34,3% [6].

3. «Великі дані». Сукупність структурованої, неструктурованої та напівструктурованої інформації, обсяги якої є настільки великими, що традиційні методи обробки даних неефективні. Використання «великих даних» дозволяє аналізувати фінансові дані великих обсягів, що допомагає виявляти тренди, оцінювати ризики і краще розуміти потреби клієнтів [2, с. 98].

4. Хмарні технології. Дозволяють зберігати, керувати і обробляти фінансові дані, забезпечуючи доступність і безпеку. Це сприяє масштабованості та можливості співпраці в реальному часі. Світовий ринок хмарних обчислень продовжує зростати й, за прогнозами, досягне приблизно 723,42 млрд дол. США у 2025 році [7].

5. Цифрові платежі та електронні гаманці. Використовуються, щоб спростити процеси оплати, оптимізувати грошові потоки і підвищити зручність для клієнтів. Загальна сума транзакцій на ринку цифрових платежів, за прогнозами, досягне 20,09 трлн дол. США у 2025 році [4].

6. Блокчейн. Використовуються для забезпечення безпеки і прозорості фінансових транзакцій. Він допомагає зменшити шахрайство та підвищити довіру до цифрових фінансових систем.

Ці інструменти допомагають здійснювати ефективне, безпечне і оперативне управління фінансами, та можуть частково або повністю застосовуватись на усіх етапах цифрової трансформації.

Список використаних джерел:

1. Дергачова Г. М., Колешня Я. О. Цифрова трансформація бізнесу: сутність, ознаки, вимоги та технології. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2020. Т. 1, № 17. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.17.2020.216367> (дата звернення: 06.12.2024).
2. Канигін С. М. Великі дані в управлінні фінансами підприємства. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 3(109). С. 97–104. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-3\(109\)-97-104](https://doi.org/10.26642/ema-2024-3(109)-97-104) (дата звернення: 06.12.2024).
3. Петько С. Теоретичні основи цифрової трансформації суб'єктів господарювання. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-55> (дата звернення: 06.12.2024).
4. Digital Payments – Worldwide. Statista Market Forecast. Statista. URL: <https://www.statista.com/outlook/fmo/payments/digital-payments/worldwide?currency=USD> (дата звернення: 17.04.2025).
5. Global digital transformation spending 2027. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/870924/worldwide-digital-transformation-market-size/> (дата звернення: 17.04.2025).
6. PR Newswire. AI in Finance Market is expected to generate a revenue of USD 249.53 Billion by 2032, Globally, at 34.3% CAGR: Verified Market

Research®. Yahoo Finance. URL: <https://finance.yahoo.com/news/ai-finance-market-expected-generate-141500283.html> (дата звернення: 17.04.2025).

7. Public cloud computing market size 2025 Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/273818/global-revenue-generated-with-cloud-computing-since-2009/> (дата звернення: 17.04.2025).

Електронне наукове видання

**ФІНАНСИ ТА ОБЛІК В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ
НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА БЕЗПЕКОВИХ РИЗИКІВ**

Збірник матеріалів

Всеукраїнської науково-практичної конференції

студентів і молодих вчених

м. Тернопіль, 27 травня 2025 р.

Частина 1